

MOLLA HUSREV

Kaynaklarıyla

BÜYÜK
İSLÂM
FIKHI

ESER NEŞRİYAT

Müellifi
MOLLA HUSREV
(Fatih Sultan Mehmed Han Devrinde Şeyh-ül-İslâm)

— GURER VE
DÜRER
TERCÜMESİ
(İSLÂM FIKHI VE HUKUKU)

CİLT. I

Mütercimi
ARİF ERKAN
(Kocaeli Merkez Vâizi)

Kontrol ve Takrîz
AHMED DAVUDOĞLU
(Yüksek İslâm Enstitüsü Eski Müdürü)

Bu kitap; Osmanlı Ulemâsının son halkası Yüksek İslâm Enstitüsü eski müdürü ustâd **AHMED DAVUDOĞLU** tarafından baştan sona kadar kelime kelime tedkîk edilmiş büyük emek mahsûlü olduğu husûsunda rapor verilmiştir.

ESER NEŞRİYAT

Kendine mahsûs bir plân çerçevesi dahilinde hazırlanan bu eser; işleme eserî mahiyetindedir. Bütün hakları Eser Neşriyat ve Dağıtım'a âiddir. İzin almadan taklid edenler 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre sorumludur.

Eserin adı	: Düreru'l - Hukkâm fî Şerhi Gureru'l - Ahkâm. (883. H / 1477 M.)
Müellifi	: Molla Husrev
Tercüme eden	: Arif Erkan
Kontrol ve Takrîz	: Ahmed Davudoğlu
Hattat	: Saim Özel
Nâşir	: Halil Eser
Baskıya Hazırlayan	: Ayhan Yalçın

Dizgi - Baskı :
KİT - SAN Matbaacılık ve Neşriyat
İstanbul — 1979

Şer'a münkâd olanın hiç bir işi şer olmaz,
(Allah'ın emirlerine (Şeriata) boyun eğenin hiç bir işi kötü olmaz,)
Şer'i takîr edenin âkibeti hayrolmaz.
(Allah'ın emirlerini bayağı ve degersiz görenin geleceği iyi olmaz.)

★ ★

Şeriat kim sarây-i Kibriyâdir, murassa' kal'adır,
(Şeriat Allah'ın sarayıdır, değerli taşlarla inşa edilmiş bir kaledir,)
Hakikat bâbidir, muhkem bindâdir.
(Gerçek kapısıdır, sağlam yapıdır.)
Anın bir taşını her kim koparsa,
(Onun bir taşını kim yerinden alırsa,)
Yerine başını koymak revâdîr. (1)
(Yerine başını koymak uygundur.)

İbn-i Kemâl (2)

(1) El Yazma bir Dürer nüshâsının ilk sahifesinden alınmıştır.

(2) İbn-i Kemâl'in künnesi; Kemâlpaşa zâde Şemsüddîn Ahmed bin Süleyman'dır.

1468 - 1534 seneleri arasında yaşayan İbn-i Kemâl; Müftî'ssekaleyn unvanı ile de tanınır. 1525 (veyâ 1526) da Şeyhülislâm Zenbillî Ali Cemâlî Efendi'nin vefâti üzerine Şeyhülislâm olmuştur. —

T A K R İ Z

«Düreru'l-Hukkâm fî Şerhi Gureru'l-Ahkâm» adlı Fıkıh Kitabı Fatih Sultan Mehmed merhumun hocalarından ve ehl-i tahkîk ulemâdan **MOLLA HUSREV**'in eseridir.

Molla Husrev; Fıkıh ve Usûl-ü Fıkıh âlimlerindendir. «Mir'âtu'l Usûl fî Şerhi Mirkâti'l Vusûl» nâmında Usûl-u Fıkıh'a âid meşhur bir eseri vardır. Bu zat için Fatih Sultan Mehmed : «Zamanımın Ebû Hanîfesidir» demiştir ki Hazretin kim olduğunu anlamak için bu cümle kâfidir zannederim. «Dürer»in üzerine bir çok ta'lîkler yazılmıştır. Son devirlerde Osmanlı Ulemâsı Medreselerde bu kitabı okumuş, bu kitabı okutmuşlardır. Onun için Türkler arasında «Dürer»i bilmeyen yoktur.

Bu mühim eseri Arif Erkan Türkçe'ye terceme etmiştir. Eser Yâynevi sahibi Halil Eser Bey de tab' ve neşrini üzerine almıştır. Eser dört cilttir. Tamamını okudum ve beğendim. Mütercim ve kitabın hazırlanmasında emeği geçenler muvaffak olmuş, her evde bulunması tavsiye edilir hâle getirmişlerdir. Bu muvaffakiyetlerinden dolayı kendilerini tebrik eder; gerek mütercimin gerek nâşirin daha nice kıymetli eserler meydana getirmeleri için Cenâb-ı Hak'dan kendilerine muvaffakiyetler niyâz eylerim.

AHMED DAVUDOĞLU
Câmiül-Ezher Şeriat Fakültesi
Mezunu, Yüksek İslâm Enstitüsü Eski Müdürü ve Arap Dili
ve Edebiyatı Muallimi.

T A K D İ M

Âlemlerin Yüce Rabbi Allah-u Teâlâ'nın tevfîk ve inâyetine sığı-nıp kültürümüze hizmet etmeyi bir vazife bilen Eser Neşriyat; İslâm Hukuku sahasında yazılmış eserlerin en meşhûrlarından biri olan «Dü-reru'l-Hukkâm fi Şerhi Gureru'l-Ahkâm» i okurlarına sunmakla, Cenâb-ı Hakk'a sonsuz derecede olan hamd ve senâlarının kabulünü ni-yâz eder.

İslâm Hukuku sahasında mümtaz bir yeri olan bu eseri; yazılmasından 502 sene sonra, ilk defa günümüzün Türkçesi ile yayinallyamak-la, ilme hizmet edenlere hizmet seâdetine eriştiğimiz için bahtiyarız.

Tercüme edilen metni satır satır okumak lutfunda bulunan pek muhterem Hocamız ustâd AHMED DAVUDOĞLU Beyefendi'ye teşek-kür eder, Cenâb-ı Hak'dan sıhhât ve çalışmalarının devamını niyâz ederiz.

Ayrıca Kocaeli Merkez Vâizi ARÎF ERKAN'ın tercüme ettiği met-nin 1. cildini MOLLA HUSREV'in Köprülü Kütüphanesindeki kendi el - yazma nushâsı dâhil, diğer el - yazma nushâlarla karşılaştırıp gerekli tashîh ve ilâveleri yapan RAMAZAN YILDIZ'a da teşekkür ederim.

Bütün Müslümanların faydalanaçağı bu eseri neşretmemize im-kân veren; bütün işleri tedbiri ile tasarruf etme kudrette sâhib, tev-fîk ve kudreti ile âlemi yaratan ALLAH' (C.C.) a hamd olsun.

Salât ve selâm insanların en güzidesi, Allah' (C.C.) in Habîbi, Ne-bîsi, Resûl-i Ekrem MUHAMMED Mustafa (S.A.V.) ve Ashâbına olsun.

Nâşir
HALİL ESER

Ö N S Ö Z

İslâm Fıkhi ve Hukûku konusunda hatırı sayılır, önemli eserlerden biri olan «Gurer ve Dürer», Fâtih devrinde Müderrislik, Başkadılık ve Şeyh'ül-İslâmlık yapmış ünlü Türk âlimi Molla Husrev'in unutulmaz eseridir. Müellif, zamanının âdetine uyarak eserini Arapça yazmıştır. Asırlarca Osmanlı Medreselerinde okutulmuş, Kadıların ve Müftülerin başvurdukları bir kaynak olmuştur. Ne varki, son zamanlarda iyi Arapça bilenler azaldığı için, okuyan ve anlayan azalmış ve eser, kütüphânelerin tozlu raflarında kalmıştır.

Molla Husrev'in bu eserinin raflarda kalmasına gönlümüz râzı olmadı. Diğer bir çok Arapça eserler gibi, bunun da Türkçe'ye çevrilerek geniş bir okuyucu kütlesi tarafından faydalанılmasını istedik ve Arapça'dan Türkçe'ye çevirmeye karar verdik.

«Gurer», Molla Husrev'in yazdığı Arapça metindir. Yazar, metni bitirince hemen onu «Dürer» adı ile yine Arapça şerh etmiş ve eserine «Dürer'ul-Hukkâm fi Şerhi Gurer'il-Ahkâm» adını vermiştir.

Müellif, şerhini gramer bakımından metne bağlayıp ilâve ettiği için, her ikisini tek metin hâlinde birleştirerek tercüme etmemiz mümkün oldu.

Gerek «Gurer» ve gerekse şerhi olan «Dürer» aynı yazara âid olduğu için, ikisini birleştirerek tek metin hâlinde tercüme etmeye bir mahzur görmedik. Önümüze çıkan bir çok güçlüklerle rağmen, bu işte oldukça muvaffak olduğumuzu sanıyoruz. Bununla beraber, tercüme yapılrken Arapça aslına sadâkatten pek fazla ayrılmadık. Ancak okuyucuların daha çok ve daha kolay faydalana bilmeleri için Türkçe tercümede şu kolaylıklar getirilmiştir :

1 — Eserin Arapça aslı iki cilttir. Daha rahat kullanılması için, Türkçe tercümeyi dört cilt hâlinde hazırladım.

2 — İbâdet konularını ihtiyâ eden birinci cildin daha çok kullanılacağını tahmin ettiğim için, mufassal bir fihrist ekledim.

3 -- Yine okuyucuya kolaylık olması için, Türkçe tercümede satırbaşları yaptım.. Bazı meseleleri maddeleştirdim ve kısa başlıklar koydum.

4 -- Eserin başına (Müellifin hayatı ve eserleri) hakkında geniş bir yazı ekledim.

5 -- Türkçe tercümede oldukça sâde bir dil kullanmakla beraber, sâdeleştirilmesi uygun görülmeyen bazı Arapça fıkhi terimlerin asıllarını muhâfaza ettim.

6 — Tercüme edilmemiş hiç bir şey bırakmadım. Müellifin, Türkçe'ye çevrilmesi çok güç olan Mukaddimesini bile, bütün güçlükleri yenerek Türkçe'ye tercüme ettim. Âyet, Hadîs ve duâların hem Arapça asılları ve hem de Türkçe tercümelerini koydum. Âyetlerin âid oldukları süreleri ve âyet numaralarını tesbit ederek yazdım. Bunlar Arapça metinde yapılmamıştır.

Takriben üç yıl çalışarak hazırladığım bu Türkçe tercümenin, İslâm Fıkhi ve Hukûku hakkında bilgi edinmek isteyen herkese sağlam ve geniş bilgi vereceğine inanıyorum. Geçmişte olduğu gibi, bugün de Müftülerimizin, Din görevlilerimizin ve hattâ bütün Müslümanların mürâcaat kitabı olacağını ve dâima ellişinin altında bulunacağını tahmin ediyorum.

İslâm Hukûku, her ne kadar bugün Türkiye'de resmen uygulanmamakta ise de, her Müslümanın mutlaka okuyup öğrenmesi gereken faydalı bir ilimdir. Ayrıca çeşitli hukuk sistemleri arasında, pek çok meselede ortak noktalar ve benzerlikler bulunduğu için, bu bakımdan da hukuk ile ilgilenen herkese faydalıdır.

Güçlükler karşısında yılmadan ve usanmadan, gece gündüz çalışarak Türkçe tercumesini yaptığım bu kitabın değeri üzerine söylemiş sözleri ve şerhlerine dâir bilgileri (Müellifin hayatı ve eserleri) hakkında hazırladığım bölümde sundum. (*)

Tercümede hatâ yapmamak için bütün gücümü harcadım. Bununla berâber, gözden kaçmış hatâlarım olmuş ise, yapılan işin büyülüğüne bakılarak hoş karşılanması umuyor, eseri ve onun Türkçe tercumesini saygı değer okuyucuların takdîrine bırakıyorum.

Burada eserin herkes için faydalı olmasını Yüce Allah' (C.C.) dan diler, emeği geçenlere teşekkür ederim.

Arif Erkan

(*) Bu kitabın birçok yerinde geçen (**Musannif**) sözünden maksat, Molla Husrev'in kendisidir.

MÜELLİFİN HAYÂTI ve ESERLERİ

Tanınmış bir Türk Fıkıh âlimi olan Molla Husrev, Fâtih devrinin en ünlü müftülerinden ve Osmanlı âlimlerinin büyüklerindendir.

Asıl adı, Muhammed bin Ferâmûrz bin Ali Husrev'dir. Kısaca, Molla Husrev diye tanınmıştır.

Bir rivâyete göre, Türkmen (Varsak -İrsak- kabilesi) aslından olup, Sivas ile Tokat arasında, Kargin köyünde doğmuştur. Doğum târihi bilinmemektedir. (1)

Molla Husrev, Fâtih'in babası II. Sultan Murâd devrinden itibâren fazilet ve olgunluğu ile tanındı. Haydar-i Herevî Hazretlerinden ders gördü. Bu sûretle tahsilini tamamladıktan sonra, kendisine Edirne'de Şah Melik Medresesi verildi. Bu sırada kardeşi de yine Edirne'de Çelebi Medresesinin müderrisi idi. Ölümünden sonra bu medrese de Molla Husrev'e verildi. Molla Husrev, Varna savaşından önce (H. 832) Kadıasker tâyin edildi. O tarihden itibâren Osmanlı ordusunun Şer'i işleri Molla Husrev tarafından yürütüldü.

Varna savaşı, Molla Husrev'in meslekî hayatında tesir etmekten geri kalmadı. II. Murad'ın üzlete (yalnızlık) çekilmesi üzerine II. Sultan Mehmed Hân Molla Husrev'i yine memuriyetinde bıraktı. Genç Padişâh ile Molla Husrev arasında samîmî bir bağlılık hâsîl oldu. Molla Husrev, bu bağlılığın samîmiyyetini Pâdişâha fedâkârâne hizmet ederek isbât etti.

Varna savaşından önce, II. Sultan Mehmed sultanatı babasına bırakarak Manisa'ya gitmek zorunda kaldığı zaman Molla Husrev, Genç Padişahdan ayrılmadı. Fâtih'in ikinci cülûsunda bu sadâkatının mükâfaatını gördü. İstanbul'un fethi, Fâtih'in ikbâl devri, Molla Husrev'in kadr ve değerini yükseltti.

İstanbul'un ilk Başkadısı Hızır Bey'in ölümünden sonra, Molla Husrev İstanbul kadılığına tâyin edildi. (H. 863). Daha sonra Galata ve

(1) Bk. İslâm Ans. (Türkçesi) Husrev Molla Cilt : 5.

Üsküdar Kızılıkları ile Ayasofya Medresesi de Molla Husrev'e verildi.

Fâtih Sultan Mehmed, Molla Husrev'e son derece iltifât eder, Molla Husrev de bu iltifâttan iftihâr duyardı. O derece ki, bir düğün ziyâsetinde Padişâhın sağında Molla Gûrânî'nin, sâlunda kendisinin oturmasına dayanamamış, Hazret-i Fâtih'e gücenerek Bursa'ya çekilip gitmişti. Hazret-i Fâtih, Molla Husrev'in gönlünü almış, İstanbul'a davet ederek fetvâ mansibi ile ağırlamış, yâni Şeyhü'l-İslâm tâyin etmişti (H. 874).

Fâtih, Molla Husrev'i pek çok takdir ederdi. Molla Husrev'den söz ettiği zaman : «Zamanımın Ebû Hanîfesidir», diye Molla Husrev hak-kindaki teveccûh ve sevgisini gösterirdi. Molla Husrev de hakîmâne tavırları ve dindârâne tutumlarıyle gerek Padişâhın, gerek halkın sevgisini kazanırırdı.

Derse gideceği zaman halk evinin önüne toplanır, Molla Husrev'i debdebe ve saygı ile medreseye kadar götürür, yine o şekilde evine getirirdi. Molla Husrev'in bazı inzivâperverhâne halleri halkın hoşuna giderdi. Meselâ konağında bir çok kölesi ve câriyesi var iken, Molla Husrev bunların hiç birini kendi hizmetinde kullanmaz, odasını kendi süpürür, mumunu kendi yakardı. (2)

Müderrislik, Kadılık ve Şeyhü'l-İslâmlık gibi yüksek görevlerde bulunmuş olan Molla Husrev'in fetvâ müddeti 20 yıldan fazladır.

Hicrî 885 (M. 1480) yılında İstanbul'da vefât etti.

(مَاتَ رَئِيسُ الْعُلَمَاءِ) (Mâte reisü'l ulemâ) «Âlimlerin reisi vefât etti.» ve (رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ دَائِيَّ) (Rahmetulla-hi aleyhi dâimâ) «Allah'm rahmeti dâima onun üzerine olsun.» Arapça terkipleri ölüm târihi olan Hicrî (885)i gösterir.

Cenâzesi Bursa'ya götürülerek, kendi medresesi avlusunda gömülüştür.

17. asırda yaşamış olan ünlü Türk seyyâhı Evliyâ Çelebi «Seyahatnâme»inde Bursa mescidlerinden bahsederken bu konuda şöyle diyor : «(Bursa'da) Zeynîler mescidi; Abdüllâatif mukaddes binâsıdır. Molla Husrev'in burada tekkesi vardır. Fâkir (Evliyâ Çelebi) de mübârek makamda teberrüken bir günde hatm-i şerîf etmedikçe (yani Kur'ân'ın tamamını okumadıkça) dışarıya ayak basmadım. Ulu bir yerdir ki o adı geçen güzel kitâb (yâni Dürer ve Gurer) burada yazılımıştır.» (3)

(2) Bk. İlmiye Salnâmesi, Cüz : 25, Cilt : 30, S. 328 - 329.

(3) Bk. Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâmesi, Cilt : 3, S. 19, ist. 1970.

Yine Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme'sinde «Bursa Evliyâsının Ziyâret Yerleri» nden bahsederken şöyle diyor : «Hıdır oğlu Molla Husrev; Dürer ve Gurer sahibi, bilginler sultanıdır. Bu da Zeynüddin Hafî yanında gömülüdür. Orada küçük bir tekke vardır. Gâyet karanlık bir ibâdet yeridir ki Molla Husrev; Dürer ve Gurer'i orada yazmıştır. Hakîr, teberrüken o tekkeye giderek tamam bir hatîm-i şerîf okuyarak Molla Husrev'in rûhuna hediye ettim.» (4)

Bursa'da bir medrese yaptırmış olan Molla Husrev, İstanbul'da da kendi adına bir câmi yaptırmıştır.

Sonraları ün kazanan bir çok talebe yetiştirmiş olan Molla Husrev, değerli bir Fıkıh âlimi olduğu gibi, bir şâir olarak da tanınmıştır. Sık sık mürâcaat edilen en önemli eseri (*Düreru'l-Hükkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm*) olup, fıkıha dâirdir ve bütün Türk - Osmanlı medreselerinde, şerhleri ile beraber, ders kitabı gibi ve çok kere sâdece (*Dürer*) adı ile kullanılmıştır.

«Dürer» in sonunda yazarının verdiği bilgiye göre, eserin yazılıma başlama tarihi : H.877 (M.1472) ve bitirme târihi : H.883 (M.1477) dir. Bu târihlere göre, eser takriben altı yılda tamamlanmıştır.

Fâtih Sultan Mehmed Hân'a hediye ettikleri kendi el yazıları ile yazılmış «Dürer» nüshası, İstanbul'da Köprülü Kütüphânesindedir. (5)

«Dürer» üzerine, çeşitli zamanlarda, birçok önemli hâsiyeler, şerh ve kısmî ta'lîkler yazılmış ve bir de muhtasarı yapılmıştır. Bunlar hakkında geniş bilgi edinmek isteyen «Keşf ez-Zunûn»a bakabilir.

Eski âlimlerin kitaplarından her gün iki yaprak yazmayı lüzumlu bir alışkanlık edinen Molla Husrev'in terekesinde, kendi elyazlarıyla pek çok nefis eserler çıkmış ve gâyet pahalı olarak satılmıştır.

Eserleri :

- 1 — Şerhu Miftâh
- 2 — Telvîh
- 3 — Usûlü Pezdevî
- 4 — Evâil-i Tefsîr-i Kâdî ve (Mutavvel) e Hâsiyeleri
- 5 — Fıkıh ilminden metin ve şerh, yâni (*Düreru'l-Hukkâm fî Şerhi Gureru'l Ahkâm*.)
- 6 — Usûlü Fıkhdan aynı şekilde metin ve şerh, yâni (*Mîrkât ve Mir'ât*)
- 7 — Alâaddin Rûmî'nin (Tesmiye), (Ahbâru'n-Nübuvvet), (Fıkıh) (Usûl), (Belâgat), (Mantık) gibi altı ilimden bahseden risâlesini de «Nakdü'l-Efkâr fî reddi'l-Enzâr» adıyla şerh etmiştir.

(4) Bk. Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâmesi, Cilt : 3, S. 55, İst. 1970.

(5) Köprülü Kütüphânesi, Katalog No : 563

Aslı Arapça olan (**Dürer ve Gurer**), iki cilt hâlinde defalarca basıldığı gibi, Osmanlılar devrinde, çeşitli zamanlarda, Osmanlıca kısmi tercümeleri de yapılmış ve basılmıştır.

«**Dürer ve Gurer**»; H.1043 de vefât eden, kadılardan Süleyman İbnî Veli Ankaravî; H.1136 da Şam kadısı iken vefât eden Gelibolulu Osman ve Yafa Nâibi iken H.1316 da vefât eden Boyabatlı Kara Bekir Efendiler tarafından terceme olunmuştur. (6)

Ancak, bu tercümelerin ifâde tarzı çok eskimiş ve dili de bugün için gayet ağır olup pek çok âyetler, hadisler, duâlar ve sözler de tercüme edilmemiştir. Bazı cümleler tercüme edilirken kırık mânâ verilmiş ve devrik cümle kullanılmıştır. Bundan dolayı, bu Osmanlıca tercümeleri, cümlelerin yerlerini ve ifâdeleri hiç değiştirmeden, yalnız Arapça kelimeleri sâdeleştirmek sûretiyle bugünkü okuyucuların istifâdesine sunmak pek faydalı olmaz. Bununla beraber bu Osmanlıca tercümelerin faydanın tamamen hâli oldukları da söylenemez. Sözün kısası, zamanımızdaki okuyucuların tam mânâsıyla eserden faydalanabilme için yeni bir Türkçe tercüme yapılması lüzumu hâslı olmuştur.

Son olarak Kâtib Çelebi'nin (**Dürer ve Gurer**) hakkındaki şu sözlərini de naklettiğden sonra sözümüzü bitireceğiz.

Kâtip Çelebi, «**Keşf ez-Zünûn**» da diyor ki : «Hanefî fikhına dâir olan (**Gurer'ul-Ahkâm**) Molla Husrev'e âid sağlam bir metindir. **Gurer'ul-Ahkâm'ı** şerh etti ve ona (**Dürer'ul-Hükkâm**) adını verdi. **Dürer'ul-Hükkâm**, kadri yüce, ünvâni büyük ve kadıların, müderrislerin ve bu zamanda fîkh ile uğraşan kimselerin dayanağı olan bir kitâbtır.

Bilki : Doğru yol üzere cârî olan bu kitâbin (eserin) fihristi; (55) kitâb (bölüm) üzere tertib edilmiştir. Bu kitablarda (120) bâb, (35) fasıl, ekler ve üç ayrı mesele, bir ilâve, bir tetimme ve bir tenbîh vardır.

Dürer'ul-Hükkâm'da; (doğru bir şekilde yaptığı araştırma sonucu) (ekûlu = ben derim) lafziyle ayrıldığı doksan kavî ve eski âlimlerden ilimde üstün ve güvenilir kişilere verdiği kısa cevaplar vardır.

Onu tashîh, tehzîb ve tezhîb hususunda, beşerî imkân nisbetinde gücümü ve tâkatımı harcadım. Ona insâf gözüyle bakan ve tashîhde bir hatânın farkına varıp düzeltten kimseye Allah (C.C.) rahmet eyleye.

«Yarattığı şeylerin şerrinden, sabâhin Rabbine sığınırıım...» (ilâ ahîrihî ma'lûm iki sûrenin tamâmına kadar).

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah' (C.C.) a mahsûstur. Salât ve selâm Efendimiz Hz. Muhammed (S.A.V.) üzerine, O'nun Âli ve Ashâbı üzerrine olsun.»

(6) Bk. Osmanlı Müellifleri - Bursali M. Tâhir. Cilt : I, S. 292 - 293.

KONULARINA GÖRE
FİHRİST

M U K A D D İ M E	1
T E M İ Z L İ K B Ö L Ü M Ü	12
Abdestin farzları	12
Abdestin sünnetleri	20
Abdestin müstehabları	23
Abdestin edebleri	23
Abdestin mekrühları	26
Abdesti bozan ve bozmayan şeyler	26
Abdestsiz câiz olan ve olmayan şeyler	33
G U S L Ü N F A R Z L A R I	34
Guslün sünnetleri	35
Guslü gerektiren durumlar	36
Vâcib olan gusl	38
Sünnet olan gusl	38
Mendûb olan gusl	39
Cünub ve hayızlıya harâm olan işler	39
A B D E S T V E G U S L C Â I Z O L A N S U L A R	41
K U Y U L A R F A S L I	50
T E Y E M M Ü M B Â B I	57
Teyemmümün farzları	58
Teyemmüm câiz olan maddeler	59
Teyemmümü bozan şeyler	61
İ K İ M E S T Ü Z E R İ N E M E S H B Â B I	63
Mest üzerine meshin farzı	68
Meshi bozan şeyler	70
Sargı üzerine mesh	72
K A D I N L A R A M A H S Ü S O L A N K A N L A R B Â B I	74
Hayz kani	75
Nifâs kani	78
İstihâza kani	80
İstihâzanın hükmü	81
P İ S L İ K L E R İ T E M İ Z L E M E B Â B I	85

İSTİNCÂ VE İSTİBRÂ HAKKINDA BİR FASIL	90
NAMAZ BÖLÜMÜ	95
Namazın farzîyyeti ve hükmü	95
Namaz vakitleri	97
Müstehab vakitler	101
Mekrûh vakitler	103
EZÂN BÂBI	106
NAMAZIN ŞARTLARI BÂBI	112
Necâsetten temizlenmek	112
Avreti örtmek	114
Kîbleye yönelmek	115
Niyet etmek	119
NAMAZIN SİFATI BÂBI	123
İlk tekbir (tahrîme)	123
Kiyâm	125
Kırâat	126
Rükû	129
Secde	131
Ka'de ve teşehhûd	137
Ka'de-i ahîre	141
Namazda tertîb	144
Namazdan kendi sun'u (isteği) ile çıkmak	147
Namazın diğer vâcibleri	149
Namazın edebleri	149
İMÂMET HAKKINDA BİR FASIL	151
Namazda gizli veya açıkdan okumak	151
Namazlarda kırâatin miktâri	154
İmâma uyan kimsenin kırâati	156
Cemâat	157
İmâmet	157
Kadınların imâmeti ve cemâati	160
İktidâ mes'elesi	161
Kadınların erkekler ile bir hizâda bulunması	165
İktidâyi meneden durumlar	168
İKTİDÂ KONULARI İÇİN EK (TEKMILE)	170
NAMAZDA HADES BÂBI	173
NAMAZI BOZAN VE NAMAZDA MEKRÛH OLAN ŞEYLER BÂBI	180
Namazı bozan şeyler	180
Namazda mekrûh olan şeyler	187
VİTR VE NÂFILELER BÂBI	194
Nâfile Namazlar	200
Salât-ı Evvabin	200

Tahiyyet'ül Mescid Namazı	201
Kuşluk Namazı	202
Terâvih Namazı	206
FARZ NAMAZA YETİŞME (İDRÂK) BÂBI	209
VAKTİ GEÇEN NAMAZLARIN KAZÂSI BÂBI	215
HASTANIN NAMAZI BÂBI	220
HAYVAN ÜZERİNDE NAMAZ BÂBI	226
GEMİDE NAMAZ BÂBI	228
MÜSÂFİRİN NAMAZI BÂBI	230
CUMA NAMAZI BÂBI	237
Cuma Namazının sıhhatinin şartları	239
Cumanın vucûbunun şartları	242
Hutbenin hükümleri	244
İKİ BAYRAM NAMAZI BÂBI	249
Ramazan Bayramı Namazı	250
Kurban Bayramı Namazı	253
Teşrîk tekbiri	254
KÜSÛF NAMAZI BÂBI	257
İSTİSKÂ BÂBI	259
KORKU NAMAZI BÂBI	261
KÂ'BE'DE NAMAZ BÂBI	263
ŞEKK VE SEHV SECDESİ BÂBI	264
Sehv secdesi	264
Namazda şüphenin hükümleri	269
TÎLÂVET SECDESİ BÂBI	271
CENÂZELER BÂBI	280
Meyyiti kefenlemek	283
Cenâze Namazı kılınmayan kimseler	286
Cenâze Namazının kılınlığı ve duâları	287
ŞEHİD BÂBI	297
ZEKÂT BÖLÜMÜ	303
Zekâtın edâsının vâcib (farz) olmasının şartları	308
SÂİMELERİN ZEKÂTI BÂBI	310
Devenin nisâbı	310
Sığır ile câmûsun nisâbı	312
Davarın nisâbı	313
At'ın nisâbı	314
MALIN ZEKÂTI BÂBI	319
Altın ve gümüşün zekâti	319
ÂŞİR BÂBI	323
MÂDEN VE HAZİNELERİN ZEKÂTI BÂBI	327
(RİKAZ)	

ÖŞR BÂBI	332
ZEKÂT VERİLECEK KİMSELER BÂBI	335
Zekât vermek câiz olmayan yerler	336
FITRA BÂBI	341
Fîtra verilen maddeler	342
ORUÇ BÖLÜMÜ	345
Oruca Niyet	348
ORUCU BOZAN ŞEYLER BÂBI	354
ORUCLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MES'ELELER	360
İ'TİKÂF BÂBI	366
HACC BÖLÜMÜ	370
Haccın farz olmasının şartları	372
Haccın farzları	372
Haccın vâcibleri	372
Umre ve hükümleri	373
İhrâmın mikatları	373
İhrâmlıya yasak olan şeyler	377
KIRÂN VE TEMETTU' BÂBI	389
CİNÂYETLER BÂBI	394
İHSAR OLUNAN İHRÂMLI BÂBI	407
Kendi yerine başkasını hacca göndermek	408
UDHİYYE BÖLÜMÜ (Kurbân Bahsi)	415
Kurbâna mâni olan ve olmayan haller	419
Kurbâna ortak olanlar hakkında mes'eleler	419
AV BÖLÜMÜ	422
BOĞAZLANAN HAYVANLAR BÖLÜMÜ	430
Alfabetik Mevzu Fihristi	441
Kitapta geçen süre ve âyet-i kerîmelerin fihristi	446
Kitapta geçen hadîs-i şerîflerin fihristi	449
Açıklamaların alfabetik fihristi	453
Istîlahların alfabetik fihristi	462
Fetvâ lâfızları	474
Şahîs isimleri fihristi	476
Kitap isimleri fihristi	486
Bazı zevât-ı kirâm'ın terceme-i halleri	491

— K I S A L T M A L A R —

(A.S.)	: Aleyhisselâm.
(C.C.)	: Celle Celâlühû.
(Hz.)	: Hazret.
(S.A.V.)	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem.
(R.A.)	: Radiyallâhü Anh. (Ashâb'dan, erkek)
(R.Anhümâ)	: Radiyallâhü Anhümâ (Ashab'dan, iki erkek)
(R.Anhüm.)	: Radiyallâhü Anhüm (Ashab'dan, ikiden çok erkek)
(R.Anhâ.)	: Radiyallâhü Anhâ (Ashâb'dan, kadın)
(R.Anhümâ.)	: Radiyallâhü Anhümâ (Ashâb'dan, iki kadın)
(R.Anhünne)	: Radiyallâhü Anhünne (Ashâb'dan, ikiden çok kadın)
(Rh.A.)	: Rahmetüllâhi Aleyh (Erkek)
(Rh.Aleyhimâ)	: Rahmetüllâhi Aleyhimâ (iki erkek)
(Rh.Aleyhim.)	: Rahmetüllâhi Aleyhim. (ikiden fazla erkek)
(Rh.Aleyhâ.)	: Rahmetüllâhi Aleyhâ (Kadın)
(Rh.Aleyhimâ)	: Rahmetüllâhi Aleyhimâ (iki kadın)
(Rh.Aleyhinne.)	: Rahmetüllâhi Aleyhinne (ikiden fazla kadın)
(Bk.)	: Bakınız.
(b.)	: bin, İbn (oğul ma'nâsına)

HATIRLATMA :

Aleyhisselâm : O'na selâm olsun, ma'nâsına nadır.

Celle Celâlühû; Allah'ın ism-i Celâli iştildeği zaman, tazîm için söylenir.

Hazret; Hürmet maksadı ile söylenir.

Sallallahü Aleyhi ve Sellem : Peygamber Efendimizin ism-i şerîfi iştildeği zaman; «Allah (C.C.) O'na salât etsin, şânını yükseltsin. Selâm ve selâmet versin (her türlü kusurdan uzak kalsın)» meâlinde söylenir.

Radiyallâhü Anh : Ashâb-i Güzin'den bir erkek zat-i muhteremin ismi iştildeği zaman; «Allah (C.C.) O'ndan râzi olsun.» ma'nâsında söylenen duâdır.

Radiyallâhü Anhâ : Ashâb-i Güzin'den bir kadının ismi iştildeği zaman; «Allah (C.C.) O'ndan razi olsun.» ma'nâsında söylenen duâdır.

Rahmetüllâhi Aleyh : Vefât etmiş bir Müslüman erkeğin ismi iştildeğinde söylenen; «Allah' (C.C.) in rahmeti onun üzerine olsun.» meâlindeki duâdır.

Rahmetüllâhi Aleyhâ : Vefât etmiş bir Müslüman kadın ismi iştildeğinde söylenen; «Allah' (C.C.) in rahmeti onun üzerine olsun.» meâlindeki duâdır.

مُقدِّمة

M U K A D D I M E

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Kitâb'ının muhkemi (ma'nâsı açık olan âyeti) ile, doğru olan şeriatın ahkâmını sağlam kılan ve yüce hitâbi (Kur'ân-ı Kerîm'i) ile dosdoğru olan dinin alemlerini yükselten Allah' (C.C.) a hamd olsun.

Salât ve selâm, Efendimiz Muhammed (S.A.V.) ve âli üzerine ve O'nun kapısının toprağına yüzlerini sürmekle eksikliklerden temizlenip kurtulan Ashâbı üzerine olsun.

İmdi; Şüphesiz, idrâk sâhipleri katında sabit olan mukaddimelerden (1) ve basîret sâhipleri yanında yazılı makbûl olan şeylerdendir (2)

(1) **Mukaddime (Mukaddeme):** Bazan gelecekteki bahislerin üzerine kurulduğu şeye, bazan kiyâsin cüzünün kurulduğu kazîyyeye bazan da delilin sıhhatının üzerine kurulduğu şeye söylenir.

Kitabın Mukaddimesi: Maksada başlamadan önce kitapla irtibâtından dolayı orada zikredilen şeylerdir.

İlmîn Mukaddimesi: Başlayışın üzerine kurulduğu şeydir. Kitabın mukaddimesi ilmin Mukaddimesinden daha umûmidir. İki arasında umûm, husûs ve mutlâkiyet vardır.

Mukaddime ile mebâdi arasındaki fark şudur: Mukaddime, mebâdiden daha umûmidir. Mebâdi väsîtasız olarak meselelerin üzerine kurulduğu şeydir. Mukaddime ise; meselelerin väsîtâlı ve väsîtasız olarak üzerine kurulduğu şeydir.

(2) «**Makbûl olan şeylerdendir**» diye tercüme edilen kelimenin aslı müsellemât'dır.

Müsellemât; hasım tarafından kabûl edilip müdafaa için sözün üzerine kurulduğu

ki, dünyâ ve âhîrettete insanın şerefi ve onun iki âlemde kemâl derecelerine nâil olması; ancak İslâmî kesin akîdelerle içi (bâtinî) temizledikten sonra, dînî sâlih âmellerle de dışı (zâhiri) donatmakla olur.

Üstün ve değerli olanın ta’rifini, beyânını üzerine almış olan ilim; ilimler arasında hâline ihtimâm gösterilmek sûretyile seçkinleşmiş bulunan ilimlerin uğraşmaya en uygunu, onların azmetmeye ve gönülvormeye en yaraşır olanıdır.

Bu ilim, temiz ve pâk olan ümmetin âlimlerinin, hâline itinâ gösterdikleri ve doğru dînin büyüklerinin, esâslarını bağlayıp sağlamlaştırmakda çaba harcadıkları Fıkıh ilmidir.

Şüphesiz Yüce Allah (C.C.), Peygamberimiz Aleyhisselâmı Nebîlerin, Resûllerin sonucusu ve yolların en doğrusunu açıklayıcı kılınca; günlerin olayları sayısız ve o olayların hükümlerini bilmek de kıyâmet gününe kadar lâzım gelince, **nasslarin** (3) zâhirleri onları açıklamaya yetmedi. Hattâ o olayların hâline yeten bir yol lâzım geldi. İlâhi hikmet, âlimleriyle beraber bu ümmeti, Peygamberleriyle beraber İsrâiloğullarının benzeri gibi kılmayı gerektirdi (*) de, Yüce Allah (C.C.) bu ümmetin geçmişleri içinde, dağlar gibi âlimler yarattı. Onlar vâsitàsıyla şeriatın kâidelerini açıkladı ve kolaylaştırdı. İslâm binâsını sağlamlaştırdı ve kıyâmet gününe kadar, onlara tâbi olanların felâha kavuşmaları için, ahkâmin güç meselelerini onların görüşleriyle aydınliga kavuşturdu.

Onların ittifâkı kesin bir delildir ve ihtilâfları ise geniş bir rahmettir ki kalbler onların fikirlerinin nurlarıyle aydınlanır ve nefisler onların izlerine tâbi olmakla mutlu olur.

bir takım hükümlerdir. Bu hükümler ister iki hasım arasında kabul edilen şeyler olsun isterse ehl-i ilim arasında kabul edilen şeylerden olsun fark etmez.

Meselâ, altın ve gümüş zinetler husûsunda zekâtın vâcibliğine dâir Rasûlullah Efendimiz’ (S.A.V.) in hadîs-i şerîfine istinad ederek Fakihin delil getirdiği şekilde, Usul-ü Fıkıh mes’elelerinin Fukahâca kabûl edilmesi gibi.

Şayet hasım «**Bu haber-i vâhiddir, biz bunu hüceet olarak kabul etmeyiz**» derse O’na: «**Bu Usul-ü Fıkıh ilmine sâbittir. Buradan alman gereklidir.**» cevabını veririz.

(Ta’rifât; Scyyid-i Şerîf)

(3) **Nass**: Te’vile ihtimali olmayan söz veya delil. Mânâsı açık ve katî’ olan lâfîz. Kur’ân-ı Kerîm ve Hadîs-i Şerîfte bir iş ve mesele hakkında olan açıklık, bu şekilde açık kelâm ve âyet.

(*) Burada anlatılmak istenen, bir hadîsin mefhûmudur.

Bahsedilen hadîs «**Benim ümmetiminâ âlimleri, Beni Isrâîlin Peygamberleri gibidir.**» kavlidir. Ancak bu hadîsin sahîh olup olmadığı hakkında söz edilmişdir. «**Mevzûât-ı Aliyyülkâri**» de Demîri, Askalânî ve Zerkeşî böyle bir hadîsin olmadığını söylemektedirler.

Allah (C.C.) onların derecelerini ve mevkilerini yükseltmeye, namlarını ve mezheplerini sürekli kılmaya, onlar arasından bir zümreyi (Dört İmâmi) seçip görevlendirdi. Çünkü ahkâmın esası onların sözleri üzerine kurulmuştur ve **Fukahâ-yı İslâm** onların Mezheplerine göre fetvâ verirler.

Yüce Allah (C.C.) onlardan, en büyük imâm ve en ileri himmet sâhibi, milletin ve sâbit dînîn kandili, **İmâm Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit'** (Rh.A.) i seçti. Allâh-u Teâlâ, O'nun Mezhebine sarılan Müctehidlerin çokluğu ve vaz'ettiği cüz'i hükümlerin bolluğu ve inşrebinin tatlılığı sebebiyle O'nu cennetlerin en yüksek odalarına yerlestirsin ve kabri üzerine gufrân kovalarını akıtsın.

Şüphesiz, ahkâma âid O'nun ifâde ettiği şeyler, dalgaları birbirine çarpan bir deniz, hattâ sapıklığın karanlığını gidermek için alevli parlak bir kandildir.

Îşin başlangıcından ve ömrün evvelinden (yâni gençliğimden) beri bu denizden ve O'nun vaz'ettiği esâslardan avuçlamakda, O'na mensûb olanlardan faydalananmakla ve O'na yönelen tâliblere anlatmakla bu ilmin bâblarının ve fasillarının meselelerini araştırmakda idim.

Bu sırada, isteksiz ve rızâsız olarak, Kadılık belâsına tutuldum. Kadılıkda geçen ömrümü oylanmak; halkın içine karışmayı, Müslüman olmayan kimselerle konuşmayı da degersiz bir şey sayardım. Hattâ, bunun hâlime uygun olmadığı dâima zihnimde dolaşırdı. **Yüce Allah (C.C.)** dan ömrümün sonunu hayra çıkarmasını istiyordum. Bunulla beraber, bu ibtilâ hikmetten hâli, fayda ve maslâhattan uzak da olmadı. Çünkü, ufak tefek vak'a ve olayların hükümlerini araştırmaya ve meselelerin takririnde metinleri açıklamaya sebeb ve vesile oldu. Yine benim, faydalı şeyleri içine alan, fazla şeyleri bırakın bir metin yazmama da sebeb oldu. Bu metin hitâbesinde (girişinde) anılan özeliliklerle mevsufdur. Bu metinde, en üstün metod ve uslûb ile en güzel şekilde olan fen kitaplarının tertibi ele alınmıştır.

Meşgûliyetler arasından fırsatlar yakaladım ve zihin dağınıklığı ile beraber bu fırsatlardan faydalandım. Kitâbin tamamlanması yaklaşlığı ve sonunu ihtimamla bitirme zamanı geldiği vakit, **Yüce Allah (C.C.)** beni Kadılık belâsına kurtardı. Çünkü ibtilâ ile murâd hâsil olduktan sonra, belâdan kurtulmak mümkün olur. Bundan dolayı, be-

(*) **Ahkâm**: Bir şeyin üzerine terettüb eden eserlerdir. Mükelleflerin fiillerine âid olan dîni hükümlerdir. Bu hükümlerden herbirine **hüküm-i şerî** (**şerî huküm**) denir. Çoğu **ahkâm-i şerîye** dir.

nim üzerime iki nimetin; yâni Allah' (C.C.) in metni tamamlama ve belâdan kurtarma ihsân ve in'âminin şükürvâcib oldu. Sâhibini iki devlete ulaştıran iki nimete şükrederek «Gurer» in şerhine başladım ve Yüce Allah (C.C.) dan onu tamamlamaya beni muvaffak kılmasını ve onu bitirme yolunu selâmetle, benim için kolaylaştırmasını dilerim. Tamamlandıktan sonra onu : «Düreru'l-Hukkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm» diye adlandırmaya karar verdim. Şüphesiz, Allah (C.C.) Karîb (yakın) ve Mücîb (isteneni veren) dir. O'na güvendim ve O'na dönüp dayandım.

Besmeledeki (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) (bâ) mülâbesé (münâsebet ve yakınlık) içindir ve zarf (câr ve mecrûr) müstekardır. (أَشْدَى الْكَبَبِ) (Ebtediü'l kitâbe) yâni «Kitâba başlıyorum» sözünün zamîrinden hâldir. Nitekim, (دَخَلْتُ عَلَيْهِ شَيْئاً بِالسَّفَرِ) (Dehaltü aleyhi bi si-yâbi's seferi) «Onun huzuruna sefer elbisesiyle girdim» cümlesinde olduğu gibi.

Veya (بِإِنْ) (bâ) istiâne (yardım dileme) içindir ve zarf lağvıdır. Nitekim (كَتَبْتُ بِالْقَلْمَنْ) (Ketebtû bil kalemi) «Kalem ile yazdım.» sözünde olduğu gibi.

Birinciyi seçen, onun ta'zimde en uygun olduğuna bakar. İkinciyi seçen onun, Allah' (C.C.) in adıyla başlatılmadıkça işin tamâm olmadığını, bildirdiğine bakar. (*)

(*) Zarf-i müstekâr : Müteallâk (kevn, husûl : Meydana gelmek, olmak) gibi umûmi mânâlı fiillerden sonra olur da ibârede cümle, Şibh-i cümle bulunmazsa kelimedeki harf-i cer mecruru ile beraber bu adı alır. Yâni her ikisine birden zarf-i müstekâr denilir. Müstekâr diye adlandırılmasına sebeb de mahzuf olan müteallâkinin çok defa istekarra mânâsına gelmesindendir.

Zarf-i lağv : Şâyet müteallâk umûmi mânâlı fiillerden olmaz veya mahzuf bulunmazsa o kelime harf-i cer ve mecruru ile beraber bu adı alır. Yine, müteallâk husûsi fiillerden olduğunda mahzuf da olsa cer ile mecruru zarf-i lağv olur. Bu hazif daha çok «ilâ» «min», «an» harflerinden sonra olur.

(*) Buradaki «Birinciyi seçen» sözünden kasdedilen Keşsaf sâhibi (Zemahşeri) dir. «İkinciyi seçen» sözünden kasdedilen Kâdî Beydâvî'dir.

«İsim» lafzının «Allah»a izâfesi (eğer izâfet tümüyle ihtisâs için ise) Allah' (C.C.) 'ın bütün adlarını ihtiva eder. Eğer izâfet, Yüce Allah' (C.C.) ın güzel sıfatlarla muttasif olan zâti için konulması itibâriyle ihtisâs için ise, «Allah» lafzından başkası bir takım mânâlara ve sıfatlara delâlet ettiği için, Allah (C.C.) lafzı tercih edilmiştir.

İsim ile feyizlenmede ve onunla istiânedede (yardım istenmesinde), adlandırılan (yâni müsemmâ) için kemâl-i ta'zîm vardır ki bu, ikisinin (yâni Allah (C.C.) ile isim lafızlarının) birleşmesine delâlet etmez. Belki çok kere, izâfet ile bu ikisinin birbirinden ayrıldığı ve başkalığı üzere istidlâl olunur.

(﴿رَحْمَنٌ الرَّحِيمُ﴾) (Er Rahmân Er Rahîm) : (﴿عَصِيبٌ﴾)
 (Gâdîbe) den gelen (﴿عَصْبَانٌ﴾) (Gâdbânü) ve (﴿عَلِيمٌ﴾) (Alime)
 den gelen (﴿عَلِيمٌ﴾) (Alîm) gibi; (﴿رَحِيمٌ﴾) (Rahîme)
 (﴿رَحِيمٌ﴾) (Rahîm) den mübâlağa için binâ edilmiş iki isimdir.

Birincisi, yâni Rahmân daha mübâlağalıdır. Zirâ lafzin ziyâde olması, mânânın ziyâde olmasına delâlet eder. Rahmân, Allah Teâlâ'ya mahsûs kılınmıştır. Çünkü O, gâlib sıfatlardan değildir. Zirâ O, konuluşuna göre, Allah Teâlâ'dan başkası hakkında kullanılmasının cevâzını gerektirir. Halbuki böyle değildir. Belki, Rahmân'ın mânâsı rahmette son derecesine ulaşan hakîki mün'im (nîmet verici) demektir. Rahmân'ın Rahîm ile ta'kîb edilmesi, tamamlamak kabilinden dir. Çünkü Rahmân nîmetlerin büyüklerine ve onların asıllarına delâlet edince, Rahîm onlardan dışında kalanları içine almak için zikredilmiştir. Şöyleder: «Rahman» dünyada bütün kollarına rahmet eden; «Rahîm» ise; âhirette yalnız mü'min kollarına acıyan ma'nâsına nadır. Yâni «Rahman» daha umûmi; «Rahîm» ise husûsi ma'nâ ifâde eder.

اَنْهَدَ لِلَّهِ الَّذِي فَقَهَ الْمُجْلِينَ وَالْمُصَلِّيْنَ فِي حَلْبَةٍ
 حَلْبَةِ الْعَالَمِيْنَ الْمُتَقِيْنَ

(﴿أَنْهَدَ اللَّهُ الَّذِي أَنْهَدَ شَيْءًا﴾) (Elhamdülillâhi) : «Hamd Allah'a mahsûsdur.»
 (﴿كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَارِيٍّ...﴾) (Külli emrin zîbâlin...) e yâni «Şerefli ve önemli olan her işin» başlangıcında Besmele ve hamd zikredilmesi hakkındaki

hadislerin hükmüne uyarak, **musannif** (*) başlangıçta, Besmele ile tâhmidî bir arada zikretmiştir.

Çünkü başlangıç, örfe göre, tasnîfe başlama zamanından konuya başlamaya kadar uzanır da ona Besmele ve tâhmidî ve bu ikisinin benzeri şeyler yakın (beraber) olur.

Bundan dolayı, gerek zarf müstekar olsun veya lağv olsun, kitapların başlangıçlarına, **mâhzûf** (ﻣَحْזُوفٌ) yâni «başlarım» fiili takdir edilir. Çünkü bu takdirde, lâfzan ve ma'nen, hadis-i şerîfe uyumak vardır. «**Ebtediü** = başlarım» fiilinden başkasını takdir etmekde sâdece ma'nen uyumak vardır.

Musannif, **kitâbin** söylediğine ve akıl sahiplerinin üzerinde ittifâk ettikleri şeye uyaraktan Besmeleyi başta zikretmiştir.

Hamd : İn'âm veya in'âmdan başka olan ihtiyâri lütûfdan dolayı dil ile övmektir.

Medh : Mutlaka, lütûfdan dolayı dil ile övmektir.

Şükür : Söz veya fiil veya itîkâd ile nîmete mukâbele etmektir.

Şükür, mevridi itibariyle hamd ve medhden daha umûmidir ve müteallakına (âid olduğu şeye) göre de daha özeldir. (Çünkü yalnız nîmet karşılığında olur.) (4)

Şükür ile hamd ve medh arasında, bir bakımdan da umûmîlik ve özellik farkı vardır. Kitapların başlangıçlarında vâki olan, çok kere nîmet karşılığında olur.

(ﷺ) (El hamdü) de ki (lâm), cinsin tarifi içindir ve

(*) **Musannif** : Müellif, muharrir, kitap yazan mânâlarınıdır. Burada Molla Hürev kendini kasdetmektedir.

(*) **Mâhzûf** : Mevcûd olmayan, kaldırılmış.

(*) **Her işe Besmele ile başlanmasına dair olan Hadis** :

Erbâîn, Ruhâvî (Rh.A.) : Ebû Hüreyre' (R.A.) den rivâyetle.

Hamdele (hamd) ile başlanmasına dair olan Hadis :

Emsâl, Askerî (Rh.A.) : Ebû Hüreyre (R.A.)

Sünen, Beyhaki (Rh.A.) : Ebû Hüreyre (R.A.)

Deylemî : Ebû Hüreyre' (R.A.) den (salât ile birlikte olarak), bu zaifdir.

(4) Burada mevrid (çıkış yeri - esâsı) dan maksat şükürün ifâ mahalli olan lisan, a'zâ ve kalb'tır.

bulunduğu yerin karînesiyle istîgrâk üzere (5) haml olunup fertlere in-hisarın mevcudiyetini ifâde eder.

(ﷺ) (Lillâhi) in (lâm)ı onu ifâde etmez. Çünkü bu (lâm) istihkâk içindir, (*) hasr için değildir. Bunu, İbn-i Hişâm (Rh.A.), Muğ-ni'l-Lebîb de zikretmiştir.

Tahsis, bulunduğu yerin karînesi ile, (Elhamdü) nün (lâm)'ının istîgrâk üzere hamlinden elde edilmiştir.

(اللَّهُمَّ إِنِّي فَكَاهْ) (Ellezî fekkah) yâni : «Fakih kılan Allah'a hamd olsun.» (فَكَاهْ) (Fekuh) : öture ile (فَكَاهْ) (Fekuh'e-r-racülu fekâheten), dendir. Yâni «anladı» demektir.

(المُجَلِّنُونَ وَالْمُصَلِّنُونَ بِهِ حَبْتُهُ) (El Mücelline ve'l-Müsalli-ne fî halbetin) : Mücellî; yarışa giren yarış atlarındanandır. (6) Musallî, mücellîyi takib edendir. Çünkü musallînin başı, mücellînin saleveyeni yâni kuyruğun iki tarafı yanındadır. Bu ikisi ile murâd, mümârese ve müzâvelenin çokluğuudur.

H a l b e : (Hâ) nın fethiyle ve (lâm) in sükûnuyle her tarafdan yarış için toplanan at topluluğudur. Burada halbe ile mîzmâr yâni at meydanı kastedilmiştir.

(حِلْيَةُ الْمَالِمِينَ لِتَقْبِيْنَ) (Hîlyeti'l-âlemine'l-Müttakiyn)

Hîlye : Zâhiri, sâlih amellerle, bâtinî da ilmî hükümlerle ve nazâri hikmetlerle süslemektir. Yâni kim kendisi için şer'i hükümleri istinbât melekesi ve bu hükümlerin gereğince amel hâsil oluncaya kadar, bu iki şeyi elde etmeye girişir ve çalışırsa, şüphesiz Yüce Allah (C.C.) onu, amel ile beraber mezkûr hükümleri bilmekten ibâret olan fakihlik mer-tebesiyle rızıklandırır. Nitekim bu tarifi, İmâm Fahru'l-İslâm (Rh.A) kabûl etmiştir. Biz de bunu, O'nun usûlünün şerhinde yeteri kadar açıkladık.

(5) **Istiğrâk üzere :** İhâtalı bir şekilde; cinsin bütün fertlerini içine alacak şekilde (**Cins-i Is-tîgrâkiyye**). Cinsin hakikatini beyân için (**cins-i hakikiyye**).

(*) **Mümârese ve müzâvele :** Bir işe girişip üzerinde devamlı çalışma.

(*) **Istinbât :** Mütchîd veya büyük bir âlimin gizli bir mânayı ictihâdi ile meydana çıkarması. Bir söz veya işten gizli bir mânayı çıkarmak.

(6) Toplamı on aded olan bir yarışında ilk ata: Mücellî denir. Ikincisine: Musallî, üçüncüsüne: Müsellî, dördüncüsüne: Tâlî, beşincisine: Mürtâh, altıncısına: Ârif, yedinciçisine: Müemmil, sekizinciçisine: Hatîy, dokuzuncusuna: Sükkeyt, Onucusuna: Latîm denir.

وَطَهَرَ مَنْ يَكْمِهُ بِعَسْحٍ أَنْفِ الْإِبْتَهَالِ وَأَجْبَيْنِ عَلَى أَرْضِ الْذِلَّةِ
عَنْ آنْجَاسِ الْمَارِدِينَ .

«Zillet toprağına burun ve alnı sürmekle yâni yalvarıp boyun eğmekle, fıkha yönelen kimse, azgınların mutsuzluklarının pisliklerinden temizlenip pâk olur.»

Burnun (yâni enf'in) Arabca ibâresinde ibtihâle izâfesi, münâsebetin en aşağı derecesinden dolayıdır. Şüphesiz, tazarru' için secde hâlinde yere ilk ulaşan burun ve alındır.

«Zillet toprağına»; bu izâfet de zikredilen gibidir.

İşte o kimse, mâridlerin (âsilerin) yâni **Yüce Allah'** (C.C.) a itâatten çıkan azgın ve sapıkların, bedbahtlıklarının pisliklerinden temizlenir.

Nahs (yâni bedbahtlık), sa'd'in (yâni seâdetin) ziddidir. Nitekim nuhûset, seâdetin ziddi olduğu gibi. Nuhûset (bedbahtlık) ile murâd, kötü fiiller, yerîfen sıfatlar ve bâtil akidelerdir. Bunların pislikleri (encâs) ile murâd da bunlardan helâk edenlerdir.

Şöyledi, şâyet bunlar devâm etseler yâni zâil olmasalar, insanı Cehennem ateşinde dâim kalmaya vardırlılar.

Salât ve Selâm, İslâm'dan başka dîne yönelmekten kalbini uzak tutan ve temizleyen Efendimiz Muhammed (S.A.V.) üzerine olsun.

• Musannif, **Yüce Allah'** (C.C.) in : (سَلَوَاتُ اللَّهِ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ)

«Peygambere salât ediniz ve tam bir teslimiyetle de selâm veriniz.» (7) âyetine uyarak, salât ve selâmın ikisini bir arada zikretmiştir.

Yine salât ve selâm, O'nun âline ve hakk-i mübînin hakîkatlarının

(*) İbtihâl : Tazârru ve niyâz, yalvarıp yakarmadır.

(*) Fâkih : Amellerle ilgili Şer'i hükümleri tafsili delilleriyle bilip kavrayan İslâm Âlimidir.
Fîkh : Amellerle ilgili şer'i hükümleri bilip kavramaktır. Bu ahkâmı bu şekilde bilmeye Fekâhet (Fâkihlik) denir.

Usûl-i Fîkh : Fîkîhdaki umûmî hükümlerin çıkarıldığı delillerin hallerinden bahseden ilimdir.

(7) Bk. Ahzâb Sûresi (33), âyet : 56 .

dekâikînîn âyâtının râyâtını (parlak şeriatının ince hakîkatlarını ve mucize sancaklarını) yükseltmek husûsunda cihâd eden Ashâbî üzerrine olsun.

Hakk-i mübîn : Şeriat-i Muhammediyye'dir. O şeriatın hakîkatları; ameliyyât, itîkâdiyyât ve vicdâniyyât (Bâtını ahlâk) tan ona nisbet edilen ahkâmdir.

Şeriatın hakîkatlarının dekâiki : Onu ifâde eden tafsîlî deliller (kitab, sünnet, icmâ, kıyas) dir.

Bu dekâikin âyâti : İbâre, işaret,-delâlet ve iktizâdan onun ile istidlâl yollarıdır. (8)

Onun râyâtmı (yâni bayraklarını) yükseltmek : İstidlâlde bulunanlar için bu yolların ızhârı ve onlardan zâhir olmayanı istîhrâca kâdir oluncaya kadar müstenbit (hüküm çıkaran) lar arasında onların ifşâsı (yayılması) dır.

Musannîfîn, (*فَقَهَ وَالْمُصَلَّى وَرِحَمَةٌ*) (Fekuha ve mu-sallîne ve teyemmemehû) sözünde ve bunun benzerinde, beş çeşit ibâdete (Namaz, Oruc, Zekât, Hac, Cihâd) işaret edildiği ve güzel bir başlangıç (Berâat'ül-İstihlâl) (9) yapıldığı gizli değildir.

Bundan sonra ma'lum olsun ki : (10) şüphesiz Fîkih ilmi; başında ve sonunda Müslümanların ömrlerini harcamaları gereken yüksek ihtiyaçların en tam olanından ve yüce gayelerin en önemlilerindendir.

Fîkih ilmi, kazanç yeri (yâni dünyâ) nizâmî için ve âhîret kurtu-

(8) **Nassın ibâresi;** sevk edildiği mânâya o mânâ mevzûunlehin ayn'ı veya cüz'ü veya müte-ahhar lâzımı olsun, delâletidir.

Nassın işaretî, Onun geçen üç mânâya, sevkedilmemiş de olsa, delâletidir.

Nassın delâletî, kendisinde mânen mevcud, lügaten mefhûm bir şeyin hükmüne de-lâletidir ki, o hüküm konuşturmadı o sebeble olur.

Nassın iktizâsi, Onun kendisine muhtaç bulunduğu mevzûun lehin lâzımı üzere delâletidir. *«Tavzîh»*

(*) **Dekâik :** İncelikler. (*) **Müstenbit :** Gizli bir mânâyı ictihad ile meydana çıkan alim. Fakih.

(9) **Berâat'ül-İstihlâl :** Bir eserdeki «başlangıçın» anlatılmak istenene (maksada) uygun olmasıdır. Bir eserin içindekileri güzel bir başlangıçla baştarafta anlatmaktadır.

(10) **İmdi,** bundan sonra gibi mânâlarına gelen (Emmâ ba'dü) sözü va'z, Cumâ, Bayram hut-belerinde ve eserlerin önsözlerinde müstahap şekilde kullanılmıştır. Hattâ, Buhâri onun istîhbâbına dâir bâb teşkil etmiş ve onunla ilgili ehâdîs zikretmiştir. Ulemâ bu sözü ilk defa kimin kullandığına dâir ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre Onu ilk söyleyen : Dâvud Aleyhisselâm'dır. Bazılarına göre : Y. bin Kahtân, bazılarına göre de : Kuss bin Sâide'dir. Bazı - ya da çoğu - müfessirlerce : Kendisine fasl-ı hitâb verilen Dâvud Aleyhisselâm'dır.

Muhakkîklarca fasl-ı hitâb : Hak ile bâtili ayırmadır.

(Şerh-i Nevevi)

luşu için ve kiyâmet gününde murâda nâil olmakla kolların felâh bulması için bir sebebdir.

«Tenâdâ» nidâ kökünden olup **tefâül bâbîndandır**. Nidâ ile adlanmıştır. Çünkü kiyâmet günü, Cennet Ashâbı Cehennem Ashâbına seslenir (nidâ eder), ve Cehennem Ashâbı da Cennet Ashâbına seslenir.

Fîkhin hizmetcisi olmak için düşünmeye ve onun hakkındaki kitapları ve bâbları mütâleaya, gençliğin evvelinden bir kısmını harcamış idim. (Bu söz, tasnîfe girişme sebebini açıklamaya dâir ilk izâhtır.)

Nihâyet, «**Mirkâtu'l-Vusûl ilâ ilmi'l-Usûl**» de olduğu gibi, fîkh hakkında bir metin yazmak aklıma geldi. Ancak zamanın engelleri, metnin yazılması işini önledi. Hattâ zamanım, bana yapacağımı yaptığı zaman (Bu söz, 872'de büyük vebâ senesinde, O'na isâbet eden tâûn hastalığına işarettir ve fiillin zamana isnâdi, mecâzî isnâd kabilinden dir.) Beni şu işe azmetmeye sevketti: Şâni yüce ve gücü büyük olan **Allah** (C.C.) eğer beni, O'nun maârif ve ulûm çöllerinde, idrâk ve fehim sahrâlarında mesâfe katetmeye kâdir olacağım şekilde, bu âfetten kurtarırsa, ihsân edilmiş ömrümün kalan kısmını, **mendûb** bir yol ile, kalbimdeki şu şeyi ortaya koymaya harciyacağım. Şöyledi: Fîkh hakkında, sağlam, tertibi hoş bir metin tasnif etmeye ve muhkem, intizâmî güzel, zayıf rivâyetlerden sâlim; metinlerin itlâkâtı için fetvâlarda, şerhlerde zikredilmiş kayıtlarla ve metinlerde vâki olan müsâmahalar, kolaylıklar, devşirip bağlama kâbilinden şerîf ve lâtif işaretlerle donatılmış; meşhur metinlerin terkettikleri önemli meseleleri muhtevi; bu meşhur metinlerde yazılı olmayan olayların hükümlerini dürüp devşiren, fasih edib, yâni Arapça ilminde mâhir olup nazmı beğenilen, ve fakîh erîb yâni âkil (aklı) olup mânâ ve hulâsası temiz olan (ki burada, fasih'in edib ile ve fakîh'in erîb ile ifâde edilmesinin güzelliği gizli değildir.) bir metin tertib edeceğim, diye azmettim.

Yüce Allah, (C.C.) bendeki hastalığı gidermekle bana ihsânda bulununca ve bana şefkat ve merhamet hazînelerinden selâmet elbisesi giydirince, arzu ettiğim işe girdim, kasdettiğim şeye başladım ve bu husûsda **el-Melikü'l-Mennân**'dan (**Allah**' (C.C.) dan) yardım isteyerek imkân ölçüsünde, zikrettiğim özelliklerle metnin vasıflanmasına riâyet ettim.

Bu eseri, Vech-i Kerîm'ine hâlis, yâni rîzâsına uygun kılmasını ve onu bitirmeye beni muvaffak eylemesini **Yüce Allah'** (C.C.) dan niyâz

(*) **Tefâül bâbî**: Arapçada, bir fiil kalıbı, veznidir.

(*) **Mendûb**: Yapılması beğenilen iş, şeriatın yasak etmediği veya emretmediği iş olmakla beraber yapılmasında sevâb olan ve yapılmamasında günâh olmayan ameldir. Buna müstahab da denir. (**Mendûb bir yol ile**) den maksad **Allah**' (C.C.) in rîzâsına uygun düştük güzeli ve semereli bir çalışmadır.

ederek, Allah Teâlâ tamamlamayı benim için kolaylaştırdıktan sonra onu «**Gureru'l-Ahkâm**» diye adlandırmaya niyet ettim. Şüphesiz ki O, **el-Berru'r-Rahîm**'dir.

Metni bitirmeye beni muvaffak kılan; bir çok sıkı iş, meşgaleler, bana güçlük veren engeller ve meşgûliyetlere tutulmuş iken, onu tamamlamaya mâni olan engelleri benden gideren Allah' (C.C.) a hamd olsun. Yüce Allah' (C.C.) in lütfündan istenen, bu şerhi de tamamlamaya beni muvaffak kılmışıdır. Şüphesiz, eğer benim için kolay olursa, bu, ancak sîrf O'nun beni bu engellerden kurtarmasının eserlerindendir.

O'na; fazıyla duâmî kabûl etmesini ve kalbimdeki ateşi lütfûnun soğuk su kovaları ile söndürmesini niyâz ederim. Şüphesiz O, dilediği şeye kâdirdir ve dilek sahiblerinin dileklerine cevap vermeye en lâyık olandır.

كتاب الطهارة

TEMİZLİK BÖLÜMÜ

Kitâb, lûgat yönünden cem' (toplamarak) mânâsında masdardır. Mübâlağa için bu masdarla mef'ûl (mecmû) adlandırılmıştır. Veya fiâl ölçüsünde, libâs gibi mefûl (melbûs) için konulmuştur. Her iki takdirde de mecmû' (toplanmış) mânâsında olur.

Istîlâh yönünden kitâb; nevilere şâmil olsun veya olmasın, müstakil sayılan bir takım meselelere denir.

Tahâret, masdardır. (he) nin fethiyle ve zammiyle (طهّ الشئ) (Tahare's-şey'u) denir. Birincisi yâni fethiyle olan daha fasîhdır.

Şer'an tahâret : Özel bir temizlik (pâklik) dir ki; abdest, gusûl, teyemmüm, beden ve libâsi yıkamak ve bunlara benzer şeylerdir.

Çoğu sîgasıyla kullanılmayışının sebebi şudur : Tahâret aslında masdardır. Azı da çoğu da içine alır. Çoğu sîgasıyla kullanan kimse, açıklama yapmak istemiştir.

ABDEST (VUDÛ') İN FARZLARI

Vudû', lûgat yönünden temizlik (paklık) mânâsındadır. Şer'ân (*);

(*) Şer'andan maksad, Fukaha İstîlâhıncadır.

Ahkâm-ı şer'iyye kullahın menfaati için Allah (C.C.) tarafından bir lütuf ve ihsân olarak vaz'edilmiştir. Ahkâm-ı şer'iyye; ya ibâdetlerle ilgili olarak «dînî» olur. Ya mübâyeât, münâkehât v.s. ile ilgili olarak «dünyevî» olur.

Dini olan bunların en şereflisidir. Çünkü, dünya ehlinin halkından maksûd odur. Ve ebedî seâdete ulaşacaktır vesile de yine odur.

Burada Namaz, diğer ibâdetlerden öne alınmıştır. Çünkü o, diğer ibâdetlerin en faziletlidir, günde beş defa tekrarlanmaktadır. Ancak o da abdeste bağlı olduğu için abdest bölümü diğer bölümlerden önce ele alınmıştır. (Kirmâni - Şerh-i Buhârî)

yüzü, kollarla beraber iki elli ve iki ayakları yıkamak ve başın dörtte birini mesh etmektir.

Farz, lûgat yönünden kesmek (kat') ve takdir etmek mânâsına nadır Şer'an, kesin delîl ile lâzım gelen hükümdür.

Farzin hükmü; özürsüz onu terk edenin azâba müstehâk olması, inkâr edenin kâfir olmasıdır.

Yine, Onun fevt olması (kaçması) ile cevâzı fevt olan şeye de farz denir. Vitr Namazının fevtini hatırlayan kimseye Sabah Namazının cevâzının fevt olması gibi.

Birinci kisma itikâdî farz (), ikinci kisma ameli farz (***) adı verilir. Burada murâd olan, tevâtür (****) ile sâbit olduğu için itikâdî farzdır.**

Eğer, abdest âyeti ittifakla Medenîdir. Namaz ise Mekke'de farz olmuştur (1). Şu halde, âyetin inmesine kadar, namazın abdestsiz olması lâzım gelir diye sorulursa, cevâbında biz deriz ki : **Sahîh-i Müslîm ve başka yerde Câbir' (R.A.) dan sâbit olan hadîs-i şerîfden dolayı namazın abdestsiz olması düşünülemez.** (2) Nitekim Câbir (R.A.) abdest alıp iki mestleri üzerine mesh etmişti. Câbir' (R.A.) e;

— Niçin böyle yaptın? denildi. Câbir (R.A.) de;

— Beni mesh eylemekden ne meneder ki, ben Resûlüllah (S.A.V.)'-in mesh eylediğini gördüm, dedi. Câbir' (R.A.) e;

(**) **İtikâdî Farz :** Kat'i delille sabit olup kendisinde şüphe olmayan, inanılması ve yapılması zaruri olan; terkedene i'kab (cezâ) lâzım gelen ve ayrıca inkâr eden tekfir olunan farzdır. Beş vakit Namaz, Zekât ve Ramazan Orucu gibi.

(***) **Ameli Farz :** Buna Farz-i zanni'de denir. Müctehidlerce, kat'i bir delile yakın derecede kuvvetli gürulen zanni bir delil ile sabit olan vazifedir ki, amel hususunda farz-i kat'i kuvvetinde bulunur. Başın dörtte birini meshetmek gibi.

(****) **Tevâtür :** Birbiri ardından aralıksızca devam etmek. Yalan söyleyeceklerini aklın kabul edemeyeceği bir cemaatin verdiği yalandan uzak kuvvetli, sağlam haberdir.

(1) Abdest âyeti, Mâide sûresinin 6inci âyetidir.

(2) **Resûlüllah (S.A.V.) :** «Abdesti bozulan kimse abdest almadıkça namazı kabul olunmaz» (Buhâri - Ebû Hüreyre' (R.A.) den rivayetle) buyurmuştur. Zirâ tahâret (abdest) namazın anahtarı, namaz imânın anahtarı, imân da cennetin anahtarıdır.

İmam Nevevi (Rh.A.) de, «Bu hadisi şerîf namaz için tahâretin vücûbuna delildir. Tahâretin namazın sıhhâtında şart olduğunu dâir ümmetin icmâ'ı vardır» demiştir.

Kâdi İyâz (Rh.A.) : «Ulemâ namaz için tahâretin ne zaman farz olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Ibn'ül Cehm (Rh.A.); abdest İslâmın başlangıcında sunnet idi. Teyemmûm âyetinde (M : 626/H : 4, Mureysi gazâsı sırasında Hz. Âiç' (R.Anhâ) nin gerdanlığının kaybolduğu hâdisede) farziyyeti sonradan nâzil oldu, der. Cumhûr-u Ulemâ'nın görüşü ise, daha önceden farz olduğu, merkezindedir» demiştir.

— O ancak Mâide sâresinin nuzûlünden önce idi, dediler. Câbir (R.A.) de :

— Ben İslâm'a ancak Mâide sâresinin nâzil olmasından sonra girdim, cevâbını verdi.

Yine Mecmau'l-Beyân adlı eserde rivâyet edilmişdir ki : Resûlullah (S.A.V.) bu âyet ininceye kadar namaz için abdest almadıkça amellerin hepsinden kaçınırdı. Hattâ sorulan soruya cevâb bile vermezdi.

Şu halde abdestin, **vahyi gayri metlüv** (3) ile veya eski şeriatlardan alınmış olmakla sâbit olması câizdir. Nitekim Resûlullâh (S.A.V.)'den rivâyet edilen şu hadîs-i şerîf de buna delâlet eder. Resûlullâh (S.A.V.), mubârek yüzü ve ellerini üçer üçer yıkayıp abdest aldıkları zaman, «İşte bu abdest benim abdestimdir ve benden önce gelen Peygamberlerin abdestleridir», (*) buyurdular.

Eğer, abdest bu yol ile sâbit olunca âyetin nuzûlune fayda nedir? denilirse, cevâbında deriz ki : Âyetin nuzûlünde fayda; abdest emrini sâbit ve mukarrer kılmaktır. Çünkü abdest müstakil bir ibâdet olmayıp da namaza tâbi olunca, vahy zamanından müddetin uzamasıyla ve nakaledenlerin de günden güne azalmasıyle, Ümmet-i Muhammed'in

(3) **Vahyi gayri metlüv** (okunmayan vahy) : Şeriat lisanında tilâvet suretiyle olmayarak sa-dece kalbe ilham yoluyla olan vahy-i ilâhîdir. Bunun mukabili ise metlüvdür (Kur'ân-ı Kerîm gibi). Kur'ân-ı Kerîm vahyi metlüvdür. Çünkü mânâsıyla birlikte lafzi da Peygamberimizin (S.A.V.) kalbine inzâl buyurulmuştur.

Hadîs-i İlâhî - Hadîs-i Rabbâni : Hadîs-i Kudsî şeklindeki Hadîs-i şerîfler ise Resûlullah' (S.A.V.) e vahy ve ilham yoluyla, mânâ itibariyle ullaştırdığından **vahyi Gayr-i Metlüvdür**. Bunlar, namazda Kur'ân âyetleri yerine okunamaz, tahâreti olmayan bir kimse bu kelâmin yazılı bulunduğu kitabı ele alabilir. Hattâ, onu inkâr eden kâfir de sayılmaz.

Bazı Usûl Ulemâsı Kitap ve Sünnetin her ikisine de **vahy** derler. Tilâvet olunan (metlüv) vahy'e **kitap**, tilâvet olunmayan (gayr-i metlüv) vahy'e de **sünnet** demek suretiyle bir tefrik yaparlar.

Sünnete vahy denmesinin sebebi, onun hakiki vahyin yâni kitabın cüziyatına dâhil olmasındandır. Bu itibarla da kitabın külliyetinde sünnetin bütün hükümleri bulunmaktadır ki böylece vahyin külli menşeye dâhil olması sebebiyle zîmnen sünnete vahy denmiştir. Ancak kitab doğrudan doğruya vahy-i ilâhî neticesi ve aslı ahkâm olduğundan kendisine : Tilâvet olunan vahy (vahy-i metlüv) denmekte; sünnete de Nübûvvet Melekesi, **Fehm-i** neticesi ve mânâca vahy olup lafızlarının tâyini de Allah (C.C.) tarafından olmadığından tilâvet olunmayan vahy (vahy-i gayrî metlüv) denmiştir.

(Asr-ı Saâdet, Süleyman Nedvî; Bazı Hadîs Mesâleleri Üzerine Tetkikler M. Tayyib Okiç)

(*) Rezin (535 H.) - Osman (R.A.) rivâyetiyle.

Teyşîrû'l-Vusûl ilâ Câmiil Usûl; Abdurrahmân Şeybânî.

abdest işine önem vermeyip, şartlarına ve rükünlerine riâyette gevşeklik göstermeleri muhtemeldir. Mütevâtir nass (4) ile sabit olan onun gibi değildir. O, her zamanda ve her lisanda bâkîdir. Yine onun hakkında vahyi metlûv vârid olunca ayn-ı rahmet (bizzat rahmet) olan ulemânın ihtilâfi hâsil olur. Bu meselenin bu şekilde açıklanması yalnız benim yaptığımı bir iştir.

1 — Abdestte yüzü bir defa yıkamak farzdır. Çünkü âyette (فَاغْسِلُوا) (Fağsilû) emri tekrâra delâlet etmez.

Yüz, ekseriyetle saç biten yerler arasında kalan kısımdır. Bu, ekseriyetle (gâliben) kaydı, iki zülüfleri yüzün tarifinden çıkarır. İki zülfü, cephenin iki yanıdır ki saç onlardan sarkar. Şüphesiz bu iki zülfü abdestte yıkamak vâcib değildir. Çünkü saç biten yer (menbit-i şâ'r) ile murâd, ekseriyetle saçın bittiği yerdir. İster saç bitsin, isterse bitmesin. Yâni yüz, ekseriya saçın bittiği yer ile çenenin en altı ve iki kulakların arasıdır. Bu söz ile uzunluk ve genişliğine göre yüzün tarifi tamam olmuş olur.

Musannîfin, «**abdestin farzı yüzü yıkamaktır.**» sözünden sonra bu ta'rif, sakalı olan abdest alıcı (mütevaddî) üzerine; sakalının, bıyıklı, kaş ve çene altına varincaya kadar sakalın altlarını yıkamak **vâcib** (5) olmasını gerektirir. Halbuki bunların altlarının yıkanmasının vâcib olmamasıyla Fıkıh Kitapları doludur. Bu sebeble, musannîf bunun def'ini murâd edip (وَالْعَذَارِ) (vel izâr) (yâni sakal başı...) demiştir. Sakalın izârı, sakalın iki yanlarıdır. Bunlar binek hayvanının iki izârından istiâre (*) olundular. Bu ikisi, binek hayvanının iki yanları üzerinde olan (gemden) bir şeydir.

İzâr, onun ötesinde kalan yerin hükmünü düşürmez. İzârin arkasında kalan yer, izâr (sakal başı) ile iki kulakların arasında olan beyazdır ki buna âriz adı verilir. Sakalının arkasında kalan yerin hükmü, yıkanmasının vâcib olmasıdır. Çünkü sakal başı (izâr) o hükmü düşürmez. **İmâm Ebû Yûsuf** (Rh.A.) bunun aksi görüstedir.

Bilâkis izâr, altında olan şeyin hükmünü (ki o yıkamanın vucûbu-

(4) **Keşf ül Keşsâf**'da Rûm Sûresinde geçtiği gibi Mi'râc Hadisi bu hususa açıkça delâlet eder.

(5) **Vâcib :** Şeriat sahibi tarafından emrolunduğu zann-i delil ile sabit olan vazifedir. Her namazda **Fatihâ-i Şerîfe**'nin okunması gibi.

Vâcib, vecîbe tâbirleri bazan Fıkıh ilminde **farz** mânâsında kullanılır.

(*) Bir kelimenin mânâsını muvakkaten başka bir kelime hakkında kullanmak.

dur) izâra nakleder. Böylece izârin yıklanması vâcib olur. Nitekim büyük ile kaş da altlarında olanın hükmünü kendilerine nakl ederler ve büyük ile kaşı yıkamak vâcib olur. Fakat altlarına suyun ulaştırılması vâcib olmaz.

Sakal da, altında olan şeyin hükmünü, derinin yüzünde, ona bitişen kısma nakleder. Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan gelen rivâyetlerin en zâhiridir (6). Muhît ve Bedâyi' sahipleri de bunu seçtiler. Mi'râc'-üd-Dirâye'de de, esah (en sıhhâtli) kavî budur, denmiştir. Fetâvâyî Zahiriyyede, «Bununla fetvâ verilmiştir» denmiştir.

Veya sakal, altında olanın hükmünü -ki o yıkamanın vucûbudur- deri yüzüne bitişen sakala nakletmez. Bilâkis deriye mülâkî olanın meschine tebdîl eder. Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki : Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den gelen iki rivâyetin en meşhûrunda, deriyi örten şeyin meshi farzdır. Bu, muhtâr olan (tercih edilen) esah kavldır.

Veya sakal, altında olanın hükmünü deriye bitişenin (mülâkinin) dörtte birini meshe tebdîl eder. Bu, Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den İmâm Hasan' (Rh.A.) in rivâyetidir.

«Muhît» te, yüzün ta'rifinden sonra, eğer abdest alan tüysüz (emred) ise, yüzün hepsini yıkar, eğer abdest alan sakallı ise, sakalın altında olanı yıkaması vâcib olmaz, denmiştir. İmâm Şâfiî (Rh.A.), eğer hafif sakallı ise vâcib olur, demiştir.

Büyük ve kaşın altlarına suyu ullaştırmak vâcib değildir. İmâm Şâfiî (Rh.A.), vâcib olur, demiştir. Sahîh olan bizim sözümüzdür. Çünkü farz olan yer, engel ile örtülmüş ve gizlenmiştir. Ona karşından bakanın altını göremeyeceği bir hal almıştır. Binâenaleyh ondan farz düşer ve basın derisi gibi onu perdeliyene tehavvül eder.

Bundan sonra, «El-Muhît» te denmiştir ki : Sakal başı (izâr) ile kulak arasında olan beyâzin, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, yıkaması vâcibdir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, vâcib değildir. Sakal başının yeri böyle değildir. Çünkü o, üzerinde bi-

(6) **Azhar (en zâhir) rivâyet :** Başkasına nazaran daha açık olan sahîh kavldır. **Zâhir rivâyet :** İmâm Muhammed' (Rh.A.) in Hanefî Mezhebinde en müteber rivâyetler olan — El Mebsüt, El Ziyâdât, El Câmi'ul Kebîr, El Câmi'us Sagîr, El Siyer'il Kebîr, El Siyer'üs Sagîr v.s. gibi kitaplarındaki — üç İmâm (Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan) a âid meselelerdir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) in bu kitaplarına da **Zâhirür Rivâye** kitapları denir. Hanefî Mezhebinde evvelâ İmâm A'zam' (Rh.A.) in, sonra İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un, sonra İmâm Muhammed' (Rh.A.) in, sonra da İmâm Züfer' (Rh.A.) in kavlı, ictihâdi tercih edilerek o şekilde âmel olunur.

ten kıl ile örtülüdür. Böyle olunca izârin yerine kâim olur.

2 — Yine abdestin farzi, iki elleri teker teker yıkamaktır. El-Kâfi ve başkasında zikredildiği üzere, iki elleri yıkamanın keyfiyeti, sol eliyle çanağı alıp sağ eli üzerine üç kere dökmektir. Ondan sonra çanağı sağ eli ile alıp yine böyle sol eline dökmektir.

Eğer çanak büyük olup ve büyük ile beraber küçük çanak da olursa, iki eli yıkama keyfiyeti yine yazıldığı şekildedir. Eğer çanak büyük olup küçük çanak bulunmazsa, sol elinin parmaklarını yumarak çanağa sokup sağ elinin avucu üzerine dökmektir ve parmakları birbiriyle, temizleninceye kadar ovmaktadır. Ondan sonra sağ elini çanağa sokup sol eli yıkamaktır.

Bunun şekli, Tâc'uş-Şerîa şerhinde zikredilen şu sözlerdir: Şüphesiz iki elin veya iki ayağın birinden diğerine yaşılığın nakli abdestte câiz değildir. Fakat gusûlde ise câizdir. Çünkü abdestin azâsı hakikaten ve örften muhtelifdir. Hakikaten muhtelif olması açıklıdır, açıklamaya ihtiyâç yoktur. Örfen muhtelif olması ise şudur: Çünkü abdest uzuvları bir defada yıkanmaz ve bir hitâb altında dâhil olduğuna bakılınca hükmen bir tek uzuvdur. Böyle olunca ihtilâf-ı hakiki, ittihâd-ı hükmî ile beraber çatışmış, örifle hakiki ihtilâf tercih edilmiş olur. Gusl bunun gibi değildir. Çünkü onda bütün uzuvlar hükmen ve örften (7) müttehiddir. Şu halde örifle olan ittihâd-ı hükmî tercih edilmiştir. Bununla şu sözün fesâdi meydana çıkar ki, iki avucun her biri üzerine kuvvetle suyu dökmeye hâcet yoktur. Çünkü iki avucun yıkanması sağ elin avucu üzerine dökülen su ile mümkündür. Nitâkim âdet budur. Zirâ onda avâmin âdetini şeriatın örfüne tercih vardır. Artık, sen gerisini düşün!

Yine abdestin farzi, iki kolu dirsekleriyle beraber bir kere yıkamaktır. Çünkü (فَاغْسِلُوا) (Fağsilû) yâni «yıkayınız» emri tekrara delâlet etmez. Dirsek (mirfâk) : Pazu ile kolun kemiklerinin kavuştuğu yerdir.

3 — Yine abdestin farzi, iki ayakları topuklarıyla beraber yıkamaktır. (8)

(7) **Örf :** Akılların şöhâdetiyle şöhret bulup tabîf şekilde kabul edilen herhangi güzel (müs-tahsen) şeydir. Bu her tarafta mevcûd ve vaz'edeni de muayyen olursa örf-ü âm (umûmî örf), bir mahalle mahsûs ve muayyen bir tâifeye âid bulunursa buna da örf-ü hâs (husûsî örf) denir. Örf, âdet ile aynı mânâlı gibidir. Âdet'e de aynı zamanda tecâmul denir.

(8) Bizim üç Ulemâmız Ebû Hanîfe (Rh.A.), Ebû Yûsuf (Rh.A.) Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) e göre, iki topuk yıkamaya dahildir. (Tatarhâniye)

Topuk (kâ'b) : Ayağın iki tarafından incik kemiğine (9) bitişen yüksek kemiktir. İmâm Hisâm' (Rh.A.) in İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet ettiği : «Kâ'b na'lin üzerine bağlanan na'lin tasması yanında ayağın ortasında olan mafsal kemiğidir» değildir. Çünkü o mafsal, kolda olan dirsek gibi, her bir ayakta bir kemiktir. Halbuki âyet-i kerîmede (kâ'b) tesniye (iki olarak) zikredilmiştir. Şu halde, burada murâd'ın, bizim zikrettiğimiz olduğu belli olmuştur. Eğer böyle olmasa tesniyeye meyletmekde fayda görülmezdi. Eğer âyet-i kerîmede, cem'in cemi' ile mukâbelesi, efrâd-ı cem'den her biri üzerine bir kolun ve bir ayağın yıkamasının väcib olmasını gerektirir denirse, cevâbında biz deriz ki : Nass-ı kerîmin delâletiyle diğerlerinin yıkamasının sabit olması câizdir. Veya diğerlerinin yıkaması, tevâtür ile nakledilen Resûlüllâh' (S.A.V.) in fiili ile câiz olur, icmâ' ile olmaz. Çünkü fiil Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in zamanında sâbittir. İcmâ' (10) ise Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in zamanından sonradır.

Eğer denilirse ki : Cer (esre) ile (أَرْجُلٌ) (Ercüliküm)

okunması nasb (üstün) ile okunması gibi, mütevâtirdir. İki kırâatin arasını bulmanın iktizâsi, ya yıkamak ile mesh'in arasında muhayyer kılmaktır. Nitekim bazıı bunu kabul etmiştir. Veya nasbla okunmasını, ayağın çıplak olan hâline ve cer (esre) ile okunmasını mestli olan hâline hamî etmektir. Nitekim bazıı bunu kabûl etmiştir. Cevâbında biz deriz ki; cer ile okumanın zâhiri bil' icmâ' terk edilmişdir. Çünkü meshi kabûl eden, onu kâ'beyne mugayyâ kılmadı. (11) (nihayetle sınırlandırmadı)

Şüphesiz meşhûr hadîsler (12), yıkamanın vucûbuna ve ter-

-
- (9) **İncik (Sâk)** : Diz kapağından topuk mafsalına kadar olan kısım; İncik kemiği veya kalemî, diz kapağından topuk mafsalına kadar olan kemiktir.
 - (10) **İcmâ** : Lûgatta, ittifak, kasd mânâsındadır. İstîlahda, bir asırda bulunan İslâm müctehidlerinin bir şer'i hüküm üzerine ittifak etmeleridir. Buna da İcmâ-i Ümmet denir.
 - (11) Çünkü burada tahdid «dirseklerle kadar...» sözünde olduğu gibi yıkama içindir. Mesh için ise gâye (nihayet) ile tahdide ihtiyaç yoktur «Başlarınızı meshediniz...» de olduğu gibi.

Burada meshi topuklara muğayyâ kılmadı demek, topukları meshin hudûdları içine dahil etmedi, demektir.

- (12) **Meşhûr hadîs** : Evveli âhad gibi olup ikinci ve üçüncü asırlarda şöhret bulmuş olan hadîstir. Böyle olan hadîsleri Peygamber (S.A.V.) den ilk rivâyet eden bir cemâat değil, bir veya bir kaç kişi olduğundan birinci asırda (âhad) gibidir. Fakat ikinci ve üçüncü asırlarda cemâatler tarafından tevâtür sûretyile nakl ve rivâyet edilmiş olduğundan bu hadîs şöhret bulmuş ve bu asırlarda tevâtür derecesine kavuşmuştur. Makbûl hadîslerdir.

ketmenin de azaba sebeb olacağına delâlet etmiştir. Şu halde yıkamak, fukahânın çoğunun kabûl ettikleri gibi daha uygun olduğu abdestle maksûd olan temizliğin elde edilmesine de daha uygun olmuştur. Yıkamakda bulunan fayda sebebiyle de ihtiyâta, meshden daha yakın olmuştur. Şu halde meshden yıkamaya dönmek aletta'yn lâzımdır. İmdi cer ile okumak, **cerr-i bi'l-civâr** (yâni yakınık sebebiyle cer) (13) olmuştur. Nitekim (عذاب يوم محظوظ) (14) âyet-i kerîme-sinde ve şâirin (جحر ضفت خرب) (Cuhru dabbin haribin veya haribün) ve «zurahmin mahremin» sözünde olduğu gibi. Bu cerr-i civârînin Kur'ân-ı Kerîm'de ve şâirlerin şiirinde benzeri çoktur. Ma'nâ itibariyle bu kelime yıkanan uzuv üzerine atfedilmiştir.

Cerr şeklinin faydası; Uygun olanın suyu iki ayakların üzerine dökmeyi kasd edip meshe benzer hafif yıkamak ile yıkama olduğuna dâir bir uyarmadır. Cerr-i civârî iltibâs ile beraber gelmez, burada işe mültebistir, dendığında biz deriz ki, gâyenin (إلى النكبين) (ilel Kâ'beyni) sözüyle getirilmesi iltibâsı (karışmayı) kaldırır. Nitekim biz böylece zikrettik. Bu husûsun böyle bilinmesi gerekdir.

Abdest uzuvlarında hâsil olan kir, sinek veya pireden çıkan şey, kına bitkisinin rengi - (kınanın maddesi ise çamur gibi olduğu için mâni olur.) - gerek abdest olsun, gerek gusl olsun, temizlige mâni olmazlar. Nitekim dişlerin aralığında kalan yemek de mâni olmaz. Çünkü bunlar suyun girmesini engellemeler.

Suyun girmesini engellemek ve engellememekdeki ihtilâfa binâen, hamur ve çamur gibi olan şeyleerde ihtilâf edilmiştir.

Yüzük halkasının altındaki yere suyun ulaşması için, sıkı olan yüzük, parmaklardan çıkarılır veya hareket ettirilir.

4 — Yine abdestin farzi, yeni su veya bir uzungun yıkamasından arta kalan su ile, - İmâm A'zam' (Rh.A.) dan Tahâvî (Rh.A.) ve Kerhî' (Rh.A.) nin rivâyetinde - basın dörtte birini bir kere mesh etmektir.

(13) **Cerr-i bi'l civâr:** El cerr'ül civârî (yakınık cerri): Sîfat, te'kîd, matûf durumundaki bazı kelimeler mecrûra yakınlıkları dolayısıyla mecrûr olurlar ki bunlar sadece şekeiten mecrûr durumundadırlar. Mânâ bakımından harf-i cerre bağlı olmazlar.

«Hâzâ Cuhru dabbin haribin» (veya haribün): «Bu harap bir keler kovuğudur» misâlinde, «harib» kelimesi «cuhra» sıfat olduğu için «merfu», «dabba» komşu olduğu için «meçrûr» okunabilir. İşte «Vemsehû bi ruûsiküm ve ercûleküm (veya ercûliküm)...» de böyledir.

(14) Bk. Hûd Sûresi (11); Âyet: 84

Veya İmâm A'zam' (Rh.A.) dan Hişâm' (Rh.A.) in rivâyetinde, el parmaklarının üçü miktârı mesh etmektedir. (15)

Uzvun meshinden arta kalan su ile mesh câiz değildir. Ancak uzvun meshinden arta kalan su, elden damla damla dökülürse, mesh câiz olur. O damlayan su bir uzuvdan alınmış ise, o uzuv gerek meshedilmiş olsun ve gerek yıkanmış olsun, onunla mesh câiz değildir.

Başı tıraş etmekle mesh iâde edilmez. Nitekim abdestten sonra kişi tıraş etmekle ve bıyığı kırmakla ve tırnak kesmekle de tekrar yıkamak gerekmediği gibi.

ABDESTİN SÜNNETLERİ

Abdestin sünneti; nêvîlerinin farklılığı ile beraber yapılması hâlinde mükâfatlandırılan ve terki hâlinde kınanılan şeydir. Müstehâb ise, yapılması hâlinde mükâfatlandırılıp terki hâlinde kınanılmayan şeydir.

1 — Niyetle başlamaktır. Yâni abdeste kalb ile kasd (niyyet) etmektedir. Veya abdestin başlangıcında, hadesin giderilmesine ve emre sarılmasına kasd etmektedir.

(15) **İMÂM :** Önder, başkan, halife demektir. Çoğulu **Eimme**'dir.

Fıkıhta İmam : Geniş bir topluluk tarafından otoriter sayılan, adım adım takip edilen ve görüşlerinin gereği ile amel edilen büyük müctehid zattır.

İmâm tâbiri mutlak olarak söylenenice FIKIH'ta Ebû Hanife (Rh.A.) TEFSİR ve KELÂM'da Fahruddin Râzî (Rh.A.), NAHÎV'de Sibeveyh (Rh.A.) kasdedilir.

Bunlardan başka :

Dört İmam : Ebû Hanife (Rh.A.), Şâfiî (Rh.A.), Mâlik (Rh.A.) ve Ahmed bin Hanbel' (Rh.A.) dir.

Üç İmam : Ebû Hanife (Rh.A.), Ebû Yusûf (Rh.A.) ve Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) dir.

Hasan (Rh.A.) mutlak söylenenince; Fıkıhta **Hasan bin Ziyâd** (Rh.A.), Tefsirde ise **Hasan Basri** (Rh.A.) kasdedilir.

Usûlde Üç İmam : Ebû Zeyd Debbûsi (Rh.A.), Fahr'ûl-İslâm Pezdevî (Rh.A.), Şems'ûl Eimme Serahsi' (Rh.A.) dir.

İmameyn : Ebû Yusûf (Rh.A.) ile İmam Muhammed' (Rh.A.) dir. Bu iki zâta «SAHİBEYN» de denir.

Ebû Hanife (Rh.A.) ile İmam Muhammed' (Rh.A.) e «TARAFEYN» denir.

SEYHAYN : Fıkıhta Ebû Hanife (Rh.A.) ile Ebû Yusûf (Rh.A.), usûlde Pezdevî (Rh.A.) ile Serahsi (Rh.A.), hadîste Buhârî (Rh.A.) ile Müslim (Rh.A.), tarihte Hz. Ebû Bekir (R.A.) ile Hz. Ömer' (R.A.) dir.

İMAM'ÜL HAREMEYN : Şâfiî (Rh.A.), Ebû'l Meâli Abdülmelik (Rh.A.) ile Hanefilerden Ebu'l Muzaffer Yûsuf bin İbrahim el Cürcânî' (Rh.A.) dir.

2 — Abdestten önce Besmele çekmektir.

Yani :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ

(Bismillâhilazim velhamdülillâhi alâ dînil İslâmi) demektir. Her ne kadar Hidâye'de, esah olan kavî Besmelenin müstehâb olmasıdır, denmiş ise de, bu Besmelenin, sünnet olması tercih edilmiştir. (16) Çünkü sünnet olmasa, Kudûrî'nin, Tahâvî'nin ve Kâfi sâhibinin tercihleridir.

İhtiyâten, istincâdan yâni pislikden temizlenmeden önce ve ondan sonra niyetle ve Besmele ile başlamaktır. Çünkü bazı Meşâyihe göre, Besmele çekmek istincâdan sonradır. İmdi en ihtiyatlı olan, iki-sini birden yapmaktadır. Fakat avretin açılması hâlinde değil.

3 — Abdest alan kimsenin, gerek uykudan uyanmış olsun, gereksse olmasın, iki elleri bileklere kadar yıkamakla başlamasıdır. Bu iki eli yıkamak, iki dirsekler ile beraber olursa farz yerine gelmiş olup iâdesi lâzım gelmez.

4 — Misvâklanmaktır. Sivâk, misvâklanılan ağaç mânâsına gelir. Masdar mânâsına da gelir. Burada murâd, masdar mânâsidir. Sivâkin isti'mâlini (kullanılmasını) takdire hâcet yoktur.

Misvâk sağ elle kullanılır. Çünkü tevârus yoluyla bize nakledilen, sağ elle kullanmaktadır. Abdest alan, misvâkı dilediği gibi yâni, ya üst, ya alt dişlerinden, ya sağ tarafından veya sol tarafından başlayıp boyuna veyâ enine, veyâ hem boyuna hem enine dilediği gibi kullanır. Misvâk bulunmadığı vakitte, parmaklarla oğar. Bunun hükmü misvâkda geçen hüküm gibidir.

5 — Ağızı yıkamaktır. Yâni suyu ağızının tamamına ulaştırmaktır.

6 — Burnu yıkamaktır. Yâni suyu burnun yumuşak yerine ulaştırmaktır. Kullanılmamış sular ile yıkamaktır. Şâfiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

7 — Ağızı ve burnu yıkamada mübâlağa etmektir. Ağızı yıkamakta mübâlağa, suyu boğazın başlangıcına kadar ulaştırmaktır. Burnu yi-

(16) Çünkü Resûlüllâh' (S.A.V.) dan, bu hususta devam şöhret bulmamıştır.

Peygamberimizin (S.A.V.) İsmullah (Besmele) ile Abdeste başladığına dair çok riväyet vardır. Bu rivâyetlerden biri Dârekutnî'de Rebih b. Abdurrahmân b. Ebî Said'in rivâyet ettiği Peygamberimiz' (S.A.V.) in «Üzerine Allah ismi (Besmele) zikretmeyein abdesti yok demektir.» hadis-i şerîfleridir.

kamakta mübâlağa ise, burnun yumuşak yerine suyun geçmesidir. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Ancak, eğer abdest alan oruçlu olursa, orucu bozulmak ihtimâli olduğu için mubâlağa yapmaz.

8 — Sakalı hilâllamakdır. Bu sakalı hilâllama (tahlîl), sakal ile beraber yüzü üç kere yıkadıktan sonra, elin parmaklarını sakalın altın-dan üstüne doğru sokmaktadır.

9 — Parmakları hilâllamakdır. Yâni iki elinin ve iki ayağının parmaklarını üçer kere yıkadıktan sonra hilâllamakdır. İki ellerde hilâllamanın keyfiyeti, ikisinin parmaklarını birbirine kenetlemektir. İki ayakta hilâllamanın (tahlîlin) keyfiyeti; sol elinin küçük parmağı ile sağ ayağının altından ve küçük parmağından başlayıp sıra ile sol ayağının küçük parmağında hilâllemeyi bitirmektir.

10 — Abdest uzuvlarını üçer defa yıkamaktır.

11 — Başının hepsini bir kere mesh etmektir. Bunun yapılışı şöyledir : İki elinin ayalarını ve parmaklarını basın önü üzerine koyup, basın tamamını kaplayacak şekilde kafasına (ense) varincaya kadar çekmektedir. Sonra iki kulakları, kullanılmamış su ile mesh etmektir. Çünkü başı bir tek su ile kaplamak, ancak bu yol ile olur.

Fukahâdan bazısının; isti'malden kaçınarak iki avuç içini boş bırakır, demesi fayda sağlamaz. Çünkü ellerin ayalarını koymak ve çekmek lâzımdır. Eğer su, ilk koyuş ile müsta'mel (yâni kullanılmış) olursa, ikinci koyuş ile de müsta'mel olur. Geçiktirilmesi fayda vermez. Nitekim Zeylaf (Rh.A.) de böyle demiştir.

Ben derim ki : Fukahâ, suyun uzuvda kaldığı müddetce müsta'mel olmadığında da ittifâk etmişlerdir.

12 — İki kulakların iç taraflarını baştan artan su ile şehâdet parmakları dışarılarını da baş parmakları ile mesh etmektir.

13 — Abdest âyetinde belirtilen tertibe riâyet etmektir.

14 — Vilâ da abdestin sünnetidir. Vilâ : Vâv'în kesriyle uzuvları birbiri ardınca yıkamak demektir. Öyleki : Mutedil bir havada, ilk yikanan uzuv, abdest tamamlanmadan önce kurumamalıdır.

ABDESTİN MÜSTEHABLARI (17)

- 1 — Sağ tarafдан başlamaktır.
- 2 — Boynunu mesh etmek, hulkûmu ise mesh etmemektir. Hulkûm çene altında olan çıkıştıdır (gırtlaktır). Çünkü hulkûmun meshi bid'attır. (18) Zahiriyye'de böyle zikredilmiştir.

ABDESTİN EDEBLERİ

Musannif, abdestin edeblerinden bazıları demiştir. Çünkü abdestin, mufassal kitaplarda zikredilmiş daha nice edebleri vardır.

Abdestin edebleri şunlardır :

- 1 — Abdest alırken kibleye yönelmek.
- 2 — Abdest uzuvlarını oğmak.
- 3 — Küçük parmağını kulaklarının deliklerine sokmak.
- 4 — Özürlü olmayan kimsenin, abdesti vakitten önce almasıdır. Çünkü özürlünün vakitten önce aldığı abdest, İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, vaktin girmesiyle bozulur. Şu halde, özürlü için evlâ olan, bundan kaçınımaktadır.
- 5 — Abdest alan kimsenin, parmağındaki geniş yüzüğü hareket ettirmesidir.
- 6 — Başkasından, abdest için yardım istememektir. (19)
- 7 — Abdest alırken dünya kelâmi konuşmamaktır. (20).
- 8 — Kullanılmış sudan sakınmak için, abdest alırken yüksek bir yerde oturmaktır.

(17) Müstehab : Peygamber Efendimizin (S.A.V.) bazen yapıp bazen terk buyurdukları şeydir. Kuşluk Namazı gibi. Bu bir nevi gayri müekket sünnet demek, olur.

(18) Bid'at : Peygamber Efendimizin (S.A.V.) zaman-ı saadetlerinden sonra meydana gelen kitap ve sünnete aykırı, Sahâbe ve Tâbiînin söylemediği ve dinin aslında olmayıp sonrasında ortaya çıkarılan dine aykırı âdetlerdir.

Bid'at-ı Hasene; Güzel bid'at, Bid'at-ı Seyyie; kötü bid'at diye iki kısımı ayırlır.

Bid'at-ı Hasene'ye cevâz verilmiştir.

791 senesinde Mısır'da, ezândan sonra Minârede Peygamber Efendimize (S.A.V.) salât-ü selâmın ihdâs edilmesi Bid'at-ı Hasene'ye bir misâldir.

(19) Çünkü Rasûlullah (S.A.V.) «Biz abdest esnasında yardım istemeyiz» buyurmuştur.

(Zahiriyye)

(20) Abdest esnasında konuşmamak gereklidir. Zirâ abdest hali namaza benzer. (Zahiriyye)

9 — Kalbindeki niyetle dilindeki niyeti bir arada yapmaktadır.

10 — Her bir uzvun yıkanması sırasında

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَىٰ دِينِ الْإِسْلَامِ

(Bismillâhilazim velhamdülillâhi alâ dînil İslâm) demektir. Nitekim daha önce geçmiştii.

11 — Her uzvun yıkanması sırasında şu me'sûr (selefden nakledilen makbul) duâları okumaktır :

Mazmaza sırasında : (*)

اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَىٰ تِلَاقِ وَذِكْرِ الْقُرْآنِ وَشَكِرِكَ وَحْسِنِ عِبَادَتِكَ

«Allahümme einni alâ tilâvetil Kurâni ve zikrike ve şükrike ve hüsn-i ibâdetike.»

Istinşâk sırasında : (**)

اللَّهُمَّ أَرِنِنِي رَأِيْحَةَ الْجَنَّةِ وَأَرْزُقْنِي مِنْ نَعِيْمِهَا.

«Allâhümme erihni râyihate'lçenneti ve'r-züknî min neîmihâ.»

Yüzü yıkama sırasında :

اللَّهُمَّ بَيْضِنْ وَجْهِي بِنُورِكَ يَوْمَ تَبَيِّضُ وُجُوهَ وَتَسْوِدُ وُجُوهَ.

«Allâhümme beyyiz vechî binûrike yevme tebyezzu vücûhün ve tesveddü vücûh.»

Sağ eli (kolu) yıkarken :

اللَّهُمَّ اعْطِنِي كِتَابِي بِكَسِنِي وَحَاسِبِنِي حِسَابًا بِاِسْپِرًا

«Allâhümme a'tını kitâbi biyemînî ve hâsibnî hisâben yesîra.»

Sol eli (kolu) yıkarken :

(*) Mzmaza : Suyu ağza alarak çalkalamak ve sonra ağızdan atmaktır.

(**) İstinşâk : Suyu nefesle birlikte burunun nihâyetine kadar çekmektir.

Istinsâr : Suyu burundan atmaktır.

اللَّهُمَّ لَا تُعْطِنِي كِتَابًا بِشَمَائِلِي وَلَا مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي

«Allâhümme lâ tu'tinî kitâbî bişimâli velâ min verâi zahri.»

Başı mesh ederken :

اللَّهُمَّ أَظِلْنِي تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِكَ يَوْمَ لَا أَظِلَّ إِلَّا ظِلَّكَ

«Allâhümme ezîlenî tahte zîlli arşike yevme lâ zille illâ zillük.»

İki kulağı mesh ederken :

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَبَعُونَ أَحْسَنَهُ

«Allâhümmec'alnî minellezîne yestemiûnel kavle feyettebiûne ah-seneh.»

Boynu mesh ederken :

اللَّهُمَّ أَعِنْقُ عَنِّي (أَوْرَقَتِي) مِنَ النَّارِ

«Allâhümme a'tik unukî (yahut rakabeti) mine'n-nâri.»

İki ayakları yıkamada :

اللَّهُمَّ ثِبِّتْ قَدْمَيَ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَرْزُولُ فِيهِ الْأَقْدَامُ

«Allâhümme sebbit kademeyye ale's-sîrâti yevme tezillu sîhi'l-ak-dâm.»

Abdestten sonra Nebi aleyhissalâtu ve's-selâm için salevât duâsını okumaktır.

Şu duâyı da okumalıdır :

اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُطَهَّرِينَ.

«Allâhümme'c-alnî mine'ttevvâbîne vec'alnî minel mütetahhîrin.»

12 — Abdestten sonra, abdest suyundan arta kalan sudan kibleye yönelik bir miktar içmektir.

Vâv'ın fethiyle (vedû') abdest alınan suya derler.

Fukahâ, «Ayakta su içmek câiz değildir. Ancak abdestten sonra fazla kalan su ve zemzem suyu için câizdir» demişlerdir.

ABDESTİN MEKRUHLARI :

Abdestin mekruhları şunlardır :

1 — Suyu yüzüne çarpmak,

2 — Suda isrâf eylemek,

3 — Meshi, yeni su ile içerlemektir. Yâni üç kere yapmaktadır. Bu-nu Zeylâî (Rh.A.) zikretmiştir. Mi'râc'ud-Dirâye'de Ebû Bekr (Rh.A.) in Mebsût'undan nakledilerek, bir su ile meshi içerlemekde mahzur yoktur, kullanılmamış sular ile mesh ise bid'attır, denilmiştir.

ABDESTİ BOZAN VE BOZMAYAN ŞEYLER

1 — Abdestli olan kimseden pislik (neces) çıkması abdesti bozar. Cîm'in fethiyle (neces), aynı necâsettir. Cîm'in kesriyle (necis) ise, pâk olmayan şeye denir.

2 — Pisliğin, abdestte veya gusilde kendisine temizleme hükmü lâ-hîk (dahil) olan yere çıkmasıdır. Pislik çıkıştı sözü, iki yoldan (yâni önden ve arkadan) ve bu ikisinden başka yerden pisliğin çıkışını kapsar. Nitekim Muhît'de; çıkışmanın haddi, içерiden dışarıya intikâldir, denmiştir. Bu intikâl ise, pisliğin yerinden akmasıyle bilinir. Bu durumda çıkmak, akıntı yerine kullanılmıştır. Eğer pislik, iki yolun (sebîleyinin) başı üzerinde görünürse, hüküm bunun tersinedir. Çünkü o, her ne kadar akmasa da, abdesti bozar. Çünkü iki yolun başı, pisliğin yeri değildir. Pislik (necâset); ancak yerinden iki yolun başına intikâl ile bulunur. İntikâl, görünme ile bilinir. Bu durumda, görünme çıkış yerine geçer.

' Akmanın haddi, yükselp yaranın başından aşağı inmesidir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) böyle açıklamıştır. Çünkü kan yaranın başından aşağı kaymadıkça yerinden intikâl etmiş olmaz. Zirâ, yaranın yukarıından kana müvâzî olan şey onun yeridir. Bundan, iki yoldan başkasından çıkışmanın, akmanın aynı olduğu malum olur ve Sadru's-Şerîa'

(Rh.A.)ının «İlâ mā yutahharu» sözü sale'ye değil harace'ye taalluk etmesi icâbeder.» sözünün zayıf olduğu meydana çıkar. Çünkü abdestli kimse kan alırsa ve çok kan çıkıp yaranın başına bulaşmadan aksa, bize göre, abdest şüphesiz bozulur. Bununla beraber kan, temizlemenin hükmü lâhîk olan yere akmamıştır. Bilâkis temizlemenin hükmü lâhîk olan yere çıkış ondan sonra akmıştır. Çünkü kanın temizleme hükmü lâhîk olan yere akması bu şekilde mevcut olur. Her ne kadar o yere akmak bulunmadı ise de. Artık gerisini sen düşün!

Yine Sadru's-Şerîa' (Rh.A.)ının; «İbâreyi hasene (yâni güzel ibâre) söyle demekle olur: İki yoldan veya iki yoldan başkasından çıkan pislik, temizleme hükmü lâhîk olan yere varmaktır, eğer pis ise akar» sözünün zayıflığı açıktır. Çünkü bu sözün temeli, dışarı çıkmadan, akmaya aykırı olmasıdır. Bu durumda onun fesâdi belli olmuştur. Çünkü «dışarı çıktı» sözünden sonra, «aktı» sözü fazla ve gereksiz olur. Şu halde, ibâreyi hasene Yüce Allah' (C.C.)ın yardımımı ile bizim seçtiğimizdir.

«Pisliğin çıkışısı» sözü, şundan ayırdetmedir: Şayet abdestliye bir iğne batsa ve kan yaranın başı üzerine yükselp fakat akmasa, abdesti bozmazdır. Çünkü o, dökülüp akitilmamış olduğu için pis değildir. Sadru's-Şerîa' (Rh.A.)ının (İlâ mā yutahharu) sözü şu husûslardan korunmak içindir.

a — Sidik zekerin kamışına ulaşsa da meydana çıkmasa abdesti bozmazdır.

b — Yine abdestlinin gözünde kabarcık, yâni çiban olsa ve kanı gözünün diğer tarafına ulaşsa abdesti bozmazdır. Yine kan burnun yumuşağından yukarısına aksa, abdesti bozmazdır. Ama burunun yumuşak yerine aksa abdesti bozucudur. Çünkü istinşâk (burna su çekmek) cenâbette farzdır.

3 — Yelin veya kurdun veya küçük taşın arkadan çıkışısı abdesti bozar. Musannîfin yeli zikretmesinin sebebi şudur: Çünkü yel arkadan çıkar, halbuki pis değildir. Bununla beraber o, pisliğe komşu olmakla abdesti bozucudur. Kurdu ve küçük taşı zikretmesinin sebebi şudur: Çünkü onlar ile berâber olan pislik, her ne kadar az ise de, ön ve arka yolda (sebileynde) hadestir.

4 — Yelin önden ve zekerden çıkanı abdesti bozmazdır. Çünkü o pisliğin yerinden çıkmaz.

5 — Yaradan çıkan kurd abdesti bozmazdır. Çünkü yaradan çıkan kurdun üzerinde olan pislik az bir şeydir. Bu ise, ön ve arka yollardan başkasında hades değildir.

6 — Yaradan düşen et parçası da abdesti bozmaz.

7 — Ağız dolusu safra kusmak abdesti bozucudur. Ağız dolmak, güçlükle tutmaktadır. Hattâ, eğer güçlükle tutmaya çalışıverirdi. Bir kavlude, «Ağzının dolması, konuşmaktan menetmesidir» denmiştir.

8 — Ağız dolusu alâk kusmak da abdesti bozar. Alâk, lûgat yönünden, donmuş kana derler. Fakat burada murâd, sevdâdır. (21) Bundan dolayı, onda ağzının dolmasına itibâr edilmiştir.

9 — Ağız dolusu, yemek veya su kusmak da abdesti bozar.

Musannîfın buna itibâr etmesi; **Hidâye**'de söylenen şu sözden dolayıdır. Orada : şüphesiz hurûc yâni iki yoldan başkasından pisliğin çıkışması temizleme hükmü lâhîk olan yere akmakla tahakkuk eder. Kusmakda ise ağzın dolmasıyla gerçekleşir, deyip ondan sonra : Ağzın dolması, zaptı ancak güçlükle olur bir halde olmasıdır. Çünkü zâhiren çıkışmış olur. O hâlde çıkışmış sayılmıştır, denmiştir.

Hidâye'nin; «Çünkü o, zâhiren çıkar, o halde, çıkışmış sayılır.» sözüne itiraz edilmiştir. Şu bakımdan ki; gâlib olan zâhiri tahakkuk etmiş gibi kılmak ancak zap tedilmeyen şeyde olur. Seferin güçlük yerine geçmesi gibi. Veya üzerine ittilâ hâsıl olmayan şeyde olur. Erkeğin uzvunu kadının uzvu içine girdirmesinin inzâl (boşalma) yerine geçmesi gibi. Fakat zâhir bulunan munzabitta, gâlib olan zâhir tahakkuk etmiş gibi kılınmaz. Nitekim bizim bahsimizde olduğu gibi. Çünkü kusluğun ağzdan çıkışını görmek güç olmaz. Şu halde ağz dolusunu, dışarı çıkmak (hurûc) yerine nasıl koyar? Bilhassa, kusma ağz dolusu olup ondan sonra güçlükle dışarı çıkmaktan menedilmesi sûretinde çıkışması katidir. Ona nasıl bozar hükmü verilir? Kusmuk ağz dolusundan az, fakat ağzdan çıkarsa, çıkmak yüzde yüz mâmûndur. Bozulmadığını söylemek illeti nakzdır.

Ben derim ki : Bunun esâsı (عَيْنَهُ) (*Liennehû*) nun zamî-

rini kusma (kay') lafzına râci kılmasıdır. Halbuki öyle değildir. Bilâkis zamir, pislige (necese) râcidir. (*Liennehû*); (*Ve bi mil'il femî fil kay'* i) sözü için delildir. İmdi mânâ şudur : Pisliğin çıkışması kusmada ağz dolusu ile tahakkuk eder. Çünkü bu takdirde neces (pislik) zâhiren çıkar. Zirâ bu kusma ancak midenin dibindendir. Bu durumda zâhir olan şudur : Kusmak pislige uğramıştır, (onunla birlikde bulunmuştur.) Az kusmak ise bunun hilâfidir. Çünkü o, midenin yukarısından-

(21) Hekim Calinos'un «Dört hilt ve Mizaçlar Nazariyesi»ne göre. İnsan mızacında : a) Kan, b) Safra, c) Sevda, d) Balgam gibi vücûddaki dört unsurun tesiri vardır. Bunlara **Ahlat-i Erbaa** denir. Bu nazariyeye göre, dört hilt önce midede sonra karaciğerde imal olunur. Burada zikredilen **Sevda**; dört hiltten biri olup, dalakta bulunan bir karışımındır.

dır. Şu halde necese (pisliğe) uğramamıştır. Bu husûsun böylece bilinmesi gerekir. Zira Hidâye şârihleri bu husûsun halline girişmemişlerdir. Halbuki bu husûsun halli gerekir.

10 — Zikredilen şeylerin, kusmada ağız dolusu olması, abdesti bozucu olduğu gibi, kan (dem) kusmak da abdesti bozucudur. Lâkin onun, sıvı olduğu için pisliği meydanda olduğundan, ağız dolusu olması şartı yoktur. **İrin kusmak da abdesti bozucudur.**

Her ne kadar, kan ve irin tükürük ile karışık olsalar da, abdesti bozucudurlar. Fakat kan ve irin tükürüge gâlib olurlarsa veya eşit olurlarsa abdesti bozarlar. Eğer tükürük onlara gâlib olursa abdesti bozmazlar.

11 — Balgam kusmak, abdesti mutlak sûrette bozmanı. Yâni o balgam, gerek başdan insin ve gerek mideden çıksın, gerek ağız dolusu olsun ve gerekse olmasın abdesti bozmanı. Çünkü kayganlığı olduğu için pislik onun içine girmez. Ancak **İmâm Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) a göre, karından çıkıp ağız dolusu olan balgam, pisliğe yakınlığı sebebiyle, pislendiği için abdesti bozar. (*)

Eğer balgam, yemekle karışık olursa, gâlibe itibar edilir ve kusmak ağız dolusu olursa abdesti bozar. Eğer balgam yemeğe gâlib (daha çok) olursa bozmanı. Ancak, **İmâm Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) a göre, ağız dolusu olursa bozar.

İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, ayrı yerlerde olan kusmalar birbirine eklenir. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) e göre ise, kusmanın ayrı ayrı olan sebebi toplanır. Yâni abdestli kimse, toplandığı takdirde ağız dolusu olacak şekilde ayrı ayrı kussa, abdesti bozulur.

İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), yerin (meclisin) birliğine itibâr eder. Bu durumda eğer kusma, bir yerde ağız dolusu hâsil olursa, her ne kadar gaseyân (bulantı, kusma sebebi) çeşitli olsa da, ona göre, abdesti bozar. **İmâm Muhammed** (Rh.A.), sebebin bir olmasına itibâr eder. O da gaseyândır. Eğer ağız dolusu hâsil olursa, her ne kadar ayrı ayrı olsa da, ona göre abdesti bozar.

(*) **Balgam :** Üst solunum yolları (burun boşlukları, burun arka boşluğu, sinüsler) veya alt solunum yolları (soluk borusu, bronşlar) tarafından salgılanan ve ağızdan dışarı atılan sümük, irin ve kan karışımı maddedir.

12 — Kusmuk ve kusmuğun benzerinden hades (22) olmayan şey pislik değildir. O hades olmayan şey, ya kusmuktur, nitekim bilirsin ki, kusmuğun azı midenin yukarısından çıkar ve midenin yukarısı necâset yeri değildir, veya o pis olmayan şey kandır. Kanın azı mesfûh (akıtilmiş) olmamakla âyet-i kerîme ile haram kılınmamıştır. Şu halde pis de olmaz. Amma, mesfûh olmayan kanın insanda haram olması, etinin haram olmasına binâendir. Öyleyse pis olmasını gerektirmez. Çünkü bu haram olma, insanın kerâmeti (kiymeti) içindir. Yoks'a pis (necîs) (23) olduğu için değildir. Öyleyse, insanda mesfûh olan kan, haram kılınmış olmasıyle beraber, aslen temizdir.

13 — Abdestlinin şuur gücünü yokeden uyku da zikredilenler gibi, abdesti bozar. Bu uyku, oturağı yerden ayrılmış şekilde uyumaktır. Bu da yanı üstüne yatıp uyumak yâni iki yanının birini yer üzerine koymarak uyumak veya iki oturağı (kaba eti)nın birisi üzere uyumak, veya kafası üzere yattığı halde uyumak, veya yüzü üzere kapanıp uyumaktır.

Şüphesiz şuur gücü yok olduğu zaman âdeten, uyuyan kimse kendisinden çıkan bir şeyin farkına varmaz. Âdet ile sâbit olan şey ise, teyakkun (kesin bilgi) gibidir.

Ayakta veya oturma hâlinde ya da rükû veya secde hâlinde karnını iki uyluğundan kaldırıp, pazularını iki yanlarından uzaklaştırıp uysa, bu şekillerde olan uyku, eğer şuur gücü gitmezse, mutlaka abdesti bozmaz. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Velev ki bir kimse namazda kasden uyumuş olsun. İmâm Ebû Yusuf (Rh.A.) bunu benimsememiştir.

Uyuyan abdestli kimsenin dayandığı şey alınınca düşerse, onun uykusunda ihtilâf edilmiştir. Hidâye sâhibi, abdesti bozan şeyleri sayarken : «**Abdestli kimse bir şeye dayanarak uyur da, o şey alınınca düşerse, o uyku onun abdestini bozar.**» demiştir.

(22) **Hades :** Bazı ibâdetlerin yapılmasına şer'i yönden mânî olan ve hükmen necâset sayılan bir hâlidir. İki kisma ayrılır. a) **Hades-i aşgâr**, b) **Hades-i ekber**.

a) **Hades-i aşgâr :** Abdestsizlik halidir. Yani sadece abdest ile yok olan tahâretsizliktir: Bevletmek ve ağız, burun gibi bir uzuvdan kan gelmekle meydana gelen tahâretsizliktir.

b) **Hades-i ekber :** Cünüplük, hayz ve nifas denilen arızalardan meydana gelen tahâretsizlik hâlidir ki bu hades ağız, burnu ve bütün bedeni yıkamakla giderilebilir.

(23) **Necâset :** Esasen veya ârızi olarak temiz bulunmama halidir. Böyle maddeye necîs veya neces denilir. Çoğulu encâsdır. Meselâ, idrar esâsen bir necâsetti. İdrar bulaşmış bir elbise de necîstir.

— Hidâye şârihleri; «Bu mesele İmâm Tahâvî' (Rh.A.) nin ihtiyâr eylediği şeylerdendir, Mebsût'un rivâyetinin aslından değildir,» demişlerdir.

Muhît'de «Eğer o şeye dayanıp uyuyan kimsenin oturağı yer üzere yerleşmiş değil ise, hades vâki olur. Eğer yer üzerine yerleşmiş ise, hades vâki olmaz. Esah olan söz budur» denmiştir.

Yine Muhît'de «Eğer abdestli olan, ayakta olduğu halde veya oturduğu halde uyrken düşse, eğer düşmezden veya düşerken veya düşüğü anda uyanırsa abdesti bozulmaz. Uyrken düşüp karar kıldıkten sonra uyanırsa, abdesti bozulur. Eğer abdestli, bir çiplak hayvan üzerinde uyuyorsa, eğer hayvan yokuş yukarı ve düz yerde giderken uyumuş ise hades vâki olmaz. Yokuş aşağı yerde giderken uyumuş ise hadesdir,» denmiştir.

14 — Bayılmak ve yürümede sallantı meydana getiren sarhoşluk abdesti bozar.

15 — Delirmek de abdesti bozar.

Bayılmak ve sarhoşluğun abdesti bozucu olmalarına sebeb, bunlar ile şuur gücünün yok olmasıdır. Delirmenin abdesti bozmasının sebebi, başkasından hadesi ayırdedemediğinden dolayıdır.

16 — Bâliğ olup namaz için aldığı abdest (mübâşeret-i vudû') ile uyanık olarak kâmil bir namaz kılan kimsenin kahkahası abdesti bozar.

Kahkaha : Sâhibinin ve yanında bulunan kimsenin işittiğidir.

Dîhk (gülmek) ise : Ancak kendisinin işittiğidir. Bu, abdesti bozmaz, ancak namazı bozar.

Tebessüm (gülümsemek) ikisini de bozmaz.

Namaz için aldığı abdest (mübâşeret-i vudû') demek, gusûl (boy abdesti) sırasında alınan abdestten ayırdetmek içindir. Çünkü bu abdest, kahkaha ile bozulmaz. Kâmil namaz ile murâd, rükû ve súcûd sâhibi olan namazdır. Çünkü bu konuda vârid olan nass, Resûlüllâh' (S.A.V.) in şu sözüdür :

الآمِنْ صَحِّكَ مِنْكُمْ فَهَقَّةَةَ فَلِيُعِدِ الْوُضُوءَ وَالصَّلَاةَ

«Haberiniz olsun ki, sizden biriniz kahkaha ile güllerse, abdesti ve namazı iâde etsin.» (*) Bu, mutlak olarak namaz hakkında vârid olmuştur. Şu halde onun üzerine hasrolunmuştur.

(*) Ibn-i Adiyy, Kâmil, Dâre Kutnî; Ma'bed el Cühenî, Ebû'l Âliye, İmrân bin Husayn'den rivâyetle.

Kahkahadan başkası, yâni gülmek ve tebessüm abdesti bozmaz. Sabî'nin, uyuyanın, gusletmiş olanın kahkahası ve namazın dışındaki kahkaha abdesti bozmaz. Cenâze Namazında ve tilâvet secdesinde kahkaha ile gülmek, her ne kadar Cenâze Namazı ile tilâvet secdesini ifsâd ederse de abdesti bozmaz.

Kâmil namazda olan kahkaha, her ne kadar teşehhüdden sonra ve selâmdan önce olsa da abdesti bozar. Çünkü bu takdirde kahkaha, namaz içinde olmuş olur. Ancak, eğer musallî kahkahayı kasden yapmış olursa bozmaz. Zirâ bu sûrette kahkaha, kendi sun'ıyla (fiiliyle) namazdan çıkış olur. Nasıl olursa olsun, şüphesiz namaz kendi sun'u ile çıkmakla (24) tamâm olur. Bunun açıklaması yakında gelecektir.

Şâyet İmâm namazdan kasden kahkaha ile çıkışa, İmâma uyan kimsenin kahkahası abdestini bozmaz. Çünkü imâmin kendi sun'ıyla çıkışısı, imâma uyan kimse için de kendi sun'ıyla çıkmak sayılır. Yok, eğer o imâma uyan kimse mesbûk (sonradan uyan) olursa, onun kahkahası abdestini bozar. Çünkü bu takdirde onun kahkahası kendi namazı esnâsında olur.

17 — Mübâşeret-i fâhişe de abdesti bozar. Mübâşeret-i fâhişe : Erkek ile kadın çiplak oldukları halde, erkeğin zekeri kabarıp kadının ferçine dokunmasıdır. Bu takdirde, erkeğin ve kadının ikisinin de abdestleri bozulur.

Erkeğin, kendi zekerine ve kadına dokunması abdesti bozmaz. Çünkü zekere dokunmak (mess) ve kadına dokunmak, bize göre, abdesti bozucu değildir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, abdesti bozucudur.

18 — Abdestlinin bedeninde bir kabarcık deşilip su veya suya benzer sarı su veya kan aksa, onun abdesti bozulur.

Eğer su akmayıp yaranın başına yükselse de o yükselen su giderilse -öyleki, şâyet o su giderilmeyip bırakılsa akacaktır- o kimsenin abdesti bozulmuş olur. Eğer terk olunduğu zaman akmazsa, bozulmuş olmaz.

19 — Abdestlinin kulağından irin çıkışa, eğer ağrı ile çıktıysa onun abdesti bozulur. Çünkü yaradan çıkmıştır. Eğer ağrısız çıktıysa bozulmaz.

20 — Abdestlinin gözünde ağrı veya zayıflık olsa, (عَمَّش)

— (Ameş : mîm'in fethiyle, çok vakit, gözün yaşı akmasıyle beraber görme zayıflığına derler — Eğer o gözden yaş çıkarsa abdesti bozar. O

(24) Kendi sun'ıyla çıkış (Hurûc bi sun'ihi) : Bir kimsenin namazdan kendi isteği ile olan fiillerle çıkışıdır.

yaşın çıkışması devamlı olursa, o kimse özür sâhibi olur. Bunun açıklaması ileride gelecektir. Nitekim gözde garb (gözyaşı kanalı) denen bir damar vardırki gözü sulandırır ve asla kesilmez.

ABDESTSİZ CÂIZ OLAN VE OLMAYAN ŞEYLER :

1 — Bâliğ olup abdestsiz olan kimsenin, her ne kadar yazısız olan beyazı da olسا, Mushaf-ı Şerîfi elle tutması câiz olmaz. Ancak kılıfı ile tutarsa, kılıf Mushafa bitişik de olsa câiz olur. «Kılıfı ayrı olursa câiz olur.» diyenler de vardır. Çanta ve çantanın benzeri gibi. Esah olan kavl, birincisidir. Muhît'de ve Kâffî'de böyle açıklanmıştır. Hidâye'de ikinci kavl seçilmiştir.

2 — Mushaf-ı Şerîfi, yen (yâni elbiselerin kolu) ile tutmak mekruh değildir. Mekruhtur, diyenler de vardır.

Muhît'de denmiştir ki : Bizim ustadlarımızdan bazıları, cünüb ile hayızlığının Mushafı yen'i ile tutmasını kerîh gördüler. Âmmeyi fukahâ ise, mekruh olmaz, dediler. Çünkü haram olan tutmak, Mushafa eliyle yapışmaktadır. Yâni hâilsiz (vasıtâsız) tutmaktadır. Kâfi sâhibi de, yen ile tutmanın mekruh olmadığını tercih etmiştir. Hidâye sâhibi ise mekruh olmasını tercih etmiştir.

3 — Şer'i kitapları, abdestsiz olan kimsenin eliyle tutmasına (veya dokunmasına) izin verilmiştir. Ancak tefsir kitaplarını tutmasına izin verilmemiştir. Bunu Mecmau'l Fetâvâ sâhibi ve diğerleri söylemişlerdir.

4 — Yine abdestli olmayan kimse için, üzerinde süre olan parayı (akçayı) elle tutmak câiz olmaz. Fukahâ, sûreden maksat âyettiler, demişlerdir. Ancak, eğer kese ile tutarsa câiz olur. Her ne kadar abdestsiz olarak âyetin okunması câiz olmuş ise de, abdestsiz olan kimsede, tutmak ile okumak arasında fark vardır. Çünkü hades eli meneder, ağızı menetmez. Hattâ eli yıkamak vâcib olur, ağızı yıkamak vâcib olmaz. Cünüb ile hayızlıda el ile ağız müsâvîdir. Çünkü cenâbet ile hayz, ele ve ağıza girmiştir. Hattâ cenâbet ile hayzda, ikisinin de yıkaması vâcib olur. Göz için suâl vârid olmaz. Çünkü cünübün okumaksızın Mushaf'a bakması helâldir. Kâffî'de böyle zikredilmiştir.

5 — Abdesti olmayan kimsenin herhangi bir mescide girmesi ve Kâ'be'yi tavâf etmesi de mekruhdur. Tatârhanîyye'de böyle zikredilmiştir.

Mescide girmenin ve Ka'be'yi tavâfin abdestsiz kimseye haram ol-

mamasının sebebi, bu ikisinin hürmetinin (haramlığının) hayz ve cennâbet gibi hades-i ekber ahkâmından olmasındandır.

GUSLÜN FARZLARI

Burada farz ile murâd, itikâdî ve ameli farzı kapsayan şeydir. Ameli farz, fevt olmasıyle cevâz fevt olan şeydir.

Guslün farzı : Ağızı, burnu ve bütün bedeni yıkamaktır. Hattâ esah kavlde, kulfe'nin içini, yâni sünnet derisinin içini de yıkamaktır.

Yine göbeği, kaşı, bıyığı ve sakalın hepsini yıkamak da gereklidir. Yâni sakalın aralığına suyu eristirmek vâcibdir. Nitekim sakalın diplerine ulaşmak vâcip olduğu gibi. Çünkü bunda sıkıntı ve güçlük yoktur. Muhît'de böyle zikredilmiştir.

Fercin dışını da yıkamak gereklidir. -Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Bunun açıklaması şöyledir : **Yüce Allah' (C.C.) in (فَاطَّهِرُوا)**

(Fetahharû «Tertemiz yikanın.» emri, mübâlağa sigası ile bedenin zâhirinde olan şeyin -her ne kadar bu bir bakımdan zikredilen şeyler gibi ise de- yikanmasının vâcib olmasını gerektirir.

Göz gibi ve kapanmış delik gibi, yikanmasında güçlük olan şeyin yikanması farz değildir. Çünkü sıkıntı ve güçlük veren şey, **Yüce Allah'**

(C.C.) in, (وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ)

«(Allah) dinde sizin için bir güçlük kılmamıştır.» (1) kâvli şerifi ile hâric bırakılmıştır.

Muhît'de zikredildi ki : Eğer küpenin deligine su ulaşmayıp ancak güçlük ile girse ve yine küpeyi çıkardıktan sonra deliği, küpe ona güçlükle girecek şekilde kapanmış olsa, bunda sıkıntı ve güçlük olduğunu için yikanması farz olmaz.

Yine gözü yıkamadaki güçlük gibi, kadının saç örgüsünü çözüp ıslatmakda da güçlük vardır. Bunda, şâyet örgü çözülmüş olursa, yikanmasının vâcib olduğuna işaret vardır.

Güçlüğü gidermek için örgünün diplerini ıslatmak yeter. Fakat erkeğe, örgüsünü çözmesinde güçlük olmadığından, ihtiyâten yıkaması vâcib olur. **Kâfi'de** böyle zikredilmiştir.

(1) Bk. Hacc Sûresi (22); âyet : 78.

GUSLÜN SÜNNETLERİ :

Guslün sünneti : Abdestin sünnetinde zikredilen; niyet, Besmele ve iki eli yıkamakla başlamaktır.

Yine guslün sünneti, ferci ve eğer bedende pislik varsa onu yıkamak; Suyu abdest uzuvlarının hepsine kullanmaktadır. Ancak ayakları kullanılmış su toplanan yerde ise, iki ayakları müstesnâdır. Bu ifâde bazlarının, «İki ayakları müstesnâ, bütün abdest uzuvları yıkanır» sözünden daha güzeldir. Çünkü abdest uzuvlarının hepsi yıkamış değildir. Belki bazısı meshedilmiştir. Abdest almak (tevaddî) lafzında, namaz abdestinde olduğu gibi, gusülde de başına mesh edeceğine işaret vardır. Bu, zâhir rivâyettir.

Eğer gusleden kimsenin ayakları kullanılmış su toplanan yerde ise yıkamaz. Eğer satîh üzerinde yâni yüksekçe bir yerde ise ayaklarını da yıkar.

Ondan sonra suyu dökmeyi içerlemektir. Yâni her ne kadar pislik giderilse de, döktüğü su bütün bedenini kaplayacak şekilde içer kere dökmezse, gusl, mesnûn (yâni sünnet üzere) olmaz.

Esah kavilde, sağ omuzundan başlayarak, ondan sonra sol omuzuna, ondan sonra başına döküp içerlemektir.

Musannîfin «esah kavlde» demesi, *Mî'râc'ud-Dirâye*'de; bazlarının sağ omuza üç kere döküp başlar, sonra başına, sonra sol omuzuna döker. Bazlarının da, başdan başlayıp içerler, dediği sözden ayırdetmek içindir.

Bundan sonra bedenin geri kalanına su dökmektir. Sonra abdesti tamamlamak için ve kullanılmış sudan temizlemek için ayaklarını yıkar.

Yine guslün sünneti, bedeni ovmaktır. Çünkü sünnetten murâd, farzî yerinde kâmil (tam) kılmaktır. Bedeni ovma ise, tamamlamaktır.

Gusülde bir uzvun yaşığını diğer uzva nakl, su damladığı zaman sahîh olur. Yukarıda açıklanan sebebden dolayı bu, abdestte sahîh olmamıştır.

GUSLÜ GEREKTİREN DURUMLAR :

Her ne kadar meninin çıkışması uykuda da olsa, yerinden şehvet ile ayrılmış olan meninin çıkışlarıyla gusül farz olur. Şehvet ile kaydına sebeb şudur : Eğer o ağır bir şey yüklenmek ve buna benzer bir şey sebebiyle çıkarsa gusül farz olmaz. İmâm Şâfiî (Rh.A.) aksini kabûl edip «Farz olur» demiştir.

Yerinden şehvet ile ayrılmış olan meni, her ne kadar, bedenin dışına şehvet ile çıkmamış olsa da gusül farz olur. Musannifin defk'ı yâni fışkırtmayı zikretmemesinin sebebi İmâm A'zâm (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, fışkırtma şart olmadığı içindir.

Yine gusül âdemînin (yâni insanın) uzvunu diğer bir insanın uzvana girdirmesiyle (idhâliyle) farz olur. Âdemî kaydı, cinnî (yâni cin) nin idhâlinden ayırdetmek içindir. (Cinleri bu hükmünden hariç kilmak içindir.)

Muhît'de şöyle zikredilmiştir : **Şâyet bir kadın;** «Benimle beraber bir cin vardır ki bana gelir, kocam ile cinsî münasebette bulduğum zaman bulduğum şeyi nefsimde bulurum» dese, guslün sebebi olan girdirme veya ihtilâm bulunmadığı için, o kadına gusül vâcib olmaz.

Haşefeyi (sünnet yeri, kertik) veya haşefenin kesilen yerinden haşefe miktarını, diri olan insanın iki yolundan birine sokmakla gusül farz olur. Musannifin, insanın (âdemînin) iki yolu (sebileyni) demesi, diğer hayvanlardan onu ayırmak içindir. Çünkü haşefeyi veya haşefenin kesilen yerinden haşefe miktarını hayvânâtın iki yolundan birine soksa, istek az olduğu için gusül gerekmekz.

Musannifin, diri (hayy) kaydı, ölüünün iki yolundan birine girdirmekden ayırdetmek içindir. (*) Çünkü (inzâl olmadıkça) hayvanda gusül vâcib olmadığı gibi, ölüde de vâcib olmaz.

Her ne kadar meninin inzâli olmasa da, âdemîden mükellef olan fâil ve mefûl üzerine girdirmekle gusül vâcib olur. Çünkü bunun benzerinde gâlib olan inzâldır. Şu halde ihtiyâten gusül vâcib olur.

Eğer uykudan uyanan kimse, meni veya mezî görürse yine gusül farz olur.

Mezî, ince bir suya derler ki, erkek, karısı ile oynadığı zaman çıkar.

(*) Ölü ile cinsî münasebette bulunmaya Tîp dilinde Nekrofili denir.

Her ne kadar, o uykudan uyanan kimse, ihtilâmi hatırlayıamasa da, gusûl farz olur. Çünkü zâhir olan şudur ki; o gördüğü şey menidir. Ona hava isâbet etmekle incelmiştir. Şâyet ihtilâmi hatırlar ve lezzetini de hatırlama, inzâlsız uyanıklıkındaki (tefekkür) gibi uyurken tefekkürdür.

Zahîre'de zikredildi ki; şâyet bir kimse uykudan uyanıp uyluğunda veya döşeğinde yaşlık bulsa, eğer ihtilâmi hatırlarsa ve o yaşığın menî veya mezi olduğunu kesinlikle bilirse, gusûl vâcib olur. Eğer o yaşığın vedî olduğunu kesin bilgi hâsi ederse, gusûl vâcib olmaz. Eğer ihtilâmi hatırlamayıp o yaşığın vedî olduğunu kesinlikle bilirse, gusûl vâcib olmaz. Bu durumda, o yaşığın menî olduğunu kesin olarak bilirse, gusûl vâcib olur. Eğer, o yaşığın menî veya vedî olduğunu şüphe ederse, yine böylece İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, gusûl vâcib olur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.); «İhtilâmi hatırlamadıkça vâcib olmaz. Çünkü aslolan zimmetini berî etmektir. Zimmeti berî etmek de ancak yakın ile vâcib olur» demiştir. Kiyâs da budur.

İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed (Rh.A.) meseleyi ihtiyâyla almışlardır. Çünkü uyuyan kimse gâfildir. Menî ise bazan hava ile incelip mezi gibi olur. Şu halde ihtiyâten o kimseye gusûl vâcib olur.

Kezâ, erkekde zikredilen ahkâm ne ise, kadın dahî esah kavlde, erkek gibidir. «Esah kavl» denmesi, söylenen şu sözden ayırdetmektir : Şayet kadın ihtilâm olup ondan menî çıkmaz da inzâlin lezzetini bulur ise, o kadına gusûl vâcib olur. Çünkü kadının suyu, sadrinden (göğüs bölgesi) rahmine iner. Erkek bunun tersi olup gusûl hakkında menînin görünmesi şarttır. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle söylemiştir.

Erkek, zekerinin ucunu, bir bez ile sarılı olduğu halde soksa, eğer o adam cîmâ lezzetini bulur ise, gusûl vâcib olur.

Gusûl, hayzın ve nifâsin kanı kesildiği vakitte farzdır. Mezi ve vedînin çıkışlarıyla farz olmamıştır. Vedy : Dâl-i mühmelenin sukûniyle sidîğin ardından çıkan galiz (koyu) sudur.

Hukne yâni makattan ilâc şiringası, dübüre parmak, taş ve ağaçtan parmak gibi bir şeyin sokulmasıyle de gusûl vâcib olmaz.

İnzâlsız, hayvanı vat' (temas) etmekle, istek az olduğu içîn, gusûl vâcib olmaz. Nitekim daha önce anlatılmıştı.

Bir adamin, arsalık (2) bir karısı olup cinsî münâsebette bulun-

(2) **arsalık :** Bâkire, kızoğlan kız.

duğu zaman bekâretini izâle edemese, inzâl olmadıkça ikisinin de üze-
rine gusl vâcib olmaz. Çünkü bâkirelik, erkek ve kadının sünnet yer-
lerinin kavuşmasına (iltikâ-i hitâneyne) engel olur. El-Mübtegâ' (*) de
böyle zikredilmiştir.

Ölüyü yıkamak, diri olan kimseye, kifâye yoluyla vücûben lâzım
olur. Hattâ bazı kimseler ölüyü yıkasa, hepsinden vücûb düşer. Eğer
bazısı yıkamazsa, hiçbirinden vucûb düşmeyip hepsi günahkâr olur.

VÂCİB OLAN GUSL :

**Cünub iken Müslüman olan adama ve hayızlı olduğu halde Müs-
lüman olan kadına gusl vâcib olur. Bazları «İslâm'a giren cünûb ve
hayızlığının guslleri mendubtur» demişlerdir.**

**İnzâl ile bâliğ olan kimseye de gusl vâcib olur. Bülûğuna yaşı ile
hükmedilen kimse için gusl vâcib olmamıştır.**

**Bir kavle göre : «Gusl, bülûğ ile vâcib olmaz. Vucûb, bülûğdan son-
radır ve bülûğ ise inzâlden sonradır. Bu durumda eğer bülûğ ile gusl vâ-
cib olsa, hükmün sebebe takdim edilmiş olması gereklidir.»**

**Biz deriz ki : İnzâl, kuvvetlerin olgunlaşmasına delildir. Öyleyse
vucûbu izhâr edici olur. Yoksa gusl lâzım gelmesi için vucûbu ispat
edici olmaz.**

**Bir kadın çocuk doğurup kan görmese, gusl vâcib olur. Çünkü o ka-
dın, eğer kan görse gusl, vâcib değil farz olur. Zahîriyye'de böyle zik-
redilmiştir.**

SÜNNET OLAN GUSL :

**Sahîh olan kavle göre, Cuma Namazı için gusl sünnettir. «Cuma
günü için», denilen sahîh değildir.**

**Bayram için, Hac yolunda ihrâm için, ve Arefe için gusl sünnettir.
Musannîf, Bayram (îd) lafzında, (için) mânâsına gelen (lâm) ı, gus-**

(*) Kitab ismi olan bu «Mübtegâ» kelimesi; Molla Hüsrev' (Rh.A.) in bizzat yazdığı nüshada
«Müntekâ» olarak yazılıdır. Ancak, «Dürer» üzerine güvenilir hâsiye sahiplerinden Vâni
(Vankûli) (Rh.A.), «Mübtegâ»nın doğru olduğunu, «Müntekâ»nın ise yanlış olduğunu
İbni Emîr-i Hace' (Rh.A.) dan rivayetle belirtmektedir. Biz de, tercümede Vâni' (Rh.A.)
ye itibar ettik.

lün, Bayram Namazı için sünnet olduğu anlaşılmasıın diye tekrârlamıştır.

MENDÜB OLAN GUSL :

Gusl, temiz olduğu halde İslâm'a giren kimse için veya yaşı ile bü'lügına hükmedilen kimse için mendûbdur. Yakında (*Kitâbu'l-Hîcîr*) da açıklaması gelecektir ki, fetvâ, küçük oğlan ve kızda bülûğ yaşıının 15 yıl olduğu husûsundadır.

Delirmek (cünûn) hastalığından iyileşen kimse için de gusl mendûbdur.

Mekke'ye girmek için, Müzdelife için, Küsûf Namazı ve İstiskâ Namazı için gusl mendûb olmuştur.

Kadın ister zengin olsun, ister fakîr olsun, kadının gusl ettiği suyun parasının kocası üzerine vâcib olmasında ihtilâf edilmiştir. (3)

CÜNUB VE HAYIZLIYA HARAM OLAN İŞLER :

Mescide girmek, içinden geçmek için de olsa, cünub olan kimseye hârâmdır. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunu benimsememiştir.

Cünub olarak mescide girmek, Resûlüllâh' (S.A.V.) in,

فَإِنِّي لَا أُحِلُّ لِمَسْجِدِ حَاجِزٍ وَلَا جُنْبٍ

«Şüphesiz ben, hayızlı ve cünub için mescide girmeyi helâl görmem.» (*) buyurmasından dolayı hârâm olmuştur. Ancak zarûretten dolayı hârâm olmaz. Meselâ evin kapısının mescid hâreminde olması gibi.

Cünub veya hayızlı kimsenin, Kâ'be'yi tavâf etmesi de hârâmdır. Çünkü tavâf mescidde olmaktadır. (4)

(3) Hidâye şerhinde *Ibn-i Hümâm* (Rh.A.); kadın zengin de olsa gusl suyunun bedelinin erkeğe (kocasına) âid olduğunu zikreder.

(*) Ebû Dâvûd, Zaif bir senedle.

(4) Hidâye'ye göre: Hades sahibi bir kimseye kudûm tavâfi yaptığında bir sadaka; ziyyaret tavâfi yaptığında bir koyun; Cünüp halinde tavaf yapan kimscye ise «bedene» gerekir. Bedene, deve ve sığır gibi büyük kurbana denir.

tir ki : İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, şâyet sayfa veya levha ya da (sahîfenin üzerine konduğu) destek yer üzerinde olursa, (*) cünubun Kur'ân-ı yazmasında mahzur yoktur. Çünkü yazan, Kur'ân'ı taşıyıcı değildir ve yazmak da harf harf olmuştur. (6)

İmâm Muhammed (Rh.A.) : «Cünub için uygun olan harf harf de olsa, Kur'ân'ı yazmamaktır. Çünkü harfleri yazmak okumak yerine geçer» demiştir.

Cünubun, Tevrâti, Zebûru ve İncili okuması da mekruhdur. Kunut duâsını okuması mekruh değildir. Çünkü o diğer duâlar gibidir. (7)

Yukarıda geçtiği üzere, cünubun, Kur'ân'ı yen (yâni kol ağızı) ile tutması mekruh değildir.

Mushâfi, çocuklara vermek mekruh değildir. Çünkü çocukların abdest ile tekliflerinde güçlük vardır. Bü'lûğ çağına kadar ertelenmesinde ise Kur'ân'ın hifzini azaltmak vardır. Şu halde zaruretten dolayı çocuklara Kur'ân'ı vermeye izin verilmiştir.

KENDİLERİYLE ABDEST VE GUSL CÂIZ OLAN SULAR :

Musannif, abdest ve guslün hükümlerini açıklamayı bitirince, abdest ve guslün yapıldığı şeyleri açıklamaya başladı ve dedi ki :

Abdest ve gusl; deniz suyuyla, pınar, kuyu, yağmur ve eriyen kar suları ile ve güneşin sıcaklığı ile kasden ısıtılmış su ile câiz olur.

(*) Bu ibârenin doğrusunun şöyle olması lâzımdır : «Şâyet sahîfe veya levha, yastık ya da yer üzerinde olursa...»

Bunun bu şekilde söylemenesinin sebebi şu olabilir : Mümkündür ki, ba'zı yazıcı (hattat) lar küçük yastık üzerine koyarlardı. Eğer yazıcı o yastığı dizine korsa mekrûhtur. Ycre korsa mekrûh değildir. (Vâni)

(6) **Sadr'uş Şeriâ** (Rh.A.) ya göre, cünubun bu şekilde Kur'ân-ı Kerim'i yazması, yazdığı sayfa, levha ve benzerlerine dokunmamak sûretiyedir.

(7) **Zâhirîyye**'de denir ki : «Hayâzlinin ve cünubün (Vitr Duâsını) okuması mekrûhtur. Cünkü Übey bin Kâb (R.A.) onu Kur'ân'dan kılıp, iki süre olarak isimlendirecek, Mûshâfi'nda : «Bismillâhirrahmanirrahim, Allahümme innâ nesleinüke... ve netrukü men yes-cûruk, sonra Bismillâhirrahmanirrahim, iyyâke nabûdü...» yazmıştır. Zâhiri Mezheb ise bunun mekruh olmayışı ve fetvânın da böyle oluşudur.

Vukûf, Haccın rükünlerinin en kuvvetlisi iken, cünüb için câiz olunca, tavâfin da cünub kimse için en uygun yol olarak câiz olması anlaşılması diye, Musannîf, cünub ve hayızlının mescide girmesi haramdır, dedikden sonra tavâfi zikre ihtiyâc duymuştur. Kâff’de böyle zikredilmiştir. Çünkü Mescid-i Harâm, emr-i ârizdir (sonradan meydana gelmiştir.) Malûmdur ki: İbrâhim Aleyhisselâm zamanında Mescid-i Harâm yoktu. Eğer mescidin olmadığı kabul edilse, cünub ve hayatı için tavâf câiz olmaz. Müstasfâ’dâ böyle zikredilmiştir.

İmâm Serûci’ (Rh.A.) nin, Gâyet’ül-Beyân’ında zikredilen: «Bu sebeble, tavâfa ahdi bozmak girdiği için, cünub ve hayatı olanlar üzerine dem (kurban) icâb etti, yoksa dem, cünub ve hayatı mescide girmelerinden dolayı icâb etmedi.» sözü bunu teyid eder.

Cünub ve hayatı Kur’ân okuması harâmdir. Kur’ân okumanın miktarında ihtilâf edilmiştir. Bu husûsta, «Bir âyet miktarı okumak harâmdir» ve «Bir âyetten eksik okusa da harâmdir» diyenler vardır.

Kur’ân okumak kasdıyle okursa harâmdir. Fakat cünubun zikr ve senâ kasdıyle okuması, meselâ,

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَكْحَذُ اللَّهَ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(Bismillâhirrahmanirrahim; Elhamdülillâhi rabbil âlemin) demesi ve Kur’ân’ı harf harf ta’lim etmesi gibi ki, bu sûrette ittifâkan mahzur yoktur. Muhît’de böyle zikredilmiştir. (5)

İçinde Kur’ân olan levha ve evrâk gibi şeyleri elle tutmak ve taşımak da harâmdir. Cünub ve hayatı, duâları okumasında, onları elle tutmasında ve taşimasında, Yüce Allah’ (C.C.) in adını anmasında ve tesbihde, ellerini ve ağını yıkadıktan sonra yiyip içmesinde mahzur yoktur. Uyurken duâları okumasında da mahzur yoktur.

Cünub olan kimsenin, gusl etmezden önce karısıyla tekrar cinsi münâsebette bulunmasında mahzur yoktur. Ancak eğer ihtilâm olmuş ise bu sûrette, yıkanmadan (yâni guslden) önce karısıyla cinsi münâsebette bulunması câiz değildir. El-Mübteğâ’dâ böyle zikredilmiştir.

Cünubun, Kur’ân’ı yazması da mekruhtur. El-Îzâh’da zikredilmiş

(5) Kerî’ (Rh.A.) nin rivâyetine göre, bu husûsta âyet ile daha aşağısı arasında fark yoktur. Tahâvî’ (Rh.A.) nin rivâyetine göre, âyetten daha aşágısını okumak mubahtır. Doğru olan görüş birincisidir.

Bu husûsta, «Güneşde ısınan su ile abdest ve gusl mekrûh olur» diyerler de vardır. Bunu söyleyen; İmâm Şâfiî (Rh.A.) ve Ebu'l-Hasen et-Temîmî' (Rh.A.) dir. (8)

Musannifin (kasden) demesinde şuna işaret vardır: **Şâyet ısitmak** kasd olunmasa, ittifakla mekrûh olmaz.

Kendisinden tuz çıkarılan su ile abdest ve gusl câiz olur. Uyûn'ul-Mezâhib de böyle zikredilmiştir. Tuzun suyu ile câiz olmaz. **Hulâsa'**da böyle zikredilmiştir.

İkisinin arasındaki fark şudur: Birinci sudan tuz meydana gelir bu, aslı tabiatı üzere kalır. İkinci, yâni tuzdan hâsil olan su, başka bir tabiata dönüşür.

Yukarıda zikredilen suların her birinde; arı, akreb, bit, sinek ve bunların benzeri gibi, akıcı kanı olmayan hayvan düşüp ölmüş olsa da, bu sular ile abdest ve gusl câiz olur.

Yine suda meydana gelen; balık, yengeç, kurbağa ve bunların benzeri hayvanlar, suda ölmüş olsalar, suyu bozmazlar. Kara kurbağası, deniz kurbağası ile hükmde aynıdır. Bu husûsta «Kara kurbağası suyu bozucudur» diyerler de vardır.

Bu hayvanlar, suyun dışında ölüp suya atılmış olurlarsa, yine bozmazlar. Yâni sahîh kavlde, suyun içinde ölmeleriyle suyun dışında ölüp suya atılmaları arasında fark yoktur.

Karada doğup suda yaşayan kaz ve ördek gibi hayvanlar, suyun içinde ölseler, o su ile abdest ve gusl câiz olmaz. Çünkü bunlara benzeyenlerin suda ömesi o suyu bozar. Sıvı olan diğer şeyler de, mezkûr hükmdeki, su gibidir.

Zikredilen sulardan birinin vasıfları yâni ; rengi, tadı ve kokusu, beklemekten dolayı değişse veya onu temiz, bir katı (câmid) madde değiştirse, o su ile abdest ve gusl câiz olur. Câmid kaydı, sıvı (mâyi') dan ayırdetmek içindir. Yakında açıklaması gelecektir. Bir çok ulemânın ibâresi, «Yahut onun vasıflarından birini temiz bir şey değiştirse» diye vâki olmuştur.

(8) İmam Şâfiî' (Rh.A.) ye göre «Ancak tıp yönünden mekruh olur.»

Tehzîb'de şöyle denir: «Ateşte ısıtılmış suyla tahâret mekruh değildir. Güneşle ısıtılmış su mekruhtur. Çünkü Resûlullah (S.A.V.): Hz. Âîşe (R.Anhâ) su ısıttığı zaman «Gafil olma (dikkatli ol) ya Humeyrâ (Hz. Âîşe) çünkü o baras hastalığı meydana getirir» buyurmuştur.

Baras hastalığı: Vücûdda yer yer beyaz ve alaca lekeler meydana getiren ve tedâvisi kabil olmayan bir hastaliktır. Tıp dilinde «Abraşlık» veya «Leke hastalığı» şeklinde adlandırılır.

Hidâye şârihlerinden bir kısmı, geçen ehad (bir) lafzını, ehad'ın yukarısındaki şeyden ihtirâz (*) sanıp hattâ bunlar: **Şâyet suyun iki vasfi değişmiş ve bozulmuş olsa, onunla abdest câiz olmaz**, demişlerdir. Halbuki ehad lafzi, ehad'ın mâfevkinden (yukarısından) ayırdetmek için değildir.

Nitekim **El-Yenâbî**'de zikredilmiştir ki : **Şâyet suya nohut veya bakla ıslatsa da suyun rengi, tadı ve kokusu değişse onun ile abdest câiz olur.**

Nihâye'de denmiştir ki : Üstadlardan nakledilen, onunla abdestin câiz olmasıdır. Hatta sonbaharda ağaçların yaprakları havuzlara düşüp havuzların suyunu renk, tad ve koku bakımından değiştirir. Sonra halk onlardan abdest alırlar. Fakihler bunu inkâr etmemişlerdir. Buna, **Tâhâvî** (Rh.A.) şerhinde işaret etmiştir. Lâkin bunun şartı, o değişen suyun berraklığının aynı kalmasıdır. Fakat, eğer sudan başka şey suya gâlib olup o galebe sebebiyle su koyulaşa, onunla abdest câiz olmaz. Nitekim yakında açıklaması gelecektir. **Esah kavlde**, (*) o suyu değiştiren temiz câmid; çögen, za'ferân, meyve ve ağaç yaprağı gibi temiz şeydir.

Esah kavlde (fi'l-esah) sözü, **Yenâbî** ve **Nihâye**'den nakledilen söze işaretettir.

Ancak, suyun vasıflarından birini pislik (necîs) değiştirirse, onunla abdest câiz değildir. Çünkü **Resûlüllah'** (S.A.V.) in :

الْمَاءُ طَهُورٌ لَا يُنْجِسُهُ شَعْرٌ إِلَّا مَا غَيَّرَ لَوْنَهُ أَوْ طَعْنَهُ أَوْ رَكَّهُ

«Su temizdir, suyu ancak onun rengini veya tadını veya kokusunu değiştiren şey pisletir.» kavli serifinde «mevsûl mâ» sı ile murâd, pislik (necîs) dir. Çünkü temiz temizi pisletmez.

Gusl, akar su ile câiz olur. Akar suyun tefsirinde ihtilâf edilmiştir. Burada **Hidâye** ve **Kâfi**'nin kabûl ettikleri **ihtiyâr** (*) edilmiştir.

Hidâye ve **Kâfi**'nin seçmiş oldukları **kavl**; saman çöpünü götüren ve ona pislik düşüp o pisliğin eseri, yâni renk, tad ve kokusundan biri-

(*) **Ihtirâz**: Başka şeyleri târif edilen şeyden ayırdedip çıkarmak; Esas maksâddan başka şeyin anlaşılmasılığını önlemektir.

(*) **Esah kavl**: Bir kaç kavl arasında en doğru, illet ve kusurdan en uzak söz (veya tarîf).

(*) **ihtiyâr**: Tercih ve tensîb etmek.

ni değiştirdiği anlaşılmayan sudur ki onunla abdest ve gusl câiz olur. Hattâ eğer eseri görülse câiz olmaz.

Abdest ve gusl, akarsu hükmünde olan su ile de câiz olur. Yâni ona pislik düşüp eseri görünmezse câiz olur, görünürse câiz olmaz. O, yüzeyi ona on arşın (10×10) olan sudur. Yâni, akarsu hükmünde olan sudur ki *kirbâs* (pamuklu, ham bez) zirâ'ı ile uzunluk ve genişlikce onar zirâ'dır. (9)

Bu, yüzeyi ona on olan suyun derinliğinde ihtilâf edilmiştir. Sahîh olan kavl : «O sudan abdest için iki eliyle alındığında yani avuçlandığında dibi meydana çıkmış olmamalıdır» Bu hususta; «Gusl için alınlığında dibi meydana çıkmış olmamalıdır,» diyenler de vardır.

Eğer, ona on olan suyun hepsi pislenmemiş ise, pislik düşen yer pislenmiş olmaz mı? denilirse, deriz ki : Eğer pislik görünürse, o yer pislenmiş olur ve görünmezse olmaz. **Irak ulemâsına** göre, pislik düştüğü yerde görünse de, görünmese de, pislenmiş olur.

. Bazan, ona on miktarında uzunluk ve derinliği olup genişliği olmayan, lâkin şâyet yayılacak olsa, yüzeyi ona on olan suya da itibâr edilir. Zâhir rivâyette bunun hükmü zikredilmemiştir. Bilâkis, **Ebû Süleymân el-Cüzcânî** (Rh.A.), «Onunla abdest alınmaz. Çünkü pislik genişliğine ulaşır,» demiştir. **Ebû Nasr** (Rh.A.) da, «Onunla abdest alınır, zirâ her ne kadar genişlik itibârı, pis olmasını icâb ederse de, uzunluk itibârı pis olmasını gerektirmez. Şu halde pislenmiş olmaz,» demiştir. Tercih olunan kavl, temiz olmasıdır. **Ebû Süleymân'** (Rh.A.) in sözü değildir. **Uyûn'ul-Mezâhib**'de böyle zikredilmiştir.

Zâhirîyye de bildirildiğine göre : Genişlik, şâyet ona on miktarından daha az olup, fakat derin olsa ve ona pislik düşüp pislenmiş olduktan sonra yayıldığı zaman ona on olsa, o havuz pistir; eğer ona on olan havuza pislik düşüp ondan sonra toplanmış olur da, ona on miktarından daha az olursa, o havuz temizdir. **Tatârhâniyye**'de de böyle zikredilmiştir.

Yuvarlak olan havuzda otuzaltı zirâ' itibâr olunur. Sahîh kavl budur. Çünkü bu kadar olan havuz, dörtgen yapılsa ona on olur. Zirâ, dâire şekli, şekillerin en genişidir. Bu kâidenin, gerçekliği hesap uzmanlarınınca delîl ile ispatlanmıştır. **Zâhirîyye**'de böyle zikredilmiştir.

Ağaçtan sıkılan su ile abdest ve gusl câiz olmaz. Ağaçtan damlayan suda ihtilâf edilmiştir. **Hidâye**'de «Bağ çubuğundan damlayan su

(9) **zirâ :** Bir uzunluk ölçüsüdür. El, kol uzunluğudur ki 24 parmak kadardır. Buna arşın denir. Bir kolun dirseğinden orta parmak ucuna kadar uzanan (75 - 90 santimetrelük) bir uzunluk ölçüsüdür.

ile abdest câiz olur» denmiştir. Muhit'de ise «Bağ çubuğundan akan suyun kemâl-i imtizâcından (*) dolayı onunla abdest alınmaz» denmiştir.

Abdest ve gusl, meyveden sıkılan su ile de câiz olmaz. Zirâ ağaçtan akan ve meyveden sıkılan suyun her biri mutlak su değildir. Çünkü mutlak su dendiginde, zihne hemen bunlar gelmez.

Abdest ve gusl, kaynatmakla tabiatı değişen su ile de câiz olmaz. Tabiattan maksad : Akması, kandırması ve nebat bitirmesidir.

Meselâ, rîbâs şerbeti (*) gibi ki (rîbâsdan şerbet yapılır ve bazı hastalıklar için şifâlidir.) ağaçtan sıkılan suya misâldir. Bu ibâre yani şerbet (şarâb) denilmesi, şerbetler (eşribe) denilmesinden efdâldir. Çünkü öyle denilmesi, umûmî mânâda müşkildir.

Meselâ, sirke; meyveden sıkılan suya misâldir. Çorba da, tabiatı pişirmekle değişen suya misâldir.

Kendisine başka şeyin gâlib olmasıyla tabiatı değişen su ile de abdest ve gusl câiz olmaz. Buna misâl verilmemiştir.

Cünkü fıkıh âlimlerinin ibâreleri çeşitlidir ve zâhirde rivâyetleri birbirine uymaz. Şu halde, işin hakikatini kendisiyle bileyebileceğimiz bir kaide olması gereklidir.

İmdi söylenen sözden sana okunana kulak ver ki, o söylenen, temizleyici mutlak su'dur. (10) Onun itlâkının zevâli (*) şu iki durumdan hâli değildir : Ya kemâl-i imtizâcdır. Yâni suyun başka bir şeyle onu, ayırmak mümkün olmayacak şekilde tam bir karışımıdır. Ya da su ile karışan şeyin suya gâlib olmasıdır. Birincisi, yâni suyun itlâkının tam bir karmaşma ile yok olması şu iki durumdan hâli değildir : Ya kendisiyle temizlik yapılması kasd olunmayan bir temiz şeyle pişirilmekle olur. Ya da nebâtın o suyu içmesiyle olur ki ilâcsız çıkarılmaz. İkincisi -ki suyun itlâkının yok olması ve karışan maddenin gâlib olması sûretiy-

(*) kemâl-i imtizâc : Tam mânâsiyle karışma.

(*) rîbâs (rîbâc) : Farsça Eşhûn denen ekşice ve suyu içilen bir nebat.

(10) Mutlak su : Sular şer'an iki kısma ayrılır. Biri «mutlak su» diğeri «mukayyet su» dur.

 Mutlak sular; kendilerine hiçbir şey karışmamış ve tabii halini muhafaza eden yağmur, kar suları, deniz, göl, ırmak, pınar ve kuyu suları gibi sulardır.

 Mukayyet sular; Göl suları, çiçek suları, asma, üzüm ve et suları gibi herhangi bir maddenin karışmasıyla tabii hallerini kaybetmiş sulardır. Bunlar da iki kısma ayrılır. Birincisi; kavun, karpuz, asma ve gül suları gibi aslı olanlar, ikincisi de mutlak su iken bir arızadan dolayı mukayyet su haline gelen - içine çürülmüş yaprakların v.s.'nin düşmesiyle incelik ve akıcılığını kaybederek bozulan - sulardır.

(*) itlâkının zevâli : Mutlak oluşunun kaybolusu.

le olandır- bu da şu iki durumdan hâlî değildir : Ya suya karışan şeyin katı (câmid) olmasıyledir. Ya da sıvı (mâyi') olmasıyledir. Birincisi, yâni suya karışan şeyin katı olması, eğer o suya karışan şeyle beraber a'zâ üzerinde akarsa gâlib olan sudur.

İkincisi, yâni suya karışan şeyin sıvı olması, bu da şu ikiden hâlî değildir : Ya o sıvı olan şey suya renk, tad ve koku yönünden, sıfatta muhâlif olmamasıdır. Ya da sıfatların hepsinde veya bazısında muhâlif olmasıdır. Evvelki yâni o sıvının renk, tad ve koku yönünden muhâlif olmaması, temizliğini kabûl eden kimsenin sözüne göre, kullanılmış (müsta'mel) suyun temiz suya karıştırılması gibidir. Nebâttan damlatılan suyun karışmasında eczâ ile gâlib olmağa itibâr edilir.

İkincisi, yâni sıvının sıfatların hepsinde veya bazı sıfatlarda suya muhâlif olması, eğer suyun üç sıfatını (niteliğini) veya iki sıfatını değiştirirse, o su ile abdest câiz olmaz. Eğer ikisini değiştirmezse câiz olur.

Eğer o sıvı, bir sıfatta veya iki sıfatta suya muhâlif olursa, galebe o yönden muteber olur. Meselâ, süt gibi ki renkde ve tatda suya muhâliftir. Eğer sütün rengi ve tadi suda gâlib olursa, onunla abdest câiz olmaz. Eğer süt, renk ve tatda suya gâlib olmazsa, onunla abdest câiz olur. Karpuzun ve karpuz benzeri olanların suları da zikredilen gibidir ki onlarda tatla galebeye itibâr edilir. Yâni karpuzun tadı, suya gâlib olursa, onunla abdest câiz olmaz. Eğer gâlib olmaz ise câiz olur.

Bu izâha göre Fukahâdan rivâyet edilen sözleri lâyık oldukları ma'nâya hamletmek gerekir.

Abdest ve gusl, sevâb talebetmek için veya hadesi kaldırırmak için, kullanılan su ile de câiz olmaz. İmâm Ebû Hanîfe (Rh.A.) ve İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, kurbet (ibâdet) ve hadesi gidermekten her biri ile su müsta'mel olur. Şu halde, şâyet, abdestsiz olan kimse, niyetsiz abdest alsa, o su müsta'mel olur. Yine abdestli olan kimse niyetle abdest alsa yine o su müsta'mel olur.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, ancak ikinci ile müsta'mel olur. Yani abdestli olan kimse, niyetle abdest alsa, o su müsta'mel olur.

Her ne kadar, müsta'mel su sahîh kavilde temiz ise de, onunla abdest ve gusl câiz olmaz. (Sahîh kavilde) sözü, İmâm Hasan' (Rh.A.) in

İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyet ettiği kavlden ayırmak içindir ki, şüphesiz o müsta'mel su, necâset-i galîza (11) olmakla pistir, demiştir.

Bir de; **İmâm Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) un, **İmâm Ebû Hanîfe'** (Rh.A.) den rivâyet edip : «Şüphesiz o müsta'mel su hafif pislik olmakla pistir» sözünden ayırmak içindir.

İmâm Muhammed (Rh.A.), **İmâm Ebû Hanîfe'** (Rh.A.) den rivâyet edip, «Müsta'mel su temizdir, fakat temizleyici değildir,» demiştir. Fetvâ da bunun üzerinedir.

Dibâgat olunmamış (tabaklanmamış) deri, tabaklanmakla temiz olur. Tabaklama; güneşe koymakla veya toprağa koymakla da olsa, kötü kokuyu ve bozulmayı gideren şeydir.

Sadece domuzun ve insanın derisi tabaklamakla temiz olmaz. Domuzun insandan önce zikredilmesine sebeb, domuzun makâmını küçümsemek ve aşağılamak içindir. Domuzun derisinin tabaklama ile temiz olmaması, bizzat kendisinin pis olmasındandır. İnsanın derisinin tabaklama ile temiz olmaması ise kerâmeti (şerefliliği) içindir.

Tabaklamak ile temiz olan şey, boğazlamak ile de temiz olur. Çünkü boğazlamak, pis olan rutübeleri yok etmekde tabaklamanın yaptığı işi yapar.

Hidâye'de ve Vikâye'de :

وَمَا يَظْهِرُ جُلُدُهُ بِالذِّبَاغِ يَطْهُرُ بِالذَّكَّةِ

(Ve mâ yathuru cilduhu bid dibağı yathuru biz zekâti) «Tabaklama ile derisi temizlenen şey boğazlamakla da temizlenir.» denmiştir.

Ben derim ki : Bu sözde tesâmuh (*) vardır. Çünkü zâhir olan;

(11) Hakiki necâsetler; Namazda afvolunacak miktarlarına göre «necâset-i hafife», «necâset-i galîza»; akıcı olup olmamalarına göre «mâyi» ve «câmid»; görülüp görülmemelerine göre «necâset-i mer'iyye» ve «necâset-i gayr-i mer'iyye» şeklinde kısımlara ayrılır.

Necâset-i hafife : Pis olduğuna dair başka bir delil ile muarız olmak üzere şer'i bir delil bulunan şeydir. Bu gibi necâsetler bir delile göre murdar görülmekte ise de, diğer bir delile göre murdar sayılmaması gerekmektedir. Eti yenen hayvanların idrarları gibi.

Necâset-i galîza : Pisliği hakkında şer'i bir delil olup hilâfina başka bir delil bulunmayan şeydir. Lâşe gibi.

Necâset-i mer'iyye : Hacmi olan veya kuruduktan sonra görülen herhangi bir pis maddedir. Akmiş kanlar gibi.

Necâset-i gayr-i mer'iyye : Katı bir hacmi olmayan veya bulaştığı yerde kuruduktan sonra görülmeyen herhangi bir murdar maddedir. Bevl (idrar) gibi.

(*) **tesâmuh :** Bir lafzi aslı mahallinden başkasında bir alâka veya karine bulunmadan kulanma; veya, maksâda âid sözün anlaşılmaması, ya da eksik olmasıdır.

ikinci (ﻰـ ﻢـ) (Yathuru) (temiz olur) nun altında ki zamir (ﻡـ) (mâ) lafzına râcidir. Bu ise fâsiddir. Zirâ bu aşağıdaki (وَكَذِلِكَ يَطْهُرُ الْمَوْلَدُونَ) (Ve kezâlike yathuru lahmuhâ) sözünün istidrâkını (*) gerektirir. Eğer zamir (جـ) (cildûhû) sözüne râci kılınırsa, tefkîk (*) lâzım gelir. Şu halde doğru ibâre bizim zikrettiğimizdir.

Sahîh kavlde, derisi tabaklamak ile temiz olan her hayvanın eti zikredilenin tersinedir. Kâfi'de Esrâr'dan naklen böyle zikredilmiştir. Hidâye'de ise bunun aksi vâriddir.

İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan Hülâsa'da : «Domuz şâyet boğaz-lansa, tabaklamakla derisi temiz olur» denmiştir.

Ölmüş hayvanın kılı, kemiği, siniri, tırnağı ve boynuzu; insanın kılı ve kemiği; balığın kanı temizdir. İlk yedi şeyin temiz olmasına sebeb, onlara hayat girmediği içindir. Balığın kanının temiz olmasına sebeb; balığın kanının, kuruduğu zaman beyazımtrak olması deliliyle gerçekde kan olmamasıdır.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, kullanılmasında zarûret olduğu için domuzun kılı da temizdir. Öyleyse suya düşmesiyle su pislenmiş olmaz. **İmâm Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) a göre pistir, suya düşse su pislenir.

Köpeğin ayn'ı (*) necîstir. **Şemsu'l-Eimme Mebsût'**unda böyle açıklanmıştır. **Mi'râc'u'd-Dirâye'**de : «Bize göre, mezhebden sahîh olan, köpeğin ayn'ı necîsdir. **İmâm Muhammed** (Rh.A.) bunu kitâbında işaret etti» diye zikredilmiştir.

(*) İstidrâk; bir şeyi diğer bir şeyle idrâk etmeye (anlamaya) çalışmak, yanlış olan söz ve görüşünü doğru ile anlayıp telâfisini temine gayret etmek. Bir şeyi diğer bir şey ile yine getirmek. Dinleyenin idrâkini taleb etmektir.

Istulâhda; geçmiş bir sözden meydana gelen vehmi ortadan kaldırmaktır.

İstidrâk ile Idrâb'ın arasında şu farklar vardır: İstidrâk, daha önce geçen bir sözdən meydana gelen bir vehmi istisnâya benzer bir kaldırış ile kaldırılmaktır. Misâl; «Zeyd bana geldi lâkin Amr (müstesnâ, gelmedi)» gibi.

Yine, sözü dinleyen muhatâbin vehmini gidermektir. Meselâ, «Ömer Zeyd gibi geldi.» Bu durum aralarındaki bir karışma (benzesme) dan dolayı olur.

Idrâb; metbûun, hükmün kendisine karışması ve karışmaması ihtimâli ile sükût edilen hükümde kılınmasıdır. Meselâ. «Zeyd bana geldi, belki Amr (gelmedi).» Burada Zeyd'in gelmesi ve gelmemesi muhtemeldir. Ibn-ü Hâcib'in kelâmında bu, kat'i şekilde gelmemeyi gerektirir.

(Ta'rifât, Seyyid-i Şerîf, Kâmûs Tercümesi, Asım Efendi)

(*) tefkîk : Ayırmak, iki şey arasını ayırmak, kurtarıp çıkarmak.

(*) ayn : Bir şahîs veya şeyin kendisi, aslı, zâti.

Meşâyihimizden bazıları, köpeğin ayn'ı pis değildir, derler ve derisinin tabaklamakla temiz olmasına istidlâl (*) ederler. **Tecrîd**'de; köpeğin ayn'ı, **İmâmeyn**'e göre pisdir, **İmâm A'zam** (Rh.A.) ayrı görüştedir, denmiştir.

Bazları, köpeğin derisi pistir ve kılı temizdir, demistir. **Ebu'l-Leys'** (Rh.A.) in **Fetâvâ**'sında zikredilmiştir ki : **Şâyet** köpek suya girdikten sonra çıkıp silkindiğinde onun suyu insanın libâsına isâbet eylese, libâsı ifsâd edip o libâs ile namaz câiz olmaz. Eğer libâsa köpekten yağmur suyu isâbet ederse, -ve meselenin geri kalanı hâli üzeredir- onu ifsâd etmez. Çünkü su, birincisinde köpeğin derisine isâbet eder (dokunur). Köpeğin derisi ise pistir. İkincisinde yâni yağmur suyu, köpeğin kılina isâbet eder. Köpeğin kılı ise temizdir.

Misk'in nâficesi - ki bu içinde misk toplanan torbadır - temizdir. (Misk, bir çeşit ceylandan elde edilen güzel kokudur.) Ancak, eğer o nâfice (*) yaş olur ve boğazlanmayan hayvandan olursa, temiz değildir. Eğer yaş olup fakat boğazlanan hayvandan olursa temizdir. Eğer boğazlanmayan hayvandan kuru olursa, zikredilen yaş gibi, o da temizdir.

Misk temizdir, helâldir. **Tatârhâniyye**'de böyle zikredilmiştir. Helâl sözünü musannif ziyâde eylemiştir. Çünkü temiz olması, helâl olmasını gerektirmez. Nitekim toprak temiz olup onunla teyemmüm câiz iken helâl olması lâzım gelmediği gibi.

Etinin yenmesi helâl olan hayvanın idrarı pistir. **İmâm Muhammed** (Rh.A.) «Temizdir» demistir. İdrar, devâ olması için ve başka şey için asla içilmez. **İmâm Ebû Yûsuf** (Rh.A.) «Devâ olması için içilmesi câizdir» demistir. **İmâm Muhammed** (Rh.A.) «Mutlaka câizdir» demistir.

(*) **istidlâl** : Delil getirmek, bir delile dayanarak netice çıkarmak, delil ile anlamak.

(**) **Nâfice** : Misk torbası, buna misk göbeği de denir. Farsça «nâfe»nin Arapçalansmış şeklidir.

KUYULAR FASLI

Yüzeyi ona on (10 x 10) dan eksik olan kuyuya pislik düşse, her ne kadar güvercinin, serçenin pisliği ve iğne uçları gibi sidiğin damlaması afv edilmiş ise de, eğer sidik iğne ucundan daha büyük olursa, afv edilmez.

(Ona ondan eksik) sözünde «eksik» kaydına sebeb şudur : Çünkü yüzeyi ona on olsa, suyunun rengi veya tadı veya kokusu değişmedikce pislenmiş olmaz. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) ve başkaları zikretmiştir.

Pisliğin tozu ve devenin ya da koyunun iki tane tersi de afv edilmiştir. Tesniye sıgası ile (iki tane tersi) denmesi, üç olursa çok olduğuna işaretettir. Nitekim bu, İmâm Temurtâşî' (Rh.A.) den nakledilmişdir.

Afvın vechi şudur : Sahralarda olan kuyuların başları örtülü değildir. Deve ve koyun çevresine pislerler. Rüzgâr da onu kuyulara atar. Eğer onun azı ifsâd ederse, güçlük lâzım gelir. Güçlük ise kaldırılmıştır. Bu bakımından o atılan şey, gerek kuru olsun, gerekse yaş olsun; gerek bütün olsun, gerek kırılıp ezilmiş olsun; gerek deve ve koyun ve gerekse sığır pisliği olsun; gerek at, katır ve eşek pisliği olsun, zarûretin bunlara şumûlü olduğu için fark yoktur. Yine gerek şehir kuyusu olsun ve gerekse şahra kuyusu olsun, sahîh kavilde, zarûretin şumûlü sebebiyle, fark yoktur.

Nitekim devenin veya koyunun iki pisliği, süt sağlanan kaba düşse ve hemen dışarı atılsa, süt pislenmiş olmaz.

Mebsût'da : «Şayet, hemen atılıp rengi kalmazsa, zarûretten dolayı o pislenmiş olmaz. Çünkü hayvanların âdetleri, sütleri sağıldığı vakitte pislemektir.» denmiştir.

Kuyuda, kanı olan bir hayvan (hayvân-ı demevî) ölüp şişmiş olsa, ve o kuyuda insan gibi bir varlık olse, kuyuya düşen şey çıkarılıp suyun hepsi çekilir. O kuyuda olan suyun hepsini çekmek, kuyu için temizliktir.

Kanı olan (demevî) kaydına sebeb, yakında bahsî gelecek şu şey

içindir : Şâyet demevî olmayan hayvan suda veya üzüm sırasında ölüp şişse pislenmez. Musannîf, dağılmamasını zikretmemiştir. Çünkü onun hükmü, şîmekten evleviyet (*) yoluyla ma'lûm olur.

Nihâye'de : Pislik düşen kuyunun suyunun sadece çekilmesiyle, o kuyunun taşlarının yıkandığına ve çamurun nakline, tevakkufsuz temizlendiğine bunda işaret vardır.» denmiştir.

Eğer suyun hepsini çekmek güç olursa, kuyuda bulunan su kadar çekilir. Bu durumda o kuyuda olan suyun çekilmesi, su içinde uzman iki kişiye bırakılır. Yâni suyun durumu hakkında anlayış ve bilgileri olan iki adama bırakılır. Onlar kuyuda ne kadar su vardır derlerse, o kadar su çekilir. Fîkh'da esah ve eşbeh (*) olan budur. Çünkü o iki kişi gerekli olan şehâdetin nisâbı (ölçüsü) dır. Asıl olan, bir işe mübtelâ olunduğu vakitte ilim sahiblerine baş vurulmasıdır. Yüce Allah (C.C.) Kur'ân-ı Kerîm'de :

فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

«Eğer bilmiyorsanız zikir erbâbına (âlimlere) sorun.» (1) buyurmuştur.

Bazları, «O kuyuda olan su takdir edilir» demiştir. İmâm Ebû Yusuf' (Rh.A.) dan yapılan rivâyete göre; bu takdir iki şekilde olur. Birincisi, derinlikde ve genişlikde suyun yeri kadar olan bir çukur kazılıp kireç ile sıvanır ve kuyunun çekilen suyu o çukura dökülür. O kuyudan çekilen su, o çukuru doldurduğu zaman kuyunun suyu çekilmiş olur.

İkincisi, kuyunun suyuna bir kamış sokulup o kamışta suyun ulaştığı yere işaret konur. Sonra kuyudan, meselâ on kova su çekilir. Sonra ne kadar eksildiği görülmek için kamış yine suya sokulur. Eğer suyun ondabiri miktârı eksildi ise, yüz kova çekilmesi gereklidir. Lâkin bu doğru olmaz, ancak eğer kuyunun devri (yâni çapı veya iç çevresi) suyun üst yüzeyinden kuyunun dibine kadar eşit ölçüde olursa olur.

Bu husûsta, «O pislik düşen kuyudan, ikiyüz kovadan üçyüz kova ya kadar su çekilir» diyen de vardır. Bu, İmâm Muhammed' (Rh.A.)

(*) Evleviyet : Daha lâyik ve münâsib olma, üstün tutulmaya lâyik olma, öncelikle.

(*) esah ve eşbeh : En doğru ve en uygun.

(*) tevakkufsuz : Kat'îyyetle.

(1) Bk. Nahâl Sûresi (16); âyet : 43

den rivâyet edilmiştir. O, Bağdad'da gördüğü şeyle fetvâ vermiştir. Çünkü Bağdad'ın kuyuları Dicle'ye yakın olduğu için suları çoktur.⁽²⁾

Eğer kuyuda güvercin veya tavuk gibi bir şey olse, orta büyüklükte kova ile kırk kovadan altmışa kadar su çekilir. Kırk kovası vucûb yoluya ve yirmisi de müstehab olmak yoluyladır.

Eğer kuyuda fâre veya serçe gibi bir şey olse, yirmi kovadan otuza kadar su çekilir. Bunda da zikredilen gibi, yirmi kovası vucûb târikiyle (yoluyla) ve on kovası da müstehabtir.

Orta büyüklükten fazla olan kova ile çekilen su, orta büyüklükde kova ile hesâb edilir.

Sonra, fâre ile güvercin arasında olan hayvan olse, fâre hükmüne tâbidir. Yâni yirmi kovadan otuza kadar su çekilir.

Tavuk ile koyun arasında olan hayvan olse, tavuk gibidir. Yâni kırk kovadan altmış kovaya kadar su çekilir. **Zeylaî'** (Rh.A.) de böyle zikretmiştir.

Eğer, birden fazla fare olse, dörde kadar yirmi kova su çekilir. Eğer beşi olse, dokuzda kadar kırk kova su çekilir. Eğer on tanesi birden olse, o kuyunun bütün suyu çekilir.

Eğer tavuk büyülüğu kadar, iki fare olse, kırk kova su çekilir. Eğer iki kedi olse, o kuyunun bütün suyu çekilir. **Zahîriyye**'de böyle zikredilmiştir.

İçinde hayvan ölen kuyunun pis olması eğer vakit bilinirse o hayvanın kuyuya düşmesi vaktinden itibârendir. Şâyet hangi vakitte düşüğü bilinmezse, ve o hayvan da şîşmedi ise, abdest hakkında bir gün bir gece olmak üzere hükmedilir. Hattâ ondan abdest alanların namazlarını iâde etmeleri lâzım gelir. Fakat abdestin gayrinden kullanma hakkında, o kuyunun pis olmasına şîmdi hükmedilir. Çünkü onu başka yerde kullanmak, libâsda pislik bulunmak bâbindandır. Hattâ o kuyunun suyu ile libâs yıkamış olsalar, o libâsin temiz su ile yıkanmasından başka bir şey lâzım gelmez. Sahîh kavl budur. Nitekim **Zeylaî'** (Rh.A.) de böyle demiştir. **Mî'râc'u'd-Dirâye**'nin : **Şüphesiz Sabbâgî** (Rh.A.) bununla fetvâ verirdi, demesi bunu destekler.

Eğer o kuyuda ölen hayvan şîşmiş olsa veya dağılmış olsa, suyun

(2) Mebsût'da şöyle denir: **İmam Muhammed'** (Rh.A.) in fetvâsı Bağdat'ta kuyuların çok olmasına binaendir.

İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivâyet edilen de şudur: «Küfe kuyularının sularının azlığından dolayı o kuyudan yüz kova su çıkarıldığı zaman kâfidir.» **Kîfâye**'de de böyle geçer.

pis olmasına, üç gün üç geceden itibâren hükmedilir. Musannîf burada dağılmayı zikretmemiştir. Zirâ dağılmanın hükmü burada şîşmekten anlaşılmaz. Çünkü dağılmak, suyu şîşmekten daha çok bozar. Şu halde uygun olan, dağılmak için takdir edilen müddetin, şîşmek için takdir edilen müddetten daha çok olması idi. Eğer bu müddetin takdirinde şîşmek hükmü üzere yetinirse, dağılmanın şîşmek için takdir edilen müddetten daha çok olması gereklidir, sanılır. Eğer dağılmak üzere yetinirse, şîşmenin bu müddetten daha az olması gereklidir, sanılır. İşte, hükmü açıklamak ve zannı gidermek için, ikisi bir araya getirilmiştir. İmdi anlaşıldı ki, **Vikâye'nin ibâresinin önce şîşmek ile dağılmayı bir araya getirmesi, sonra şîşmek üzere yetinmesi uygun değildir.** Halbuki yapılması gereken bunun aksıdır.

İmâmeyn demişlerdir ki : Kuyunun pis olması, pislik bulunduğu vakitten itibârendir. Hattâ ondan abdest almış olanlara, namazlarından bir şeyin iâdesi lâzım gelmez. Ancak, o kuyu suyunun isâbet ettiği şeyin yıklanması gereklidir.

Eğer o kuyuya ayn'ı pis olmayan hayvan düşüp diri olarak çıkarılsa, yâni kendisi pisdir diyen kimseye göre, domuz ile köpekden başka bir hayvan düşüp diri olduğu halde çıkarılsa, ve onun bedenine bir pislik bulaşmış olmasa, o hayvan o kuyuyu pisletmez. Hattâ, kuyuya düşen hayvan koyun ve emsâli gibi temiz olsa veya eşek, katır, kedi vesâir yırtıcı hayvanlar gibi ayn'ı necîs hayvan düşse bedeninde bir pislik olmasa, diri olarak çıkarıldığı takdirde o hayvan kuyuyu pisletmez. Temiz olanın pisletmediği açıktır. Ayn'ı pis olmayan hayvanın pisletmediğine gelince, **Muhît'de** şöyle denmiştir : Eğer kuyuya düşen, eti yemeyen vahşî yırtıcı hayvan ve yırtıcı kuşlardan olursa, **Fukahâ** onda ihtilâf etmişlerdir. Sahîh olan pisletmemesidir. **Kezâ** eşek ve katır, o kuyunun suyunda şüphe meydana getirmez. Zirâ bu hayvanların bedeni temizdir. Çünkü kullanma bakımından bizim için yaratılmışlardır. Bunlar, düştükleri kuyunun suyunu ancak içinde ölmeleriyle pisletirler. Ancak, eğer o hayvan ağını suya sokmuş ise, o suyun hükmü o hayvanın ağızının salyası hükmünde olur.

Eğer o hayvanın ağızının salyası temiz ise, kuyunun suyu da temizdir. Eğer pis ise, o kuyunun suyu da pistir. Suyun hepsi çıkarılır. Eğer o hayvanın ağızının suyu şüpheli ise, o kuyunun suyu da şüphelidir. Suyun hepsi çekilir. Eğer ağızının suyu mekruh ise o kuyunun suyu da mekruhtur. Çekilmesi müstehab olur.

Ağzı temiz olan insanın; o insan gerek cünub veya hayızlı veya lohusa olsun; gerekse küçük çocuk veya kâfir olsun, içtiği suyun artığı ve kezâ bütün eti yenip ağzı temiz olan hayvanların artığı temizdir.

Cünkü bunların ağızlarının suyu (salyaları) temiz etten meydana gelmiştir. Şu halde onunla karışmış olan su da onun gibi temiz olur.

Domuzun, köpeğin, yırtıcı hayvanların ve henüz fâre yemiş kedinin artıkları ve henüz şarab (içki) içen kimseňin artığı pistir. «Henüz» kaydına sebeb şudur : Çünkü kedi, fâreyi yemezden önce veya yiyp bir ya da iki saat geçtikten sonra içtiği suyun artığı pis değildir. Ancak, mekrûhtur. Bu husûsta «Eti haram olduğu için» ve bir kavle göre de «Pislikten korunmadığı için mekrûhtur» demişlerdir. Bu, kerâhet-i tenzîhiyye'ye işaretir. Evvelki, kerâhet-i tahrîmiyye'ye (3) işaretir. Fakat üç evvelkinin; yani domuzun, köpeğin ve yırtıcı hayvanların artığının pis olması, artığı, pis olan salyasıyla karıştığı içindir. Son ikisinin pis olması ise ağızdaki pislikle karışmasındandır.

Süprüntülükde başı boş gezen tavuğun içtiği suyun artığı; yırtıcı kuşların ve evlerde sâkin olan yılan, akreb, fâre ve kertenkelenin içtiği bütün su artıkları mekrûhtur.

Başı boş gezen tavuğun artığının mekrûh olması, pislik karıştırıldığı içindir. Eğer tavuk, gagası ayağının altına erişmeyecek şekilde habsedilmiş ise, onun artığı mekrûh olmaz. Yırtıcı kuşların artığının mekrûh olması ise, leşleri yedikleri içindir. Bu durumda, süprüntülükde başı boş gezen tavuğa benzemelerdir. Hattâ eğer habsedilip sahibi, gagasının pislikden hâli olduğunu bilse, artığı mekrûh olmaz.

Evlerde sâkin olanlara gelince; bunların etlerinin haram olması, artıklarının haram olmasını gerektirir. Lâkin onlar evlerde dolaştıkları için artıklarından haramlık düşüp kerâhet bâki kalmıştır.

Eşeğin ve katırın içtiği suyun artığı şüphelidir. Ulemâdan çoğunun ibâresi böyledir. Bazları, 'Yüce Allah' (C.C.) in ahkâmından olan bir şeyde şüphe edilmesini kabûl etmeyip demişlerdir ki; eşeğin artığı temizdir, şâyet o artık suya libâs batırılsa, o libâsla namaz câizdir. İhtiyârı halde onunla abdest alınmaz. Eğer ondan başka temiz su bulunmazsa, onunla abdest almak ile teyemmüm bir araya getirilir.

Ulemâ demişlerdir ki : Şüpheden murâd, delillerin karşılılığı (tearuzu) veya zarûretteki tereddüdden dolayı, tevakkuftur (*).

Bu husûsta, «Şüphe onun temiz olmasındadır» ve «Temizleyici ol-

(3) **Kerâhet :** Şer'an terkedilmesi mutlaka iyi olan bir şeyin terkedilmeyerek yapılmasıdır. İki kısma ayrılır. Biri, harama yakın kerâhet mânâsına gelen kerâhet-i tahrîmiyye, diğerî de helâle yakın olan kerâhet mânâsına gelen kerâhet-i tenzîhiyye'dir.

(*) **tevakkuf :** Durma, sükût, tereddüd, karar ve hükmeye varamama hâli.

masındadır» diyenler de vardır. Sahîh olan söz budur. **Fetvâ** da buna göredir. **Kâfi**'de ve **Kunye**'de böyle zikredilmiştir.

Hidâye'de zikredilmiştir ki : Katır, eşekden hâsil olmuştur. Şu halde, eşeğin hükümü alır. **Zeylai** (Rh.A.); şâyet katırın anası eşek olursa, katır eşeğin hükümü alır, demiştir. Çünkü hükümde muteber olan anadır. Şâyet katırın anası kısrak olursa, zikredilen şeyden dolayı bu husûsta müşkîlik vardır. Çünkü itibâr anayadır.

Malûmdur ki, kurt koyunla temas edip de, koyun ondan bir kurt doğursa, yenmesi helâl olur ve onu kurban etmek de câiz olur. **İmâmeyn**'e göre, etinin yenmesi uygun olurdu. **İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göre, anasına itibâr ile temiz olması uygun olurdu.

Gâyet'üs-Serûcî'de zikredilmiştir ki : Şâyet eşek kısrağa temas etse, o ikisinden hâsil olan katırın eti mekruh olmaz. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki : Bu sûrette onun artığı şüpheli olmaz. Eğer şüpheli olursa, başka temiz su bulunmadığı takdirde, onun artığı ile abdest alınıp teyemmüm edilir. Murâd olan, bir namazın ikisinden hâli olmamasıdır. Yoksa bir durumda abdestle teyemmümü birleştirmek şart değildir. Hattâ bir kimse eşeğin artığı ile abdest alıp namazı kıldıktan sonra abdestini bozup teyemmüm ederek o namazı iâde etse, kat'i olarak uhdeden çıkış edâ etmiş olur. **Kîfâye**'de ve **Zâhidî Şerhin**'de böyle zikredilmiştir.

Hurma ıslatılan tatlı su (nebîz), artık gibi değildir. Zira; **İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göre, onunla abdest alınır. Her ne kadar **Ebu Yûsuf**, (Rh.A.) yalnız teyemmüm edilir, dedi ise de, **İmâm Muhammed** (Rh.A.) abdest ile teyemmümü cem'eylemiştir.

Nebîz'den maksad; su gibi akıcı, duru ve tatlı, hurma ıslatılan su-dur. Fakat, şâyet kükremiş olup sarhoşluk verirse, ittifâkan onunla abdest alınmaz.

Kâdihân (Rh.A.) demiştir ki : «Helâ çukurunu su kuyusu yapsalar, şâyet pisliğin erişmemiş olduğu yere kadar geniş ve derin kazılırsa, temizdir. Eğer o helâ çukuru daha derin kazılıp, fakat daha geniş yapılmazsa, bu durumda onun yanları pis ve dibi temizdir.

Bir kuyuya pislik düştükden sonra suyu kaybolsa, sonra suyu yine gelse, sahîh olan kavle göre, o geri gelen su temizdir. O suyun kaybolması kova ile çekilmek yerine geçer.

Kezâ, yirmi kova su çekilmesi icâb eden bir kuyudan on kova su çekildiği zaman kuyuda su kalmasa, sonra su gelse, o kuyudan bir şey çekilmez.

بَابُ التَّيْمُومِ

TEYEMMÜM BABI

Teyemmüm, lûgatta kasd etmeye derler. Şer'an, temizlenme kasdıyle toprak kullanmak, demektir. (1)

Teyemmüm, namaz vakti girmezden önce de olsa câiz olur. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Teyemmüm, bir farzdan daha çoğu için câiz olur. Yâni teyemmüm ile farzlardan ve nâfilelerden dileğini kılmak câizdir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, bir kimse her bir farz için teyemmüm eder ve nâfileden dileğini kılar.

Temizlenmesine yetecek kadar sudan âciz olan abdestsiz, cünub, hâyzlı ve lohusa için, teyemmüm câiz olur. Hattâ, bir adam ihtilâm (*) olduğu halde uykudan uyansa ve onun için abdeste yetip gusle yetmeyecek kadar su olsa, teyemmüm eder. Bize göre, o kimseye abdest vâcib olmaz. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Şâyet, cünubluk ile beraber, teyemmümden sonra abdesti gereken hades vâki olsa, o kimseye abdest vâcib olur. Cünubluk için olan teyemmünde ise tam bir görüş birliği vardır.

Şâyet muhdis (*) için, bazı uzuvlarını yıkamaya yetecek su olsa, bu da önceki gibi ihtilâflıdır. (Yâni bize göre, cünubluk için teyemmüm eder. O kimseye, teyemmümden önce mevcûd olan su ile abdest vâcib olmaz. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, önce mevcûd su ile abdest alıp ondan sonra teyemmüm eder.)

Teyemmüm, su bir mil (*) kadar uzak olduğu için Muhdisin âciz olmasıyla câiz olur. Mil; fersahnin üçtebiridir. Fersah ise dört bin adımdır.

(1) İmam Nevevi (Rh.A.) Müslim şerhinde şöyle der: «Teyemmüm, kitap, sünnet ve icmâ-i ümmetle sâbittir. Bu Allah Sübânehû tarafından bu ümmete has kılmış bir özellik ve lütûstür. Allah (C.C.) bize şerefini artırsın.»

(*) İhtilâm: Rüyâ hâlinde cünub olmaktadır.

(*) Muhdis: Abdestsiz kimse; Namaz abdesti bulunmayan veya cünub, hayz ve nifâs arızaları ile hükmen kirli sayılan abdestsiz kimse. Böyle hâle de Hades denir.

(*) Bir mil; 2500 zirâ-i mimarı olup 1895 metredir.

Fersah, üç mil olup 5685 metredir.

(Hisâb-ı Ameli, Dahiliye Nazırı Muhammed Celal.)

Helâ çukuruya su kuyusunun arası, su kuyusuna pislik ulaşmaya-
cak kadar uzak olmalıdır. Kudûrf'de beş zirâ' veya yedi zirâ' tak-
dir edilmiştir. Bu gerekli değildir. Muteber olan pisliğin suya ulaşma-
masıdır. Şu bir gerçektir ki yer, sertlik ve yumuşaklık bakımından ce-
şitli olur. (4)

Sonra musannif, artığın ahkâmını beyân edip bunun gibi terin ah-
kâmi da beyâna muhtâc olunca : «Zikredilen ahkâmda ter, artık gibi-
dir» demiştir. Çünkü artık ile ter ikisi de etten meydana gelir. Bu
durumda, o ikisinden biri diğerinin hükmünü alır. Bize, eşek ile katırın
artığı şüpheli olup bununla beraber eşeğin teri temizdir, diye i'tiraz
vârid olamaz. Çünkü terin hükmü, kiyâsa muhâlîf hadîs ile sâbit ol-
muştur. Hadîs şudur :

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ الْحَمَارَ مُعَرَّوِيًّا
وَأَخْرَجَ حَرَاجَ وَالْتِقَلَ تِقْلُ النَّبُوَةِ

«Resûl-i Ekrem (S.A.V.), eşege eyersiz bindi. Bununla beraber ha-
vanın sıcaklığı, Hicaz (Mekke) sıcaklığı ve ağırlık da Nübuvvet ağırlığı
idi.»

Bizim; kiyâsa muhâlîf hadîs ile sâbit olmuştum, dememize sebeb şu-
dur : Çünkü kiyâs, eşeğin teri pis etten hâsil olduğu için, terin pis olma-
sını gerektirir. Başkasına hüküm, kiyâsin aslı üzere bâki kalmıştır.

Bununla beraber rivâyetlerin en sahihine göre -aynı şekilde- onun
artığının temiz olduğunu söyleyiz. Gâyetü'l Beyân'da böyle geçer.

Bu hayvanların bedeninin temiz olduğu anlatıldı. İmdi terin
pis etten hâsil olduğu sözü nasıl doğru olur? denilirse, cevâben deriz
ki : Evvelce anlatılan bedenin zâhirinin hükmen temiz olması idi. Şu
mânâya ki : Sıviların hayvana ulaşanı kullanma zarûretinden dola-
yı pis olmaz. Bu, hayvanın iç kısmının pis olmasını aykırı değildir.
Çünkü ona nazaran zarûret yoktur.

(4) Kâdihân' (Rh.A.) in ibaresi burada son bulmaktadır.

Teyemmüm, hastalıktan dolayı da câiz olur. Yani hastalık nedeniyle suyu kullanmaya gücü olmassa veya suyu kullandığında hastalığı şiddetlenirse, teyemmüm câiz olur. Bunda, ölmekten korkmak şart kılınmamıştır. İmâm Şâfiî (Rh.A.), «Ölmekten korku şarttır» diye aksi görüş ileri sürmüştür.

Ölüme veya hastalığa sebeb olacak soğuktan dolayı - isterse o kimse şehirde olsun, İmâmeyn bunun aksi görüştedir - veya düşmandan dolayı veya kendisi ile suyun arasında yırtıcı hayvan bulunduğundan dolayı suyu kullanmakdan âciz olursa, teyemmüm câiz olur. Çünkü nefsi tehlikeye atmak haramdır. Bu durumda acz gerçekleşmiş olur.

Kendisi için veya hayvanı için su kalmiyacağından dolayı veya kova ve ip gibi alet bulunmadığından dolayı mevcûd suyu kullanamayan kimsenin teyemmüm etmesi câiz olur. Ya da imâmete evlâ olan sultan veya kadı veya ölüünün velisi veya kabile imâmi olanlardan başka bir kimse, Cenâze Namazının kaçması veya Bayram Namazının kaçması korkusundan dolayı suyu kullanamazsa, teyemmüm etmesi câiz olur.

Şayet teyemmüm, abdest üzerine binâ edilirse (alınırsa), yine câiz olur. Yani bir kimse Bayram Namazına başladığında hades vâki olup abdest alıncaya kadar namaz kaçar korkusuyla suyu kullanamazsa o kimsenin, ikâme için teyemmüm etmesi câiz olur.

Vakit Namazı ve Cuma Namazının geçmesinden korkmakla teyemmüm câiz olmaz. Çünkü bunların geçmeleriyle yerlerine; Cuma için zuhr-i âhir ve vaktiyye için kazâ kılınır.

TEYEMMÜMÜN FARZLARI :

Teyemmüm, namaz niyetiyle veya tilâvet secdesi niyetiyle câiz olur. O halde muteber olan, ancak tahâret ile sahîh olan maksûd ibâdete niyetle teyemmüm etmektedir. Hattâ, bir kimse su bulunmadığı vakitte, mescide girmek için veya ezân okumak için veya ikâmet etmek için teyemmüm etse, o teyemmüm ile namaz edâ edilmez.

Teyemmümde niyet şart kılınınca, kâfirin teyemmümü geçersiz olur, abdesti geçersiz olmaz. Çünkü kâfir niyet için ehil değildir. Ama abdeste niyet şart değildir. Şu halde, kâfir niyetsiz abdest alıp İslâm'a gelse, o abdest ile namaz câiz olur.

Teyemmüm, iki darbla (vuruşla) câiz olur. Her ne kadar o iki elde

toz olmasa da, murâd olan, yer üzerine vurulan iki ellerdir. Şâyet o iki darb, teyemmüm eden kimsenin yüzünü ve dirsekleriyle beraber iki ellerini ve kollarını kaplarsa câiz olur. Eğer kaplamayıp az bir şey geri kalırsa, câiz olmaz. Ancak, eğer iki darb (vuruş) kaplamazsa, toz ile kaplanılmış olmak için, veya toz olmasa da yer üzerine vurulan el ile kaplanılmış olmak için üçüncü darb lâzım gelir.

Bu sözün üzerine Sadr'uş-Şeria' (Rh.A.) nın : Bundan sonra, şâyet toz parmaklarının aralığına girmede ise, o kimsenin parmaklarını hilâllemesi lâzımdır. Bu durumda parmaklarını hilâllemek için, üçüncü darbeye muhtâc olur, sözüne vârid olan itiraz bizim sözümüzde vârid olmaz. Zira; Sadr'uş-Şeria' (Rh.A.) nın sözü, tozun şart olmasını gerektirir. Halbuki musannîf, teyemmümü açıkladıktan sonra, «her ne kadar o iki elde toz olmasa da» demiştir. Artık, gerisini sen düşün!

TEYEMMÜM CÂIZ OLAN MADDELER :

Teyemmüm, arz cinsinden temiz bir şey üzerine iki darbe (vuruş) ile câiz olur. Toprak, kum, taş, sürme, zırnık ve toprak ile karışık altın, gümüş ve üzerinde toz olan buğday ve arpa gibi. Arz cinsi demekle, sudan meydana gelen tuz hâric kalır. Çünkü tuz arz cinsinden değildir.

Eriyip şeklini değiştiren, yumuşamayan madenler ile teyemmüm câiz olmaz. Bundan maksâd : (Toz ile karışmamış olan) altın, gümüş, demir ve bunların benzerlerini ayırdetmektir. Odun gibi şeylerin yanmasından husûle gelen küller ile de teyemmüm câiz olmaz. Bunun açıklaması şudur : Çünkü (saîd), ehl-i lûgatın (lûgat âlimlerinin) icmâsına göre, yer yüzünün adıdır. Yeryüzü cinsinden olmayanı içine almaz. Veya eriyip şeklini değiştiren, yumuşayan ya da ağaç gibi yanmakla kül olan şeyleri içine almaz.

O arz cinsinden olan temiz şey, tozsuz olsa da, onunla teyemmüm câiz olur. Yine saîdden âciz olmasa da, temiz toz üzerine iki darb ile câiz olur. Nitekim, teyemmüm etmek isteyen kimse, ev süpürse veya bir duvar yıkmış olsa veya buğday ölçse, yüzüne ve kollarına toz isâbet edip mesh etse, teyemmüm câiz olur. Eğer mesh etmezse, câiz olmaz.

Teyemmüm yapmak isteyen kimseye bir ok atımı (Galve) kadar mesâfede suyu aramak vâcib olur. Galve; bir ok atımı demektir ki (300) zirâ'dan (400) e kadardır. (*)

(*) Galve; 225 - 360 metre arasında değişen uzaklıktır.

İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir : «Şâyet su, o kimse, suya gidip abdest alıncaya kadar, kâfile gidip gözünden kaybolacak miktârı yerde olsa, uzak olmuş olur. O kimse için, suyu aramaksızın teyemmüm câiz olur.» Muhît sâhibi bu kavlı beğenmiştir.

Eğer o kimse, suyun yakın yerde olduğunu sanırsa, aramak vâcib olur. Eğer suyun yakın yerde olduğunu sanmazsa, ona suyun aranması vâcib olmaz.

Suyu bulacağını ümit eden kimse için, namazı vaktin sonunda edâ etmek mendûbdur. Namazı teyemmümle vaktin evvelinde edâ edip vakit geçmemiş iken suyu bulsa, namazı iâde etmek lâzım gelmez.

Bir kimse suyu yüküne koysa veya bir başka kimseye «al bu suyu yüke koy» diye emredip suyu yüküne koyduğunu veya koydurduğunu unutup teyemmüm ile namazı edâ etse, namazı iâde etmez. Ancak, Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, iâde etmesi gereklidir.

«Şâyet bir başka kimse onun haberi yok iken yüküne suyu koymuş olsa, ittifakla teyemmüm ona câizdir» diyen de vardır. Bazısı, bu mesele de zikredilen gibi ihtilâflıdır, demiştir.

Bir kimse suyu arkadaşıdan istediği zaman, eğer arkadaşı suyu vermezse veya suyu mislinin değerinden daha pahalı vermek isterse veya suyu değeri olan parayla verip, onun da parası olmazsa, bu sürelerde o kimse teyemmüm eder.

Eğer arkadaşı suyu vermek ister veya semen-i misli (mislinin değeri) ile vermeye râzi olur ve onun da yanında suyu semen-i misli ile satın alımıya yetecek bir şey mevcûd olursa, o vakit onun için teyemmüm câiz olmaz. Bir kavle göre; «Suyu istemezden önce teyemmüm câiz olur.» Hidâye sâhibi bunu seçmiştir. Bu husûsta «Câiz olmaz» diyen de vardır. Mebsût sâhibi de bunu seçmiştir.

Pislik düşüp eseri kaybolan arz üzerine teyemmüm câiz olmaz. Çünkü o yer, her ne kadar temiz ise de tayyibe (2) değildir. Namaz böyle değildir. Çünkü namazda temiz olmak yeter.

(2) Bununla ilgili olarak Allahu Teâlâ Nisa sûresinin 43. âyet-i kerîmesinde «... felcm tecidû mânefeteyemmemû saîden tayyiben...» (... Bir su bulamazsanız o vakit pâk bir toprağa teyemmüm edin...) buyurmuştur.

Buradaki tayyibe âyet-i kerîmede de belirtildiği gibi «pâk toprak» mânâsınaadır.

TEYEMMÜMÜ BOZAN ŞEYLER :

Abdesti bozan şey, teyemmümü de bozar. Çünkü teyemmüm abdestin nâibidir. (makamına kâim olandır.)

Teyemmüm eden kimsenin temizlenmesine yetecek suya kâdir olması da teyemmümü bozar. Çünkü bu takdirde, geçen abdestsizlik ortaya çıkıp toprağın temizleyiciliği son bulur. Yoksa temizlenmeye yetecek kadar suya kâdir olmak, bozma sebeplerinden değildir. Çünkü o, ne hakikaten ve ne de hükmən kendisinde pisliğin çıkması değildir.

Eğer teyemmüm eden kimse, suya kâdir olsa da abdest olmadan önce suyu yitirse, teyemmümü tekrar eder. Şâyet cünub kimse gusl edip meselâ sırtına su ulaşmadan su bitse ve abdesti icâb eden hades ile muhdis olsa, cenâbet ve hadesin ikisi için teyemmüm edip ondan sonra ikisine yeter su bulsa, gusl ve abdestten her birinin hakkında teyemmümü bâtil olur. Eğer bulduğu su ikisinden birine yetmezse, teyemmüm ikisi hakkında bâki kalır. Eğer biaynihî (bizzat) ikisinden birine yeterse, hangisine yeterse onu yıkar ve diğerî hakkında teyemmüm bâki kalır. Eğer ikisinden her birine münferiden yeterse, lum'a'yı yâni kuru kalan yerleri yıkar. (**Lum'a'dan maksâd, cenâbetlikten temizlenmek için gusl ettiği vakitte su yetişmeyip geri kalan kısımdır.** Onu yıkar. Çünkü cenâbetlik daha büyük pisliktir.)

Teyemmüm eden kimsenin sırtına yetecek suya kâdir olması, ihtiyâcından fazla olduğu halde dir. Çünkü o suyu ihtiyâcî için, meselâ susuzluğununu gidermek için kullanacak olsa, sırtına yetmezse, yok hükmünde olur.

Uyuklayan kimsenin, teyemmüm ile su üzerinden geçip gitmesi de teyemmümü bozar. Hattâ, eğer teyemmümlü kimse, su üzerinden uyurken geçse, onun teyemmümü uyku ile bozulmuş olur. Yoksa su üzerinden geçip gitmesiyle bozulmuş olmaz. Su üzerinden uyurken geçen teyemmümlü, uyanık geçen teyemmümlü gibidir. Yâni su üzerinden uyanık geçen kimsenin teyemmümü uyuklamakla bozulduğu gibi, uyuklayanın da su üzerinden geçmesi, teyemmümü uyuklamakla bozar.

Riddet (İslâm dîninden dönme) böyle değildir. Çünkü bu, teyemmümü bozmaz. Hatta, Müslüman iken teyemmüm edip sonra, (Allah korusun) dinden dönse, sonra yine İslâm'a gelse, o teyemmüm ile onun namazı sahîh olur.

Eğer bir insanın abdest uzuvlarının çoğu küçük hadesde veya bü-

tün bedeninin çoğu büyük hadesde yaralı olsa, o kimse teyemmüm eder. Çünkü ekser (çoğunluk) için küllün (büTÜnün) hükmü vardır. Eğer çoğu (ekseri) yaralı olmazsa, abdestte ve guslde uzuvları yıkar. Yıkamak ile teyemmümü bir arada yapmaz. Çünkü onda bedel ile kendisinden bedel kılınanın bir araya getirilmesi vardır. Halbuki bunun şeriatta benzeri yoktur.

Eğer abdest uzuvlarının çoğunda yara olup su o yaraya zarar verirse ve yine teyemmüm uzuvlarının çoğunda yara olup teyemmüm o yaraya zarar verirse, namazı kazâ eder. Ebû Yûsuf (Rh.A.) ; «Kâdir olduğunu yıkayıp namazı kılar ve iâde eder.» demiştir. Zeylaî' (Rh.A.) de böyle demiştir.

Abdestte mânî, şayet Yüce Allah' (C.C.) in kulları tarafından olursa, meselâ, kâfirlerin abdestten menettikleri esir Müslüman gibi ve zindanda olan tutuklu gibi ve eğer abdest alırsan seni öldürürüm denilen kimse gibi, bu takdirde onun için teyemmüm câiz olur. Engel kalktığı zaman teyemmümlü o teyemmümle kıldığı namazı iâde eder. (3)

(3) Teyemmüm ve aynı zamanda gusl ile ilgili âyet-i kerîme (*Mâide* sûresi, âyet : 6) Müreysi Gazvesi (Beni Müstalik Harbi) 6. H / 627 M) esnâsında nâzil olmuştur.

بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخَفْيَنِ

İKİ MEST ÜZERİNE MESH BÂBI

Mest (edik) üzerine mesh etmek, sünnet-i meşhûre ile câizdir. (1) Bu, sünnet-i meşhûre ile sâbit olup Allah' (C.C.) in kitâbında açıklanmayan bir tatbikattır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in mûcibi (hüküm), iki ayakları yıkamaktır.

Mest üzerine meshi câiz görmeyen kimse, mübtedi' (bid'atçı) olur. Fakat onu câiz görüp azîmet (kasd) yolunu tutarak mesh eylemese sevâb kazanır.

Kâfi'de denmiştir ki : Eğer, usûl-ü fîkhda bilinen şeyden dolayı bu mesh, farzı düşürme (ıskât) ruhsatıdır. Şu halde uygun olan, azîmeti yapmakla sevâb kazanmış olmamaktır. Çünkü şâyet ruhsat, ıskât için olsa - nitekim namazı kasrda (kısaltmada) olduğu gibi - azîmet (*) meşrûyyeti üzere kalmaz, denirse, cevâbında biz deriz ki : Mükkellef olan kimse iki mesti giymiş olduğu müddetce azîmet, meşrûyyeti üzere kalmaz. Sevâb olan, mestleri çıkarıp ayakları yıkamak itibâriyledir. Şâyet o mestleri çıkarsa, azîmeti meşrû olur. (2)

(1) Mest üzerine mesh yapmak Resûlüllah' (S.A.V.) in kavli ve fi'li meşhûr sünnetiyle sâbittir. (Kâfi)

(*) Azîmet; kulların özürlerine bakmayarak başlangıçta meşrû olan şeydir. Diğer bir tâhirle azîmet; namaz ve oruc gibi aslı hükümlerdir. Rûhsat; özürden dolayı ikinci defa meşrû olay şeydir ve dört kısımdır. İlkisine hakikaten rûhsat, ikisine de mecâzen rûhsat denilir.

(2) Bu mevzuda Kîfâye kitabında şöyle bir vak'a nakledilir :

Ebû Katâde (R.A.) Kûfe'ye geldiği zaman Ebû Hanîfe (Rh.A.) O'nun huzurunavardı. Ve Ebû Hanîfe (Rh.A.) o zaman gençti, Ebû Katâde (R.A.) Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye «Nerelisin?» buyurduğunda, «Kûfedenim» cevabını verdi. Ebû Katâde (R.A.) bunun üzerine, «Sen dinlerini fırkalara ayıranlar (parselleyenler) topluluğundansın değil mi?» buyurdu. Ondan sonra Ebû Hanîfe (Rh.A.) şu cevabı verdi : «Hayır, Ben Şeyhüni (Hz. Ebû Bekir (R.A.) ve Hz. Ömer (R.A.) üstün tutarım. Hateneyni (Hz. Osman (R.A.) ve Hz. Ali (R.A.) severim. Namazı iyinin (fâzîl) ve kötüünün (fâcir) arkasında kılaram. Ben

Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki : **Kâfi**'nin bu cevâbı yanlıştır. Çünkü iki ayağı yıkamak, mestleri çıkarmaksızın da olsa meşrûdur. Bundan dolayı, şâyet mestlerine mesh eden kimse suya dalsa ve mestlerine su girip ayaklarının çoğu yıkansa, o kimsenin meshi bâtil olur. Şayet mestleri çıkarmaksızın yıkamak meşrû olmasa, ayağın bazısını yıkamak ile mesh ondan bâtil olmazdı. Bundan dolayı, eğer tekellüf edip mestleri çıkarmadan ayaklarını yıkasa, onları yıkamış sayılır. Hattâ müddebetin bitmesiyle bâtil olmaz.

Ben derim ki : **Zeylaî** (Rh.A.) nin, **Kâfi** sâhibinin sözüne yanlıştır, demesi yanlıştır. Çünkü, **Kâfi** sâhibinin meşrûiyet ile murâdi, şâriîn (şeriat sahibi) nazarında o kimsenin üzerine sevâb terettüb etmek yönünden cevâzdır. Yoksa üzerine ahkâm-ı şeriyyeden hükm terettüb etmek değildir. Onu, Namazı kasra benzetmesi buna delâlet eder. Çünkü azîmetle âmil olan kimse, dört rek'at kılıp ve iki rek'at üze-re oturmakla günahkâr olur. Bununla beraber farzı tamâm olur.

Kâfi'nin cevâbinin gerçek mânası şudur : Ruhsat verilen kimse mademki ruhsat hâlindedir, onun için azîmetle amel câiz olmaz. Şüp-hesiz müsâfirin de müsâfir olduğu müddetce namazı tamâm kılması câiz olmaz. Hatta dört rek'ate niyetle namaza başlasa, namazı kesmek ve iki rek'at ile başlamak ona vâcib olur. Nitekim yakında, yolcu na-mazında açıklaması gelecektir.

Şâyet o kimse iki rek'at niyetiyle başlasa ve namaz esnâsında ikâmete niyet etse, namaz dört rek'ata dönüşür. Bu durumda, mest giyen kimse, ayağında mesti olduğu müddetce, onun için ayağını yıkamak câiz olmaz. Hattâ eğer, mestlerini çıkarmadan meşakkâtle ayaklarını yıkasa, her ne kadar bu yıkamadan sayılmış ise de, günâh işlemiş olur. Şâyet mestler ayaktan çıkışırıp ruhsat zâil olsa, yıkanma meşrû olup onun üzerine sevâb kazanır.

Usûl kitaplarında mahâret sâhibi olan kimseye bunun açık olma-sıyla beraber, ileri gelen âlimlerden bir âlime gizli kalması tuhaftır.

Bir kere mesh eylemek câizdir. Zirâ meshde tekrar sünnet olma-

- inkâr ile dinden çıkmadığı takdirde - Şâhadet ile İslâm'a girmiş bir kimseyi günâhinden dolayı İslâm'dan çıkışırıp küfre nisbet etmem. İki mest üzerine mesh yapamım.»

Bundan sonra Ebû Katâde (R.A.) üç kere : «İlsâbet ettin.» buyurmuştur.

Zâkirîyye adlı kitapta şöyle denir : «İki mest üzerine mesh yapmayı inkâr edenin küfre girmesinden korkulur. Çünkü iki mest üzerine mesh yapmak meghûr ve mü-tevâtir haberlerle sâbittir.»

Hidâye'de de denir ki : «İki mest üzerine mesh yapmak sünnet ile câizdir. Sünnet ile câizdir, ibâresiyle; bir şahısın aslâ meshetmeyeip iki mestini çıkararak iki ayağını yıkadığı zaman günahkâr olmayacağı kasdedilmiştir.» (Gâyetü's-sâde)

mıştır. Çünkü yıkamada tekrar, temizlikde mübâlağa içindir. Mesh ise, temizlemek için değildir.

Mesh eden, kadın da olsa câizdir. Çünkü meshin câiz olmasının delili, hitabların umûmuna kadınlar da dâhil oldukları için, kadın ile erkeğin arasında ayırım yapmamıştır. (3)

Cünub olduğu halde mestler üzerine mesh câiz olmaz. Çünkü mesh, abdestte kiyâsın aksi şekilde sâbit olmuştur. Cenâbet, onun üzerine kı-

yâs edilmez. Şüphesiz mübâlağa sîgasıyla (فَطَهْرَوْا) (Fet-

tahherû) (tam temizlenin), tam bir temizlemeyi gerektirir. Nitekim yukarıda geçti. Meshde tam bir temizlik ortadan kalkar.

Bundan sonra Fukahâ demişlerdir ki : Yer (bu mahal) olumsuzluk yeridir. Tasvîre hâcet yoktur. Çünkü bir kimse tam bir temizlik ile mestleri giydikten sonra cünub olsa, delil yok olduğundan mesh câiz olmaz.

Fakat denildi ki : Bunun sûreti, bir kimse abdest ile mestlerini giydikten sonra mesh müddeti içerisinde cünub olsa, o kimse mestlerini çıkarır ve ayaklarını yıkar. Müsâfir de böyledir. Eğer mesh müddeti içerisinde cünub olsa ve su bulamadığı için teyemmüm ettikden sonra hades vâki olup abdestine yetecek kadar su bulsa, onun için mesh câiz olmaz.

İki mestler üzerine mesh, hades sırasında tam temizlik ile giyilmiş oldukları halde câizdir. (4) Musannîfîn, (melbûseyni = giyilmiş oldukları halde) sözü, «şâyet, iki mesti hades sırasında tam temizlik ile giyerse» (5) denilen sözden daha güzeldir. Zirâ burada murâd, İmâm Şâfiî' (Rh.A.) nin hilâfîna işaretettir. Çünkü İmâm Şâfiî (Rh.A.); başlangıçta iki mesti tam abdest ile giymek gerekir, hattâ iki ayaklarını yıkayıp mestleri giydikten sonra abdesti tamamlaşa mesh câiz olmaz, demiştir.

Biz deriz ki : Hades vaktinde abdestle mestlerin giyilmesinin mevcûd olması, her ne yolla olursa kifâyet eder. Açıkta ki, o vakit mest-

(3) Yâni, mesh temizlik için vaz'edilmemiştir.

(4) Bu, «giyme vaktinde» değil de «hades vaktinde» şartını ifade eder. Bizim Mezhebimiz de budur.

(5) Bu söz Hidâye Sahibininindir.

lerin giyilmesinin bâki olması zamanıdır. Yoksa hudûsunun zamanı değildir. Bekâ ve devamlılık ifâde eden şey isimdir. Çünkü fiil teceddüd ifâde eder. Bizim sözümüz daha güzeldir, dememize sebeb; fîkh âlimlerinin ibâresinde «tam temizlik ile» sözünü, «giymek» lafzinin zamîrinden hal, «hades sırasında» sözünü «tam» sözüne ilgili kılmakla tevcih câiz olduğu içindir. Mânâ : «Şâyet mestleri tam temizlik ile giyse, o temizlik hades indinde tamdır.» demek olur. Şu halde, iki ibârenin mânâsı bir olur.

Mukîm için bir gün bir gece ve müsâfir için üç gün üç gece mestleri mesh etmek câizdir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

يَعْسِنُ الْمُقْبِمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَالْمُسَاكِفُ شَادِثَةً أَيَّامًا وَلَيَالِيًّا

«Mukîm, bir gün bir gece (mestlerine) mesh eder. Müsâfir üç gün üç gece mesh eder.» (*) buyurmuştur.

Meshin müddeti, hades vaktinden başlar. Yoksa mestleri giydiği ve mesh eylediği vakitten değil. Çünkü meshe muhtâc olunan zaman, hades vaktidir. Mesh, iki mestlerin dışı üzerine câizdir.

Câiz olan mest (edîk), topukları örten mesttir veya topuktan dışında kalan, ayağın küçük parmakları ile üç parmaktan daha az olan mesttir. Fakat üç parmak miktarı topuk görünmesi, yırtık menzilesindendir. Mestin üstünden bakıldığı zaman ayak görünecek şekilde mestin geniş olmasında mahzur yoktur.

Musannîf : «Mesh, iki mestlerin dışı üzerine câiz olur.» demiştir. Zîrâ mestin içine, ökçesine ve koncuna mesh câiz olmaz. Çünkü mesh, kiyâs yollarından ma'dûlün bih' (sapma) dir. Onda şeriâtın getirdiği herseye riâyet edilir.

Hadesden önce mestlerin üzerine giyilen iki çizme üzerine mesh câiz olur.

Cûrmûkayn; iki çizme veya potindir ki mestin üzerine, onları korumak için giyilir. Şâyet mesheden kimse, çizmesini mest üzerine hadesden sonra giyse, onların üzerine mesh câiz olmaz. İmâm Şâfiî

(*) Ömer (R.A.), Ali (R.A.), Safvan bin Assâl (R.A.), Hüzeyme bin Sâbit (R.A.), Avf bin Mâlik (R.A.) ve Âîşe' (R.Anhâ) dan rivâyetle. Buhârî, Müslim, Tirmîzî, Ebû Dâvûd, Nesâî.

(*) Cûrmûk; mest üzerine giyilen ayakkabı, çizme, potin v.b. gibi şeylerdir.

(Rh.A.) ; iki çizme üzerine mesh câiz olmaz. Çünkü bedel için, reyle (görüşle) bedel olmaz, demiştir. (6)

Bizim delîlimiz, Hz. Ömer' (R.A.) den rivâyet edilen şu sözdür. Hz. Ömer (R.A.) :

رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَسَحَ عَلَى أَجْرِ مُوقِنٍ

«Ben, Peygamber' (S.A.V.) i gördüm, iki çizmeleri (cûrmûkayn) üzerine mesh eyledi.» (*) demiştir.

Sonra cûrmûk (çizme veya potin) mestten bedel değildir. (7) Her ne kadar mest, çizmenin altında çizmeden başka ise de, sanki o ayağın üzerinde sâdece çizme varmış hükmünde olup çizme mestten bedel olmaz. Çünkü vazîfe ayak ile olmuştur. Mestin, abdest uzuvlarından olması için mestle vazîfe olmamıştır. Çizme, meste belki ayağa hadesin geçmesinden menedici bedel olmuştur. Bundan dolayı biz deriz ki : Şâyet hades vâki olduğunda, meste mesh eylesin veya eylemesin, çizmeyi mest üzerine giyse, çizme üzerine mesh olmaz. Çünkü meshin hükmü mest ile sâbittir. Bu durumda, mest hükmen abdest uzuvlarından olmuştur. Şu halde, eğer çizme üzerine mesh edilse, çizme mestten bedel olur. Bundan dolayı mesh câiz olmaz.

Ben derim ki : Bundan sonra ma'lûm olur ki, hem bezden veya çuhadan veya üzerine mesh câiz olmayan bunlar gibi şeyden dikilmiş şeyin üzerine giyilen mest üzerine mesh câiz olur. Zirâ çizme ayakdan bedel olup o çizme üzerine meshin câiz olmasıyla beraber mest yok hükmünde olsa, mest ayaktan bedel olmayıp üzerine mesh câiz olmayan şeyin yok hükmünde olması evlâ olur. Nitekim sargı (lifâfe) da olduğu gibi.

Şu husûsunu teyîd eder: İmâm Gazâlî (Rh.A.), El-Vecîz'de ve Râfiî

(6) Hâherzade (Rh.A.) şöyle der : «Bu deriden olan cûrmûk hususundadır. Kirbastan olana ise mesh câiz değildir. Ancak ıslaklık altına ulaştığı zaman müstesnâdır» «Hakâyık»

(*) Ahmed bin Hanbel, Müsned. Bilâl' (R.A.) den rivâyetle (mûkayn olarak); Ömer' (R.A.) den de (cûrmûkayn) olarak. (Fethü'lkadîr)

(7) Bilâkis istimâl ve gâye yönünden meste tâbidir. İstimâl yönünden; o çizme veya potin mestin üzerine giyilir. Gâye yönünden de; o, necâset kendisine isâbet etmemesi için mesti koruyucudur. Bu bakımdan o mutlak şekilde tâbi olmaz, bilâkis gâye ve istimâl yönünden tâbi olmuş olur. Şayet mutlak şekilde tâbi olsayıdı, cûrmûk çıkarıldığı zaman mest üzerine mesh vâcib olmazdı. Aynen tıraş edildiği zaman başın meshedilmesi ve yıkandıktan sonra cildin üzerinden ufak cilt parçalarının düşmesi gibi.

(Rh.A.) ona yaptığı şerhinde, ikisinin de meselelerde İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) nin hilâfini zikretme lüzümunu duymaları ile beraber, bu meseleyi ittifâk sûretinde irâd etmişlerdir.

Bizim Âlimlerimiz (Müctehidlerimiz), meşhûr olan kitaplarında, çizme meselesine dâir çizmenin ayaktan halef olduğunu söyledikleri şeyle yetinerek, bunu açıklamışlardır.

Mesh, meshedicinin sık örülülmüş iki çorabları üzerine câiz olur. Yâni bağısız, incik (baldır) üzere sarılan çorabdır. İmâm A'zam (Rh.A.) önce, iki çorab üzerine meshi tecvîz (*) eylememiş ve İmâmeyn (İmâm Muhammed (Rh.A.) ve İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.)) tecvîz eylemiştir. Sonra İmâm A'zam (Rh.A.) da İmâmeyn'in sözüne dönüp cevâz ile fetvâ vermiştir.

Pabuçlanmış iki çorab (mün'al) üzerine mesh câiz olur. Mün'al: Pabuç gibi altına deri dikilen çorabdır. Bu takdirde o, üzerinde devamlı yürümek mümkün olup mest gibi olur.

Mesh, deriyle kaplanmış olan iki çorab üzerine de câiz olur. Deriyle kaplanmış (mûcelled) ile murâd, üstüne ve altına deri konan çorabdır. Buna âid hüküm de mest gibidir.

Sarık üzerine, şapka üzerine ve başörtüsü üzerine ve kuffaz üzerine mesh câiz değildir. Kuffâz : Soğuktan veya atmaca pençesinden korunmak için iki ele giyikleri eldivendir.

Eldiven üzerine mesh câiz olmamasının sebebi şudur : Çünkü mesh sıkıntı ve güçlüğü gidermek içindir. Bunun çıkarılmasında ise güçlük yoktur. Fakat, kadın başörtüsü üzerine mesh edip, yaşlık başına geçse, hattâ başının dörtte biri miktarını ıslatsa, mesh câiz olur. Mi'râc-üd-Dirâye'de böyledir.

MEST ÜZERİNE MESHİN FARZİYYETİ :

İki mest üzerine meshin farziyyeti ayrı ayrı her bir ayaktan elin üç parmakları miktâridir. Hattâ eğer bir ayağı üzerine iki parmak miktâri ve öbür ayağına beş parmak miktârı mesh etse, câiz olmaz. Eğer bir parmakla üç kere kullanılmamış su ile mesh etse, maksûd hâsil olmakla câiz olur. Fakat eğer suyu yenilemeden bir parmakla üç kere mesh etse câiz olmaz. Eğer mesh yerine üç parmak miktârı yağmur suyu isabet etse câiz olur. Yine böylece, yağmur veya çığ ile ıslanmış otluk

(*) tecvîz : Câiz görmek, demektir. Câiz; yapılması dinen men edilmeyen şeydir. Bu bazan sahîh (sîhhâtî) yerinde, bazan de mubah yerinde kullanılır.

içinde yürümekle üç parmak miktari su isâbet etse veya mest'e vâcib olduğu kadar çığ isâbet etse, câiz olur. Elin parmaklarıyla demekten maksâd, ayak parmaklarından ayırdetmektir. Nitekim Kerhi (Rh.A.) : Mestler üzerine meshin sünneti, elin parmakları açılmış olduğu halde ayak parmaklarından inciğe doğru çekilmesidir, diye rivâyet etmiştir. Bu ibâre Meşâiyihden nakledilmiştir. Tetebbu' (araştırma) bunu ispatlar.

Binâenaleyh Sadr'uş-Şerîa' (Rh.A.) nın : Üç parmak miktârı üzere ziyâde olan ancak müsta'mel su ile olur, ona itibâr edilmez, demesi yersizdir. Bunun açıklaması şudur : Çünkü parmakları inciğine kadar çekmek sünnet olursa, sünnet de ancak temiz su ile hâsıl olur.

Fukahâ ittifâk etmişlerdir ki : Şüphesiz müsta'mel su temizleyici değildir ve su uzuvda durduğu müddetce kullanılmış olmaz. Şu halde zikredilen şey nasıl sahîh olur?

Ayak parmaklarının küçüklerinin üçü miktârı yırtık meshi meneder. (mesh yapılmaz.) Ayak parmaklarına itibâra sebeb : Ayakda asıl olan, ayak parmakları olmasıdır. Yâni ayaksız üç parmağın kesilmeyeyle diyet vâcib olur. Çünkü ekser (çokluk) için kül (bütün) hükmü vardır. Üçü ise parmakların ekserisidir. Bir de ayağın üç parmak miktârı açılmış olması meshi meneder. Parmakların küçüklerine itibâr edilmesi, ihtiyât içindir. Bu mesele, şâyet mestin yırtığı, parmakların karşısında olmayan yerde ve ökçeden başka yerde olduğu sûrettedir. Fakat yırtık, parmakların mukâbilinde olursa, muteber olan, yırtık karşısında olan parmakların görünmesinedir. Çünkü her parmak, yerinde asıldır. Eğer yırtık, ökçe yerinde olursa, ökçenin çoğu görünmedikçe meshi menetmez. Topukdan yukarıda olan yırtık da meshi menetmez. Çünkü mestin topukdan yukarıda olanının giyilmesine itibâr yoktur. Parmak uçlarının görünmesi de esah kavlde meshi menetmez. Ancak mâni olan, tamâmiyle üç parmak miktârinin görünmesidir. Büyük yırtığın, meshi menetmesi, açılmış olduğu halde altı göründüğü vakittedir. Eğer derisi kalın olmakla altı görünmez lâkin ona parmak sokulduğunda giresse, meshi menetmez. Eğer yürüdüğü halde görünüp ayağını bastığı halde açılmazsa, meshi meneder. Çünkü mest yürümek için giyilir.

Yırtıklar bir mestte toplanır, ikisinde toplanmaz. Yâni bir mestte inciğ altında çok yırtıklar olsa, şöyle ki : Şâyet o yırtıklar toplansa mezkûr miktâr ondan görünürse, meshi meneder. Çünkü o toplanmış olan yırtık miktârı, yolculuğu meneder. Eğer o miktâr yırtık iki mestte toplansa meshi menetmez. Çünkü o miktâr yırtık ile mest yolculuğundan alikoymaz. Toplamada muteber olan yırtık, ona çuvaldız girendir. Bundan azi yok gibidir.

Aynı ayrı yerlerde olan pislik, yırtığın aksinedir. Şâyle ki : O pislik

her ne kadar, iki mestte veya iki libâsda veya bedende veya yerde veya zikredilen şeylerin hepsinde olsa, bir araya toplanır.

Avretin açılması da iki mestin yırtığının aksinedir. Nitekim kadının fecinden bir şey, sırtından bir şey, karnından bir şey, uyluğundan bir şey ve inciğinden bir şey açılmış olsa, bunlar toplandığı zaman namazın cevâzını meneder. Özürlünün açılması konusu yakında gelecektir.

Özürlü olan kimse mestlerine vakit içinde mesh eder. Vakit çıktıktan sonra mesh câiz olmaz. İmâm Züfer (Rh.A.) bunu kabul etmemiştir.

Ancak, eğer mestlerini abdestle beraber giydiği vakitte özür kesilirse, vakit çıktıktan sonra dahî mesh câiz olur. Hattâ özrün kesilmiş olması abdest hâlinde bulunup mestlerini giydiği vakitte bulunmazsa veya aksine bulunursa veya iki durumda bulunmazsa, vakit çıktıktan sonra mesh câiz olmaz.

MESHİ BOZAN ŞEYLER :

Abdesti bozan şeyler, meshi de bozar. Çünkü mesh abdestin parçasıdır.

Mestin ayaktan çıkması da meshi bozar. Çünkü hadesin ayağa sırayetini önleyen engel ortadan kalkmıştır. O halde mestin bir ayaktan çıktıktan sonra diğerinin çıkarılması vâcib olur. Zirâ bir vazifede, yıkmak ile mesh etmek bir araya getirilemez.

Mestin çıkışının sayılması, ayağın çoğu kısmının mestin sâkına (koncuna) kadar çıkışıyla olur. Çünkü mesh mahalli, mekânından ayrılmış ve sanki ayağı görünmüştür gibi olmuştur. Sahîh kavıl budur. Çünkü ekser için küllün hükmü vardır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir. Ayağın azının çıkışından sakınmak ise imkânsızdır. Çünkü bazan bu kasıtsız hâsıl olur. Şu halde bunda güçlük vardır.

Bu husûsta «Ayak ökçesinin çoğunun çıkışıyla mesh bozulur» denmiştir. Bu söz, Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un sözüdür. İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki : Mesh yerinde, ayağın üzerinde üç parmak miktarı bâkî kalırsa, meshi bozmaz. Ulemânın çoğu dahî bu kanaatdirler. Eğer ayak yerinde durup ökçe çıkıp girerse mesh bozulmaz. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Müddetin çıkışması da meshi bozar. Bir kimse yolcu olduğu halde, mesh müddeti bitip, o vakit mestlerini çıkardığı takdirde ayağının so-

ğuktan telef olmasından korkmazsa mesh bozulur. Mestlerini çıkardığı takdirde soğuktan ayaklarının telef olacağından korkarsa mesh câiz olur. **Kâfi**'de ve **Uyûnu'l-Mezâhib**'de böyle zikredilmiştir.

Mestlerini çıkarıp, müddet bittikden sonra, hades-i sâbıkın (geçen abdestsizliğin) ayaklara sırayetinden dolayı o kimse sadece ayaklarını yıkar.

Bir kavle göre «Suyun topuğa ulaşması meshi bozar.» Bu husûsta, «Suyun ayağın çوغuna isâbet etmesi meshi bozar» diyen de vardır.

Fetâvâyı Tatarhâniyye'de denmiştir ki : **Şâyet** iki mestlerin üzerine meshden sonra meste su girip iki ayaklarından üçer parmak miktârı veya üç parmakdan daha az miktârını ıslatsa, onun meshi bozulmaz. Eğer ayağın hepsini ıslatıp, su topuğuna ullaşsa, mesh bozulur. Bu **İmâm Ebû Hanîfe**' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir. Öbür ayağını yıkamak vâcib olur. Bu, **Zâhîret'ül-Fukahâ**'da zikredilmiştir.

Şeyh İmâm Ebû Ca'fer' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki : **Şâyet** iki ayaktan birinin çوغuna su degse, meshi bozar. Ve bu yıkamak makâmindâ olur. Bazı âlimlerimiz bunu kabûl etmişlerdir. **Zâhîre**'de «Esah kavl budur» denmiştir. Âlimlerimizden bazıı : «Ne sûretle olursa olsun meshi bozmaz» demişlerdir. Meşhur fîkh kitaplarında, meshi bozucu mezkûr üç âmil kâfi görülmüştür. Bu durumda Ulemâ **Zâhîre**'nin görüşünü kabul etmiş olmaktadırlar.

Şâyet meshedici, iki cûrmûkunu çıkarsa, iki mestleri üzerine mesh eder. Çünkü, cûrmûklar mestlerden ayrı oldukları için, iki cûrmûk üzerine mesh, iki mestler üzerine mesh değildir. İki tâkî (iki katlı, kemeri li) mest üzerine mesh bunun aksinedir ki iki katın biri çıkarılsa veya mestler dışındaki deri soyulsa, o vakit, o çikan katın ve soyulan derinin altına mesh iâde edilmez. Çünkü bitişik oldukları için hepsi bir tek şeydir. Meshden sonra tıraş olunduğu zaman başa mesh iâde edilmediği gibi.

Eğer iki cûrmûkun biri çıkarılsa, ikisinin de meshi bozulur. Bu takdirde, diğer cûrmûkun meshi iâde edilir.

Üzerinden cûrmûk çikan mestin meshi iâde edilir. Çünkü bir vazife de bozulma, bölünme kabûl etmez. Bu duruma göre ikisinden birinde bozulsa, diğerinde dahî bozulur. Bazıları, cûrmûkun biri çıkarılsa, diğer cûrmûk dahî çıkarılır, demıştır. Çünkü ikisinden birinin çıkarılması, bölünme olmadığı için, ikisinin çıkarılması gibidir. Esah olan kavl birincisidir.

Bir mukîm kimse, mestleri üzerine mesh edip mesh müddetinin tamam olmasından önce yolcu olsa, yolculuk müddetini tamamlar. Yâni mukîmin meshi yolcunun meshine dönüşür. Şöyledi, toplamı üç gün üç gece olur.

Eğer bir gün bir geceden sonra müsâfir olsa, mestleri çıkarır. Çünkü hades ayağa sırayet etmiştir. Sefer, o hadesi kaldırırmaz.

Bir müsâfir de, bir gün bir geceden sonra mukîm olsa, mestleri çıkarır. Bir gün bir geceden önce mukîm olsa, bir gün bir geceyi tamam eder. Çünkü yolculuk ruhsatı, sefersiz devam etmez. Sözün kısası şudur ki : Ya mukîm yolcu olur veya yolcu mukîm olur. Ve ikisinden her biri, ya bir gün bir gece tamam olmazdan önce (mukîm veya müsâfir) ya da bir gün bir geceden sonra (mukîm veya müsâfir) olur.

SARGI ÜZERİNE MESH :

Cebîre (kırık tahtası) üzerine mesh : Cebîre, bir tahtadır ki kırlan kemik üzerine bağlanır. Çibanın sargısı üzerine ve kan alınan yere bağlanan bez üzerine mesh, ve bez düşmesin diye bezi bağladıkları şey üzerine mesh, bunların altında kalan bedeni yıkamak gibidir. Bu meshin, yıkamak gibi müddeti yoktur.

Mesh yıkamak ile birleştirilir. Eğer, hükmen mesh olsa, yıkamak onunla nasıl birleştirilir (cemedilir)? Nitekim, iki ayağın birini yıkayıp, iki mestin birini mesh etmek gibi.

Her ne kadar abdestsiz bağlansa da, cebîre üzerine mesh câiz olur. Çünkü bu durumda onun itibârında sıkıntı ve güçlük vardır.

Eğer mesh zarar verirse, cebîre üzerine mesh terkedilir. Eğer zarar vermezse, mesh terk edilmez.

Cebîre üzerine mesh ancak, cebîre konan yere suyun zarar vermesi veya bağlı olan cebîrenin çözülmesinin zarar vermesiyle meshden âciz olunduğunda câiz olur. Fakat, cebîre konan yeri meshe kâdir olursa, o zaman cebîre üzerine mesh câiz olmaz. Muhît'de; «**Bu bellenmelidir. Çünkü insanlar bundan gâfildirler**» denmiştir.

Cebîrenin düşmesi, meshi bozmaz. Ancak, eğer cebîre konan yer iyileşmiş olursa bozar.

Eğer cebîre, namaz içinde, cebîre konan yer iyileşmiş olduğu halde düşse, mesh bâtil olur, ve namaz yeniden kılınır.

Eğer cebîre, namaz içinde, cebîre konan yer iyileşmiş olduğu halde düşmezse veya namaz içinde cebîre konan yer iyileşmiş olduğu halde düşerse, mesh bozulmaz, ve musallî namaza yeniden başlamaz.

Cebîrenin, bez ve sarginin meshinde ücerlemek ve niyet şart kılınmamıştır. İmâm Zâhidî (Rh.A.), «**Bunlara meshde niyet bütün rivâyet-**

lerde şart kılınmadı» demiştir. Bazılarına göre, başa olmamak şartıyla meshde üç kere tekrar sünnettir.

Sargının çoğu üzerine mesh kifâyet eder. Hepsini meshle kaplamak şart kılınmamıştır. Sahîh kavî budur. **Kâfi**'de böyle zikredilmiştir.

Bir kimse damarı yarılip kan aldırsa, üzerine bez koyup ve sargı bağlasa, bir kavle göre : «Sargı üzerine mesh câiz olmaz, ancak bez parçası üzerine olur.» Bu husûsta : «Eğer başkasından yardımzsız sargıyı bağlamak mümkün ise mesh câiz olmaz ve eğer yardımzsız bağlamak mümkün değil ise, sargı üzerine mesh câiz olur» diyen de vardır. (8) Bazısı da : «Eğer o, sargıyı çözüp altını yıkamakla yaraya zarar verirse, sargı üzerine mesh câiz olur. Eğer zarar vermezse, câiz olmaz» demiştir. Yine, yaranın yerini aşan her bez parçasında hükm zikr edilen gibidir. Eğer bez parçasının çözülmesi zarar vermeyip bilâkis bezi yara yerinden kaldırması zarar verirse, bezi çözer ve yara yerine kadar bezin altını yıkar; bezi bağlayıp yara yerine mesh eder. Bütün âlimler, (damarı yarilarak) kan aldığı kimsenin sargısı üzerine mesh etmesinin câiz olduğunu kabûl etmişlerdir.

Sargının iki bağı arasında, kolun görünen yerine, esah kavle göre, mesh yeter. Çünkü, o yer yıkansa sargı ıslanıp, olurki kan almak için kesilen yere su ulaşıp zarar verebilir.

(8) **Sadr'uş-Şerîa** (Rh.A.) demiştir ki; **İmâm Hasan'** (Rh.A.) in **İmâm Ebû Hanîfe'** (Rh.A.) den olan rivâyetinde, cebire ve sargı üzerine mesh husûsunda tam kaplamak şart değildir. **Esrâr**'da zikredilen ve bazısına göre kabul edilen de budur.

بَابُ دِمَاءِ تَخْصُّصٍ بِالنِّسَاءِ

KADINLARA MAHSÜS OLAN KANLAR (DEMLER) BABI

Bu kanlar (demler) üç çeşittir : Hayz, nifâs ve istihâzadır. Hayz, bülgü ermiş kızın rahminin dışarı çıkardığı bir kandır. Bâliğa, dokuz yaşında olan kızdır.

Musannîf, rahm sözcüğü ile istihâzeyi birbirinden ayırmıştır. Çünkü istihâze kanı damar kanıdır. Rahm kanı değildir. (1) Yine rahm ile, burun kanından, yaralardan çıkan kanlardan ve hâmile olan kadının gördüğü kandan ayırmıştır. Zirâ hâmilenin gördüğü kan, rahmden çıkan kan değildir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) şu âdetini icrâ eder

(1) İmâm Nevevi (Rh.A.) Sahih-i Müslim Şerhinde şöyle demmiştir. «**Hayz kanı, kadının rahminin derinliklerinden çıkan kandır. İstihâza, âzilden akan kandır. Âzil, rahmin derinliklerinde değil de aşağılarında kanın kendisinden aktığı rahm ağzı damardır.**» Başka bir ifadeyle istihâza, rahimden değil de, bir damardan gelip, tenâsûl cihâzi yoluyla akan kokusuz bir kandır.

Sîhah-i Cevherî adlı lûgatta âzil, istihâza kanının aktığı damardır. diye tarif edilmiştir.

Rahm ise, çocuğun tipki bir nebât gibi bittiği ve doğuncaya kadar muhafaza edildiği mahâldir.

Hayz kanına halk arasında aybaşı kanaması (menstrüasyon) da denilir.

Hayz kanı, insan dişisinin normal bir vucud fonksiyonudur ve gebeliğin yokluğunدا, her ay, mehbîl (vagina) dışına kanama olması mânâsına gelir.

Rahmin (uterus'un) iç yüzüne endometrium adı verilir. Kadife gibi görünen bir tabakadır. Bu tabaka, her ay, yumurta döllenerekmiş gibi hazırlanır ve gebelik meydana gelmediği takdirde, belirli bir miktar kanla birlikte, tekrar yenilenmek üzere, vucud dışına atılır, yani kanama olur. Bu hâdise ise şu şekilde gelişir. İlk önce, endometrium, hem hücre sayısının artması, hem de bezlerin ve kan damalarının dolması sonucu, kalınlaşır. Sonra uterus boşluğununa kan sızar ve bir süre sonra bu kanla birlikte, endometrium dokusu dışarı atılır. Kanama biter bitmez, endometrium'un tâmiri başlar.

Normalde 28 gün süren bir âdet devrinin 5 gününde kan damaları dolar, 4 gününde kanama olur. 7 gün süreyle endometrium tâmir olur; geriye kalan 12 gün ise sâkin devredir. Bu olayların hepsi, yumurtalık ve hipofiz hormonlarının, hipofiz bezî ise; beyin tabanındaki hipotalamus'un tesiri altındadır.

Çoğu kadında aybaşı kanaması öncesi sancı, şişkinlik hissi ve asabiyet görülür. Bu durumda müsekkin ve A vitamini kullanmak faydalıdır.

Şüphesiz kadın hâmîle olduğu zaman rahminin ağızı kapanıp ondan bir şey dışarı çıkmaz.

Rahmde hastalık olmamalıdır. Musannif bununla rahmin hastalıktan dolayı çıkardığı kanı ayırdetmiştir. Doğurmak ve benzeri gibi. Çünkü lohusalar hasta hükmündedirler. Hattâ lohusalık hâlinde olanların teberruları mallarının üçte birinden itibâr olunur.

Musannif (iyâs) dememiştir. Çünkü âyise (yâni hayzdan ve nifâşdan kesilmiş olan kadın) için ihtilâf vardır. Yakında açıklaması gelecektir. Onun hayzın ta'rifine alınması için sebeb yoktur.

HAYZ KANI :

Hayzın en az müddeti, geceleriyle beraber üç gündür. Nitekim zâhir rivâyet de budur. İmâm Hasân' (Rh.A.) in rivâyetinde, üç gün ve içinde bulunan iki gecedir. Hayzm müddetinin en çoğu on gündür. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

«Hayzın en azı üç gün, en çoğu on gündür.» (*) buyurmuştur.

Bu hadîs, İmâm Şâfiî' (Rh.A.) nin, hayz müddetinin en azını bir gün ile ve en çوغunu da onbeş gün ile takdirine karşı bir hüccettir.

Kadının, hayz müddetinde gördüğü beyazdan başka renk ve hayz müddetinde araya giren temizlik hayzıdır. Yani şâyet hayz müddetinin iki tarafını (başını ve sonunu) kan ihâta etse, İmâm Muhammed' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyetinde aralıksız akan kan gibi olur. Bunun vechi şudur : Şüphesiz kanın hayz müddetini kaplaması bil'icmâ şart değildir. Binâenaleyh onun başına ve sonuna itibâr edilir. Zekât bâbindaki nisâb gibi.

İki hayzın arasında olan temizliğin en az müddeti, onbes gündür. Çünkü Sahâbenin icmâları bunun üzerinedir. Bir de bu, lüzümünün müddetidir, ikâmetin müddeti gibidir.

Eğer; hayz müddetinin en azı üç gün ve en çoğu on gün olduğu sâbit olmuştur, imdi temizliğin en azı onbeş gün olursa bir ayda, içinde hayz ve temizlik olmayan iki gün bulunması gereklidir denilirse, cevâbin-

(*) Dâre Kutnî; Vâile bin el Eskâ'dan rivâyetle. Ayrıca Ümâmetü'l Bâhilî, Âîşe, Enes ve Ibn-i Ömer' (R.Anhüm) den de mervîdir. **(Fethü'l Kâdir)**

da biz deriz ki : Bu soru, şâyet bir ayda, bir temizlik ve bir hayz olması vâcib olursa, lâzım gelir. Halbuki böyle değildir. Bundan dolayı Bedâyi'de denmiştir ki : Şüphesiz kadın bir ayda mutlaka on gün hayızlı olmaz; ve eğer on gün hayızlı olsa, mutlaka yirmi gün temiz olmaz. Ancak üç gün hayz görür ve yirmi gün temiz olur. Bazan on gün hayızlı olur ve onbeş gün temiz olur. Bunun etrâfîca araştırılması yakında gelecektir. İnşâallâhu Teâlâ.

Temizlik müddetinin en çoğu için sınır yoktur. Çünkü temizliğin en çoğu, bazan bir yıla ve iki yıla kadar uzar; bazan ebediyyen hayz görmez. Şu halde, sınırın takdiri mümkün olmaz. Ancak, eğer kan devâm ederse, âdetin tâyini (nasbi) nda sınır vardır.

Âdetin tâyini husûsunda Fukahâ ihtilâf etmişlerdir. **Esah olan kavle göre;** âdetin tâyini, bir saat müstesnâ, altı ay takdir edilir. Çünkü âdet, hâmile olmayanın temizliğinin hâmile olanın temizliğinden eksik olmasıdır.

Haml (hamilelik) müddetinin en azı altı aydır. İmdi hamîl müddetinden bir şey ile eksik kılınmıştır ki o, bir saattir. Bunun şekli : Hayz görmeye başlayan kadın, on gün kan, altı ay temizlik görse, ondan sonra kan devâm etse, o kadının iddeti, ondokuz aydan üç saat eksikde bitmiş olur. Çünkü bu takdirde, her bir hayzı on gün olan üç hayza ve her temizlik de altı aydan bir saat eksik olduğundan üç temizliğe muhtaç olunur. **İmdi ma'lûm olsun ki, temizliğin başını, sonunu kanın kuşatması ittifakla şarttır.** Fakat İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, hayz müddetinin başını ve sonunu ve İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, araya giren temizlik müddetinin başını ve sonunu kan kuşatması şarttır.

Onbeş günden daha az olan temizlik, iki kan görmenin arasına girse, eğer üç günden daha az olursa, iki temizliğin arasını ayırmaz. Bilâkis o, icmâen sürekli kan gibidir.

Eğer üç gün veya üç günden daha çok olursa, Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre - ki o İmâm A'zam' (Rh.A.) in diğer sözüdür - her ne kadar on günden daha çok olsa da ayırmaz. Hattâ, bu da, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, sürekli kan gibidir. Çünkü o fâsid (bozuk) temizliktir. İki hayzin arasını ayırmaya elverişli olmaz. Nitekim, temizliğin en azının onbeş gün olduğu yukarıda geçti. Kezâ iki kan arasını ayırmaya elverişli olmaz. Çünkü fâside şer'an sahîh ahkâm bağlanmaz. Binâenâleyh hayzin temizlikle başlaması ve bitmesi, bu söze göre câiz olur. Yoksa aşağıda gelecek beş sözle câiz olmaz.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyetinde, temizliğin başını ve sonunu kan kuşatsa, onünde veya on gün-

den daha azda temizlik ayırmaz. **İbni Mubârek'** (Rh.A.) in, **İmâm A'zam'** (Rh.A.) dan rivâyetinde, temizliğin başını ve sonunu kanın on günde veya on günden daha azda kuşatmasıyle beraber, iki kanın nisâb olması şart kılınmıştır. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) e göre, iki kanın nisâb olmasıyle beraber temizliğin iki kana eşit olması şart kılınmıştır. Sonra, temizlik sürekli kan gibi olduğu için, **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) e göre, temizlik kan olunca, eğer bu araya giren temizliğin bulunduğu o günde bir başka temizlik bulunursa, bu diğer temizlik onu kuşatan iki kana gâlib olur. Fakat bu hükmî kan, eğer kan sayılırsa, mağlûb olur. O hükmî kan şüphesiz, kan sayılır. Hattâ birinci temizlik gibi hayz kılınır. Ancak **Ebû Sühey'l'** (Rh.A.) in sözüne göre, kılınmaz. Diğer temizliğin, birinci temizlikden önce veya sonra olmasında fark yoktur.

Hasan bin Ziyâd' (Rh.A.) a göre, üç olan veya üçden daha çok olan temizlik, mutlaka ayırrı. Bu altı kavldır ki, fukahâ bu altı kavlı (görüşü) bir araya toplayan şu misâli vermiştir: Hayz görmeye başlayan bir kadın, bir gün kan (dem) gördü ve ondört gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan ve sekiz gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü ve yedi gün temizlik gördü, ondan sonra iki gün kan gördü ve üç gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü ve üç gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü ve iki gün temizlik gördü, ondan sonra bir gün kan gördü. Böylece bunlar kırk beş gün olmuştur.

İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un rivâyetinde, zikredilen kırkbeş günden ilk on'u ki, birinci günü hayz onuncu günü temizliktir ve mezkûr günlerden dördüncü on ki başı ve sonu temizlikdir, hayzdır.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) in rivâyetinde, ondört gün temizlikten sonra vâki olan on gün de hayzdır. **İbni Mubârek'** (Rh.A.) in rivâyetinde, sekiz gün temizlikten sonra vâki olan on gün de hayzdır. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) e göre, yedi gün temizlikten sonra vâki olan on gün de hayzdır. **İbni Sühey'l'** (Rh.A.) e göre, (bu yedi gün temizlikten sonra vâki olan) on günden ilk altı gün hayzdır. **İmâm Hasan'** (Rh.A.) a göre, hayz zikredilen kırkbeş günün sonundaki dört gündür. Her müctehidin hayz olarak kabûl ettiği bu dört günün gayrı ise o hükmü sahibi **İmâm Hasan'** (Rh.A.) a göre, istihâzedir. İmdi her sûrette - **Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) un görüşü müstesnâ - nâkîs (eksik) temizlik bu görüşlerin hepsinde ayırcı bir âmil olur.

Eğer iki kanın birisi nisâb olursa, hayz olur. Eğer kanın ikisi de nisâb olursa, birinci kan hayzdır. Eğer ikisi de nisâb olmazsa, birinci ve

ikinciden her biri istihâze olur. Şimdi burada bir şekil çizdim ki, ondan bu sözler **Yüce Allah'** (C.C.) in yardımı ile kolaylıkla anlaşılır.

Birinci 10	14'den sonraki 10	8'den sonraki 10	7'den sonraki 10
● 00000000000000	● 00000000	● 0000000	● ● 000 ● 000 ● 00 ● Dördün son cü on dörd

(Şekildeki siyah (●) dem'i (kanı) göstermek için kullanılmıştır.)

(Birinci on **Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) a göre hayzdır. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) e göre ondört gün temizlikten sonra temizliktir. **İbn Mübârek'** (Rh.A.) e göre üçüncü on, sekiz temizlikten sonra hayzdır. **Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) e göre dördüncü on hayzdır.)

Allah' (C.C.) in lütfıyla bu makamda bana müyesser olan budur.

NİFÂS KANI :

Nifâs, çocuğun peşisira akan kandır. Bu nifâs, aslında kadının doğurmasıdır. Tekilinde (نَفَسٌ) (Nüfesâ) denir. Yâni lohusa demektir. Çoğulunda (نِسْوَةُ نِفَاسٍ) (Nisvetü nifasin) (nifâslı kadınlar) denir. Arapçada (نَسَاءُ نَفَسٍ) (Nüfesâ) ve (عَشَرَةُ نَفَسٍ) (Uşerâ) dan başka, tekili (فَعَلَّةُ نَفَسٍ) (Fualâ) olup (فَعَالٌ) (Fuâl, fiâl) vezinde çoğul olan kelime yoktur. **Sîhâh-ı Cevherî**'de böyle zikredilmiştir.

Nifâs (loğusalık) denilen kanın en azında sınır yoktur. (2) Çünkü çocuğun çıkışması, nifâs kanının rahimden olduğuna açık bir alâmettir. Şu halde, rahimden olması tarafını teyid eder bir şeye hâcet yoktur. Hayz onun gibi değildir. Çünkü hayzin rahimden olmasına delâlet eder şey yoktur, onun için imtidâd müracâah (*) kılınmıştır.

(2) Muhit'de ve diğerlerinde böyle zikredilir. Sirâciyye'de onun en azının bir saat de olsa mevcudiyetidir. Fetvâ da buna göredir. (Câmiu'r-Rumûz)

(*) imtidâd : Uzama. (*) müracâah : Tercih olunan, (*) mübâşeret : Erkek ile kadının şehvet hissiyle tenlerini birbirine sürmesi. (*) vat' : Cimâ, cinsî münâsebet. (*) tefhîz : Erkek tenâsûl organını kadının uylukları arasına sürmek.

Nifâsin en çoğu kırk gündür. Çünkü Resûlullah (S.A.V.); «Lohusa kadın için kırk gün müddet vardır.» buyurmuşlardır.

Hayz ve nifâsdan her biri, içdonu altında olan şeyden faydalananmak arzusunu meneder. Mübâşeret ve tefhîz gibi. Peştemalın (izârin) üstünden ellemek ve öpmek helâldir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, yalnız kan yerinden sakınırlar.

Hayz ve nifâs, namazı ve orucu da meneder. Çünkü bunun üzerinde icmâ-i ümmet (3) vardır. Yalnız orucu kazâ eder, namazı kazâ etmez. Çünkü namazın vâcib olmasını ve edâsının sıhhatini hayz meneder. Ama, orucun vâcib olmasını menetmez. Onun nefsi vücûbu sâbittir, edâsının sahîh olmasına mânîdir. Şu halde, kadın temizlendiği zaman orucunu kazâ eder.

Hayz ve nifâsin ekser müddetinde, kanı kesilen kadının yıkanmadan cinsî münâsebette bulunması helâldir. Daha azda kanı kesilen kadının vat'ı helâl değildir. Yâni hayz kanı on günden daha azda ve nifâs kanı kırk günden daha azda kesilen kadının yıkanmadıkça yahut üzerinden bir vakit namaz geçmedikçe cinsî münâsebeti helâl değildir. Ancak, eğer kanın kesilmesinden itibâren onda gusl ve tahrîme sığacak kadar bir namaz vakti geçmiş olursa, bu takdirde, her ne kadar gusl etmedi ise de, cinsî münâsebeti helâldir. Çünkü namaz, kadının zimmetinde borçtur. Şu halde, kadın hükmen temiz sayılır. İmdi eğer kan on günden daha azda, üç günden sonra veya üç günden daha fazla geçtikden sonra kesilse, eğer kanın kesilmesi âdetinden eksik ise, guslünü namaz vaktinin sonuna kadar tehir etmesi vâcibdir. Eğer namaz vaktinin geçmesinden korkarsa, gusl eder ve namazı kılar. Murâd olan, vaktin müstehâb olan sonudur. Yoksa kerâhet vakti değildir. Eğer kanın kesilmesi, âdetinin başında veya âdetinden daha çokda olursa veya hayatı yeni başlayan kadın olursa, istihsânen (*) gusl etmeyi tehir eder. Guslü geciktirmesi müstahab olur. Eğer üç günden daha azda kesilirse, namazı vaktin sonuna kadar tehir eder. Eğer namazının geçmesinden korkarsa, abdest alıp namazı kılar.

Sonra zikredilen durumlarda kesilen kan, on gün içinde yine gelse, o kadının temizlenmesiyle hüküm bâtil olur; gerek yeni hayz görmeye başlayan bir kadın olsun ve gerekse âdet sâhibi olsun. Eğer onuncu günde veya on günden daha fazlada kesilse, on günün geçmesi sebebiyle o kadının temizliğine hükmedilir ve o kadına gusl vâcib olur.

Zikredilmiştir ki : On güne kadar, bir gün kan görüp ve bir gün temizlik görmek, kadınların âdetlerindendir. Eğer kan görürse, nama-

(3) **Icmâ (Icmâ-i Ümmet) :** Fikir birliği, bir asırdaki İslâm âlimlerinin (mütchidlerin) herhangi bir mesele üzerinde delile dayanarak varmış oldukları görüş birliğidir.

(*) **istihsân :** Bir şeyi güzel ve iyi görmek. Fıkıh terimi olarak, zâhir kıyasın hükmünü bırakıp, tesir bakımından daha kuvvetli olan gizli (hafî) kıyası kabul etme prensibidir.

zi ve orucu terk eder. Eğer ikinci gün temizlenirse, abdest alır ve namazı kılar. Sonra üçüncü günde, namazı ve orucu terk eder. Dördüncü günde gusl eder ve namazı kılar. On güne kadar böyle amel eder.

«Hayızlı kadınla cinsî münâsebet helâldir» diyen kâfir olur. Çünkü haram olması, kesin nass ile sâbittir.

İSTİHÂZA KANI :

Bu hayzın en az müddeti olan üç günden eksik olanı ve en çok müddetinden fazlası veya nifâsin en çok müddeti olan kırk günden fazlasını; ya da hayz ve nifâs için belli âdetleri olan günün ekserisini aşan, yâni hayz için bilinen âdeti - ki on gündür - onu aşan veya nifâs için bilinen âdeti - ki kırk gündür - onu aşandır. Bunlar için âdet, meselâ hayzdan yedi gün iken, oniki gün kan görse, yedi günü aşan o beş gün istihâzadır. Şayet onun için âdet, nifâsda otuz gün iken elli gün kan görse, otuz günden sonra olan yirmi gün istihâzadır. Bu, âdet sahibi olan kadının hükmüdür.

Bundan sonra musannîf, mübtedie (*) olan kadının hükmünü açıklamak isteyip şöyle dedi :

Müstehâza (*) olarak bülûغا eren kadının hayzları on günden fazla olsa veya belli âeti olmayan kadının nifâsi kırk günden fazla olsa ya da hâmile olan kadın kan görse, bunların hepsi istihâzadır.

Zikredilen evvelki üç durumun sebebi şudur : Çünkü şeriat, hayzın en fazla ve en az müddetini; nifâsin en fazla müddetini açıklayınca, bilindi ki, en azdan eksik olan ve en çokdan fazla olan, hayz ve nifâs olmaz. Şu halde, bizzarûre istihâza olur. Dördüncü hâlin sebebi ise, onun hakkında vârid olan hadîslerdir. Bu da, kan gördükleri günde namaz terk edilip gayrisinde kılmalarıdır. İmdi kan gördükleri günlerden fazla olanın istihâza olduğu ma'lûmdur. Beşinci ve altıncı hallerin sebebine gelince : Önce istihâza olduğu halde bâliğa olan kadının hayzı her ayda on gündür. On günden fazla olan istihâzadır. Onun temizliği yirmi gündür. Fakat, eğer kadın için nifâsda âdet (*) olmazsa onun nifâsi kırk gündür. Kırk günden fazlası istihâzadır. Yedinci hâlin sebebi ise, bâbin başında öğrendiğin şeydir.

(*) mübtedie : Âdet görme çağına gelip ilk defa kan görmeye başlayan kız.

(*) müstehâza : İstihâza kanı gören kadın.

(*) âdet : Bir kadının muayyen müddetler içinde gördüğü hayz halidir.

İSTİHÂZANIN HÜKMÜ :

Bundan sonra musannif, istihâzanın hükmünü açıklamaya başlayıp şöyle dedi : İstihâza; namazı, orucu ve cinsi münâsebeti menetmez. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) müstehâza için şöyle buyurmuştur :

تَوَضَّعْ وَصَلِّ وَإِنْ قَطَرَ الدَّمْ عَلَى الْحَصَبِ

«Abdest al, ve kan hasırın üzerine damlasa da namaz kıl.» (*)

Bununla namazın hükmü ibâre yönyle, oruç ve cinsi münâsebetin hükmü delâlet yönyle sâbit olur. Çünkü rahmin kanının, namaz, oruç ve cinsi münâsebeti menettiğine dair ümmetin icmâî vardır.

İstihâza kanı namazı menetmeyince, damardan akan kan da zikredilenlerden bir şeyi menetmez. Bu istihâza kanının, rahim kanı olmayıp damar kanı olduğu ma'lûmdur. İmdi diğer iki hükm, delâlet yönyle sâbit olmuştur.

İkiz doğan çocuklar (tev'emeyn) in anasının nifâsi, İmâm A'zam (Rh.A.) ile Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, birinci çocukdan itibârendir. İmâm Şâfiî (Rh.A.), İmâm Muhammed (Rh.A.) ve İmâm Züfer (Rh.A.) bunu kabul etmemişlerdir. (4)

Tev'emeyn : Bir karından çıkan iki çocuktur ki, ikisinin doğmalarının arasındaki müddet, altı aydan daha az olur.

Fukahânın icmâalarına göre, o kadının iddeti, diğer çocuğun doğmasıyle biter. Onların delili şudur : İkiz çocuğun anası, diğer çocuğa hâmiledir. Şu halde, onun kanı rahimden gelmiş olmaz. Bundan do-

(*) Nesâî, İbni Mâce, Dâremî, Ahmed bin Hanbel.

(4) Zahiriyye'de şöyle anlatılır :

«Ebû Yûsuf(Rh.A.) Ebû Hanife' (Rh.A.) ye «Bir kadın bir batında iki çocuk doğursa nifâsi birinci çocuktan midir. yoksa ikinci çocuktan midir?» diye sormuştur.

Ebû Hanife (Rh.A.) «Birinci çocuktandır» cevabını vermiştir.

Ebû Yûsuf (Rh.A.) «İki doğum arasında kırk gün olursa nasıl olur?» diye sorduğunda Ebû Hanife (Rh.A.) «Bu olmaz» cevabını vermiştir. Tekrar Ebû Yûsuf (Rh.A.) «Yâ olursa?» dediğinde bu defa Ebû Hanife (Rh.A.): «Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un inâdına da olsa nifâs birinci çocuktandır» diye cevaplamıştır.

Şeyh İmâm Hâherzâde (Rh.A.) «El câmi fil imân» da der ki :

«Şayet iki doğum arasında kırk gün olursa kadın ikinci doğumdan nüfesâ olur.»

layı, iddet ancak ikinci çocuğun doğuması ile biter. Bizim delilimiz de şudur : Şüphesiz nifâs, doğumun ardından akan kandır. Bu da öyledir. Bu takdirde o, hemen birinci çocuğun ardından akan kan gibi olur. İddetin bitmesi ise, hâmileyeye izâfe edilen hâmileliğin doğumla sona ermesine bağlıdır. Şu halde hepsine şâmildir.

El, ayak, parmak, tırnak veya saç gibi teşekkül emârelerinden biri görülen bir düşük, çocuk sayılır. Onun anası bu düşük ile lohusa olur ve iddeti biter. Câriye onunla ümmü veled olur. (5) Eğer sâhibi yemini doğumla bağlamış ise bununla yemini bozulmuş olur.

İyâs'a gelince bazıları demiştir ki : Bu bir müddet ile sınırlanmaz. Bilâkis müddeti, kadının yaşıının, hayzını görmeyen kadının yaşı misline ulaşmasıdır. (6) Eğer o yaşa ulaşıp kani kesilse, onun iyâsına hükm olunur. Kanın kesilmesinden sonra gördüğü, hayzdır. Yâni tahdîd olunmamışsa, hayzdır. Eğer bundan sonra kan görürse, hayz olur. Eşhûr (aylar) ile i'tidâd (iddet görme) bâtil olur ve nikâhları bozulur.

Bu iyâs meselesinde ihtilâf edilmiştir. Bir kavle göre : «İyâs yaşı, elli ile sınırlanır.» Bu, Hz. Âîşe' (R.Anhâ)ının mezhebidir. İddetin uzaması ile hayzının ilerlemesine mübtelâ olana kolaylık olmak için, «Hüccet» adlı kitapta bugün bununla fetvâ verilir, denilmiştir. Bazı Âlimler : Ellibeş yıl ile sınırlandırılmıştır. Buhâra, Harzem ve Merv Ulemâsı bununla fetvâ vermişlerdir. Bazıları da, «Altmış yıldır» demiştir. Bu söz, İmâm Muhammed' (Rh.A.) den mervîdir. Âlimlerin çoğuna göre, altmış yıl muteberdir.

(5) **Ümmü Veled :** Hamileliğini veya doğurduğu çocuğunu Efendisinin bendendir diye ikrar ettiği câriyedir. Şer'i hüküm itibariyle köle cinsinden müdebber gibrîdir. Ancak, ümmü veled bütün maldan, müdebber ise malin üçte birinden hür olur.

(6) Böyle çocuk doğurmaktan kesilmiş olan kadının devresine *sinn-i iyâs* denir. Kadına da *âyise* denir.

Âdet kani umûmiyetle 45 - 50 yaşlarında kesilir. Buna **Âdet kesimi** (yaş dönemi, Menopoz) denir.

Kadının bünyesine göre, bu yaşlardan evvel veya sonra da âdet kani kesilebilir. Fakat kadın 55 yaşından sonra iyâs yaşına girmiş, gebe kalmak ümit ve ihtimâli kalmamış kabûl edilir. **Bu yaştan sonra kadından gelen kan, şer'an hayz sayılmaz, istihâzadır.**

Âdet kesimine gelen kadında çeşitli organik ve psikolojik belirtiler görülür. Kadınlar bazen anî olarak, fakat umûmiyetle, aralarının uzaması şeklinde âdetten kesilir. Bu durumda, bazan hiçbir belirti görülmeyebilir, bazan de sıcak basmaları, aşırı kamaralar, depresyon görülebilir.

Kadında, âdetten kesildikten sonra görülecek kanama, âcilen hekime başvurulmasını gerektirir.

Âdet kesilmesi süresi içinde kadında görülen belirtilerin çoğu, hormon tedâvisi veya müsekkin ilaçlarla giderilir.

Normal bir şekilde âdetten kesilen kadında depresyon (rûhî bozukluk) görülmeyecektir, görülecek olursa hekim kontrolu gereklidir.

İyâsın müddetinden sonra gördüğü kanda ihtilâf edilmiştir. Zâhir görüşe göre, o kan hayz olmaz. Muhtâr olan şudur ki, eğer âyise, siyâh ve koyu kırmızı kan görürse, hayz olur; iddet tamam olmazdan önce ve sonra eşhür ile i'tidâd bununla bâtil olur. Eğer sarı, yeşil ve toprak renginde kan görse, istihâzadır.

İbtidâ halindeki özür sâhibi; özrü namaz vaktinin tamamını velev ki hükmen olsun kaplayan kimsedir. Namazın vaktinde abdest alıp namaz kılacak kadar hadesten hâli bir zaman bulamazsa hükmen kâplamış olur.

Özrün bâkî kalması için, vakitin bir kısmında özrün bulunması yeter. Özrün zevâli için, özrün kesilmesinin gerçekten bütün vakti kâplaması şart kılınmıştır.

Fâzıl Serûcî (Rh.A.), El Gâye'de demiştir ki : Zahire'de, Merginâ-nî' (Rh.A.) nin Fetâvâ'sında; Vâkiât'da, Hâvi'de, Hayr-ı Matlûb, Câmiu'l-Halâtî, Menâfî' ve Havâşî'de tahkîk-i kelâm (meselenin tahlili) söylerdir : Bir namazın kâmil vaktine kadar kadında kan devâm edip vakitin tamâmını kâplamadıkça, istihâza hükmü kadında sâbit olmaz. Sübût, kâplamanın şart kılınmasında kesilme gibi olur.

Zeylâî (Rh.A.), El-Gâye'nin sözüne ve nakline müttâli olduktan sonra şöyle demiştir: Hâfız'ud-Dîn' (Rh.A.) in El-Kâfi'sinde zikredilmişdir ki : Şâyet namaz vaktinde abdest alıp, namaz kılacak kadar hadesten hâli bir zaman bulunmazsa, ancak o zaman özür sâhibi olur. Bundan sonra demiştir ki : İmdi bu kitaplar tamamen Hanefilerin kitaplardır. Nitekim bu malûmdur. Şu halde, azhar (*) olan husus bu olmuştur. Bununla Zeylâî, (Rh.A.) Kâfi'nin sözünü mezkûr kitaplara muhâlif olur diye reddetmiştir. Ben derim ki : İkisi arasında muhâlefet yoktur. Çünkü namaz vaktinin tamamına kadar özrün sübûtunun kâplamasına dair mezkûr kitaplarda zikredilen söz, Kâfi'de zikredilen sözün aynıdır. Delili şudur : Şüphesiz Câmiu'l-Halâtî'nin şârihleri

لَأَنَّ زَوَالَ الْعُذْرِ بِإِسْتِيَاعِ الْوَقْتِ كَالثُبُوتِ

«Çünkü, vaktin kâplamasıyla özrün zâil olması sübût gibidir.» sözünün şerhinde demişlerdir ki : Şüphesiz tam kesilme, özürlünün ruhsatını kaldırımda muteberdir. Eksik kesilme, bi'l-icmâ' muteber değildir. İmdi, bir hadd-i fâsila (*) ihtiyâc duyulmuştur. Haddi ise namaz vaktiyle

(*) azhar : En açık, en sahîh.

(*) Ayırıcı sınır.

takdir ederiz. Nitekim, başlangıçta özrün sübütunu namaz vaktinde takdir ettiğimiz gibi. Çünkü özrün başlangıçta sübütü için vaktin başından sonuna kadar kanın akmasının devâm etmesi şart kılınmıştır. Zirâ, abdest alıp namaz kılacak kadar, mübtelâ olduğu hadesden hâli bir zaman bulunmazsa, başlangıçtan özür sahibi olur. İmdi, bu itirâzin def'ine işaret için önce «hükmen olsun», sonra «hakîkaten» dedim.

Özürlü, her farzin vakti için abdest alır ve o abdest ile o vakitte farz ve nâfileden dilediği namazı kilar. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, her farz için abdest alır ve nâfileleri farza tâbi olmakla kilar.

Özürlünün abdestini vaktin çıkması bozar, girmesi bozmaz. İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, vaktin girmesi bozar. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, vaktin çıkması ve girmesi bozar. Şu halde zevâlden önce abdest alan özürlü kimse, öğle namazının vaktinin sonuna kadar namazı kilar. Çünkü vaktin çıkması değil de, vaktin girmesi mevcuttur. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile İmâm Züfer (Rh.A.) bu hususa muhalifler.

Fecrin tulûundan sonra ve güneşin doğmasından önce abdest alan özürlü, güneşin doğmasından sonra namaz kılmaz. Çünkü burada vaktin girmesi değil, çıkması mevcuttur.

بَابُ تَطْهِيرِ الْأَنْجَاسِ

PİSLİKLERİ TEMİZLEME BÂBI

Pislenen şey, libâs olsun, başka şey olsun, eğer onun giderilmesi, sabun ve sabuna benzer şeye muhtâc olmaksızın güç olmazsa, görünen o pisliğin ayn'ı, renk ve kokusu gibi eseri, su ile giderilmekle pislik temizlenmiş olur. Çünkü pislikleri yok etmek için hazırlanan (tayin edilen) madde sudur. Eğer başka şeye ihtiyâc olursa, pisliğin çıkarılması ona güç olur. Ya da o şey libâs sıkıldığı zaman damlamakla pisliği gidermek özelliği olan sirke ve gülsuyu gibi bir sıvı ile de temizlenmiş olur. Süt ve süte benzer şeyler bunun ziddi olup bunlarla temizlenmiş olmaz. Çünkü sütte ve yalda kirletme özelliği vardır. Libâsdan sıkılsa, sirke gibi akmaz. Bizzat libâsda kalır ve başka pislikleri gidermez.

Gözle görünmeyen pislikden libâsin temizlenmesi, temizlendiğine zann-ı gâlib hâsil oluncaya kadar yıkamakla olur. Çünkü zannın gâlib olması şerî delillerdendir.

Fukahâ, libâs ve benzeri gibi sıkılması mümkün olan şeyin, görünen pislikden temizlenmesi için, üç kere yıkayıp sıkmayı takdir etmişlerdir. Üçüncü yıkamada, bir kimse gücü yettiği kadar sıktığında ondan su akmayacak şekilde mübâlağa eder (iyice sıkar.) Eğer libâsı korumak için mübâlağa etmezse, libâs temiz olmaz.

Sıkılması mümkün olmayan libâs da, üç kere yıkayıp üç kere kurutulmakla (c e f â f) temiz olur. Yapılan bu iş, sıkmak yerine geçer. Yâni Fukahâ, sıkılamayan şeyde temizliği üç kere yıkamak ve kurutmak olarak takdir etmişlerdir. Kurutmakla (cefâf) murâd, suyun damlamasının kesilmesidir. Yoksa kurumak değildir. İmdi Fukahâ, damlamanın kesilmesini, sıkmak yerine koymuşlardır. Nitekim suyu akıtmayı yıkamak yerine koydukları gibi. Yakında açıklaması gelecektir.

Ma'lûm olsun ki, sıkılması mümkün olmayan şey, şâyet pislenmiş olsa, İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, katıyyen temizlenmiş olmaz.

Cünkü pislik ancak sıkılmakla giderilir. Halbuki burada sıkmak mevcut değildir. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, onda renk ve koku kalımayacak şekilde üç kere yıkayıp kurutmakla temiz olur ve bununla fetvâ verilir.

Şâyet buğday pis su ile şişmiş ve et pis su ile kaynامış olsa, bunların yıkanması ve kurutulmasının yolu, temiz buğdayı suyu içinceye kadar su ile ıslatmak, sonra kurutmaktır. Eti de temiz su ile kaynatmak sonra soğutmaktadır. Her ikisinde bu iş, üç kere yapılır.

Pis su ile su verilen bıçak, üç kere temiz su ile su vermekle temiz olur. Eğer bal pislenmiş olsa, onun temizlenmesi için üzerine kendisi kadar temiz su konur ve o su gidip önceki miktârına geri dönceye kadar kaynatılır. Yağ pislenmiş olsa, üzerine temiz su döküp kaynatılır, yağ su üzerine çıktıığında bir şeyle alınır ve bu usûl üzere üç kere tekrâr edilir.

Temizlik husûsunda itibar, temizlige dâir kanaatin hasıl olması ve o temizliğin yerine göre muhtelif olmasıdır.

Musannîf, bunların bazısını yukarıda açıkladı ve diğerlerini de açıklamayı murâd edip şöyle dedi : Menî ile pislenen, libâs olsun veya beden olsun ve o menî gerek yaş ve gerekse kuru olsun, yıkamakla temizlenmiş olur. Veya eğer haşefenin (*) başı (1) temiz ise, menînin kurumuşunu ovmak ile temiz olur. Eğer temiz değilse, ovma yetmez. Bilhassa yıkamak vâcib olur. Libâs ile bedenin arasında, zâhir rivâyette fark yoktur. İmâm Hasan' (Rh.A.) in rivâyetinde beden ovmacla temiz olmaz.

Mest, üzerinde kurumuş olan hacimli pislikden toprakla ovmaclâretiyle temizlenir. Pisliğin yaşı da böyledir. Yâni mest üzerindeki hacimli yaş pislik de ovmacla temizlenir. Ancak ovmacla mübâlağa (iyice ovma) gereklidir. Mest, hacmi olmayan pislikden yıkamakla temizlenir.

Ayna, kılıç, bıçak ve bunların benzeri gibi cilâlı şeyler pislenmiş olsa, silmekle temiz olur. Cilâlı denmesinin sebebi; pislenmiş olan şey sadece sert olursa veya naklısanmış olursa silmekle temiz olmadığı içindir.

Yaygı, üzerine suyu akıtmakla temizlenir. Bu husûsta «Bir gün bir gece su akıtırsa temiz olur» diyen de vardır. Tatârhâniyye'de böy-

(*) haşefe : Erkek tenâsül âletinin sünnet yerine kadar olan baş kısmı.

(1) Burada «zekerin başı» demeyip de «haşefenin başı» demesinin sebebi, diğer kitaplarda da olduğu gibi Haşefenin sünnet yerinin üst tarafı olmasındandır. Çünkü «zekerin başı» tabirinden ilk akla gelen haşefedir. Ancak haşefe temiz olduğundan tahâreti şart değildir. Şart olan haşefenin başı bulunan ve beylin çıkışmış olduğu etrafın temizliğidir.

le zikredilmiştir. Bir kavle göre «Bir gün bir geceden fazla su akıtırsa, temiz olur.» El-Hucce'de böyle zikredilmiştir.

Bir kavle göre de; «Bir gece su akıtırsa temiz olur» El-Vikâye'de böyle zikredilmiştir.

Yaygının (veya döşemenin) etrafının bazı yeri pislenmiş olsa, o yaygı (veya döşeme) nin temiz olan tarafında mutlak sûrette namaz kılınır. O müsallî, o yaygı (veya döşeme) nin bir tarafını hareket ettirmekle diğer tarafı hareket etsin veya etmesin, temiz olan tarafında namaz kılars. Musannifin bu sözünde, şâyet diğer tarafı hareket etmese, ancak o zaman namaz kılınır, diyen kimsenin sözünü red vardır.

Pislik düşen yer kurumakla ve pisliğin eseri gitmekle namaz için temiz olur. Yoksa, teyemmüm için temiz olmaz. Çünkü teyemmüm, tertemiz bir yer gerektirir. Namazda ise temiz olması yeter.

Döşenmiş kiremit, kamıştan damlar üzerinde olan örtü, yeryüzü üzerinde bulunan ağaç ve otluk, bunlara düşen pislik, kurumakla ve eseri gitmekle temiz olur.

Kesilmiş olan ağaç ve otluk yıkılır. Bu ikisinde, kurumak ve pisliğin eserinin gitmesi kâfî değildir.

Bundan sonra musannif, pisliklerin temizlenmesi mevzuunu açıklamayı bitirip, pisliği : Galîza ve HafîfeYE taksîme ve ikisinden her birinin mahzurlu görülmeyen miktârını açıklamaya başlayıp şöyle dedi : **Kesîf** (*) olan pislikde galîz olanından bir dirhem (*) miktârı - ki o miskâldır (*) - mahzurlu görülmemiştir. Dirhem ile murâd büyük dirhemdir. Bu da miskâldır. **Hidâye**'de böyle zikredilmiştir. Yoksa, on dirhemî yedi miskâl olan dirhem değildir. Nitekim meşhûr olan odur.

İnce pislikde el ayasının iç tarafının genişliği miktârı mahzurlu görülmemiştir. Yâni parmakların eklemlerinin iç tarafının enliği miktârı mahzurlu görülmemiştir.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki : O bir defâsında pisliğe, vezn (*) -ki büyük dirhemdir- yönyle ve bir defâsında da mesâha - ki o parmakların iç yüzünün genişliği miktâridir - yönyle itibâr etmiştir. Ebû Ca'fer el-Hinduvânî (Rh.A.), zikrettiğimiz kesîf ve rakîkle (*) bu ikisi arasında uygunluk sağlamıştır.

Musannifin galîz (katı) olan pislik; «şâyet küçük de olsa» - eti

(*) **Kesîf** : Yoğun, (*) **Rakîk** : İnce, (*) **Dirhem-i şer'i** : 3.365 gr. (130 rîl) (*) **Miskâl** : 4.80 gram, (*) **vezn** : Ağırlık. (*) **mesâha** : Herhangi bir şeyin yüzölçümü, miktârı. **Büyük dirhem** : 1miskal - 20 kîrat - 4 gram 80 santigram.

yenmeyen hayvanın sidiği gibi - sözü, eti yenmeyen küçük hayvanın sidiğinin temiz olması zannını ortadan kaldırır.

Yine galiz olan pislik : İnsan pisliği, kan, şarap, tavuk dışkısı, at, katır ve eşek tersi, sığır dışkısı gibi. Bunların her birinden dirhem miktârı mahzurlu görülmemiştir.

Bir kavle göre; pislenmiş olan libâsin dörtte birinden eksiği mahzurlu görülmemiştir. Bununla murâd, kendisine namaz câiz olan libâsin dörtte birinden aşağısının mahzûrlu görülmemesidir, denilmiştir. Gömlek ve etek gibi libâsların pislik isâbet eden yerinin dörtte biri mahzûrlu görülmedi de denilmiştir. (2) İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, libâsa isâbet eden bu pislik boyu ve eni bir karış hacminde olan pisliktir.

Hafif olan pislik : Atın sidiği, eti yenen hayvanın sidiği ve eti yenmeyen kuşun dışkısı gibidir.

Yine eti yenmeyen hayvanın iğne uçları gibi saçılıp isâbet eden sidiği, galiz olandan dirhem miktârı ve hafif olandan libâsa isabet eden hacmin dörtte birinden az olanı mahzûrlu görülmemiştir.

Dirhem miktârından fazla galiz pislik ve libâsin dörtte birinden fazla hafif pislik mahzûrlu görülmemiştir.

Üzerine pislik gelen su, pis olduğu gibi, pisliğin üzerine gelen su dahî pisdir. Çünkü bunlar pis olmak sebebinde ortakdır. O da pisliğin su ile karışmış olmasıdır.

Pisliğin külü ve tuzlada ölüp, tuz olan eşek, pis değildirler. Çünkü bu ikisinde, hakîkat değişmiştir. Zirâ a'yân (özler - zâtlar) değişmekle temiz olur. Ölünün tuzlada tuz, pisliğin toprak ve şarabın sirke olduğu zaman temiz oldukları ve bunların benzerleri gibi. (3)

İç tarafında pislik olan mudarrabsız (astarsız, dikişsiz) libâs üzerinde namaz kılınır. (4) Eğer libâs, mudarrablı (astarlı, dikişli) olursa, onunla namaz câiz olmaz. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, mutlaka câiz olmaz. Nitekim bir kimsenin giydiği libâsin içinde dürülmüş pis libâsin yaşılığı, o libâsda zâhir olmuş iken onunla namaz câiz olduğu gibi. Fakat o yaşığın eseri olmamalıdır. Nitekim, şâyet o libâs sıkılır, ondan bu yaşılk damlarsa, onunla namaz câiz olmaz.

(2) Bu rivâyet Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye âiddir ve sahîh bir rivâyettir. Fetvâ da buna gôredir. (Hakâyık)

(3) Zeylaş'te de hüküm böyledir.

(4) **Mudarrab :** Nigendeli (legendeli) yâni kalın dikişli ve yorgan gibi arası pamuklu veya yünlu, (astar).

Mudarrabe; içi pamuklu ve legendeli (kalın dikişli) iki katlı kaftan.

Yine içinde pislenmiş yaşı libâs dürülmüş olan libâs üzerinde namaz câiz olur. Libâs yaşı olduğu halde, hayvan tersiyle sıvannmış kuru duvar üzerine konulsa, onunla dahî namaz câiz olur.

Libâsin bir tarafı pislenip, yerini unutsa ve o libâsin diğer tarafı, araştırmaksızın yıkansa, onunla dahî namaz câiz olur. (5) Nitekim eşekler buğday ve buğdaya benzer şeyin harmanını döğerken idrarını yapsa, o buğday taksim olunduğu (ayrıldığı) nda; veya bir kısmı yıkandığında - her ne kadar araştırma bulunmasa da - geri kalanın temiz olduğu gibi.

Libâsda görünen pislik, libâsdan gidinceye kadar teknedede yıkanır. Veya görünmeyen pislik, üç kere üç teknedede yıkanır veya bir teknedede, tekne iki kere yıkandıktan sonra yıkanır ve sıkılır.

O libâs, istihsânen temiz olur. Her ne kadar kıyâsa göre, o, suyun pisliğe ilk bulaşmasıyla pislenip sonra tekne pislendiği için üzerine ancak su dökmeyle veya akar su ile yıkamakla temiz olur ise de, (o libâs istihsânen temiz olur.)

Çamaşır suları, pisliğin suya geçmesinden dolayı pistir. Fakat azhar rivâyette, o suların pis olmaları pislenmiş olan libâsla buluşmaları ve onunla birleşmeleri anında mahal gibidir. Yoksa libâsdan ayrılması anında mahal gibi değildir.

Musannîfin, «azhar rivâyette» demesi, bazısının kabûl ettiği sözden ayırdetmek içindir. O da Tahâvî'nin, «Şüphesiz suyun pislenmesi, suyun mahalden ayrılması anında, mahallin pislenmesi gibidir.» diye rivâyet ettiğidir. İmdi azhar rivâyete binâen birinci pislik, üç kere yıkamakla temiz olur. Yâni suyun, o yıkamalarda libâsa veya uzva isâbet ettiği suya geçen birinci pislik üç kere yıkamakla temiz olur. Orta pislik, iki kere yıkamakla temiz olur. Yâni suyun ikinci yıkamada libâsa veya uzva isâbet ettiği vakitte suya geçen orta pislik iki kere yıkamakla temiz olur. Diğer pislik bir kere yıkamakla temiz olur. Yâni suyun, sonuncuda libâsa veya uzva isâbeti vaktinde suya geçen son pislik bir kere yıkamakla temiz olur. Nitekim suyun isâbeti anında mahallin hükmü budur. Bunun gibi, evvelki tekne ancak üç kere yıkamakla temiz olur ve ikinci tekne iki kere yıkamakla temiz olur. Üçüncü tekne bir kere yıkamakla temiz olur. Azhar rivâyeten gayriña göre, birinci su ile pislenmiş olan iki defâ yıkamakla, ikinci suyla pislenen bir defâ yıkamakla, üçüncü su ile pislenen mücerred (sadece, sîrf) su sıkmakla temiz olur. Yikananın hükmü suyun ayrılması esnasında olmak üzere yine böylece birinci tekne iki kere yıkamakla, ikinci bir kere yıkamakla, üçüncü tekne suyu dökme ile temiz olur.

(5) **Seyh İmâm Hâherzâde (R.h.A.)** demiştir ki: Araştırmaksızın elbiselerinin bir yerini yıkadığı zaman temizlenmiş olur, muhtâr olan budur. Tatarhâniyye'de de böyledir.

İSTİNÇÂ VE İSTİBRÂ HAKKINDA BİR FASIL

Mücmel'ül-Lûgat'a göre, (necv), karından çıkan şeydir. İstincâ, o çıkan şeyden ve onun eserinden su ile veya toprakla kurtulmak istemektir. Karından çıkan pislik; idrar, dışkı, menî, mezî ve iki yoldan çıkan kan gibi şeylerdir. Bunlardan istincâ yani temizlenmek sünnettir. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Yelden istincâ sünnet değildir. Çünkü her ne kadar karından çıkarsa da pis değildir. İki yoldan başka yerden çıkan şeyin temizlenmesine ise istincâ adı verilmez.

Kerpiç, kuru ağaç ve toprak gibi taşa benzeyen şeylerle istincâ sünnettir (1). Aded hususu sünnet değildir, mendûbdur.

Vikâye'de, (﴿بِلَادْدَادِ﴾) (bilâ adedin) yâni «adedsiz» sözünden sonra, (﴿يُنْبَرُّ بِالْجَنْجَلِ الْأَوَّلِ﴾) (Yûdberu bil hacer'il evveli) «İlk taşı arkaya doğru çeker.» denmiştir. Bunun üzerine şöyle suâl vârid olur: Bu söz kendinden öncesine bağlı değildir. Çünkü aded eğer nefy olunursa ve her ne kadar murâd adedin sünnet olduğunu nefy ise de, ondan sonra (﴿بِالْجَنْجَلِ الْأَوَّلِ﴾) (bil hacer'il evveli) yâni, «birinci taş ile» sözüyle aded zikri münasip değildir. Bundan dolayı musannif burada, «aded sünnet değildir,» demiştir. Bundan sonra, «bilâkis müstehabdır» sözüyle o sözden dönmüştür. Müstehab (veya mendûb) demek doğru olurdu.

(1) Hanefî Mezhebine göre taşlarla istincâ sünnet-i müekkededir. Bir kimse istincâyi terkederek namaz kılmış olsa namazı câizdir. Şâfiî Mezhebinde bir farîzadır. Bir kimse taşlarla yahut onun yerine kâim şeylerle istincâyi terketse namazı câiz olmaz. Bu mesele aslında bir başka meselenin fer'îdir.

Eğer necâset dirhem miktarı yahut daha az olursa namazın cevazı için onun izâlesini gerekli (farz) kabûl edecek miyiz, yoksa etmiyecek miyiz? Bizim mezhebimizde gerekli değildir. Şâfiî Mezhebine göre gereklidir. Nitekim, bu necâset başka bir mahalle de olsa, aynı şekilde olduğu gibi. Ancak bu mahalle taşla, kerpiçle temizlenir. sair mahallerde ise ancak su ile temizlenir. (Kîfâye)

Bundan sonra musannif, «Birinci taş ile idbâr olunur ve ikinci taş ile ikbâl olunur.» demiştir.

İdbâr : Dübür, yâni arka tarafına gitmektir.

İkbâl : Öne doğru gitmektir.

Üçüncü taş ile yaz günlerinde idbâr olunur. (2) Birinci ve üçüncü ile ikbâl olunur. İkinci taş ile kış günlerinde idbâr olunur. Çünkü ikbâlen ve idbâren silmekte temizlikde mübâlağa (a'zamî riâyet) vardır.

Yaz günlerinde birinci taş ile idbâr olunur. Yâni taş arkaya doğru çekilir. Çünkü yaz gününde husyeler sarkar. Dışkı bulaşmasından sakınarak ikbâl olunmaz. Yâni öne doğru çekilmez. Ondan sonra ikbâl olunur. Ondan sonra temizlikde mübâlağa için arkaya çekilir. Kış günlerinde böyle değildir. Yâni husye sarkmaz. Birinci taş ile öne doğru çekilir (ikbâl olunur.) Çünkü birinci taş ile ikbâl, temizlemede eblağdır (müessirdir). Ondan sonra arkaya doğru çekilir. Ondan sonra, iyice temizlenmesi için tekrar öne doğru çekilir.

Kadın, yaz ve kış, erkeğin yazın istincâsı (büyük pislikten tahâret) gibi yapar. Yâni ferçinin pisliğe bulaşmaması için, dâima birinci taş ile önden arkaya doğru çeker.

Eğer avret mahallini açmaksızın yıkamak mümkün ise, taş ile istincâdan sonra su ile yıkamak evlâdir. Önce (istincâ yapan), iki ellerini yıkar. Ondan sonra, eğer oruçlu değil ise, mahrecini (yâni pislik çıkan yeri) iyice açar (Zâhirîyye'de de böyle geçer); eğer bir parmakla temizlemek mümkün ise, parmağının içi ile mahrecini yıkar. Veya çok muhtâc ise, iki parmakla veya eğer yine ziyâde muhtâc ise üç parmakla yıkar.

Erkek, istincânın başlangıcında, orta parmağını diğer parmaklarından biraz yüksek tutar ve mahrecini yıkar. Ondan sonra, üç kere yıkadığı vaktte yüzük parmağını kaldırır. Ondan sonra serçe parmağını kaldırır. Ondan sonra şehâdet parmağını kaldırır, yâni yüksek tutar ve kalbine kanaat gelinceye kadar yıkar.

Kadın, yüzük parmağı ile orta parmağını beraberce kaldırır, ondan sonra erkeğin yaptığı gibi yapar. Çünkü kadın, erkek gibi bir parmağı ile başlasa, ihtimaldir ki, parmağı ferçine gidip istemeden de olsa, iştahlanırsa üzerine gusl vâcib olur. Zâhirîyye'de böyle zikredilmiştir.

Ellerini (istinca yapan), ikinci defa yıkar. Dirhemden fazla pislik

(2) Üç taş ile her hâlükârdâ istincânın sünnet olması Şâfiî'ye göredir. Haneffî Mezhebine göre bir taş ile temizlenmek kâfidir ve sünnet yerine getirilmiş olur. (Mehsût)

İSTİNÇÂ VE İSTİBRÂ HAKKINDA BİR FASIL

Mücmel'ül-Lûgat'a göre, (necv), karından çıkan şeydir. İstincâ, o çıkan şeyden ve onun eserinden su ile veya toprakla kurtulmak istemektir. Karından çıkan pislik; idrar, dışkı, menî, mezî ve iki yoldan çıkan kan gibi şeylerdir. Bunlardan istincâ yani temizlenmek sünnettir. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Yelden istincâ sünnet değildir. Çünkü her ne kadar karından çıkarsa da pis değildir. İki yoldan başka yerden çıkan şeyin temizlenmesine ise istincâ adı verilmez.

Kerpiç, kuru ağaç ve toprak gibi taşa benzeyen şeylerle istincâ sünnettir (1). Aded hususu sünnet değildir, mendûbdur.

Vikâye'de, (﴿بِلَادْدَادِ﴾) (bilâ adedin) yâni «adedsiz» sözünden sonra, (﴿يُنْبَرِ بِأَنْجَى الْأَوَّلِ﴾) (Yûdberu bil hacer'il evveli) «İlk taşı arkaya doğru çeker.» denmiştir. Bunun üzerine şöyle suâl vârid olur: Bu söz kendinden öncesine bağlı değildir. Çünkü aded eğer nefy olunursa ve her ne kadar murâd adedin sünnet olduğunu nefy ise de, ondan sonra (﴿بِالْحَجَرِ الْأَوَّلِ﴾) (bil hacer'il evveli) yâni, «birinci taş ile» sözüyle aded zikri münasip değildir. Bundan dolayı musannif burada, «aded sünnet değildir.» demiştir. Bundan sonra, «bilâkis müstehabdır» sözüyle o sözden dönmüştür. Müstehab (veya mendûb) demek doğru olurdu.

(1) Hanefî Mezhebine göre taşlarla istincâ sünnet-i müekkededir. Bir kimse istincâyi terkederek namaz kılmış olsa namazı câizdir. Şâfiî Mezhebinde bir farzadır. Bir kimse taşlarla yahut onun yerine kâim şeylerle istincâyi terketse namazı câiz olmaz. Bu mesele aslında bir başka meselenin fer'idir.

Eğer necâset dirhem miktarı yahut daha az olursa namazın cevazı için onun izâlesini gerekli (farz) kabûl edecek miyiz, yoksa etmiyecek miyiz? Bizim mezhebimizde gerekli değildir. Şâfiî Mezhebine göre gereklidir. Nitekim, bu necâset başka bir mahalde de olsa, aynı şekilde olduğu gibi. Ancak bu mahalde taşla, kerpiçle temizlenir. sair mahallerde ise ancak su ile temizlenir. (Kifâye)

Bundan sonra musannif, «Birinci taş ile idbâr olunur ve ikinci taş ile ikbâl olunur.» demiştir.

İdbâr : Dübür, yâni arka tarafına gitmektir.

İkbâl : Öne doğru gitmektir.

Üçüncü taş ile yaz günlerinde idbâr olunur. (2) Birinci ve üçüncü ile ikbâl olunur. İkinci taş ile kış günlerinde idbâr olunur. Çünkü ikbâlen ve idbâren silmekte temizlikde mübâlağa (a'zamî riâyet) vardır.

Yaz günlerinde birinci taş ile idbâr olunur. Yâni taş arkaya doğru çekilir. Çünkü yaz gününde husyeler sarkar. Dışkı bulaşmasından sakınarak ikbâl olunmaz. Yâni öne doğru çekilmez. Ondan sonra ikbâl olunur. Ondan sonra temizlikde mübâlağa için arkaya çekilir. Kış günlerinde böyle değildir. Yâni husye sarkmaz. Birinci taş ile öne doğru çekilir (ikbâl olunur.) Çünkü birinci taş ile ikbâl, temizlemede eblağdır (müessirdir). Ondan sonra arkaya doğru çekilir. Ondan sonra, iyice temizlenmesi için tekrar öne doğru çekilir.

Kadın, yaz ve kış, erkeğin yazın istincâsı (büyük pislikten tahâret) gibi yapar. Yâni ferçinin pisliğe bulaşmaması için, dâima birinci taş ile önden arkaya doğru çeker.

Eğer avret mahallini açmaksızın yıkamak mümkün ise, taş ile istincâdan sonra su ile yıkamak evlâdir. Önce (istincâ yapan), iki ellerini yıkar. Ondan sonra, eğer oruçlu değil ise, mahrecini (yâni pislik çıkan yeri) iyice açar (Zâhirîyye'de de böyle geçer); eğer bir parmakla temizlemek mümkün ise, parmağının içi ile mahrecini yıkar. Veya çok muhtâc ise, iki parmakla veya eğer yine ziyâde muhtâc ise üç parmakla yıkar.

Erkek, istincânın başlangıcında, orta parmağını diğer parmaklarından biraz yüksek tutar ve mahrecini yıkar. Ondan sonra, üç kere yıkadığı vaktte yüzük parmağını kaldırır. Ondan sonra serçe parmağını kaldırır. Ondan sonra şehâdet parmağını kaldırır, yâni yüksek tutar ve kalbine kanaat gelinceye kadar yıkar.

Kadın, yüzük parmağı ile orta parmağını beraberce kaldırır, ondan sonra erkeğin yaptığı gibi yapar. Çünkü kadın, erkek gibi bir parmağı ile başlasa, ihtimaldir ki, parmağı ferçine gidip istemeden de olsa, iştahlanırsa üzerine gusl vâcib olur. Zâhirîyye'de böyle zikredilmiştir.

Ellerini (istinca yapan), ikinci defa yıkar. Dirhemden fazla pislik

(2) Üç taş ile her hâlûkârdâ istincânın sünnet olması Şâfiî'ye göredir. Hanefî Mezhebine göre bir taş ile temizlenmek kâfidir ve sünnet yerine getirilmiş olur. (Mebsût)

mahreci etrafına taşarsa, mahrecini temizleyinceye kadar yıkaması vâcib olur. Yıkamak (su ile) üç kereden fazla da olsa, muiteber olan temiz yapmaktadır, sayı değildir. Hattâ bir kerrede temiz olursa, yeter. Eğer temizlik üç kerrede olmazsa, üçden fazla yapılır.

İstincâ eden kimse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Mahrecini (büyük pislik mahallini) önce yıkar. İmameyn'e göre, Mahrecini ikincide yıkar. Fetvâ, İmâm A'zam' (Rh.A.) in görüşüne göredir.

Kemik ile istincâ yapmak mekruhtur. (3) Çünkü bu cinlerin azıgidır. Nitekim bu husûs hadîs-i şerîfde belirtilmiştir. İnsan için olan yiyecek ile de mekruhtur. Çünkü onda, şer'an hürmete lâyık olan malı tahkîr vardır. Hayvan için olan yiyecek ile de mekruhtur. Meselâ ot gibi. Çünkü onda, zarûretsizce temiz bir yiyeceği pis etmek vardır. At, katır, eşek gibi hayvanların tersiyle istincâ da mekrûhdur. (4) Çünkü kendileri pistir, temizlige aykırıdır. Sırça çanak, alçı, kiremit ve kömür ile de istincâ mekrûhdur. İnsanlar arasında değerli olan şeyle de istincâ mekrûhdur; İpekli kumaş parçası ve bunun benzeri gibi. Çünkü bu şeyler ile istincâ yapmak haklarında yasak bulunmakla beraber ihtirâma aykırıdır.

Hakkında yasak bulunduğu için sağ elle istincâ mekrûhdur. Ancak, sol elin kesilmiş olması veya sol elde yara olması gibi bir zarûretten dolayı mekruh değildir. Eğer zikredilen şeyler ile istincâ edilse, câiz olur. Çünkü istincânın gayrında herhangi bir mânâdan dolayı yasak bulunması, bazlarında meşrûyyete aykırı olmaz.

Küçük abdest ve büyük abdest bozarken kıbleye karşı durmak, kıbleye arkasını dönmek mekruhdur. Fakat her hâlükârdâ değil, ancak avret yerinin açılmasıyla olursa, mekrûh olur. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

-
- (3) Gâye kitabında şu on şeyle istincâ yapmanın mekrûh olduğu anlatılır. O on şey de;
Kemik, Hayvan tersi, İnsan ve diğer yaratıkların necâseti (dişki gibi), Yenecek maddeler, Et, Cam, Kâğıt, Kiremit (tuğla), Ağaç Yaprağı ve Bitki yaprağıdır.
- (4) Çünkü bunlar necîstir, necâseti gidermezler bilâkis arttırlar. Hayvan tersi cinlerin hayvanlarının azıgidır. Hâfız Ebû Nuâym (Rh.A.) «Delâili'n-Nübüvve» de şöyle der: «Cinler Peygamber Efendimiz en hediye talebettiler. Peygamberimiz de onlara kemik ve revs (hayvan tersi) verdi. Kemik cinlerin gidası, revs de onların hayvanlarının gıdasıdır. Buhâri Şerhinde Kirmanı (Rh.A.) de böyle söylemiştir.»

إِذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَعَظِّمُوا قِبْلَةَ اللَّهِ لَا تَسْتَقْبِلُوهَا
 وَلَا تَسْتَدِرُوهَا وَلَكِنْ شَرِقُوا أَوْ غَرَبُوا

«Büyük abdest bozmaya hazır olduğunuzda, Allah'ın kiblesine saygı gösterin, kibleye önünüze veya arkanızı dönmeyin. Ancak doğu veya batı taraflarına doğru durun.» (*) buyurmuştur.

Bununla, El-Encâs'da zikredilen şu şeye işaret vardır : Şâyet istikbâl ve istîdbâr (yâni önü veya arkayı kibleye dönmek) hades için olmayıp ancak hadesin giderilmesi için olursa, mekrûh değildir.

Avret yeri açık halde, kibleye önünü veya arkasını dönerek abdest bozmak, binâ içinde de olsa mekrûh olur. (5) Çünkü delîl binâ içinde olanı ayırmamıştır. (6)

Su üzerine veya insanların istirahat ettikleri gölgeliğe küçük abdest ve büyük abdest bozmak, mekruhdur. Yine yola ve meyve veren ağacın altına abdest bozmak da mekruhdur. Meyve vermeyen ağaç için mahzur yoktur. Çünkü hadîs-i şerîf ile yukarıda geçenlerin hepsi yasak edilmiştir. Yasağın sırrı açıklıktır.

Yine küçük ve büyük abdest bozarken konuşmak mekrûhdur. Özürsüz, ayakta durup küçük su dökmek de mekrûhtur. (7) Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Küçük abdest bozukdan sonra, kalb, damlamanın kesilmesine dâir kanaat getirinceye kadar, yürümekle veya öksürmekle veya sol taraf üzere yatmakla istibrâ (idrarın sonunu almak) vâcibdir. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Bir kavle göre; «Zekeri üç kere silmek ve çekmekle yetinilir.» Su-

(*) Ebû Eyyûb el - Ensârî (R.A.) den rivâyetle. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmîzi, Nesâî, İbn-i Mâce.

(5) Bu kavâl Sahâbe-i Kîrâm'dan Ebû Eyyûbel Ensârî (R.A.), Mücahid (R.A.), İbrahim en-Nehâî (R.A.), Süfyân es-Sevî (R.A.) ve Ahmed' (R.A.) e âiddir Nevevide de böyle geçer.

(6) Sirâciye'de şöyle denir. Helâda (istincâda) ferci (avret mahallini) Kîbleye döndürmek mekrûhdur. Fakat elbiselerin arka kısmını kaldırılmamak şartıyla arka dönmekte bir belis yoktur. Abdesti tamamlamak için avret mahallini açmak ve aynı şekilde avret mahalline bakmak da mekrûhdur.

(7) Kirmânî (Rh.A.) şöyle der : «Ulemâ demiştir ki; özürsüz olarak ayakta küçük su dökmeke tahrîmen değil tenzîhen mekrûhdur.»

rası bir gerçektir ki; insanların tabiatları ve âdetleri çeşitlidir. İmdi bir kimsenin kalbi, kendinin temizlendiğine kanaat etse, o kimse için istincâ câiz olur. Çünkü herkes kendi hâlini daha iyi bilir. **Tatârhâniyye'**-de böyle zikredilmiştir.

Yıkanan şeyin temiz olmasıyle beraber el de temiz olur. **El-Mültekat**'da böyle zikredilmiştir.

كتاب الصادرة

NAMAZ BÖLÜMÜ

NAMAZIN FARZIYYETİ VE HÜKMÜ :

Namazın bir kimseye farz olması için, İslâm, akıl ve bülûğ şart kılınmıştır. Nitekim Fıkıh Usûlünde, Dinin fürû' (ameliî kısmi) ile teklîfin medârinin (sebebinin) bu üç şey olduğu anlatılmıştır.

Şayet yaşı on yıla vardıysa, çocuğun, namazı terkettiği için dövülmesi vâcib olur. (1) Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

(1) İSLÂM ŞERİATINDA İLK ABDEST VE İLK NAMAZ :

İslâm Dininde ilk abdest ve namaz Peygamber Efendimizin (S.A.V.) risâletiyle başlar. **Vahy Melegi Cebrâil (A.S.)**, 610/611 senesinde bir Pazartesi gününün sonuna doğru (bir rivâyette Salı günü) risâletin tebliğini müteakip ilk önce abdest almayı ve sonra da namaz kılmayı Peygamber Efendimize (S.A.V.) tâlim buyurmuştur : Mekke'nin yukarıındaki vâdinin bir tarafında ökçesini yere vurarak su çıkartan **Cebrâil (A.S.)** çikan su ile namaz için nasıl temizlenileceğini görmesi için Peygamberimizin (S.A.V.) gözü önünde abdest almıştır. Abdesti bitirince bir avuç su alarak edeb yerine sermiş ve Peygamberimiz (S.A.V.) de orada **Cebrâil' (A.S.)** dan gördüğü şekilde abdest almıştır. Bundan sonra **Cebrâil (A.S.)** ile iki rekât namaz kılmışlardır.

Böylece abdest de **vahy-i gayri metlûv** ile meşru olmuştur. Bu mes'ele ileride **vahy-i metlûv** (**Mâide Sûresi**, âyet : 6) ile tekîd edilecektir.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) bu hadiseyi müteakip **Hz. Hadice' (R.Anhâ)** nin yanına varıp, durumu O'na anlatmış elinden tutarak suyun yanına götürmüştür, namaz için nasıl abdest alınıp temizlenileceğini **Cebrâil' (A.S.)** den gördüğü gibi göstermek üzere kendisi yeniden abdest almış ve **Hz. Hadice' (R. Anhâ)** ye de öylece abdest aldırılmıştır. Bundan sonra da **Cebrâil' (A.S.)** in kıldırdığı gibi O'na iki rekât namaz kılmıştır. Böylece Peygamberimizin (S.A.V.) imâm olup kıldırdığı bu ilk namazda kendisine ilk uyan Müslüman **Hz. Hadice (R. Anha)** olmuştur.

İslâmın bu ilk günlerinde Akşam Namazından başka bütün namazlar ikişer rekât olarak farz kılınmıştı. **Hicret'ten** sonra bunlar dörder rekâta çıkarılmıştır. Fakat yolculuk hâlinde yine ikişer rekâta bırakılmıştır.

Daha önce iki rekât ikindi Namazı kılınirdı. Sonra Sabah ve İkindi Vakitlerinde ikişer rekât namaz kılınmaya başlanmıştır (**Tâhâ Sûresi**; âyet 130). Bundan sonra gece yarısına veya gecenin üçte ikisine veya üçte birine kadar (**Müzemmil Sûresi**; âyet; 1 - 8)

مُرُوا أَوْلَادُكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعٍ وَاضْرِبُوهُمْ
 =
 عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشَرَ سِنِينَ

«Siz, yedi yaşında olan çocuklarınıza namazla emredin ve on yaşında olan çocuklarınızı namazı terkettikleri için dövün.» (*) buyurmuştur.

Namazın farz olduğunu inkâr eden kimse kâfir olur. Çünkü namazın farzıyyeti, ihtimâle yer vermeyen kesin deliller ile sâbittir. Şu halde, onu inkâr edenin hükmü, mürted' (dinden dönen) in hükmüdür.

Üşenerek, namazı kasden terk eden kimse fâsiktir. O kimse namazı kılincaya kadar hapsedilir. Çünkü fâsık, kul hakkı için hapsedilir. **Yüce Allah' (C.C.) in hakkı ise kul hakkından daha büyük haktır.**

Bir kavle göre, «Cezada mübâlağa (şiddet) için, o namazı terkededen kimseden kan akıncaya kadar dövülür.»

namaz kılınması emrolunmuştur. Gecenin geç saatlerine kadar ibâdet emri bir yıl sürmüştür. Sonra durum hafifletilmiştir. (Mûzzemmil Sûresi, âyet, 20). Daha sonra Sabah, Akşam ve Gecenin bir kısmında (Yatsı Vaktinde) ibâdet edilmesi emri verilmiştir (Dehr Sûresi; âyet 25 - 26, Hûd Sûresi; âyet 115).

BEŞ VAKIT NAMAZ

Fukahadan Tahâvî (Rh.A.) ve İbn-i Âbidin (Rh.A.) gibi zâtların da kabûl ettikleri rivâyete göre beş vakit namaz Resûlüllâh' (S.A.V.) in Medîne'ye Hicretlerinden (23 Eylül 622 = 8 Rebiülevvel 1. Hicrî) birbirbüçük sene veya onsekiz ay kadar evvel 27 Recep 621 Cum'a Mî'râc gecesinde ve Peygamberliğinin onbirinci senesinde emrolunmuştur (Isra sûresi; âyet, 78).

Beş Vakit Namazdan sonra Teheccûd Namazı Peygamber Efendimiz (S.A.V.) hakkında farz olmakda devam etmişse de Ümmeti hakkında nâfileye çevrilmiştir.

Beş Vakit Namazın vakitleri Kur'ân-ı Kerîm'de âyetlerle sâbit olduğu gibi Peygamber Efendimizin (S.A.V.) hadisleriyle de adetleri ve nasıl kılınacağı belirtilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara Sûresinin 238. âyeti Namazın hem farz kılındığına ve hem de beş olduğuna delâlet ettiği gibi Hûd Sûresinin 114.cü âyeti Namaz Vakitlerini tam bir şekilde göstermektedir. Isrâ Sûresinin 78. âyeti de Beş Vakit Namazı açık olarak anlatmaktadır.

(SAHÎH - Buhârî, SAHÎH - Müslîm, SÜNEN - Tirmîzî, MÜSNED - Ahmed bin Hanbel, MUVATTA' - Mâlik, SÎRE - İbni İshâk, TABAKÂT - İbn-i Sa'd, ve diğer müteber kaynaklar.)

(*) Ahmed bin Hanbel, Müsned - Ebû Dâvûd, Hâkim, İbn-i Ömer' (R.A.) den rivâyette.

Namazı cemaatle kılan kimsenin Müslümanlığına hükmedilir. Yâni, şâyet kâfir, cemaatle namaz kılsa, bize göre, Müslüman olduğuna hükmedilir. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir. Çünkü bize göre, cemaat bu Ümmet-i Muhammed'e mahsustur. Tek başına namaz ve diğer ibâdetler bunun hilâfinadır. Çünkü bunlar diğer ümmetlerde de vardır. Resûlullah (S.A.V.) buyurmuştur ki :

مَنْ صَلَّى صَلَوةَنَا وَأَسْتَقَبَ قِبْلَتَنَا فَهُوَ مِنَّا

«Bir kimse bizim namazımızı kılsa ve bizim kiblemize yönelse, o bizzedir.» (*) (2)

Ulemâya göre; «Bizim namazımız» sözüyle murâd, hey'et-i mahsûsa üzere cemaatle kılınan namazdır. Cemaatsiz namaz ise, bizde mevcûd olduğu gibi, kâfirlerde de vardır.»

Hacda câiz görüldüğü gibi, Namazda niyâbet (vekillik), aslâ câri olmaz. Yâni kendi namazını başkasına kıldırmak câiz görülmez.

Yine, malla da câiz görülmez. Nitekim şeyh-i fâni (*) hakkında fidye ile oruçta câiz görüldüğü gibi. Çünkü niyâbet ancak şeriatın izni ile câiz olur. Halbuki namazda niyâbete (vekilliğe) şeriatın izni yoktur.

NAMAZ VAKİTLERİ :

Fıkıh usûlünde anlatılan sebeb mevcûd olduğunu, namaz özürlü olmayan kimse üzerine vaktin evvelinde vâcib olur. Özürlünün üzerine vaktin sonunda vâcib olur : Bâliğ olan çocuk, İslâm'a giren kâfir, deli ve bayılmaktan ayılan, hayz ve nifâsdan temizlenen kimseler gibi. Çünkü vaktin sonu özürlünün hakkında sebebdir.

Müsebbebin sebeb üzerine takaddümü olamıyacağından dolayı, vaktin sonundan önce câiz olmaz.

(*) Buhârî, Müslîm, Nesâî.

(2) Burada «**Bizim namazımızı kılsa ve bizim kiblemize yönelse...**» diye zikredilmesi insanları ona teşvik içindir. Zirâ muhtemeldir ki bu hadis Kible'nin Beyt'ül Makdis'den Kâbe'ye çevrilmesi vaktinde sâdir olmuş ve onların nefislerinde bir tereddüd subût bulmuştur. Ya da temyiz bakımından o en marûf ve en meşhûrdur. (Şerh'ül Meşârik)

(*) **Şeyh-i fâni :** İhtiyar, çok yaşılı kimsedir.

Hukûken: savaşip öldürmeye, cinsî temasla hâmile bırakmaya ve savaş alanında sayha atmaya gücü olmayan; aklı ve şuûru tam da olsa, öldürülmesi câiz olmayan ihtiyar kimsedir.

Sabah Namazının Vakti; subhu sâniden (ikinci sabah vaktinden) güneşin doğuşuna kadardır; Sabah namazının vakti, subhu sâni'nin tulûndan (doğuşundan) yâni ufukda yayılan beyaz ki subhu sâdîk da denir, onun doğmasından güneşin doğmasına kadardır.

Sabah namazının vaktini diğer vakitlerden önceye almaya sebeb, günün başlangıcı olduğu içindir. Öğle vaktini (zuhr'u) önce söyleyen, bu vakitte kılınan namazın, vâciblerin evveli olduğuna bakarak öne almıştır. Nitekim şöyle bir hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir :

«Cibrîl Aleyhisselâm, Resûlullah' (S.A.V.) e gelip Kâ'be'de, birinci günü fecrin tulûu vaktinde imâm oldu. İkinci günü, oldukça beyazlık görünüp güneş doğmaya yakın olduğu vakitte imâm oldu. Sonra Cibrîl Aleyhisselâm; bu iki vaktin arası senin için ve ümmetin için vaktir, dedi.» (*)

Öğle Namazının Vakti; güneşin zevâlinden gölgenin iki misline ulaştığı vakte kadardır. Öğle vaktinin evveline delîl Yüce Allah' (C.C.) in şu kavî-i şerîfidir :

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسْقِ الْيَلِ

«Güneşin (zevâl vaktinde) kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl.» (3)

Âyetteki, «Dülûki's-Şems» ile murâd, güneşin zevâlidir. Fukahânın çoğu bunu kabûl etmişlerdir.

Yine, Cibrîl Aleyhisselâm, birinci günü, zevâl vaktinde imâmet etmiştir. Bu husûstaki ikinci vakit ise, Cibrîl Aleyhisselâm'ın ikinci gün o vakitte imâmeti sebebiyledir.

İmâmeyn'e göre, Öğle Namazının sonu, fey'in zevâlinden başka, her şeyin gölgesi kendisinin misli kadar olduğu vakittedir. Fey' lûgat yönünden, geri dönmek (rûcu') demektir. Örfen; gündüzün yarı çizgisi üzerinde vâki olduğu vakitte batıdan doğuya rûcû' eden (dönen) bir gölgelerdir.

Vaktin, zevâle izâfesi (isnâdi), zevâl sırasında hâsil olduğundan ednâ mülâbeset içindir. Tesâmuh sayılmaz.

İkindi Namazının Vakti; gölgenin iki misline erişmesi vaktinden,

(*) Ebû Dâvûd, Tirmîzî; Ibn-i Abbas' (R.A.) dan rivâyetle.

(3) Isrâ Sûresi (17); âyet : 78

güneşin batmasına kadardır. İkindi vaktinin evveli, İmâm A'zam' (Rh.A.) in burada zikredilen kavlidir. İmâmeyn'e göre, şâyet gölge misli kadar olsa, İkindi Vakti girmiş olur. Bu, iki kavle göre de Öğle Vaktinin çıkışmasıdır. İkindi Vaktinin sonuna delîl ise, Resûlullah' (S.A.V.) in şu kavlidir :

مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ
فَقَدْ أَدْرَكَ الْعَصْرَ .

«Her kim güneş batmadan önce ikindiden bir rek'ate yetişirse, şüphesiz ikindiye yetişmiştir.» (*)

Akşam Namazının Vakti; güneşin batmasından şafağın kaybolmasına kadardır. Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre, şafak, kızılılığı takib eden beyazdır. İmâmeyn'e göre kızıllıktır ve bununla fetvâ verilir. Çünkü ehl-i lisânın (lûgatçıların) onun üzerinde ittifakları vardır. Hattâ, İmâm A'zam (Rh.A.) Âmme-i Sahâbenin (4) şafağı kızıllığa hamletmeklerini bildiği için bu görüşe dönmüştür. Mebsût'da; İmâmeyn'in kavli daha geniş ve İmâm A'zam' (Rh.A.) inki ihtiyatlı (yegrek) dir, diye zikredilmiştir.

Yatsı ve Vitir Namazının Vakti; şafağın kaybolmasından sabaha kadardır. Başlangıcına gelince; şüphesiz fukahâ icmâ eylediler ki : Yatsı namazının vaktinin başlangıcı, ihtilaf etmelerine rağmen, şafağın peşisiradır. Sonuna gelince; selef âlimlerinin (5) icmâî sebebiyle, şüphesiz Yatsı Namazının vaktinin sonu, fecrin tulûuna kadar devâm eder.

Malûm değilmidir ki; hayatı kadın, şâyet fecrin tulûundan önce,

(*) Buhârî, Müslîm, Tirmîzî, Nesâî, Muvatta', Ahmed bin Hanbel.

(4) **ÂMME-İ SAHÂBE** (Ekserî Sahâbe) :

Sahâbe, «Sahâbî» kelimesinin çoğuludur. Sâhib kelimesinin çوغulu olan «Sahb» «Ashâb» ve «Sîhâb» da aynı manâda kullanılırlar.

Sahâbe; Resûlullah (S.A.V.) Efendimizi Müslüman olarak görüp kendisiyle sohbet etme şerefine eren ve İslâm olarak vefat eden zâtlera denir.

(5) **SELEF ÂLÎMLERİ** : Selef; önce geçmiş zâtlar, demektir. Selef-i Sâlihin; Ashâb-ı Kîram ile Tâbiîn'e, denir. (Ayrıca, Dinin emir ve nehiyelerine tam olarak uyan diğer geçmiş zâtlerada bu tâbir kullanılır.)

Fukahâca selef; Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den (Vefâti : H. 150, M. 767) Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) a (Vefâti : H. 189, M. 804) kadar geçen zâtlardır.

Halef; daha sonra gelen zât mânâsınaadır. Fukahâca; Muhammed bin Hasan (Rh.A.) dan Şems'ül Eimme Halvâni (Rh.A.) (Vefâti : H. 456) ye kadar geçen zâtlardır.

gece temizlense, onun bil'icmâ Yatsı Namazını kazâ etmesi gereklidir. İmdi eğer vakit devâm etmeseydi, onun üzerine Yatsı Namazının kazâsı nasıl gerekirdi? Bu kavâl, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göredir.

İmâmeyn'e göre, Vitrin vakti, Yatsı Namazından sonradır. Sonunda ihtilâf yoktur. Bu ihtilâfa sebeb; Vitr Namazının İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre farz ve İmâmeyn'e göre, sünnet olmasıdır. (6) Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

İhtilâfin faydası iki yerde görülür.

Birisı şudur: Eğer bir kimse yatsı namazından önce Vitri unutarak kılsa veya ikisini de kılsa, Yatsı Namazının fâsid olduğu. Vitr namazı fâsid (7) olmadığı anlaşılsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr sahîh olup yalnız Yatsı Namazını iâde eder. Çünkü tertib bu gibi özürle sâkit olur. İmâmeyn'e göre, Yatsı Namazı gibi Vitr de iâde eder. Çünkü Vitr Yatsı Namazına tâbidir. Yatsı Namazından önce sahîh olmaz.

İkincisi şudur: İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, tertib (8), Vitr ile diğer farzlar arasında vâcibdir. Hattâ Vitr kılınmadıkça Sabah Namazı câiz olmaz. İmâmeyn'e göre, Sabah Namazı câizdir. Çünkü farzla sünnetler arasında tertib yoktur.

(6) **SÜNNET**: Resûlüllâh Efendimizin (S.A.V.) farz olmayarak yapmış oldukları şeydir. Söz, fiil ve takrîrî sünnet diye üç kısma ayrılır. Fîkihta Sünnet-i Müekkede ve Sünnet-i Gayr-i Müekkede diye iki kısma ayrılır. Sünnet'in çoğulu «sünen»dir.

Sünnet-i Müekkede; Sabah, Ögle ve Akşam Namazlarının sünnetleri gibi Resûlüllâh Efendimizin (S.A.V.) devam edip çok az terk buyurdukları sünnettir.

İslâm Dininde çok lüzumlu görülen Ezân, İkâmet ve Cemâate devam gibi sünnetlere de «Sünen-i Hûdâ» denir ki bunlar da birer Sünnet-i Müekkede'dir.

Sünnet-i Gayr-i Müekkede ise Resûlüllâh Efendimizin (S.A.V.) ibâdet maksadıyla - Yatsı ve İkindi Namazlarının sünnetleri gibi - arasında yaptıkları şeylerdir.

Yiyip içmeleri, giyinip kuşanmaları, oturup kalkmaları gibi Siret-i Nebeviyyelerine aid şeylere de «Sünen-i Zevâid» adı verilir ki bunlar da birer Sünnet-i Gayr-i Müekkede sayılır.

Ayrıca Sahâbe-i Kîram'ın sıretlerine, tâkib ettikleri zühd ve takvâ yollarına da biz Hanefilerce yine sünnet denir.

(7) **FÂSID**: Aslı bakımından sahîh olup, vasîfça sahîh olmayan, yâni bizzat meşrû iken meşrû olmayan bir şeye yakınlığı sebebiyle meşrûluktan çıkan şeydir. Meşrû olan bir ameli bozup iptâl eden şeye de müfsid denir. Namaz içinde gülmek gibi ki aslında sahîh olan namazı ifsâd eder.

İbâdet husûsunda fâsid ile bâtil bir hükümdedir. Bâtil, rükünlerini veya şartlarını tamamen veya kısmen içine almayan herhangi bir ibâdet veya muâmeledir. Özürsüz olarak tahâretsiz kılanan namaz gibi.

(8) **Tertib**: Namaz vakitleri arasında kazâ (ve edâ) yönünden sıraya riâyettir. Üzerinden namaz geçmeden bulûğ çağından beri namaz kılıp en az altı vakit namazını kazâya bırakmamış kimseye tertib sahibi (sâhib-i tertib) denilir. Böyle bir zât bir vakit namazını kazâya bırakmış olsa bu namazını kazâ etmedikçe bunu takib eden vakit namazını edâ etmez. Bunlar arasında tertibe (sıraya) riâyet eder.

Bu Yatsı Namazı ile Vitr, Yatsının vaktini yitiren kimse için vâcib değildir. Yâni bir kimse, güneş battığı gibi veya şafak kaybolmadan önce fecr tulû' eden bir ülkede bulunmasıyla, Yatsı Namazı ile Vitrin vaktini bulamasa, sebeb olan vaktin yokluğundan dolayı, Yatsı Namazı ile vitrin edâsı onun üzerine vâcib olmaz.

Terâvih Namazının Vakti, Yatsı Namazından sonra fecrin tulûsına kadardır. Yâni vitrden önce ve Yatsı Namazından sonradır. Çünkü Terâvih Namazı nâfilelerdendir. (9) Yatsı Namazından sonra olan bir sünnettir. Esah kavl budur.

Bir kavle göre; «Terâvih Namazı, Yatsı Namazı ile Vitr arasında kılınır. Hatta Yatsı Namazından önce veya Vitrden sonra kılınırsa, vaktinde edâ edilmemiş olur.»

Bu husûsta; «Gecenin hepsi Terâvihin vaktidir. Yatsı Namazından önce ve sonra, Vitr'den önce ve sonra olur. Çünkü o, **kîyâm'ul-leyldir** (Gece Namazıdır) » de. denmiştir.

MÜSTEHAB VAKİTLER :

Musannif, namaz vakitlerinin aslini açıklamayı bitirince, müstehab vakitlerin izâhına başlayıp şöyle demiştir : Sabah Namazını, iki rek'atın her birinde yirmișer âyet okumakla, kırk âyetin okunması mümkün olacak tekrarı icab ederse bir o kadar âyet sıgacak miktar ertelemek müstehabdır. Bu abdestinde bozulma görülürse olur. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

أَسْفُوا بِالْفَحْرِ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلَّذْجَرِ

«Siz Sabah Namazınızı, sabahın beyazlığı vaktinde edâ edin. Çünkü sevâbi çok büyüktür.» (*) buyurmuştur.

(9) Farzdan ve vâcibden fazla olarak kılınan namazlara **Nâfile Namaz** denir. Re-vâtîb ve Regâib olmak üzere ikiye ayrılırlar. Beş Vaktin farzlarından evvel yâhut sonra kılınmakta olan sünnetlere **Revâtîb** denir. Bunlar da, Sabah Namazının farzından evvel iki, öğlenin farzından evvel dört ve farzından sonra iki; İkindinin farzından evvel dört, Akşamın farzından sonra iki; Yatsının farzından evvel dört ve farzından sonra iki rekât olmak üzere günde yirmi rekattır. Ayrıca, Cuma Namazından evvel ve sonra kılınan dörder rekata da **re-vâtîb** denilir.

Regâib ise, Kuşluk (Duhâ), Teheccüt ve benzeri diğer nâfile ibâdetlerdir.

(*) Tirmizi, Nesâî, Ibn-i Hibbân. Râfi' (R.A.) dan rivâyetle.

Yaz günlerinin Öğle Namazını da, havanın serinlediği vakte ertelemek müstehabdır. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

أَبْرِدُوا بِالظَّرِيرِ فَإِنَّ سِدَّهَا أَخْرِيٌّ مِّنْ قَيْمَجِ جَهَنَّمَ

«Siz Öğle Namazını serinliğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır.» buyurmuştur. (10)

Yatsı Namazını gecenin ilk üçte birinin sonuna ertelemek müstehabdır. Başlangıcı ilk üçtebirin sonundan önce ve bitimi, üçtebirin sonunda olur. Velev ki tahminle olsun. Bu sözle Kudûrfî'nin «Gecenin üçtebirinden önce» sözü ile, Kenz sahibinin «gecenin üçtebirine kadar» sözünün arası birleştirilmiş olur.

Vitr Namazını da, uykudan uyanmaya güveni olan kimse için Sabah Namazının vaktine kadar ertelemek müstehabdır. Eğer uyanmaya güveni yok ise Vitr Namazını, uyumadan önce kılar. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

مَنْ خَافَ أَنْ لَا يَقُومَ أَخْرَى اللَّيْلِ فَلَيُؤْتِرْ أَوْلَاهُ
وَمَنْ طَمَعَ أَنْ يَقُومَ أَخْرَهُ فَلَيُؤْتِرْ أَخْرَهُ.

«Bir kimse gecenin sonunda kalkamamaktan korkarsa, Vitri gecenin evvelinde kılsın ve eğer gecenin sonunda kâim olmaya ümit ederse, Vitri gecenin sonunda kılsın.» buyurmuştur.

Kış günlerinin Öğle Namazını da hemen kılmak müstehabdır. Çünkü Enes İbn Mâlik' (R.A.) dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

(10) Buhârî, İbn-i Mâce, Ebû Saïd' (R.A.) den rivâyetle : Bu hadisi şerifteki «serinlige bırakınız.» emri vücûb ifâde etmez. Mânen müstehab olduğunu anlatır.

«Öğle Namazının serinlige bırakılması biz Hanefiler ve Şâfiîlerce sünnettir.

Cuma Namazının serinlige bırakılması meselesi ise Cumhûr'a göre meşrû değildir. Her Coğrafi bölgede soğukluğa bırakmakta müteber olan, o bölgeye âid sıcaklık şiddetinin sükündür ki o da bölgelere göre değişir.»

(Şerh-u Tûhfe)

Serinlige bırakmak; herhangi bir duvar gölgesinin, üzerinde yürünebilecek duruma geldiği zaman, demektir. Kâfi'ye göre; herşeyin gölgesinin bir misli olduğu zamandır.

«Resûlullah (S.A.V.), kış günlerinde Öğle Namazını hemen kılarlardı. Biz, gündüzden geçen mi daha çok, yoksa geri kalan mı daha çok olduğunu anlayamıyorduk.» Bunu İmâm Ahmed (Rh.A.) rivâyet etmiştir.

Akşam Namazının hemen kılınması da müstehabdır. Çünkü rivâyet edilmiştir ki : Resûlullah (S.A.V.), güneş batıp perdeye büründüğü zaman Akşam Namazını kıladı.» Bu hadisi Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.

Havada bulut olduğu günde, İkindi ve Yatsı Namazı hemen kılınır. Çünkü İkindi Namazının ertelenmesinde, mekrûh vakitte kılınması ihtimâli vardır. Yatsı Namazının ertelenmesinde de yağmur ve çamur sebebiyle cemaatin azalması ihtimâli vardır. (11)

İkindi ve Yatsı Namazlarından başka; Sabah, Öğle ve Akşam Namazları da ertelenir. Çünkü Sabah ile Öğle Namazlarının ertelenmesinde kerâhet yoktur ve Akşam Namazının güneş batmadan önce kılınmasından korkulur.

MEKRÛH VAKİTLER :

Güneşin doğma, zevâl ve batması vakitlerinde; kâmil vakitte (*) kılınması lâzım gelen namaz, Tilâvet secdesi ve mezkûr vakitlerden önce hazır olan Cenâze Namazı sahîh olmaz.

Ancak musallînin, o günün İkindi Namazını güneşin batma vaktinde kılması sahîh olur. «Güneşin doğma vakti» sözü, «sahîh olmaz» sözü için zarfdır. «Ancak musallînin, o günün ikinci namazını...» sözü de «namaz sahîh olmaz...» sözünden istisnâdır. Zirâ İkindi Namazının güneşin batma vaktinde edâ edilmesi mekrûh değildir. Çünkü musallî, o İkindi Namazını vâcib olduğu gibi edâ eylemiştir. Zirâ vucûbun sebebi şudur: Eğer önce edâ etmemiş isë, vaktin sonudur. İmdi, şâyet vâcib olduğu gibi edâ ederse, o vakitte o namazın fiili mekrûh olmaz. Ancak o vakte kadar ertelemesi mekrûh olur. Nitekim vaktin çıkışından sonra kazânın fiili mekrûh olmayıp ancak fevt olması harâm olduğu gibi.

(11) İmâm Hasan' (Rh.A.) in Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivâyetine göre; bulutlu günde namaz vakitlerinin hepsinin tehirî müstehabdır. Çünkü tehirde kazâ ile edâ arasında tereddüd vardır. Tâcilde ise sıhhât ile fesâd arasında tereddüd vardır. Bu durumda, tehir tâcilden daha uygun olur. (Zeylâî)

(*) Tam, geniş vakitte.

Fukahâ demişlerdir ki : Tilâvet secdesinden murâd, zikredilen vakitlerden önce okunan âyetin secdesidir. Çünkü o secde kâmil vakitte vâcibdir. Nâkîs vakitte edâ edilmez. Fakat, eğer nâkîs vakitte okunursa, kerâhetsiz o vakitte edâsı câizdir. Lâkin edâ olan müstehab vakitte edâ edilmesi için ertelenmesidir.

Yine böylece, Cenâze Namazı ile murâd, mezkûr vakitlerden önce hâzır olan cenâzedir. Eğer cenâze o vakitte hâzır olursa, onun namazının edâsı kerâhetsiz, o vakitte câiz olur. Zirâ o, vâcib olduğu gibi edâ edilmişdir. Çünkü onun vücûbiyyeti hâzır olmasıyledir. O vakit edâsı ef-daldır ve ertelenmesi mekruhtur. Bu zikredilen şeylerin mezkûr vakitlerde câiz olmadığı, hadîs-i şerîfde vârid olan nehy sebebiyledir. Çünkü güneşe tapanlar o mekrûh vakitlerde ibâdet ederler.

Güneşin batma vaktinde, İkindi Namazı câiz olduğu gibi, yine böylece mezkûr vakitlerde başlanmış bir Nâfile Namazı kılmak veya nâfiyenin mezkûr vakitlerde edâsına nezr etmek ve mezkûr vakitlerde başladığı ve bozduğu nâfileyi o vakitlerde kazâ etmek - bunların hepsi anlatılan şey sebebiyle - câizdir. Şüphesiz ki, nâkisan vâcib olan, nâkisan edâ edilir.

İlk iki meselede edâ olan, yâni mekrûh vakitlerde nâfile olarak başlanılan ile edâsı mezkûr vakitlerde nezr edilenden edâ olan, onu kesip kâmil vakitte kazâ etmektir. Bunu **Zeylâi** (Rh.A.) zikretmiştir.

Fecrin tulûundan sonra ve İkindi Namazını edâdan sonra, Akşam Namazının edâsına kadar, nâfile kılmak mekruhdur. Sabah Namazının sünneti müstesnâdır. Çünkü Sabah Namazının sünnetini kılmak mekrûh değildir.

Nezredilmiş namaz, iki rek'at Tavâf Namazı ve musallînin nezr ile başlayıp bozduğu namazın iâdesi mekrûhdur. Zikredilen iki vakitte, fâite yâni vakti kaçan namaz mekruh değildir. Ancak ufukda olan kızıllık vaktinde fâite de mekrûh olur. Çünkü kızıllık vaktinde kazâ mekrûhtur.

Zikredilen iki vakitte Cenâze Namazı ve Tilâvet secdesi mekruh değildir.

Vakti kaçan namaz müstesnâ, imâmin hutbe için minibere çıktıığı vakitte, hattâ imâm namazı bitirinceye kadar, kılınan namaz mekruhdur. Musannîfin, hutbeyi mutlak olarak zikrine sebeb, Cuma'nın, Bayramın ve Hac hutbelerinin ve bunlardan başka hutbelerin hepsini içine alması içindir. **Zeylâi** ve **Hidâye şârihleri** böyle zikretmişlerdir. Bunu mekrûh olması yalnız hutbe için değildir. İnsâallâhu Teâlâ tahkiki

yakında Cuma Namazı bâbında gelecektir. Mekrûh olmasına sebeb hutbeyi dinlemekten alıkoyduğu içindir. **Sadr'uş-Şeria** (Rh.A.) :

«Vakti geçen namazlar, Cenâze Namazı ve Tilâvet secdesi, imâm hutbeye çıktıgı vaktte mekruh olur.» demiştir. Nihâye sâhibi, fâite (yâni vakti geçen namaz) hutbe vaktinde kerâhetsiz câiz olur» demiştir. Daha tercih edilir olduğu için, burada Nihâye'nin sözü seçilmişdir.

Özür sebebiyle bir vaktte iki farz namaz cemedilmez. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bu görüşte değildir. Çünkü İmâm Şâfiî (Rh.A.), Öğle Namazı ile İkindinin ve Akşam Namazı ile Yatsının bir arada kılınmasını, yağmur, hastalık ve sefer özrüyle câiz görür.

Ancak, Hacda olursa bir arada kılınır. Çünkü Hacceden kimse Öğle Namazı ile İkindiyi Öğle vaktinde Arafâde; Akşam Namazı ile Yatsıyı Müzdelife'de birleştirir yâni ikisini bir vaktte kılar.

Bir kadın, İkindi vaktinde veya Yatsı vaktinde temizlense, ancak onları kazâ eder. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre; Öğle Namazı ile İkindinin vakitlerinin bir vakit olması ve Akşam Namazı ile Yatsının vakitlerinin bir vakit olması dolayısıyla, İkindi Namazı ile Öğle Namazı, Yatsı Namazı ile Akşam Namazı beraber kazâ edilir. Bundan dolayı özürle birleştirilmelerini câiz görmüştür. Nitekim yukarıda geçti.

Namaza vaktin sonunda ehil olan kimse, o vakti kazâ eder. O vaktin sonunda hâiz (hayız) ve lohusa olan kadın kazâ etmez.

Bize göre, sebebiyyette muteber olan vaktin sonudur. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, muteber olan vaktin evvelidir. Hattâ vaktin sonunda bir kâfir İslâm'a gelse veya bir çocuk bâliğ olsa veya hayızlı kadın temizlenmiş olsa, bize göre, bunlara vaktin farzını edâ gereklidir. Eğer kadın vaktin evvelinde hâiz olsa, bize göre, o vakti kazâ etmez. İmâm Şâfiî (Rh.A.), ayrı görüştedir. Bu meselenin tâhkîki usûlde anlatılmıştır.

بَابُ الْأَذْكُنْ

E Z Â N B Â B I

Ezân, lûgat yönünden bildirmek (ilâm) demektir. Şer'an, vech-i mahsûs (özel bir şekil) ile namazın vaktini bildirmektir. Ezânda bulunan elfâz-i mahsûsaya (muayyen lâfızlara) ezân adı verilir. (1)

(1) EZÂN-I MUHAMMEDİ —

Hicretin 1. yılında (622/623) Ezân-ı Muhammedî Medine-i Münevverede meşrû kılınmıştır. Vâcib derecesinde kuvvetli bir sünnettir.

Ezânın meşrû oluşu yalnız rûyâ ile değil hem Peygamber Efendimizin (S.A.V.) sünnetiyle ve hem de ilâhi vahy ile sâbittir.

Hicretin birinci yılında Medîne-i Münevverede Mescid-i Nebî tamamlanınca cemaatle namaz kılınmaya başlanmıştır. Namaz vakitlerinde de Hz. Bilâl-i Hâbeşi (R.A.) Resûlüllâh'ın (S.A.V.) emriyle «essalâh, essalâh» (Namaza-namaza) veya «essalâtü câmiâtün» (Namaz cemâate toplayıcıdır.) diye seslenirdi. Bu usûl Müslümanları zamanında cemâate toplamaya ve onları cemâatten mahrûm etmemeye elverişli olmamaktaydı. Bu sebeble Cuma'yı ve Beş Vakti zamanında bildirecek bir alâmete ihtiyaç duyulmuştu.

Bu iş için Peygamber Efendimizin (S.A.V.) başkanlığında bir Müşâvere Hey'eti toplandı. Toplantıda hazır bulunan Ashâb tarafından çeşitli teklifler öne sürüldü. Bu teklifler; namaz vakitlerinin boru çalınarak, ateş yakılarak, çan çalınarak veya yüksekce bir yere bayrak dikilerek haber verilmesi şeklindeydi. Fakat Peygamber Efendimiz (S.A.V.) bu tekliflerin herbirini, başka millet ve dinlere âid olması sebebiyle münâsib görmemiştir. Neticede, Müşâvere Hey'eti bu hususu karara bağlayamadan dağılmışından sonra Ensârdan Zeydoğlu Abdullah' (R.A.) in rûyâsında bugün okuduğumuz Ezânı teallüm eylesmesi ve bu rûyâsını Peygamber Efendimize (S.A.V.) anlattığı zaman Resûlü Ekrem' (S.A.V.) in;

«İnşâallah, bu hak rûyâdır. Gördüğünü Bilâl'e öğret. Çünkü Bilâl'in sesi senden güzeldir.» buyurması üzerine, Abdullah (R.A.) emri şerifi yerine getirdi. Bilâl-i Hâbeşi (R.A.) Medîne'nin en yüksek yerine çıkararak, Zeyd oğlu Abdullah' (R.A.) dan öğrendiği ezânı yüksek ve çok tatlı bir sesle okudu. Ezân-ı Muhammedinin Medîne semâalarına yayıldığı sırada, bu ilâhi dâveti duyan Hz. Ömer (R.A.) da evinden çıkış koşa koşa Resûlullah' (S.A.V.) a gelip;

«Yâ Resûlallah, aynı rûyâyi ben de gördüm.» dedi. Ve o sırada ilâhi vahy de Peygamber Efendimize (S.A.V.) gelmiş bulunuyordu. (Cum'a süresi; âyet : 9)

Ezân, farzlar için sünnet-i müekkededir, sünnet kılınmıştır. O farzlar; beş vakit namaz (revâtib), onların kazası ve Cuma Namazıdır.

Vitr Namazı, iki Bayram Namazı, Küsûf Namazı, Husûf Namazı, Cenâze Namazı, İstiskâ Namazı, sünnetler ve nâfilelerde ezân sünnet değildir.

Ezân beş farz namazın vakitlerinde sünnettir. Yâni vaktinden önce ve sonra câiz değildir. Ancak kazâ için câizdir. Çünkü, eğer edâ vakti geçmiş ise, kazânın ezânı kazâ vakti içindir. Zira, Resûl-i Ekrem (S.A.V.) :

فَلِيُصْلِبَهَا إِذَا ذُكِرَهَا

«Musallî, vakti geçen namazı hatırladığı zaman kilsin.» (*) buyurmuştur. Çünkü vakti geçen namazın hatırlanması onun kazâsının vaktidir.

İmdi, eğer vakit girmezden önce ezân okunsa, o ezân iâde edilir.

Ezânı, dört tekbir ile okumak sünnettir. Ezâna; «Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber» diyerek başlanır.

Teğannîsiz yâni değiştirmek ve bozmaksızın okunur. Tercî'de yapılmaz.

Tercî' : Şehâdeteynde sesi alçaltıp sonra geri dönerek yine şehâdeteynle (2) sesi yükseltmektir.

Müezzin iki parmağını iki kulağına kor. İki elini koymak da câizdir. Nitekim Resûlullah' (S.A.V.) in Hz. Bilâl' (R.A.) e şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

İste, ilk Ezân-ı Muhammedî böylece icrâ edildikten sonra meşrûiyet kazanmıştır.
(Buhâri, Sünen-i Ebû Dâvûd, Nimet-i İslâm ve diğer mûteber kaynaklar)

İkâmet (Kâmet) de rüyâda Zeydoğlu Abdullâh' (R.A.) a ezânın şekliyle birlikte bildirilmiştir. (Ebû Dâvûd - Sünen)

Hâris b. Ebû Usâme'nin Müsned'inde : Namaz için ilk defa ezan okuyanın Cebrâîl (A.S.) olduğu; onu semanın birinci katında okuduğu ve Ömer (R.A.) ile Bilâl' (R.A.) in da bunu işittikleri, anlatılır. (Sahih-i Müslim Tercüme ve şerhi A. Davudoğlu)

(*) Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesai, Enes' (R.A.) dan rivâyetlic.

(2) ŞEHÂDETEYN, burada «Eşhedü en lâ ilâhe illâllâh» ve «Eşhedü enne Muhammeden Resûlüllâh» dır.

Ayrıca, «Eşhedü en lâ ilâhe illâllâh ve eşhedü enne Muhammeden abduhâ ve re-sûlüh» lafzına da şehâdeteyn denir.

اجْعَلْ اِصْبَعَيْكَ فِي اُذْنِيكَ فَانْهَا رَفِعٌ لِصَوْتِكَ

«Yâ Bilâl, sen iki parmağını iki kulağına koy. Çünkü sesin çok yüksek çıkar.» (**)

Eğer müezzin iki parmağını kulağına koymayı terk ederse, bir mahzur yoktur. Çünkü Sünnet-i Asliyye değildir. (3)

Teressül eder. Yâni müezzin, ezânı çabuk değil, yavaş okur. Müezzin, eğer yerinde dururken ezânı iştittirmesi mümkün ise, «Hay'aletayn» de sağına ve soluna döner. Çünkü rivâyet edilmiştir ki : «Hz. Bilâl (R.A.), Hayya ala's-salâh ve hayya ale'l-felâh'a geldiğinde, sağına ve soluna yüzünü çevirirdi ve dolaşmadı.»

Bu ezânın keyfiyyeti; «Hayya ala's-salâh» in sağ tarafda ve «Hayya ale'l-felâh» in sol tarafda denmesidir. Bazı Âlimler, «Hayya ala's-salâh» sağda ve solda, «Hayya ale'l-felâh» yine böylece sağda ve solda söylenilir, demişlerdir. Sahîh olan söz, birincisidir. Zeylai (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Aksi takdirde müezzin yerinde dolaşır. Yâni müezzin, iki ayağı üzerinde sabit durup yüzünü çevirdiği zaman ezânı duyurmak mümkün olmadığı takdirde şerefede dolaşır ve sağ pencereden (4) başını çıkarıp «Hayya ala's-salâh», der. Sonra gider sol pencereden başını çıkarır, «Hayya ale'l-felâh», der.

Sabah Namazının ezânının felâhinden sonra iki kere «es-Salâtü hayrun min-en nevm» der. Çünkü rivâyet edilmiştir ki : «Hz. Bilâl (R.A.), Resûlullah' (S.A.V.) e gelip onu uyur bulduğunda, «es-salâtü hayrun min-en-nevm», yâni namaz uykudan daha hayırlıdır» demiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (S.A.V.) ; «Bu ne güzel sözdür, sen bu sözü ezânında oku» (*) buyurmuş ve Sabah Namazına tahsis eylemiştir. Çünkü Sabah Namazı vaktinde insan, uyku ve gaflet hâlindedir. İmdi Sabah Namazına uzun okumayı tahsis ettiği gibi, Sabah Namazının vaktine de, duyurup bildirme (ilâm) fazlalığını tahsis etmiştir.

İkâmet de böyledir. Yâni kelimelerin sayısında, ikâmet de ezân

(**) Taberânî, Mu'cem-i Kebîr.

(3) Yâni Ezân husûsunda asıl olan Abdullah bin Zeyd' (R.A.) in hadisinde zikredilmemiştir.

(4) Minarenin kapısından başını, «Hayya ala's salâh» dediği zaman sağa, «Hayya ale'l-felâh» dediği zaman sola döndürür, ya da minarenin şerefesinin sağında, «Hayya ala's salâh», solunda «Hayya ale'l felâh» der.

(*) Taberânî, Mu'cem-i Kebîr.

gibidir. Lâkin ikisi arasında şu farklar vardır: İkâmet iki parmakları kulaklara koymaksızın olur. Ve çabukça okunur. Ezândaki teressül (yavaş yavaş okuma) bunda yoktur. Yine ikâmet, «hayya ale'l-felâh» dedikden sonra, iki kere «kad kâmet'is-salâh» ziyâdesiyle okunur.

Musannifin, hay'aleteynde sağa ve sola yüzünü çevirmemeyi söylememesinin sebebi şudur: Çünkü, eğer böyle deseydi, bununaslâ câiz olmadığı anlaşılırdı.

İmâm Temurtâşî (Rh.A.), ikâmette orada namazı bekleyen insanlara doğru dönülür demiştir.

Ezân ve ikâmetin ikisinde de kibleye yönelinir ve ikisinin de arasında konuşmak câiz değildir.

Tesvîb olunur. Tesvîb: İ'lâmdan sonra i'lâma (bildirme ve duyurmaya) dönmetir. Her memleketin tesvîbi, o memleketin halkın bildiği gibidir.

Ezân ile ikâmetin arasında oturulur. Ancak Akşam Namazının ezânından sonra tesvîb ve oturmak olmaz. «Ancak Akşam Namazında» sözünde «ancak - illâ» harfi, «tesvîb eder ve ikisi arasında oturur» sözünden müstesnâdır.

Akşam Namazı vaktinde tesvîb olmaz. Çünkü tesvîb, cemaate bildirmek içindir. Cemaat ise Akşam Namazı vaktinde, vakit dar olduğu için hâzırırlar. Oturmak olmamasının sebebi ise, Akşam Namazının te'hîri mekrûh olduğu içindir. Bu durumda, kerâhetten sakınarak, ikisi arasını bir miktar ayırmakla yetinilir.

Musallî, bir kazâ Namazı (fâite) için ezân ve ikâmet getirir. Bir çok Kazâ Namazı sâhibi olan kimse de birinci Kazâ Namazı için ezân ve ikâmet getirir. Geri kalan Kazâ Namazları için ezânda muhayyer kılınmıştır. Bu sözde, ikâmette muhayyer olmayıp geri kalan Kazâ Namazlarının hepsinde ikâmeti getirmeğe işaret vardır.

Abdestsiz kimsenin, erginliğe yaklaşmış çocuğun (mûrâhîkîn), köle, **veled-i zinâ, a'mâ ve A'râbînin** (5) ezânı câizdir.

Cünubun, aklı gelişmemiş çocuğun; kadın, deli, sarhoş ve fâsıkın ve oturduğu halde ezân okuyan kimsenin ezânı mekrûhdur. Ancak kendisi için olursa, ezânın sünnet olmasına riâyet ve i'lâma hâcet olmadığı için, otururken ezân mekrûh olmaz.

Fâsık ile oturarak ezân okuyandan başkasının ezânı iâde edilir.

(5) **Veled-i zinâ:** Gayrı meşrû cinsî münâscbetten doğan çocuk.

A'râbî: Şehir dışında yaşayan Arab halkı, Bedevî.

Zikredilen yedi çeşit kimsenin ezânları mekrûh olduğu gibi, ikâmetleri de mekrûhtur. Abdestsiz kimsenin ikâmeti de mekrûhdur. Fakat, ikâmeti tekrâr etmenin şerîyyeti mevcûd olmadığı için ikâmetleri iâde edilmez.

Yolcu, mescidde cemaatle namaz kılan kimse ve şehirdeki evinde cemaatle namaz kılan kimse, ezân ve ikâmeti okur. Yolcu-nun (müsâfirin), ikâmeti terk etmesi mekrûhdur. Mescidde cemaatle namaz kılan kimsenin, ikâmeti terk etmesi mekrûh olduğu gibi, ezânı terki de mekruhdur. Musallînin, şehirdeki evinde ezân ve ikâmetin ikisini de terketmesi mekrûh değildir.

Vikâye'de denmiştir ki : Yolcu (müsâfir) olan kimse ve mescidde cemaatle namaz kılan veya şehirdeki evinde cemaatle namaz kılan kimse, ezân ve ikâmeti okur. İlk iki evvelkiler için, ikisinin de terki mekrûhdur. Üçüncü için mekruh değildir.

Mâlumdur ki, bundan anlaşılan; yolcu ve mescidde cemaatle namaz kılan için, ezân ile ikâmetten her birinin terkinin mekrûh olmasıdır. Fakat ikisinden birinin terki **Vikâye'nin** sözünden anlaşılmamıştır. Bu sebeple onun ibâresini ben burada görüldüğü şekilde değiştirdim.

Kadınlar için, ezân ve ikâmet mekrûhtur. Çünkü ezân ve ikâmet, cemaatin müstehab olan sünnetlerindendir.

Müezzinden başka bir kimsenin, müezzinin yokluğunda ikâmet etmesi mekruh değildir. Şâyet, müezzinin huzûrunda ikâmet etse, eğer o kimsenin ikâmetinden müezzin hoşnut olmazsa, mekrûh olur.

Ezân ve ikâmeti dinleyen kimse, müezzinin söylediği şeyleri söyley. Sâdece, hay'aleteyn'i söylemez. Yâni sâdece «hayya ala's-salâh» ile «hayya ale'l-felâh» i demez. Çünkü bunların mânâsı : «Siz namaza koşun» ve «onda olan kurtuluşa koşun» demektir. Eğer dinleyen kimse bunları söylese, onun bu tekrarlaması alaya benzer.

(﴿الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِّنَ النُّومِ﴾) (Es salâtü hayrun minen

nevم) sözü de zikredilen gibidir. Yâni dinleyen tekrarlarsa alay etmiş gibi olur.

Ancak bunları dinleyen kimse, birincide :

(﴿لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾) (Lâ havle velâ kuvvete illâ

billâh) veya (﴿مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ﴾) (Mâşâallâhü kân) der.

İkincide : (صَدَقَتْ وَبِرْزَتْ) (Sadakte ve berirte)
der.		
Müezzin, (قَدْ قَامَتِ الصَّادَةُ) (Kad kâmetis - salâtü)
dediğinde, (اَقَامَهَا اللَّهُ وَآدَمَهَا اللَّهُ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ	

(Ekâme'hellâhü ve edâmehallâhü ilâ yevmil kiyâmeti) der.

Yine, bir adam mescidde Kur'ân okurken ezânı işitse, okumayı bırakmaz. Çünkü hazır olmak, icâbettir. Eğer evinde Kur'ân okurken işitse, okumayı bırakıp icâbet eder. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

بَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ

NAMAZIN ŞARTLARI BÂBI

Şart, bir şeyin mevcûdiyeti kendisine bağlı olan şeydir ve onun içinde değildir. Musannîf, «Namazdan önce gelen» demedi. Çünkü onu söyleyen kimse, onu sıfat-ı kâşife (açıklayıcı sıfat) kılmış, mümeyyize (ayırdedici) kılmamıştır. Zirâ onde gelmeyen şey şartlardan olmadı-ğından ondan sakındırma gerekmez.

NECÂSETTEN TEMİZLENMEK :

Namaz kılan kimse (musallî) nin, libâsının ve namaz yerinin necâset-i galizadan temiz olması ve bedeninin necâset-i galizadan ve hadesden pâk olması, namazın şartlarından bazılarıdır. Bu ibâre, Kenz'in ve Vîkâye'nin ibâresinden daha güzeldir. Nitekim dirâyet (ilim) ehli- ne gizli değildir.

Giyeceği olmayan kimsenin namazı, ayakta olduğu halde, rükû ve súcûd ile sahîh olur. Çünkü oturmakda, avret-i galizanın (1) örtülmesi vardır, erkânın (namazın rükünlerinin) edâsı yoktur. Kiyâmda ise, avretin açılması vardır ve erkânın edâsı vardır. Musallî kuûd ve kiyâmdan dileğine meyleder. Bu ikisini, imâ edici olduğu halde oturarak edâ etmesi mendûbdur. Çünkü avret mahallinin örtülmesi, namazın ve insanların hakkından dolayıdır. Rükû ve súcûd ise, sâdece namazın hakkı için vâcibtirler.

(1) **Avret Mahalli:** Namazda örtülmesi farz ve başkalarının bâkmaları câiz olmayan uzuv- lara avret mahalli, denir.

Avret-i galîza, örtülmesi şiddetle zarûri olan insanın ôn (kubûl = ferc, zeker) ve arka (dübür) gibi mahallerdir.

Avret-i hafîfe, ön ve gerinin dışında kalıp karın ve uyluk gibi yine avret sayılan mahallerdir.

Oturmanın (kuûdun) şekli; avret mahallinin daha çok örtülmesi için, iki ayaklarını kıbleye doğru uzatarak oturmaktır.

Hepsi pis olan libâs veya dörtte birinden daha azı temiz libâs bulan kimsenin namazı, o libâs ile mendûbdur. Çünkü avreti örtmenin farzı umûmîdir. Namaza has kılınmış değildir. Temizliğin farzı ise namaza mahsûstur.

Dörtte biri temiz libâs (giyecek) bulan kimsenin, namazı çıplak olarak kılması câiz değildir. (2) Çünkü bir şeyin dörtte biri, bütünü yerine geçer. Nitekim ihramda olduğu gibi. O halde zarûret durumlarında hepsi adetâ temiz gibi sayılır.

Namaz kılacak kimsenin iki libâsında namazdan menedici pislik olsa, meselâ libâsının birinde iki dirhem miktârı ve öbüründe üç dirhem miktârı pislik olsa, pislik hangisinde daha az ise, namaz için daha uygun olan odur.

Eğer pislik iki libâsından birinin dörtte birine ulaşsa, namaz için diğeri ta'yin edilir. Çünkü dörtte bir için bütünüň hükmü vardır. Nitekim daha önce geçti.

Eğer iki libâsının biri pislik dolu olup ve diğer libâsının dörtte biri temiz olsa, az önce geçen sebebden dolayı, diğer libâs namaz için ta'yin edilir.

Bir kadın çıplak olduğu halde, bedenini ve başının dörtte birini örtecek kadar libâs bulsa, ikisinin de örtülmesi vâcib olur. Hattâ başını örtmeyi terk etse, onun namazı câiz olmaz. Nitekim dörtte bir için bütünüň hükmü olduğu malûmdur. Şu halde başını örtmek imkânı bulunmakla beraber, başını örtmeyi terk etmiş olur.

Başın dörtte birinden daha azını örtmek vâcib değildir. Hattâ başının dörttebirinden daha azını örtmeyi terk etse, namazı câiz olur. Çünkü dörttebirden daha azda bütünüň hükmü yoktur. Fakat açılmayı azaltmak için, örtmek evlâdır.

Pisliği giderici bir şey bulamayan musallî, gerek o pislik onun bedeninde olsun, gerekse libâsında olsun ve gerekse bulunduğu yerde olsun, pislik ile beraber namazı kılar ve o namazı iâde etmez. Çünkü teklif güce göredir.

(2) *Bahr'ul Muhît*'de şöyle denir: Çiplak kimseler birbirlerinden uzak ve tekbaşına namaz kılarlar. Şayet cemaat hâlinde kıllarrsa İmâm onların ortalarında durur. Onlar da ayaklarını kıble tarafına uzatırlar, ellerini uyluklarına koyarlar. İmâ ile kıllar. Ayakta duran imâ ile kûsa, oturan rükû ve secdeyi yapsa câizdir.

AVRETİ ÖRTMEK :

Namazın şartlarından biri de avreti örtmektir. Erkeğin uzungu için avret, göbeği altından iki dizleri altına kadardır. Şu halde göbek avret değildir, dizler avrettir. (3)

Câriyenin uzvunda da avret meselesi erkeğinki gibidir. Yâni erkekte avret olan uzuv câriyede de avret olur. **Câriyenin sırtı ve karnı da avrettir.** Sırt ve karın erkekte avret değildir, câriyede avrettir.

Mükâtebe, müdebber ve ümmü veledin sırtı ile karnı avret olmakta câriye gibidir. Hür kadının bütün uzuvları avrettir. Sâdece yüzü, iki elinin ayaları ve iki ayakları avret değildir. Çünkü kadının eliyle eşyâya temas mecbûriyeti onu örtmesini güçleştirir. İki elinin ayalarında da açık kalmak zarûreti vardır. Yüzünü açmaya da ihtiyâc olup, özellikle şehâdette, muhâkemedede ve nikâhda yüzünü açmasından başka çare yoktur.

Yollarda yürüken ayaklarını örtmek, bilhâssa kadınların fakîr olanlarına zor gelir. Bu, **Yüce Allah' (C.C.) m;**

«Ancak kendiliğinden görünen kısmı müstesnâ» (4) kavlinin mânâsıdır.

Yâni bu âyet «âdet ve yaratılışın, onun görünmesini gerektirdiği şey müstesnâdır» diye tefsîr edilmiştir.

Kadının ayağının da avret olduğu rivâyet edilmiştir.

Ön (kubûl) ve geri (dübür) gibi, avret-i galîza olan uzvun dörtte birinin açılması namazı bozar. Ya da ön ve geriden başka, karın ve uyuk gibi, hafîfe avret olan uzvun dörtte birinin açılması da namazı bozar. **İmâm Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) a göre, yarısının açılması bozar.

(3) **Bizim Hanefî Mezhebi Ashâbî**, açılmanın azının affa tâbi, çoğunun tâbi olmadığı huâsunda ittifak etmişlerdir. Ancak, bu ikisi arasındaki ayırcı sınırda ihtilâfa düşmüştür.

Ebû Hanîfe (Rh.A.) ve **İmâm Muhammed** (Rh.A.); «Dörtte biri çoga girer, bunun daha aşağısı aza girer» demişlerdir.

Ebû Yûsuf (Rh.A.); «Yarından aşağısı aza girer. Çünkü bir şey çokluk ile ancak karşısındaki daha az olduğu zaman vasıflanır...» demiştir. (Ekmelü'd-din)

(4) **Bk. Nûr Sûresi** (24); âyet : 31.

Bu iki avretin (galîz ve hakîki olan) zikrine sebeb, hükümde iki-sinin arasında müsavât olduğuna işaretir. Bundan dolayı, **Hidâye** sahibi, mânî olan açılma hakkında hilâfi zikrettikden sonra, «Avret-i galîza bu hilâfa göredir, mânî olan açılma dörtte bir miktâridir veya yarıdır.» demiştir.

Erkeklik organı ve husyelerden her biri - bunların ayrı ayrı söylemesinin sebebi, bâzı âlimlerin; erkeklik organı ile husyeler, bir tek uzuvdur, diye olan sözlerinden ayırdetmek içindir -ve kadının başından, başının saçından her biri mutlaka, yâni saç gerek aşağı sarksın, gerekse başka türlü olsun avrettir. **Kulağı ve kabaran memelerinden her biri de avrettir.** (5) Bu, kabarmayan memeden ayırdetmek içindir. Çünkü kabarmayıp yerinde kalan memeler göğse tâbidir. Bunlardan her biri bir uzuvdur.

Namaz kılan kimsenin avreti açılsa veya namazın cevâzına mânî pislikle dursa veya müsallî, kadınların saffında namazın rükünlerinden bir rüknün edâsı mümkün olacak kadar zaman dursa, o müsallînin namazı, **İmâm Ebû Yûsuf'** (Rh.A.) a göre, bozulur. Çünkü namazı bozan şey, o namazda bulunmuştur. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) e göre, bir rüknün edâsı mümkün olacak kadar durmakla namazı bozulmuş olmaz. Ancak bir rüknü edâ ederse bozulur. Çünkü namazı bozan şey, namazın rüknünden birini, o namazı bozan şey ile beraber edâ etmekti. Edâ ise yerine getirilmemiştir.

Musannifin, «bir rüknün edâsı mümkün olacak kadar» demesine sebeb şudur : Çünkü musallî, avreti açılmakla beraber bir rüknü edâ etse, ittifâken namazı bozulur. Eğer avretini örterek, beklemeksiz edâ ederse, namazı ittifakla câiz olur. (6)

KIBLEYE YÖNELMEK :

Namazın şartlarından biri de, Mekkeli için Ka'be'nin kendisine yönelmektir. Bunda icmâ vardır. Hattâ Mekke halkı, kendi evinde na-

(5) Zahriyye'de; «Kadının memeleri büyük olduğu zaman her biri tek başına avret itibâr olunur.» denmiştir.

(6) Hâkâik'de şöyle denir: «Musallî namazda açılan avretini beklemeksiz örtse namazı icmâen câizdir. Bir rüknü edâ ettikten sonra, o açılan yerini örtse başka bir şey edâ etmese de namazı icmâen fâsiddir. Çünkü o bir rükn edâsı kadar beklemiş ve sonra edâ etmiştir. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) in hilâfina namaz bozulmuş olur. Yine bölece insanlar tazyik etse de saffin ortasına düşse yahut necîs bir mahalle dursa veya elbiselerine bir mânî necâset isâbet etmiş olsa, bu üç şekil de ihtilâflıdır.

maz kılsa, onların, - şayet duvarlar kaldırılsa - yönleri Ka'be'nin kendisine doğru olacak şekilde kılmaları gereklidir. (7)

Mekke halkından başkası için Ka'be yönüne yönelmek yeter. Bunlar Âfâkî olanlardır. Çünkü, eğer engeller kaldırılsa, Âfâkinin yönelmesi, Ka'be'nin kendisine doğru olması vâcib değildir. Ancak Ka'be yönüne doğru olmak, sahîh kavilde yeter. Çünkü teklîf güce göredir.

Bir kavle göre; «Mekke halkı gibi, Âfâkinin de, Ka'be'nin kendisine yönelmiş olması gereklidir.» Fukahâ demişlerdir ki: İhtilâfin faydası, yönelmede Ka'be'nin bizzat kendisine niyetin şart olmasında görür. Kavî sahibine göre şart ve diğer bazısına göre şart değildir. Ka'be'nin yönü, musallînin alnından çıkan hattın iki dik köşe meydana gelecek şekilde Ka'be'ye doğru uzanan hatta ulaşmasıdır.

Veya Ka'be cihetine yönelmek için deriz ki: Ka'be öyle iki hattın arasında meydana gelmelidir ki; o iki hat musallînin zihninde birbirlerine kavuşup üçgen şeklinin iki kenarı gibi musallînin iki gözünden çıkmış olsun. Büyük Âlim Taftazânî (Rh.A.), Keşsâf Şerhinde böyle zikretmiştir. (*)

Bundan anlaşılır ki, musallî, Ka'be'nin kendisine yönelmekten kayış olup, bu kayma (veya sapma) ile mukâbele tamamıyla yok olmazsa,

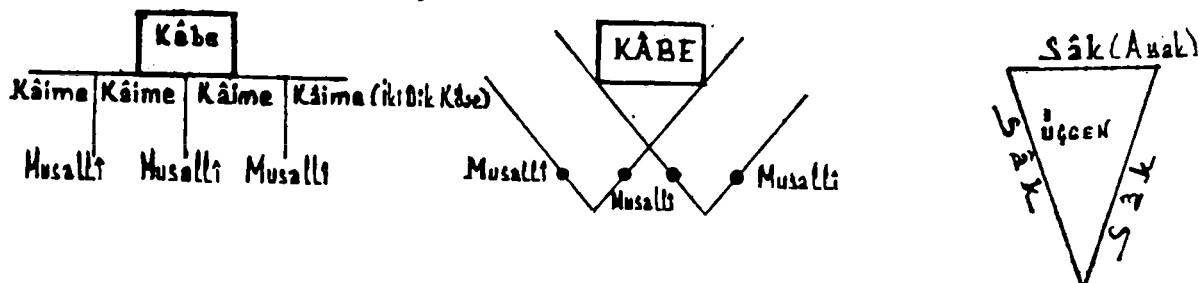
(7) **KİBLE:** Hicretin ikinci yılı olayları arasında iki mühim hâdise vardır. Bunlardan biri Müslümanlara nefislerini müdâfaa için savaşa izin verilmesidir. (Hac Sûresi; âyet 29)

İkincisi de, Kâblenin Kudüs (Mescid-i Aksâ) den Mekke' (Kâbe) ye çevrilmesidir.

Kudüs'e doğru namaz kılmak Hicretten 3 yıl önce başlamış, Hicretten 16 ay ve birkaç gün sonrasında kadar devam etmiştir.

Mekke' (Kâbe) nin Müslümanlar için kible olması Hicretin 2. yılı (624) Recep ayı ortalarında bir Pazartesi gününe raslar. O gün Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Selemeoğulları yurduna gitmiş oranın Mescidinde Ögle Namazını Kudüs'e doğru kıldırıyordu. Namaz içinde Kâblenin değiştirilmesi hakkında ilâhi vahy geldi. Namazın birinci rek'atı kılınmış, ikinci rek'atın sonuna gelinmişti. O sırada Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dan Mekke'deki Mescid-i Harâm'a dönülmesi emrolundu. (Bakara sûresi; âyet 145). Resûl-i Ekrem (S.A.V.) derhal yüzünü Kudüs'ten Kâbe'ye doğru çevirdi. Cemaat de saflarıyle beraber o tarafa döndürdüler. Erkekler kadınların yerlerine geçtiler, kadınlar da erkeklerin yerlerini aldılar. Böylece, yeni Kâble'ye yönelmiş olarak namazın üç ve dördüncü rek'atlarını Mescid-i Harâm'a doğru kılarak tamamlamış oldular. Selemeoğulları Mescidine de bu vak'a üzerine Mescidü'l Kibleteyn (İki Kâbleli Mescid) denildi.

(*) Ka'be'ye yönelmeyi gösterir şekil :

namaz câiz olur. Zahîriyye'de söylenen şu söz bunu teyid eder : «Şâyet musallî, soluna yönelmiş olsa veya sağına yönelmiş olsa, namaz câiz olur. Çünkü insanın yüzü kavislidir. Sağına ve soluna yöneldiğinde iki yanları Kibleye doğru olur.»

Bazı Ârifler dediler ki; «İnsanlığın kiblesi Ka'be-i Mükerreme'dir. Gök ehlinin Kiblesi, Beyt-i Ma'mûr'dur. Melâike-i Kerrûbiyyûn'un (yâni Cebrâil ve Mîkâil gibi Allah' (C.C.) a yakın meleklerin) Kiblesi Kürsî'dir. Arşı taşıyanların kiblesi (Hamele'tül Arş), Arş-ı A'zam'dır ve hep-sinin matlûbu (gayesi ve hedefi) Yüce Allah' (C.C.) in zâtıdır» Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir. (8)

Kibleye yönelmekten âciz olanların kiblesi, - yâni yönü bilmekle beraber, Ka'be cihetine yönelmekten, düşman veya yırtıcı hayvan kor-kusuyla ya da denizde bir ağaç üzerinde bulunduğu için âciz olanların Kiblesi, - gücü yettiği yönedir. Yâni hangi yöne kâdir ise, namazı o kâdir olduğu cihete yönelmekle kılar.

Musallî, yâni namaz kılacak olan kimse kibleyi araştırır. Araştırmak, gâyeye ulaşmak için gayret sarfetmek demektir. Musallî, istibah-dan dolayı araştırır.

İstibah : Alâmetlerin görünmemesiyle veya karanlıkların yiğilmasıyla ya da bulutların toplanmasıyle musallîye Kiblenin şüpheli olmasınadır.

Kibleden haber veren bir kimse de bulunmazsa, musallî yönü araştırır. Çünkü Ashâb Kibleyi araştırip namazlarını kılmışlardır. Resûlullah (S.A.V.) onları bundan menetmemiştir. İmdi, buradaki takrirî sünnet cevâzin delilidir.

Eğer namaz kılan kimse, Kibleyi araştırdıktan sonra hatâ etse, namazı iâde etmez. (9) Çünkü teklîf güce göredir. Hakîkaten yöne isâ-

(8) Nazm'da denir ki : Kâbe, Mescid-i Harâm'da olanın kiblesi. Mescid, Mekke'de olanın kiblesi. Mekke, Ehl-i Harâm'ın kiblesi. Harâm, âlemin kiblesi. Bu takribî olarak böyledir fakat, tâhkîke göre Kâbe âlemin kiblesi.

(Zâhidî (Rh.A.))

Bazları da söyle demiştir : Beyt, Mekke'de evinde yahut Sahrâ'da namaz kılanın kiblesi. Mekke, Ehl-i Harâm'ın Kiblesi. Harem, Âfâki'nin Kiblesi.

Ebû Hanîfe' (Rh.A.) dan rivâyete göre; Meşîr, Mâgrîb Ehlinin Kiblesi. Mağrib, Meşîr Ehlinin Kiblesi. Güney, Kuzey Ehlinin Kiblesi. Kuzey, Güney Ehlinin Kiblesi... (Zeylî)

(9) Musallî araştırarak namaz kılıp da sonradan Kible arkasında kaldığı meydana çıkarsa, İmâm Şâfiî' (Rh.A.) e göre namaz câiz değildir. Hanesi Mezhebine göre câizdir.

Bundan başka yönler husûsunda olursa icmâen câizdir.

(Hakâyîk)

bete güç ve imkân yoktur. Burada araştırılan cihet, Ka'be'den uzakta olan için Ka'be yönü gibidir. Bir kavle göre : **Yüce Allah'** (C.C.) in;

فَإِنَّمَا تُوَلُّوْا فَشَمَّ وَجْهَ اللَّهِ

«Nereye döner, yönelirseniz Allah'ın vechi (kıblesi) oradadır.» (10) kavli, istibâh (yâni yönde şüphe etme) hâlindeki namaz hakkında nâzil olmuştur. Bu kavle göre; **«Vech'ullâh'dan murâd, Kîbletullâh'dır.»**

Eğer namaz kılacak olan kimse, kıbleyi araştırmaksızın namaza başlarsa, o namaz fâsid olur. Çünkü onun Kıblesi araştırdığı yöndür. Araştırma ise olmamıştır. Araştırmaksızın başlayıp, şâyet o namazda Kibleye isâbet ettiğini ânlasa, yine namaz fâsid olur. Çünkü kuvvetliyi zayıf üzerine binâ etmek fâsiddir. Isâbetini bildikden sonra olan hâli, bilmezden önce olan hâlinden daha kuvvetlidir.

Eğer kıbleye isâbet ettiğini namazdan sonra anlarsa, gâye hâsil olduğu için, namazı sahîh olur. Çünkü başkası için vâcib olan şeyin husûlü muteber olmaz, bilâkis başkasının husûlü muteber olur. Cumâya hemen gitmek (sa'y) gibi. Çünkü, şâyet Cumâ'nın edâsı mevcud olsaydı, gitmeye hâcet kalmazdı.

Namaza araştırma ile başlandıktan sonra, eğer namaz içinde, araştırmada hatâ ettiğini anlasa veya görüşü değişse, birincide doğru olan yüne ve ikincide görüşünü değiştirdiği yüne döner.

Namaz kılacak olan kimselerden her biri bir cihet araştırsalar, yâni bir adam veya bir topluluk, karanlık bir gecede Kibleyi araştırdıktan sonra, meselâ; bir adam bir yüne durup namazı kilsa, veya bir topluluk araştırip her biri bir cihete durup namazı kâlsalar - muktedî, eğer imâmının cihetine muhalif olduğunu bilmezse ve muktedî hakikaten imâmdan önde de değilse - onlardan her birinin fiili câiz olur. Çünkü onların kibleleri araştırdıkları cihetlerdir ve muhâlefetleri, Ka'be'nin içinde bulunuyorlarmış gibi birbirlerine zarar vermez.

Aksi halde; eğer muktedî cihette imâma muhâlefette olduğunu bilirse veya hakikatte imâmın önüne geçmiş ise, o muktedînin fiili câiz olmaz.

Birincinin sebebi : Muktedî imâmın hatâ ettiğine inandığı için dir. Ka'be'nin içi ise bunun hilâfinadır. Çünkü Ka'be'nin tamâmi Kibledir.

(10) Bk. Bakara Sûresi (2); âyet : 115

İkincinin sebebi; Makam farzını terk ettiği içindir. Nitekim Ka-be'nin içinde bulunduğu zamandaki gibi.

'Zâhir olan şudur ki : Vikâye sâhibinin; «Onlar onun arkasındadır» sözü, hakikatte imâmın arkasında olmalarını açıklamaktır. Yoksa onların imâmın arkasında olduklarını bilmelerini açıklamak değildir. Vi-kâye'nin sözü tesâhûle (*) yorumlanır. Nitekim Sadr'uş-Şeria (Rh.A.) buna yorumlamıştır.

Evet, «**لِمَنْ عَلِمَ حَالَهُ** » yâni, «hâlini bilen kimse

için olmaz.» sözünde, tesâhûl vardır. Çünkü, o kimsenin hâlini bilmesi, cevâzin yokluğunu ifâde etmez. Bilâkis imâma muhâlefet ettiğini bilmesi gerekdir. Bundan dolayı ben ibâreyi senin gördüğün şekilde değiştirdim.

NİYET ETMEK:

Namazın şartlarından biri de niyet etmektir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

أَنَّ الْعَمَلَ بِالنِّيَّاتِ

«Ameller ancak niyetlere göredir.» buyurmuştur. (1)

Niyet; irâde, yâni dilemektedir. Yoksa ilim, yâni bilmek değildir. Irâde, müsâvi olan iki şeyden birini diğerine tercih etmektir.

Mecmâu'l-Fetâvâ'da denmiştir ki : Abû'l-Vâhid (Rh.A.), Kitâb'us-Salât'da «Şâyet müşâllî hangi namazı kıldığını bilirse, bu niyettir.» demistiştir. Muhammed bin Seleme (Rh.A.) de : «Bu kadarı bilmek niyettir. Oruçda da böyledir.» demistiştir.

Esah kavle göre, şüphesiz bu kadarı bilmek niyet değildir. Çünkü niyet, ilim (yâni bilmek) den başkadır. Malûm değilmiş ki; bir kimse küfrü bilse, kâfir olmaz. Eğer kûfre ederse, kâfir olur. Müsâfir

(1) Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâcâ. Ömer b. el-Hattâb' (R.A.) dan rivâyetle.

(*) Tesâhûl : Ibârede lâfzin, ma'nâya açıkça delâlet etmeyecek şekilde getirilmesidir.

Tesâhûlde; lâfzin ma'nâsı düşünmek süreıyla bilinir.

Tesâmuhdâ; Musannif ve gayrının maksadı sözünden bilinir, fakat anlaşılması için başka bir lâfzin takdirine ihtiyaç hissedilir.

(Ta'rîfât, Seyyid-i Şerîf)

de ikâmeti bilmek ile mukîm olmaz. Eğer ikâmete niyet ederse, mukîm olur. (2)

Hidâye'de denilmiştir ki : Niyet, irâde, yâni dilemektir. Şartı, hangi namazı kıldığını kalbi ile bilmektir. Dil ile söylemeye ise itibâr edilmez. Azîmetinin toplanması için söylenmesi iyi olur. Bu söze; bu, niyeti ilim (yâni bilmek) ile açıklamaya yöneliktedir. Halbuki doğru değildir, diye itirâz edilmiştir.

Buna şöyle cevâb verilmiştir : Hidâye sâhibinin maksâdi; musallînin, girdiği namaza tahsîs ederek (tâyin ederek) niyet etmesi ve eğer namaz nâfile ise, o namazı gelişî güzel işlerden ayırmasıdır. Eğer namaz farz ise, namazın en husûsi vasıflarına - ki onlar farzîyyettir - ortak olan şeylerden onu ayırmaktır. Çünkü tahsîs ve ayırma, ilimsiz tasavvur edilmez.

Ben derim ki : Bu cevâb itirâzı teyîd eder, onu ortadan kaldırılmaz. Çünkü niyet (cezm), özel bir ilimdir. Bilakis doğru olan cevâb : **Şüp-
hesiz, Hidâye'nin maksâdi; Irâde demek olan niyette muteber sayılan,
kalbin irâde için lâzım olan amelidir. Bu itibâr, musallînin, açıkca
hangi namazı kıldığını bilmesidir. Eğer musallî (ye hangi namazı kıl-
diği sorulacak olsa), cevâba kâdir olmayıp ancak düşünmekle kâdir
olursa, namazı câiz olmaz ve dil ile söylemeye itibâr yoktur,»** olmasıdır. İmdi, Hidâye'nin bu açıklamasına, itirâz ve cevabdan her biri, Hidâye'nin «**dil ile söylemeye itibâr edilmez**» sözüne gafletten ileri gelir.

Niyeti dille söylemek (telaffuz) müstehabdır. Çünkü azîmetin toplanması için, dille söylenen niyette kalbin hâzır olması vardır.

Yemek, içmek ve benzerleri gibi, namaz ile alâkası olmayan şeylerle niyet ve tahrîme (yâni ilk tekbir) arasını ayırmak câiz değildir. Fakat abdest almak ve mescide yürümek gibi şeyle ayırmak zarar vermez.

**Niyetin esdal olan vakti, tahrîmeye (ilk tekbire) bitişik olmakla,
namaza başlamaya yakın olmasıdır.** Bu zâhir rivâyettir.

Bir kavle göre; namaz kılan kimse, senâ (yâni sübhâneke...) ya devâm ettiği müddetce niyeti sahîh olur. Bir kavle göre; rükûdan önce

(2) **Münferid namaz kılan bir kimse üç niyete muhtaçtır.** Birincisi, namazın kendisine niyet; ikincisi namazı Allah (C.C.) için kılmışına niyet; üçüncüsü Kâbe'ye (Kâbeye yöneldim diye) niyet etmektedir. (O kimse Kâbe'nin arsasına da niyet eder.)

Muktedî dört niyete muhtaçtır. Üçü yukarıda belirttiğimizdir. Dördüncüsü «**fa-
lana iktidâ ediyorum.**» demesidir. Efdâl olan «**İmâmîma**» yahut «**bu imâma**» diye niyet etmesidir. Şayet iktidâ niyetini terk etmiş olsa câiz değildir.

sahîh olur ve bir kavle göre de musallî rükûdan başını kaldırmadan önce, niyet sahîh olur. Bu rivâyetlerin faydası şudur : **Şâyet** musallî niyeti unutmuş olsa, onun için niyeti telâfî etmek mümkün olur. Çünkü niyeti telâfî etmek namazı bozmaktan daha iyidir.

Niyet, beş revâtib (yâni vakit namazları) **ve Cuma gibi, farz kılan** musallî **için lâzımdır.** Vitr Namazı, Bayram ve Cenaze Namazı ve bunların benzerleri gibi, vâcib kılan musallî **için de niyet lâzımdır.**

Niyette ta'yin lâzımdır. Her bîrinin vasıflarının en husûsisi olan **farzîyyet** veya vucûbda ortaklıktan ayrılmak **için ta'yin lâzımdır.**

Namazın rek'atlerinin sayısını belirtmek gerekmez. Çünkü musallî, meselâ Öğle Namazına niyet eylediği zaman, rek'atların sayısında yanlışlık yapsa bu zarar vermez. Hatta, Sabah Namazına dört rek'at diye niyet etse, veya Öğle Namazına iki rek'at diye veya üç rek'at diye niyet etse, câiz olur ve belirttiği sayı geçersiz olur. **Hâniye'de** böyle zikredilmiştir.

Nâfile Namaz kılan kimseyin niyeti, farz kılan gibi değildir. Zirâ nâfilede mutlak niyet eder. Çünkü nâfile, namaz çeşitlerinin en aşagısıdır. Mutlak olan niyet nâfileye yapılır.

Şâyet bu nâfile, Terâvih ve Sünnet-i Müekkede olursa, ekseri Ulemâya göre, diğer nâfileler gibi, bunlarda da mutlak niyet yeter. Çünkü Terâvih ve Sünnet-i Müekkedeler, aslında nâfiledirler.

Namaz kılacak kimse, meselâ Öğle Namazının farzında, «Bu günde Öğle Namazına niyet ettim.» dese ve eğer bu vaktin Öğle Namazına, diye niyet etse ve vakit de devam etse, ta'yin bulunduğu için câiz olur. **Şâyet** vakit çıkışmış ve o da bilmiyorsa, câiz olmaz. Çünkü bu takdirde, vaktin farzı öğleden başkadır. Eğer vaktin farzına niyet etse, câiz olur. Ancak Cuma'da olmaz. Çünkü, Cuma'da vaktin farzında ihtilâf vardır. Cuma'da «Cuma namazının farzına» diye niyet edilir.

Uygun olan, Cuma Namazından sonra ve Cumanın sünnetinden önce, Öğleyi (zuhru) kılmaktır. Musallî «Vaktine yetişip henüz kılmadığım son Öğle Namazını (zuhru âhiri) kılmaya niyet ettim.» diyerek niyet eder. Çünkü eğer kıldıği Cuma Namazı câiz olmazsa, Öğle Namazı musallî üzerine vâcib olur. Eğer Cuma Namazı câiz olursa, bu dört rek'at, musallînin kılmadığı (kazâya kalmış) Öğle Namazından sayılır. Ondan sonra Sünnet niyetiyle dört rek'at daha kılars. Çünkü, Sünnete niyet etmek, mutlak niyet etmekten daha iyidir.

Vitrde, musallî «Vitr Namazına» diye niyet eder. «Vâcib vitr» diye niyet etmez. Çünkü vâcib olmasında ihtilâf vardır.

Cenâze Namazında, «Allah için namaza ve şu meyyit için duâya» diye niyet eder. Eğer meyyit erkek midir, kadın mıdır, diye şüphe ederse, «Niyet ettim İmâmın, namazını kıldıiği kimsenin, İmâmla beraber namazını kılmaya» der. (3)

Musalli, başlayıp bozduğu Nâfile Namazın kazâsında, bozduğu Nâfile Namazın kazasına niyet eder. Bayramda da, «Bayram Namazına» diye niyet eder.

İmâma uyan musallî, kendi namazına ve imâma uymaya niyet eder. Bazan muktediye, uyduğu imâmı cihetinden iktidânın fesâdı lâzım gelir. Bu takdirde muktedinin onu kabullenmesi gerekir. Eğer muktedi, imâm imâmet yerine durduğu vakitte niyet ederse, ekserî Meşâyi'h'e göre, câizdir.

Eğer imâma uymaya niyet edip Öğle Namazını belirtmezse veya imâmın kıldırıldığı namaza başlamaya niyet ederse, esah olan kavle göre, başlamak câiz olur ve başlamak (şûrû') imâmın namazına dönüsür.

Muktediye eddal olan, «imâm olan kimseye» veya «şu imâma» uydum, demektir.

Zeylai (Rh.A.) : «Musallînin muktedî olması için eddal olan, uymaya imâmın tekbirinden sonra niyet etmesidir.» demiştir.

Ben derim ki : Bu husûs incelenmeye değer. Çünkü eddal olan, şâyet uymaya imâmın tekbirinden sonra niyet etmek olsaydı, eddal olan muktedinin tekbirinin imâmın tekbirinden sonra olması lâzım gelirdi. Zirâ tekbir, ya niyete yakın olur, ya da niyetten sonra olur. Yakında açıklaması gelecektir ki : Şüphesiz eddal olan, cemaatin imâm ile beraber tekbir almasıdır.

İmâm erkeklerle imâm olduğu zaman, ancak kendi namazına niyet eder, yoksa kendisine uyanlara imâm olduğuna niyet etmez.

Kadınlar, erkekler ile bir hizâda durarak imâma uymadıklarında ise kadınlar hakkında ihtilâf edilmiştir. Şâyet kadınlar, bir erkek ile aynı hizâda uyduklarında, onların uyması sahîh olmaz. Ancak imâm, kadınlara imâm olmaya niyet etmiş ise, sahîh olur. Bunun daha çok tâkîki muhâzât meselesinde, inşâallah gelecektir.

(3) **Fetâvâ-yı Kâdihân'da** şöyle denir: «En güzel olan, böyle kimsenin: (Niyet ettim İmâmın kıldığı namazı kılmaya) demesidir.»

بَابُ صِفَةِ الصَّلَاةِ

NAMAZIN SIFATI BÂBI

İLK TEKBİR (TAHRÎME) :

Namazın bir takım farzları vardır. O farzlardan biri tahrîmedir. Tahrîm, bir şeyi muharrem yâni haram kılmaktır. Tahrîme lafzında olan «he» harfi isim oluşunu belirtmek içindir. (1)

Tahrîme ilk tekbiре tahsis edilmiştir. Çünkü ilk tekbir, namaza başlamadan önce mubâh olan şeyleri harâm kılar. Diğer tekbirler böyle değildir.

Tahrîme, tekbirdir. Yâni «Allahu ekber» demekle Cenâbî Kibriyâyi tavsîf etmektedir. Hazifle okunur. Hazf, Musallînin «Allah» lafzinin «hemzesinde» ve «ekber» lafzinin «bâ» sında uzatma yapmamasıdır.

İki eller kaldırıldıktan sonra tekbir alınır. Esah olan budur. Çünkü iki eli kaldırma işinde, Yüce Allah' (C.C.) dan başkasından kibriyâyi «büyüklüğü» uzaklaştırma (nefy) vardır. Şu halde, uzaklaştırma (nefy) önce yapılır.

Eller iki kulakların hizâsına kaldırılır. Yâni baş parmaklar kulakların iki memeleriyle beraber oluncaya kadar iki eller kaldırılır. Hidâye'de böyle zikredilmiştir.

Kâdîhân (Rh.A.); «Musallî iki baş parmaklarının uçlarını, iki kulaklarının memelerine dokundurur» demiştir.

Kadın iki ellerini iki omuzları hizâsına kaldırıldıktan sonra «Allahu

(1) Yani tahrîme lafzinin sonunda durduğu zaman, (he) okunan yuvarlak (te) harfi kasıtedilmektedir.

İlk tekbiре; tahrîme, iftitâh, ihrâm tekbiri, açış tekbiri de denilir.

ekber» der. Sahîh olan budur. Çünkü ellerini iki omuzları hizâsına kaldırırmakta, onlar için âzamî nispette örtünmek vardır. Kunut'un, Bayramların ve Cenâze Namazının tekbirleri de açıklandığı gibidir.

Elin diğer parmakları normal hâli üzere kalır. Yâni açılmaz ve birbirine de yapıştırılmaz. Hattâ yayılmış olur.

Tahrîme, ta'zîmi gösteren söz ile câizdir. Misâli : «**Allahu Ecell**», ve ya «**Allahu A'zam**» ya da «**Er-Rahmânû Ekber**», demek gibi.

Tesbîh ile de câizdir : «**Sübhânallâh**», demek gibi. Tehlîl ile de câizdir : «**Lâ ilâhe illallâh**» demek gibi.

Duâya delâlet eden söz ile câiz olmaz. Misâli : «**Rabbiğfîrlî**» demek gibi. Sözün kısası : Tekbir yerine, sâdece ta'zîmi gösterip duâ ile karışık olmayan zikri söylemek câizdir.

İmâm, tekbiri açıkca söyler. İmâma uyan, imâm ile berâber tekbiri gizlice söyler. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, eddal olan uyanın imâm ile beraber tekbiri söylemesidir. Çünkü uyan (yâni muktedî), namazda imâmın ortağıdır ve ortaklığın hakikati beraberliktedir. İmâmeyn'e göre, eddal olan, muktedînin imâmdan sonra tekbir almasıdır. Çünkü muktedî, imâma tâbidir. Teslim'de, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan iki rivâyet vardır. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Eğer imâm, «**Allahu Ekber**» demezden önce, imâma uyan «**Allâhu Ekber**» dese, esah olan : Onlara göre, o kimse namaza başlamış olmaz. Fukahâ : İmâm, «**Allahu Ekber**» sözünü bitirmeden önce, muktedî «**Allâhu Ekber**» sözünü bitirse, namaza başlamış olmayacağı hususunda birleşmişlerdir. Hâniye'de böyle zikredilmiştir.

Bize göre, tahrîme şarttır. Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, bir rükndür. Hîlâfin burada faydası, farzin tahrîmesi üzerine nâfileyi binâ etmenin cevâzında görülür. Hattâ musallî Ögle Namazını kılsa, yeniden tekbir almadan nâfileyi kılmazı sahîh olur. Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, yeniden tekbir almadan sahîh olmaz.

Binâ etmenin şekli şudur : Tahrîme şart olduğunda musallî nâfileyi onunla edâ eder. O tahrîme ile farz edâ edilmiş olmak şartıyla bu câizdir. Nitekim, namaz kılacak olan kimsenin, farz için abdest alıp o abdesti ile nâfileyi edâ etmesi câiz olduğu gibi. Şâyet tahrîme bir rükn olsaydı, nâfileyi, farzin rüknüyle edâ etmiş olurdu. Bundan dolayı câiz olmaz.

Yukarıda anlatılanlar yâni; Tahrîme için iki elleri kaldırırmak, parmakları yaymak ve imâmın tekbiri açıkdan söylemesi, sünnettir.

K I Y Â M :

Namazın farzlarından biri de, farz namazda kiyâm etmek yâni ayakta durmaktadır. Şüphesiz kiyâmin farz olması, farz olan namaza mahsûstur. Nâfile olan namazda kiyâm farz değildir. Hattâ nâfile namazın edâsı kiyâmsız câizdir. Nitekim bunun yakında, kendi bâbında açıklaması gelecektir.

Kiyâmda musallî, göbeğinin altında, sağ elini sol elinin üzerine koyar. **Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, göğsüne koyar.** Elleri târif edildiği sûrette koymanın şekli, sağ elinin avuç içini sol elinin avucunun sırtı üzerine koyup küçük parmağı ve baş parmağı ile bileği üzerine halka etmektir.

İki ellerini, rukûdan kalktığı zaman saliverir, Yine Bayram Namazının tekbirleri arasında, iki ellerini saliverir. (2) Sözün kısası, zikr mesnûn (Sünnet) olan her kiyâmda iki ellerini bağlar. Böyle olmayan her kiyâmda da ellerini saliverir.

Namaz kıyan kimse, senâ eder. Yâni : Sübâneke.

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى
 جَدُّكَ (وَجَلَ شَنَاؤُكَ) وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ

«Sübânekellahümme ve bi hamdik, ve tebârekesmük, ve teâlâ ceddük, velâ ilâhe gayruk.» duasını okur. Bu duanın mânâsı : «Ey Allah’ım! Seni tesbih ve tenzîh eder, San'a hamd-ü senâda bulunurum. Senin mukaddes ismin mubârekir ve Senin, azamet ve celâlin pek yüksektir. Ve Senden başka Hak mâbûd yoktur.»

Sâdece (وَجَلَ شَنَاؤُكَ) (Ve Celle senâüke) farzlarda okunmaz. Çünkü meşhûr hadislerde zikredilmemiştir.

Namaz kıyan kimse, «Sübâneke» yi gizli okur. İster imâm olsun, isterse tek başına kıyan olsun. Gerek gizli okuyana uysun ve gerekse

(2) **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) in kavline göre Cenâze Namazında da böyledir. (Hakâyık)

açıkdan okuyana uysun. Hattâ, eğer imâma, açıkdan okumaya başladığı vakitte uysa, «Sübhâneke» duâsını okumaz.

«... اَبِي وَجْهِكُوْنْ وَجْهِي لِلّٰهِ » (İnnî veccehtü vechiyye lillezi.)

(3) âyet-i kerîmesini «Sübhâneke» duâsına eklemez. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) bu görüşte değildir. Çünkü O'na göre, musallî tekbiri söyledikden sonra «... اَبِي وَجْهِكُوْنْ وَجْهِي لِلّٰهِ » (İnnî veccehtü vechiyye lillezi.)

âyet-i kerîmesini sonuna kadar okur. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, eğer tekbirden önce kalbin hazır olması için okursa bu güzeldir.

Kırâat için gizlice, (اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجُونِ) (Eûzü

billâhimineşseytânırracım) der. Senâ, yâni «Sübhâneke» için okumaz.

Cemaatle namazın evveline yetişemiyen kimse, geçen rek'atlerin kazâsında (Eûzü...) çeker. İmâma uyan kimse ise (Eûzü...) okumaz. Çünkü mesbûk kırâat eder ve fakat Sübhâneke'yi okumaz. Zirâ, başlangıçta Sübhâneke'yi okumuştı. O halde (Eûzü...) okur.

İmâma uyan kimse (muktedî), Sübhâneke'yi okur, (Eûzü) yü okumaz ve kırâat da etmez.

İmâm (Eûzü...) okumayı Bayram Namazının tekbirlerinden sonra bırakır. Çünkü Bayram Namazının tekbirleri, Sübhâneke'yi okuduktan sonra sonradır. Şu halde uygun olan, (Eûzü...) nün «Sübhâneke...» ye değil, kırâate bitişik olmasıdır.

Bu anlatılanlar, yâni; Sağ eli sol el üzerine koymak, rükûdan kalktıkda ve Bayram tekbirleri arasında elleri salıvermek; Sübhâneke'yi okumak, (Eûzü) yü okumak, hepsi yukarıda anlatılanlar gibi Sünnetlerdir.

K I R Â A T :

Namazın farzlarından biri de kırâattır. Yüce Allah' (C.C.) in;

فَاقْرُأْ مَا يَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

«Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.» (4) emri şerîfine göre ki-

(3) Bk. Enâm Sûresi (6); âyet : 79.

(4) Bk. Müzzemmil Sûresi (73); âyet : 20

râatin farz olan miktari, bir âyettir. Bir âyetten azı bi'l-icmâ kırâattan hâricdir.

İmâmeyn'e göre, üç kısa âyettir, veya uzun bir âyettir. (5) Bir âyet ile yetinen musallî, günahkâr olur. Sebebi yakında gelecektir ki; Fâtihayı okumak ve Fâtiha'ya bir süre veya bir süre miktari âyet eklemek vâcibdir. Bir âyet ile yetinmekte vâcib terk edilmiş olur.

Namaz kıyan kimse, Tekbir, Sübhâneke ve Eûzü'den sonra, ancak Fâtiha'da gizlice Besmele'yi okur. Yâni :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(Bismillâhirrahmanirrahim) der, ve Fâtiha'yı okur. «Fâtiha'dan sonra, sûrede Besmele'yi okumaz.» Fâtiha'dan sonra gizlice «â m i n » der. Gerek imâm olsun, gerek imâma uyan kimse olsun ve gerekse tek başına kıyan kimse olsun böyle yapar. Fâtiha'ya bir süre veya üç âyet ekler. Hangi sûreden dilerse okur.

Fâtiha ile Zamm-ı sûreden başkası sünnettir. Mi'râc'ud-Dirâye'de açıklanan şu şey bunu teyid eder : İmâm A'zam' (Rh.A.) dan İmâm Hasan (Rh.A.) rivâyet etmiştir ki : Musallî, namazın başında Besmeleyi okur. Bundan sonra Besmeleyi tekrar okumaz. Çünkü Besmeleyi okumak Eûzü ve Sübhâneke gibi, namazı açmak için meşrûdur.

Fâtiha ile Zamm-ı süre, vâcibdir. Bize göre, Fâtiha'yı okumak bir rükn degildir. Kezâ, Fâtiha'ya süre eklemek de rükn degildir. İmâm Şâfiî (Rh.A.) Fâtiha husûsunda muhaliftir. (6) İmâm Mâlik' (Rh.A.) in Fâtiha'da ve Zamm-ı süre'de ihtilâfi vardır.

İmâm Mâlik' (Rh.A.) in delili; Resûlüllah' (S.A.V.) in;

لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةِ مَعْمَلٍ

«Fâtihasız ve beraberinde sûresiz namaz yoktur.» (*) kavli.

İmâm Şâfiî' (Rh.A.) nin delili; Resûlüllah' (S.A.V.) in :

لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ

(5) Uzun âyete misâl; Âyet'el Kürsi ve Sure-i Bakara'nın sonundaki «Müdayene» âyetidir. Tâc'üş-Serî'a göre; uzun âyetten maksad üç kısa âyettten daha aşağı olmayıandır.

(6) İmâm Şâfiî (Rh.A.) söyle der : «Musallî namazda Fâtiha'yı bir rükn olarak tâyin eder. Hattâ bir rek'atte ondan bir harf terk etse namazı câiz olmaz.» (Kifâye)

(*) Taberânî, Hatîbü'l Bağdâdî (Tarihi), Ibn-i Adiyy (Kâmil).

«Fâtihasız namaz yoktur.» kavli şerîfidir. **Hidâye**'de böyle zikredilmiştir.

İmâm Serûcî (Rh.A.), **Hidâye**'nin; «İmâm Mâlik' (Rh.A.) in Fâtiha ve Zamm-ı sûrede ihtilâf vardır.» sözüne itirâz edip hiç kimse, «Zamm-ı sûre rükündür,» dememiştir; «**Hidâye** sâhibi hatâ etmiştir.» demiştir.

Bizim için delil, Yüce Allah' (C.C.) in;

فَأَقِرُّوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

«Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.» (7) emri şerîfidir.

Haber-i vâhid (8) ile bunun üzerine ziyâde câiz olmaz. Fakat haber-i vâhid, ameli gerektirir. Biz, Fâtiha ve zamm-ı sûrenin vâcib olduğunu söyledik. Fakat Fâtiha daha çok vâcibdir. Hattâ musallî, Fâtiha'-

(7) Bk. Müzzemmil Süresi (73); âyet : 20

(8) **Haber**; herhangi bir zâtta nakledilen sözdür.

Hadîs ilminde haber, «sünnet ve hadîs» tâbirlerinin karşılığıdır. Buna «eser» de denilir.

Bazı zâtlara göre haber; Resûlullah' (S.A.V.) dan başka zâtlardan, meselâ Sahâbe-i Kirâm'dan rivâyet edilen sözdür. **Eser** kelimesi de, Sahâbinin veya Selefin sözü makamında kullanılır.

Hadîsler (Haberler) kuvvet derecesi, nakil ve rivâyet edenlerin sayısına göre kışım-lara ayrılır. **Haber-i Vâhid** (Haber-i Âhad) bunlardan biridir.

a) **Haber-i Vâhid** (Haber-i Âhad), bir zâtın veya iki üç gibi mahdûd zâtların yine bir veya iki üç gibi mahdûd zâtlardan naklettiği haberdir. Böyle âhad yolla Resûlullah' (S.A.V.) dan rivayet edilen habere de **Hadisi Âhâd** denilir. Resûlullah' (S.A.V.) den bir zâtın rivâyet ettiği hadisi şerîfi, o zâtta bir cemâatnakletmesi de **Haberi Âhad** kabilindendir. Yine tevâtûr şartlarını ihtivâ etmeyen bir habere **Haber-i Âhad** denilir. Bu itibarla **Haber-i Meşhûr** da esâsen **Haberi Âhad** kabilindendir.

Haber-i Âhad'ın râvileri çok mahdûd olduğundan onun kendisinden haber verilene ittisâlinde hem sûreten hem de mânen şüphe bulunur.

b) **Haber-i Meşhûr**: Temizlik Bölümünde 12. dipnotta anlatıldığı gibi, evveli âhad olup, (yâni önceleri mahdûd zâtlar tarafından nakledilmişken) sonraları ikinci ve üçüncü asırlarda şöhret bulmuş olan ve yalan üzerine ittifakları tasavvur olunmayan bir cemâat tarafından nakledilen haberdir ki buna «**Haber-i Müstefiz**» de denilir. İşte bu şekilde nakledilegelen hadisi şerîfe de **Hadis-i Meşhûr** (Haber-i Meşhûr) denilir. Böyle hadisin Resûlullah' (S.A.V.) a ittisâlinde ilk râvilerin mahdûdiyetinden dolayı şeklen bir şüphe var ise de sonraları şöhret bularak Ümmet tarafından kabûle şâyan olması sebebiyle onda mânen şüphe yoktur ve tevâtûr derecesine ulaşmıştır.

c) **Haber-i Mütevâtir**: Yalan söylemek üzere ittifakları kabul edilemeyen bir topluluğun verdiği haberdir ki böyle mütevâtir sûrette rivâyet edilen bir hadisi şerîfin Râsûlullah' (S.A.V.) a ittisâlinde yâni O'nun mubarek sözü olduğu husûsunda ne şeklen ve ne de mânen hiç şüphe bulunmaz. Buna **Hadis-i Mütevâtir** de denilir.

yı terk etse, iâde ile emrolunur. Zamm-ı sûreyi terk etse, iâde ile emrolunmaz. Üç âyet, i'câz husûsunda bir kısa süre yerine geçer. Nitekim bir uzun âyet de üç kısa âyet yerine geçer.

Kırâatin sünneti : Yolculukda, acele hâlinde Fâtiha'yı ve dilediği sûreyi; emniyet hâlinde Fâtiha'dan sonra, «Burûc» ve «Înşîkâk» gibi sûreler; hazarda Sabah Namazı ile Öğle Namazında uzun mufassal sûreler; İkindi Namazı ile Yatsı Namazında orta halli olan sûreler; Akşam Namazında kısa olan sûreler; ve zarûret hâlinde duruma göre okumaktır.

«Hucurât» sûresinden «Burûc» sûresine kadar uzun sûredir. «Burûc» dan «Beyyine» sûresine kadar ortadır. «Beyyine» sûresinden Kur'ân-ı Kerîm'in sonuna kadar olanlar kısa sûrelerdir.

RÜKÜ' :

Namazın farzlarından biri de, rükû'dur. Musallî başını egerken, rükû' için tekbir alır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.), başını egerken ve kaldırırken tekbir alırdı.

Namaz kılan kimse rükû'da, iki eleri ile iki dizleri üzerine dayanıp parmaklarını açar. Parmaklarını açmak, ancak bu halde mendûbdur.

Musallî, sırtını düz tutarak rükû' eder. Hattâ rükû'da sırtına su dökülse, su sırtında durmalıdır. Musallî başını yukarı kaldırımayarak ve aşağı eğmeyerek rükû' eder. Rükû'da durur ve üç kere، سُبْحَانَ رَبِّ الْعَظِيمِ (Sübhâne Rabbiyel Âzîm) (Pek büyük olan Rabbimi her türlü noksanlardan tenzîh ederim.) diyerek tesbih eder. Üç kere tesbih, en aşagısıdır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ قَالَ فِي رُكُوعِهِ سُبْحَانَ رَبِّ الْعَظِيمِ ثَلَاثَةٌ فَقَدْ تَمَّ
 رُكُوعُهُ وَذَلِكَ آدَنَاهُ وَمَنْ قَالَ فِي سُجُودِهِ سُبْحَانَ
 رَبِّ الْأَعْلَى ثَلَاثَةٌ فَقَدْ تَمَّ سُجُودُهُ وَذَلِكَ آدَنَاهُ .

«Her kim rükûsunda üç kere : «Sübhâne Rabbiye'l-Azîm», derse, rükûsu tamam olmuştur. Bu onun en azıdır. Her kim de, súcûdunda üç kere : «Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ», derse secdesi tamam olmuştur. Bu da onun en azıdır.» (*) buyurmuştur.

Musallî tesbihleri üçden eksik yapsa, mekrûh olur. Eğer imâma uyan, tesbihî üç kere tamam etmeden imâm başını kaldırırsa, bir rivâyette, muktedî üç tekbiri tamam eder. Sahîh olan kavle göre, muktedî imâma tâbi olur. Her ne kadar tesbih ziyâde de olsa, tek başına kılan için tesbihî tek olan sayıda bitirmek efdaldır. İmâm ise, cemaati usanıracak şekilde tesbihî arttırmaz.

Sonra, namaz kılan kimse, başını rükûdan kaldırırken :

سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمَدَهُ

(Semiallâhu limen hamideh) (Allah kendisine hamdedenin hamdini kabul buyurur.) der. İmâm olan bununla yetinir. (9) İmâma uyan ise,

رَبَّنَاكَ أَحَدٌ

(Rabbenâ leke'l-hamd) (Ey Rabbimiz hamd de sana mahsustur.) sözü ile iktifâ eder. (10) Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

إِذَا قَالَ الْإِيمَامُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمَدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَاكَ أَحَدٌ

«İmâm: «Semi Allâhu limen hamideh» dediği zaman, siz; «Rabbenâ leke'l-hamd» deyiniz.» buyurmuştur.

Bu hadisi şerifi Buhârî ve Müslîm rivâyet etmişlerdir. Resûlüllah (S.A.V.); bu sözü imâm ile muktedî arasında taksim etmiştir. Taksim ise ortaklığa aykırıdır.

(*) Tirmizi, Ebû Dâvûd.

(9) İmâmın «Semiallâhu limenhamideh» demesiyle de muktediden sâkit olur. Sadece tâmid gereklidir. Şâfiî (Rh.A.) ye göre ise; muktediden sâkit olmaz, tesmî yâni «Semiallâhu limen hamideh» ile tâmid yâni «Rabbenâ leke'l hamd» in arasını birleştirir.

(10) Tâmid hakkında aşağıdaki dört rivâyet vardır :

- Rabbenâ leke'l hamd.
- Rabbenâ ve leke'l hamd.
- Allâhümme rabbenâ leke'l hamd.
- Allâhümme rabbenâ ve leke'l hamd.

Muhît'de denilmiştir ki : Senânın çok olması için, imâma uyanın,

۱۸۶
اللَّهُمَّ رَبِّنَاكَ أَخْلُصْ

(Allâhümme Rabbenâ ve leke'l-hamd) (Ey Rabbimiz olan Allahu Azimüşşan, hamd sana mahsustur.) demesi efdaldır.

Denilmiştir ki: Tek başına namaz kılan kimse, imâma uyan gibidir.

Yâni () (Rabbenâ leke'l hamd) ile ye-

tinir. Zeylâî (Rh.A.); Ulemânın çoğu bunu kabûl etmişlerdir, demiştir. Mebsût'da esah olan budur, denmiştir. Çünkü (tesmî') kendisi ile bera-ber olan kimseyi tahmîde teşvîk etmektir. Tek başına kılanın ise, ken-dinden başkasını tahmîde yâni, (Rabbenâ leke'l hamd) demeye teşvîk edecek kimse yoktur..

Bir kavle göre; «Tek başına namaz kılan kimse tesmî' ve tahmidin ikişini de bir arada yapar» Bu, İmâm Hasan' (Rh.A.) in İmâm A'zam Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivâyetidir. Hidâye sâhibi, esah kavl budur, demiştir.

Musallî, başını rükû'dan kaldırıldıdan sonra düz olarak ayakda du-rur. İtmi'nândan başkası sünnettir.

İtmi'nân : Mafsalları yerine oturuncaya kadar a'zanın sükünet bul-masıdır. Bundan başka olan rükû tekbiri, parmakların açılması, tesbih, tahmîd, tesmî ve düz olarak ayakda durmak, Sünnetlerdir.

Ta'dili erkândan olan rükûdaki durma «itmi'nân» vâcibdir. Çünkü, o maksûd rüknün tamamlanması için meşrû kılınmıştır. Rükûdan başı-nı kaldırıldıdan sonra olan doğrulma ve iki secde arasında olan doğrul-ma bunun aksinedir. Bunlarda olan durma «itmi'nân» Sünnettir. Çünkü iki rek'atın arasını ayırmak için meşrû olmuştur. Sözün kısası, farzı tamamlayan Vâcibdir ve vâcibi tamamlayan da Sünnettir.

S E C D E :

Namazın farzlarından biri de secde etmektir. Namaz kılan kimse, secde için tekbir alır. Çünkü Resûlullah (S.A.V.), her eğilmede ve ba-

şını kaldırımda tekbir alırıdı. Sâdece rükû'dan başını kaldırıldığı vakitte tekbir almazdı. (11)

(11) Peygamberimiz Efendimiz' (S.A.V.) in namaz kılışları :

Allahu Teâlâ (C.C.) söyle buyuruyor :

«Şüphesiz namaz abdestli olarak kılunır» (Mâide Sûresi, âyet : 6). Peygamber Efendimiz (S.A.V.) de;

«Namazın anahtarı tahâret yâni abdestli olmaktadır.» (Tirmîzî ve Dârîmî - Sünenler)
Yine «Abdestsiz namaz olmaz ve kabul olunmaz» buyurmuşlardır. (Buhârî ve Müslim - Sahihler)

İşte,

Peygamberimiz (S.A.V.) böyle abdest alıp, namaz kılacağı zaman Kible'ye döner, ayakta ellerini kulaklarının yumuşağına kadar kaldırıp «Allahu Ekber» diyerek tekbir alırıdı. Sağ elini sol elinin üzerine koyarak göbeğinin altına bağladı. «Sübħâne llâ-hümme ve bi hamdik ve teâlâ ceddük ve lâ ilâhe gayrük» diyerek namaza başlırdı.

Sonra «Besmele» çekerek «Fâtiha» sûresini okur, «Fâtiha»ının sonunda yavaşça «âmin» der - Müslümanlara siz de «âmin» deyiniz - derdi.

Kıldırıldığı Sabah Namazı ise «Fâtiha» sûresinden sonra «Tekvîr» sûresini, «Kâf» ve «Vâkiâ» sûrelerini - Ahmed bin Hanbel' (Rh.A.) in rivâyetine göre bazan da «Yâsin» sûresini - okurdu. Namazlarda 60 ilâ 100 âyet okurdu.

Cuma günü Sabah Namazında ise, «Secde» sûresiyle «Dehr» sûresini okurdu.

Sabah Namazının birinci rek'atında uzun ikincisinde ise kısa süre okurdu.

Ümmü Seleme' (R.Anha) nin rivâyetine göre; Peygamberimiz' (S.A.V.) in Sabah Namazında «Tur» sûresini okuduğu da olurdu.

Yine Sabah Namazında Peygamberimiz' (S.A.V.) in «Bakara ve «Âl-i İmrân» sûrelerinden âyetler okuduğu da rivâyet edilir.

«Istiâb - İbnü Abdi'lber» de Abdullâh bin Saïb (R.A.) der ki: «Resûlüllâh' (S.A.V.) in Sabah Namazını Mekke'de kıldırdıkları sırada ben de bulunmuştum. «Mü'minûn» sûresine başladı. Mûsâ ve Hârûn'un zikrine (45. âyete) gelince kendisini öksürük tuttu ve rükûa gitti.»

Peygamberimiz (S.A.V.) zammi sûreyi okuduktan sonra «Allahu Ekber» diyerek tekbir alır, belini kamburlaştırmadan bükerek rükûa varır, elleriyle diz kapaklarını tutar, üç defa «Sübħâne Rabbiyel azîm», bir defa da «Semiallahü llîmen hamidéh» diyerek doğrulunca «Rabbenâ ve leke'l hamd» der, «Allahu Ekber» diyerek secdeye giderdi. Secdeye gittiği zaman kollarını ne yere yayar ve ne de yanlarına yapıştırırı.. Ayaklarının parmaklarını Kible'ye karşı dikerdi. Alın ve burnu, elleri, dizleri ve ayak uçları yerde olmak üzere yedi âzâsı üzerinde secde ederdi. Secdede üç defa «Sübħâne Rabbiyel âlâ» derdi. Sonra «Allahu Ekber» diyerek secdeden başını kaldırır, tekrar «Allahu Ekber» diyerek ikinci secdeye gider, üç defa «Sübħâne Rabbiyel âlâ» dedikten sonra «Allahu Ekber» diyerek ikinci rek'ata kalkardı. O rek'atta da aynı şekilde «Besmele» çekerek «Fâtiha» ve süre okuduktan, rükû ve secdelerini yaptıktan sonra sağ ayağını dikip sol ayağını bükerek üzerine oturur, ellerini dizleri üzerine koyar, «Ettehiyyâtü...» okur, sonunda «Eşhedü en lâ ilâhe illâllâh ve eşhedü enne Muhammeden abdûhû ve Resûlüh» der - böyle demelerini Müslümanlara da emrederdi - Namazın sonunda Ettehiyyâtü...» den sonra «Allahümme salli...» ve «Allahümme bârik...» okur (Bunun arkasında da istedikleri duâyi okumalarını Müslümanlara tavsiyede bulunur) du.

Peygamberimizin (S.A.V.) rükûu, secdeleri iki secde arasındaki oturuşu, rükûdan başını kaldırıp duruşu hemen hemen birbirine müsavi idi.

Musallî iki dizini yere kor. Musannif burada, rükûda olduğu gibi «Başını eğerken» dediği şekilde, «dizlerini koyarken» dememiştir. Çünkü tekbir, orada başı eğmeye yakın olur. Burada ise, koymaya yakın olmaz.

Musallî, sonra iki avucu üzerine dayanarak iki elini yer üzerine kor.

Peygamberimiz (S.A.V.) başını evvelâ sağ tarafına sonra da sol tarafına çevirerek «**Esselâmü aleküm ve rahmetüllâh**» der ve selâm verirdi.

Selâm verdikten sonra «**Allahümme entesselâmü ve minkesselâmü tebârekte ya zelcelâ-li vel ikrâm. Lâ Ilâhe illallâhü Vahdehû Lâ şerike leh. Lehül mülkü ve lehül hamdü yuhyî ve yümitü ve hüve alâ külli şey'in kadir. Allahümme lâ mânâ liinâ â'tayte velâ mu'tiye limâ mena'te velâ yenfau zelceddi minkel ced.**» dödikten sonra, 33 defa «**Sûbhânellâh**», 33 defa «**Elhamdüllâh**», 33 defa da «**Allahu Ekber**», sonra da «**Sûbhâne Rabbiye Rabbil izzeti ammâ yasifûn ve selamün alel mürselin velhamdü lillâhi Rabbil ale-miyn**» derdi.

Üsdü'l Gâbe - İbni Esir (Rh.A.) - de bulunan bir rivâyete göre; Peygamberimiz (S.A.V.) namaz sonunda 100 kere «**Allahümmağfırı zenbi İnneke ente't Tevvâbül Gâfur**» diye duâda bulunurdu.

Peygamberimiz (S.A.V.) Ögle ve İkindi Namazlarının ilk rek'atlarında «**Fâtiha**» ile birer süre; ilk rek'atlarında uzun ikinci rek'atlarında uzun sürelerden okurdu.

Ögle ve İkindi Namazlarında «**Bûrûc**», «**Asr**», «**Târik**» gibi süreler okurdu. Ögle Namazının birinci rek'atında 30, ikinci rek'atında da 15 kadar âyet okurdu. İkindi Namazında da Akşam Namazında olduğu kadar okurdu.

Ögle ve İkindi Namazlarında «**Leyl**» süresini okuduğu da rivâyet edilir.

Peygamberimiz' (S.A.V.) in Akşam Namazında «**Tûr**» ve «**Mürselât**» sürelerini okuduğu da olurdu. Hattâ kıldırıkları son Akşam Namazında «**Mürselât**» süresini okumuşlardır.

Rivâyete göre **Abdullah bin Abbas** (R.A.) bir gün Akşam Namazında «**Mürselât**» süresini okuyunca annesi **Ümmü'l Fadîl** (R.Anhâ): «**Yavrucuğum sen bu sûreyi okumalla vallâhi benim derdimi aklıma getirip tazeledin; Zirâ bu süre Akşam Namazında Resûlullahtan en son işittiğim sûredir**» demiştir.

Peygamberimizin (S.A.V.) Akşam Namazının birinci rek'atında «**Kâfirûn**» ikinci rek'atında «**İhlâs**» süresini okuduğu da olurdu.

Yine Peygamberimiz (S.A.V.) Yatsı Namazında «**Duhâ**», «**Tiyn**», «**Münâfikûn**» ve benzeri süreleri okurdu. «**Şems**», «**A'lâ**», «**Leyl**», «**Alâk**» sürelerini okuduğu da olurdu.

Bir defasında Yatsı Namazında «**İnşîkâk**» süresini okuyup secde âyetine gelince, secde etmişti.

Peygamberimiz (S.A.V.) Vitr Namazının birinci rek'atında «**A'lâ**» ikinci rek'atında «**Kâfirûn**» ve üçüncü rek'atında «**İhlâs**» süresini okur, selâm verince de üç kere «**Sûbhânel meliki'l kuddûs**» der ve üçüncüsünde sesini yükseltir ve uzatırırdı.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) itinâsız kılınan namazı da namaz saymazdı.

Peygamberimizin (S.A.V.) Kur'an-ı Kerim okunuşu :

Peygamberimiz (S.A.V.) Kur'an okurken çekilmesi gereken harfleri çekerdi. Meselâ, «**Bismillâhî**» yi, «**Errahmâni**» yi, «**Errahîm**» i, çekerdi. Yine Kur'an-ı Kerim'i âyet âyet okurdu. Meselâ, «**Bismillahirrahmanirrahîm**» der keserdi, «**Elhamdüllâhi rabbil âlemin**» der keser, «**errahmânirrahîm**» der keser «**mâlikiyevmîddîn**» der keserdi.

(Kütüb-i Sitte, İmâm A'zam Ebû Hanîfe (Rh.A.), Ahmed bin Hanbel (Rh.A.) (MÜSNEDLER), Nesâî (Rh.A.) (Sünen))

Çünkü Vâil bin Huer (R.A.); iki avucu üzerine dayanıp secde etmiş ve iki uyluklarından yukarısının arasını kaldırmış, ondan sonra Resûlullah (S.A.V.) böyle secde ederdi, demiştir.

Musallî, sonra elleri iki kulaklarının hizâsına olduğu halde yer üzerine yüzünü, iki avucu arasına koyar. Çünkü Vâil (R.A.):

«Resûlullah secde ettiği zaman, iki ellerini kulaklarının hizâsına koyardı,» demiştir.

Hadîs-i şerîfde, Resûlullah (S.A.V.) in secde ettiği zaman ellerini omuzları hizâsına koyduğu rivâyet edilmiştir. Bu, ihtiyarlık veya hastalık sebebiyle özür haline hamledilmiştir.

Musallî, parmaklarını birbirine bitirtirerek kor. Bu bitirtirme, ancak burada (yâni secdede) mendûb olur. Secdeyi pazu kısmını açarak ve karnını uyluklarından uzak tutarak yapar. Çünkü, Resûlullah' (S.A.V.) in böyle yaptığı sâbit olmuştur.

Bir kavle göre : Eğer musallî safda ise, iki tarafında bulunan kimseri rahatsız etmekden sakınmak için, pazularını fazla açmaz. İki ayaklarını yer üzerine koyup, parmaklarını Kible yönüne yönelterek secde eder. Nitekim Resûlullah (S.A.V.), şöyle buyurmuştur :

اَذَا سَجَدَ الْعَبْدُ سَجَدَ كُلُّ عَضُوٍّ مِنْ اَعْضُوَيْهِ
الْقِبْلَةَ مَا اسْتَطَاعَ

«Kul secde ettiği zaman, onun her uzvu secde eder. O halde (musallî) gücü yettiği kadar uzuvlarını Kibleye yöneltsin.»

Kadın büzülür. Yâni ayağının parmaklarını dikmez, pazu kısmını açmaz ve kollarını yere döşer. Karnını uyluklarına bitirir. Çünkü böyle yapmak, onları daha setredici olur. (12)

(12) Zeylai (R.h.A.) şöyle demiştir :

Kadın şu 10 hususta erkeklerden ayrılır :

- a) Tekbir'de iki elini omuzları hizâsına kadar kaldırır,
- b) Sağ elini sol eli üzerine, memeleri altına koyup, ei bağlar,
- c) Secdede karnını iki uylugundan ayırmayarak yapıştırır,
- d) Celsede ellerini iki uyluğu üzerine parmak uçları dizlerine varacak şekilde koyar,
- e) Koltuğunu secdede açmaz,
- f) Teşehhûd'de teverruk yapar, yâni sol yan üstüne oturup iki ayaklarını sağ tarafından çıkarır,
- g) Rükû'da parmaklarını açmaz,
- h) Erkeklerle imâm olmaz,
- i) Cemaat olmaları mekrûhtur,
- j) Cemaat olurlarsa, İmâm onların ortasına durur.

Namaz kıلان kimse, burnu ve alnı üzerine secde eder. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) böyle devâm etmiştir. Her ne kadar alın burundan daha kuvvetli ise de, burun alından önce secdeye konur. Çünkü secdede burun yere daha yakındır. Önce burun sonra alın üzere secde eder.

Hacimli ve alının istikrâr bulacağı (yerleşeceği) şey üzerine secde edilir. Yerleşmenin haddi sudur : Secde eden kimse eğer secdesini mübalâğalı bir şekilde yapmış olsa, başı ondan aşağı inmemelidir.

Atılmış pamuk, saman, dari ve bunun gibi şeyler üzerine secde câiz değildir. Ancak, eğer namaz kılanın alnı yerin sertliğini bulduğu zaman câiz olur. Musallînin, sarığının kenârı üzerine, yen'i ve eteği gibi kendi libâsının fazlası üzerine - şâyet yerin hacmi bulunursa - secde etmesi câizdir.

Yine musallînin, kıldıiği namazı kılan kimsenin sırtı üzerine - meselâ ikisi de Öğle namazını kılsalar - secde etmesi câizdir. Hattâ eğer sırtına secde edilen kimse namaz kılmıyorsa veya sırtına secde edilen kimsenin kıldıığı namaz musallînin kıldıığı namaz değilse, o zaman da câiz olmaz. Sıkışıklıkda zarûretten dolayı câiz olur. Genişlikde câiz olmaz. Fakat, iki evvelkiler yâni sarığın kenârı üzerine ve libâsının fazlası üzerine secde etmek, secdede burunla yetinmek gibi kerîh görülmüştür. Çünkü, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, secdede burnuyla yetinmek kerâhetle câizdir. Alın böyle değildir. Çünkü özürsüz, yalnız alın üzerine secde etmek, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kerâhetsiz câizdir. Bedâyi'de ve Tuhfe'de de böyle zikredilmiştir. Kenz sahibinin, «ikisinden biriyle yetinmek mekruh olur» sözü tahkike değer.

Namaz kıلان kimse, üç kere *سُبْحَانَ رَبِّ الْأَعْلَمْ* (Sübhâne Rabbiyel a'lâ)

(Pek yüce - kudret ve azametle muttasif - olan Rabbimi bütün nonsanlardan tenzih ederim) diyerek secdede sükûnet hâlinde olur.

Rivâyet ettiğimiz hadîs-i şerîfden dolayı rükûda üç kere tesbih, en az miktardır. Rükû ve secdede tesbîhi üçden fazla yapmak mendûbdur. Beş ve yedi gibi tek sayı ile bitirilir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) tek sayı ile bitirdi.

Eğer musallî, imâm olursa, cemaatin bikacağı tarzda uzatmaz. Fuhâkahâ; «İmâma uygun olan, cemaatin üç kere tekrârına imkân vermek için beş kere tekrâr etmektir.» demişlerdir.

Musallî secdeden başını tekbir alarak kaldırır. Nitekim Resûlullah' (S.A.V.) in başını her indirmede ve kaldırımda tekbir aldığı rivâyet edilmiştir.

Başı secdeden kaldırmanın miktârı hakkında şöyle denilmiştir: Şüphesiz, başı kaldırırmak, eğer secdeye yakın olursa câiz değildir. Çünkü o kaldırma, secdeden sayılır. Zirâ bir şey bir şeye yakın olduğunda, onun hükmünü alır. Eğer başı kaldırma oturmaya yakın olursa câiz olur. O kaldırma oturmaktan sayılır. Böylece, ikinci secde gerçekleşmiş olur.

Bir kavle göre; Şâyet musallînin alnı, yer ile musallînin alnı arasından rüzgâr gelecek şekilde yerden ayrılsa, iki secde sayılıp câiz olur.

Musalli, mutmain (rahatça) olduğu halde bir tesbih okuyacak kadar oturur, tekbir alır ve mutmain olduğu halde secde eder.

Eğer, rükû ve súcûdun farzîyyeti, Yûce Allah' (C.C.) in

«... اِذْكُرُوا مَا سَبَدُوا...» «Rükû edin, secdeye varın...»

(13) emri şerîfiyle sâbit olduğundan, emir tekrârı gerektirmez. Bundan dolayı, rükûda tekrârı vâcib değildir. Bu durumda, súcûdun tekrârinin farzîyyeti nasıl sâbit olmuş ve ne sebeble tekrar edilmiştir? denilirse, cevâben deriz ki :

Şüphesiz namaz âyetinin mücîmel olduğu sâbittir. Mücîmelin açıklanması ise, bazan Resûlullah' (S.A.V.) in fiili ile olur, bazan da sözü (hadisi) ile olur. Secdenin tekrarının farzîyyeti Resûlullah' (S.A.V.) dan tevâtür yoluyla nakledilen fiil ile sâbittir. Çünkü, Resûlullah' (S.A.V.) dan nakleden herkes O'nun súcûdunu tekrar ettiğini bildirmiştirlerdir.

Tekrârin sebebine gelince; şüphesiz súcûdun tekrârı teabbüdidir. (Kullukla ilgilidir.) Rek'atlerin sayıları gibi, onda ma'nâ aranmaz, denmiştir.

Bir kavle göre; Seytân Aleyhillâ'ne, Hz. Âdem Aleyhisselâma secde ile emrolundu. O mel'ûn büyüğlenip secde etmedi. Böylece biz Seytân'a hakaret olsun diye iki kere secde ederiz.

Bir kavle göre de; Birinci secde bizim yerden yaratıldığımıza, ikinci secde yere doneceğimize işaretir. Nitekim Yûce Allah (C.C.) :

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُغْيِّبُكُمْ

«Sizi yerden yarattık, ve sizi oraya döndüreceğiz.» (14) buyurmuştur.

İki secdeden sonra musallî kıyâm için tekbir alır. Sûcûdun aksine, önce başını kaldırır, sonra ellerini, ondan sonra iki dizlerini kaldırır ve yere dayanmaksızın, düz olarak ayağa kalkar. Nitekim İmâm Şâfiî (Rh.A.) de yere dayanmamayı kabûl etmiştir.

Kiyâmdan önce oturmaksızın ayağa kalkar. Kiyâmdan önce oturmaya «İstirahat celsesi» derler. Nitekim İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunu kabûl etmiştir.

İkinci rek'at birinci rek'at gibidir. Fakat ikinci rek'atta Sûbhâne-ke, Eûzû ve el kaldırırmak yoktur. Yâni musallî, birinci rek'atta her ne yaparsa, ikinci rek'atta da onu yapar. Fakat İftitâh tekbiri almaz ve

(.) (عَوْذُبِ اللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) (Eûzû billâhimineşseytân-

nirracım) demez. Bu ikisi ancak bir kere meşrûdur. Birincide kaldırıldığı gibi, ikincide ellerini de kaldırırmaz. Zikredilen bu sözde,

(.) (بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ) (Bismillâhirrahmanirrahim)

diye Besmele çekileceğine işaret vardır.

Musallî, ikinci secdeyi sehven terk edip selâmdan önce veya selâmdan sonra dünyâ sözü konuşmadan hatırlasa, o secdeyi namaz içinde kazâ eder. Yâni şâyet namaz kılan kimse, bir secdeyi yapmasa, ondan sonra, selâmdan önce veya selâmdan sonra ve dünyâ kelâmi konuşmadan önce hatırlına gelse, secde eder.

Musallî, terk ettiği secdenin, ister birinci rek'atta olduğunu bilsin, isterse birinci rek'atın gayrında olduğunu bilsin, o secdeyi kazâ eder. Çünkü o secde, aslı yerinden geçmiştir. Ve onun yerinden geçmesiyle tahrîmenin ifâsi için tamamen yer mevcûd olduğundan namaz bozulmamıştır. Şu halde, o secdenin kazâsı lâzımdır. Çünkü o secde rükündür. Öyle bir rükündür ki namazdan çıkışına kadar kazâ etmezse, namaz bozulmuş olur.

KA'DE VE TEŞEHHÜD :

Musallî, secdenin peşisira teşehhüd eder. Çünkü aslı secdeye dönmek teşehhüdü kaldırır. Zirâ ; Teşehhüdü, mahallinin gay-

(14) Bk. Tâhâ Sûresi (20); âyet : 55.

rında meydana geldiği anlaşılmış olur. Bu durumda teşehhüd lâzım gelir. Eğer musallî, teşehhüdü terk etse, namazı câiz olmaz. Çünkü ka'dey-i ahîre farzdır. Musallî onda teşehhüd eder, selâm verir ve sehv için secde eder. (1) Sonra teşehhüd eder. Ondan sonra selâm verir. Bedâyi'de böyle zikredilmiştir.

Musallî, namazın iki secdesinden sonra sol ayağını yayar ve üze-ne oturur. Sağ ayağını ise diker ve yayılmış iki elini iki uylukları üzerine koyar. Diktiği ayağının parmaklarını kibleye yöneltir. Çünkü Hz. Âişe (R.Anhâ), Resûlullah' (S.A.V.) in iki ka'dede zikredildiği şekilde oturduğunu rivâyet etmiştir.

Musallî, İbn Mes'ûd (R.A.) un teşehhüdü gibi teşehhüd eder. İbn Mes'ûd' (R.A.) un teşehhüdü şöyledir :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالصَّلَاوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ اَللَّادُمُ عَلَيْكَ
اِنَّمَا النَّبَيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَللَّادُمُ عَلَيْنَا وَعَلَى
عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِينَ اَشْهَدُ اَنْ لَا إِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ
اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .

[Ettehiyyâtü li'llâhi ve's-salevâtü ve't-tayyibâtü (2) Es-selâmü aleyke eyyühe'n nebiyyü ve rahmetu'llâhi ve berekâtüh. Es-selâmü aley-nâ ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illâ'llah ve eşhedü en-ne Muhammeden abdûhû ve Resûlûhû]

Mânâsı :

«Dil ile, beden ve mal ile olan ibâdetlerin hepsi yalnız Yüce Allah-adır. Ondan başkasına ibâdet olmaz.

- (1) Çünkü o, rüknü mahallinden tehir etmiştir. Riâyeti vâcib olan tertibi terk etmiştir.
 (2) Resûlullah (S.A.V.) Mirâc gecesinde Cebrâîl' (A.S.) in «Rabbîna senâda bulun!» sözü üzerine Allahu Teâlâ'ya zikredilen bu lâfızlarla senâda bulununca, Allahu Teâlâ da Resûlullah' (S.A.V.) a; «et tahiyyât» a karşı «es selâm», «es salât» a karşı «er rahmet», «et-tayyibât» a karşı «el berekât» ile mukabelede bulunmuştur.

Ancak Peygamberimiz (S.A.V.) «selâm» dan Ümmetinin de nasıbdâr olmasını arzu ettiğinden «Es - selâmü aleynâ ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihîn» demiştir. Bunun üzerine Cebrâîl (A.S.) ve bütün semavât ehli «Eşhedü en lâ ilâhe illâ'llah ve eşhedü enne Muhammeden abdûhû ve Resûlûhû» demişler ve böylece bu dua ubûdiyyet olmakta devam etmiştir.

Ey mertebesi Yüce olan Nebî (Muhammed!) Allah'ın rahmeti ve bereketleri ile selâm ve selâmetlik sana olsun!

Selâm ve selâmetlik bizim üzerimize ve Allah'ın iyi kullarına olsun!

Şehâdet ederim ki : Allah'tan başka hakiki mâbud yoktur; yine şehâdet ederim ki; Muhammed O'nun kulu ve Peygamberidir.»

Tahiyyât; tahiyye'nin çoğuludur. O da mülkdür. Bir kavle göre; «Tahiyyât dâim bekâ (surekli kalmak) dır.» Bir diğerine göre; «Azametir» Yine bir kavle göre; «Selâmet, yâni âfetlerden ve eksikliğin her çeşidinden selâmettir»

İbn Kuteybe (Rh.A.) demiştir ki : Tahiyâtı çoğul sığası ile zikre sebeb şudur : Çünkü Arap Meliklerinden her birisi için tahiyye vardır ki, onunla tahiyye olunurlar (duâ edilip selâmlanırlar.) (*) İmdi bizim için, siz «(Ettehiyyâtü lillâhi) deyiniz.» denilmiştir. Yâni, Allah için lâyık mülke delâlet eden laflarla duâ ediniz, demektir.

Salevât'a gelince; İbn'ül Münzir (Rh.A.) ve Şâfiîye'den bazıları demişlerdir ki : Salevât ile murâd, salevât-ı hams «beş vakit namazdır» Bir kavle göre; «Namazların hepsidir.» Diğer bir kavle göre; «Rahmettir» Yine bir kavle göre; «Duâlardır» Zühri (Rh.A.), ibâdetlerdir, demiştir.

Tayyibât ise; Ekseri âlimlere göre; Güzel sözler «kelimât-ı tayyibât» dır. Bu da Yüce Allah' (C.C.) ı zikir ve onu takip eden şeydir, denmiştir. Bir kavle göre; «Sâlih amellerdir.»

Burada, yâni birinci oturuşda, teşehhûd ile iktifâ edilir. Yâni salevât getirilmez. İlk iki rek'atten sonrakinde de Fâtiha ile iktifâ edilir. «Sonrakinde» yâni «fî mâ b'ad» denmesinin sebebi, Akşam Namazını da içine alması içindir.

(*) Mulk, sultanat selâmi mânâsına gelen tahiyyât ile İslâmdan önce Arablar arasında ilk defa selâmlanan Ya'rûb bin Kahtân (D: ?, Ö: ?) dır. Bu zâtı oğlu, «Übiyye'lâ'ne ve en'im sabâhan (Sabah-ı şerifler hayır oisun. Lânet görmeyin!)», demekle selâmlardır.

(Sebâikü'zzcheb fi ma'rifi kabâili'larab, Muhammed Emin el Bağdâdi es-Süveydi)

Ya'rûb'un babası Kahtân, rivâyetlere göre ilk câhiliyyet devrinde Arab kabilelerinin babası ve orada hükümet kuranların ilkidir. Hz. Nuh (A.S.) un ahfadından olduğu söylenir. Kendisinden sonra Ya'rûb, sonra Abdüssâems ve bundan sonra da Hîmyer hüküm sürmüştür, bundan sonra gelenlere de böylece Hîmyeriler, denmiştir.

Ya'rûb'un Arabçayı ilk konuşan olduğundan bu adı aldığı ve şiiri, vezni, vaftı, medhiyeyi, kissayı, teşbihî (medhe girişmeden önce yapılan âfâkî mukaddime) san'atını kullandığı rivâyet edilir.

(El-Â'lâm (Zirikli), Kamûsu'l-a'lâm, Lisânü'l-arab, Dâiretü'l Meârifil İslâmiyye)

Namaz kılan kimse, eğer iki rek'attan sonraki rek'atlarda tesbih veya sükût ederse, câizdir. Fakat kasden sükût ederse, günahkâr olur; eğer sehven sükût ederse, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan İmâm Hasan' (Rh.A.) in rivâyetine göre, musallîye şehiv secdesi vâcib olur. Her ne kadar, sahîh kavle göre, vâcib değilse de, daha ihtiyatlı olan Fâtiha'yı terk etmemektir.

İki ayakları, secdede yer üzerine koyup parmakları kıbleye yöneltmek ve ilk iki rek'atı kırâat için tayin, súcûdda ve birinci ka'dede itminân yâni sâkin olmak; iki ka'dede teşehhûdde bulunmak ve birinci ka'dede teşehhûd ile yetinip Nêbî (S.A.V.) üzerine salâtı terkden geri kalanı Sünnetlerdir.

«Zikredilenlerden başkası, yâni geri kalanı» demekten maksad : Súcûd tekbiri, üç kere tesbih ve iki elleri iki dizleri üzerine koymak, sol ayağı yayıp sağ ayağını dikmek, kavme ve celse (3) demektir ki, bunlar Sünnetlerdir.

Birincisi, yâni secdede iki ayaklarını yer üzerine koymak, bir rivâyette farzdır. Bu, **Kudûri'** (Rh.A.) nin rivâyetidir. Hattâ musallî, şâyet secde ettiği zaman ayaklarının parmaklarını yerden kaldırırsa, namazı câiz olmaz. **Kerhî** (Rh.A.) ve **Cessâs** (Rh.A.) da böyle zikretmiştir. Eğer ikisinden birini yere koysa, câiz olur. **Kâdîhân** (Rh.A.), bunun için mekrûh olur, demiştir. **İmâm Temurtâşî** (Rh.A.) : «Şüphesiz iki eller ve iki ayaklar farz olmamakta müsâvîdir» diye zikretmiştir. **Şeyh'ul-İslâm'ın** (4) **Mebsût**'undaki sözü de, musallînin súcûdunun câiz olduğu delâlet eder. Doğru olan da budur. **İnâye**'de böyle zikredilmiştir.

Geri kalanlar vâcibdir. İlk iki rek'atın kırâat için tâyini gibi. Hattâ üçüncü rek'ate kalkmayı, bir rükn edâ edecek kadar, teşehhûd üzerine bir şey ilâve ederek geciktirse, bir kavle göre; «Kasden bir harf ziyâde ederse, günahkâr olur veya sehven ziyâde ederse, şehiv secdesi yapar.»

(3) **Kavme**'den maksâd, rükû ile secde arasındaki ayakta durutztur.

Celse'den maksâd, iki secde arasında oturuştur ki, bu ittifâken Sünnettir.

Buhâri Şerhinde böyle açıklanmıştır.

(4) **Şeyh'ul-İslâm Muhammed bin Hüseyin el Buhâri el Hanefî el Mâruf bi-Bekir Hâherzâde** (Rh.A.) dir. Bu zâtın «Mebsût» adlı eseri 15 ciltten ibarettir. Hicri 483'de vefât etmiştir. Bir rivâyete göre bu zâtın iki «Mebsût» u vardır.

KA'DE-I AHIRE :

Namazın farzlarından biri de ka'de-i ahire, yâni son oturuştur; (5) Onda «Abdûhû ve Resûlühû» ya kadar teşehhüdü okuyacak miktâr oturmaktır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.), İbni Mes'ûd' (R.A.) a teşehhüdü öğrettiği zaman şöyle buyurmuştur.

إِذَا قُلْتَ (أَوْ فَعَلْتَ) هَذَا فَقَدْ مَكَّتْ صَلَوةً تَكَ

«Şayet sen bunu söyleersen (veya yaparsan), şüphesiz namazın tamâm olur.»

Musallî teşehhüdü okusun veya okumasın, namazın tamâm olmasını Resûlüllah (S.A.V.) fiile bağlamıştır. Zirâ bu sözün mânâsı : «Sen otururken teşehhüdü okusan» demektir. Çünkü teşehhüdü okumak, sâdece ka'dede meşrûdudur. Resûlüllah' (S.A.V.) in, (أَوْ فَعَلْتَ هَذَا)

(Bunu söyleersen yâni yaparsan) sözünün mânâsı, «Hiç bir şey okuma-dığın hâlde otursan» demektir. Burada «muhayyerlik» sözdedir, fiilde (kuûdda) değildir. Zirâ fiil, iki durumda sâbittir. Nitekim biz onu açıkladık.

Şarta bağlı olan şey, şartın varlığından önce yok olmuştur. Zirâ namaz sona ermiştir. Sona erme ise ancak tamâmlanmakla olur. Tamâm olmak da ancak itmâm yâni tamamlamakla olur. Bundan dolayı; şerî fiillerde itmâm, şâriin açıklamasıyla bilinir. Halbuki şâri', (6) it-

(5) Ka'de-i Ahire'de teşehhüd (tahiyyât)ü okumak Şâfiî' (Rh.A.) ye göre farzdır. Bize, yâni Hanefilere göre vâcibtir. Hattâ bir kimse teşehhüdü okumayı terketse bizce namazı câizdir, Şâfiice câiz değildir. Fakat ka'de-i ülâda okumak icmâen farz değildir. (Mebşüt)

(6) Şâri', Şeriat vaz'edicisidir. Bu lâfz şerî' = şeriat kelimelerinden meydana gelmiştir. Şeriat; insanı bir ırmağa, bir su kaynağına götüren yol, izhâr ve beyân, kanun vaz'etmek mânâlarını nadir.

Şeriat, din lisânında ise Cenâb-ı Hakk'ın kulları için vaz'etmiş olduğu dînî, dünyevî hükümlerin hey'eti mecmuâsidir ki buna göre şeriat din ile aynı mânâya olup hem ahkâm-ı asliyye denilen itikâdiyyâti hem de ahkâm-ı fer'iyye-i ameliyye denilen ibâdet, ahlâk ve muamelât'ı ihtiyâ eder. Daha umûmî mânâsiyla, bir Peygamber (S.A.) tarafından tebliğ edilmiş olan ilâhi kanun demektir. Bu kanunun asıl vaz'edicisi olan Cenâb-ı Hakka Şâri'-i Mübin denir. Bu kanunu insanlara tebliğ etmiş olan Peygambere (S.A.) de Şâri' adı verilir. İşte Ahkâm-ı Şer'iyye de İlâhi Kanunun hükümleri mânâsına gelir.

mâmî da beyân etmiştir. Şu halde, Ka'de-i ahîre farz olur.

Eğer, haber-i vâhid ile farzîyyet sâbit olmaz, denilirse, cevâben biz deriz ki : Evet farzîyyet ilkin haber-i vâhid ile sâbit olmaz. Fakat, şâyet mücîmel (7), haber-i vâhid (8) ile açıklanırsa, kuûdun farzîyyeti sâbit olur. Nitekim daha önce geçti. Sonra denilmiştir ki : Ka'deden farz kılınan miktâr, ka'dede şehâdeteyni okuyacak kadardır. Esah olan söz, Kâfi'de seçilendir. Burada zikredildiğine göre; Teşehhûd mutlak olarak zikredildiğinde ona râci olur.

Sol ayağı yayıp sağı dikme husûsunda son oturuş, ilk oturuş yâni ka'de-i ülâ gibidir. Fakat son oturuşda, Nebî (S.A.V.) üzerine sallevât ziyâde edilir. Resûlüllâh' (S.A.V.) a bu salevât, bize göre sünnettir. Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, farzdır.

Salevâtın söyleniş keyfiyeti şöyledir :

اللَّهُمَّ صَبِّلْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى الْمُحَمَّدِ كَا صَبَّلْتَ عَلَى ابْرَاهِيمَ
 وَعَلَى ابْرَاهِيمَ انْكَ حَمِيدٌ مُحَمَّدٌ.
 اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى الْمُحَمَّدِ كَا بَارَكْتَ عَلَى ابْرَاهِيمَ
 وَعَلَى ابْرَاهِيمَ انْكَ حَمِيدٌ مُحَمَّدٌ

«Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammedin. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ Âli İbrâhîm, inneke hamidün mecid.»

«Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ Âli İbrâhîm, inneke hamidün mecid.»

Mânâsı :

«Yâ ilâhi; Efendimiz, büyüğümüz, veliyyü nimetimiz Hz. Muhammed'e ve âline salât et. Onların şeref ve kadrini yükselt. Hz. İbrahim'e

(7) Mücîmel, mânâsı anlaşılamayacak derecede kapalı olan bir lafızdır ki onun anlaşılması ancak söyleyen tarafından bir açıklamaya bağlı kalır. Bunlar kullanılması az olması sebebiyle garip sayılan lafızlar ve çeşitli mânâlara vaz'edilmiş olan kelimeler ve yine ken-diîyle söyleyenin ne kasdettiği anlaşılamayan lafızlardır.

Hırsı çok sabrı az kimse mânâsına olan Helû' lafzi ile ribâ lafzi bu cümledendir.

(8) Haber-i Vâhid'le kasdedilen İbni Mesûd' (R.A.) un kavlidir.

ve Hz. İbrahim'in âline salât ettiğin gibi. Ve Efendimiz Hz. Muhammed'i ve Efendimiz Muhammedin Âlini mubârek kıl. Onların feyiz ve bereketini daim artırr. Hz. İbrahim'i ve Hz. İbrahim'in Âlini mubârek kıldıgın gibi. Şüphe yok ki Sen Hamidsin, Mecîdsin. Bütün hamdü senâ bütün azamet ve celâl sana mahsustur.»

Bazı âlimler bu salâtı :

اللَّهُمَّ ارْحَمْ مُحَمَّدًا وَآلَّ مُحَمَّدٍ كَمَا رَحِمْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلَيْ إِبْرَاهِيمَ
وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

(Allahümme'rham Muhammeden ve Âle Muhammedin keniâ rahimte ve terahhamte alâ İbrahime ve alâ Âli İbrahime inneke hamidün mecid) diye zikretmişlerdir. Fukahâdan bazıları buradaki :

(اللَّهُمَّ ارْحَمْ مُحَمَّدًا... لَعْ) (Allahümme'rham Muham-

meden... ilâ âhir) «Allah'im Muhammed'e rahmet eyle...» demeyi kerih görmüştür. Çünkü bu, Enbiyâ' (A.S.) nın kusurlu oldukları vehmini verir. Zirâ, rahmet, kınanılan şeyin işlenmesi sebebiyle olur. Sahîh kavle göre ise, bunda kerâhet yoktur. Nitekim Zeylai (Rh.A.) böyle demiştir.

Musallî, salavât duâsından sonra kendisi için ve diğer mü'minler için duâ eder. Bu bizim : «Kendisi için ve diğer mü'minler için duâ eder.» sözümüz, bazı âlimlerin «Kendisi için duâ eder» sözünden daha münâşıptir. Çünkü kendisini duâya tahsis etmemek sünnettir.

Kur'an'dan olan bir şey ile duâ eder. Yâni lafzen ve ma'nен ona benzeyen şey ile meselâ: (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَ)

(Allâhümmağfirli velivâlideyye) «Allah'im, beni ve ana - babamı afveyle» veya (اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي) (Allâhümmemağfir lilebî)

«Allah'im babamı afveyle» demek gibi.

Veya me'sûr yâni Resûlüllah' (S.A.V.) den rivâyet edilen Kur'an'a benzer sözlerle duâ eder. Meselâ :

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي كَثِيرًا وَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
 إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ
 الرَّحِيمُ

«Allahümme innî zalemtü nefsi zulmen kesîran ve innêhû lâ yağfiruz zünûbe illâ ente. Fağfir lî mağfireten min îndîke inneke entel ga-fûrûr rahîm»

Mânâsı :

«Allah’ım, şüphesiz ben kendime çok zulmettim. Günâhları ise ancak Sen afvedersin. Beni, Sen'in katından bir mağfiretle afveyle. Şüphesiz Sen Gafûr ve Rahîm'sin.» Bu, me'sûr duâlardandır.

İnsanların sözüyle; yâni insanların sözüne benzer sözlerle duâ edil memelidir. Çünkü insanların sözü, namazı bozar. Bunda asıl olan şudur : Kullardan istenilmesi imkânsız olmayan (mümkün olan) her söz insanların sözüdür. Meselâ, «Benim borcumu ödeyiver veya beni evlendir» demek gibi. Kullardan istenilmesi imkânsız olan her söz de insanların sözü değildir. «Allah’ım beni mağfiret et.» demek gibi.

Yine : Eğer musallî, namazın sonunda teşehhûd miktârı oturmazsa, namazı ifsâd eder. Fakat şâyet musallî, namazın sonunda teşehhûd miktârı oturursa, kendi sun'iyle (irâdesiyle) çıkmak bulunduğu için namazı tamdır. Nitekim gelecektir.

Lâkin kadın, iki oturuş (ka'de) da da teverruk eder. Yâni kadın, iki ayaklarını sağ tarafından çıkarır ve sol uyluğu üzerine oturur. İki oturağını yere yerleştirir. Çünkü bu, kadın için daha iyi bir örtünmedir ve hâlinin setrine münâsiptir.

Son oturuşda salevât ve duâ sünnettir. Salevât İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, farzdır.

NAMAZDA TERTÎB :

Namazın farzlarından biri de, tertib kasdiyle, kıyâmi rükûdan önce ve rükûyu suçûddan önce yapmaktır. Hattâ eğer musallî, kıyâmdan önce rükû eylese veya rükûdan önce secde eylese, câiz olmaz. Çünkü namaz ancak bu tertib ile kâimdir. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Bunun hakikatı şudur : **Şüphesiz namaz ef'âl-i şer'iyyedendir.** (1) İmdi o namaz için şer'an maddî cüzlerden meydâna gelmiş bir mahiyet vardır ki, o maddî cüzler (zâhirî kısımlar - «eczâ-i maddiyye») : **Kiyâm, rükû ve淑cûddur.** Yine namazın sürü cüzden (şekli kısımlar) meydana gelen heyeti vardır ki o da : **Kiyâmi rükûdan önce ve rükûu淑cûddan önce yapmaktadır.**

Musannif, kırâati zikretmemiştir. Bununla beraber kırâat; kiyâm, rükû ve淑cûd gibi maddî cüzlerdir. Çünkü sürü cüzün meydana gelişinde kırâatin alâkası ve te'siri yoktur. Zirâ şeriat, diğer rükünler için ta'yin ettiği gibi, kırâat için farzîyet yoluyla husûsi bir mahâl ta'yin etmemiştir.

Bilâkis kırâati, mutlak namaz için farz kılmıştır. Hattâ ilk iki rek'atta kırâat terk edilip ikinci iki rek'atta bulunsa, namaz sahîh olur. (2) Eğer kırâat tamamıyla terk edilse, o zaman namaz sahîh olmaz. İmdi bu ince sirdan (sebebten) dolayı, Fukahâ, kırâat ile rükû arasında tertîbe riâyet etmeyi, farzlardan değil, vâciblerden saymışlardır.

Erkânda tertibe riâyet vâcib olması için, «Musallî şâyet kiyâmdan önce rükû eylese» diye misâl vermekle iktifa etmişlerdir. Kâfi sâhibinin «Namazda vâki olan hades bâbı»nın sonlarında söylediği şey bunu teyid eder. Şöyledi ki : Şer'iyyeti müttehid (bir) olan şeyin sûret ve ma'nâ yönünden varlığına yerinde riâyet edilir. Çünkü tertib, zikredildiği gibi meşrû olmuştur. İmdi, şâyet musallî onu değiştirse, şüphesiz meşrû fiili ters-yüz etmiş olurdu. Halbuki meşrûyu ters-yüz etmek bâtildir. Bundan, **Hidâye** sâhibinin vâcibleri sayarken fiillerden mükerrerleren meşrû olan şeyde tertibe riâyet edilmesi sözünün hakikâti ma'lûm olur ki, şüphesiz **Hidâye** sâhibi o «mükerrerleren meşrû olan şey» ile, secde gibi, bir rek'atta mükerrerleren meşrû olan şeyi kasdetmektedir. İmdi musallî, ikinci secdesini unutarak terk edip kalksa ve namazı tamam ettiğinde hâtırına gelse, terk ettiği secdeyi edâ etmesi vâcib olur. Sehv için dahî secde eder. Nitekim açıklaması daha önce geçti.

Hidâye sâhibi bununla, rükû gibi, namazda mükerrer olmayan meşrû bulunan şeyden sakınımıştır. Zirâ rükû, şâyet secdeden sonra vâki olsa, o rek'at bil'icmâ sayılmış olmaz. (3) Bunu «**Hidâye şârih-lerî**» zikretmiştir. Hattâ Celâliyye'de zikredilmiştir ki : Her rek'atta şer'iyyeti müttehid (bir) olan şeyde, meselâ kiyâm ve rükûda tertib farzdır. Her rek'atte şer'iyyeti müteaddid (birden fazla) olan şeyde

(1) **Ef'âl-i şer'iyye :** Varlıkların birer şer'i hükmeye bağlı bulunan ve şer'i şartlar dairesinde birer şer'i fiil olan şeylerdir. Misâl : Namaz, Oruç, Bey', İcâre, Hibe fiilleri gibi.

(2) **Kırâat** burada özel şekliyle beraber olarak değil de sadece maddî cüz olur. (Vâni)

(3) Yâni, namazın aslı bâki kalmaz.

-淑ûd gibi - tertîb farz değildir. Hattâ musallînin, birinci rek'atte secdeyi terk etmiş olduğu, ikinci rek'atın rükûunda hatırlına gelse ve rükûundan inip secde etse, rükûu iâde etmesi lâzım gelmez.

Eğer, ikinci secde birinci gibi farzdır ve maddî kisimlardandır. İki-si arasında tertibe riâyeti vâcib kılıb, farz kılmamakda sır nedir? denilirse, cevâben biz deriz ki : Şüphesiz secdenin aslı Yüce Allah' (C.C.) in

اُسْجُدُوا » (üscûdû) yâni «secde ediniz» kavli şerîfi ile sâbittir,

tekrâr edilmesi ise Resûlullah' (S.A.V.) in fiili iledir. Nitekim yukarıda geçti. İmdi, birinci secde yerinde yapılınca, nassın (Kur'ân-ı Kerîm'in) icabı olarak, farz olan tertib meydana gelmiş olur. Eğer iki secde arasında tertib farz kılınsaydı, fi'len (4) sâbit olan ile nass ile sâbit olanın eşit olması gereklidir. Halbuki mertebe yönünden birinci, ikinciden daha yüksektir.

Yine, Zahîre'de söylenen şeyin hakikâtının şu olduğu anlaşılmaktadır : Rüknün önceliği - meselâ kırâatten önce rükû etmek gibi - bizim üç müctehid imâmîza göre; tertîbin gözetilmesi vâcib olduğu içinidir. İmâm Züfer (Rh.A.) bunun ayrı görüştedir. Çünkü rüknün önceliğinin mânâsı; bu şekilde tertibe riâyet bilhassa, üç müctehid imâm nazarında vâcib, İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, farz demektir. Zirâ bu husûsu İmâm Züfer (Rh.A.); kıyâm, rükû ve淑ûd gibi, tertib edilmiş rükûnlere kıyâs eder. Üç müctehid İmâm (yâni : İmâm A'zam (Rh.A.), Ebû Yûsuf (Rh.A.) ve Muhammed (Rh.A.)) kırâat ile üç rüknün arasını söylediklerimizle ayıırlar.

Burada zikredilen şeylerin tamamından anlaşılır ki; Sadru's-Şerîa' (Rh.A.) nın sözü kusurludur. Şöyledeki :

1 — Kusurlu olması; Sadru's-Şerîa' (Rh.A.) nın «tekerrür edende ifâdesi kayd değildir. İlâ âhir» Hidâye şârihlerinin açıkladıkları şeye aykırı olduğu içindir. Bir rek'atte mükerrer olmayıp meşrû bulunan şeyden sakınmıştır. Meselâ; rükû gibi ki, rükû secdeden sonra vâki olsa, itibâr edilen husûs meydana gelmiş olmaz.

2 — Kusurlu olmasında ikinci husûs : «Hidâye şârihleri» nin, rüknün önceliğinin benzeri için, kırâatten önce rükûu delil olarak getirmelerinin, üzerinde konuştugumuzla ilgisi yoktur. Nitekim malûmdur ki : kırâat; tertibde alâkası olan rükûnlardan değildir.

3 — Kusurlu olmasının üçüncü husûsu : Ma'lûmdur ki. «Tertibe riâyet mutlaka vâcibdir» sözü hâkîkate uygun değildir. Çünkü husû-

(4) Yâni, Peygamber Efendimizin (S.A.V.) fiiliyle.

siyle bir şekilde tertibe riâyetin vâcib olmasından, o husûsdan hâli olan diğer şekilde tertibe riâyetin vâcib olması lâzım gelmez.

4 — Kusurlu ve bozuk olmasında dördüncü husûs : Sadru's-Şerîa' (Rh.A.) nın, «**Benim hatırlıma geliyor ki, tekerrürden maksad, farzîyyet yoluyla tekerrür edendir.**» sözü, hatırlı gelmemesi icâb eden şeylerden dir. Çünkü buradaki söz, erkânda tertibe riâyet husûsundadır. Nitekim kendisi bizzat bunu itirâf etmiştir.

Açış tekbiri (tahrîme - iftitâh) - daha önce geçti - bir rükn de ğildir. Bilâkis şarttır. Son ka'de - ki yakında açıklaması gelecektir - açış tekbiri gibi rükn değildir. Teslim edilse bile; İki şeyin (rük-nün) arasında tertibe riâyet ancak, imkân hâsil olsun diye, o ikisi arasında olan tertibi bozmak mümkün olduğu zaman, farz olur. Son oturuş (ka'de-i ahîre) ise kendi nefsinde sondur. Açış tekbiri de kendi nefsinde açış tekbîridir. İki arasında tertibin bozulmasını kabûl etmez, o halde **Sadru's-Şerîa'** (Rh.A.) nın anlattıklarını, **Hidâye sâhibinin sözleri-rini ve tahkîkini** (5) nasıl izâh olabilir? Bu makamın sırlarını keşfe ve tahkike beni muvaffak kılan **Yüce Allah'** (C.C.) a hamd olsun.

Burada bazı eski (selef) âlimler ile müctehidlerin sözlerini tenkide hırslı olan kimseler öyle düşüklükler yapmışlardır ki hallerine bakan kendini şâşmaktan alamaz, sâir sözlerini de buradakine kıyâs eder.

NAMAZDAN KENDİ SUN'U (FİİLİ) İLE ÇIKMAK :

Namazın farzlarından biri de, namaz kılan kimsenin, namazdan kendi sun'ıyla çıkışmasıdır. Yâni her ne şekilde olursa olsun, kendi fiiliyle çıkışmasıdır. Çünkü kendi sun'ıyla çıkmak, **İmâm A'zam'** (Rh.A.) a göre, farzdır. **İmâmeyn'e göre, farz değildir.**

İmâmeyn'in delili; bize rivâyet edilen, **İbn-i Mes'ûd' (R.A.) un hadîsidir.** Bir de, namazdan çıkmak, namazı bozduğu için, namazdan değildir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in delili ise; **Şüphesiz namaz için tahrîm (haram kılan şeyler) ve tahlîl (helâl kılan şeyler) vardır.** - Hac gibi - mu-sallî o namazdan ancak sun'ile çıkar. Çünkü, diğer namazın edâsı, ancak bu namazdan çıkmakla mümkün olur. Farza, ancak kendisiyle ula-şılan her şey, onun gibi farz olur. **Zeylâî** (Rh.A.) da böyle zikretmiştir.

(5) **Tahkîk;** bir meselein deliliyle ispatıdır. **Tetkîk** ise; bir meseleyi görene, o meseleyi gü-zel görecek tarzda dakik bir delille ispattır.

Ben derim ki, musannifin; «Çünkü namazdan çıkmak, ilââhîr» sözünde ihtilâf vardır. Zirâ bu söz; ancak rüknîyyetin yokluğunu ifâde eder. Rüknîyyetin yokluğu ise, tahrîme gibi olması câiz olduğu için, farzîyyete aykırı degildir. Nitekim İmâm A'zam' (Rh.A.) in «Şüphesiz namaz için tahrîm ve tahlîl vardır» sözüyle istidlâli bunu bildirir.

Musannif, çıkışma şeklini, «İmâm ile beraber selâm verir.» sözüyle açıklamıştır. Yâni musallînin selâmı; imâmın selâmıyla birlikte selâm vermesidir. Nitekim tahrîmede (iftitah tekbirinde) olduğu gibi. Bir rivâyette, imâmdan sonra selâm verilir. Nitekim bu husûs daha önce geçti. İmâmeyn'e göre, ondan sonra selâm verir. Nitekim tahrîmeyi imâmdan sonra yaptığı gibi.

Musallî, sağına ve soluna selâm verir. Yâni iki yanına da;

(ﷺ وَرَحْمَةَ اللهِ) (Es selâmü aleyküm verah-

metullah) «Selâm ve Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.» diye selâm verir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.): «Sağ yanağının beyâzı görünunceye kadar yüzünü çevirip sağ tarafına selâm verir ve sol yanağının beyâzı görünunceye kadar yüzünü çevirip sol tarafına selâm verirdi.»

Namazın sonunda selâm veren kimse, (ﷺ)

«Es selâmü aleyküm» hitâbiyle, cemâate ve Hafaza (Koruyucu) Meleklerine niyet eder. Yâni, birinci selâm ile sağ tarafında olan (Müslüman) erkeklerle, kadınlara ve Hafaza Melekleri'ne niyet eder. (1) Bir kavle göre : Bizim zamanımızda (selâm veren musallî) kadınlara niyet etmez. Zirâ onlar, çok kere mescidde bulunmazlar. İkinci selâm ile sol tarafında olan erkeklerle, kadınlara ve Hafaza Meleklerine niyet eder. Çünkü musallî, yüzüyle onlara döner ve diliyle onlara hitâb eder. Şu halde, onlar için kalbi ile niyet eder. Zirâ selâm, ibâdettir (kurbettir), ve bütün ameller ise niyet ile olur.

Namaz kıyan kimse, eğer imâmın bir tarafında ise, imâmın bulunduğu tarafa niyet ederek selâm verir. Eğer imâmın hizâsında ise, selâmın ikisinde de imâmına niyet eder. Çünkü imâm, hazır olanlardandır. Hâzırûn (orada bulunanlar) dan olan ise, selâma daha lâyiktir. Çünkü imâm, onların namazlarını, sıhhât ve fesâdı yönünden üzerine almasıyla onlara iyilikte bulunmuştur. Eğer imâm, musallînin sağ tarafında ise, musallî, imâma, cemâate ve Hafaza'ya niyet eder. Eğer

(1) Selâmin (elîf) ve (lâm) ile olması, teşehhûdde de olduğu gibi muhtâr olan husustur. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir. Selâmda sünnet olan ikincisinin birinciden daha hafif bir sesle olmasıdır. (Zâhirîyye)

sol tarafında ise, yine böylece imâma, cemâate ve Hafaza'ya niyet eder.

Eğer imâmın hizâsında ise, Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, ilk selâmla imâma niyet eder. Zirâ iki taraf çelişmiş olduğundan, sağ taraf tercih edilmiştir. **İmâm Muhammed'** (Rh.A.) e göre, -ki bu, **İmâm Ebû Hanîfe'** (Rh.A.) den de rivâyet edilmiştir - iki selâmda dahî imâma, cemâate ve Hafaza'ya niyet eder. Zirâ, çelişme zamanında birleştirme mümkündür. Tercihe hâcet yoktur.

İmâm, selâmin ikisinde de cemâate ve Hafaza'ya niyet ederek selâm verir. Selâmından maksâd, cemâate ve Hafaza'ya hitâbdır.

Tek başına namaz kılan kimse, iki selâmda da sadece Hafaza'ya niyet ile selâm verir. Çünkü onunla beraber Hafaza'dan başka kimse yoktur ve gâibe hitâb ise doğru olmaz.

«Selâm» lafzı vâcibdir. Geri kalanlar sünnettir. Bu husûs malûmdur.

NAMAZIN DİĞER VÂCİBLERİ :

Namazın daha başka vâcibleri de vardır. Meselâ bir rek'atta, secde gibi mükerrer olanlarda tertîbe riâyet etmek, - bunun açıklaması daha önce geçti - ve rükûdaki gibi tekrarsız farz olanda, tekrârı terk etmek böyledir. Hattâ eğer kasden tekrâr ederse, günahkâr olur. Veya unutarak tekrâr ederse, sehv secdesi vâcib olur.

Yine Vitr Namazının kunût'u, Bayram Namazının tekbirleri; açıkdan okunacak yerde, namaz câiz olacak miktârı açıkça okumak ve gizli yerinde gizlice okumak gibi... Bunlar namazın vâciblerindendir. Bir kavilde de; açıkça ve gizlice okumak Sünnettir. Hattâ, bu ikisinin terk edilmesiyle sehv secdesi gerekmey, denmiştir.

NAMAZIN EDEBLERİ :

Namazın edebleri de vardır. O edebler : Musallînin kıyâm hâlinde secde yerine bakmasıdır. Rükûda, iki ayağının üst yüzüne bakmasıdır. Secde hâlinde burnunun iki yanlarına bakmasıdır. Kuûd'da kucağına bakmasıdır. Sağ tarafına selâmda, sağ omuzuna ve sol tarafına selâmda, sol omuzuna bakmasıdır. Çünkü bunlardan maksad huşu'dur ve güçluğun terkidir. İmdi, eğer güçlüğü terk ederse, gerek kasden yapsın,

gerek yapmasın, gözü zikredilen yerlere kayar. Zeylai' (Rh.A.) de böyle demiştir.

Esnediği zaman ağızını örtmek de namazın edeblerindendir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

أَلْتَشَوْبُ فِي الصَّلَاةِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَشَاءَ بَأْخَدْكُمْ

فَلَا يَكُنْ كُظْمٌ مَا اسْتَطَاعَ

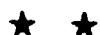
«Namazda esnemek Şeytandandır. Eğer sizden birine namazda, esneme gelirse, gücü yettiği kadar menetsin. (nefesini tutsun)» (*)

Tekbir alırken iki elleri iki yen'den çıkarmak da namazın edeblerindendir. Çünkü bu, tevazua daha yakındır ve zorbalara benzemekten daha uzaktır.

Güçü yetiği kadar öksürügü önlemek de namazın edeblerindendir. Çünkü namazın fiillerinden olmamakla beraber, eğer öksürmek özürsüz olursa, namazı bozar. Şu halde, mümkün olduğu kadar öksürügü önlemek gereklidir.

Müezzin, ilk «Hayya ala's-Salâh» i söylediği zaman, ayağa kalkmak da namazın edeblerindendir. Zirâ musallî, bununla emrolunmuştur. Çünkü bunun mânâsı, «Haberdâr ol ve namaza yönel» demektir. Öyleyse, o emri hemen yerine getirmek müstehabdır.

Yine müezzin, «Kad kâmeti's-şalâh» (Namaz başladı) (2) dediği zaman, namaza başlamak da namazın edeblerindendir. Zirâ müezzin emîn kimsedir. Şüphesiz o, namaza kalkmayı haber vermiştir. Bundan dolayı, müezzinin sözünü yalan olmaktan korumak için, namaza hemen başlanır.

(*) Buhârî; «Bed'ül halk», «Edeb». Müslîm; «Zühd». Tirmîzî; «Edeb, Salât».

(2) Durr-i Muhtâr'a göre musallî, «Kad kâmeti's-salâh» sözü tamam oluncaya kadar başlamayı tehir etse icmâen bir beis yoktur.

فَصْلٌ فِي الْإِمَامَةِ

İMÂMET HAKKINDA BİR FASIL (*)

NAMAZDA GİZLİ VEYA AÇIKDAN OKUMAK :

İmâm, Sabah Namazında ve Akşam Namazıyle Yatsı Namazının ilk iki rek'atlarında, edâen ve kazâen açıkdan okur. Cuma Namazı, iki Bayram Namazı, Terâvih Namazında ve Terâvihden sonra kılınan Vitr Namazında da açıkdan okur. Çünkü bunlarda açıkdan okumak (cehr), Nebî' (S.A.V.) in zamanından bizim zamanımıza gelinceye kadar, sağlam bir şekilde devam etmiştir. Ancak Terâvihden sonra kılınan Vitrin kunûtundâ açıkdan okunmaz. Çünkü açıkça okumamak da zikredilen gibi, sağlam bir şekilde bize kadar gelmiştir.

Tek başına namaz kılan, edâ ile olan cehrî namazda muhayyerdir. Yâni tek başına namaz kılan kimse, edâen namaz kılmak istese, serbest bırakılmıştır. Dilerse, kendisinin imâmî olduğu için açıkdan okur. Namazı edânın cemâat tarzında olması için açıkdan okumak (cehr) efdaldır. Bir kimse namazı, zikredilen tarzda kılsa, namazında Melekler saflar bağlayıp onunla beraber namaz kılarlar, diye rivâyet edilmiştir.

Musallî eğer dilerse, gizli okuyarak kılar. Çünkü arkasında dinleyecek insan yoktur. Musannîfin, «cehriyye = açıktan» demesinin sebebi şudur : Musallî, cehriyyeden başkasında serbest bırakılmamıştır. Ancak başkasında vucûben gizli okur. Doğru olan görüş budur. Gecede Nâfile kılan musallî gibi. Çünkü gecede Nâfile kılan musallî, açıkdan

(*) **Fasıl:** Bir kitabda, hükümleri değişen Fıkhi meselelerin bir bölümünün anlatıldığı kısmıdır. **Bâb** ise, kitabda anlatılan Fıkhi meselelerin şâmil olduğu kısımdır. (Inâye)

okumakla gizli okumak arasında muhayyer (serbest) dir. Açıkdan okumak ise edfaldır.

Bazı âlimler demişlerdir ki : Tek başına kılan, eğer açıkdan okunan bir namazı (cehriyyeyi) kazâ ediyorsa, gündüz Nâfile kılan gibi, gizli okur.

Hidâye'de zikrolunmuştur ki : Bir kimse Yatsının vaktini geçirse, güneşin doğmasından sonra onu kazâ ettiği takdirde, namazda imâm ise, açıkdan okur. Eğer yalnız kılarsa, vucûben gizli okur, muhayyer olmaz. Sahîh kavl budur. Çünkü açıkdan okumanın husûsiyeti vardır. Ya cemâatle vucûben olması veya yalnız kılan hakkında muhayyer olarak namazın vaktinde olması, gibi bu iki şeyden biri ile alâkalı değildir. **Bir kavle göre;** muhayyerdir.

Kâfi'de zikredilmiştir ki : Yatsı Namazını gündüz kazâ eden kimse, eğer imâm olursa, açıkdan okur. Eğer yalnız kılarsa, musallî muhayyerdir. Kazâ edâya uygun olsun diye açıkdan okumak edfaldır.

Nihâye (*) sâhibi demiştir ki : *Hidâye Sâhibi* (Musannif) nin; «sahîh kavl budur» sözü, *Şems'ul-Eimme es-Serahî* (Rh.A.) nin, *Fahru'l-İslâm* (Rh.A.) in, *Kâdihân* (Rh.A.), *İmâm Temurtâşı* (Rh.A.) nin ve *İmâm Mahbûbî* (Rh.A.) nin *Câmiu's-Sagîr* şerhlerinde zikrettiklerine muhâlif olur.

Hidâye Sâhibi tarafından buna şöyle cevâb verilmiştir : Açıkdan okumanın iki sebebiné dair musannifin zikrettiği şey - ki cemâat ile vakkittir - icmâ ile sâbittir. (*) Halbuki, burada ikisinden hiç birisi yoktur. Öyleyse hükm (cehr) de yoktur. Kazânın edâya uygun olmasına gelince; o uygunluğun sebebliliğine dair bir icmâ ve nass yoktur. Öyleyse, uygunluğun sebeb kılınması, ibtidâen kendi rey'i ile sebeb isbâti olur. Bu ise bâtildir. Her halde, *Hidâye Sâhibini* cehrî olmamanın sıhhatının hasrine (sîhhatlîliğine) sevkeden maksâdi rivâyet yönünden değil de dirâyet (akl-ilm) yönünden sıhhat olur.

Ben derim ki : Bu cevap tartışma götürür. Çünkü hükmün yok olması, zikredilenlerde (cemâat ve vakit) sebebiyyetin hasrına icmâ olduğu zamandır. Halbuki böyle değildir. Nasıl öyle olabilir ki? Eğer hasrına icmâ olsaydı, zikredilen büyük âlimler için bir çok gafletin meydana gelmemesi gereklidir. Bilâkis İcmâ, cemâat ve vakitten her birinin cehre sebeb olması husûsundadır.

Şüphesiz Fıkıh Usûlünde kâide hâline gelmiştir ki, icmâ ile sâbit

(*) Hidâyenin Şerhidir.

(*) Nitelik Nass ile de sâbit olduğu gibi.

olan şeyin sebebinin (ta'lili) gösterilmesi câizdir. Onda illet (sebeb) mevcûd olduğu için, başkasının ona katılması da câiz olur. Açıkdan okumanın yalnız kılan hakkında, vakitte câiz olmasına, hattâ efâliyyetine, mezkûr hadîsden anlaşılan şey illet (delil - sebeb) gösterilmiştir. Çünkü cemâat edâda meşrû olduğu gibi, kazâda da öylece meşrûdур. Öyleyse; yalnız kılanın açıkdan okunarak kılanın namazın kazâsında, cemâatte olduğu gibi açıkdan okumasının hadisin delâleti ile efâl olması gerektir. Bu hâlde, onun dirâyete de sahîh olmadığı meydana çıkmıştır. Bundan dolayı Kâfi Sâhibi onu tercih etmiştir.

Cehr (açıkdan okuma), musallînin başkasına iştirecek şekilde okumasıdır. (1) **Muhâfete** (gizli okuma) ise, musallînin yalnız kendisi- nin işiteceği şekilde okumasıdır. (2) **Hinduvânî** (Ph.A.) nin kabul ettiği görüş budur. (3)

İmâm Kerhî (Rh.A.) demiştir ki : Cehr, musallînin kendisinin işitmesidir. Muhâfete ise, harfleri doğru çıkarmak (*tashîh*) dir. Çünkü kırâat dilin işidir, kulak deliğinin işi değildir.

Birinci söz daha doğrudur. Çünkü sadece, dilin sessiz hareketine kırat denilmez. Konuşmayla ilgili olan her şey, bu ihtilâfa göre kıyas edilir. Hayvan keserken Besmele çekmek, tilâvette secde vâcib olması, **talâk, itâk ve istisnâda** (4) olduğu gibi. (Meselâ, bir kimse zevcesini

- (1) **Reddü'l Muhtâr'a** göre; yakınında olmayan kimseye iştirecek şekilde okumasıdır.
- (2) Yine **Reddü'l Muhtâr'a** göre yakınındakine iştirecek şekilde okumasıdır.
- (3) **Hinduvân**, çok eski devirlerden beri mevcûd olup halen Afganistan hududları dahilinde bulunan BELH'de bir kalenin ismidir. Burada geçen **Şeyhül Fakih Ebû Câfer** ve diğer bazı Ulemâ bu kalenin ismiyle (**Hinduvânî**) diye anılırlar. (Gâyetü'l-Beyân)
- (4) **Talâk** : Lûgat mânâsı; boşanmak, hissî veya mânevî bir kayıttan kurtulmaktır.

Fâikh istulahînca; şer'i nikâh akdini özel bir lafız ile o anda veya o meâlde hükümsüz bırakma ve izâle etmektir.

Itâk; âzad etmek, demektir. Yâni kölede (memlükte) şer'i bir kuvvet, bir ehliyet ve malikiyyet gücü ispat etmektir. Bir başka ifâdeyle, köle üzerindeki mülkiyet hakkını kendine mahsûs şekilde iskat etmektir ki, köle böylelikle hürriyetine kavuşup, velâyet ve şâhâdet gibi bütün tasarruflara ve kendi üzerine başkaları tarafından vuku bulacak tasarrufu def' etmeye kudret bulmuş olur.

Itâk aşağıdaki kısımlara ayrılır.

- a) **Itâk-i sarîh** : Açık lâfîzla yapılan âzâd etmedir.
- b) **Itâk-i vâcib** : Kefâret olarak yapılması icâbeden azâdetmedir.
- c) **Itâk-i mendûb** : Allah (C.C.) rızâsi için yapılan azâdetmedir.
- d) **Itâk-i mübâh** : Herhangi bir şeye niyet edilmeksizin yapılan azâdetmedir.
- e) **Itâk-i mahzûr** : Gayrimeşrû bir sebep için yapılan azâldır.
- f) **Itâk-i cebri** : Mâlikin rızâsi dışında olarak hakimin hükmüyle bir kölenin azâdıdır.

Istisnâ; bir kısım şeylerin hükmüne girmekten bazı şeyler «illâ» gibi bir edat ile ayrı tutmaktadır. Bu ayrı tutulan şeylere «mûtesna», öteki kısım şeylere de «mûstenâ-minh» denir. Istisnâ da beyân-i tağyîr kabilindendir ve istisnâî muttasîl, istisnâî münkatî kisimlarına ayılır. Bunlara âid geniş izahat ilerde kendi bölümünde gelecektir.

boşasa veya câriyesini azâd etse, veyahut «ona bin lira verin yüzü müstesnâ» dese, şâyet bunlarda harfler düzgün söylenlense bununla beraber kendisi işitmese, boşama ve azâd etme vâki olmaz ve istisnâ da sahîh olmaz.)

Musallî, Yatsı Namazının ilk iki rek'atında Fâtîha'yı okuyup zam-mı sûreyi terk etse, son iki rek'atta Fâtîha ile beraber sûreyi açıkdan okur. Musallî, ilk iki rek'atte Fâtîha'yı terk etse, ikinci iki rek'-atte Fâtîha'yı kazâ etmesi câiz olmaz. Çünkü musallî, ikinci iki rek'-ata âid Fâtihaları okur. Şâyet ilk iki rek'atın Fâtihalarını da okumuş ol-sa bir rek'atta iki Fâtihanın tekerrürü gereklidir ki, bu meşrû değildir.

NAMAZLARDA KIRÂATIN MİKTÂRI

Musallî, ancak Sabah Namazının birinci rek'atinde kırâati, ikin-ciden uzun yapar. Diğer namazların birinci rek'atında uzun yapmaz. Çünkü insanlar cemâate ve Sabah Namazının sünnetine yetişsinler di-ye, Sabah Namazının birinci rek'atında okumayı uzun yapmak sünnet-tir. Çünkü gaflet vaktidir. Diğer namazlar Sabah Namazı gibi değildir. Eğer âyet, uzunluk ve kısalıkda birbirine yakın olursa, okumayı uzun yapmak, âyetler yönünden muteberdir. Eğer farklı ve çeşitli olursa, kelimeler ve harfler yönüyle itibâr olunur. Farkın, üçte bir ve üçte iki kadar ile olması halinde, üçte ikinin birinci rek'atte ve üçte birin ikinci rek'atta bulunması gereklidir. Bu söylediğimiz, müstehab olanın açıklanmasıdır. Hükmün açıklanmasına gelince; eğer fark çok fazla olursa, vâ-rid olan habere (hadîs) binâen, bunda mahzûr yoktur. İkinci rek'atta bi-rinciden uzun okunması ise, icmâen kerîh (mekrûh) görülmüştür. Ke-rîh görülmesinin miktârı : Üç âyet kadar farklı olmaktadır. Eğer bir âyet veya iki âyet fark ederse, mekrûh olmaz. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.), Akşam Namazında Muavvizeteyn'i (5) okumuştur. Muavvizeteyn'in ikincisi, birincisinden bir âyet daha uzundur. Kâfi'de de böyle zikre-dilmiştir.

Namazın câiz olması için süre ta'yin olunmamıştır. Yâni, «O süre okunmadığı takdirde, namaz fâsid olur.» şeklinde süre tayin etmek câiz değildir. Çünkü **Yüce Allah'** (C.C.) in :

(5) Muavvizeteyn; malûm olduğu üzere Kur'ân-ı Kerîm'in son iki sûresi olan «Kul eûzü bî rabbîl-felâk» ve «Kul eûzü bî rabbîn-nâs» yâni FELÂK ve NÂS sûreleridir.

Felâk sûresi - Besmele sûreden bir âyet sayılmadığı takdirde - beş âyettir.

Nâs sûresi - yine Besmele sûreden bir âyet sayılmadığı takdirde - altı âyettir.

فَاقْرُوا مَا يَسِّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

«Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun.» (6) kavli mutlak olarak zikredilmiştir..

İmâm Şâfiî (Rh.A.) : «Resûlullah (S.A.V.) in «Fâtihasız namaz yoktur.» (*) sözü sebebiyle, namazın câiz olması için Fâtiha sûresi ta'yin edilmiştir.» der.

Biz deriz ki; nass yâni yukarıda geçen âyet mutlaktır. (*) Haber-i vâhid, mutlakı, mukayyed kılmaz. Çünkü mutlakı takyîd, neshdir. (7)

Namaz için süre ta'yin etmek, mekrûhdur. Meselâ; Secde Sûresini, İnsan Sûresini, Cuma gününün Sabah Namazında ve Cuma Namazında da Cuma Sûresi ve Münâfîkûn Sûresini okumayı ta'yin mekrûhtur. **Mekrûh olmasının sebebi, diğer sürelerin okunmasının terk edilmesidir.**

Fukahâ demişlerdir ki : Ta'yinin mekrûh olması; o sûreden başkasını okumak câiz değildir veya başkasını okumak mekrûh olur, diye, ta'yini gerekli gördüğü zamandır. Fakat, eğer musallîye, o sûreyi okumak kolay geldiği için veya Resûlullah (S.A.V.), o sûreyi okuduğu için teberrüken okursa, onda kerâhet yoktur. Lâkin câhil, «Başkasını okumak câiz olmaz» sanmasın diye, bazan başka süreleri de okumak şarttır.

Fâtiha'dan başkasını ta'yin mekrûhdur. Çünkü Fâtiha her ne kadar, namazın câiz olması için ta'yin edilmemişse de, kerâhetsiz her namazda okunması için ta'yin edilmiştir.

(6) Bk. Müzzemmil sûresi (73); âyet : 20

(*) Tirmîzî; Mevâkit; İbni Mâce; İkâme.

(*) **Mutlak :** Şumûle, iâhataya, ta'yin ve tâhsîse delâlet eden bir şeye yakın olmayaarak yalnız kendi cinsindeki fertlere ve hallere şâmil olan lafızdır.

(7) **Takyîd;** Kayıtlama, sınırlandırma; bir lafzi kendi cinsinde yaygın olmayan bir şekilde yaygın hâle getirmekten hâriç bırakmaktadır. Her hangi bir tasarrufu, bir hükmü, bir akâli her hangi bir husûsta şartlandırmaktır. Böyle bir hükm ve tasarrufa da **mukayyed** denir.

Nesh : Şer'i hükmün yine şer'i bir delille kaldırılmasıdır.

İMÂMA UYAN KİMSENİN KIRÂATİ :

İmâma uyan kimse, imâmin ardında okumaz. Her ne kadar imâm herhangi bir rahmet veya azâb âyetini okusa da, sadece o muktedî imâmî dinler ve susar. Çünkü **Yüce Allah (C.C.)** :

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوهُ وَنَصِّوْ

«Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun.» (1) buyurmuştur. Çünkü müfessirlerin çoğu, âyet-i kerîmenin tefsîrinde, hitâbın imâma uyanlar için olduğu kanaatindedirler. Müfessirlerin bazıları da, hutbe durumu için yorumlamıştır. Bu ikisi arasında çelişme yoktur. Hutbede dinlemek ve susmakla emrolunmağa sebeb, hutbede «Kur'ân okumak» bulunduğu içindir.

Hutbe de, imâma uyanın namazı gibidir. Yâni imâma uyan kimse hutbeyi dinler ve susar. Eğer hatîb, **Resûlullah'** (S.A.V.) e tasliye (*) ederse, yine dinler ve sükût eder. Ancak, eğer hatîb : (ﷺ) yâni «**Sallû aleyhi**» «**Resûlullah'a salavât getirin**» derse, dinleyen kimüler gizlice salavât söylerler. Yâni :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

(Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ Âli Muhammedin) derler.

Kenz'de ve Vikâye'de söyle denilmiştir : Bir kimsenin namaz için uyduğu imâm, tergîb (rahmet) veya terhîb (azâb) âyeti okusa da veya hitâbet etse de veya **Resûlullâh'** (S.A.V.) e tasliye etse de, imâma uyan kimse okumaz, bilâkis dinler ve susar.

Zeylai (Rh.A.) bu söze itiraz edip demiştir ki : (Kenz ve Vikâye-nin) «Veya hitâbet etse» sözünün zâhirinin, kırâat'a atfedilmesi mânâca doğru olmaz. Çünkü o, susmanın, hutbeden ve **Nebî'** (S.A.V.) e tasliyeden önce vâcib olmasını gerektirir. Murâd olan ise böyle değildir. Bu itirâzin giderilmesi : Mü'temî, imama uymak durumunda olan kimse, mânâsına olması, «veya hitâbet etse» sözünün de «imâma uyan

(1) Bk. A'râf Sûresi (7): âyet : 204

(*) Tasliye : Salevât getirmektir.

okumaz» sözünden sonra mahzûf (kaldırılmış) olan «okudu» (**karaa**) ya bağlanmasıyla mümkün olur. Bu durumda mâna : Her ne kadar imâm, rahmet veya azâb âyeti okusa da, imâmı okuduğu zaman, imâma uyan okumaz, bilâkis dinler ve susar. Veya imâm, hitâbet veya Nebî (S.A.V.) üzerine salavât getirdiği zaman, imâma uyan okumaz, ancak dinler ve susar, demek olur. İşte böylece **Zeylaî** (Rh.A.) nin itirâzı giderilmiş oimaktadır. Ben başlangıçta artık soru sorulmasın, diye ibâreyi değiştirip «hutbe de böyledir.» dedim. Hatîbden uzak olan mü'temâ, dinleme ve susmada yakın olan gibidir.

C E M Â A T :

Cemâat, erkekler için Sünnet-i Müekkededir. Bir kavle göre; «Farzdır.» Yakında açıklaması gelecektir. Şüphesiz kadınların cemâati mekrûhtur.

Namaz kılacak cemâat, mahalle mescidinde ezân ve ikâmeti tekrâr etmez. Yâni bir mescidin imâmı ve cemâati ma'lûm olsa, o cemâatinbazısı ezân ve ikâmetle namazı kılsalar, geri kalanlar için ezân ve ikâmetle o namazın tekrârı mubâh olmaz. (*) Lâkin, eğer mescid, yol mescidi olursa, o namazın ezân ve ikâmetle tekrârı ittifakla mubâh olur. Eğer mescid ehli ezânsız, ikâmetsiz tekrâr ederse, ittifakla câiz olur. Ancak eğer o mescidin ehlinden başkası ezân ve ikâmetle kılsalar, câiz olur. Çünkü mescid emlinin hakları başkalarının fiili ile sâkit olmaz. Veya o mescidin ehli olanlar, ezân ve ikâmetle kılıp lâkin ezân ve ikâmeti gizlice okumakla kılsalar, diğerlerinin de kılması câiz olur. Çünkü onların ezânı gizlidenden okumaları diğerleri için özür olur.

İ M Â M E T :

Hâzır olanlar arasında imâmete en lâyık olanı, namaz câiz olacak kadar kırâati güzel oldukdan sonra, sıhhât ve sesâd yönünden namazın ahkâmını, onların en iyi bilenidir. Çünkü başka şeye nazaran ilme ihtiyâc daha çoktur.

İlimde eşit olurlarsa, imâmete en lâyık olan, onlardan kırâat yönünden ve kırâati de, tecvîd yönünden daha fazla olandır. Çünkü Kur'ân okumak namazda rükündür.

(*) Mekrûh olur.

Eğer kırâat ve tecvîdde eşit olurlarsa, onlar arasında imâmete en lâyık olanı, Yüce Allah' (C.C.) dan en çok korkan ve şüpheli şeylerden en çok sakınandır. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) :

مَنْ صَلَّى خَلْفَ عَالِمٍ تَوَقَّعَ فَكَانَ أَصَلَّى خَلْفَ نَبِيٍّ

«Bir kimse takvâ sâhibi olan bir âlimin ardından namaz kılarsa, sanki o bir Nebî'nin ardından namaz kılmış gibidir.» buyurmuştur.

Eğer; ilim, kırâat ve takvâda da eşit olurlarsa, onlardan imâmete en lâyık olanı, yaşı bakımından onların en büyük olanıdır. Çünkü Resûlullah' (S.A.V.) in Ebû Müleyke' (R.A.) nin iki ogluna :

لِيَوْمِكُمَا كَبِيرُ كُبَيْتَ

«Yaş bakımından en büyüğünüz size imâm olsun.» (**) dediği rivâyet edilmiştir.

Eğer yaşı bakımından da eşit olurlarsa, imâmete onların en lâyık olanı insanlar ile iyi geçinip güzel ahlâk sâhibi olandır.

Eğer güzel ahlâk yönünden de eşit olurlarsa, onlardan imâmete en lâyık olanı, gecede, namazı çok kılandır. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) :

مَنْ كَثُرَ صَلَوةً بِاللَّيلِ حَسُنَ وَجْهُهُ بِالنَّهَارِ

«Kim gecede namazı çok kılarsa, gündüzde yüzü güzel olur. (nurlanır).» (***) buyurmuştur.

Eğer bunda da eşit olurlarsa, onlardan imâmete en lâyık olanı, neseb yönünden daha şerefli ve libâsı yönünden daha temiz olandır. Çünkü bu sıfatlarda cemâati çoğaltma vardır. Eğer bunda da eşit olurlarsa, kur'a çekilir (1) veya cemâat seçikleri kimseyi imâm yaparlar. Mi'râc'u'd-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Kölenin imâmeti mekruhtur. Çünkü köle ilim öğrenmek için boş vakit bulamaz, onun üzerine bilgisizlik gâlib olur.

(**) Buhârî, Tirmîzî, Nesâî, İbn-i Mâce, Ahmed b. Hanbel.

(***) İbn-i Mâce; Câbir' (R.A.) den rivâyetle. (Zayıf senetle).

(1) Çünkü kur'a meşrû bir iştir ve Sünnet kılınmış bir yoldur.

(Vâni)

A'râbinin imâmeti de mekrûhtur. A'râbi (2), çölde yaşayan kimse dir. Çölde yaşayan o kimse, ister Arap olsun, ister A'cemî (3) olsun. Çünkü bunların üzerine bilgisizlik gâlib olur.

Fâsık'ın imâmeti de mekrûhtur. Çünkü fâsık, dininin işine önem vermez.

A'mânın da imâmeti mekruhtur. Çünkü a'mâ, pislikden korunamaz, kendi kendine Kibleye yonelemez ve çok kere abdesti tam alamaz.

Mübtedî'nin imâmeti de mekrûhtur. Mübtedî, hevâ sâhibi kimsedir ki, o hevâ nedeniyle sâhibi, tekfîr olunmaz. Eğer o hevâ ile sâhibi tekfîr olunursa, asla imâmeti câiz olmaz.

Veled-i zinânın da imâmeti mekruhtur. Çünkü veled-i zinânın, onu terbiye edecek babası yoktur. Şu halde ona bilgisizlik gâlib olur.

Eğer bunlardan biri, yâni : Köle, A'râbi, Fâsık, A'mâ (4), Mübtedî ve Veled-i zinâ imâmete geçseler, kerâhetle beraber imâmetleri câiz olur. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) :

صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ تَرْوَافَاجِرٍ

«Sizler her sâlih kimsenin ve fâsıkın ardında namaz kılınız.» (5) buyurmuştur.

(2) **A'râb :** Aslında Arap kelimesinin çoğuludur. Türk, Rum, Hind v.b. gibi yabancılarla alâkâsı olmayan Arap ırkına mensûb kimseler demektir. Çoğu hâlindeki bu kelime sonraları «Bedevî» çölde yaşayan Arap mânâsına olarak A'râbi şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. (Kaamûs Terc.)

(3) **A'cem (A'cemî) :** Acem, Arap olmayan insan sınıfına denir. Türk, Hint, İranlı, Pakistanlı, Rûm v.b. gibi.

(4) **Bedâyi'e göre;** bulunduğu mescidde a'mâya faziletçe eşit başka kimse bulunmadığı takdirde, o a'mânın imâmeti daha uygundur.

Muhit'te de bunun benzeri kayıtlardır.

Resûlullah (S.A.V.) a'mâ olan İbn Ümmî Mektûm (Amr) (R.A.) ve Utbân bin Mâlik el Ensâri el Hazrecî' (R.A.) yi Medîne'de yerine (îmâm olarak) bırakmıştır. (Zeylâl)

(5) Burada istidlâlin şekli şudur : Zikredilen sınıftan herbiri iyi (birr) de olsa kötü (fâcir) de olsa her hâlikârdâ arkalarında namaz kılmak câizdir.

Bu hadis-i şerîf; Dâre Kutnî'de mevcûddur.

İmâmin namazı uzatması mekrûhtur. (6) Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

مَنْ أَمَّ قَوْمًا فَلَيُصْلِبْ بِهِمْ صَلَاةً أَضْعَفَهُمْ
فَإِنَّ فِيهِمُ الْرَّيْضَ وَالْكَبْرَ وَذَلِكَ الْحَاجَةُ

«Bir kimse bir cemâate imâm olursa, o kimse, cemâate onların en zayıfının (kılacağı şekilde) namazını kıldırıversin. Çünkü o cemâatin içinde, hasta, yaşılı ve hâcet sâhibi olanlar vardır.» (*) buyurmuştur.

KADINLARIN İMÂMETİ VE CEMÂATİ :

Kadınların yalnız başına cemâati mekrûhtur. Çünkü onlar için iki mahzûrdan biri gerekir : Biri, imâm olan kadının saffın ortasında durmasıdır ki bu mekrûhtur. İkincisi, imâm olan kadının öne geçmesidir ki, bu da kadınlar hakkında mekrûhtur. (**)

Eğer kadınlar cemâat yaparlarsa, imâm öne geçmez. Sadece kadınların ortasında durur. Çünkü şerrin bazısı, bazısından daha zararsızdır.

Meselâ : Urât gibi - ki urât ârı'nın çoğuludur ve çıplak olanlar demektir - şüphesiz, çıplak erkekler cemâat ile namaz kıldıkları zaman onların imâmi da öne geçmez.

Genç Kadınların (7) bütün Beş Vakit Namaz ve Cuma Namazı cemâatlerinde bulunmaları (Tahrîmen) mekrûhtur. Çünkü bunda fitne korkusu vardır.

Yaşlı kadınların da Öğle, İkindi ve Cuma'da bulunmaları mekrûhtur. Çünkü, fâsiklar bu üç vakitte toplanırlar. Fâsiklerin aşırı şehvetleri bazan onları yaşılı kadınlara arzuya sevk eder. Sabah ile Yatsıda fâsikler uyurlar, Akşamda ise yemek ile mesgûl olurlar.

Sahrâda olan namazgâhda ise, genişlik bulunduğu için, yaşılı kadınların ayrı bir tarafda olmaları mümkündür. Öyleyse, yaşılı kadınların, bu şekilde cemâatte hazır olmaları mekrûh değildir. (Kâfi'de «Bugün fet-

(6) Yâni, sünnet olan miktardan fazla uzatmaktadır.

(*) Câbir (R.A.) dan rivâyetle. Tirmîzî hâriç beş Hadîs kitabı.

(**) Böyle bir şeyi ne Resûlullah (S.A.V.) ve ne de Sahâbe (R.A.) dan biri yapmıştır. (Vâni)

(7) Şer'an bu devre 15 ile 29 yaş arasıdır.

vâ, fesâd zuhûru sebebiyle, namazların hepsinde kadınların cemâatte hazır olmalarının kerâhetine dâirdir.» denmiştir.)

İKTİDÂ MES'ELESİ :

İmâma uyan tek kişi, imâmın sağında durur. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.), İbn Abbâs (R.A.) ile namaz kılmış ve İbn Abbâs' (R.A.) i sağ tarafında durdurmuştur. Zâhir rivâyette, tek kişi imâmdan geride durmaz.

İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki, tek cemâat ayak parmaklarını imâmın topuğu yanına (hizasına) koyar. Eğer imâma uyan kimse, imâmdan uzun olur da, onun súcûdu imâmın önüne düşerse, bu takdirde imâma zarar vermez. Çünkü itibâr, durduğu yere- dir. Súcûdun yerine değildir. Eğer tek muktedî, imâmın sol tarafında veya arkasında kîlsa, namazı câiz olur. Lâkin esah kavlde, imâmın solunda veya ardında kîlanlar, sünnete aykırı olduğundan, günahkâr olurlar.

İmâma uyan iki kişi olursa, imâmın ardından dururlar. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.) böyle yapmıştır.

Su ile abdest alan, toprak ile teyemmüm edene uyar. Çünkü teyem- müm, Hanefîlerce, su ile abdest gibi, mutlak temizliktir. Bundan dolayı teyemmüm, ihtiyaç miktârına göre takdîr edilmez.

Ayağını yıkayan, mesh edene iktidâ eder (uyar). Çünkü mestler ayağa hades geçmesine engel olur. Mestlere ulaşan hadesi de mesh gi- derir.

Ayakta kîlan oturarak kîlana uyar. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.) na- mazının sonucusunu arkasındaki cemâat ayakta oldukları halde, otu- rarak kıldırmışlardır.

İmâ ile namaz kîlan kimse, imâ ile kîlana, ikisi de aynı durumda oldukları için, uyar. Ancak oturarak imâ ile kîlan, yatarak imâ ile kîlan imâma uyamaz. (8)

Nâfile namaz kîlan kimse, farz kîlana uyar. Çünkü nâfile kîlan hakkında hâcet, namazın aslinadır. İmâm hakkında da o hâcet mev- cuttur. Şu halde, yerine getirme (ikâme) gerçekleşmiş olur.

(8) **Zeylai'** (Rh.A.) nin sözünden anlaşıldığına göre; ayakta olan da böyledir. (Azmîzâde)

Nâfile kılan, nâfile kılana, durumda ikisi de beraber oldukları için, uyar.

Yemin eden de, yemin edene uyar. Yâni iki adamdan her biri, ikişer rek'at namaz kılmaya yemin edip, onlardan biri diğerine uysa, nâfile kılanın nâfile kılana uyması gibi, sahîh olur.

Yemin eden de, adayana uyar. Yâni bir adam iki rek'at namaz kılmaya adayıp (nezredip) ve diğer adam da «Allah hakkı için iki rek'at namaz kılıyorum» diye yemin etse, yemin edenin adayana uyması câiz olur. Çünkü yemin edenin adayana uyması, nâfile kılanın farz kılana uyması gibidir. Aksi câiz değildir. Yâni adayan, yemin edene uymaz. Çünkü adayanın yemin edene uyması, farz kılanın, nâfile kılana uyması gibidir.

Adayan kimse adayana uymaz. Yâni bir adam iki rek'at namaz kılmayı adasa ve diğer bir adam da yine böyle iki rek'at namaza adak edip ikisinden biri diğerine uysa, câiz olmaz. Çünkü bu iki adayan kimseden her biri, bir farz kılanın başka bir farz kılana uyması gibidir. Ancak adayan kimse, o adanan namaza niyet ettiğinde iktidâ câiz olur. Meselâ, bir adam iki rek'at namaz kılmayı adayıp, diğer bir adam da «Allah için o adanan namazı kılmak benim üzerine adak olsun.» dese, sonra o iki adayan kimseden biri diğerine uysa, müştereklik bulunduğu için iktidâ câiz olur.

Erkek, namazda kadına veya çocuğa iktidâ etmez. Kadına uymasının sebebi, Resûlullah' (S.A.V.) in :

أَخِرُوهُنَّ مِنْ حِبَّ أَخْرَهُنَّ اللَّهُ فَلَا يَجِدُونَ نَفْدًا لَهُمَا

«Allah, kadınları geriye aldığı için, siz de onları (namazda) geriye alın. (Çünkü) kadınların (namazda) öne geçirilmesi câiz değildir.» kavli şerîfidir. (*)

Çocuğa da iktidâ olunmaz. (9) Çünkü çocuğun namazı nâfiledir. Öyleyse, farz kılanın, nâfile kılana uyması câiz olmaz.

Yine temiz ve özürlü olan musallî, özürlüye; okumuş olan, ümmîye; giyimli olan, çiplağâ ve imâsız kılan, imâ ile kılana ve yine farz kılan, nâfile kılana uymaz. Çünkü bu uymalardan her birinde kuvvetliyi zayıf üzerine binâ etmek vardır. Bu ise, câiz değildir.

(*) Rezin.

(9) Fakat çocuğun çocuğa iktidâsı câizdir. Çünkü namaz bir (müttehid) durumdadır.

(Vânî (R.h.A.))

Yine farz namaz kılan, başka farz kılan kimseye, müstereklik bulunmadığı için uyamaz. (10)

Müsâfirin de, Ögle, İkindi ve Yatsı Namazı gibi yolculuk sebebiyle değişmiş olan namazında, vaktinden sonra mukîme uyması câiz olmaz. (11) Gerek o mukîmin tahrîmesi zikredilen gibi, vaktinden sonra olsun, gerekse vakitte olup peşisîra vakit çıktıktan sonra müsâfir uyar olsun, câiz olamaz. Şâyet mukîm ve müsâfirin tahrîmesi vakitte olup, onlar namazda iken vakit çıkarsa, bu namaz onun aksinedir (müsâfirin mukîme uyması caizdir). Veya müsâfirin mukîme uyması, Sabah ve Akşam Namazı gibi, seferde sayısı değişmeyen namazda olsa, uyması sahîh olur.

Müsâfirin mukîme, sayısı değişen namazda uymasının sahîh olmasına sebeb şudur : Çünkü müsâfir, yolculukda sayısı değişen namazda, hükmen farz olan namazı, farz olmayan namaz üzerine binâ etmiştir. Eğer, mukîme namazın birinci iki rek'atında uyarса, o binâ birinci ka'de (oturuş) hakkındadır. Çünkü birinci ka'de müsâfire farzdır, imâma farz değildir. Ya da, eğer müsâfir mukîme ikinci iki rek'atta uyarsa, binâ, kırâat hakkındadır. Çünkü kırâat ikinci iki rek'atta imâma nâfiledir, muktedîye farzdır.

Fakat müsâfir, vakitte uyabilir. Yâni farz ve nâfilede müsâfir ile mukîmin durumları bir olduğu için, müsâfir mukîme, yolculuk ile değişen namazda vaktinde uyar. Çünkü müsâfir üzerine, mukîme uyma hâlinde dört rek'atlı namazı tamamlamak vâcib (farz) olur. Zirâ bu uyma, müsâfirin ikâmete niyeti makamındadır. Çünkü müsâfir imâma uyararak bu dört rek'atlı namaz hakkında mukîm olmuştur. Öyleyse birinci ka'de hakkında ve son iki rek'attaki kırâat hakkında, farz kılanın farz kılmayana uyması gibi bir durum meydana gelmiş olmaz. Çünkü kırâat, nâfilenin her rek'atında farzdır. (12) Bu konunun daha geniş tahkîki, Müsâfir Namazı bâbında gelecektir. İnsâallâhu Teâlâ.

Bir kimsenin uyduğu imâmîn abdestsiz olduğu anlaşılsa, namazı iâde eder. Yâni bir kimse imâma uyup ondan sonra imâmînin muhdis olduğu meydana çıksa, o imâma uyan kimse namazı iâde eder. Çünkü **Resûlüllâh (S.A.V.)** :

(10) Çünkü iktidâ bir ortaklıktır, ittihâdi gerektirir (Sadr'üs-Şeriâ (Rh.A.))

(11) Meselâ, bunlardan birinin Öğleyi, diğerinin ikindiyi; yahut yine bunlardan birinin bir önceki günün Öglesini, diğerinin de içinde bulundukları günün Öglesini kılması gibi. (Ferîsteh (Rh.A.))

(12) Şâyet, Müsafir namazı tamamlarsa ikinci iki rek'at nâfile olmuş olur.

اَمَّا رَجُلٌ صَلَّى بِقَوْمٍ ثُنَّدَ كَرْجَنَابَةَ اَعَادُوا

«Bir adam bir cemâate imam olup namaz kıliverse, ondan sonra cunuğ olduğunu hatırlasa, o cemâat ve adam namâzı iâde ederler.» buyurmuştur.

Bir ümmî ile bir okuyabilen kimse (13), bir ümmîye uyup veya son iki rek'atta İmâm olan ümmî bir ümmîyi istihlâf etse (yâni yerine İmâm yapsa) (14), üçünün de namazı fâsid olur. Okuyabilenin (kârî'nin) namazının fâsid olmasının sebebi; okuyabilen kimsenin, kırâata kudreti olmakla beraber kırâatı terk ettiği içindir. İki ümmînin namazının fâsid olmasına gelince; şüphesiz iki ümmî cemâate rağbet ettikleri zaman, okuyabilenin kırâati, ikisi için kırâat olduğundan onların okuya bilene uymaları vâcib olmuştur. İmdi okuyabilen kimsenin kırâate kudreti ile beraber, o iki ümmî, kırâat-i takdîriyyeyi (takdir edilen kırâat) terk etmişlerdir. Eğer okuyabilen kimse, ümmiyi son iki rek'atte istihlâf (*) etse, hepsinin namazı fâsid olur. Çünkü kırâat her namazda tâhâken (hâkikâten) veya takdîren vâcibdir. Halbuki burada kırâat mevcût değildir. Son iki rek'atta kırâatin vâcib olmaması sebebiyle, son iki rek'atta, ümmînin istihlâf için uygun olduğu zannedilmesin diye, müsannîf son iki rek'atı ayrıca zikretmiştir.

Namazda erkekler, İmâmın ardında saf olurlar, Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

لِيَلِيقَنِي مِنْكُمْ اُولُو الْأَحْلَامِ وَالنُّبُرِ

«Sizden ahlâm ve akıl sâhibleri bana yakın dursunlar.» (*) Yâni akıl ve bâliğ olanlar bana yaklaşınlar, buyurmuştur.

Erkeklerin ardında çocuklar, onların ardında hünsâlar saf olur.

(13) Bu meselede Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile İmâm Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedirler. Kâfi'de böyle geçer. (Azmîzâde)

(14) Bu meselede Ebû Yûsuf (Rh.A.) ve İmâm Züfer (Rh.A.) ayrı görüştedirler. Kâfi'de böyle geçer. (Azmîzâde)

(*) İstihlâf; Elbiselerinden tutup mihraba çekmekdir. (Inâye)

(*) Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbni Mace, Dâremî, Ahmed b. Hanbel.

(15) Hanâsî, (hi) nın fethiyle hünsânın çoğuludur. Habâlâ, hublâ'nın (16) çوغulu olduğu gibi. Çocuklar, erkeklikde hâlis oldukları için, hünsâlardan öne alınmıştır. Hünsâların arasında da kadınlar saf olurlar.

NAMAZDA KADINLARIN ERKEKLER İLE BİR HİZÂDA BULUNMASI :

Eğer kadınlar erkeklerle bir rükn miktârı muhâzi (ayni hizâda) olurlarsa, malûm olsun ki, namazı bozar. Bunun bir takım şartları vardır :

Birincisi : Kadının erkekle bir hizâda bulunduğu yerde bir rükn edâ edecek kadar kalmasıdır. Ancak bir rüknden az durmak bozmaz.

İkincisi : Erkekle bir hizâda bulunan kadının, vücudca iri ve cimâa elverişli bir müştehât (1) olmasıdır. Sahîh olan budur. Cimâa elverişli olmaktan murâd, fil cümle yani (halde veya mâzîde) (*) şehvet ehlinden olmasıdır. Yalnız o hizâda duran, mecnûne veya iştah hâsil olmayan küçük kız olursa, namazı bozmaz. Velev ki o muhâziye (2), «mahrem veya insanların tabiatlarının hoşlanmadığı» bir yaşılı kadın olsun, yine namazı bozar.

Üçüncüsü : Erkek ve kadının ikisinin de namazının rükû ve súcûd-

(15) Hünsâ : Lûgatta yumuşak, mülâyim demektir.

Şeriatta; hem erkeklik ve hem de dişilik tenasül uzuvları (veya kromozomları) taşıyan kimse veya herhangi bir canlı; çift cinsiyetli, ya da bu iki uzuvdan hiçbirini bulunmayan demektir.

Yeni dilde, bunlara ershîlik denir. Tîp dilinde de hermaphrodite diye geçer.

Hünsâ-i Müşkil : Her iki cinsiyet organını taşıyan, fakat bu organlardan biri ful, hareket ve yapı bakımından diğerinden farklı olmayan hünsâdır.

Ancak, hünsâ-i müşkilde hüküm idrarın cereyâni, iştâh, olgunluk ve ihtilâm bakımından üstün olan tarafa göre verilir.

Hünsâ-i Recûli : Erkeklik kromozomları daha fazla olan hünsâdır.

Hünsâ-i Nisâi : Kadınlık kromozomları daha fazla olan hünsâdır.

(Kâmus Terçemesi. Âsim Efendi, Ta'rifât. Seyyid-i Şerif Cûrcânî. El Kâmusü'l Âsî - Arabic - English - Elias A. Elias. Meydan Larousse, C. 6)

(16) Hublâ : Hâmile, gebe.

(1) **Müştehât :** Erkeklik hissini tahrik edecek hale gelmiş kız.

(*) Halde tabiri : İştah sahibi küçük yaşındaki kız; Mazide tabiri : Yayıya şâmildir

(Abdûlhalîm)

(2) **Muhâziye :** Namazda erkeklerle bir hizâda bulunan kadın.

lu namaz olmasıdır. Eğer ikisi de imâ ile kılarlarsa; hattâ, eğer kadın Cenâze Namazında erkekle bir hizâda durursa, namazı bozmez.

Dördüncüsü : İkisinin edâ edecekleri namazda, ikisinden birinin diğeri için imâm olması veya edâ edecekleri namazda ikisinin bir imâma uyması suretiyle o namazın ikisi arasında ortak olmasıdır. Şu halde, ortaklık imâm ile me'mûm (imâma uyan) arasına ve iki me'mûm arasına şâmil olur. Sonra muhâziye ile imâmın namazda ortaklığını, bazan hâkikaten olur. Nitekim müdrikde (3) olduğu gibi. Bazan da hükmendır. Nitekim lâhikde (4) olduğu gibi. Çünkü lâhik, kazâ edeceği namazda, sanki o imâmın altında gibidir. Nitekim izâhi yakında gelecektir. Şüphesiz, zikrolunan şekilde ortaklık, Bayram Namazı, Terâvih Namazı ve Ramazanda Vitr Namazı gibi Namazın edâsına, kazâsına; farzlara ve gayrına şâmildir. O halde muhâzât (5) zikredilenlerin hepinde namazı bozucudur.

Beşincisi : Erkek ile bir hizâda namaza duran kadının, hâilsiz (6) bir yerde olmasıdır. Çünkü hâil muhâzâtı kaldırır. **Hâilin en azi, muahhara-ı rahl (7) miktâridir.** Çünkü, Namaz ahvâlinin en aşağısı oturmaktadır. Bu bakımdan, hâilin en azi muahhara-ı rahl ile takdir edilmişdir. Hâilin kalınlığı parmak kalınlığı gibidir. Ferece (ferâce) de, hâil yine geçer. Ferecenin en aşağısı, bir adam ayakta duracak kadar miktârdır. **Zeylaî' (Rh.A.)** de böyle demiştir.

Altıncısı : Erkekle bir hizâda duran kadının yönlerinin bir olmasıdır. Hattâ yön ayrı olsa, namazı bozmez. Halbuki yönün ayrılığı ancak, Ka'be'nin içinde (*) veya karanlık bir gecede her biri araştırma ile namazlarını kılmaları hâlinde tasavvur edilir. **İmâm Serûci (Rh.A.), «Gâye» adlı kitâbında, Ka'be'de Namaz Bâbında böyle zikretmiştir.**

Yedincisi : İmâmın kadına veya kadınlara namaza başladıkten sonra değil de, başladığı vakitte (**) niyet etmesidir.

-
- (3) **Müdrik :** İmâma tamamen uyan, yâni namazın evvelinden sonuna kadar fasîsiz olarak İmâma uyup bütün rek'atleri İmâm ile beraber kılan kimsedir.
 - (4) **Lâhik :** Namaza İmâm ile başladığı halde kendisine uyku, gâflet veya cemâatin çokluğundan dolayı bir zahmet ya da bir hades meydana gelip de namazın tamamını veya bir kısmını İmâm ile kılamayan kimsedir.
 - (5) **Muhâzât (Muhâzât-ı Nîsâ) :** Kadınların namazda erkeklerle bir hizâda bulunması.
 - (6) **Hâil :** İki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, iki şey arasında bulunup birinden diğerinin görünmesine veya birleşmelerine mâni olan, arayı kapayan engel.
 - (7) **Muahhara-ı rahl :** Deve semerinin arka ağacı. Deveye binen kimsenin semere oturduğu zaman baş hizâsına gelen enli bir tahta.
 - (*) Veya avlusunda.
 - (**) Erkeklerle niyetle birlikte.

Sonra erkekle bir hizâda namaza duran kadının bütün uzuvlarıyla muhâzî olması gerekmekz. Hattâ bu muhâzât onun bazı uzuvları ile biles olsa yeterlidir.

Ebû Ali Nesefî (Rh.A.) demiştir ki : Muhâzâtın haddi, erkek ile bir hizâda olan kadının uzungundan bir uzvunun erkeğin bir uzvuna muhâzî olmasıdır. Hattâ eğer kadın bir sofa (zulle) üzerinde, erkek de oradan aşağıda kadının hizâsında olsa, eğer erkek kadının uzungundan birine muhâzî olursa, erkeğin namazı bozulur.

Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki : Muhâzâtta mu'teber olan - sahîh kavle göre - kadının inciği ve topağının muhâzî olmasıdır. Bazısı, muhâzâtta mu'teber olan, kadının ayağıdır, demişlerdir.

Şâyet sen (ey müslüman!) **bu şartları öğrendinse, ma'lûm olsun ki;** musannifin «mûstehât» sözü «şâyet ona muhâzî olsa» sözünün fâilidir. Yâni müştehât kadın, erkeğe, namazın rükünlerinden bir rükn edâ edecek kadar muhâzî olsa; eğer o, erkeğin bir uzvuna muhâzî olursa erkeğin namazı bozulur. İmdi musannifin «bir rükn miktârı» sözü, birinci şarta işaret olur. Yine musannifin «mûstehât, şâyet ona mahrem de olsa» sözü, ikinci şarta işaretettir. Bu mahrem olanlar erkeğin kızkardeşi, kızı veya bunlara benzeyenlerdir. Musannifin, «mûstehât ile erkek, kâmil namazlarında bir hizâda bulunsalar» sözü, üçüncü şartta işaretettir. Musannifin «edâ etmek yönünden müsterek olan kâmil namaz» sözü, dördüncü şarta işaretettir. Kazâ Namazının karşılığı sanılmasın diye musannif «edâen» dememiştir. Yine musannifin «hâilsiz bir yerde» sözü «Hâzethü = ona muhâziye oldu» sözüne mütealliktir ve beşinci şarta işaretettir. Musannifin, «mûstehât ile erkeğin yönleri bir olsa» sözü, altıncı şarta işaretettir. Yine musannifin «namazı bozulur» sözü, «ona muhâziye olsa» sözü için cezâ (cevap) dır. Musannifin, «eğer erkek kadına imâmete niyet ederse, erkeğin namazı fâsid olur, ve eğer erkek ona imâmete niyet etmezse müştehâtın namazı fâsid olur.» sözü yedinci şartta işaretettir.

Bir cemâat bir mescidde olan gölgeliğin (sofanın) /Zulle/ (8) üze-

- (8) **Zulle :** Metinde geçen bu kelime lûgat mânâsı itibariyle gölgelik, sofa, sundurma demektir.

Câmi içindeki zulleden maksad ise şudur : Câmlerde orta sahnin zemininden biraz yüksekte olan yan sahneler; cümle kapısının iki yanında bulunan yüksek ve revaklarla örtülü son cemâat yeri (sofa) dır.

Câmiin son cemâat yerindeki revak kemerinin cümle kapısına rastlıyan orta kısmı daha geniş, üstündeki kemer de daha yüksek ve büyuktur. Buraya sertak (baş kemer) denir. Zikredilen revakların yanı üstü örtülü, önü açık ve zemini yüksek yerin arkasındaki duvarın üstünde dışarıya çıkma olarak yapılmış balkon gibi küçük kısma mükebbire de denir.

Müezzin buradan hem câminin içini hem de dışını rahatça görebilir. Câmi içindeki İmâmın tekbirlerini aynen tekrar ederek dışardakilerin de cami içindeki cemâatle birlikte namaz kılmalarını temin eder.

rinde namaz kılsalar ve o (erkeklerin bulunduğu) gölgeliğin altında, önlerinde kadınlar yahut yol olsa, o cemâatin namazları câiz olmaz. Çünkü yol ve kadınların saffı, iktidâya mâniidir. Hâniye'de böyle zikredilmiştir.

Eğer o mescidin gölgeliği (zulle) üstünde namaz kılan erkeklerin altlarında, hizâlarında kadınlar olsa, o yerin üstünde olan erkeklerin namazları câiz olur. Çünkü onların arası ile imâmın arasında kadınlar yoktur. İmdi o yerde hâil bulunduğuundan muhâzât olmaz. Şu halde onların namazları fâsid olmaz. Meselâ : Bir erkek bir kadın ile beraber, aralarında duvar olduğu halde, bir namaz kılsalar, namazları fâsid olmaz.

İKTİDÂYI MENEDEN DURUMLAR :

Bir mescidin mahfeli (9) üzerinde namaz kılan musallînin, eğer o mescidin sahnâsında (orta boşluğunدا) boş yer bulunursa, namazı mekrûh olur. Eğer sahnânda boş yer bulunmazsa mekrûh olmaz.

İmâm ile ona uyan kimse arasında olan geniş yol, imâma uymayı meneder. **Geniş yol, içinden araba ve yüklerle dolu kâfile geçen yoldur.**

Yol ile büyük nehirden her biri, mescidde bulunduklarında iktidâyi menetmez. Büyük nehir, içinde küçük gemi yüzen nehirdir. Mescidde olan geniş boşluk da iktidayı menetmez. Hâniye'de böyle zikredilmiştir. Bir kavle göre; «Geniş yol ve büyük nehir gibi geniş boşluk da meneder.»

Yine sahrada İmâm ile Muktedî arasında tek saffa sıgmak mümkün olacak kadar bir aralık iktidâyi menetmez. Sahrada üç zirâ' miktarı aralık olması iktidâyi meneder, diyen de vardır. Sahrâlarda musallâ (cebbâne) (10) Bayram Namazında mescid gibidir.

Kâdihân (Rh.A.) : Eğer imâm, insanlar ile beraber Bayram Namazını musallâda kılsa, her ne kadar safların arasında açık yer veya ge-

(9) **Mahfet (Mahfil - raf)** : Toplanılacak yer, toplantı yeri demektir.

Camilerde mahfet; etrafi parmaklıklarla çevrili, yerden yüksekçe olan kısımdır.

Müezzin mahfili camilerde müezzinlere ayrılan yüksekçe yerdür. Camilerde bundan başka Mahfil-i hümayûn (Hünkar Mahfili) denen ve selâtin camilerinde bulunup Padişahların namaz kılmalarına ayrılmış olan yerler de vardır ki buralara umûmiyetle bir kaç basamak merdivenle çıkarılır. Bu Mahfil-i Hümayûn'un cemâat tarafından görülmemesi için çevresi kafesle kapatılmıştır.

(10) **Musallâ (Cebbâne)** : Açıkta namaz kılmaya mahsûs ve Kibâc tarafında Mihrâb yerine bir dikili taş ikâme edilen üstü açık mescid.

nişçe yer olsa da, hepsinin namazları câiz olur, demiştir. Çünkü cebbâne yâni musallâ insanlar için, namazın edâsı hakkında mescid hükümdedir.

İmâm ile muktedî arasında hâil olur ve o hâil sebebiyle imâmın durumu bir bakıma şüpheli olursa, o hâil iktidâyi meneder. Eğer o hâil sebebiyle imâmın durumu şüpheli olmazsa, iktidâyi menetmez. Ancak yer, ayrı ayrı olursa (yâni saflar bitişik olmazsa), iktidâyi meneder.

Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki : Eğer muktedî kendi evi ile mescid arasında olan duvar üzerinde olsa, muktedîye İmâmın hali şüpheli olmazsa, iktidâ sahîh olur. Eğer muktedî, evinin damı üzerinde dursa ve muktedînin evi de o mescide bitişik olsa, her ne kadar imâmın durumu o muktedîye şüpheli olmasa da, o muktedînin mescidde olan imâma uması sahîh değildir. Çünkü mescid ile muktedînin evinin damı arasında çok aralık vardır. Şu halde mekân ayrı ayrı olmuştur. Fakat mescid ile berâber olan evde ancak duvar araya girmiştir. Halbuki burada yer ayrı değildir. Yer birleşmiş olduğu vakitte iktidâ sahîhdir. Ancak eğer imâmın durumu, o muktedîye şüpheli olursa, iktidâ sahîh değildir.

Yine Kâdîhan (Rh.A.) demiştir ki : İmâm namazı bitirdiği zaman, Kıblenin sağ tarafına dönmesi müstehabdır. Kıblenin sağı, Kıbleye yönelenin solunun hizâsında olan taraftır. Kıblenin solu, Kıbleye yönelenin sağının hizâsında olan tarafıdır.

İKTİDÂ KONULARI İÇİN EK

Müdrik, istilahda imâm ile beraber rek'atları kılan kimsedir.

Mesbûk, imâmin onu bütün rek'atlar ile geçtiği ve imâma, son rükûdan başını kaldırdıktan sonra yetişen veya imâma teşehhûdde yetişen kimsedir. Veya imâm, o kimseyi bazı rek'atlar ile geçer. O kimse imâma iki rek'atlı namazda birinci rek'attan sonra yetişir veya ikinci rek'attan sonra yetişir. Veya dörtlü olan namazda üçüncü rek'atta yetişir.

Lâhik ise, bütün rek'atları kaçırın kimsedir. Veya imâma iktidâdan sonra rek'atların bazısını kaçırın kimsedir. Şöyledi: O kimse birinci rek'atta imâma yetişir. Namazda iken abdesti bozulur. Gider abdest alır ve imâm namazdan çıktıktan sonra gelir namaza başlar. Dört rek'atı tamâmiyle kilar. Ya da o lâhik bir rek'atı veya iki rek'atı veya üç rek'atı edâ ettikden sonra abdesti bozulursa, gidip abdest alıp gelir, kaçan rek'atları kilar. Lâhikin hükmünün açıklanması yakında gelecektir.

Mesbûk için kazâ ettiği namazda, iki cihet vardır. Biri, hakîkat bakımından tek kalma (infirâd) cihetidir. Şüphesiz mesbûkun kıldığı namaz, imâm ile beraber iltizâm eylediği namazdan değildir. Diğer de iktidâ cihetidir. İktidâ şekli cihetinden, mesbukun tahrîmesini imâmin tahrîmesi üzerine binâ eder. Bu durumda, birinci cihete bakılınca, mesbûk münferid gibidir.

Şâyet mesbûk kaçan rek'atları kazâ etmeye kalkarsa, (Sübhâneke) yi okur. Eğer mesbûk imâma, açıdan okumuş olduğu kırâatte yetişirse, (Eûzü) yü okur, (Fâtiha) yi ve sûreyi kırâat eder.

Mesbûkun kırâati terkederek kazâ eylediği namazı fâsid olur. Mesbûkun namazı, kadınla bir hizâda olmakla bozulmaz. Eğer mesbûk müşâfir olursa, ikâmete niyet ederek kazâ eylediği namazı dört rek'ate dönüşür. Mesbûkun kazâ ettiği namazda yanlışlığı secede lâzım gelir. Bu zikredilen hükümlerin hepsi tek başına kılanın ahkâmındandır.

Mesbûk, ikinci cihete nazaran muktedî gibidir. O mesbûka iktidâ etmek câiz değildir. Çünkü mesbûk tahrîme hakkında binâ edicidir. Münferid bunun aksinedir. Yâni Ona iktidâ câiz olur. Her ne kadar, imâmına hâdes vâki olduğunda imâmının mesbûku yerine geçirmesi uygun ise de hilâfsız olarak ona iktida câiz değildir.

Iftitâh tekbiri mesbûkun tahrîmesini sona erdirir. (1) Yâni eğer mesbûk muktedî, namazı yeniden kılmaya niyet ederek tekbir alıp ve namazı kesse mesbûk muktedî yeniden başlayıcı ve kesici olur. Tek başına kılan bunun aksinedir.

İmâmın sehvi ile (mesbûkun) kendisine sehv secdesi lâzım gelir. Yâni geçen namazı kazâya kâim olduğunda imâmına iki secde-i sehv lâzım gelse İmâmla secde-i sehve dönmesi lâzım gelir. Eğer dönmezse namazının sonunda sehv secdesi etmesi lâzımdır. Tek başına kılan bunun aksinedir. Başkasının sehvi ile kendisine secde lâzım gelmez. Her ne kadar mesbûk namaza dahil olmazdan evvel İmâmın sehvinde hâzır değilse de ona secde-i sehv lâzım gelir.

Mesbûk muktedî, teşrîk tekbirlerini okur. Tek başına kılan bunun aksinedir. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, münferide teşrîk tekbiri vâcib değildir.

Lâhik için infirâd ve iktidâ ciheti yoktur. Bilâkis lâhik sanki imâmın ardından gibidir. Hattâ müsâfir olsa, ikâmete niyetle farzı değişmiş olmaz.

Lâhik, kazâ ettiği namazda kırâat yapmaz. Yine lâhik, şâyet kazâ ettiği namazda yanilsa, sehv secdesi yapmaz. İmâmın unutarak terk ettiği rüknü yerine getirmez. Lâhikin kadınla bir hizâda kazâ ettiği namazı fâsid olur. Yine lâhikin, imâmından kâbelenin hatâsını öğrenmesi ile namazı fâsid olur. **Bu zikredilenlerin hepsi muktedî ahkâmındandır.**

Mesbûk, kırâat hakkında namazının evvelini kazâ eder ve teşehhûd hakkında sonunu kazâ eder. Hattâ eğer mesbûk, imâm ile beraber Akşam Namazından bir rek'ata yetişse, imâm selâm verdikten sonra iki rek'atı kazâ eder ve iki rek'atın arasını bir oturuşla ayırır. Çünkü mesbûk, bir rek'atı kazâ etse, sanki o teşehhûde nazarla iki rek'atı kılmış gibi olur.

Mesbûk, o iki rek'attan her birinde (Fâtiha)yı ve (sûre)yi okur. Çünkü o, mesbûkun kazâ ettiği namazın evveli gibi olmuştur. Eğer mesbûk, iki rek'atın birinde kırâati terk etse namazı fâsid olur.

(1) **Tahrîme :** İftitâh Tekbiri demektir ki, namazın dışında mubah olan şeylerin hürmetine şer'i sebeb olduğu için tahrîme denilmiştir.

Eğer mesbûk dört rek'atlı namazdan bir rek'ata yetişse, diğer rek'atı kilar, (Fâtiha)yi ve (sûre)yi okur ve (teşehhûd) eder. Çünkü mesbûk sanki, (teşehhûde) nazarla iki rek'at kılmış gibidir. Ondan sonra mesbûk diğer rek'atı kilar, (Fâtiha)yi ve (sûre)yi okur. Zirâ mesbûk, kıräate nazarla namazının evvelini kazâ etmiştir. Üçüncü rek'atta (teşehhûd) yapmaz. Çünkü kazâ ettiği, (teşehhûde) nazarla namazın sonudur. Mesbûk, üçüncü rek'atte okumak ile okumamak arasında muhayyer bırakılmıştır. Efdal olan üçüncüde de okumaktır.

بَابُ الْحَدِيثِ فِي الصَّلَاةِ

NAMAZDA HADES BÂBI

Bir imâmın namazında, binâ için mânî olmayan bir hades ârız olsa, imâm yerine başkasını geçirir (istihlâf eder).

Zirâ her ne kadar, hadesin zuhûr bulması, selâmdan önce ve teşehhüdden sonra da olsa - Burada «Binâ için mânî olmayan» kaydı şarttır. Çünkü mutlak hades, çoğu nûshâlarda olduğu gibi sahîh değildir. Nitekim bu husûs yakında açıklanacaktır. - Bu takdirde, o imâmın namazı tamam olmaz. Ma'lûmdur ki : «Hurûc bisun'ihî» (namazdan kendi fiili ile çıkmak), İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre farzdır. Halbuki burada hurûc bi sun'ihî mevcut değildir. İmâm, yerine birini geçirir (istihlâf eder). O abdesti bozulan imâmın, yerine birini geçirmesi câizdir. Çünkü imâmın yeri imâmsız kalsa, muktedînin namazı fâsid olur. Hattâ eğer imâmın abdesti bozulup birini öne geçirmeden mescidden dışarı çıksa, cemâatin namazı fâsid olur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Yerine başkasını geçirmenin (istihlâfin) şekli şudur : İmâmın abdesti bozulunca, burnu kanadı sanılsın diye, elini burnu üzerine koyarak ve kamburlaşarak geri çekilir. Böylece imâmdan sùi zanlar kalkar.

İmâm, kendisini takib eden safdan işaretle bir kimseyi öne geçirir. Eğer konuşursa, cemaatin namazı bozulur. Sahrâda safları geçmediği müddetce, imâm yerine başkasını geçirebilir. Şâyet mescidde olursa, mescidden çıkmadığı müddetce, yerine başkasını geçirebilir. Eğer imâmın abdesti bozulup yerine başkasını geçirmese, hattâ bu haddi geçse, cemâatin namazı bâtil olur. İmâmın namazının bâtil olmasında iki rivâyet vardır.

Nitekim şâyet imâm kıräattan hasr olsa, yâni, namaz câiz olacak kadar okumadan tutulsa, şüphesiz o, bu takdirde - İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre - yerine başkasını geçirir. İmâmeyn bunun aksi görüşte-

dir. Eğer imâm, namaz câiz olacak kadar okusa, hades vukûnda, yerine başkasını geçirmeye hâcet olmadığı için, hilâfsız, istihlâf (yerine geçirme) câiz olmaz. (Yerine başkasını geçiren) imâm abdest alır ve geçen namaz üzerine geri kalanı binâ eder. Namazını abdest aldığı yerde tamâm eder veya ilk yerine döner. Eğer yerine geçirdiği imâmı namazdan çıktıysa, münferid gibidir.

İmâm, söylendiği gibi, abdest aldığı yerde namazı tamamlamakla, ilk yerine geri dönmek arasında muhayyerdir. Muhayyerliğin sebebi şudur : Birincide yâni namazı abdest yerinde tamamlamakta az yürümek vardır. İkincide yâni ilk yerine dönmekde, bir tek yerde namazı edâ vardır.

Eğer imâmın, yerine geçirdiği imâmı namazdan çıkmamış ise, kesinlikle yerine döner. Nitekim, abdesti bozulduğu zaman muktedî de imâm gibidir. Efdal olan, hilâf şüphesinden kurtulmak ve halelsiz edâ gerçekleşmesi için münferidin ve imâmı namazdan çıkan muktedînin namazı yeniden kılmasıdır.

İmâm ile muktedî, cemâat fazileti kazanmak için binâ ederler. Eğer abdesti bozulan imâm, bir mesbûku yerine geçirse, tahrîmede ortaklık bulunduğu için, câiz olur. İmâm için evlâ olan yerine müdriki geçirmektir. Çünkü müdrik imâmın namazını tamamlamaya daha kâdirdir. Bu mesbûk için uygun olan, teslimden aczi sebebiyle öne geçmemesidir.

Eğer mesbûk öne geçerse - imâmın yerine kâim olduğu ve onun kendisine ulaşması için başlaması sebebiyle - önce o imâmın namazını tamamlar.

Mesbûk namazın sonunda selâma ulaşınca, cemâate selâm vermek için bir müdriki öne geçirir.

Mesbûk, teşehhûd miktarı oturmak sûretiyle imâmın namazını tamamladığı zaman, kahkaha, dünyâ kelâmi ve bunlar gibi namaza aykırı şeyler o mesbûkun namazına zarar verir.

İlk imâmın namazına da zarar verir. Çünkü o aykırı şey, ilk imâm ile mesbûkun namazları esnâsında meydana gelmiştir. Ancak, eğer namaza aykırı iş, ilk imâmın abdest alıp yerine geçirdiği halifesine - onun abdestini bir şey bozmamış şekilde - yetişmekle namazı bitirmesi sırasında olsa, halîfesi ardından namazı tamâm etmekle, münâffî (namaza aykırı şey) cemâate zarar vermez. Çünkü onların namazı tamâm olmuştur.

Eğer birinci imâmın abdestini bir şey bozmazsa ve teşehhûd mik-

târı (1) oturup, kahkaha ile gülerse veya kasden abdestini bozarsa, namaz arasında münâfi bulunduğu için mesbûkun namazı bozulur.

Eğer dünyâ kelâmi söylese veya mescidden çıkarsa, mesbûkun namazı bozulmaz. Çünkü kahkaha, imâmın namazına tesâdûf eden cüz'-ü (kismı) bozar. Şu halde muktedînin namazında mislini ifsâd eder. Ancak, imâm binâ etmeye muhtâc olmaz, ve mesbûk binâ etmeye muhtâc olur. Fâsid üzerine binâ olunan ise fâsiddir. Fakat kelâm bunun hilâfidir. Zirâ kelâm, selâm mânâsına nadır. Çünkü kelâm ondan (mütemmîmdir), münâfi değildir. Bundan dolayı bununla namazın şartı yok olmaz. O şart da temizliktir. Şâyet kelâm (yâni konuşmak), namazdan bir cüz'e tesâdûf ederse, o cüz'ü ifsâd etmez. Öyleyse kelâm, mesbûk hakkında tesir etmez. Fakat şart; namaz anında keser, zamanın gayrinde kesmez. Kelâm, selâm mânâsına nadır. Şu bakımdan ki, şüphesiz kelâm, namazın şartını bâtil etmez. O şart da temizliktir. Kahkaha ve kasden hades bunun hilâfidir. Mescidden çıkmak da kelâm gibidir. Çünkü mescidden çıkmak namazı kesicidir, bozucu değildir.

Binânın mâniî; kasden hadesdir, delirmedir ve bayılmadır. Namazda abdesti bozmayan bir uyku ile uyuyup ihtilâm olmaktadır. Veya hatıra getirme ve şehvetle dokunma gibi, ihtilâmin gayrı ile meni gelmekdir. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Yine, kahkaha ve dirhem miktarını geçen çok idrar, baş yarığından kanın akması ve istincâ yerinde avretin görünmesi, bunlar da binâyı meneder. Ancak, eğer musallî mecbûr kalırsa, menetmez. İstincâda kadının avret yerinin görünmesi de, binâyı meneder. Ancak eğer mecbûr kalırsa, binâyı menetmez.

Abdest almaya giderken ve gelirken okumak da binâyı meneder. Bir kavle göre; «Giderken okursa namaz bozulur, gelirken bozulmaz» Diğer bir kavle göre; «Gelirken okursa bozulur, giderken okursa bozulmaz.» Sahîh olan ikisinde de bozulmasıdır. Çünkü giderken (birincide) hadesle beraber bir rükn edâ etmiş ve gelirken (ikincide) de bir rükn edâ etmiştir. Esah kavlde, tesbih ve tehlil (2) kırâatin aksıdır. Zirâ tesbih ve tehlilde rüknü edâ yoktur. Bu, ammden (kasden) hades yahut kırâat üzerine mâtûftur.

İşâretle su istemek de binâyı meneder. (*) Birbirine vermek (teâti)

(1) **Teşehhûd miktarı**: Namazda şehâdet miktarı oturmak ve «ettehiyyâtü» okumak.

(2) **Tesbih**: «Sübhanallah» demektir. Allah' (C.C.) i şâniña lâyik ifâdelerle yâdetmektir.

Tehlil: «Lâ ilâhe illâllâh» demek, Allah' (C.C.) tan başka İlâh olmadığını ifade etmektir.

(*) **Binâ etmek**: İkmâl etmek, tamamlamak, demektir.

ile suyu satın almak da binâyi meneder. (Teâtî) sözcüğü ile musannifin kaydlamasına sebeb; suyu, açıkca icâb ve kabûl (3) ile satın alsa, namazın bozulduğunun besbelli olmasıdır.

Hadesin vukûundan sonra, bir rükn edâ edecek kadar oyalanmada binâyi meneder. Ancak, eğer hades ile beraber oyalanmak, uyurken olursa, binâyi menetmez. Yâni hades, abdesti bozulanın uykusu hâlinde olursa menetmez. Çünkü uyku hâlinde olan hades ve oyalanma binâyi menetmez.

Mescidden çıkmak ve mescidin gayrı, sahrâ gibi yerde, safları geçmek ve hades vâki oldu sanıp sonra temiz olduğu ortaya çıktıktan sonra mescidden çıkmak da binâyi meneder. Eğer teşehhüdden sonra kasden namaza aykırı bir iş yaparsa, kendi sun'iyle çıkmak bulunduğu için, namaz tamâm olur.

Eğer namaza münafî (aykırı şey), teşehhüdden sonra, muhdisin irâdesi olmaksızın bulunsa, münâfî, namaz tamâm olmazdan önce bulunduğu için, namaz bâtil olur. **İmâmeyn, bunun aksi görüstedir.**

Teyemmümlü olan kimsenin, namazda, suyu kullanmaya kudretinin olmasına namaz bâtil olur. Teyemmümlüye iktidâ eden abdestlinin de, suyu görmesiyle namazı bozulur. **Kenz Sâhibi : Teyemmümlü suyu görse, namazı bâtil olur, demiştir.** Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki : Görmekden maksat, onu kullanmaya kâdir olmaktadır. Hattâ, eğer teyemmümlü suyu görüp, onu kullanmaya kâdir olmazsa, namazı bâtil olmaz; eğer suyu görmeden onu kullanmaya kâdir olursa, teyemmümlünün namazı bozulur. Şu halde işin, esası, kudrete göre olup, başka şeye göre değildir. **Kenz Sâhibinin Namazın bozulmasını, teyemmümlünün suyu görmesine bağlamasının, bir fâidesi (mânâsı) yoktur.**

Eğer bir abdestli, bir teyemmümlünün ardında namaz kılarken suyu görse, onun namazı bozulur. Çünkü bilir ki, imâma bunu haber vermesiyle, imâm suyu kullanmaya kâdir olur. **İmâmin ise, suya kudreti olmadığı için namazı tamdır.** Bundan dolayı ben Kenz Sâhibinin ibaresini görülen şekilde çevirdim. (4)

Mestine mesh eden kimsenin mesti geniş olmak sebebiyle uğraşmaksızın kolaylıkla çıkarsa, namazı bâtil olur. Eğer mestin çıkışması güç-

(3) **İcâb ve kabûl :** İcâb; gereklilik, lüzüm, bir anlaşmada ilk söylenen sözdür ki akd ve tasarruf onunla ispat olunur.

Kabûl; sonsöz, bu anlaşmada icâba karşı söylenen müsbet sözdür ki akd onunla tamâm olur.

(4) **Kenz Sâhibinin ibâresi şudur :** Müteyemmi, suyu kullanmaya gücünün bulunduğuunu anlamasıyla namazı bozulur.

lükle olursa, namazı tamâm olur. Kendi sun'yle çıkmak bulunduğu için namazı bâtil olmaz. Mestine mesh eden kimsenin, meshinin müddeti (teşehhüdden sonra) geçmesiyle, eğer suyu bulursa, namazı bâtil olur. Bir kavle göre; Meshin müddetinin geçmesi mutlaktır. Gerek suyu bulsun ve gerekse bulmasın namazı bâtil olur.

Ümmînin namazda âyet öğrenmesi (5) veya ümmî; (6) âyet öğrenmeğe uğraşmaksınız başkasından işittiği âyeti ezberlemesiyle namazı bâtil olur. Eğer öğrenmeye çalışırsa, kendi sun'yle çıkmak bulunduğu için, namazı bâtil olmayıp tamâm olur. **Meşhûr metinlerde** (7), âyet lafzi yerine süre denilmiştir. **Sûre lafzi** ancak İmâmeyn'in sözüne göre doğru olur.

Çiplak olan musallînin, namaz câiz olacak kadar bir libâs bulmasıyle namazı bâtil olur.

Namazı imâ ile kılan kimsenin, namazın rükünlerini edâya kâdir olmasınayle namazı bâtil olur. Çünkü onun namazının sonu kuvvetlidir. Şu halde kuvvetliyi zayıf üzerine binâ etmek câiz olmaz.

Tertib sâhibi olan kimsenin, vaktini geçirdiği namazı hatırlaması-

- (5) Yâni, ümmînin Allah' (C.C.) in ilhâmi sebebiyle bir âyeti tezekkürü.
- (6) Ümmî: Anasından doğduğu gibi kalıp bir tahsil görmemiş, mektep ve medresede okumamış ve okuyup yazmasını bilmeyen kimsedir. Bir diğer tarife göre; ümmî ilim, yazma ve okumadan mahrum kimsedir.

Kelimenin Ümmî' yâni anaya mensûb m: 'nâsı da bu husûsları açıkça anlatır.

Şerhü'l Makdisiye göre; burada ümmîden maksâd; namazda kâfi derecede kırâat bilmeyen kimsedir.

- (7) **MEŞHÛR METİNLER** : Hanefî Fîkhîn Zâhir-i rivâye, Nevâdir ve Vâkiât gibi kisimlara ayrılan sahalardaki meşhûr Fîkhî Kitaplarıdır.

Zâhir-i Rivâye Kitapları :

İmâm Muhammed' (Rh.A.) in; Mebsût. Câmi-i Sagîr, Câmi-i Kebîr, Siyer-i Sagîr, Siyer-i Kebîr ve Ziyâdât adlı kitaplarıdır.

Nevâdir Kitapları :

Keysâniyyât, Harûniyât, Cürcâniyyât ve Rakkiyyât gibi eserlerdir.

Vâkiât ve Nevâzil Kitapları :

Zâhir-i Rivâye ve Nevâdirde bulunmayan mes'eleler hakkında, sonra gelen Fuhâ'nın verdikleri hükümleri ihtiyâ eden kitaplardır.

Dört metin kitapları ise ki Hanefî Fîkhîn meşhûr ve muteber kitapları olarak adlandırılırlar **Kenzü'd Dekâyîk, Muhtâr, Vikâye ve Mecmâ'**dır.

Bilahere bazı zâtlar Zâhiri Mezhep ile Nevâdir, Vâkiât mes'elelerini kendi kitaplarında karışık bir tarzda toplamışlardır. «Hâniye» Fetvâsiyla «Hülâsatü'l Fetvâ» bu kabildendir. Radîyüddin-i Serâhsî' (Rh.A.) in «Muhît» adındaki kitabı ise bu üç kısmın mes'elelerini ayrı ayrı ihtiyâ eder.

le namazı bâtil olur. Eğer vakti geçen namaz, imâm için olursa, muktedînin o namazı hatırlamasıyla yalnız muktedînin namazı bâtil olur. Zeylâî (Rh.A.) böyle demiştir.

Okumaya kâdir olan kimsenin, ümmiyi öne geçirmesiyle namazı bâtil olur.

Sabah Namazında güneşin doğmasıyle, Cuma Namazında İkindi vaktinin girmesiyle, namaz içinde özürlünün özrûnun yok olmasıyle, yanın iyileşip sargası düşmesiyle, pislikle namaz kılan kimsenin pisliği gideren şeyi teşehhûd miktarı oturuktan sonra bulmasıyle, kazâ kılan kimsenin üzerine mekrûh vaktin girmesiyle ve câriyenin örtüsüz namaz kılarken azâd edildiğinde avretini örtmemesiyle, meydana gelen durumlar - İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre - Musallînin irâdesi olmaksızın namazı bozucudurlar. İmâmeyn ayrı görüştür. Bu, kendi isteği ile çıkmak (hurûc bisun'ihi), İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, farz olup, İmâmeyn'e göre, farz değildir. Nitekim daha önce geçti.

Bir kimseye rükûda veya súcûdda hades vâki olsa veya hât sehv secdesini hatırlayıp secde etse, yeniden abdest aldığında, hadesin vâki olduğu rükû veya súcûdu kesinlikle iâde etmesi gereklidir. Çünkü rüknü tamamlamak ancak intikâl ile olur. İntikâl ise hadesle berâber gerçekleşmiş olmaz. Öyleyse iâde lâzımdır. Eğer, rükûunda veya súcûunda abdesti bozulan kimse, imâm ise başkasını yerine geçirir. Öne geçiren kimse; (O namazda) devamlı bulunmasıyla (namazı) tamama mümkün olduğu için, rükû veya súcûdda imâm olur. Eğer rükûunda veya súcûunda, birinci rek'atta bir secde terkettiğini hatırlasa, o secdeyi kazâ eder. Rükûyu veya súcûdu iâde etmek onun üzerine vâcib olmaz. Fakat, imkân ölçüsünde namaz düzenli olsun diye iâde ederse mendûbdur.

Bir kimse bir kimseye namazda uysa, imâm olanın abdesti bozulduğunda, eğer uyan erkek ise, o niyetsiz imâmdir. Yâni o, birinci imâmın hilâfeti ile ta'yin edilmiştir. Her ne kadar imâm o muktedîyi kendi yerine geçirmeye niyet etmedi ise de, burada namazı korumak olduğu için sahîhdır. Nitekim bâbin başlangıcında geçmiş idi. İmâmın ta'yin edilmesi muktedî kalabalığında izdihâmi önlemek içindir. Burada ise izdihâm yoktur. Bu durumda ilk imâm, namazını ikinci imâma uyararak tamâm eder. Nitekim kesin olarak kendi yerine geçirdiği zamanda tamamlığı gibi.

Eğer o muktedî erkek değil de, çocuk veya kadın ise veya hünsâ ise, bir rivâyette; imâmet için uygun olmayan kimseyi kendi yerine geçirdiği için, o birinci imâmın namazı fâsid olur. Bir kavle göre : «Bozul-

maz.» Çünkü onda, kasdi olarak yerine geçirmek yoktur. Yine böylece, şâyet o tek muktedi, ümmî olursa veya farz kılan ardında nâfile kılan ise veyahut kazâ namazında müsâfir ardında mukim ise, huküm zikredildiği gibidir.

Namaz kılan kimsenin burnu kanasa, kan kesilinceye kadar bekleyip, ondan sonra abdest alıp devâm eder. Ona namazı yeniden kılması gerekmmez.

بَابُ مَا يُفْسِدُ الصَّلَاةَ وَمَا يُكْرِهُ فِيهَا

NAMAZI BOZAN VE NAMAZDA MEKRÜH OLAN ŞEYLER BÂBI

NAMAZI BOZAN ŞEYLER :

Namaz içinde, kasden selâm vermek namazı bozar. Musannifin kasden (amden) kaydına sebeb şudur : Zirâ yanlışlıkla selâm vermek bozucu değildir. Çünkü o ezkârdandır. (yâni namazın rükünlerinden değildir.) Şu halde (selâm) kasdi olandan başkasında zikr, ve kasdi olanda da (kelâm) konuşmak sayılır.

Selâma karşılık vermek de namazı bozar. Musannifin bunu kasd ile kayd etmemesine sebeb şudur : Çünkü selâma karşılık vermek rükünlere den değildir. Bilâkis karşılık vermek konuşmak ve hitâblaşmaktır.

Mutlaka konuşmak (kelâm) namazı bozar. Gerek bu kasden olsun ve gerek sehven olsun, gerek az veya çok olsun müsâvidir.

Namaz içinde, bizim sözümüze benzeyen duâ da namazı bozar. Meselâ : (اللَّهُمَّ إِلَيْنِي تَوَبْ كَذَّ) (Allahümme elbisnî sev-be kezâ) «Ey Allah'ım bana şöyle bir elbise giydir.» demek gibi. Yine meselâ : (اللَّهُمَّ زَوْجِي فَلَانَةً) (Allahümme zevvicnî fûlâneten) «Ey Allah'ım beni falân kadın ile evlendir.» demek gibi. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, bunlar bozmaz.

Namaz içinde izdirapla inlemek «âh - vâh etmek» namazı bozar. Kâffi'de, Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan naklen zikredilmiştir ki : «âh» demek namazı bozmaz. Gerek hastalıkdan olsun ve gerek Cennet ve Cehennemi düşünmekten olsun eşittir.

Yine, «oh» demek ağrıdan veya Cennet ve Cehennemi hatırlamaktan olursa, Kâfi'ye göre, ikisinde de namazı bozar.

Tatarhâniyye'de zikredilmiştir ki : Muhanîmed bin Seleme' (Rh.A.) ye bundan sorulmuş, ve o, namazı bozmaz, demiştir.

Giyâsiyye'de zikredildiğine göre : Fukahâ demişler ki; meseleyi buna göre almak, fetvâ için daha güzeldir. Çünkü bu «oh», hastanın hastalığı şiddetli olduğunda mübtelâ olduğu şeydendir.

«Üf» demek de namazı bozar. Namaz içinde, hastalıktan dolayı veya müsibetten dolayı ses ile ağlamak da namazı bozar. Namazda, Cennet ve Cehennemi hatırlamaktan dolayı ağlamak ise namazı bozmaz. Çünkü «âh ve enîn» ve bunun benzeri şey, şâyet Cennet ve Cehennemi hatırlamaktan olursa, adetâ o :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أُجْنَةَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ

(Allahümme innî es'elükel cennete ve eûzü bike minennâri) «Ey Allah'im! Ben Sen'den Cennet'i isterim ve Cehennem'den Sana sığınırim.» demiş gibi olur. Böyle demiş olsa namazı bozmaz. Eğer ağrıdan ve müsibetten olursa bir nevi o : (آنامصائب فَغَرَوْنَ)

(Ene musâbün feazzûnî) «Ben müsibete mübtelâ oldum, bana teselli ver.» demek olur. Eğer bu şekilde söylerse, namazı bozar. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Yine namaz içinde, özürsüz öksürmek, medfûan ileyh olmayarak yâni mecbûr kalmayarak, hattâ sesi güzelleştirmek için, namazı bozar. Eğer öksürmekle (ağızdan) harf çıkarsa, meslâ elîfin fethiyle «eh» gibi veya ötresiyle «üh» gibi, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, namazı bozar. Eğer musallînin boğazına tükürük ve balgam toplandığı için mecbûr kalırsa, aksırmak gibi, namazı bozmaz. Her ne kadar konuşmak meydana gelirse de, aksırmak namazı kesmez. Çünkü, tab'an mecbûrî olarak meydana gelir.

Geçirtiye gelince; eğer bununla harşler meydana gelirse - ki bu mecbûren değildir - İmâmeyn'e göre, namazı keser. Eğer mecbûren olursa kesmez. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Namaz içinde, aksıran kimseye teşmît eylemek de namazı bozar.

Teşmît : Sin ile ve şin ile okunur. Esah olan şin iledir. Teşmît :

(**بِرَحْمَكَ اللَّهُ**) (Yerhamükellâh) «Allah sana rahmet eylesin» demektir. Namazı bozmasının sebebi şudur : Çünkü bu insan söündendir. Zirâ, bununla insanlar arasında hitaplaşmak meydana gelir. Eğer bu aksıran kimse veya işiten kimse (**أَمْلَأْتُكُمْ بِالنَّاسِ**) (Elhamdülillâh) «Allah'a hamd olsun» dese, namazı bozmaz. Çünkü örfe göre cevâb değildir. Eğer aksıran kimse, kendisi için (**بِرَحْمَكَ اللَّهُ**) (Yerhamükellâh) «Allah sana rahmet eylesin» dese, namazı bozmaz. Çünkü (**بِرَحْمَتِي أَسْأَدْتُكُمْ**) (Yerhamunillâh) «Allah bana rahmet eylesin» menzilesindendir. Bu bakımından namazı bozmaz. Zahfriyye'de böyle zikredilmiştir.

Namaz içinde, kötü habere cevâb olarak :

(**إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا لِنَّا إِنَّا لَنَا رَجُسْوَنْ**) (İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn) «Şüphesiz biz Allah'a âidiz ve şüphesiz biz O'na dönüçüleriz.» demekle namaz bozulur.

Yine musallinin, sevindirici habere : (**سَلَامٌ**) Elhamdülillâh) «Allah'a hamd olsun» demekle cevâb vermesi de namazı bozar.

Tuhaf habere şaşarak (**سُبْحَانَ اللَّهِ**) (Sübhânellâh) «Allahı tesbih ederim» demekle cevap vermek de namazı bozar.

Musallinin; (**لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**) (Lâ ilâhe illâllâh) «Allah'dan başka ilâh yoktur.» demekle cevâb vermesi de namazı bozar.

Musannif, burada «cevâb» kelimesini zikretmiştir. Çünkü musalli, eğer tâhmîd ve benzeri ile cevâb murâd etmeyip kendisinin namazda olduğunu bildirmeyi murâd etse, ittifakla namazı câiz olur.

Cevâbı da tâhmîd ve benzeri ile kayd etmiştir; zirâ, senâ olmayan şeyle cevâb, ittifakla bozucudur.

Musallinin namaz içinde **Mushaf-ı Şerîfden okuması da** namazı bozar. Çünkü **Mushaf-ı şerîfden okuyan** öğrenmek murâd eder. Şu halde bu başkasından öğrenmeye benzer.

Namazı kılan **kimsenin, imâmından başkasına** namazda feth eyle-

mesi (1) de namazı bozar. Çünkü başkasına feth (telkin), öğretme ve öğrenmedir. Şu halde bu, insanların sözündendir. Musannifin, «imâmından başkasına» sözü, muktedînin muktedî için fethine şâmil olur. Yine musallîden başkasına, yalnız musallîye ve imâmın yahut münferidin, hangi şahıs üzerine olursa olsun, fethine şâmil olur. Bunnârin hepsi bozucudur. Ancak, eğer musallî bununla feth kasد etmeyeip, tilâvet kasد ederse, namazı bozucu olmaz.

Bunun benzeri misâl şudur : Şâyet musallîye «malin nedir?» denildiğinde, «atlar, katırlar ve eşekler» dese, eğer bununla cevâb murâd ederse namazı bozulur. Cevâb murâd etmezse bozulmaz. Eğer musallî kendi imâmına feth ederse, istihsânen namaz bozulmaz. Bu husûsta : «Eğer namaz câiz olacak kadar okumakla feth ederse bozár» da denmiştir. Çünkü bu kadar okumaya zarûret yoktur. Bir kavle göre : «İmâm diğer âyete geçtiği zaman feth ederse, feth edenin namazı bozulur.» Kezâ imâm, feth edenin sözünü alırsa, imâmın namazı da bozulur. Çünkü bu na hâcet yoktur.

Kırâatta telkin eden (muktedî) e yaraşan, telkin (feth) etmekte acele etmemektir. Çünkü bazan âyet imâmın hatırlarına gelir. Bu durumda ihtiyâçsız telkin yapılmış olur. İmâma yaraşan feth edenin telkinini kabûl etmeyeip, farz miktarı okuduğunda, rükû etmektir. Eğer farz miktarı okumaz ise, diğer âyete geçmektir.

Namaz kıyan kimsenin, namaz içinde yemesi ve içmesi namazı bozar. Çünkü yemek ve içmek namaza aykırıdır. Zirâ kasd ile unutmak arasında fark yoktur. Namaz durumu, bir müzeikkire (hatırlatıcı) dir.

Bu zikredilen yeme, musallînin dişlerinin aralığında yenilir şey ol-

-
- (1) **Feth eylemek :** Burada, okuyan kimseye unuttugunu bildirmek maksadıyla telkindir. **Feth-i Kırâat;** yani Kırâati telkin edip söylemek, okuyan yanıldığında yahut tutulduğu esnada yapılır.

Namazda mahsur kalan, yani tutukluk yapan imâma kırâati feth O'na tâlim demek olduğundan namazı bozucu olması kiyas icâhi ise de muktedî kendi imâmına feth ederse namaz istihsânen fâsid olmaz. Nitekim, **Resûlüllâh Efendimiz (S.A.V.)** namazda «Mü'minün» sûresini okurlarken bir kelime geçmişler, namazdan sonra «İçinizde Ubey yok muydu?» diye Ashâbin en iyi ve kuvvetli kırâate sahip olanı Hz. Ubey bin Kaab' (R.A.) sormuþlar.

Hz. Kaab (R.A.) «Evet! (Buradayım) ya Resûlüllâh» dîvâ orada olduğunu arzettiðinde : «Bana feth etmelî değil miydin?» buyurmuþlardır. Hz. Ubey (R.A.) «Ben o kelimeyi mensûh olmuş sandım.» dediðinde Peygamber Efendimiz (S.A.V.) «Mensûh olsaydı size bildirirdim.» buyurmuþlardır.

Hz. Ali (R.A.) de «İmâm senin fethine muhtâç ise fethet» buyurmuþtur.

(Ni'met-î İslâm)

madiği sûrettedir. Fakat, eğer dişlerinin aralığında kalmış yenilir şey olur da namaz içinde onu yerse, namazı bozmaz. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

Namaz kılanın pislik üzerine secde etmesi namazı bozar. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan rivâyet edildiğine göre; bu, secdeyi bozar, namazı bozmaz. Hattâ o secdeyi temiz bir yerde tekrar yapsa sahîh olur. Çünkü o secdeyi pislik üzerine yapması, yok yerindedir. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) in bu husûsta delili şudur : Şüphesiz namaz, bölünme kabûl etmez. Eğer bazısı fâsid olursa, tamâmi fâsid olur.

Elleri ve dizleri pislik üzerine koymak secde gibi değildir. Zirâ bununla namaz câiz olur. Çünkü elleri ve dizleri pislik üzerine koymak, aslen koyulmasını terk etmek gibidir, bunları yere koymamak ancak namazın cevâzını menetmez. Musallînin yüzü bunun aksinedir. Çünkü yüzü yere koymayı terk etmek namazın cevâzını meneder.

Musallînin avret yerinin açılması veya pislikle beraber bir rükn edâ etmesi veya hukmî bir rüknün edâsi mümkün olacak kadar oyalanması da namazı bozar. Eğer musallînin namazda avret yeri açılmış olsa, musallî o açılan avreti, beklemeksizn örter ise, icmâen namazı câiz olur. Çünkü az bir zamanda çok açılma, çok zamanda az açılma gibidir. Bu, namaza mâni değildir. Bu da onun gibidir. Eğer açılmayla bir rüknü edâ etse veya rüknü edâ mümkün olacak kadar oyalansa namazı bozulur.

Yine eğer musallî, pis yer üzerinde ayakta dursa veya dirhemden fazla bir necâset elbiselerine isâbet etse ya da izdihamdan dolayı kadınlar safında bulunsa ve bir rüknü edâ etse veya bir rüknü edâ edecek kadar çyalansa, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, namazı bozulur. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bozulmaz. Yâni avretin açılması ve pisliğin bulaşması, rüknü edâ etmedikce, namazı oyalanmakla bozulur. Yâni rüknü edânın miktârına itibâr edilmez. Bilâkis edâsının hakîkatine itibâr edilir.

İmâmin, mescidin dışındaki bir muktedîyi yerine geçirmesi namazı bozar. Yâni şâyet mescid cemâat ile dolup, saflar mescidin dışına taşsa, imâma hades vâki olduğunda mescidden çıkış mescidin dışından imâma uymuş olan bir adamı yerine geçirse, hepsinin namazı bozulur. Yukarıda geçen sebebden dolayı, imâmin yerinin imâmdan boş kalması namazı ifsâd eder. Lâkin, imâm mescidde oldukça o, yerini boş bırakmamış gibidir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, namaz bozul-

maz. Çünkü safların yerleri için mescid hükmü vardır. Nitekim sahra-da olduğu gibi. (2)

Yine imâmin ardında kadınlar varsa, kadını yerine geçirmekle na-mazı bozulur. Yâni imâmin ardında erkekler ve kadınlar olsa, imâma hades vâki olup yerine bir kadını geçirmekle imâmin ve cemâatin na-mazı bozulur. Çünkü imâm kendisine halife (vekil) olması uygun ol-mayan kimseyi yerine geçirmiştir. İmâmin namazının bozulması sebe-biyle cemâatin de namazı bozulur.

Amel-i kesirin (3) hepsi de namazı bozar. Amel-i kesirin izâhında ihtilâf edilmiştir. Ekseri Ulemâya göre, amel-i kesir : Birisi baktığında şüphesiz bu işi yapanı musallî değildir, sanır. Bir kavle göre; amel-i kesir : «Musallînin çok addettiği (veya çok gördüğü) ameldir.» İmâm Serahsî (Rh.A.) demiştir ki : Bu son görüş İmâm A'zam' (Rh.A.) in mezhebine daha yakındır. Çünkü onun görüşü, mübtelânın kendi görüşüne bırakmaktadır. Diğer bir kavle göre; «Amel-i kesir; iki ele muh-tâc olan ameldir.»

(2) **Sahrâda sütresiz namaz mekrûhtur.** Sahrâda namaz kılan kimse önüne kalınlığı bir parmak ve uzunluğu bir arşın olan bir sütre (değnek v.s.) dikmelidir. Zirâ, Resûlullah Efendimiz (S.A.V.) «Sizin biriniz (önüne) bir ok da olsa mutlaka sütre diksin.» bu-yurmuşlardır. (Mültekâ)

(3) **Amel-i kesir :** Çok iş, çok hareket demektir.

Amel-i kalîl : Az iş, az hareket demektir.

Namazda, amel-i kesir ifsâd edicidir. Amel-i kalîl ifsâd edici değildir. Ancak kö-tü bir harekettir.

Istilâhda : Amel-i kesir, namaz kılanın, bazı hareketlerinden dolayı görene na-mazda olmadığı husûsunda şüphe uyandırmadığı kimsedir.

Amel-i kalîl ise, namaz kılanın, namazda olup olmadığı husûsunda görene şüphe uyandırdığı kimsedir.

Amel-i kesir namaz ve namazı İslâhla ilgili bir hareket değildir. Zâid bir hareket-tir. Ancak, hades sebebiyle abdesti yenileme, imâmda istihlâf ve Korku Namazında saffîn tebdîli amelleri müstesnâdır.

Namazda düşen serpuşu (veya takkeyi) alıp başına koymak zâid bir amel değildir. Baş açık kılmaktansa onu başa almak daha faziletlidir.

Amel-i kesiri biraz daha izâh edersek şöyle dememiz gerekdir : Bu amel musallînin namaza durduğunu bilmeyene göredir. Yoksa bir kimse birinin namaza durduğunu görüp de sonra O'ndan namaza aykırı bir hareket görse, meselâ eline tarak alıp saçını veya sakalını tarasa namazı fâsid olur. Bununla beraber, bu durumda O'nun namazda olmadığını bilmek yakînen şarttır.

Amel-i kesir ile amel-i kalîl daha değişik olarak şöyle de tarif edilmiştir :

Üç mütevâli hareket kesir ve onun aşağısı kalildir. Yahut iki eliyle yapılması adet olan şey bir eli ile de yapılsa kesir, bunun aksi kalildir. Yahut faile kasdedilen kesir, kasdedilmeyen kalildir. Veya tecrübe göre ehlinin kesir dediği kesir, kalîl dediği kalildir. (Mültekâ, Nimet-i İslâm)

Musallînin, yazılmış şeye bakması ve onu anlaması (4) amel-i kesîr değildir. Gerek o yazılı şey, Kur'ân olsun ve gerekse Kur'ân'dan başka şey olsun, namaz kılan kimsenin ona bakması ve onun mânâsını anlaması, namazı bozmaz.

Namaz kılan kimsenin, dişlerinin aralığında kalan şeyi yemesi de namazı bozmaz. Çünkü o dişin aralığında olan yemek, tükürüge tâbi olduğu için, oruç dahî onun yenmesi ile bozulmaz. **Bir kavle göre;** «Diş aralığında olan şey, eğer nohuddan, az bir şey olursa bozmaz, fazla olursa bozar.» **Nihâyc'de** böyle zikredilmiştir.

Sahrâda namaz kılan musallînin secde yerinden bir kimsenin gelip geçmesi de musallînin namazını bozmaz. Fukahâ bu mevzuda söz edip demişlerdir ki :

Oradan geçmek mekrûh olur. Esah kavle göre muteber olan; musallînin sahrâda namazının yeridir. Namaz yeri, ayağından secde yere varincaya kadardır. Şu halde, oradan bir kimse geçse, her ne kadar geçen kimse günahkâr olursa da, musallînin namazı bozulmaz.

Eğer birinin gececeğini zannederse, musallî sahrâda önüne bir sütre diker. (5) Şayet sütre bulunmazsa, geçen kimseyi işaretle veya «Süb-hânallah» demekle defeder. (6) «Eğer sütre bulunmazsa» sözü, «defeder» sözüne bağlıdır. Fakat amel-i kesîrden sakınarak, işaret ve tesbihin ikisiyle defetmez. Veya sütre ile musallînin arasından geçse de, musallînin namazını bozmaz.

Cemâat için imâmin sütresi (diktiği) yeter. Küçük mescidde geçip giden kimse ile öňünden geçtiği musallî arasında sütre yoksa, o geçen kimse mutlaka günahkâr olur. Geçip giden kimse ile musallînin arası iki saf miktarı olsun veya daha fazla olsun müsâvîdir. Büyük mescid, bir kavle göre; «Küçük mescid gibidir.» diğer bir kavle göre de; «Sahrâ gibidir.»

(4) Yâni. dilini hareket ettirmeden.

Azmizâde (Rh.A.)

(5) Üç zirâ' kadar yakınına diker. Bunu terketmek «Münye» nin açıkladığına göre tehzihen mekrûhtur.

(Reddü'l Muhtâr)

(6) Bu bir ruhsattır. Terk edip yapmamak efdâldir.

(Bedâyi, Dürrü'l Muhtâr)

Çünkü bu namaza âid amellerden değildir (zâiddir). İmâm Mâturîdî (Rh.A.) nin İmâm' (Rh.A.) dan rivâyetine göre, bu namazda esvedeynin (yılanla akrebin) öldürülmesi gibidir.

(Tahtâvi)

NAMAZDA MEKRÜH OLAN ŞEYLER :

Musannif, namazı bozan ve bozmayan şeylerin açıklamasını bitirince, namazda mekrûh olanı ve olmayanı açıklamaya başlayıp, musallînin **namaz içinde esnemesi mekrûhtur** (7) demiştir. Çünkü esnemek, gevşeklik ve dolgunluk (mide) dan ileri gelen bir haldir. Şu halde, esnemek gâlib olursa, musallî gücü yettiği kadar ağını yumsun. Eğer daha çok gâlib olursa, elini veya yen'ini ağızına koysun. (8)

Namaz kıyan kimsenin gerinmesi de mekrûhtur. Çünkü gerinmek tembelliktendir. Namaz kıyanın, iki gözlerini yumması yasaklanmış şeyleden olduğu için, mekrûhtur. (9)

Secde etmek istediği zaman öňünden libâsını yukarı kaldırması da mekrûhtur. (10) Çünkü bu zorbalık çeşididir. (11) **Musallînin libâsını sarkıtması da mekrûhtur.** (12) Bu sarkıtma, libâsını başı ve iki omuzu üzerine koyup uçlarını yanlarına salivermektir. Çünkü bunda ehl-i kitâba benzemek vardır.

Musallînin libasıyle ve bedeniyle oynaması da mekrûhtur. (13) Çünkü bunlar namazın dışındaki yasaklardandır. (Namaz içinde mekrûh olması ise daha uygundur.)

Saçını toplayıp bağlamak yasaklardan olduğu için, mekrûhtur. Bu saçtı toplayıp bağlama keyfiyeti; saçını başının ortasına bir ip ile veya zamk (biryantin) ile, birbirine yapışması ve toplanması için bağlamaktır.

Namaz kıyanın parmaklarını çitlatması da yasaklanan şeyleden olduğu için mekrûhtur.

(7) **Esnemesini gidermesi (tutması) mümkün olduğu halde, eli veya yen'i ağıza koymak mekrûhtur.**

Ebû Hanîfe (R.h.A.) den böyle rivâyet edilmiştir. (Reddül Muhtâr)

Esnemek (tesâüb) şeytana âid bir haldir. Hz. Enbiya (A.S.) ise bundan korunmuşlardır. (Dürrül Muhtâr)

(8) **Evlâ olan, kiyâmda iken sağ eli ağıza koymakdır.** Bunun gayrında ise sol eli koymaktır. (Reddül Muhtâr)

(9) **Tenzîhen mekrûhtur.** (Reddül Muhtâr)

(10) **Tahrîmen mekrûhtur.** (Reddül Muhtâr)

(11) **Ve Yahûdî fiilidir.**

(12) **Tahrîmen mekrûhtur.** (Reddül Muhtâr)

(13) **Tahrîmen mekrûhtur.** (Reddül Muhtâr)

Hâcet yok iken, boynunu Kîbleden kayacak kadar döndürmekle etrafına bakmak, yasaklardan olduğu için mekrûhtur. Musallî gözünün ucu ile sağına ve soluna hâcet için veya hâcet olmaksızın, boynunu döndürmeden baksa, namazı mekrûh olmaz. Eğer göğsünü kibleden çevirirse, namazı bozulur.

Namaz kılanın gözünü semâya dikmesi de mekrûhtur. Yüzünü çevirmek gibi yasaklardandır. Musallînin «ik'â» i yasaklardan olduğu için mekrûhtur. (14)

İk'â : İki oturağı üzere oturup ve dizlerini dikip iki ellerini yer üzerrine koymaktır. Çünkü bu ik'â, köpeğin oturmasına benzer.

Musallînin iki kolunu yere döşemesi mekrûhtur. (15) Bu, ik'â gibi yasaklanmış şeylerdendir.

Musallînin özürsüz, bağdaş kurup oturması da mekrûhtur. (16) Çünkü özürsüz bağdaş kurup oturmakda, kuûd ve teşehhûdün sünnetlerini terk vardır. Eğer özürlü olursa mekrûh olmaz.

Musallînin iki elini boş bögrü üzerine koyması da yasaklardan olduğu için mekrûhtur. (17)

Suçûd mümkün olması için Musallînin önündeki çakıl taşlarını atması da mekrûhtur. Ancak bir kere atması mekrûh değildir. Tekrarının yasaklardan olması Resûlüllah' (S.A.V.) in şu kavlı sebebiyledir : «Yâ Ebâ Zerr! Bir kere ya da terket..»

Yine musallînin, âyetleri ve tesbîhi eliyle sayması da mekrûhtur. Bu, çakıl taşlarını atmak gibi, yasaklardandır. Bunda İmâmeyn'in ayrı görüşü vardır ki kalble saymak ve namazın dışında elle saymak mekrûh olmaz.

İmâmin, mihrâbda veya mihrâptaki yüksekçe yerde veya hâlde yer üzerinde yalnız kâim olması (kılması) mekrûhtur. (18)

İmâmin yalnız kâim olmasının üç şekli vardır. Şöyle ki : İmâmin mihrâbda yalnız kılması «kiyâmi» mekrûhtur. Çünkü bu ehl-i kitâba benzemek olur. Fakat mihrâbin dışında kiyâmi ve súcûdu, kerâhiyetin sebebi bulunmadığı için, mekrûh değildir.

(14) Tahrîmen mekrûhtur.

(Reddü'l Muhtâr)

(15) Tahrîmen mekrûhtur.

(Reddü'l Muhtâr)

(16) Tenzîhen mekrûhtur.

(Reddü'l Muhtâr)

(17) Tahrîmen mekrûhtur.

(Reddü'l Muhtâr)

(18) Bu zikredilenlerin mekrûh olması özürsüz durumlardadır. Ama, mckân darlığı gibi özürlü durumlarda mekrûh değildir.

(Reddü'l Muhtâr)

Yine mihrâptaki yüksekçe yerde üzerinde imâmın yalnız kâim olup cemâatin yer üzerinde olması, bu yasak edildiği ve (ehl-i kitâb'a) benzeme bulunduğu için mekrûhtur.

Yine esah kavle göre, cemâat mihraptaki yüksekçe yerde olup imâm yer üzerinde olmak da mekrûhtur. Çünkü bu, iki ayrı yere benzer. İmdi bunda ehl-i kitâba benzeme ve imâmı küçültme vardır. Yükseklik boy yönünden takdir edilmiştir. Boydan alçak olursa, mahzûr yoktur. Bunu Tahâvî (Rh.A.) zikretmiş ve bu Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan da rivâyet edilmiştir. Bir kavle göre; «Yükseklik zirâ' miktâridir.» İtimâd bunun üzerinedir. (Mesned olarak bu kabûl edilmiştir.) Eğer yerde, imâm ile beraber bir miktâr cemâat olursa, sahîh kavilde, kerâheti gerektiren mânâ ortadan kalklığı için, mekrûh olmaz. (19)

Arasında boşluk olan saffın arkasında kâim olmak da, nehyedildiği için mekrûhtur. (20)

Musallînin, üzerinde resimler bulunan libâsı giymesi mekrûhtur. (21) Çünkü o kimse put taşıyana benzer.

Musallînin önünde tandır veya ateş yanmış ocak olması, Mecûsi-lerin ibâdetine benzediği için mekrûhtur. Çünkü onlar ateşe ibâdet ederler.

Ya da musallînin, başı ucunda, arkasında veya hizâsında veyahut önünde resim (sûret) olması, mekrûhtur. (22) Çünkü Cebrâil Aleyhis-selâm :

إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَبَّ، أَوْ صُورَةً

«Biz içinde köpek veya resim olan eve girmeyiz.» (*) buyurmuştur.

Kerâhet yönünden en şiddetlisi, resmin musallînin önünde olmasıdır. Ondan sonra başı ucunda (üstünde) olması, ondan sonra sağ tarafında, sonra sol tarafında, sonra arkasında olmasıdır. (23)

(19) Tahrîmen mekrûh olmaz.

(20) Tahrîmen mekrûhtur.

(21) Resimlerden maksâd, canlı varlıkların resimleridir.

Namazın dışında da böyle elbiselerin giyilmesi mekrûhtur.

(22) Veya sağında, solunda ya da secde mahâllinde olması da mekrûhtur. (Dürrü'l Muhtâr)

(*) Buhârî.

(23) Eğer resim, ayakları altında yahut oturduğu yerde olursa ona hakaret olduğundan dolayı mekrûh değildir.

Gâye'de zikredilmiştir ki; eğer resim (timsâl) sırtın gerisinde olursa mekrûh olmaz. Çünkü bu, ona ibâdete benzemez. Câmiu's-Sağîr'de, kerâheti mutlak bir şekilde zikredilmiştir.

Ancak, eğer resim (sûret) küçük olursa veya başı kesilmiş olursa (24) veya ruh sâhibi olmayanın resmi olursa, bu takdirde ona ibâdet edilmeyeceği için mekrûh da olmaz.

Musallînin, başı açık olduğu halde kıldığı namazı, kayıtsızlık edip aldırış etmediği için, mekrûhtur. Allah' (C.C.) a karşı alçalmak (tezel-lül) için olursa, mekrûh olmaz.

Musallînin, idrarını ve büyük abdestini veya yelini sıkışıp tuttuğu halde kıldığı namaz mekrûh olur. (25) (Musallînin, idrar, büyük abdest ve yeli sıkışıp tutmakla namazın mekrûh olması mizâcında illet olup zarûret hasebiyle olursadır. Yoksa eğer kasden olursa, açıklamaya gerek yoktur.)

Musallînin, eski libâs ile kıldığı namazı mekrûhtur. (26)

Eski libâs (giyecek) : Evinde giyip onunla büyüklerin huzûruna gitmediği libâsdır.

Musallînin, alnını topraktan silmesi, yasaklandığı için mekrûhtur. Namaz içinde, yılani ve akrebi öldürmesi mekrûh değildir. Çünkü Ebû Hüreyre (R.A.), Resûlüllah' (S.A.V.) in, namazda esvedeyn'in (yâni yılani ve akrebin) öldürülmesini emrettiğini, rivâyet etmiştir. Bundan sonra denilmiştir ki : Eğer onların öldürülmesi, vurmak gibi az bir fiil ile olursa, namaz mekrûh olmaz. Fakat, eğer fazla uğraşmaya ve yürümeye ihtiyacı olursa, namaz bozulur. Mebsût'ta zikredilmiştir ki : Bunda tafsîlât yoktur, çünkü bu, hadesde yürümek ve kuyudan su çekmek gibi ruhsattır.

Musallînin, oturup konuşan kimsenin sırtına karşı kıldığı namazı mekrûh olmaz. (27) Bir kavle göre; «mekrûh olur.» Sahîh kavî, bizim zikrettigimizdir. Çünkü rivâyet edilmiştir ki : Resûlüllah (S.A.V.), sahrâda namaz kılmak istediği zaman, İkrimî' (R.A.) ye önüne oturmasını emredip namazı kıladı.

(24) Yerde olduğu halde azâsının bütün kısımları belli olmayacak şekilde olursa...

(Dürrü'l Muhtâr)

(25) Tahrîmen mekrûh olur.

(26) Tenzîhen mekrûhtur.

(27) Bir insanın yüzüne karşı namaz kıldığı zaman, istikbâli gibi tahrîmen mekrûhtur. Eğer istikbal musallîden olursa kerâhet onadır. Değilse uzak da olsa ve hâl de bulunmasa istikbâl edenin üzerinedir.

Duvarda asılmış *Mushaf'a* ve *kılıca* karşı *kılınan namaz mekrûh olmaz*. Çünkü onlara ibâdet edilmez. Kerâhet ise, ibâdet itibâriyledir. Velev ki bazıları «mekrûh» demiş olsunlar.

Musallînin, lambaya karşı kıldığı namaz da mekrûh olmaz. Çünkü Mecûsîler aleve ibâdet etmezler. Bilâkis yanmış köze ibâdet ederler.

Resimleri olan yaygı üzerinde kılınan namaz, eğer o resimler musallînin oturduğu ve ayak bastığı yerde olup üzerlerine secde edilmezse mekrûh olmaz. Çünkü onun üzerinde namazı kılmak, sûrete ihânet ve tahkîkdir. Ta'zîm değildir. Şüphesiz, o resimler üzerine secde etmek puta tapanlara benzemektir. *Kezâ* (yne) buradaki «kezâ» lafzi, *Kenz'in* ibâresinde olan «fasl» gibidir. İki sözün arasında faslın sebebi şudur : Şüphesiz ikinci söz namazla ilgili değildir. Ancak kerâhet münâsebeti iledir.

Mescidin üzerinde; cîmâ' etmek, küçük ve büyük abdest yapmak mekrûhtur. Çünkü bu işler mescide saygıya aykırıdır. Zirâ mescidin üstü (sathi) mescid hükmündedir. Hattâ eğer bir kimse imâma uyarak mescidin sathi üzerinde dursa, onun iktidâsı sahîh olur.

Mu'tekif (28), mescidin sathi üzerine çıksa, *i'tikâfi* bozulmaz.

Hayızlı ve cünubun, mescidin sathi üzerinde durmaları helâl olmaz.

Hayızlı ve cünubun, içinde mescid olan evin üzerinde durmaları câizdir. Bununla murâd, namaz için ayrılmış ve mihrabı olduğu için mescid denen yerdir. Fakat o aslında mescid değildir. Hattâ satılması câizdir. Onun için mescid hürmeti yoktur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Mescidin kapısını kapamak mekrûhtur. Çünkü mescid Müslümanların namaz yeridir. Onlardan menetmek doğru olmaz. Fukahâ demişlerdir ki : Bu mesele *Selef* / (*Ashâb* (R.A.) ve *Tâbiîn* (R.A.) / zamanında idi. Bizim zamanımızda mescidin kapısını, vakitlerin dışında kapamanın mahzûru yoktur. Çünkü mescidin eşyâsı için emniyet yoktur.

Mescidi kireç veya sâc ile tezyîn etmek mekrûh değildir. Sâc (29), kıymetli bir ağaçtır. Hindistan'dan getirilir.

(28) **Mu'tekif** : *i'tikâfa* girendir. Buna *âkif* de denir.

İllerde kendi bâbında geleceği üzere, *i'tikâf*; erkeğe göre ezân okunup ikâmet alınan yâni cemâatle beş vakit namaz kılınır durumda olan câmi içinde; kadına göre, evinin mescidinde yâni namazgâh edindiği odasında veya köşesinde, *i'tikâf* (tâat ve ibâdet) niyetiyle bekleyip kalmaktır.

(29) **Sâc** : Asıl vatanı Hindistan olan ve sonraları Güney Asya ve Endonezya'ya da yayılan bir ağaçtır.

Abanoz Ağacına benzer. Yapraklarının sıklığı sebebiyle altında çok sayıda insanın yağımurдан korunması mümkün olur. Bu ağaca bazıları *Hind Çınarı*, bazıları da *Hind Ağacı* derler.

Orta Doğu'da *Zâc* dendiği de olur. Araplar ise (muarreb olarak) *Se'sem* de derler.

Mescidi yaptıran kimsenin, kendi malından altın ile mescidi süslemesi mekrûh olmaz. Yâni mescidi binâ eden kimsenin malıyla mekrûh olmaz. Fakat mütevellî, vakf (30) malından mescidi altın ile süslerse, süslediği şeyin kıymetini öder.

Musallî, Fâtîha'dan sonra sûrenin ortasından okusa, mekrûh olmaz. Bir kavle göre; «Mekrûh olur.» Bir sûrenin sonunu iki rek'atta okumak mekrûhdur. Yine böylece bir sûrenin sonunu bir rek'atta veya iki sûrenin sonunu iki rek'atta okusa mekrûh olur. «İkisinde de mekrûh olmaz» diyenler de vardır. Bir rek'atta bir kaç sûreyi birden okumak mekrûh değildir. Mâmâfih «mekrûhtur» diyenler de vardır. Bir sûreyi iki rek'atta tekrar etmek mekrûhtur. Ancak nâfile namazda mekrûh olmaz. Uygun olan iki rek'atın arasını, bir süre (31) ile veya iki süre ile ayırmamaktır. Ancak bir kaç süre ile ayırlır. **El-Kunye'de böyle zikredilmiştir.**

Birinci rek'atta Musallî Muavvizeteyn'i okumuş olsa, bazı âlimlere

Hintliler, esâs memleketi Hindistan olan bu ağaca Sâkûta derler. Yine bu ağacın, kaynaklara göre, yaprakları kırmızı ve siyaha çalar renktedir. Kendisi güzel görünüslü hoş kokulu, pek serî, ağaçlar arasında en büyük genişliğe sahip ve makbul bir ağaçtır. Hindistanda yetişen cinsin yaprakları beyaz çizgiliidir. Yaprakları dâima taze olur.

Meyvesi üzüme benzer, sarı ve tatlıdır.

Bu ağacın kerestesi soğuk (sert) ve nemlidir. Zamanla kolayca eskimez. Câmi tezâyinâtında kullanıldığı gibi gemi inşaatında da kullanılır.

Türkçede **Tik** aacı olarak bilinen bu ağacın ilmî ismi **Tectona Grandis**'tir.

Eski hekimlere göre bu aacıya hassaları şunlardır:

Bu ağacın kerestesinden bir parça ateşe yakılıp da mâmîsa (yaprağı haşhaş yaprağına benzer, kokusu ağır, suyu çok ve acı olan za'ferân gibi bir ot) suyunda söndürülür, soyulur, temizlenip elenir ve sürme olarak kullanılırsa göz bebeğini kuvvetlendirir, göz kapağı yaralarını tedâvi eder.

Yine bu ağacın tahtası taşa hakkedilir (sürtülür), gül suyu ile karıştırılır ve başa sürülürse keskin başağrılarını giderir.

Ayrıca, bu ağacın kerestelerinin talaşı su ile karıştırılıp, süzüldükten sonra içilirse karındaki kurtları döker. Yine, bu safrâ-i demevî yaralarına tatbik edildiğinde halledip çözer.

(Kaynaklar: **Kamus Tercemesi**, M. Âsim Efendi, **Modern Dictionary**, English - Arabic, Elias A. Elias, **El Mucemu'l Vasit**, Arap Dil Akademisi (Mecmu'u'l Lûgati'l Arabiyye), **El Müncid**, Luis Ma'lûf, **El Mu'temed fil Edviyeti'l Müfrede**, El Melikü'l Muzaffer Yûsuf bin Ömer bin Ali bin Rasûl el Ǧassâni et Türkmanî.)

(30) **VAKF** (Vakîf): **İmâmeyn'e göre:** Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip ayn'ını ise Allahu Teâlâ'nın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten ilcelebed men etmektir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre: Bir mülkün ayn'ı sahibinin mülkü hükmünde kalmak üzere menfaatının bir gayeye tesadduk edilmesidir.

Mütevelli (Mütekellim alevkaf): Vakfin işlerini ve menfaatlerini şerî hükümler ve vakfa âid şartlar dairesinde idare etmek üzere tâyin olunan kimsedir.

(31) Ancak süre, onun okuduğundan, ikinci rek'atın uzatılması birinci rek'ata göre daha çok uzatılmış olması gereklir bir şekilde, daha uzun olursa mekrûh olmaz.

(Halebi-i Sağır)

göre; İkinci rek'atta Fâtiha ile Bakara sûresinden bir kaç âyet okur.

Bazı âlimlere göre de; İkinci rek'atta (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)

(Kul eûzü bi rabbinnasi) okur. (32) Hâniye'de böyle zikredilmiştir. Birinci rek'atta (Kul eûzü bi rabbinnasi) okunsa, ikincide yine onun okunması gereklidir.

Sûrenin bir kısmını her rek'atta okusa, bir kavle göre; «Mekrûh olur», diğer bir kavle göre de; «Mekrûh olmaz.» Sahih kavî budur.

Bir süre okuyup ikinci rek'atta o sûrenin üstündeki sûreyi okusa, mekrûh olur. (33) Âyet dahî süre gibidir. Mecma'ul-Fetâvâ'da böyle zikredilmiştir.

Musallînin namazda başından sarıgi düşse, bir eliyle sarığını kaldırıp giymesi namazı baş açık kılmasından efdaldır. Fakat sarık, sarıldığı gibi düğümlü olduğu halde olup, yalnız bir eliyle kaldırıp giyilmesi mümkün ise, başını örtmesi evlâdir. Eğer sarığın bağı çözülüp sarmaya muhtâc olursa, namazı baş açık kılmasi sarığı bağlamasından ve namazı kesmesinden evlâdir. Tatarhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Eğer musallî, namazı, yenleri dirseklerine kadar sıvanmış olduğu halde kıllarsa, namazı mekrûh olur. Eğer namazı don ve gömlek ile kılsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre yine mekrûh olur.

Eğer namaz kılan kimse, uzun bir kumaş parçası veya cübbe giyip ellerini yenlerine sokmadan namazı kılsa, müteahhirûn (34) âlimler bu hususun kerâhetinde ihtilâf etmişlerdir. Muhtâr olan, mekrûh olmamasıdır. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

(32) Eğer bir âyeti tek başına nâfile olarak kıldıği namazda tekrarlarsa mekrûh değildir. Farzda özür ve unutma halinde olmuyarak ihtiyacı şekilde tekrarlanırsa mekrûh olur.

(Halebi-i Sâgîr)

(33) Şayet her rek'atta bir süre okusa, iki süre arasında bir süre terk çise mekrûhtur.

(Halebi-i Sâgîr)

Cünkü Resûlüllah (S.A.V.) Câbir bin Semûre' (R.A.) in rivâyetine göre; Cuma gecesi Akşam Namazında «Ku'l yâ eyyûhel Kâfirûne ve ku'l hüvâllâhü ehâd» okumuştur.

Bu hadisi Ebû Dâvûd (Rh.A.) ve İbni Mâce (Rh.A.) rivâyet etmiştir. (Hilyetü'n Nâci)

(34) Müteahhirûn : Son zamanlarda gelmiş büyük İslâm Âlimleri. Fukahâca; müteahhirûn Şemsü'l Eimme Halvâni' (Rh.A.) den (456/1063) Hâfızuddin Buhâri (Rh.A.) (693 H) ye kadar olan Fukahâdır.

Mütekaddimûn : Eskiden, evvelce gelmiş büyük İslâm Âlimleri. Fukahâca; mütekaddimûn Şemsü'l Eimme Halvâni' (Rh.A.) (456/1063) den önceki âlimlerdir.

بَابُ الْوِتْرِ وَالنَّوْافِلِ

VİTR VE NÂFILELER BÂBI

Vitr Namazı, farz-ı amelidir, farz-ı itikâdî değildir. İkisi arasında fark, daha önce geçmiş idi (1) ki; Vitr Namazı vâcibdir, diye rivâyet edilen şeyden maksâd, farz-ı amelidir.

Zâhirîyye'de; Vitr Namazı amel yönünden farîzadır, ilim yönünden değildir, denmiştir. Ulemâ, «vâcibdir» diye zikretmişlerdir. (2) İmâmeyn'e göre, sünnet-i müekkededir.

Binâenaleyh Vitr namazını inkâr eden kâfir addedilemez. Bu söz onun; farz-ı itikâdînin dışında oluşuna göre, çıkarılmış bir hükümdür (tefri'dir). (3)

Vitr Namazı, farz olmak üzere kazâ edilir. Bu, onun farz oluşuna istinâden çıkarılmış bir hükümdür. Çünkü, eğer sünnet olsaydı, kazâ edilmezdi.

Salât-ı mektûbede (Farz namazda), **Vitr Namazının hatırlanması, o farz namazı bozar.** Eğer sünnet olsaydı, salât-ı mektûbeyi bozmazdı.

Yine tertîb sâhibi olan kimsenin Vitr Namazında, vakti geçmiş namazı hatırlaması Vitr Namazını bozar. Eğer sünnet olsaydı, bozmazdı.

Yatsı Namazının iâdesinde, Vitr Namazı iâde edilmez. Eğer sünnet olsaydı, farza uymak sûretiyle iâde edilirdi.

Vitr Namazı bir selâmla üç rekattır. Çünkü rivâyete göre,

(1) Kitâb-ı Tahâre'de anlatılmıştı.

(2) Dehiller teâruz edip de bir kısmı sünnetliği bir kısmı da farzlığı gerektirince biz ikisinin arasında bir derece tesbit ettik ve vücûb ile söyledik. (*Camiü's Sağır*)

(3) **Tefri:** Asıl mes'eleden türlü hükümler ve dallar çıkarma, dallandırıp budaklandırma. **Yâni, hukum çıkarma.**

Başka bir ifâdeyle; iltihâk edenin geçene ihtiyacından dolayı bir şeyi diğer bir şeyin akabinde kılmaktır. (*Târifât-ı Seyd-i Şerîf*)

Resûlullah (S.A.V.); Vitr üç rek'at kılar, ikide selâm vermezdi. Ancak üç rek'atın sonunda selâm verirdi. Bu hadîs-i şerîfi, Hz. Übey (R.A.) ve Sahâbe'den bir topluluk rivâyet etmişlerdir.

Musallî, Vitr Namazının her rek'atında Fâtîha ve bir süre okur. Çünkü Resûlullah' (S.A.V.) dan böyle rivâyet edilmiştir. Yakında açıklaması gelecektir. Bir de; Vitr Namazının vâcib olması sünnet ile olduğu için, rek'atlarının hepsinde ihtiyâten kırâat vâcib olur.

Musallî, Vitr Namazının üçüncü rek'atında, rükûdan önce iki elle-rini kaldırarak tekbir alır ve Kunut duâsını rükûdan önce okur. Çünkü rivâyet edilmiştir ki : Resûlullah (S.A.V.), Vitr Namazını üç rek'at ola-

raç kılıp, birinci rek'atta ; (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَىْ) «Sebbîhi's-me Rabbike'l-a'lâ»; ikinci rek'atta : (قُلْ بِآيَةٍ كَانَ الْكَافِرُونَ) «Kul yâ
eyyûhel kâfirûn.» ve üçüncü rek'atta : (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)

«Kul hüvallahu ahad» ı okur, rükûdan önce de kunut duâsını okurdu. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, Kunut duâsı rükûdan sonra okunur.

Musallî Kunut için şu duâyı okur :

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنَوْمِنْ
بِكَ وَنَتُوبُ إِلَيْكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنَتُشْتَرِيكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ
نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلُمُ وَنَتَرُكُ مَنْ يَقْجُرُكَ .
اللَّهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعَى
وَنَحْفِدُ مَرْجُورَ حَمَّتَكَ وَنَخْشِي عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ
بِالْكُفَّارِ مُلْحُقٌ .

«Allâhümmé innâ nesteinuke ve nestâgşiruke ve nestehdike ve nûminu bike ve netûbü ileyke ve netevekkelü aleyke ve nûsnî aleyke'l-hay-

ra küllehû neşküruke velâ nekfürük ve nahle'u ve netrûkü men-yefcûruk.

Allâhümme iyyâke na'bûdü ve leke nûsallî ve nescûdü ve ileyke nes'â ve nahfidu narcû rahmeteke ve nahşâ azâbek. Înne azâbeke bi'l-küffâri mûlhîk»

«Mülhîk», hâ'nın kesre ve fethasıyla rivâyet edilmiştir. Esah kavl, kesresiyedir. Cemâat de buraya gelince imâma tâbi olur. Yâni Kunutu imâm ile beraber gizlidен okurlar.

Kunut duâsının ma'nâsı : İlâhî! Biz muhakkak Senden yardım diler, Sen'den mağfiret niyâz eder, Sen'den hidâyet isteriz. Seni tasdîk eder, Sana tevbede bulunur, Sana itimâd ederiz. Seni bütün hayır ile senâ da ve Sana zikirde bulunur, nimetlerini itirâf ile Sana şükür ederiz. Seni inkâr etmeyiz. Sana isyân edip duranları uzaklaştırır, terkedерiz. Kendilerinden alâkalarımızı keseriz. İlâhî! Biz ancak Sana ibâdet eder, Senin mânevi yakınığına nâiliyet için çalışır, koşarız. Senin rahmetini umar, azâbindan da korkarız. Şüphe yok ki Senin azâbin kâfirlerere erişicidir.

İmâm duâya başlayınca, Ebû Yûsuf (Rh.A.) a göre; cemâat imâma tâbi olup imâm ile beraber Kunutu okurlar. İmâm Muhammed (Rh.A.) a göre; cemâat imâma tâbi olmaz, yalnızca «âmîn» derler.

(Evlâ olan, Hasan bin Ali' (R.Anhümâ) nin duâsını da Kunuta eklemektir.) Duâ şudur :

اللّهُمَّ أَهْدِنَا فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ
وَتَوَلَّنَا فِيمَنْ تَوَلَّتَ وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ
وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يَقْضِي
عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَاللّيَتَ وَلَا يَغْرِي مَنْ عَادَتْ

بَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا قَضَيْتَ
 وَنَسْتَغْفِرُكَ. أَللَّهُمَّ وَنَتُوْبُ إِلَيْكَ وَقُلْ رَبِّ
 اغْفِرْ وَأَرْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

«Allahümmehdinâ fî men hedeyte ve âfinâ fî men âseyte ve tevelenâ fî men tevelleyte ve bârik lenâ fî mâ a'teyte ve kınâ şerre mâ kadayte inneke takdî ve lâ yukdâ aleyk. Înnehû lâ yezillu men vâleyte ve lâ yaizzü men âdeyte tebârekte rabbenâ ve teâleyte fe leke'l-hamdu alâ mâ kadayte ve nestağfirukellahümme ve netûbu ileyk ve kur rabiğfir ve'rham ve ente hayru'r-râhimîn»

Mânâsı : «İlâhî! Bizi, hidâyete sevkettiğin kimseler ile birlikte hidâyette bulundur. Afiyet verdiğin kimseler arasında afiyette kıl. Dostluğuna seçip yardım ettiğin kimseler arasına kat. Lütûf ve ihsânda bulunduğun kimselerle mubârek kıl. Aleyhlerine hükmettiğin kimselerin şerrinden koru. Hüküm sâhibi Sensin. Sana hükmolunmaz. Dostluğuna seçip yardım ettiğin kimse zelîl olmaz. Düşmanın olarak kabûl ettiğin kimse de azîz olmaz.

Ey Rabbimiz! Sen bütün noksanlardan münezzeх ve her şeyden yücesin. Hüküm ve takdir ettiğin şeylelerden dolayı hamd, yalnız Sana'dır. İlâhî! Senden mağfiret diler, Sana tevbe ederiz.

De ki (Resûlüm) : Ey Rabbim, beni mağfiret buyur ve bana rahmette bulun. Sen rahmet edicilerin en Hayırlısın.»

Musallî Kunut duâsmı dâima yâni yılın tamamında okur.

Îmâm Şâfiî (Rh.A.) ise; kunut duâsı, Vitr Namazında, ancak Ramazanın son yarısında okunur, demiştir.

Vitr Namazından başkasında kunut duâsı okunmaz.

Îmâm Şâfiî (Rh.A.); Kunút, Vitr Namazında okunduğu gibi, Sabah Namazının ikinci rek'atında, rükûdan sonra da okunur. Zira, Hz. Enes' (R.A.) : «Şüphesiz Resûlullah (S.A.V.) Sabah Namazında, dünyadan ayrılmaya kadar, Kunutu okurdu», diye rivâyet etmiştir, der.

Bizim için delil, Hz. İbn Mes'ûd (R.A.) un rivâyet etiği şu hadîstir :

«Resûlullâh (S.A.V.), bir ay Sabah Namazında Kunut okuyup, Arap Kabilelerinden bir kabileye bedduâ etti. Sonra, Sabah Namazında Kunut'u terk etti.»

Terk etmesi neshin deliliidir ve tercîh râvînin (4) Fâkih derecesine göredir. (Çünkü, Hz. İbn Mes'ûd (R.A.), Hz. Enes' (R.A.) den daha fakihdir.) Veyahut tercîh, mervî iledir. Çünkü, mervî mânîdir. (Gayrına engel teşkil eder.) Şu halde o (yâni İbni Mes'ûd' (Rh.A.) un hadîsi) mübihe, (yâni Hz. Enes' (R.A.) in hadîsine) tercîh edilir.

Kunut'un okunmasında Hanefî, Kunut'u rükûdan sonra okuyan Şâfiî'ye tâbi olur. Çünkü ihtilâfları Sabah Namazındadır. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

Sabah Namazında Kunût mensûh (5) olmakla beraber, yakînen sâbit olduğundan, **Vitrin Kunut'unda Şâfiî'ye tâbi olmaya deñildir.** Bu aynen, Senâ, Teşehhûd ve ondan sonra duâ, rükû ve súcûd tesbihleri gibidir.

Hanefî Mezhebinde olan kimse, - İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre - **Sabah Namazında Kunut duâsını okuyan Şâfiî'ye, duâda tâbi olmaz.** Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre Hanefî, Şâfiî'ye tâbi olur. Çünkü, muktedîdir. Kunut ise müctehedün fîhdır. (6) Bu durumda İki Bayram tekbirleri ve rükûdan sonra Vitir de Kunut gibidir.

Bizim için delîl şudur : Şüphesiz Sabah Namazında Kunut, rivâyet edilen hadîs sebebiyle mensûhtur. Mensûhda tâbîlik olmaz. Nitekim Şâfiî'nin Cenâze Namazında beş tekbir aldığı halde, Hanefî'nin ona tâbi olmadığı gibi.

Ancak, Sabah Namazında Şâfiî imâma uyan kimse Kunut'ta, ayakta olduğu halde, tâbi olması vâcib olan şeyde ona tâbi olmak için sükût eder. Bir kavle göre; «Muhâlefetlerini isbât için oturur.» Çünkü susan, duâ edenin ortağıdır ve Kunut'tan başkasında tâbîliği bulunduğu için, susmak en uygun olandır.

(4) **Râvî :** Bir hadîs-i şerîfi (bir sözü veya hâdiseyi) senetlerini zikrederek nakleden zâtîtir. Rivâyet edilen hadîs veya habere de **mervî** denir.

* **Tercîh :** Vasîf itibariyle birbirine benzer olan iki delilden birinin diğerine üstünlük ve değerliliğini ispat etmektir.

Böyle birbirine benzer (eş) delillerden birini diğerine tercihe muktedîr olan zâtîlara da **Ashâb-ı tercîh** denir.

* **Mübîh :** Mübâh kılan, demektir. **Mübâh** ise; yapılması veya yapılmaması dince serbest bırakılmış şeydir.

(5) **Mensûh :** Neshedilmiş, hükmü kaldırılmış.

(6) **Müctehedun fîh :** İctihad neticesi ortaya çıkarılmış şer'i bir huküm.

İctihad eden zâta **müctehid** denir.

İctihad ise Fâkihin tafsîli (husûsî ve muayyen) delillere dayanarak ameli hükümleri çıkarmak için bütün gücünü harcaması, ortaya bir huküm koymasıdır.

(Metinde geçen müctehedun fîh'den maksâd, Kunut'un ihtilâflı olmasıdır.)

Kunut'u ezberleyemeyen kimsenin, üç kere (عَذَابٌ عَلَيْهِ) «Allahümmağfırlı» veya «Allahım beni mağfiret et.» demesi müstehbdır. Bu İmâm Ebu'l-Leys' (Rh.A.) in tercihidir.

Ya da musallî, Kunut'u güzel ezberliyemezse;

اللَّهُمَّ رَبَّنَا اتَّكَافِ الْدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً
وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ .

«Allahümme rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve filâhireti hâseneten ve kînâ azâbennâr.» (Ey bizim Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ve güzellik, âhirette de iyilik, güzellik ver ve bizi, ateş azâbından koru) duâsını okur. Bu duâ, diğer Meşâyihin kabûl ettiğidir. Mi'râc'ûd-Dirâye'de de böyle zikredilmiştir.

Musallî, Kunut'u terk edip de rükûda hatırlına gelse veya rükûdan sonra kiyâmda hatırlına gelse, rükûda Kunut'u okumaz. Çünkü rükû, Kunut'un yeri değildir. Eğer musallî, rükûdan sonra kiyâmda Kunut'u okusa, rükûu iâde etmez. Çünkü rükû farzdır, Kunut vâciûdır. Vâcibi yerine getirmek için farzı terk câiz olmaz. Çünkü rükû iâde edilse, birinci rükû terk edilmiş olur. Kunut aslı yerinden ayrıldığından, sehv için secde eder.

Muktedî, Kunut duâsını bitirmeden önce imâm rükû etse, muktedî de imâma tâbi olur. Yâni muktedî Kunut'u keser ve imâma tâbi olup rükû eder. Çünkü tâbiliği terk etmek namazı bozar. Kunut'u terk etmek bozmaz.

Teşehhûd, Kunut'un aksinedir. Yâni şayet muktedî, teşehhûdü tamamlamadan önce imâm selâm verse, muktedî teşehhûdü kesip selâmda imâma tâbi olmaz. Çünkü burada selâmi terketmekle namazın bozulmuş olması gerekmez.

Musallî, imâma Ramazan Vitrinin üçüncü rek'atında rükûda yetişse, o muktedî Kunut'a yetişmiş olur. Çünkü onun rükûa yetişmesi, kiyâma yetişmektir.

Musallî, birinci rek'at veya ikinci rek'atta sehven Kunut'u okusa, üçüncü rek'atta okumaz. Çünkü Kunut'un tekrârı meşrû değildir.

NÂFILE NAMAZLAR :

Musannif, Vitr Namazının hususiyetlerini açıklamayı bitirince, nâfilelerin hususiyetlerini beyâna başlayıp dedi ki : Sabah Namazından önce ve Öğle Namazından sonra, Akşam Namazından sonra ve Yatsı Namazından sonra iki rek'at namaz, sünnet-i müekkede olmuştur. Yine Öğle Namazının farzından önce ve Cuma Namazının farzından önce ve sonra dört rek'at namaz kılmak, dört rek'atte bir selâmla sünnet olmuştur. Hattâ Musallî dört rek'atı iki selâmla edâ etse, makbûl olmaz. Bundan dolayı, bir kimse bir selâmla dört rek'at namaz kılmayı adayıp iki selâmla edâ etse, adakdan kurtulmuş olmaz. İki selâmla dört rek'at kılmayı adasa ve dört rek'atı bir selâmla edâ etse, adağı edâ etmiş olur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Bu zikredilen dört rek'at sünnet, Öğle Namazından önce, Cuma Namazından önce ve Cuma'nın farzından sonra kılınan sünnetlerdir. Bunda asl olan, Resûlüllah' (S.A.V.) in şu kavlidir :

مَنْ نَابَرَ عَلَى شَتْنَيْ عَشَرَ رَكْعَةً فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ
 سَبَقَ اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ .

«Bir kimse bir gün bir gecede oniki rek'at namaza devâm etse, Allah onun için Cennette bir ev binâ eder.» (*) Bunu Resûlüllah (S.A.V.), yukarıda zikrettiğimiz şekilde tefsir etmiştir.

Salât-ı Evvâbin :

Dört rek'at namaz, İkindi Namazından önce; dört rek'at namaz, Yatsıdan önce ve sonra bir selâmla; altı rek'at namaz (1) Akşam Namazından sonra bir selâmla mendûb olmuştur.

(*) Tirmizi, Nesâî, İbni Mâce.

(1) Akşam Namazının iki rek'at Sünneti Müekkedesinden sonra kılınan bu altı rek'at namaza salât-ı Evvâbin denilir.

Bu husûsta Peygamber Efendimiz (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

«Akşamdan sonra konuşmadan altı rek'at namaz kılanın elli senelik günahı mağfîret olunur.»

Başka bir Hadisde : «Kim Akşam Namazından sonra rek'atlar arasında hiçbir sey konuşmadan altı rek'at namaz kılsrsa, O'nun için oniki senelik ibâdete muâdil olur.» buyurulmuştur. Bu da delâlet etmektedir ki, Akşam Namazının iki rek'atı Sünnetten sayılmıştır. Lâkin Eşbâh'da, bu husûsun hilâfına işaret edilmiştir.

(Mecmâ'u'l Enhur)

Gündüz kılınan nâfilenin bir selâmla dört rek'attan fazlası ve gece kılınan nâfilenin sekiz rek'attan fazlası mekrûh olmuştur. Çünkü sünnet, gece namazında altı rek'atten sekize kadar, gündüz namazında ise dörde kadar vârid olmuştur. Öyleyse bunlardan fazlası bir selâmla mekrûhtur. Çünkü delîli olmayan şey sabit olmaz.

Gece ile gündüzde eddal olan dörder rek'at kılmaktır. İmâmeyn' (Rh. Aleyhimâ) e göre; gündüz nâfileleri dörder, gece nâfileleri ikişer kılınır. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre; gece ve gündüz nâfileleri ikişer rek'at kılınır.

Ögle Namazının ve Cuma'nın farzından önce, ve Cuma'nın farzından sonra kılınan dört rek'atın birinci ka'desinde, salevât duâsı okunmaz.

Musallî, birinci ka'deden üçüncü rek'ata kalkınca, Sübâneke'yi okumaz. Çünkü bu Sünnet-i Müekkede olduğu için farzlara benzer. Buñdan dolayı, teşehhûd üzerine salevât duâsını ziyâde eden kimseye sehv secdesi vâcib olduğu husûsunda ihtilâf vardır.

Zikredilen namazlardan başka, dört rek'atlî nâfile namazda, musallî birinci ka'dede salevât duâsını okur ve Sübâneke'yi de okur. Çünkü onlarda farzîyyete benzemek bulunmadığı için, onlardan her çift müstakîl namaz sayılır.

Kiyâmin uzunu, sücûdun çokluğundan evlâdir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طُولُ الْقُنُوتِ

«Namazın eddîli, kiyâmi (kunutu) uzun olandır.» (*) buyurmuştur. Çünkü kiyâmin uzununda kırâat çok olur, rükû ve sücûdun çokluğunda tesbih çok olur. Kırâat ise tesbihden edaldır.

Tahiyyet'ül Mescid Namazı :

Tahiyyet'ül-Mescid namazı sünnettir. Bu namaz, mescidde oturmadan önce kılınan iki rek'at namazdır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.)

إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى يَرْكِعَ رَكْعَيْنِ

«Sizden biriniz mescide girdiği zaman, iki rek'at namaz kılmadan

(*) Ahmed bin Hanbel, (Müsned), Müslim, Tirmizi, Ibn-i Mâce, Câbir (R.A.) den rivayetle.

oturmasın.» (**) buyurmuştur. (2) Farzı edâ etmek onun yerine geçer. (3) Zeylai (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Abdest aldıkdan sonra iki rek'at namaz kılmak mendûbdur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

مَا مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحِسِّنُ الْوُضُوءَ وَيَصْلِي رَكْعَتَيْنِ
يُقْبَلُ بِقُلْبِهِ وَوَجْهِهِ عَلَيْهِمَا إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ أَجْنَةٌ

«Bir kimse abdest alır ve abdestini (şartlarıyla) güzel yapar ve iki rek'at namaz kılıp, o iki rek'atta kalbiyle ve vechiyle namaza yönelikse onun için Cennet vâcib olur.» (***) buyurmuştur.

Kuşluk Namazı :

Kuşluk vaktinde dört rek'at, ya da daha çok namaz kılmak mendûbdur. Çünkü Hz. Âîşe (R.Anhâ); «Resûlüllah (S.A.V.) Kuşluk Namazını dört rek'at ve (daha fazla) dileği kadar kıladı» diye rivâyet etmiştir. (4)

Farzin iki rek'atında kırâat farz kılmıştır. Yâni farzin iki rek'atında, ta'yin edilmemiş olduğu halde kırâat farzdır. Hattâ musallî farzin her rek'atında okumasa veya yalnız bir rek'atında okusa, namaz fâsid olur.

İlk iki rek'atta kırâat vâcibdir. Hattâ musallî ilk iki rek'atta okumayıp son iki rek'atta okusa, namazı câiz olur. Eğer sehven terk etti ise, ona sehv secdesi vâcib olur. Eğer kasden terk etti ise, günahkâr olur.

Nâfilenin her rek'atında, Vitrde kırâat farz olmuştur. Nâfilede farz olmasının sebebine gelince, nâfileden her çift, ayrı (müstakil) tarzda namazdır. Ondan üçüncü rek'ata kalkmak, yeni tahrîme menzilesinde-

(**) Beyhâkî, (Sünen), İbn-i Adiyy (Kâmil).

(2) Her gün için bir kere kâfidir. Hanefî Mezhebine göre, oturmakla sakit olmaz.

(Dürrü'l Muhtâr)

(3) Niyetsiz olarak (Dürrü'l Muhtâr). Veya başka bir Namaz da olabilir. Nehr'de şöyle denmiştir : «Girdiği zaman farz olsun sünnet olsun kıldığı her Namaz onun yerine geçer.»

(Reddü'l Muhtâr)

(***) Beyhâkî (Şuabü'l imân) Ebû Hüreyre (R.A.) den rivayetle.

(4) İmâm Nevevî (Rh.A.) şöyle demiştir : «Kuşluk Namazının en azı iki rek'attır, en mükemmel sekiz rek'attır, ortası ise dört veya altı rek'attır.»

dir. Bundan dolayı, bizim müctehidlerimizden meşhûr olan rivâyete göre birinci tahrîme (açış tekbiri) ile ancak iki rek'at vâcib olur. Vitrin her rek'atında kırâatın farz olması ise ihtiyât içindir. (5) Nitekim daha önce geçti.

Kasden başlanılan nâfileyi tamamlamak gereklidir. Kasden sözü, zanneden başlanılanı ayırdetmek içindir. Nitekim, şâyet Ögle Namazının farzını kılmadı zannedip farza başladığı zaman, kıldığı hatırlına gelse, farz diye başladığı namaz, nâfile olur. Tamamlanması vâcib olmaz. Hattâ o namazı bozsa, kazâsı vâcib olmaz. Eğer o namaz, güneşin doğma, batma ve zevâl vaktinde olursa, bu takdirde ifsâd ettiğinden kazâ vâcib olur. Nitekim bunun incelenmesi, «Namaz Bölümü» nün evvelinde geçmiş idi.

Dört rek'at nâfileye niyet eden musallî, eğer ilk çifte veya ikinci çifte bozarsa, iki rek'atı kazâ eder. Yâni şâyet musallî, dört rek'at nâfileye başlayıp ilk iki rek'atı bozarsa, ancak ilk çifte kazâ eder. Çünkü ilk çifte bozmuş ve ikinci çifte başlamamıştır. Nâfileden her çift, ayrı (müstakil) tarzda namazdır. Eğer ilk çifte bozmayıp ikinci rek'atte oturup üçüncü rek'ata kalktığında bozarsa, ancak ikinci çifte kazâ eder. Çünkü ilk çift tamâm olmuştur. İkinci çifte ise bozulmuştur. Öyleyse, yalnız ikinci çiftin kazâsı gereklidir.

Ya da musallî iki çiftte de okumadı ise, -çünkü İmâm A'zam (Rh.A.) a göre asl olan, eğer iki rek'atta okumayı terk etti ise - tahrîme bâtil olur. Eğer iki rek'atın birinde terk etti ise, tahrîme bâtil olmaz. Bilâkis edâ fâsid olur. Şu halde, ilk çiftte kırâat etmediyse, tahrîme bâtil olur. Öyleyse, ilk çiftte başlama sahîh olup ikinci çiftte sahîh olmadığı için; yine, başlamanın fesâdi ve tahrîmenin bâtil olması sebebiyle, ilk çiftin kazâsı lâzım gelir.

Ya da ilk çiftte kırâat etmese, şüphesiz bu takdirde fâsid olur ve tahrîme bâtil olur. Şu halde ilk çift fâsid olduğu için kazâsı lâzım gelir ve tahrîme bâtil olduğu için ikinci çifte başlama sahîh olmaz.

Ya da ikinci çiftte kırâat etse, yine iki rek'atın kazâsı lâzım gelir. Çünkü ilk çift şüphesiz tamâmdir ve ikinci çifte fâsid olmuştur. Öyleyse kazâsı lâzımdır.

Ya da ilk çiftten iki rek'atın birinde kırâat etmedi ise, iki rek'atın

(5) Kîfâye'de denmiştir ki: Vitrin sabit sunnet olmasındaki şüphe bu husûstaki hadîs-i şerîflerin ihtilâfından dolayıdır.

Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) den şöyle rivâyet edilmiştir:

«Üç şey Bana farz kılındığı halde sizin için sunnet olmuştur. Onlar da; Vitr, Kuşluk Namazı ve Kurban kesmekdir» Sunnetin rek'atında kırâati terketmek onu ifsâd eder.

kazâsı lâzım gelir. Çünkü ilk çift fâsid olmuştur. Şu halde kazâsı gerekir. Tahrîme bâki kaldığı için ikinci çift sahîh olmuştur.

Ya da ikinci çiftten iki rek'atın birinde kırâat etmedi ise, yine iki rek'atı kazâ eder. Çünkü ilk çift tamâmdir ve ikinci fâsid olmuştur. Öyleyse ikinci çiftin kazâsı gerekir.

Ya da ilk çiftte ve ikinci çiftin bir rek'atında kırâat etmese, yine iki rek'atı kazâ eder. Çünkü ilk çift başladıkdan sonra bâtil olmuştur. Öyleyse onun kazâsı gerekir. İkinci çifte başlamakla tahrîme bâtil olduğu için sahîh olmaz.

Eğer her çiftin bir rek'atında kırâat etmedi ise, dört rek'atı kazâ eder. Çünkü her çiftin birer rek'atında okumazsa, hepsinin edâsı, başlamanın sıhhatiyle berâber fâsid olur. Öyleyse rek'atların kazâsı gerekir.

Ya da kırâatı ikinci çiftte terk etse ve birinci çiftin bir rek'atında okumasa, yine dört rek'atı kazâ eder. Şâyet birinci çiftin bir rek'atında okudu ise, edâ fâsid olup tahrîme bâki kalır ve ikinci çifte başlama sahîh olur. Şâyet ikinci çifte de okumasa, aynı şekilde bu da fâsid olur. Şu halde dört rek'atın kazâsı lâzım gelir. Eğer ikisi arasında oturmaz ise, kazâ yoktur. Yâni, şâyet nâfileden dört rek'atı kılıp ve iki çiftin arasında oturmasa, uygun olan ilk çiftin fâsid ve kazâsının da vâcib olmasıdır. Çünkü nâfileden her çift, bir (mûstakîl) namazdır. Bununla beraber, farz üzerine kiyâs etmekle fâsid olmaz. Nitâkim yakında Sûcûd-ı sehv Bâbında incelenmesi gelecektir.

Ya da teşehhüdden sonra namazı bozsa, yâni musallî, nâfileden dört rek'ata niyet edip, ikinci rek'atta teşehhûd miktârı oturduğunda, namazı bozsa (6), onun üzerine kazâ lâzım gelmez. Çünkü vâcib olanı edâ etmiş ve ikinci çifte başlamamıştır ki kazâ vâcib olsun.

Musallî, kudreti var iken, başlangıçta nâfileyi oturduğu yerde kılabilir. Eğer ayakda başlayıp, ayakta kılmaya kudreti var iken oturduğu yerde kılarsa, mekrûh olur. Eğer ayakta kılmaya kudretle başladıkdan sonra, özür zuhûrundan dolayı oturduğu yerde kılarsa, mekrûh olmaz.

Musallî, nâfileyi hayvana bindiği halde, şehrin dışında imâ ile kılabilir. Bu durumda secdesi, rükûundan daha alçak olur. Şehrîn dışı; müsâfirin namazı kısaltması câiz olan her yerdir. Yakında açıklaması gelecektir. (7) Musannif, «şehrîn dışında» diye kaydetmekle, seferin

(6) Yâni, iki rek'atı tamamladıktan sonra selâm verse.

(7) Hayvan üzerinde namaz bâbında açıklaması gelecektir.

şart olmadığını ve şehir içinde râkiben (binici olarak) nâfile kılmanın câiz olmadığını murâd etmektedir. Yâni müsâfir olmaksızın, nâfileyi imâ ile râkib (hayvana binici) olduğu halde, ancak şehrin dışında kılır, şehrin içinde kılmaz.

Şâyet hayvana binen o musallî, namazı, kıbleden başka yöne doğru olsa da, kılabilir. Çünkü nâfile namazlar belli bir vakte tahsîs edilmemiştir. Hayvandan inmeyi iltizâm eder de Kîble'ye dönerse kâfileden ayrılmış olması lâzım gelirdi. Farzlar nâfilenin aksinedir. Çünkü farzların belli vakti vardır. Hayvan üzerinde câiz olmaz, ancak zarûret hâlinde câiz olur. (8)

Vâcib olan Vitr Namazı, Adanmış Namaz, başlandıktan sonra bozulan namaz, Cenâze Namazı ve yer üzerinde okumakla vâcib olan seconde, bunlar da farzlar gibidir. Hayvan üzerinde câiz olmaz, ancak zarûretten dolayı câiz olur.

Revâtib denen sünnetler ise, nâfiledir. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan şöyle rivâyet edilmiştir: Musallî Sabah Namazının sünneti için hayvandan iner. Çünkü Sabah Namazının sünneti, diğer sünnetlerden daha kuvvetlidir. İnmek sûretiyle (namazı) binâ eder. Yâni : şâyet musallî sünnete, hayvana binici olduğu halde iftitâh etse, ondan sonra hayvandan inse, iftitâhi üzere binâ eder.

Rükûbu üzere değil. Yâni : Binici değil iken iftitâh tekbiri alıp ondan sonra binip binâ eylemez. Zirâ o musallî, başladığı namazı bozmuştur. Çünkü, birincide yâni binici iken iftitâh edip inmesinden sonra, binâda musallî, üzerine vâcib olan şeyin en mükemmeli ile edâ eder. (9) İkincide, yâni binmeden önce iftitâhda tahrîme rükû ve sücûd için gerekli şekilde akdolunmuştur. İmâ ile edâsı câiz olmaz. Yakında, hayvan üzerinde namaz bâbında bu husûs geniş şekilde açıklanacaktır. İnşâallâhu Teâlâ.

(8) Eşkiyâ, yırtıcı hayvan korkusu ve yerin çamurlu olması gibi hallerde olduğu gibi..

(9) Onun üzerine vâcib olan imâdır.

(Azmizâde)

TERÂVİH NAMAZI :

T e r â v i h ; tervîha'nın çoğuludur. Tervîha, oturma «celse» mânâsında isimdir. Bu namazda her dört rek'attan sonra insanlar oturup dinlendikleri için, bu ad ile sıfatlandırılmıştır. Ayrıca, her dört rek'ata da, meçâzen tervîha adı verilmiştir. Çünkü, sonunda istirahat vardır.

Terâvih, Resûlullâh' (S.A.V.) in sünnetidir. (1) Çünkü Resûlullâh' (S.A.V.) in, Ramazanın bazı gecelerinde terâvîhi kıldığı sahîhdır. Bu namaza devâmi bırakmada beyân ettiği özür, terâvîhin bizim üzerimize farz olmasından korkmasıdır.

Bundan sonra, Terâvîhe, Hulefâ-i Râşidîn (Rîdvânullâhi Teâlâ aleyhim' ecmain) devâm ettiler. Resûlullâh (S.A.V.) :

عَلَيْكُمْ بِسْتَى وَسَنَةٍ أَخْلَفَكُمُ الرَّأْشِدُونَ مِنْ بَعْدِي

«Size, benim sünnetime ve benden sonra râşid halîfelerin sünnetine sarılmanızı tavsiye ederim.» (*) buyurmuştur.

(1) TERÂVİH NAMAZI :

Terâvih, müellisin beyânlarından anlaşıldığı üzere 20 rek'at olarak erkek ve kadın üzerine Sünnet-i Müekkede bir namazdır. Cemâatle kılınması Sünnet-i Kifâyedir.

Peygamberimiz (S.A.V.) Terâvîhi diğer nâfileler gibi tutmayıp cemâat olarak Vitr ile beraber onbir rek'at kâlmıştır. Buhârî ve Müslim'de Hz. Âîşe (R.Anhâ) nin rivâyetlerine göre; Ramazanın 23, 25 ve 27inci geceleri Mescidi-Şerife gelerek Sahâbeleriyle birlikte Terâvih Namazını onbir rek'at olarak kıldıktan sonra geri kalanını yalnız başına evlerinde kâlmışlardır. Ancak, ümmetine farz olur endişesiyle cemâatle kilmayı terk etmişlerdir. Fakat Terâvîhi 20 rek'at olarak kâlmışlardır.

Terâvîh'in 20 rek'at olması Peygamberimizin (S.A.V.), Sahâbe-i Kîram'ın devamlılıyla sâbittir. Bu husûsta Hz. Ömer' (R.A.) in de bir rivâyeti mevcuttur.

Keşfü'l-Gumme'de; Ebû Zerr-i Gifârî' (R.A.) den rivâyetle Terâvih Namazına Bayram'a yedi gün kala yâni Ramazan'ın 23.cü gecesi başlığı yazılır.

İslâmda ilk defa Hicri 14 senesi Ramazan ayında Übey bin Ka'b (R.A.) i erkeklerle, Ibn-i Ebî Hayseme (R.A.) yi kadınlara cemâatle Terâvîh kıldırmak üzere tâyin eden Hz. Ömer' (R.A.) dir. Fakat, kadınlara ilgili cemâati sonradan kaldırılmıştır.

(Nimet-i İslâm - Mehmed Zihni Efendi, Et - Terâtibü'l Idâriyye - Şeyh Abdülhay el Kettâni, İslâm Dini - Ahmet Hamdi Akseki, Büyük İslâm İlmihâli - Ömer Nasûhi Bilmen)

(*) Ebû Dâvûd (Sünen), Ibn-i Mâce (Sünen), Dâremî (Sünen), Ahmed bin Hanbel (Müsned).

Terâvih namazı, erkeklerle ve kadınlara sünnettir. Râfizilerden (2) bazları; bu namaz yalnız erkeklerle sünnettir, demişlerdir.

Terâvihde cemâatin, kâfi miktarda olması sünnettir. Hattâ ehl-i mescid, (câmi cemâati) bu namazı terketse, günahkâr olurlar. Bazısı terâvîhi kılsa, kılmayıp geri kalanlar Terâvîhin faziletini terketmiş olurlar ve günahkâr olmazlar. Çünkü bazı Ashâb bu namazı zaman zaman terk etmiştir.

İmâm Ebû Yûsuf' (R.H.A.) dan rivâyet edilmiştir ki; bir kimse terâvîhi, imâmla kıldıği gibi, evinde cemâat ile kılmaya kâdir olsa, evinde kıldıği namazı edaldır.

Sahîh olan şudur ki : Şüphesiz evde olan cemâat için fazilet vardır. Mescidde kılan cemâat için de başka bir fazilet vardır. Öyleyse, Terâvîhi cemâat ile evinde kılan musallî, iki faziletin birini alıp fazla olanını terketmiş olur. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Bir kimse gerek cemâatle ve gerekse münferiden Terâvîhi kaçırırsa vakti geçeni aslâ kazâ etmez. Çünkü kazâ; farzın ve farza tâbi olan müekkedlerin özelliklerindendir. (3)

Terâvîhi, gecenin üçte birinin sonuna kadar te'hîr etmek müstehabdır.

Terâvih Namazı, beş tervîha'dır. Her tervîha için iki selâm vardır. Böylece selâmlar on adet olur. İmâm ve cemâat her iftitâh tekbirinde «Sübânekeyi» okur. İki tervîha'nın arasında bir tervîha kadar otururlar. Yine böylece; beşinci tervîha ile Vitr Namazı arasında da bir tervîha kadar oturulur. Çünkü (o ikisi arasında bir tervîha kadar oturmak) Ashâb (R.Anhüm) zamanından bizim zamanımıza gelinceye kadar, bu şekilde devam edegelmiştir.

İmâm, teşehhûd (ettehîyyâtü lillâhi...) den sonra salevât duâlarını

(2) RÂFİZİ: Râfizâ fırkasından olan kimsedir.

Râfizâ: Hak Mezhepten ayrılmış, namaz kılmayan kimsedir.

Hz. Ebû Bekir (R.A.), Hz. Ömer' (R.A.) ve Hz. Osman (R.A.) in halifeliklerini kabul etmeyen, onlara karşı çıkan, Hz. Âîşe (R. Anhâ) ya tânda bulunan; Hz. Ali' (R.A.) ye ve evlâtına aşırı sevgi besleyen kimseler gurûhudur.

Bir inanç kolu olan bu tâife Şüllerin bir koludur. Râsûlullah' (S.A.V.) in vefatından sonra, İmâmlık (Halifelik) hakkının Hz. Ali' (R.A.) ye âid olduğunu iddiâ eder

Bunların bir kısmı Hz. Ali' (R.A.) nin Tanrı olduğuna, ölmeyeğine, tekrar dünyaya gelerek insanları kurtaracağına ve yeryüzüne adâlet dağıtanına inanırlar

Râfizilik; 7.inci asır ortalarında Yahudi asıllı Ibn-i Sebe tarafından kurulmuştur
Ve Sunni Mezhebinin bütün görüşlerine karşı çıkan bir inançtır.

(3) Vitr gibi ameli de olsa.

okur. Ancak, İmâm cemâate bikkînlîk verirse, bu takdirde, salevât duâlarını terkedebilir.

Terâvihde, (Ramazan boyunca) bir kere hatm-i şerîf sünnettir (4) ve yirmiyedinci gecede hatmi tamamlamak effaldır. (5) Çünkü Ramazanın yirmiyedinci gecesinin Kadir Gecesi olduğuna dâir pek çok haberler vardır. Hâfız olan imâm, cemâatin tenbelliğinden dolayı bu namazda yapacağı hatm-i şerîfi terketmez.

«El-İhtiyâr» sâhibi demiştir ki; «Bizim zamanımızda esdal olan, cemâate ağır gelmeyecek kadar okumaktır.»

Bir kimsenin, Yatsı Namazını yalnız edâ edip Terâvîhi imâm ile kılması câizdir. Eğer bir kimse farzda cemâati terk ederek kılmasa, Terâvîhi cemâat ile kılmasının câiz olmaz. Eğer cemâat Terâvîhi imâmla kılmasa bile, Vitr Namazını imâmla kılabilirler.

Ramazanın dışında, Vitr Namazı cemâat ile kılınmaz. Bil'icmâ câiz değildir. (6) Ramazanda kılınan Terâvîhden başka, cemâat ile tatavvu' (nafîle) da kılınmaz (7) Şemsü'l-Eimme el Kerderî (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki, cemâat ile tatavvu' namazı, şâyet cemâat birbirlerini da'vet ederlerse mekrûhtur. (8) Fakat bir kimse bir kimseye iktidâ eder veya iki kimse bir kimseye uyarsa, mekrûh olmaz. Eğer bir kimseye üç kişi uyarsa, onda ihtilâf vardır. Eğer dört kişi bir kimseye uyarسا, ittifakla mekrûh olur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

(4) Eğer, İmâm Hâfız ise.

(5) Zahiriyye'de şöyle denir: Terâvih'de bir kere hatmetmek sünnettir. İki kere hatmetmek fazilet'tir. Her onda birde olmak üzere üç kere hatmetmek effaldır. Bir kere hatmetmek her rek'atta on âyet okumakla olur. İki kere hatmetmek her rek'atta yirmi âyet okumakla olur. Üç kere hatmetmek her rek'atta otuz âyet okumakla olur.

Kâdi İmâm Ebû Ali en Nesefi (Rh.A.) der ki: İmâm cemâatin Terâvihde bikkînlîk hissetmelerinden dolayı Kur'ân'ın bazısını okumasında (yâni her rek'atta on âyetten az okumasında) bir beis yoktur. Onlar için namaz sevâbi hâsil olur, Hatim sevâbi hâsil olmaz.

Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivâyet edildiğine göre; kendisi Ramazan ayında 61 hâtim yapardı, bunun 30'u gecede, 30'u gündüzde, biri de Terâvihte idi.

Yine, rivâyete göre Ebû Hanîfe (Rh.A.); 30 sene Sabah Namazını Yatsı abdesti ile kâlmıştır.

(6) İcmâ bulunmaması sebebiyle câiz değildir. Şâyet, cemâat birbirlerini çağırmadan ezânsız ve ikâmetsız Mescidin nâhiyesinde kılsalar mekrûh değildir. (Hîzanetü'l Fetâvâ)

(7) Sadrü's Şehîd (Rh.A.) der ki: Şâyet İmâm ezândan ve ikâmetten önce Mescidin nâhiyesinde cemâatle nâfile kılsa mekrûh değildir. (Câmiu'l Fetâvâ) (Vâni)

(8) Birbirlerini dâvetten maksad, çokluktur. (Vâni)

بَابِ إِدْرَاكِ الْفَرِصَةِ

FARZ NAMAZA YETİŞME (İDRÂK) BABI

Ma'lûm olsun ki, ibâdeti özürsüz bozmak harâmdır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) : (ﷺ) «Amellerinizi bozmayınız.» (1) buyurmuştur. Şüphesiz, tamamlamak için bozmakmanın ikmâldir. Böyle olunca câiz olur. Mescidi (2) tamir etmek için

(1) Bk. Muhammed sâresi (47); âyet : 33

(2) İSLÂMİYETTE İLK MESCİD.

İslâmiyette umûmi mânâda ve Resûlüllah' (S.A.V.) in Ashâbî ile bir araya gelip ilk defa apaçık namaz kıldıkları Mescid Kubâ Mescidi'dir.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Mekke'den Medîne'ye hicretleri sırasında, Medîne'ye bir saat mesâfede bulunan Kubâ Köyüne 8inci günün Kuşluk vaktinde (12 Rebiûlevvel 1. H / 23 Eylül 622. M.) vardılar.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Kubâ Köyüne varınca Ensârdan Külsüm bîn Hidm' (R.A.) in Mirbed'i (hurma kurutma yeri) ni satın almış ve bu yere kendisinin de bizzat çalıştığı KUBÂ MESCİDİ'ni 14 gün zarfında inşa ettirmiştir. (26 Rebiûlevvel 1. H / 7 Ekim 622 M.)

Kubâ Mescidinin kuruluşunu bizzat görenlerden Şemus bint-i Nûman (R.Anhâ); mescid inşâ edilirken Peygamber Efendimizin (S.A.V.) güçlüğü kaldırıldığı ağır bir taşı veya kayayı kucagina aldığı, Ashâbdan birisinin varıp; «Yâ Rasûlellah! Babam, anam Sana fedâ olsun! Elindekini bana ver!» dediğini ve Peygamber Efendimizin (S.A.V.); «Hayır! Sen de başkasını al!» buyurarak Mescid yapılip bitinceye kadar çalışmaktan geri kalmadığını rivâyet eder.

Kur'ân-ı Kerîm'deki Allah' (C.C.) in Tevbe sâresi; âyet 108 «(Medîne'ye Hicretin) ilk gününden, takvâ temeli üzerine kurulan (Kubâ'daki) mescidde namaza durmak daha doğrudur. Orada temizliği seven adamlar vardır. Allah'da temiz olanları sever.» kavlı bu Mescidi şerife işaret etmektedir.

Bu Mescidin İmâmi Hanzala bîn Ebî Hanzala (R.A.), Müezzini de Sa'dü'l Kuraz (R.A.) idi.

(Üsdü'l Gâbe - İbn-i Esîr, El Kâmil fit Târih - İbn-i Esîr, Vefâ Semhûdî, El Mevâhib - ül - Ledünnîyye - İmâm Kastalâni, Peygamberimiz, İslâm Dîni ve Âsere-i Mübessere - Zekâi Konrapa)

bozmak ve Cuma Namazı için Öğle Namazını bozmak gibi.

Cemâat ile edâ edilen namazın, tek başına edâ edilen namaza üstünlüğü vardır. Şu halde yalnız kılanın namazın bozulması cemâatin faziletini kazanmak için câiz olur. Bu söylenen söz anlaşıldıysa, bilinsin ki; bir kimse yalnız namaza başladığı zaman, şayet o farızayı kılmaya imâm başlamış ise (3), yalnız kılan kimse, o farızayı (farz namazı) keser. Eğer birinci rek'at için secdeye varmış ise, imâma uyar. Musallî'nin bu durumda namazını terk ederek imâma uyması tamamlamak için yapılan bozmadır. Eğer birinci rek'at için secde ettiyse namazı kesmez. Çünkü birinci rek'at için secde, tamamlamak için olan bozmaya mânîdir. Namaza başlayan, birinci rek'at için olan secdeyi, dört rek'atlı namazın gayrında yapsa, başladığı namazı keser; eğer kesmeyip diğer rek'atı da kilsa, iki rek'atlı namazını tamâmlar. Ekser (çok) üçlüde bulunur ve ekser için kül hükmü vardır. Şu halde ekserin üçlüde bulunmasında, bitirme şüphesi vardır. Bitirmenin hakikati ise, bozmaya ihtimâl vermez. Kezâ bitirmenin şüphesi de bozmaya ihtimâl vermez.

Ya da namaza başlayan kimse, dörtlü namazda, birinci rek'atta secdeyi yapsa, yine kesebilir. Lâkin o başlayan, iki rek'at nâfile olsun diye diğer bir rek'at daha ekler. Ondan sonra keser. Kesmesiyle cemâatin faziletini kazanır.

Eğer namaza başlayan kimse, dörtlüden üç rek'atı kılmış olsa, onu tamâmlar. Yâni o üç rek'ata diğer bir rek'at katip tamâm eder. Çünkü başladığı namazın çوغunu edâ etmiştir. Çoğunluk için tüm hükmü vardır. Şu halde, bozmaya ihtimâl yoktur. Nitekim daha önce geçti. Bundan sonra, nâfile kılıcı olduğu halde imâma uyar. Ancak İkindi Namazında uymaz. Çünkü İkindiden sonra nâfile mekrûhtur.

Nâfile namaza başlayan musallî, namazını kesmez. Çünkü bu sù rette kesmek, ikmâl için değildir.

İmâm, Öğle Namazını kılmaya kalktığı zaman, Öğle Namazının sünnetlerine başlayan musallînin, sünneti kesmesinde ihtilâf edilmişdir. Hatib hutbeye başladığı zaman Cuma'nın sünnetinde de ihtilâf edilmiştir. Bir kavle göre; «İki rek'atın başında keser.» Çünkü başlayan kimsenin başladığı Öğle Namazının ve Cuma'nın sünnetleri, sünnet olmak bakımından nâfilelerdir. Bu söz, Ebû Yûsuf'dan rivâyet edilmişdir. Bir kavle göre; «Başlayan, o başladığı sünneti dörde tamâm eder.

(3) Burada anlaşılan şudur ki; namaza başlansa, imâm da namaza girmemiş ise, o namazı kılan diğer rek'atı - her ne kadar secde ile kayıtlamadı ise de - icmâen ona ekler. Bunu Halvâni (Rh.A.) zikretmiştir. (Zeylai)

Çünkü o sünnetler bir tek namaz hükmündedir. Burada kesmek, tamamlamak için değildir. Ögle Namazı bunun hilâfidir. Çünkü namaza başlayan kimse Ögle Namazına başlamış olsa, onun kesilmesi ikmâl için olur.»

Ezân okunan bir mescidde bulunan kimsenin, orada namaz kılma-dıkça çıkışması câiz değildir. Ancak bir başka cemâatin işini düzenleyen kimse - ki o cemâatin müezzin veya imâmıdır - veya ayrı kalan ya da az kalan bir cemâatin işi ile görevli bulunan kimse olursa o kimsenin ezân okunan mescidde namazını kılmadan çıkışması câiz olur.

Nihâye'de zikredilmiştir ki : Eğer o ezân okunan mescidden çıkan kimse, namazı kabilesi mescidinde cemâat ile kılmak için çıkarsa, istenâde diğer cemâate müezzin veya imâm olsun ve isterse olmasın, mutlaka (katiyetle) onun çıkışında mahzur yoktur.

Bir defâ Ögle ve İkindi Namazlarını, yâni vaktin farzını kılan kimsenin ezân okunduktan sonra mescidden çıkışında da beîs yoktur. Çünkü Allah' (C.C.) in da'vetçisine (müezzine) bir defâ icâbet etmiştir. İkinci defâsında icâbeti terketmesi zarar vermez.

Yine namaza ikâmet esnasında mescidden bir kimsenin çıkışsı câiz olmaz. Çünkü çıkışa, cemâate açık muhâlefet ile, ithâm olunur. O kimse hakkında ehl-i sünnet arkasında namazı câiz görmediği sağlanabilir. Ancak, diğer bir cemâatin mukimi olan görevli kimsenin çıkışında mahzur yoktur.

Sabah, İkindi ve Akşam namazını bir kere vaktinde kılan kimsenin ikâmetten sonra çıkışında da, mukîm gibi mahzur yoktur. Çünkü Sabah Namazından sonra, gün doğuncaya kadar ve İkindiden sonra güneşin batma vaktine kadar, nâfile kılmak mekrûhtur. Akşam Namazından sonra üç rek'at nâfile meşrû değildir.

İkâmetten önce, Ögle Namazını ve Yatsı Namazını yalnız kılan kimsenin, ikâmet olunan mescidden çıkışsı câiz olmaz. Çünkü Ögle ile Yatsıdan sonra nâfile namaz kılınabilir.

Sabah Namazında cemâatin fevt olmasından korkan kimse, sünnetini terkedip imâma uyar. Çünkü cemâatin sevâbı daha büyüktür. Ve terkinde vaîd (tehdid) elzemdir. Şu halde, cemâatin faziletini kazanmak evlâdir.

Sabah Namazından bir rek'ata yetişebilen kimse, sünneti kılar. Yâni Sabah Namazının farzından bir rek'atın idrâkine hazır olan kimse, her ne kadar ondan birinci rek'at geçip gitse de, sünnetini kılar. Sabah Namazının sünnetini kazâ etmez. Sünnetini farz ile beraber geçirdiği vakitte ancak farza tebaan kazâ eder. O Sabah Namazının sünnetini cemâat ile beraber, veya tek başına kazâ eder. Kazâ vâcibe mahsûs olduğu için, sünnette kiyâs olan kazâ edilmemektir. Lâkin zevâl-

den önce farz ile beraber kazâsına dâir hadîs vardır. O rivâyet edilen hadîs şudur :

«Resûlullah (S.A.V.), ta'rîs gecesinin (4) sabahı, sünneti farz ile beraber güneş yükseldikten sonra kazâ etti. Gerisi aslı üzere bâkî kaldı.»

(4) Ta'rîs Gecesi (Leyle-i Ta'rîs) :

Ta'rîs; yolcunun gecenin sonunda uyumak ve istirahat etmek için konması, konaklamasıdır.

Ta'rîs gecesi; Peygamber Efendimizin (S.A.V.) uyuyup kalmaları ile Sabah Namazını geçirdikleri gecedir ki bu bir gazâda meydana gelmiştir.

Sözü edilen bu gazâ Hayber'in Fethi ile neticelenen gazâdır, 7 Muharrem 7. II / Ağustos 628 M.)

Rivâyet edilen hadîsde cereyân eden vak'a şöyle olmuştu :

Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashâbı Hayber'in Fethini müteakip dönerlerken yollarının bir bölümünde ve gecenin son kısmında istirahat etmeyi buyurdular. Bunun üzerine;

«Gece uyuyup kalmamız ihtimâli karşısında feci bizim için kim gözetleyecek?» buyurdular.

Hz. Bilâl (R.A.); «Ben size feci gözetlerim!» cevabını verdi.

Bundan sonra Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashâbı orada konaklayıp, uykuya daldılar.

Hz. Bilâl (R.A.); bu arada bir hayli namaz kıldı. En sonunda devesine yaslanıp fecrin doğuşunu beklemeye başladı. Bir süre sonra gözleri kapanıp uyuya kaldı.

Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashâbını güneşin ilk ışıkları uyandırdı. Ve ilk uyanan da Fahr-i Âlem Efendimiz (S.A.V.) oldu.

«Namaz benim gözbeğimdir, göz nurumdur» buyurup, bütün gecelerini mubârek ayakları şîşinceye kadar ibâdet ve namazla ihyâ eden Kâinatın Efendisi Peygamberimiz (S.A.V.) güneşin doğuşunu ve Sabah Namazı vaktinin geçtiğini görünce, hüzünle «Ne ettin bize, ya Bilâl!» buyurdular. Bunun üzerine Hz. Bilâl (R.A.); «Sizin üzerinize âriz olan (uyku) bana da âriz oldu. (Veya : Nefsimi Senin nefsinı kabzetti!) dedi.

Peygamberimiz (S.A.V.); «Doğru, haklısun!» buyurdular. Sonra develerini bir müddet sürüp çökerttiler. Ashâbı ile abdest alıp Hz. Bilâl' (R.A.) e ikâmet etmesini emrettiler. Sonra Ashâbına namaz kıldırdılar, Selâmdan sonra, onlara doğru dönüp; «Namazınızı unutup da hatırladığınız zaman onu kılınız. Çünkü Allah tebâreke ve teâlâ (...Yalnız bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl) / Tahâ Sûresi; âyet. 14 / buyurmaktadır.» diye buyurdular.

Kurtubi'de de şöyle geçer : Dârc Kutnî (Rh.A.), İmrân b. Husayn' (R.A.) den rivâyet edip demiştir ki : Resûlullah (S.A.V.) ile beraber bir gazâya - yâhut bir seriyye'ye - çıktıktı. Seher vakti olunca istirahat için konakladık (tarîs). Uyanmamız güneşin harâreti ile oldu. Her ferdimiz sıçrayarak uyandı. Resûlullah (S.A.V.) uyanınca emir buyurup götürtük. Güneş yükselsemeye kadar yürüdük. Sonra durduk, topluluk ihtiyâcını yernerine getirdi. Bundan sonra Resûlullah (S.A.V.) Bilâl' (R.A.) e ezân okumasını emretti. Bilâl (R.A.) ezân okudu. İki rek'at namaz kıldık. Yine Bilâl' (R.A.) e ikâmeti emretti. Bilâl (R.A.) ikâmet etti. Sabah Namazını kıldık...»

(Kâmûs-u Okyanus, Mütercim Âsim Efendi, Muhammed Resûlullah, Muhammed Rıza, Beyrut 1975, Müslim, Ahmed b. Hanbel, İbni Mâce. Muvatta.)

Bu rivâyetin benzeri «Tefsîr-i Kebîr» de Ebû Katâde (R.A.) den de nakledilmektedir.

Zevâlden sonra kazâsında, ulemanın ihtilâfi vardır. Fakat, şâyet sünnet, farzsız fevt olsa, İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, kazâsı lâzım gelmez. İmâm Muhammed (Rh.A.); Zevâle kadar kazâ edilmesi daha iyidir» demiştir. Sabahdan sonra nâfile mekrûh olduğu için, güneşin doğmasından önce bil'icmâ kazâ edilmez.

Kazâya kalan Öğle Namazının sünneti, mutlaka terk edilir. Musallî gerek Öğle Namazından bir rek'ate yetişsin, gerekse yetişmesin müsâvidir. Çünkü Öğle Namazının sünnetinin fazileti, Sabah Namazının sünneti gibi değildir. Hattâ Fukahâ : Eğer bir âlim o husûsta fetvâ mercii olsaydı, diğer sünnetleri terk eder, sâdece Sabah Namazının sünnetini terk etmezdi.» demişlerdir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Öğle Namazının ilk sünnetini terk eden musallî, onu farzindan sonra gelen iki rek'at sünnetinden önce kazâ eder. Bu, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göredir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) a göre, farzdan sonraki iki rek'atten sonra kazâ eder. Sadru's-Şehîd (Rh.A.) bu ihtilâfi aksine nakletmiştir.

Sünnetlerden, Sabah ile Öğlenin sünnetlerinden başkası kazâ edilmez. Çünkü diğer sünnetler vakitten sonra - yalnız sünnet - icmâen kazâ edilmez.

Farza tebâiyetle diğer sünnetlerin kazâ edilmesinde ihtilâf edilmiştir. Esah kavle göre, onlar kazâ edilmez.

Hulâsa'da denilmiştir ki : Bir kimse Sabah Namazının sünnetini veya Öğleden önce dört rek'at sünneti kılsa, ondan sonra alış-verişle veya yemek ile meşgûl olsa, o kimse sünneti iâde eder. Fakat bir lokma yemekle veya içmekle sünnet bâtil olmaz. Bir kavle göre; «Zâhir olan şudur ki, Musallî o sünnetleri iâde etmez.»

Beş Vakit Namazın sünnetlerini bir kimse terk eder de eğer hak görmezse kâfir olur. Eğer hak görürse, terkinden dolayı günahkâr olur. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Öğle, İkindi ve Yatsı Namazı gibi, dört rek'at olan namazların bir rek'atına yetişen kimse, cemâatin faziletine yetişmiştir. Fakat o kimse, o namazı cemâat ile kılmış sayılmaz. Üç rek'ata yetişen kimse ile lâhîkâda ihtilâf edilmiştir. Yâni bir kimse, o dört rek'atlı olan namazlardan bir rek'atına yetişse (o namaza) onlar ile berabер iştirâk etmiş olduğundan cemâatin faziletine yetişmiş olur, fakat o kimse o namazı cemâat ile kılmış olmaz. Çünkü rek'atının çoğunu kaçırmıştır. Bundan dolayı, eğer o musallî : Ben Öğle Namazını imâm ile beraber kılmam, diye

yemin etse, eğer üç rek'ate yetişmemiş ise, yemininde hânis (5) olmaz. Çünkü yemininde hânis olmasının şartı, İmâm ile berâber Ögle Namağını kılmasıdır. Halbuki üç rek'atı imâmdan ayrı kılmıştır. Eğer üç rek'ata yetişip bir rek'atı kaçırsa, cevâbin zâhirine göre, o kimse yemininde hânis olmazdı. Çünkü yemin eden kimse, üzerinde yemin edilen şeyin bir kısmıyla yeminini bozmuş olmaz. Lâhik bunun aksinedir. Çünkü lâhik olan kimse, hükümen imâmın ardındandır. Bundan dolayı, kaçıldığı rek'atlari kılarken okumaz.

Şems'ül Eimme (Rh.A.) demiştir ki : Şüphesiz lâhik, üç rek'ate yetişen gibi, yemininde hânis olur. Çünkü ekseriyet için kül hükmü vardır. **İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.)** dan rivâyet edilmiştir ki : Lâhik da hânis olmaz. Ancak eğer imâmın namazıyla kılarsam derse, hânis olur. Kîyâs da budur. Fukahâ bu şekilde açıklamışlardır. Halbuki, iki rek'ata yetişen hakkında söz etmemiştir.

Ben derim ki : İki rek'ata yetişen hakkında söz etmemelerinin sebebi şudur : Onun hükmü iki tarafın hükmünden anlaşılır. (6) Çünkü bir rek'ate yetişen kimse, şâyet cemâatin faziletine yetişse, iki rek'ate yetişen kimsenin, cemâatin faziletine yetişmesi evlâ yoluyla (7) olur. Şâyet üç rek'ate yetişen kimsenin cemâat ile namaz kılmasında ihtilâf edilse, iki rek'ate yetişen kimsenin cemâat ile kılmaması evlâ yoluyla olur. İmdi ötesini sen düşün!

Bir kimse vaktin çıkışmasından emin olsa, farzdan önce tatavvu kılalar. İmdi, bir kimse cemâati kaçırıp tek başına farzı kılmak istediğiinde, önce sünneti mi kilar? diye sorusuna, Meşâyihimizin bazısı; «Sünneti kılmaz, çünkü sünnet, farzı cemâat ile edâ ederse kılınır.» demiştir. **Lâkin esah kavle göre, her ne kadar cemâati kaçırı ise de, sünneti kular.** Ancak, eğer vakti dar olursa, bu takdirde sünneti kılmaz.

Bir kimse rükûda imâma uyup, imâm rükûdan başını kaldırincaya kadar dursa, yâni imâm rükûda iken uymaya niyet ederek tekbir alıp imâm rükûdan başını kaldırincaya kadar ayakta dursa, o rek'atın rükûunda ortaklık bulunmadığı için, o kimse imâmın rek'atına yetişmemiş sayılır. İmâmi kendisine lâhik olan rükû edici, bu muktedînin aksıdır. Yâni imâma uyan kimse, imâmından önce rükû edip, imâm kendisine kavuşuncaya kadar dursa, bir cüz'de ortaklık bulunduğu için câiz olur. **İmâm Züfer (Rh.A.)** bunun aksi görüştedir.

(5) Hânis : Ettiği yemini yerine getirmeyen, yeminini bozan.

(6) İki taraftan maksâd; bir rek'ate yetişenle, üç rek'ate yetişendir.

(7) Evlâ : Daha (veya en) iyi, daha (veya en) uygun, daha (veya en) üstün.

بَابُ قَضَاءِ الْفَوَائِتِ

VAKTİ GECEN NAMAZLARIN KAZASI BABI

Beş vaktin farzları ile Vitrin arasında, edâen ve kazâen tertib farz-ı amelidir. Yâni onun fevtiyle (geçmesiyle) cevâz fevt olur. Nitekim daha önce tekrar tekrar geçmiştî. Yâni beş farz namazın (ve Vitrin), hepsi-nin vakti geçse, beş farz arasında tertibe riâyet gerekir. Yine böylece beş farz namaz ile Vitrin arasında da tertibe riâyet gerekir. Kezâ, bazı-sının vakti geçmiş olup bazısı vaktinde olursa, tertibi gözetmek gerekir. Şu halde, vakti geçmiş namaz, vaktiyeden (1) önce kazâ edilir.

İmâmeyn'e göre, farzlar ile Vitrin arasında tertib yoktur. Çünkü Vitrin namazı, İmâmeyn'e göre, sünnettir ve farzlar ile sünnet arasında tertib yoktur. Farzlar arasında tertibin lâzım olmasında asıl olan Resûlüllah (S.A.V.) 'in şu kavli şerîfidir.

مَنْ نَامَ عَنْ صَلَاةٍ أَوْ نَسِيَهَا فَلَمْ يُذْكُرْهَا إِلَّا
وَهُوَ يُصَلِّي مَعَ الْإِمَامِ فَلَيُصَلِّ الَّتِي هُوَ فِيهَا ثَمَّ
لِيَقْضِ الَّتِي يُذْكُرْ ثُمَّ لِيُعْدِ الَّتِي صَلَّى مَعَ الْإِمَامِ

«Bir kimse namazdan gâfil olup uyusa veya onu unutsa, hatırlına ancak imâm ile namaz kılarken gelse, evvelâ, içinde bulunduğu namazı

(1) **Vaktiyye**: Vaktin namazı, vaktinde kılınan namazdır. Buna Salât-ı hâzîra da denir. Vakti geçmiş, vaktinde kılınmamış olan namaza da fâîte (çoğulu fevâit) denir.

kılıp ondan sonra hatırlına gelen namazı kazâ etsin. Sonra imâm ile kıldığı namazı iâde etsin.»

Hidâye şârihleri : «Bu hadîs-i şerîf, haber-i meşhûrdur.» demişlerdir. Âlimler bu hadîs-i şerîfi kabûl edip almışlardır. Farz-ı ameli bununla sâbit olmuştur. Nitekim muhâzâtda vârid olan hadîs-i şerîf gibi.

Tertib sâhibi olan kimse, farzlardan beş farz namazı - bu, yukarıda geçen «farzlar arasında tertib farzdır» sözüne istinâden çıkarılmış bir hükümdür - vakti geçen bir farz namazı hatırlayarak kilsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, o kıldığı beş farz, mevkûfen (2) fâsid olur.

İmâmeyn'e göre, tevakkufsuz (3) fâsid olur. Lâkin İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, farzîyyetin vasfi fâsid olur. (4)

İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, namazın aslı fâsid olur.

Eğer altıncı farzı edâ ederse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, farzîyyetin vasfiyle beraber, altısı (hepsi) da sahîh olur. Eğer o vakti geçen namazı, altıncı farzdan önce kazâ ederse, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, beşinin de farzîyyeti bâtil olup, nâfile olur. Nitekim Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, altıncının kazâsından önce nâfile olduğu gibi. İmâmeyn'e göre sebeb şudur : Şüphesiz beş namaz, azı ile beraber tertîbsiz edâ edilmekle fâsid olur. Bu durumda, sahîhe dönüşmez. Altıncı ile hâsıl olan çokluk ise, altıncıda tesir eder ve altıncıdan sonrasında ancak ikisi ittifâken sahîh olurlar. Yoksa geçen beşde sahîh olmazlar. Nitekim, öğretilmiş (muâlem) köpek üç kere, avı yemeyi terk etse, üçden sonra olan avın helâl olması sâbit olur. Üçde sâbit olmaz.

Beş namazın fâsid olduğunu söyleyen İmâm A'zam' (Rh.A.) in gösterdiği sebeb; altıdan aşağısında tertibin vâcîb olması düşüncesidir. Tevakkufu (5) kabûl etmesindeki sebeb; şüphesiz tertibin vâcîb olması çokta (altıda) değil, azda (altıdan aşağıda) olmasından dolayıdır. Altıncı farzı edâ etmek muhtemel olunca, vakti geçen namaz (fâite) çokluğa ulaşır ve tertib gözetilmez. Bu sûrette beş namaz sahîh olur. Altıncı farzdan önce vakti geçeni kazâ etmekle azı bâki kalır. Bu takdirde tertibe riâyet edilir. İmdi, kesinlikle fâsid olmak ihtimalinden dolayı fesâd ile cezm (kesinlik) sahîh olmaz.

Bununla beraber tertibin düşmesi için gerekli olan çokluk diğer

(2) Mevkûfen fâsid olmak; Sâbit olup kalmak ile yok olmak arasında mütereddit olup sübûtu namazların adedinin azlık derecesinde kalmasına, yok olması çokluk derecesine varmasına bağlı olmak, demektir.

(3) Tevakkufsuz, kat'î olarak, demektir.

(4) Namazın aslı fâsid olmaz.

(5) Tevakkuf : Şüpheli, kat'î olmayan.

müstenidler gibi evveline istinâd ettiği halde altı vaktin yekunu ile kâimdir. Ve o kimse âdetâ, tertibin düşmesi halinde beş vakit farz namazı kılmış gibidir. Bu durumda, o beş vakit namaz sahih olur.

İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, asıl bâtil olmaz. Çünkü asla mahsûs olan vasfın bâtil olması, aslin bâtil olmasına gerektirmez. Nitekim fakîr olan kimsenin oruç keffâreti, o kimse zenginleştiğinde keffâretin vâki olmayıp, bilâkis nâfile olması gibi.

Vitr Namazını kılmadığım hatırlayan musallînin Sabah Namazını kılması câiz değildir. Bu musannifin (farzlarla Vitr arası) sözüne göre çıkarılmış bir hükümdür. **İmâmeyn buna muhalif görüştedirler.** Zirâ; **İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr vâcibdir. İmâmeyn'e göre ise, sünnettir.**

Tertîb, altı farzin vaktinin geçintesiyle (fevtiyle) düşer. Çünkü bu takdirde, çokluk haddine ulaşmış olur. Altıncı farzin vaktinin çıkışıyla düşer. Hattâ farzlardan biri tekrarlanmış olur, farzların kendi aralarında ve kendileriyle diğer vaktiyyât arasında tertib, vâcib olan tertibin düşmesiyle, tâhfîf için sebeb olmaya elverişli olur. Bu tâhfîf sebebinde asıl olan bayılmak suretiyle olan kazâdır. **Şüphesiz, Hz. Ali (R.A.),** bir gün bir geceden daha az baygın kalmış, ayılıncá, namazları kazâ ettiği sâbit olmuştur. **Ammâr bin Yâsir (R.A.) de** bir gün bir gece baygın kalmış. O da namazları kazâ etmiştir. **Yine Abdullah bin Abbâs (R.A.)** bir gün bir geceden daha fazla baygın kalmış, fakat O onları kazâ etmemiştir. Bu, şüphesiz tekrârin tâhfîfde muteber olduğuna delâlet eder.

Tertîb, vaktin dar olmasıyle düşer. (6) Eğer o dar vaktte, vakti geçenlerden bazıı için, vaktiyye ile beraber kılınacak kadar genişlik varsa, genişlik miktarınca vakti geçenler vaktiyye ile beraber kılır. Nitekim Yatsı ve Vitr Namazının vakti geçse de fecr vaktinden güneşin doğmasına kadar ancak beş rek'at namaz kılınacak kadar vakit kalsa, **İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr Namazı kazâ edilir ve Sabah Namazı edâ edilir.** Yine, eğer Öğle ve İkindi Namazının vakti geçse, **Akşam Namazı vaktinden ancak yedi rek'at namaz kılınacak kadar vakit kalsa,** Öğle Namazı ile Akşam Namazı kılır.

Tertîb unutmakla da düşer. Musallî Yatsı Namazı ile sünneti iâde eder, Vitri iâde etmez. Yatsı Namazını abdestsiz, Sünnetle Vitri abdest ile kıldığını anlıyan kimse, yâni vakit içinde Yatsı Namazını abdestsiz ve sünneti ile beraber Vitri abdest ile kıldığını hatırlayan kimse, Yatsı Namazı ile Sünneti iâde eder. Çünkü Farzdan önce Sünnetin kazası, abdest ile edâ edilmiş olmasına rağmen, sahih olmaz. Çünkü, Sünnet

(6) Buradaki vaktin dar olması; kazâ ve edâ için olan vakit darlığıdır.

Farza tâbidir. Vitr Namazı ise, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, müstakil namazdır. Öyleyse, edâsı sahîh olur. Çünkü Vitr Namazı ile Yatsı Namazı arasında tertib farzdır. Lâkin musallî, Vitri ve Yatsıyı abdest ile kıldı zanniyle edâ etmiştir. Yatsı Namazının üzerinde olduğunu unutmuştur. Şu halde tertib düşmüştür. İmâmeyn'e göre musallî Vitri de Yatsı gibi kazâ eder. Çünkü, İmâmeyn'e göre, Vitr Sünnettir.

Yine tertib, mu'teber (7) zan ile de düşer. Zirâ musallî Sabah Namazını terk ettiğini hatırlayarak, Öğle Namazını kılsa, Öğle Namazı fâsid olur. Şâyet Sabah Namazını kazâ edip (8) Öğle Namazını hatırlayarak İkindi Namazını kılsa, İkindi Namazı câiz olur.

Bu, «mu'teber zan ile» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür. Zirâ, musallî Sabah Namazını terk ettiğini hatırladığı halde Öğle Namazını kılsa, Öğle Namazı fâsid olur. Bu durumda Sabah Namazını kazâ edip Öğle Namazını hatırladığı halde İkindi Namazını kılsa, İkindi Namazı câiz olur. Çünkü musallînin İkindi Namazını edâsı hâlinde, zannına göre, üzerinde vakti geçmiş namaz yoktur. Bu ise mu'teber zandır. Çünkü onda ictihâd edilmiştir. (9) Zeylai (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Sonradan hâsil olan fâite ve eskiden kalan fâite, bir kimsede toplansa, yeni vakti geçen namaz onun hatırlına gelmesiyle, vaktiyeyenin edâsı câiz olur. Ve çokluğun azlık üzerine dönmesiyle tertib geri dönmmez. Meselâ, bir ayın namazını terk eden kimsenin vaktinde kıldıği farz namazı, tertib düşünce sahîh olur. Bu, «Sonradan hâsil olan fâite ve eskiden kalan fâite, bir kimsede toplansa» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür.

Yine o kimse vaktiyeye olanların edâsına başlayıp bir farzı terk etse, bir ayın vakti geçen namazları eski olur, eski namazlar tertibi düşürür. O kimse bir farzı terk etse, onu hatırlar hatırlamaz bir vaktiyeyi edâ etmek câiz olur.

Bir ayın namazını kazâ eden kimsenin, farz-i vaktisi sahîh olur. Ancak o, bir ayın namazının birini veya ikisini kazâ etmezse, tertib geri dönmmez. Bu, «bir ayın namazını terk» sözüne mâtuftur ve «tertib avdet etmez.» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür (tefridir). Öyleyse, vaktiyeyenin edâsı sahîh olur. Bazı Meşâyihi'den rivâyet edilmiştir ki, eğer azlık, çoklukdan sonra olursa, namaza önem verilmediğinden onu zorlamak için tertib geri döner.

(7) Burada «mu'teber zan» dan maksad; geçmiş namaz olmama, zannıdır.

(8) Öğle Namazından sonra.

(9) Ictihâd edilmiş bir hükümdür. Hakkında bir ihtilâf vardır. Çünkü Şâfiî tertib görmez.

(Vânl)

Birinci kavl, Şems'ül-Eimme' (Rh.A.) nin ve Fahr'ul-İslâm' (Rh.A.) in kabûl ettikleridir. Ebû Hafs el-Kebîr (Rh.A.); fetvâ bunun üzerine- dir, demiştir.

Şâyet vakti geçen namazlar çok olursa, kazâsiyle meşgul olduğu za- man Öğlenin ve İkindinin (10) ve bu ikisine benzeyenin ta'yinine ihti- yâci olur. Falan günün Ögle Namazı diye niyet eder. Çünkü zimme- tinde olan iki Ögle Namazının toplanmasında, ikisinden biri teayyün etmez. Vaktin ihtilâfi, sebebin ihtilâfi gibidir. Öyleyse, bir kimse, ken- disine işin kolay olmasını isterse, üzerinde olan Ögle Namazının ilki- ne (11) niyet eder veya üzerinde olan Ögle Namazının sonuncusuna ni- yet eder. Şâyet ilk Ögle Namazına niyet edip onu takibeden Ögle Nama- zını kılsa ilk olur. Yine böylece üzerinde olan son Ögle Namazına niyet edip ondan önce olanı kılsa sonuncu olur. Böylece ta'yin hâsıl olur.

Ramazan orucu da böyledir. Yâni, namazda ta'yine muhtaç oldu- ğu gibi, Ramazan'dan terk eyleiği oruçta da ta'yine muhtâc olur. Eğer bir kimsenin üzerinde olan kazâ, iki Ramazan'a âid olsa, o kimse birinci Ramazan'dan veya ikinci Ramazan'dan üzerinde olan orucun birincisine niyet eder veya birinci Ramazan'dan yada ikinci Ramazan'- dan üzerinde olan orucun sonuncusuna niyet eder. Eğer iki Ramazan'- dan olmazsa, ta'yine hâcet olmaz. Hattâ bir kimsenin üzerinde, bir Ra- mazan'dan iki gün oruç kazâsı olsa, bir gününü kazâ edip ta'yin et- mese, câiz olur. Çünkü oruçta sebeb birdir. O da Ramazan ayıdır. Ve oruç tutanın üzerine vâcib olan, sayıyı tamamlamaktır.

Namazda sebeb muhtelifdir. O da vakittir. Sebebin ihtilâfiyle vâ- cib de muhtelif olur. Öyleyse, ta'yin lâzımdır. Hulâsa'da böyle zikredil- miştir.

Nisâb'da ve Mecma'ul-Fetâvâ'da denmişdir ki : Şâyet bir kimse vakti geçen namazı kazâ etse, uygun olan o vakti geçen namazı, insanların bilmemeleri için mescidde değil evinde kazâ etmesidir. Çünkü namazı vaktinden sonraya bırakmak ma'siyettir. Şu halde, kendinden başkasının o suçu öğrenmesi doğru değildir.

Hulâsa'da zikredilmiştir ki : Bir adam sihhatlı iken pek çok na- mazın vaktini geçirip sonra bir hastalığa yakalansa; abdest o has- talığa zarar verdiği için teyemmüm etse; rükû ile súcûda kâdir ol- madığından imâ ile kılsa, vakti geçen namazlarını da hastalığı hâlinde bu şekilde edâ etse, câiz olur. Eğer sihhat bulup kazâya kâdir olursa, ka- zâ düşer.

(10) Akşam ve Yatsı gibi.

(11) Namazın şartları bâbında, zuhr-i âhir'e niyetle geçtiği gibi.

(Vânl)

بَابُ صَلَادَةِ الْمَرْضِ

HASTANIN NAMAZI BÂBI

Şâyet musalliye, namaza başlamadan önce veya namaz içinde kıyâm zor gelse veya hastalığın artmasında korksa veya kıyâm sebebiyle hastalığın iyileşmesinin gecikmesinden ya da başdönmesinden korksa veya kıyâmda şiddetli ağrı bulsa, o namaz kılan kimse, bağdaş kurup (1) veya başka şekilde (2) dileği gibi oturur. Rükû ve sücûd ile, oturarak namazı kilar. Eğer ayakta durduğu halde tekbiре veya kırâatin bir kısmına kâdir olursa, şüphesiz kıyâm ile emrolunur. Şems'ül-Eimme (Rh.A.); «Sahîh görüş budur.» demiştir. Eğer kıyâmı özürsüz terk ederse, namazının câiz olmamasından korkulur.

Eğer hastaya rükû ile sücûd zor gelip kıyâm zor gelmezse, oturduğu halde imâ eder. Oturduğu halde olan imâ, ayakta durduğu halde olan imâdanefdaldır. Lâkin sücûdunun imâsını rükûunun imâsından daha alçak yapar. Çünkü imâ, rükû ile sücûdun yerine geçer. Bu durumda imâ onların hükmünü alır.

Üzerine secede etmek için yüzüne bir şey yükseltmek, başını alçaltmadıkça câiz olmaz. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) ziyâret için bir hastanın yanına girdiğinde ona :

-
- (1) Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre; o kimse istedigini seçer, yâni isterse bağdaş kurar.
İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre; o bağdaş kurar.
İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, teşehhûdde olduğu gibi oturur.
Fâkih Ebû'l - Leys (Rh.A.); bu meselede fetvânın İmâm Züfer' (Rh.A.) in görüşünde olduğunu, çünkü bunun tevâzu' ve hudâa daha yakını olduğunu söyler.
(Zâhirîyye)
- (2) İhtibâ' (Dizlerini dikip iki elini kavuşturarak) ve iftirâş (yayılarak oturmak) suretiyle de oturabilir.

إِنْ قَدِرْتَ أَنْ تَسْجُدَ عَلَى الْأَرْضِ فَاسْجُدْ وَالْأَفَوْمِ

«Eğer sen yer üzerine secdeye kâdir isen secde et ve eğer değil isen imâ et.» (*) buyurmuştur.

Eğer secde etmek için bir şey yükseltip başını o yüksek olan şeyin üzerine eğip secde ederse veya hacmi bulunmayan ve alnı onda karar kılmayan bir şey üzerine secde ederse, imâ bulunduğu için câiz olur. Eğer o şeyin hacmi olup alnı ona dayanırsa, imâ bulunmadığı için, câiz olmaz.

Eğer hastaya oturmak da zor gelirse, sırtı üzerine yattığı halde imâ eder. İki ayaklarını kible tarafına yöneltir. (3) Çünkü Resûlullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur.

يُصَلِّيُ الْمَرْضُ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ يُسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ
يُسْتَطِعْ فَعَلِ قَفَاهُ يُومِئُ اِمَكَاهُ فَإِنْ لَمْ يُسْتَطِعْ
فَاللَّهُ تَعَالَى أَحَقُّ بِقَبُولِ الْعُذْرِ مِنْهُ.

«Hasta olan kimse gücü yeterse, namazı ayakta kilar ve eğer gücü yetmezse, oturur halde kilar. Eğer oturmaya da kâdir değil ise, başıyla imâ ederek kilar. Eğer buna da kâdir değilse, Yüce Allah (C.C.) o kimseyenin özünü kabûle ehaktır.» (**)

Uygun olanı, oturmaya benzer durup ve imâ mümkün olması için başının altına yastık gibi bir şey konulmasıdır. Çünkü sırtüstü yatmanın gerçek durumu sıhhatlı olan kimseden imâyi meneder. Şu halde

(*) Bezzâr (Müsned), Beyhâki (Ma'rîfet)

(3) Ancak şu kadar var ki; ayakları Kibleye doğru uzatmak tanzihen mekrûh olduğu içia
(Dürrü'l Mekâbîr)
dizlerini diker.

(**) Hasan bin Hasan el Aranî'den zayıf bir șeytene. Nevâîde bir ziyâde ile İmrân bin Husayn'den.

zikrettiğimiz husûs hasta için nasıl mümkün olur? (4) Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Eğer hastaya imâ da zor gelirse, namazı sonraya bırakır. (5) Bu sözde, namazın düşmemiş olduğuna işaret vardır. (6)

Hastanın, iki gözleri, iki kaşları ve kalbi ile imâ etmesi câiz değildir. Bu da, bizim rivâyet ettiğimiz, hakkında nass bulunan imânın baş ile olduğu; iki göz, iki kaş ve kalb ile olmadığı sebepledir. Bu husûsta İmâm Züfer (Rh.A.) muhâlifidir.

Namaz içinde hastalığa yakalanan musallî, gücü yettiğiyle tamâm eder. Yâni, sağlıklı olan musallî namazın bazısını kılıp, ondan sonra hastalık görürse, oturduğu halde rükû ve súcûd ile veya imâ ile tamamlar. Eğer rükû ve súcûda kâdir olmazsa, sırtı üzerine yatıp imâ ile tamâm eder. Çünkü bu, alçağı yüksek üzerine binâ etmektir. Namazı imâ ile kılanın, sağlamaya uyabilmesi gibi. Kiyâmdan âciz olan kimse, oturduğu halde, namazı rükû ve súcûd ile kılarken o namazda sıhhatine kavuşsa, ayakta olduğu halde binâ eder. Çünkü binâ iktidâ gibidir. Ayakta durabilenin oturana iktidâsı câizzdir. Yine böylece, yalnız kılan kimsenin, namazının sonunu evveline binâ etmesi câiz olur.

Namazı imâ ile kılan hasta, namazında sıhhatine kavuşsa, binâ etmez. Bilâkis yeniden başlar. Çünkü rükû eden ile secde edenin imâ ile kılanca iktidâsı câiz değildir. Yine, tek başına imâ ile kılan kimse, namazında sıhhatine kavuşursa, imâ ile binâsı câiz olmaz.

Namazı, tatavvuan (nâfile olarak) kılan kimsenin sopa veya duvar gibi bir şeye dayanması câizzdir. (7) Ya da namazda yorulmaktan dolayı oturup kılması câiz olur. Çünkü yorulmak özürdür. Burada iki mesele meydana gelir: Biri dayanmak meselesi, diğer oturmak meselesidir.

(4) Yâni hastadan namaz asla sâkit olmaz.

(Azmîzâde)

(5) Şayet, bir kimseyin lisânı bir gündüz ve bir gece tutulup da, dilsiz namazı gibi namazını kıldıktan sonra lisânı açılsa iâde lâzım gelmez.

(Tahtâvî)

(6) **Bahr'de Sirâc'a göre** bu mesele dört şekildedir;

a) Eğer hastanın hâli imâdan âciz olarak altı namaz devam eder ve hasta da kendini bilmez bir halde bulunursa kazâ ondan icmâen sâkit olur.

b) Eğer âciz hasta ondan (beş vakitten) az devam eder ve hastanın aklı başında bulunursa o namazları sonra icmâen kazâ eder.

c) Âciz altı namaz devam edip aklı başında ise,

d) Veyahut âciz altı namazdan az ve fakat kendinde değil ise, bu iki sûrette Meşâyi'h ihtilâf ederek bir kısmı: «Kazâ etmek lâzım gelir» bir kısmı da «lâzım gelmez» demışlardır.

(7) **Pezdevi demiştir ki:** Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye göre; özürsüz olarak oturmak mekrûh değildir. Yaslanmak mekrûhtur. Çünkü, başlangıçta özürsüz olarak oturmak meşrûdur. Yaslanmak ise başlangıçta meşrû değildir. Bundan dolayı, tatavvua (nâfileye) yaslanarak başlamak mekrûhtur, oturarak başlamak mekrûh değildir.

(Zeylâi)

Her biri iki çeşittir : Özürlü ve özürsüz. Fakat dayanmak özür ile olursa, icmâen mekrûh olmaz. Özürsüz olursa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, yine câizdir. (8) İmâmeyn'e göre, mekrûh olur.

Yorulmaktan dolayı oturmak ise, eğer özürle olursa mekrûh olmaz ve özürsüz olursa câizdir. Halbuki İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, mekrûhdur ve İmâmeyn'e göre, câiz değildir.

Bir kimse bir gün bir gece deli olsa veya bayılsa beş vaktin namazını kazâ eder.

Eğer beş vaktin üzerine bir vakit namaz daha ziyâde olsa, kazâ etmez. Esah olan budur.

Bunun sebebi Vakti geçen namazların (kazâsı bâbında) zikrettigimiz; Hz. Ali' (R.A.) in bir gün bir geceden az baygın kalıp beşini de kazâ etmesi, Ammâr bin Yâsir' (R.A.) in bir gün bir gece baygın kalıp, beşini de kazâ etmesi, Abdullâh bin Abbâs' (R.A.) in bir gün bir geceden çok baygın kalıp, O'nun da kazâ etmemiş olmasıdır. Bunlar gösteriyor ki, vaktin tekrârı ile çokluk lâzım gelmediği için, tâhfîfde tekrar mûteberdir. **Delilik de - Ebû Süleymân' (Rh.A.) in (9) rivâyetine göre -**

(8) **Yâni, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre; bu halde de mekrûh değildir. Çünkü özürsüz olarak oturmak O'nun nazarında kerâhetle berâber câizdir. Dayanmak ise kerâhetsiz olarak câizdir. Çünkü bu onun fevkînâdir.**

Bir kavle göre ise; İmâm A'zam (Rh.A.) nazarında özürsüz olarak dayanmak mekrûhtur. Çünkü, böyle durumda sû-i edeb (kötü davranış) mevcûddur. Ancak bu kavâ Hidâye'de zikirce ön sıraya alınmıştır.

(9) **Burada zikredilen Ebû Süleymân (Rh.A.); Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) in talebesi olan bir fâkihtir.**

Bu zât bazı «Dürer» (hattâ matbû olan) nûshalarında el Cürcânî diye geçmektedir.

Molla Hüsrev (Rh.A.) in kendi elyazması nûshâsında sâdece Ebû Süleymân (Rh.A.) olarak zikredilmektedir.

Bir çok elyazma «Dürer» nûshâlarında yaptığı tesbitlere göre; adı geçen zât: Ebû Süleymân el Cürcânî (Rh.A.) değil, Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) in talebesi olan Mûsâ bin Süleymân Ebû Süleymân el Cüzcânî' (Rh.A.) dir.

Cürcânî lâkablı Ebû Süleymân isimli bir zât kaynaklarda tesbit edilememiştir. Çeşitli nûshâlarda görülen bu yanlışlık belki de Ebû Abdullah (Yûsuf) el Cürcânî (Rh.A.) (398/1007) / Hızânetü'l Ekmel Sâhibi / ile Ebû Süleyman el Cüzcânî (Rh.A.) isimlerinin ilk bakışta birbirine benzer gibi görünmesinden ileri gelmiştir.

Bu görüşümüzü Ömer Rızâ Kehhâle'nin «Mu'cemul Mü'ellifîn» ve Hayreddin Zirikli'nin «El A'lâm (Kâmûs-u Terâcümi...)» indaki eserlerinde görülen şu malumat da teyid eder :

Mûsâ bin Süleymân Ebû Süleymân el Cüzcânî (Rh.A.); Hicri 200/Milâdi 816 Bağdâdî, Hanefî. Aşlı Horasanın Belh yörenindendir. Fıkıh öğrenip şöhret bulmuştur.

Muhammed bin Hasan' (Rh.A.) in sohbetinde bulunan bir fâkihtir. Fıkıh ondan almıştır. Abbâsi Halifesî Me'mun kendisine kadılık teklif ettiği halde, özür bildirip kabûl etmemiştir. Hicri 200'de vefât etmiştir.

Eserleri : Es Siyerü's Sagîr, Es salât, Er-Rehn ve Nevâdirü'l Fetâvâ'dur.

bayılma gibidir. Sahîh kavîl budur. Yoksa İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan, mûteber olan ziyâde, saatler yönünden yâni zamânlar yönünden ziyâde dir. Ehl-i nûcûmun (10) bildiği ziyâde degildir, diye nakledilen söz, sahîh bir söz degildir.

Bir kimseñin, banotu (11) yemekle veya içki içmekle akı gitse, her

(10) **Ehl-i nûcûm :** İlîm-i Nûcûm sâhibleri (âlimleri) dir.

İlîm-i Nûcûm (Yıldızlar İlmi): a) Yıldızların hâl ve hareketlerinden bahseden ilim (Astronomi). b) Yıldızların mevki ve hareketlerinden insanlarla ilgili hükümler çıkar mak ilmi (Astroloji, Münecçimlik, Yıldız fâlcılığı)

Metinde geçen cümlede, «ehl-i nûcûmun bildiği ziyâde degildir» sözünden maksâd; **Haşîyetü'd-Dürer** müelliflerinden Abdülhalîm'e göre; «gece ve gündüze âid 24 saat (zaman parçası) dir.»

(11) **BANOTU (BANGOTU)** Hekimlikte kullanılan bir bitki türüdür. Baltalık ormanlarda ve harabelerde yetişir.

Esrar, konca, gubâr, haşhaş, hayal yaprağı, tilây-i kalenderiyye ve müdâme-i hayderiyye gibi isimleri vardır.

Üç çeşidi vardır.

Siyah olanın çiçekleri erguvâni, kırmızı olanın çiçekleri sarı ve beyaz olanın çiçekleri beyazdır. Bunların içinde en kötüsü siyah olanıdır. Bunu hiçbir şekilde kullanmak doğru değildir.

Yaprakları yumuşak ve tüylüdür. Meyvesi kapaklı kapsül biçimindedir. Yaprak ve tohumları için yetiştirilir. Bol güneş gören serin ve derin toprakları sever.

İsâbe adlı kitapta; Bi'rastan adlı bir Hintlinin Kisrâ zamanında Hindistan'da bu bitkiyi keşfettiği, sonra İslâm memleketlerine gelip, oralarda bilhâssa Yemen'de şöhret bulduğu yazılıdır.

Kânûn-u Edeb müellifine göre; 550 tarihlerinde Arabistan'da **Şeyh Haydar** isimli bir zâtın bu bitkiyi yaygınlaştırdığını **Makrîzi'nin** anlattığı belirtilmiştir.

Hekimlikte; **Hyoscyamus niger** diye bilinir. Müsekkin olarak bugünkü tababette kullanılır.

Bu bitkinin öğütülerek toz hâline getirilen tohumlarından hiyosiyamin, yapraklarından hâricen kullanılmak üzere çeşitli merhem, toz, ya , şurup v.b. şeklinde ilaçlar yapılır.

Eski tabiblere göre bu bitkinin hâssaları :

Üsâresi kulak yaralarına sürülsürse yaraları tedâvi eder.

Sirke, ya  ve gûlsuyu ile karıştırılarak elde edilen mâyî di  etlerine sürülecek olursa, ağrıları keser.

Kadınların memeleri etrafında meydana gelen yaralara sürülecek olursa, tedâvi eder. Ayrıca nîfâs hâlindeki kadınların şîşen memelerine sürülecek olursa; ağrı ve şîsi indirir.

Yine, ate li yaralardan meydana gelen sizârı teskin eder.

Gözbâbezini açma hâssasına da sâhiptir.

Kavud ile karıştırılıp ilaç yapıldığı zaman çok şiddetli ağrı kesici olur.

A riyan di e, tohumu imbik içinde ısıtılp tütsü yapılırsa, di  ağrısını keser.

Beyaz tohumu, şîşmanlatmak, semizletmek için kullanılır. Kanı tesbit eder ve dondurur.

Uykuyu kaçırır. Bu bitkinin siyah olanının 2 dirhemî (7 gram) derhal öldürür.

Uyu turucu (dondurucu) maddelerin âdetâ üçüncü derecede olanıdır.

Öğütülerek toz hâline getirilen tohumları alkolle karıştırılıp ilaç yapılrsa, el ve ayak parmaklarına âriz olan şîş (Nikris) ve şîşkin husyelere faydalıdır.

ne kadar aklın zâil olması uzasa da, o kimseye kazâ lâzım gelir. Çünkü kazânın düşmesi, eser (hadîs) ile bilinir. Şâyet semâvî bir âfetle meydana gelmiş olsa, kendi fiiliyle meydana gelen, semâvî âfet ile olanın üzerine kıyâs edilmez.

Bir kimsenin iki elleri dirseklerinden ve iki ayakları topuklarından kesilse, o kimsenin namaz kılması gerekmez. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Bir kavle göre (12) : Eğer o kimse, kendisine abdest almak için birini bulup kendi emri ile yüzünü ve kesilen yerlerini yıkar, başına mesh ediverirse, o kimse oturduğu halde rükû ve sücûd ile namazı kılar. Eğer abdestine yardım eden bir kimse bulamazsa yüzünü ve başını suya sokar veya yüzünü ve kesilen yerlerini duvara sürer (sanki teyemüm ediyormuş gibi yapar) ve namazı kılar. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Hâsılı, kullanılması çok dikkat isteyen bu bitki yalnız başına kullanılacak olursa; uyku kaçırır, aklı ifsâd eder, zihni karıştırır, dilde yaralar, gözlerde kızarma meydana getirir. Nefes darlığı meydana getirdiği gibi ağzin köpürmesine de sebep olur. Hattâ, kullanan kimseyi delirtir.

(El Mu'temet fil edviyetî'l Müfrede, Kâmûs-u Okyanus (Mühit) Meydan Larousse.)

(12) Bunu Kâdihân Ebû Muhammed' (Rh.A.) dan rivâyet etmiştir.

بَابُ الصَّلَاةِ عَلَى الْدَّابَّةِ

HAYVAN ÜZERİNDE NAMAZ BÂBI

Müsâfir (seferî) için namazın kasrı (kısaltılması) câiz olan her yer - o yer müsâfirin ma'mûr olan ikametgâhının hâricidir - gerek müsâfirin oturduğu o yer şehir (1) olsun ve gerekse köy olsun, orada müsâfir için ve müsâfirden başkası için hayvan üzerinde tatavvu' namazı imâ ile câiz olur. Hayvan hangi yöne yönelirse, yâni hayvan gerek Kîbleye yönelsin gerekse yönelmesin (2); her ne kadar özürsüz olsa da yâni özür olmadığı takdirde de nâfile câiz olur. (3)

Farzlar da özüre mebnî (hayvan üzerinde) câiz olur. Kâdihân (Rh.A.) demiştir ki : «Şâyet bir kimse hayvan üzerinde özür ile namazı kilsa, eğer o hayvanı durdurmaya kådir olamazsa, o hayvan üzerinde namazı imâ ile kılmak, hayvan yürüse de, câiz olur. Eğer musallî hayvanı durdurmaya kådir olursa, yürümesiyle yer değiştiği için, câiz olmaz.»

(1) **SEHİR** (Misr): İçinde Emîri (Valisi), Müftüsü ve Kadısı (Hâkimleri) mevcûd olan yerdir.

Ayrıca, en büyük mescidine Cuma ile mükellef bulunan ahalisi sığmayan yerdir, diye târif olunabilirse de, bu târifin içine köy (Kârîye) ler de girmektedir. Bu sebeple mûteber olan târif birincisidir.

Beled, belde : Gerek mâmur olsun ve gerekse olmasın, muayyen bir takım hudûdları olan ve içinde yaşıyanların eseri bulunan her toprak parçasıdır. Yerin geniş mekânı olarak adlandırılır. Bunun Kur'ân-ı Kerîm'de misâli ise; «Güzel olan memleketin bitkisi Rabbînun izniyle çıkar.» (A'râf sûresi; âyet : 7) dir.

Şehir mânâsına da gelir. Hadîs-i Şerîflerde Mekke Şehri mânâsındadır ve Beledü'l Emin, Beledü'l Harâm, Beldetüllah şeklinde geçer.

(2) Yâni, başlangıçta Kîble'ye yönelmek şart değildir. Zirâ Kîble'nin gayri cihete dönerek namaz kılmak câiz olunca onun gayri cihete karşı iftitâh da câiz olur. Şafî bunun aksi görüştür.

(Reddü'l Muhtâr)

(3) Zahiriyye'de denmiştir ki : Hayvan üzerinde şehirde kılınan nâfile namaz Ebû Hanîfe (Rh.A.) ye göre câiz değildir. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre; bir beş yoktur.

Ebû Muhammed' (Rh.A.) e göre; câiz ve mekrûhtur.

Kunye'de denilmiştir ki : «Eğer hayvan üzerinde iken hayvanı yürütse, o kimse için farz ve nâfile câiz değildir.»

Özür; (musallînin) hayvanından indiği zaman, kendisine veya hayvanına yırtıcı hayvanlardan veya yol kesicilerden zarar gelmesinden korkmasıdır. Veya yere indiğinde, çamurdan, kuru bir yer bulamamasıdır veya ihtiyarlıklıdan veya mizâcının za'findan veya bunların benzeri bir engelden dolayı âciz olmasıdır. Yine hayvan serkeş olduğu için, indiğinde, yardımıcısız binmeye gücü yetmemesi de özürdür. Ya da sahra'da yüklü deve üzerinde olup, kâfile de yürümekde ise, o binen kimse inmekle kendi şahsından ve libâsından korkarsa, bu da özürdür. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Vitr namazı için (musallî) hayvan dan iner. **İmâmeyn'e göre,** diğer sünnetler gibidir, inmez.

بَابُ الصَّلَاةِ فِي السَّفِينَةِ

GEMİDE NAMAZ BÂBI

Gemide kılınan namazda asıl olan, Resûlullah (S.A.V.) den rivâyet edilen hadîs-i şerîfdir. Şöyledi :

Resûlullah (S.A.V.), Ca'fer bin Ebî Tâlib' (R.A.) i Habeşistan'a gönderdiği zaman, gemide namazı ayakta kılmayı, ancak boğulmak korkusunu olursa, oturarak kılmayı emretmişlerdir.

Suveyd bin Gafele' (R.A.) den, şöyle dediği rivâyet edilmiştir :

«Ben, Hz. Ebû Bekr (R.A.) ve Hz. Ömer' (R.A.) e, gemide namazdan sordum. Bana : (Eğer gemi yürürse, namazı otururken kıl ve eğer gemi durursa, ayakta iken kıl) dediler.»

Gemi, hangi tarafa dönerse dönsün, musallî gemide Kîbleye (*) yöneler. İftitâh tekbiri sırasında ve namazda Kîbleye yöneler. Zirâ orada musallî için güçlük olmadan Kîbleye yönelmek mümkündür. Hayvan üzerinde olan namaz böyle değildir. Çünkü hayvan yürüken kibleye yönelmek mümkün değildir.

Gemide ayakta durmaya ve gemiden çıkmaya kâdir olan kimse, gemide namazı otururken kılsa, o otururken kıldığı namaz câizdir. Yani kazâ lâzım gelmez. Çünkü gemide gâlib olan aczdir ve göz kararmasıdır. Gâlib ise, hemen olmuş gibidir. Fakat musallî ayakta kılmamakla efdali terk etmiş olur. Efdal olan, birincide gemide ayakta durmak ve ikincide çıkmaktır.

Irmak (deniz) kenarında bağlı olan gemide, oturarak namaz, bil'imâ câiz değildir. Ancak musallînin başı dönerse, oturarak kılmak câiz olur.

(*) Âriflere göre Kîble beştir. Birincisi : Mihrabdır. İkincisi : Kâbedir. Üçüncüsü : Beytü'l-mamûrdur. Dördüncüsü : Arşdır. Beşincisi : Kûrsîdir.

Mihrâb, nefsin kiblesidir. Kâbe, niyyetin kiblesidir. Beytü'l-mamûr, fehmin kiblesidir. Arş, kalbin kiblesidir. Kûrsî, aklın kiblesidir.

Bir gemi halkınin, diğer gemide olan imâma uyması, yer ayrı olduğu için, câiz degildir. Ancak, eğer iki gemi birbirlerine yakın (yaklaşık) olurlarsa, bu takdirde, hükmen mekânın birleşmesi sebebiyle câiz olur. İki ayrı hayvan üzerinde olan iki kimse için durum böyle değildir. Yâni o ikisinden birinin diğerine uyması câiz degildir.

Muktedî, ırmak (deniz) kenârında ve imâm gemide olsa veya muktedî gemide ve imâm ırmak (deniz) kenârında olsa, eğer muktedî ile imâm arasında yol gibi veya nehirden bir kısım gibi iktidâya bir engel var ise, namaz câiz olmaz. Eğer engel yoksa, câiz olur.

بَابُ الْمُسَافِرِ

MÜSAFİRİN NAMAZI BÂBI

Müsâfir (yolcu), **ikâmet ettiği yerin evlerini geçip giden kimsedir.** Yâni ikâmet ettiği yerden çıkışp gidendir. Bu söz, beldeyi (şehri) ve köyü içine alır. Çünkü yolculuk için köyünden çıkan, şehirden çıkan kimse gibi, müsâfîrdir. Şu halde, bu ibâre «beldenin evleri» sözünden daha güzeldir. Büyût'u (yâni evleri), çoğul sığasıyle söylemenin sebebi, şayet onun önünde geçmediği bir ev kalsa, müsâfir olamiyacağı içindir.

Müsâfir orta bir yürüyüş ile gidilen bir mesâfeye gitmeyi kasdedici olduğu halde çıkışp gidendir. Şu halde, bir kimse oturduğu yerin evlerinden ileri geçip yol almayı kasdetmese veya yol almayı kasdedip evleri geçmese müsâfir (seferi) olmaz.

Orta bir yürüyüş (seyr-i vasat) a gelince : Karada olan seyr-i vasat, devenin ve yaya yürüyen kimsenin yürümesiyle; denizde olan seyr-i vasat, rüzgârin itidâli ile; dağda olan seyr-i vasat, o dağa uygun olan yürüyüş ile itibâr olunur.

(Bu seyr-i vasat ile sefer) istirâhatlar ile beraber üç gündür. Bizim âlimlerimizin, sefer müddetinin en aşağısı üç gün ve üç günün geceelerinin mesiresi (mesâfesi) dir, sözlerinin mânâsı; üç gün üç gece esnâsında istirahat ile beraber olan yürüyüştür. Çünkü yolcu için dâima yürümek mümkün değildir. Zirâ, bazı vakitlerde yürür ve bazısında istirahat eder. Bazısında da yemek yer ve su içer. Muhît-de böyle zikredilmiştir. Geceler dinlenme vakitleri olduğu için Fîkih Kıtaplarının bazlarında terk edilmiş ve bazlarında zikredilmiştir.

Âsî (isyânkâr) de olsa, müsâfire yolculuğunda ruhsat verilmiştir. Bu yol kesen kimsenin, ana - babasına âsî olanın, Hacca mahremesiz giden kadının ve efendisinden kaçan kölenin yolculukları gibidir. İmâm

Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, zikredilen kimselerin yolculuğuna ruhsat fayda vermez.

Dörtlü olan farzin kasrına ruhsat (1) verilmiştir. Farz ile kayda sebeb, Sünnetlerde kasr (kısaltma) olmadığındandır. Dörtlü (rubâî) kaydına sebeb, Sabah Namazı ile Akşam Namazı hâric kılınması için dir. Çünkü Hz. Âiçe' (R.Anhâ) dan şöyle rivâyet edilmiştir :

«Namaz aslında iki rek'at olarak farz kılmıştır. Nebî (S.A.V.) Medîne'ye geldiği zaman, Akşam Namazından başka her namaza misli kadar ekledi. Çünkü Akşam Namazı gündüzün Vitridir. (2) Bundan sonra hâzarda ziyâde edildi ve seferde aslı üzere kaldı.» (*)

Müsâfir ikâmet ettiği yere girinceye kadar dörtlü olan farz namazları kasreder. Ya da müsâfir bir şehirde veya bir köyde yarım ay (3) kadar veya yarım aydan daha çok ikâmete niyet edinceye kadar, namazı kasreder (kısaltır).

Musannifin, şehir (beled) ve köy (karye) ile kaydı, sahrâda ikâmete niyet sahîh olmadığını bildirmek içindir. Nitekim Hidâye sâhibi Hidâye'de zikretmiştir.

Lâkin Kâfi sâhibi söyle demiştir : Fukahâ dediler ki : Sahrâda ikâmete niyetin sahîh olmaması, müsâfir üç gün gidip sonra ondan başka ikâmete niyet ettiği vakittedir. Eğer üç gün gitmedi ise, ordan başka (köy ve belde gibi) yerde ikâmete niyeti, sahrâda da olsa sahîh olur.

Müsâfir, namazı kasreder. Yâni eğer ikâmet müddeti yarım ay ile takdir edilmiş olursa, yarım aydan daha az zamanda ikâmete niyet sahîh olmaz. Bu durumda, müsâfir namazı yine kasr eder.

Eğer müsâfir yarım aydan daha az zamanda veya yarım ayda ikâmete niyet ederse, ancak Mekke ile Mina gibi, (4) iki ayrı yerde ni-

(1) **Ruhsat :** Kulların özürleri sebebiyle kendilerine bir kolaylık ve müsaade olmak üzere ikinci derecede meşrû kılanan şeydir. Sefer hâlinde Ramazan orucunun tutulmaması gibi.

(*) Buhâri, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Muvatta', Ahmed bin Hanbel.

(2) **Gündüzün Vitri diye isimlendirilmesinin sebebi;** Gündüzün akabinde vukû bulup ona yakın olduğu içindir. Yoksa o, geceye âiddir... (Reddü'l Muhtâr)

(3) Başka bir mahalle doğru çıkışa azmi olmadığı zaman tevâli şart değildir.

(4) Hacı şâyet Mekke'ye «Eyyâm-ı Aşr» de girse, niyeti sahîh değildir. Çünkü o Mina ve Arefeye çıkar, mahallinin gayrında ikâmete niyet gibi olur. Mina'dan dönüşünden sonra sahîh olur. Nitekim bu ikisinden birinde geçelemeye niyet etse sahîh olduğu gibi.

(Dürrü'l Muhtâr)

Şâyet, önce kendisinde gündüz kalmaya niyet ettiği mahalle girerse mukîm olmaz ve önce kendisinde geçelemeye niyet ettiği mahalle girerse mukîm olur. Sonra başka bir yere çıkışmaya niyet ederse müsâfir sayılmaz. Çünkü o adamın ikâmet mahalli, onun geçelemesi itibarıyledir. (Reddü'l Muhtâr)

yet ederse, bu takdirde şüphesiz müsâfir namazı kasreder. Çünkü o, mukim olmaz. Fakat, şehre yakın olup sâkinleri üzerine Cum'a vâcip (farz) olan köy ve o şehirden biri diğerine tâbi olsa, bu takdirde ikâmete niyet ile (müsafer) ikisinde de mukim olur ve ikisinden birine girmekle namazı tamam kılar. Çünkü ikisi de bir tek yer gibidir. Tuhfe'de böyle zikredilmiştir.

Ya da müsâfir bir şehrde girip ikâmete de niyet etmese, hatta ertesi günü veya ertesi günden sonra çıkışta azminde olsa ve bu azimde (5) bir kaç yıl o şehirde kalsa, zikredilen bu müsâfir namazı kasr eder.

Dâr-ı harbe (6) giren bir asker, dâr-ı harbde yarım ay miktârı veya daha çok ikâmete niyet etse, dâr-ı harbden bir kaleyi kuşatmış da olsalar, namazı kasr eder. Çünkü dâr-ı harb ikâmet yeri değildir. Zirâ küffâr kalmak (karâr) ile kaçmak (firâr) arasındadır. Fakat bir kimse dâr-ı harbe emân (7) ile girse ve bir yerde ikâmete niyet etse, ikâmeti sahîh olur. Hâniye'de böyle zikredilmiştir.

Ya da o askerler bizim yurdumuzda (dâr-ı İslâm) ikâmet yerinden başkasında ikâmete niyet etseler ve bâğiler bu askerleri kuşatsalar, şüphesiz zikredilen gibi, namazı kasr ederler ve ikâmetleri câiz olmaz.

Ehl-i ahbiye, (Çadır halkı) bir yerde onbeş gün ikâmete niyet etseler, esah kavlde müsâfir olmazlar.

Ahbiye, « h i b â » kelimesinin çoğuludur. Hîbâ, deve ve koyun tüyünden olan eve (çadıra) derler. Araplar ve Türkler gibi ehl-i ahbiyenin göçeve olanlar namazı kasr etmezler.

Musannifin «esâh» sözü, onlar bir yerde onbeş gün ikâmete niyet etseler, ikâmetleri câiz olmaz, bilâkis namazı kasr ederler. Çünkü ikâmet ancak şehirlerde ve köylerde sahîh olur, denileni ayırdetmek

(5) Azîmet : Kulların özürleri sebebiyle olmaksızın bîdâyette meşrû kılınan şeydir. Sefer hâlinde Ramazan-ı Şerîf orucunun tutulmaması gibi.

Bir hâdisede azîmet ile ruhsat birleşince azîmet yolunu tutmak, bir takvâ nişânesi sayılır.

(6) Dâr-ı harb : Ehli İslâm ile aralarında mütreke ve anlaşma bulunmayan gayrimüslimlerin ülkesidir, (Harp yurdu).

(7) Emân : Korkudan ve endişeden uzak olmak, emniyet manâsına nadır. Böyle korkudan ve endişeden uzak, hayatı korunmuş kimseye de emîn, âmin denilir.

içindir. Müftâ bih (8) olan esah kavil İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan rivâyet edilen şu sözdür : «Şüphesiz çobanlar, şâyet sahrada göç hâlinde olsalar, müsâfir olurlar. Ancak eğer bir otlağa konup da orada onbeş gün ikâmete azmetseler, onların mukimlerden sayılmalarını müstahsen (9) görürüm.»

Eğer müsâfir namazı kasretmeyip dört rek'atı tamam eder, birinci ka'dede de teşehhûd miktârı oturur ise, farzı tamâm olur. Çünkü onun farzı iki rek'attır. Birinci ka'de ona farzdır. Bu durumda, birinci ka'de bulunduğu zaman onun farzı tamâm olur ve geri kalan iki rek'at nâfile olur. Fakat o müsâfir selâmı geciktirdiği için, nâfilede vâcib olan iftitâh tekbirini terk etmesi ve yine Allah' (C.C.) in sadakasını kabûl etmemek şüphesi sebebiyle isâet (edepsizlik) etmiş olur. Çünkü bize göre kasr, iskât için ruhsattır. Onun hükmü; âmilin o ruhsatı kabûl etmeyip azîmet etmesiyle günahkâr olmasıdır.

Farz tamâm olduktan sonra, üzerine eklenen o iki rek'at nâfiledir. Eğer musallî birinci ka'dede teşehhûd miktârı oturmamış ise, farzı bâtil olur ve hepsi nâfileye dönüşür. Çünkü malûmdur ki, o müsâfir farzı yâni birinci ka'deyi terketmiştir.

Hasan bin Hayy' (Rh.A.) dan rivâyet edilmiştir ki : «Bir müsâfir dört rek'ata niyetle iftitâh tekbiri alsa, iâde eder. Hattâ son iki rek'at için iftitâh tekbiri alır.»

İmâm Râzî (Rh.A.) demiştir ki : «Bu bizim kanaatimizdir. Çünkü o müsâfir şâyet dört rek'ata niyet etse, şüphesiz farza muhâlefet etmiş olur. Bu aynen Sabah Namazına dört rek'at niyet etmiş gibidir. Eğer namaza iki rek'at niyet edip iftitâhdan sonra dört yapsa, o namaz geçersiz olmuş olur. Öğle Namazına iftitâh edip ondan sonra İkindiye niyet eden kimse gibi olur. Zâhidî şerhinde de böyle zikredilmiştir.»

Sünnetlerde ihtilâf edilmiştir. Bir kavle göre; «Müsâfire eddal olan sünnetleri ruhsat cihetiyle terk etmesidir.» Diğer bir kavle göre : «Al-

(8) **Müftâ bih :** Bu kelime, fetvâ mevzuu ile ilgili bir istilahtır. Bunu ve bununla ilgili bazı istilahtları açıklamak icâbetmektedir.

Fetvâ : Lûgatte, sorulan bir müşkil hakkında verilen cevab, hall ve beyândır.

Böyle bir suâle cevap vermeye iftâ denir.

Bir müşkil şeyin hall ve izâh edilmesini dilemek ise İstiftâ'dır.

Istilahta Fetvâ; sorulan dîni bir meseleye dair Fakih bir zâtın verdiği bir cevaptan, açıkladığı hükümden ibârettir. Çoğulu fetâvâ'dır.

Kendisiyle fetvâ verilen kavle de **mustâ bih** denir.

Yine bir meseleyi öğrenmek için ehlinden soran kimseye saîl, müstefti denildiği gibi, o meseleyi bildiren ehliyetli zâta da mücîb, müfti denilir.

(9) **Müstahsen :** Dince güzel görülen, makbûl ve müteber olan şey, demektir. Bir başka ifâdeyle; Dince iyi ve faydalı olarak kabûl edilen şeydir ki Fıkıh'da fer'i delillerdendir.

lah' (C.C.) a yaklaşmak ve sevâb için sünnetleri kılmasıdır." Hinduvâni (Rh.A.) demiştir ki : «Konaklama hâlinde kılıp yolculuk (yürüyüş) hâlinde terk etmelidir.» Yine bir kavle göre : «Yalnız Sabah Namazının sünnetini kılar.» Bir kavle göre de : «Akşam Namazının sünnetini de Sabah Namazının gibi kılar.» Muhît'de böyle zikredilmiştir.

Bir müsâfir, bir mukîme iktidâ etse, vakit içinde iktidâsı sahîh olur ve o, başladığı namazı o iktidâda tamâm eder. (10) Çünkü müsâfirin mukîme iktidâ kasdi, tekmîlin vâcib olması hakkında ikâmete niyet menzilesinde olur.

Müsâfir mukîme, vakitten sonra sefer ile değişmiş olan farzda iktidâ etmez. Çünkü o, dörtlü olan farzdır. Musannif, dörtlü (rûbâî) kaydıyle Sabah ve Akşam Namazını ayırdetmiştir. Çünkü müsâfirin, o namazın ikisinde de mukîme iktidâsı vakit içinde ve vakitten sonra sahîh olur. Vakitten sonra sefer ile değişmiş olanda iktidâsının sahîh olmamasına sebeb, farzı farz olmayan üzerine hükmân binâ lâzım geldiği içindir. Farzı, farz olmayan üzerine binâ, eğer müsâfir, mukîme birinci çiftte iktidâ etmiş ise ya ka'de hakkındadır - çünkü ka'de ona farzdır, İmâma farz değildir - veya eğer ikinci çiftte iktidâ etmiş ise, kırâat hakkındadır. Çünkü ikinci çiftte kırâat imâma nâfile, muktediye farzdır. Bu meselenin tahkîkinin tamâmi Câmiu'l-Kebîr'in Telhis şerhindedir.

Bunun aksi sahîhdır. Yâni mukîmin, müsâfire iktidâsı vakitte ve vakitten sonra sahîhdır. Çünkü mukîmin hâli, vakitte olan iktidâdan değişmiş olmaz. Zirâ mukîm, müsâfire vakitte iktidâ ederse, bu ka'de hakkında, nâfile kılanın farz kılana iktidâsı gibi olur. Şayet vakitten sonra iktidâ ederse, yine böyledir. Bundan sonra, müsâfire iktidâ eden mukîm, şâyet tamamlamaya kâdir olursa, esah kavlde kırâat etmez. Çünkü o muktedi, namazının evveline imâm ile beraber yetişmesi bakımından lâhîk gibidir ve farzin kırâatı imâmin kırâatiyle edâ edilmiş olur. İlk çift ile mesbûk bunun hilâfidir. İmâm ikinci çiftte kırâat etmiş olsa da, mesbûk onda kırâat eder. Çünkü o, nâfile kırâata yetişmiştir.

Müsâfire iktidâ eden mukîm, namazı tamâm eder. Çünkü Resûlullah (S.A.V.), yolculuğunda insanlar ile namazı kılıp selâm verdiği vakitte :

(10) Yâni bu namaz hakkında, İmâmâtâbi ve onun velâyetine dâhil olduğundan dolayı mukîm olur. Aslın ikâmeti tâbiin ikâmetini icâbettirir. Haklarındaki tebâiyyetin sübûtündan dolayı. Mevlâ (Efendi) ve Emîr niyetiyle mukîm olan köle ve asker gibi..

Tâbi olanda hüküm; aslın şartıyla sabit olur. Hattâ Mevlâ ikâmete niyet etse ve köle bilmeyip bir kaç gün namazı kasretse, sonra da durumu bilse, o namazı kazâ eder.

(Kifâyc)

اَتُوَاصِلُونَكُمْ بِاَهْلَ مَكَّةَ فَإِنَّا قَوْمٌ سَفَرُونَ

«Namazınızı tamamlayın, ey Mekkeliler. (Çünkü) Biz müsâfir bir topluluğuz.» (*) buyurmuştur.

İmâm olan müsâfirin, kendisine uyanlara : «Siz namazınızı tamamlayın, çünkü ben müsâfirim,» demesi mendûbdur. Nitekim Resûlüllah (S.A.V.) böyle buyurmuştur.

Gerek sefer ve gerek hazar, vakti kaçırılmış namazları değiştirmez. Yâni musallî, seferde vakti kaçmış olan namazı kazâ etse, kasr eder ve hazzarda vakti kaçmış olan namazı seferde kazâ etse, tamâm kılar.

Farzın değişmesinde mu'teber olan vaktin sonudur. Eğer musallî vaktin sonunda müsâfir olursa, onun üzerine iki rek'at vâcib olur. Eğer vaktin sonunda mukîm olursa, onun üzerine dört rek'at vâcib olur. Çünkü, sebebiyyette mu'teber olan, edâ olmadığı vakitte edânın öncesindeki şeydir. Nitekim bu, Usûl-ü Fîkhda sâbit olan bir kâidedir.

Vatan-ı aslı, ancak misliyle bâtil olur. Vatan-ı ikâmet de misli ile, sefer ile ve vatan-ı aslı ile bâtil olur. Vatan-ı aslı meskendir ve vatan-ı ikâmet, müsâfirin mesken edinmeksızın onbeş gün veya daha çok oturmaya niyet ettiği yerdir. Şâyet bir şahsın vatan-ı asılısı olup bir diğer vatan-ı aslı daha edinse, gerek iki vatan arasında sefer müddeti olsun, gerekse olmasın, birinci vatan-ı aslı bâtil olur. Hattâ müsâfirliği hâlinde oraya girse, ancak niyetle mukîm olur. Vatan-ı aslı, sefer ile bâtil olmaz. Hattâ müsâfirliği hâlinde oraya girse, sâdece girmek ile mukîm olur. Vatan-ı ikâmet ise, misli ile bâtil olur. Hattâ müsâfir birinci vatan-ı ikâmetinden sonra edindiği vatan-ı ikâmete girmiş olsa ve vatan-ı ikâmetle birinci vatan arasında sefer müddeti olmasa, ancak niyetle mukîm olur. Yine böylece, şâyet o vatan-ı ikâmetten sefer etse veya vatan-ı asliyesine geçse, ancak niyetle mukîm olur.

İtibâr aslin niyetinedir, yoksa asla tâbi olanın niyetine değildir. Yâni, şâyet asıl, sefere veya ikâmete niyet etse, asla tâbi olan da asıl gibi olur. Ve böylece, tâbi, bağımsızlık cihetiyile niyete muhtâc olmaz.

Bu aynen, kocası ile berâber yolcu olan kadın gibidir. Çünkü o kadın, mehrini tamâmiyle almış olduğu zaman, kocasına tâbidir. Onun niyetine itibâr edilmez. Muhît'de böyle zikredilmiştir.

Yine, efendisi ile yolculuk eden köle gibi. Yine, komutanın (emirin)

(*) Ebû Dâvûd, Tirmîzî, El-muvatta', Ahmed b. Hanbel.

idâresinde ve rızkı da komutandan olup onun ile beraber yolculuk eden asker gibi, Padişah ile beraber yolculuk eden emir de asker gibidir.

Yine, ücretli tutulan kimse gibi. Ücretli tutulan kimse, kendisini ücretle tutan kimse ile beraber yolculuk edip rızkı da ondan olursa, onun niyetine itibâr edilmez. Askerin komutanına tâbi olduğu gibi, o da ücretle tutana tâbidir.

Padişah, şâyet yolculuk etse, namazı kasr eder. (11) Ancak, eğer sefer müddetinde ulaşacak yere gitmeyi kasd etmeksizin vilâyetini dolaşırsa, bu takdirde padişah müsâfir olmaz. Veya Padişah bir düşmanı aramak için çıkış ona nerede yetişeceğini bilmezse, bu takdirde de müsâfir olmaz. **Kâdihân (Rh.A.) böyle zikretmiştir.** Eğer kendisi ile menzili arasında sefer müddeti kadar yol olursa, Sultan menziline dönüşünde namazı kasr eder.

Bir kâfir ile çocuğu beraberce üç gün veya üç günden çok yol gitmek kasdiyle çıksalar, kâfir İslâma gelip çocuk da bâliğ olsa ve bunların ikisi ile menzilleri, yâni gitmeye kasd ettikleri yer arası sefer müddetinden daha az olsa, Âmme-i Meşâiyih (Ekseri Fukâha) demişlerdir ki : «Müslüman olan, seferden arta kalan yerlerde namazı kasreden ve çocuk namazı tamâm kılar. Çünkü kâfirin niyeti mûteberdir. Böylece, kâfir önceden müsâfir olmuştur. Çocuk onun aksinedir. Çünkü o, bu vakitten (bülüğden) itibâren müsâfir olur. Geri kalan yol ise, sefer müddetine dâhil değildir.» Bu husûsta, Ulemâ arasında; «Kâfir iken niyetine itibâr edilmemesi sebebiyle ikisi de yâni Müslüman olan da, bâliğ olan da namazı tamâm kılarlar» diyenler de vardır. **Yine bir kavle göre;** «Çocuğun müsâfir olan babasına tâbi olması sebebiyle ikisi de (Muslim ve sabî) de namazı kasr ederler.»

(11) İLK KASREDİLEN NAMAZ :

Dürrü'l Muhtâr Hâsiyesindeki bir rivâyete göre; Asr-ı Seâdetteki ilk kasrolunan (kısaltılan) namaz ikindi Namazıdır ki Peygamberimiz (S.A.V.) Hudeybiye Gazâsı (Müsâlahası) nda Mekke'ye iki merhâle mesâfedeki Usfân mevkiinde (1 Zilka'de 6 H. / 13 Mart 628 M.) kasretmişlerdir.

بَابُ الْجُمُعَةِ

CUMA NAMAZI BÂBI

Cuma namazı farzdır. (1) Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

فَاسْعُوا إِلَيْ ذِكْرِ اللَّهِ

(1) 1LK CUMA NAMAZI:

Peygamberimiz (S.A.V.) Mekke'den Medine'ye Hicretleri sırasında Kubâ'ya Kuşluk vakti geldiklerinde Ammâr bin Yâsir (R.A.) «Resûlüllâh için, istediği zaman gölgesinde yatıp dinleneceği, gölgeleneneceği ve içinde namaz kılacağı bir yer yapsak olmaz mı?» demişti. Bunun üzerine daha önce anlattığımız şekilde Kubâ Mescidini inşâ etmişlerdi. (M. 622)

Peygamberimiz (S.A.V.) Kubâ'da 14 gün Amr bin Avfoğullarında ikâmet eylediler. Bu ikâmetleri sırasında Pazartesi, Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri Kubâ Mescidinde namaz kıldılar.

Bu 14 günlük ikâmetten sonra bir Cuma günü Rasûl-i Ekrem (S.A.V.) devesine bindi, arkasına da Ebû Bekir' (R.A.) aldı. Karşılamaya gelen Muhâcirlerden ve Ensâr-dan silâhlî 100 kişilik bir toplulukla Allah' (C.C.) in büyük lütfuna şükrederek Kubâ köyünden hareket edip Medine'ye doğru yola çıktı.

Yolda Avfoğlu Sâlimoğullarına âid «Rânûnâ» vâdisine varıldı. Ögle Namazı vakti gelmemiştir. Devesinden indi ilk olarak orada arka arkaya iki hutbe okudu. Cemâatle Cuma Namazını kıldırdı. Râsûl-i Ekrem'in Medine'de kıldırdığı ilk Cuma Namazı işte bu oldu. (Hicri 1. sene Rebi'ülevvel'in ilk Cuma günü.)

Peygamber Efendimizin (S.A.V.) irâd buyurdukları ilk Cuma Hutbesinin özeti ise şudur :

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Allah' (C.C.) a hamdü senâda bulunduktan sonra şöyle buyurdu : «Ey insanlar! Sağlığınızda âhiretiniz için hazırlık görünüz, şüphesiz bilârsınız ki kıyâmet gününde herkes sorguya çekilecek ve çobansız bıraktığı koyunundan (mes'ul olduğu kimselerden) sorulacak. Sonra Cenâb-ı Hak Ona tercümânsız ve vastâsız olarak bizzat : (Saña benim Peygamberim gelip de bildirdi mi? Ben sana mal verdim, sana ihsân ve iyiliğe bulundum. Sen kendin için ne hazırlık yaptın) diyecek ve o kimse de sağına soluna bakacak, bir şey göremeyecek. Önune bakacak Cehennemden başka bir şey göremeyecek. Öyleyse kim kendisini yarım bir hurma ile de olsa ateşten kurtarabilecekse, hemen o iyiliği yapsın. Onu da bulamazsa «Lâ ilâhe illallâb Muhammedün Resûlüllâh»

«Allah'ı anmaya hemen gidiniz.» (2) buyurmuştur. Bir şeye hemen gitmek (sa'y) ile emrolunmak, sârifden (mânîden) hâli olarak, ancak vücûb için olur.

kelime-i tayyibeşî ile kendisini kurtarsın. Zirâ, onunla bir hayra on mislinden yediüz misline kadar sevâb verilir. Allah'ın selâm, rahmet ve bereketi sizlere olsun.»

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) birinci hutbeyi böylece ikmâl ettikten sonra ikinci hutbeye kalkıp şöyle buyurdu :

«Allah'a hamd ve senâ eder, Ondan yardım dilerim. Nefislerimiz şerlerinden ve kötü amellerimizden Allah'a sığınırız. Allah'ın doğruluğâ (hidâyete) sevkettiğini kimse saptıramaz. Allah'ın saptırdığını da kimse doğruluğâ (hidâyete) sevkedemez. Allah' (C.C.) dan başka ilâh olmadığına, birliğine ve O'nun ortağı bulunmadığma şâhitlik ederim. Sözlerin en güzelî Allah' (C.C.) in kitabıdır. Cenâb-ı Hakkın kalbinde Kur'an'ı süslediği, kâfir iken Müslüman olmayı nasib ettiği ve kendisinin de Kur'an'ı bütün sözlere tercib ettiği kimse kurtulmuştur. Doğrusu Allah' (C.C.) in kitabı sözlerin en güzelî ve en üstündür. Allah' (C.C.) in sevdigini seviniz. O'nu (Allah' (C.C.) in) candan ve gönülden seviniz. Allah' (C.C.) in kelâmindan ve zikrinden usanmayınız ve O'nun kelâmindan kalbinize kasavet gelmesin. Çünkü Allah' (C.C.) in kelâmi herseyin en iyisini ayırip, secer. İşlerin iyisini, seçkin kollar olan Peygamberleri ve en iyi küssaları anlatır. O helâl ve haramı bildirir.

Artık Allah' (C.C.) a kulluk ediniz ve O'na bir şey ortak etmeyiniz. O'ndan hakyyla sakınınız. Allah' (C.C.) a yönelen güzel sözünüzle ve aranızda Allah' (C.C.) in kelâmuyla sevişiniz. Şüphesiz biliniz ki, Allahü Teâlâ ahdini bozanlara gazâb eder. Selâm sizlerin üzerine olsun.»

Hicretin 1. ci senesi Rebi'ülevvel ayının ilk Cuma günü Medine'de kılınmaya başlanılan Cuma Namazı daha sonra diğer Müslüman Devletlerinde de kılınmaya başlanmıştır.

İstanbul'da ise, fethi müteakib yâni 29 Mayıs 1453 Salı (27 Cumâdel ulâ 857) gündünden sonra kılınmaya başlanmıştır.

Cuma Namazının farzîyyetinden evvel de Cuma Namazı kılınmıştı.

Medînelilerden bir kısım halk Müslüman olunca, Peygamber (S.A.V.) Efendimizden bir muallim istemişler, Resûl-i Ekrem (S.A.V.) de Mus'ab bin Umeyr' (R.A.) in göndermişti. Mus'ab (R.A.), Ebû Umâme Es'ad bin Zûrâre' (R.A.) in nezdinde müsâfir olmuş ve O'nun yardımıyla mevcûdu 40'a varan Ehl-i îmâna Cuma günleri Medine hârcinde Neki'ül Hadamât (yâhut Neki'ül Hudmân) denilen mevkide namaz kıldırılmıştı.

MESCİD-İ NEBEVÎ VE İLK MİNBER.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz Kubâ Mescidini inşa ettirdikten sonra bir Cuma günü Medine-i Münevvere'ye teşrif etmişler ve Ebû Eyyûb'ül Ensâri (R.A.) in evine teşrif buyurmuşlardı. (622 M.)

Peygamber Efendimizin (S.A.V.) hicrette bindiği devenin, Medine'de oturduğu yerin yanında bir mirbed (hurma kurutmaya mahsûs yer) vardı. Burası Ehl-i İslâma ma'bed olabilecek bir binâ inşasına müsâid idi. Bu arâzi Râfi' bin Amr' (R.A.) in oğulları Sehl ve Süheyl isminde iki yetimin mülküydü.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz yetimlerin velilerini celbettirdi, mülklerini 10 altın bedel ile satın aldıp zeminini tesviye etti. Sonra da taş getirmelerini ve kerpiç kesmelerini Ashâbına buyurdu.

(2) Bk. Cum'a sûresi (62); âyet : 9

CUMA NAMAZININ SİHHATİNİN ŞARTLARI :

1 — Cuma Namazının sıhhatının şartı, şehirdir. Köyler (karyeler) de (Cum'a) câiz değildir. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ayrı görüştedir.

Şehir (misr); mescidlerinin en büyüğüne - mutlaka orada oturanlar değil - üzerine Cuma vâcib olan (3) halkı sığmayan beldedir veya Müftüsü olan beldedir. Bunu Kâdîhân (Rh.A.) zikretmiştir.

Yine şehir; emiri, ve ahkâmı infâz edip cezâları uygulayan Kadısı olan beldedir. Bu iki ma'nâ, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan nakle-

Kerpiçlerin çamurunun Baki'ul Garkadın sol tarafında ve Ebû Eyyûb' (R.A.) un kuyusu yanındaki Baki'i Habhabede yoğunulduğu ve Hadramutlu bir zâtın nezâreti altında imâl olunduğu Eyyub Sabri Paşa'nın «Mir'at-ı Medine» isimli kitabında anlatılır.

Kerpiçlerin imâline nezâret eden zâtın da Talk bin Ali (veyâ Talk bin Sümâme) olduğu, İbn-i Hâcer-i Askalâni'nin «Kitab'ül Isâbe fi Esam'is Sahâbe» isimli kitabında zikredilir.

Mescid-i Seâdet'in arasının eni ve boyu başlangıçta 70'er zira' (47.60 m.) idi. Kible değişikten sonra ölçüler 100'er zirâ' (68 m.) ya çıkarıldı. 3 arşın (2.04 m.) derinliğinde açılan temeller tâhkîm edildi, zeminden 7 zira' (4.76 m) yüksek olan duvarlar da kerpiçle örüldü. Hurma ağacından yontulmuş direklere dayanan çatı, hurma dallarıyla örtülüp üstüne de toprak atıldı.

Şimdiki Hücre-i Seâdetin Bâb'üt tevessül denilen kapısı yerine bir Mîhrâb ve biri şimdiki Mîhrâb'ün Nebî mevkîinde olmak üzere üç tâne kapı yapıldı.

Başlangıçda Mescidin zemini topraktı. Bir gece yağmur yağınca zemin çamur olmuştu. Bunun üzerine Ömer (R.A.) ridâsına hasba denilen küçük çakıl taşlarından doldurup onları secede edeceği yere yaydı. Bir süre sonra da mescidin tamâmine hasba yayıldı.

Keşf'ül Gumme'de, Mescide ilk defâ hasır yaydırılan zâtın Ömer (R.A.) olduğu yazılıdır.

Mescid, ilk zamanlar hurma yaprakları ve budakları yakılmak suretiyle aydınlatılıyordu. Hicrî 9. senesinde Medîne'ye gelip Müslüman olan Temim Darf Şâm'dan getirdiği kandilleri Mescide ayrıca da daimî sûrette tenvîr edilmeye başlandı.

Mescid-i Nebevi'nin elektrik ile aydınlatılması ise; 25 Şaban 326'da Sultan İkinci Abdülhamid' (Rh.A.) in tren yolunu Medîne'ye kadar uzattırmadan sonra gerçekleştilmiştir.

İslâm Tarihinde ilk minber de Mescid-i Nebevi içindeki minberdir.

Buhârî'nin Aynî Şerhinde; minberi Ensârdan Ulâse (R.Anha) ismindeki bir kadının Gâbe Ağaçlığında yetişen Esl' (İlgın Ağacı) den dülger olan kölesi Meymûn'a yaptırdığı ve Mescid-i Nebevi'ye gönderdiği yazılıdır. (2 H. / 623 M / Nübüvvetin 14.cü senesi)

Minber-i Seâdetin kapısına ilk defa olarak perde astıran zâtın Osman bin Affan (R.A.) olduğu mervîdir.

Mescid-i Nebevi'de hâlen mevcûd olan mermer minberi ise Sultan Murad III. imâl ve ırsâl ettirmiştir.

(**Hak Dîni - Kur'ân Dili, Elmalî Hamdi Yazır, C. 4 - Müsned, Ahmed bin Hanbel - Sahih, Buhârî - Sünnet, Ebû Dâvûd - Kîsâs-ı Enbiyâ, Cevdet Paşa - Nurü'l Yakın, Muhammed el Hudârî - Müslümanlıkta İbâdet Tarihi, Tâhir'ül Mevlevî**)

(¹) «Cum'a vâcib olan» kaydıyla kadınlar, çocuklar ve câriyeler hüküm dışı kalmaktadır.

dilmiştir. Birinci ma'nâ Kerhî' (Rh.A.) nin kabûl ettiğidir. İkinci ma'nâ, Selcî' (Rh.A.) nin kabûl ettiğidir.

Veya Cuma Namazının sıhhatinin şartı, finâ-yı misr'dır. O finâ (4), şehrin işleri için hazırlanmış olmak bakımından şehre bitişik bir yerdır. Bu, at koşturmak, asker toplamak, ok atmaya çıkmak, ölüleri gömmek ve cenâze namazı kılmak ve bunlara benzer işler için hazırlanmış yerdir.

2 — Yine Cuma'nın sıhhatinin bir şartı da Sultân'dır. Veya Cuma Namazını kıldırmak için Sultân'ın emrettiği kimsedir.

Şehrin Vâlisi vefât etse, onlara ölümün halîfesi Cuma Namazı kıldırır. Veya «Sâhib-i Sharat» kıldırır. Sharat; alâmet mânâsındadır. Ona Şâhne (5) (yâni Emniyet Âmiri) denir. Sharat adı verilmesinin sebebi şudur: Zira, onlar kendilerine, bilinip tanınmaları için alâmet koyarlar.

Veya Cuma'yı Kadı kıldırır. Çünkü halkın işi onlara verilmiştir. Kâdihân (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Cuma'nın kılınması için, halkın bir kimseyi nasb (tâyin) etmele-rine itibâr edilmez. Ancak, eğer ölümün halîfesi, sâhibi sharat ve kadî bulunmazsa, o zaman halkın bir kimseyi tâyinine itibâr edilir.

(4) Eski İstanbul'da Kâğıthâne, Davutpaşa ve Okmeydanı gibi semtler buna benzer mahallerdir.

(5) Osmanlı Devletinde şehirlerde Subaşı denilen zâbitadır ki; Sultan tarafından tâyin edilir ve şehrin asâyişini temin ederdi. Bugünkü «Emniyet (Zâbita) Amiri» ne tekâbül eder.

Subaşının mânâsı, imlâ tarzı ve vazifesi muhtelif eserlerde başka şekillerde gösterilmiştir.

«Mecelle-i Umûr-u Belediye» nin verdiği malûmâta göre; Subaşı, Zâbita, daha ziyâde Belediye memurlarının gördükleri işleri gören ve kaza itibar olunan kasabaların başında bulunan memurun ünvanıdır.

Selçuklarda Subaşı, kumandan, serasker mânâsına olarak Zâbita işlerinde kullanılır idi.

Selçuklarda bir de fazla olarak Şâhne vardı. Şâhne, Kâmus'a göre (şîn) in kesresiyle (şîhne); Şehirlerde Subaşî tâbir olunan zâbite denir ki Sultan tarafından tâyin edilip Şehrin inzibâti hususuna kefil olur. Hâlâ avam lisanında (şîn) in fethâsiyle şahne olarak dolaşır.

Selçuklarda Subaşılık Mîri ve Timar olmak üzere iki kısma ayrılrıdı :

Mîri Subaşılar; şehirlerde ihtisab (Polis ve Belediye işlerini yürütme) vazifesiyle mükellef olan subaşılardır.

Bunların vazifesi; gündüzleri kol gezerek çarşı, pazar ve mahalle aralarının temizliğini temin etmek, kaldırımları tamir ettirmek, yıkılmak tehlikesine uğrayan evlerin yaptırılması için Mimarbaşıya haber vermektedir. Geceleri Asesbaşı (Polis Müdürü) ile kol gezerek ahlâk dışı yaşıyan zümreyi teftiş ve kontrol ile meşgûl olmak gibi Zâbita ve Belediyeye âid olan işlerdi.

Hulâsa; Subaşları Kâdî'nin emri altında bulunurlar, hem Belediye ve hem de Zâbita işlerine bakırlardı.

Cuma'yı Hac mevsiminde Mina'da ancak Halifenin veya Mekke'de olan Hicaz Emîrinin (6) kıldırması câizdir. Yâni Hac mevsiminin dışında Arafat'ta ve Mina'da; mevsimde Mina'da, Mevsim Emîrinin - ki ona

- (6) **Hicaz Emiri**: Peygamberimizin neseb-i şeriflerinden seçilip, Mekke'de oturan ve salâhiyetli bulunduğu işlerle meşgûl olan zâta verilen unvanıdır. Bu emir; Mekke, Medine ve sonraları Cidde'yi de içine alan bölgenin, salâhiyetli bulunduğu işlerine bakardı.

Emîrû'l Hac (Hac Emiri, Mevsim Emîri): Hac için Mekke'ye giden kâfilelerin reisi hakkında kullanılan bir tâbirdir.

İslâmiyette bu işe ilk memur edilen Hz. Ebû Bekir' (R.A.) dır. (H. 9 / M. 630)

Emîrû'l Hac olanların; kervanları Hacca emniyet altında getirip götürmelerinden ve; Hac müddetince inzibâti Mekke'de temin etmelerinden başka Mekke'de Arafat'ta ve diğer mübârek makamlarda yapılacak menâsiki idâre etmek gibi vazifeleri de vardı.

Misir'in Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı ülkesine ilhâkına kadar Misir Memlukleriyle Osmanlı Padişahları ayrı ayrı Emîrû'l Hac nasbederlerdi.

Misir Emîrû'l Hacı Kâhire hacılarını, Osmanlı Emîrû'l Hacı da İstanbul hacılarını Şam yoluyla Mekke'ye götürürlerdi.

Osmanlı hilâfetinde bu memuriyet sonraları Sûre Emînlîğine tahvil edilmiştir.

EMİR: Bir kavmîn, bir yerin reisi mânâsına kullanılan bir tâbirdir.

Kâmûs'da: Kebir vezinde bir kavme fermanreve olan âdeme denir ki istila-hımıza Bey tâbir olunur.

Müstakimzâde merhûmun beyânına göre; Bey lafzi Türkîde zengin âdeme denir.

Emîr, eski İslâm Devletlerinde kumandan yerine de kullanılmıştır. Emîrû'l Ceyş o kabildendir.

Daha sonraları; Emîr-i Mekke, Emîr-i Ahur, Emîrû'l Hac, Emîrû'l Ümerâ gibi tâbirler de kullanılmıştır.

Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey'den Yıldırım Bayezit'e kadar ve hattâ sonrakilere kadar Padişâha «Emîr» denildiği gibi «Bey» de denirdi.

HALIFE: İlâhî hükümlerin icrâsında Peygamber Efendimize (S.A.V.) vekil olan zât. Emîrû'l Müminin yerinde kullanılan bir tâbirdir. Çoğulu, Hulefâ'dır.

Bu tâbir müfred ve cem'i olarak Kur'ân-ı Kerîm'de de geçer.

Hilâfete, İmâmet de denildiği için Halife'ye aynı zamanda İmâm da söylenir. Yalnız, cemâate İmâm olandan ayırdetmek için buna İmâmet-i Kübrâ denir.

İslâm Ulemâsı Hilâfet makamını işgal edecek zâtlarında; İlim, Adâlet, Kifâyet, Âza ve havasta selâmet gibi dört şartın tahakkukunu ararlardı.

EMÎRÜ'L MÜMINİN: Padişahlar hakkında kullanılan bir tâbirdir.

Müminlerin Bey'i. İslâmların Padişâhi mânâsına gelen bu tâbir aynı zamanda Peygamberimizin (S.A.V.) Halifesi demektir.

İslâmiyette bu ünvan ilk defa Hz. Ömer' (R.A.) e verilmiş, sonraları Emevi, Abbâsi, Fatîmi ve Osmanlı halifeleri de bu tâbiri kullanmışlardır.

SULTAN: İbni Hâldun'a göre; Osmanlı Padişahları hakkında, diğer İslâm hükümdarları gibi unvan olarak kullanılmış bir tâbirdir.

Bu unvanı ilk kullanan Abbâsi Vezirlerinden Cağfer bîn Yahyâ'dır.

Bir zamanlar Bağdat ve Şam valilerine de Sultan denilmiştir.

Bazan de Sultan kelimesiyle bizzat Halife kasdedilmiştir.

İslâmiyette ilk defa, resmen Sultan unvanını kullanan Mahmud Gaznevidir. Bu unvanı sonraları Selçukiler, Eyyubîler, Kölemenler ve Osmanlılar kullanmıştır.

Bu unvanı ilk defa kullanan Osmanlı Padişâhi Çelebi Sultan Mehmeddir.

Hac Emîri denir - Cuma'yı kıldırması câiz değildir. Ancak Halîfenin ve Hicaz Sultanının kıldırması câizdir.

3 — Yine, Cuma Namazının sıhhatinin şartı, Öğle Namazının vaktidir. Öğle vaktinin çıkışlarıyla Cuma bâtil olur. Bu durumda, Öğle Namazı kazâ edilir, Cuma yerine geçmez.

4 — Cuma Namazının sıhhatinin bir şartı da, tesbihâ (Cenâb-ı Hakk'kı tesbihler) miktârı hutbedir. İmâmeyn'e göre, hutbe denilebilecek uzun bir zikr lâzımdır. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, iki hutbe lâzımdır, ki iki hutbeden her biri tâhmid (hamd-ü senâ) ve salevât (salât-ü selâm) ve takvâ ile tavsiyeyi ihtiyâ etmelidir. Birinci hutbe kırâate dâir ve ikinci hutbe mü'minler için duâ hakkındadır.

Hutbe, Cuma Namazından önce, Cuma'nın vaktinde okunur. Eğer Cuma'yı hutbesiz kılsalar veya hatib hutbeyi Cuma Namazından sonra okusa veya vaktinden önce okusa, Cuma bâtil olur. Ve bu durumda, vaktinde iâde edilir.

5 — Cuma Namazının sıhhatinin bir şartı da cemâattir. Cemâatîn en azı, imâmdan başka, erkeklerden üç kişidir. Eğer cemâat, imâm secde etmeden önce dağılmış olsalar, şartı mevcûd olmadığı için bâtil olur, ve Öğle Namazını kılmaya başlamak gereklidir. Eğer cemâat üç erkek kalırsa veya imâmin súcûdundan sonra ayrırlarsa, Cuma Namazını tamâm ederler. Çünkü cemâat Cuma'nın kurulmasının (in'ikâdının) şartıdır. Cemâat ise kurulmuştur. Devâmi şart değildir.

6 — Cuma Namazının sıhhatinin bir şartı da izn-i âmmâdır. Yâni Emîrin, insanlar için umûmî müsâde vermesidir. Hattâ emîr, köşkünün kapısını kapayıp maiyyetiyle Cuma Namazını kılsa, câiz olmaz. Çünkü Cuma Namazı, İslâm'ın şîârından ve Dînin husûsiyetlerindendir. Bu bakımından, kılınması, duyurulmak ve yayılmak yoluyla vâcibdir. Eğer Emîr köşkünün kapısını açıp maiyyetiyle birlikte Cuma'yı kılar ve insanların girmesine izin verirse Cuma câiz olur. Fakat mekrûh olur. Çünkü Emîr cemeden (toplayan) mescidin hakkını yerine getirmemiştir.

CUMA'NIN VÜCÜBUNUN ŞARTLARI :

1 — Cuma Namazının musallî üzerine vâcib olmasının şartı, şehirde ikâmet etmesidir.

2 — Yine musallînin sağlıklı, hür, erkek, âkil ve bâliğ olması, iki gözü ve ayağı sağlam olmasıdır.

Zikredilen bu şartları ve benzerini yitirene Cuma vâcib değildir. Meselâ, zâlim sultandan gizlenen kimse veya zindanda mahbûs olan kimse gibi. Eğer bunlar Cuma Namazını kılsalar, vaktin farzı düşer. Çünkü Cuma'nın şartlarını yitiren kimseden düşmesi hafifletmek için dir. Bu bakımından, şâyet (şartları) yitiren kimse o düşeni (farzı) yük lense, vaktin farzı yerine câiz olur. Müsâfirin (yolcunun) oruç tut ması gibi.

Cuma Namazı, şehrîn bir kaç yerinde câiz olur. Bu cevâz, İmâm A'zam' (Rh.A.) in ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözüdür. Esah kavî budur. Çünkü büyük bir şehirde bir tek yerde insanların toplanmasında güçlük vardır. Güçlük ise kaldırılmıştır. Cuma Namazından baş ka namazda imâmete uygun olan kimse, Cuma Namazında da uygun dur.

Cuma Namazı müsâfir, köle ve hasta için câizdir. İmâm Züfer (Rh.A.), câiz olmaz, demiştir. Çünkü Cuma Namazı, çocuk ile kadına vâcib olmadığı gibi, onlara da vâcib değildir. Bizim kanaatimiz şudur ki : Şüphesiz onlar imâmete ehildir. Onlardan vucûbun düşmesi ruh satı tâhfîf içindir. Bu durumda, onlar şâyet Cuma Namazında hâzır ol salar, vaktin farzı yerine geçer. Müsâfirin oruç tutması gibi. Çocuk bu nun hilâfidir. Çünkü çocuk imâmete ehil değildir. Kadın da, müsâfir, köle ve hastanın aksidir. Çünkü kadın, ehil değildir. Yâni erkekler imâm olmaya uygun değildir.

Cuma Namazı, müsâfir, köle ve hastanın hâzır olmasına de yerine getirilir. Hattâ bunlardan başka kimse hâzır olmasa, Cuma câiz olur.

Cuma gününde şehirde; özürlü, tutuklu ve müsâfir olan ve şehir halkından Cuma Namazını kaçırmış olanların Ögle Namazını cemâat ile kılmaları mekrûhtur. Şehir (mîsr) kaydı, sevâd (şehrîn kenârında ki köy) 1 ayırdetmek içindir. Mekrûh olmasının sebebi, onda Cuma Na mazını ihlâl bulunduğu içindir. Çünkü Cuma Namazı pek çok cemâat leri biraraya toplayıcıdır. Köy halkın bunun aksinedir. Çünkü onlara Cuma vâcib olmaz. Eğer Cuma'yı kaçıran özürlü, tutuklu ve müsâfir, Ögle Namazını cemâat ile kılsalar, Ögle Namazının şartları toplandığı için namazları câiz olur. Özürlü olanın hükmünden, özürlü olmayanın Ögle Namazının mekrûh olması daha iyi anlaşılır.

Özürlü, tutuklu ve müsâfirden başkasının Ögle Namazını, Cuma Namazından önce kılması, yukarıda geçen sebebden dolayı, Cuma Na mazına halel verdiği için, mekrûhtur. Eğer o Cuma'dan önce Ögle Na mazını kılan kimse pişman olup, imâm Cuma Namazında iken Cu ma'ya gitse, O'nun Cuma'dan önce kıldığı Ögle Namazı, sâdece o Cu ma'ya gitmekle bâtil olur. Gerek o kimse Cuma Namazına yetişsin (baş

lasın), gerekse yetişmesin (başlamasın) müsâvidir.

İmâmeyn demişlerdir ki : Onun Öğle Namazı, hattâ imâm ile beraber Cuma'ya dâhil olsa da, bâtil olmaz. Çünkü Cuma'ya sa'y (yâni hemen gitmek) Öğle Namazının aşağısıdır. Öyleyse Öğle Namazının tamâm olmasından sonra sa'y (yâni hemen gitmek) Öğle Namazını bozmaz. Halbuki Cuma, Öğle Namazının üstüdür. Şu hâlde Cuma, Öğle Namazını bozar. Bu durumda o kimse, imâmın ayrılmاسından sonra Cuma'ya yönelmiş gibi olmuştur.

İmâm A'zam (Rh.A.) için delîl şudur : Şüphesiz Cuma'ya hemen gitmek (sa'y) Cuma'nın husûsiyetlerindendir. Bu durumda, o sa'y ihtiyyâten Öğle Namazının bozulması hakkında Cuma menzilesine indirilir. İmâmın Cuma'dan ayrılmاسından sonra olan sa'y bunun hilâfinadır. Çünkü ayrılmاسından sonra olan sa'y (hemen gitme), Cuma'ya sa'y değildir. Sa'y anlamına da değildir.

Cuma Namazına teşehhûdde veya sehv secdesinde yetişen kimse, o Cuma Namazını tamamlar. Çünkü Cuma gününde imâma yetişen kimse, yetistiği namazı imâm ile beraber kîlar, ve Cuma'yı onun üzerine binâ eder (tamamlar). Bu İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf- (Rh.A.) e göredir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

هَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلَوَا وَمَا فَاتَكُمْ فَاقْصُرُوا

«Sizler namazdan yetistiğinizi kîlin ve kaçırıldığınızı da kazâ edin.» buyurmuştur.

İmâm Muhammed (Rh.A.) demiştir ki : «Eğer musallî, Cuma Namazında imâm ile beraber ikinci rek'atın çoğuna, meselâ, imâm rükûda iken yetişse, Cuma'yı onun üzerine binâ eder. Eğer ikinci rek'atın dâha azına, meselâ, imâm rükûdan başını kaldırdıktan sonra yetişse, Öğle Namazını onun üzerine binâ eder.»

HUTBENİN HÜKÜMLERİ :

İmâm, hutbe için aslen ve Cuma Namazı için ibtidâen yerine başkasını geçirmez. Yâni hutbe için istihlâf aslen câiz olmaz ve namaz için de ibtidâen (başta) câiz olmaz. Ancak imâma hades vâki oldukça sonra namaz için başkasını yerine geçirmesi câiz olur. Bu, Hidâye'nin « E d e b ' ü l - K â d î » bölümünde zikredilenlerden anlaşılır.

Cuma Namazını kıldırmaya memûr olan kimse bunun hilâfînadir ki o (yâni görevlendirilmiş memûr) yerine başkasını bırakır. Çünkü Cuma'yı kılmak muvakkat olduğu için, vakti geçmeye yakındır. Şu halde (Cuma'nın edâsı için) ona emir, vakit sebebiyle istihlâfa izin olmuştur.

Hidâye şârihleri demişlerdir ki : Me'mûrun, yerine başkasını bırakması câizdir. Zirâ Cuma'nın edâsı vakti geçmeye yakındır. Çünkü belli bir vakitte sınırlı olduğundan, o vaktin geçmesiyle Cuma'nın edâsı da geçer. Böylece, edâ emri, o vakit sebebiyle halifeden delâlet yönünden başkasını yerine bırakmaya izin olur. Lâkin istihlâf, bu başka kişi hutbeyi dinlediği vakitte câiz olur. Çünkü hutbe, Cuma'nın iftitâhının şartlarındandır. Bu istihlâfin câiz olmasının sebebi; şüphesiz hutbe ve hutbeden sonra imâmetin, kazâ (Kâdî tayini) gibi Sultanın işlerinden olmasıdır. Öyleyse hutbe ve imâmet başkası için câiz değildir. Ancak Sultanın izni ile câizdir. Şu halde, şâyet izin bulunmazsa câiz değildir. Bunun tâhkîki, **Şeyh Ebû'l-Muîn (Rh.A.)** in, **El-Câmi'ul-Kebîr** şerhindeki şu sözüdür: «**Kâdî'nın, yerine başkasını geçirmesi, ancak Sultân istihlâfi Kâdî'ya bıraktığı zaman câiz olur.** Çünkü Kâdî, kazâyı (Muhakeme etme işini -Kadılığ-) izin ile elde eder. Şu halde izin verilmeyen Kâdî hakkında kazâ, izinden önce olan duruma göre bâkî kalır. Kâdî'nin, yerine başkasını geçirmesi, Sultan kâdiye istihlâfi bıraktıktan sonra câiz olur. Çünkü Kâdî, Sultânın izni ile istihlâfa mâlik olmuştur. Nitekim insanlar arasında kâdînin, kendi hakkında kazâya (hüküm vermeye) mâlik olması gibi. Kâdî'nin bu istihlâfi meselâ, satışa vekil kılınan kimse, şâyet başkasını vekil etse, izinsiz câiz olmayacağı meselesi ile itibâr olunur. Ödünç alan kimse (müsteîr) bunun aksinedir. Ödünç alan kimsenin ödünç vermesi câizdir. Çünkü menfaatler ödünç alanın mülkü üzerinde meydana gelir. Bu durumda, müsteîr, o menfaatleri başkasına temâlike mâlik olur. Böylece müsteîr, mülk hükmüyle tasarrufda bulunur.»

Bizim üzerinde konuştuğumuz, bunun aksıdır. Çünkü kâdî, izin hükmüyle mutasarriftir. Ve izin verildiği şey kadariyle mâlik olur.

Bundan sonra **Şeyh Ebû'l-Muîn (Rh.A.)** demiştir ki : Bu meseleyi bizim Ulemâmız açıklayıp dediler ki : Bir kimse başkasının makâmına başkası (üçüncü şahîs) adına geçse, O kimse için kendi makâmına başkasını geçirmesi câiz değildir. (İstihlâf meselesi gibi). (7) Fakat bir kimse başkasının makâmına kendisi için geçse, kendi makâmına başkasını geçirmesi câizdir. (İstiâre meselesi gibi). (8)

Fıkıh ise, bizim açıkladığımız şekildedir.

(7) Hutbe için istihlâf (yerine birini geçirmek) şeklinde olduğu gibi.

(Azmizâde)

(8) Bey' (Alım - satım) için tevkil (vekil tâyini) meselesinde olduğu gibi.

(Azmizâde)

Eğer denilirse ki; Sultân tarafından istihlâfa me'zûn olmayan asîlin hâzır olduğu sırada, nâibin hitâbeti câiz olur mu? Nitekim istihlâfa me'zûn olmayan kâdî hâzır olduğu zaman, nâibin hükmü; ve izni olmayan müvekkilin hâzır olması sırasında vekîlin tasarrufu câiz olduğu gibi câiz olur mu? diye sorulursa, cevâbında biz, «Olmaz» deriz. Çünkü onların (yâni hüküm ve tasarrufun) medârı (sebebi), reylerinin mevcûdiyetidir. Bu durumda, şayet rey bulunursa, câiz olur. Cuma bunun gibi değildir. Çünkü Cuma'yı kılmada, reye lüzüm yoktur. Kâdî ve hatîbin, yerine başkasını geçirmesi (istihlâf), ancak Sultân tarafından onlara (namaz ve hutbeye) istihlâf için izin verildiği zaman câiz olur. Ancak bu takdirde istihlâf câiz olur. Bu ehemmiyetle bilinmesi gereken meseledir. İnsanlar bundan gâfildirler.

Birinci ezân (9) ile Cuma'ya sa'y (hemen gitmek) vâcibdir (10) ve alîm - satîm mekrûhdur. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

(9) İSLÂMDA İLK MİNÂRE:

Ezân ilk meşrû olduğu sıralarda minâre olmadığından Hz. Bilâl (R.A.) Mescid-i Nebevi'nin yanında bulunan evlerin en yüksekî olan Benî Neccârdan bir kadının evi üzerine çıkıp ezân okumuştu. Sonra Mescid-i Şerîfin üzerinde kendisi için bir yer yapıldı.

Minâreyi Mescidlerde ilk defâ Amr Camiinde ihdâs eden Ashâb'dan Müselleme bin Muâhil (R.A.) dır ki Hz. Muaviye zamanında Mısır Emiri idi.

İbni Âbidîn bu husûsta söyle der: Ezân okumak için Mısır minâresine ilk çıkan Şurâhbîl bin Âmir'dir. Çift ezânı ihdâs eden Benî Ümeyye'dir. Ezândan sonra minârede Peygamber Efendimize (S.A.V.) salâvat-ı şerîfe okunması 791 senesinde Mısır'da ihdâs edilmiş olup bir bid'at-ı hâsenedir.

Gecenin sonundaki salâ (tesbih ve temcit) da böyledir. Bu Sultan Nasrûddîn'in emriyle başlamıştır.

Yine Dürrü'l Muhtâr'da; ezândan sonra teslim'in 781 senesi Rabi'u'l-âhir'inde önce Pazartesi gecesi, sonra Yatsı Namazında, sonra Cuma gününe başlanıp 10 sene sonra Akşam ezânından başka hepsinde okunmaya başlandığı anlatılır.

Vefâ'da Semûdi'nin anlattığına göre; Ömer bin Abdülaziz ilk defa olarak Mescidin dört köşesine birer minâre yaptırmıştı. Bunlardan birisinin boyu 60 zirâ' (40,8 m) ikisiinin boyu 50'ser zira' (40'ar metre), birininki de 53. zirâ' (36,04 m.) idi.

(10) CUMA'NIN MÂNÂSİ:

Cuma gününün Arapça eski ismi ARÛBE dir ki açık ve güzel konuşmak mânâsına olan ibrâdan gelmektedir. İnsanlar o günde süslenip bezendikleri için böyle denilmiştir.

Ona Cuma ismini ilk veren Kâab bin Lüey'dir. Bu husûstaki Hadîs-i şerîfe göre; Cuma günlerin en şereflisi olup, Bürûc süresindeki «Yevm-i mev'ûd» (kıyâmet günü), «Yevm-i meşhûd» (arcfe günü) ve «Yevm-i şâhid» (Cuma günü) diye tefsir olunmuştur.

Cuma günü müminlerin Bayramı ve bîcârelerin Haccıdır.

إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ
وَذَرُوا الْبَيْعَ.

«Cuma günü namaz için ezân okunduğu zaman Allah'ı anmaya hemen gidin, alım - satımı bırakın.» (11) buyurmuştur.

Sa'y (yâni hemen gitmek), ikinci ezânda vâcib olur, diyenler de vardır. Çünkü birinci ezân (minârede okunan) Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in zamanında yoktu. Esah olan birinci sözdür. Çünkü eğer musallî, ikinci ezân vaktinde yönelse, Cuma Namazından önce sünneti kılmaya ve hutbeyi dinlemeye imkân bulamaz. Hattâ onun Cuma'yı kaçırmasından korkulur.

Her ne kadar Hidâye sâhibi Hidâye'de; «Sa'yını vâcib ve alım satımın harâm» olduğunu söylemiş ise de, musannif «alım satım harâmdır.» dememiştir. Zirâ ezân vaktinde alım - satım câizdir. Fakat mekrûhtur. Nitekim bu husûslar fûrû ve usûl kitaplarında yazılmıştır. Bundan dolayı bazı Hidâye şârihleri, kerâhet lafzi harâma delâlet eder, demişlerdir.

İmâmin minbere çıkışıyla, (12) Cuma Namazının tamamlanmasına kadar namaz kılmak ve konuşmak harâmdir. Musannif, burada, Hidâye sâhibinin Hidâyede dediği gibi «hutbe tamamlanıncaya kadar» dememiştir.

Nitekim Muhît'de ve Gâyet'ul-Beyân'da açıklanmıştır ki : Şüphesiz namaz ve konuşmak, imâmin minbere çıkışı vaktinden Cuma Namazından ayrılmaya kadar mekrûhtur. Bir kimse, imâm minbere çıktıgı zaman, namazda olsa, Cuma'nın sünneti de olsa, iki rek'atın başında namazı keser. Eğer o kimse bir rek'atı kılsa, onun üzerine diğer bir rek'atı ekleyip selâm verir. Eğer üçüncü rek'atta olsa, dördü tamâm eder.

İmâm minber üzerine oturduğu zaman, müezzin imâmin önünde ezân okur. (13) Hatîbin iki hutbe ile hitâbet etmesi ve iki hutbe ara-

(11) Bk. Cuma Sûresi (62), Âyet : 9

(12) «İmâmin minbere çıkışısı» ibâresi Arap âdetine göredir. Çünkü, onlar İmâmin şanını tâzim ve Onun istediği zaman çıkışını gâyesiyle, boş bir yer yaparlardı.

(Mefâtihü'l Cinâن)

(13) Yâni, minberin önünde okur.

Evvelce Cuma gününde Ögle Vakti için iç ezânından başka ezân okunmaz idi. Birinci ezânı Hz. Osman (R.A.) ihdâs etti. O günün ikâmeti de hesâba katılarak Hz. Osman (R.A.) bir üçüncü nidâ ziyâde etmiş, denilmiştir. (Nimet-i İslâm)

sında oturması sünnettir. Ayakta durarak temiz olduğu halde (14) okuması sünnettir. Çünkü Selefden mütevâtiren rivâyet edilen budur.

Hutbenin tamâm olmasından sonra ikâmet yapmak sünnettir. Hâtibden başkasının Cuma Namazını kıldırması doğru değildir. Çünkü Cuma, hutbe ile beraber bir tek şey gibidir. Şu halde, o Cuma'yı iki kimseyen kıldırması doğru değildir. Eğer kıldırırsa, câiz olur.

Bir çocuk Sultânın izni ile hutbe okuyup Cuma'yı da bir bâliğ kimse kıldırsa, câizdir. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Cuma gününde yolculuğa çıkmakta - eğer o yolculuğa çıkan kimse Ögle vaktinin çıkışından önce şehrin evlerinden çıkarsa - mahzûr yoktur. Çünkü Cuma ögle vaktinin sonunda vâcib olur. Halbuki o kimse, o vakitte müsâfîrdir. Köylü olan kimse, şâyet Cuma gününde şehrde girer ve o gün o şehirde kalmaya niyet ederse, o kimseye Cuma Namazı vâcib olur. Eğer o köylü Cuma gününde vakitten önce veya vakitten sonra çıkmaya niyet ederse, ona Cuma Namazı yoktur. Çünkü o köylü kalmaya niyet ettiği günde, şehir halkından biri gibi olmuştur. Şehirden çıkmaya niyet ettiği günde ise, şehir halkın biri gibi olmamıştır. Şâyet bir müsâfir Cuma gününde şehrde gelse, onbeş gün o şehirde ikâmete niyet etmedikce ona Cuma lâzım gelmez. Kâdîhân (Rh.A.) böyle söylemiştir.

Kılıç zoruya fethedilen her şehrde, hâtib minber üzerinde kılıç ile hitâbet edip onlara o beldenin kılıç ile fethedildiğini, şâyet onlar İslâm'dan donecek olurlarsa, o şehrin ebedî Müslümanların elinde kalacağını ve İslâm'a geri dönunceye kadar onlar ile savaşacaklarını gösterir. Halkı sulhen İslâm'a giren her şehirde ise, hâtib minberde kılıçsız hitâbet eder. Resûlüllâh' (S.A.V.) in Medîne-i Münevvere'si kılıçsız fethedilmiştir. Öyleyse hâtib orada kılıçsız hitâbet eder. Mekke-i Mükkereme kılıç ile fethedilmiştir, orada hâtib kılıç ile hitâbet eder. Tatârhâniyye'de böyle zikredilmiştir.

(14) «Temiz olduğu halde» sözünden maksâd abdest ve gusûldür. Bu bakımdan hâtibin hutbeyi abdestsiz ve cünüp okuması mekrûhtur.

بَابُ صَلَاةِ الْعِدَيْنِ

BAYRAM NAMAZLARI BÂBI (1)

İki Bayram Namazı (2), şartlarıyla üzerine Cuma vâcib olan kim-senin üzerine vâcib olur (3). Bayram Namazının vâcib olduğu, İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir. Esah olan kavl budur.

-
- (1) Bayram Namazının meşrûyyeti Peygamber Efendimizin (S.A.V.) Mekke'den Medine'ye Hicret ettiğleri birinci senede (bir kavle göre ikinci senede) vâki olmuştur.

Uyûnî'l Eser sahibine göre; İlk Bayram Namazı Peygamber Efendimizin (S.A.V.) Hicrétlerinden 18 ay sonra Şaban ayının başında Kâblenin Kâbe'ye çevrilmesini müteakip Ramazan ayının farzîyeti ile (yâni o seneki Ramazan ayında gelen Ramazan Bayramı ile) meşrû kılınmıştır. Bundan sonra Peygamber Efendimiz (S.A.V.) 10 sene Bayram Namazı kılmıştır.

Bir kavle göre; Hicri 2. ci senenin Ramazan ayı sonunda, yâni Bayrama 2 gün kala Resûl-i Ekrem (S.A.V.); erkek, kadın, büyük, küçük, hür, köle, bütün Müslümanların fitr sadakası vermelerinin vâcib olduğunu, buyurdu. Şevvâl ayının 1. ci gününü de Bayram olarak ittihâz etti.

Bayram günü de meydanlık bir mevki de (**Dâr-i Şifâ yakınında**) Bayram Namazını kıldırdı. (1 **Şevvâl 2. H.**)

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz İkinci Bayram Namazını **Devs mahallesinde**, üçüncü Bayram Namazını da **Bayram Musallâsı** denilen nurlu mevkide kıldırmıştır. Da-ha sonra, yâni üçüncü Bayram Namazından sonra bütün Bayram Namazlarını **Bayram Musallâsı** (Musallâ-yı İ'd) denilen bu Namazgâhta kıldırmışlardır.

Peygamber (S.A.V.) Efendimiz böyle mescid Namazgâhlarda namaz kıldırdıkları va-kit Kible tarafına bir mızrak diktirir ve onu sütre edinirdi.

(**Mir'ât-ı Medine**, Eyyûb Sabri Paşa - Müslümanlığın Medeniyete Hizmetleri, Tâhi-rü'l Mevlevî)

- (2) **Musannîfin iki Bayram Namazı ile Cuma Namazını birarada zikretmesinin sebebi** şudur : Çünkü bunların her ikisi de büyük bir cemâat hâlinde gündüzün ve cehren kırâat edilen namazlardır.

Bunların birindeki şart, diğerinde de şarttır. Ancak, hutbe hariçtir. Çünkü Cuma Namazının hutbesi sıhhatının şartıdır ve namazdan öncedir. Bayram Namazında ise şart değil sünnettir ve Namazdan sonradır.

- (3) **Bizim ileri gelen Fâkihlerimize göre;** İki Bayram Namazında ve Cum'ada cemâatin fitneye düşmemeleri için İmâm sehv secdesi yapmaz. (Kâdîhan)

İmâm Muhammed' (Rh.A.) in : Bir günde iki Bayram biraraya gelse, birincisi sünnet, ikincisi farzdır (4), dediği nakledilmiştir. Bu, Bayram Namazının vücûbu Sünnet ile sâbit olduğunu kasdetmiş olmasıyla te'vil edilmiştir.

Bayram Namazının hutbesi vâcib değildir. Şu halde, hutbe Bayram Namazının şartlarından değil, sünnettir. Bayramın hutbesinin, Cuma'nın hutbesine muhâlif olması, Cuma Namazının hutbesiz sahîh olmadıından dolayıdır. Bayram Namazı ise böyle değildir. Yine ikisi arasındaki fark : Cuma'da hutbe namazdan öncedir. Bayram hutbesi ise, namazdan sonradır.

Eğer hatîb hutbeyi Bayram'da, Cuma'daki gibi önce okursa, câiz olur. Namazdan sonra hutbeyi tekrâr okumaz. İnâye'de böyle zikredilmiştir.

Şâyet Bayram Namazı ile Cenâze Namazı bir araya gelse, Bayram Namazı - her ne kadar kiyâs aksine ise de - Cenâze Namazından önce kılınır ve Cenâze Namazı da hutbeden önce kılınır. (5) Kunye'de böyle zikredilmiştir.

RAMAZAN BAYRAMI NAMAZI :

Ramazan Bayramı günü, namazdan önce bir şey yemek mendûbdur. Yine Ramazan Bayramı günü misvâk kullanmak, gusl etmek, güzel kokular sürünmek ve en iyi elbiseyi giymek mendûbdur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) böyle yapardı. Kurban Bayramı günü (yevm-i nahr) ise, namazdan dönünçeye kadar bir şey yememek, namazdan döñünce kurbanının (udhiyye'nin) etinden yemek mendûbdur.

Sadaka-ı fitrayı edâ ettikden sonra musallâya çıkmak mendûbdur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

(4) **İki Bayram Namazının biraraya gelmesinden maksad; Ramazan veya Kurban Bayramı ile Cuma'nın bir güne tesâdûf etmeleridir.** (Dürer Hâsiyesi, Abdülhalîm)

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) zamanında İki Bayram yâni Ramazan Bayramı ile Cuma (veya Kurban Bayramı ile Cuma)ının bir güne tesâdûf ettiği bazı Sahâbeden (R.A.) rivâyet edilmiştir. (El Musannef, Hafız Ebû Bekir Abdürrezzak bin Hemmân es San'âni, /Doğumu : 126, Vefâti : 211/)

(5) **Burada Bayram Namazının Cenâze Namazından önce kılınmasına sebeb; Bayram Namazının vâcib, Cenâze Namazının ise kifâye olmasıdır.** (Kerderî)

أَغْنُوهُمْ عَنِ الْمَسْأَلَةِ فِي مِثْلِ هَذَا الْيَوْمِ

«Siz, bu gibi günlerde fakirleri dilenmeye muhtâç etmeyin.» buyurmuştur.

Sadaka-i fitrayı acele vermekde fakirlerin kalbini namaza yöneltmek vardır.

Her ne kadar mescidleri geniş olsa da, musallâya (namazgâha) çıkmak sünnettir. Bizim zamanımızda musallâya (6) minber çıkarmakta mahzur yoktur. El-İhtiyâr'da böyle zikredilmiştir.

Ramazan (Fitr) Bayramında musallânın yolunda açıkdan tekbir okunmaz. İmâmeyn bunu kabûl etmemiştir.

Zeylai (Rh.A.), Ebû Ca'fer' (Rh.A.) den şöyle nakletmiştir: Ebû Ca'fer (Rh.A.) : «Halkın hayrlara rağbetleri az olduğu için onları, musallâya minber çıkarmakdan menetmek doğru değildir,» demiştir.

Bayram Namazından önce nâfile namaz kılınmaz. Çünkü Resûlullah (S.A.V.), namaza karşı olan şiddetli isteklerine rağmen bunu yapmamışlardır. Eğer câiz olaydı, cevâzi öğretmek için yaparlardı.

Bayram Namazının vakti, güneşin yükselmesinden zevâle kadarır. Çünkü Resûlullah (S.A.V.); güneş bir mızrak veya iki mızrak boyu yükselmiş iken Bayram Namazını kılarlardı. Rivâyete göre : Resûlullah (S.A.V.) zamanında bir topluluk zevâlden sonra hilâli gördüklerine şehâdet etmişler, Resûlullah (S.A.V.) de : Ertesi gün musallâya çıkışmasını emretmiştir. Eğer zevâlden sonra edâ câiz olaydı, namazı te'hîr etmezdi.

Zevâid tekbirlerinden önce, imâm insanlar ile beraber tekbir alıp senâ ederek yâni (Sübhânekeyi okuyarak) iki rek'at namaz kılmaya başlar. O zevâid tekbirleri her rek'atta üçer tekbirdir.

İmâm iki kırâatın arasını ayırrı. Yâni imâm önce iftitâh için tekbir alır. Ondan sonra Sübhânekeyi okur, sonra üç kere tekbir alır. Ondan sonra süre ile beraber Fâtihâ'yı okur. Ondan sonra rükû için tekbir alır. İmâm ikinci rek'ata kalktığı zaman önce süre ile beraber Fâtihâ'yı okur. Ondan sonra üç kere tekbir alır. Sonra rükû için tekbir alır.

(6) Buradaki Musallâ daha önce de zikrettiğimiz gibi, açıkta namaz kılmaya mahsûs ve Kible tarafında Mihrap yerine bir dikilitâş ikâme edilen üstü açık namazgâhtır. (Bir nevi mescid)

Zevâid tekbirlerde eller kaldırılır. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

لَا تُرْفِعُ الْأَيْدِي إِلَّا فِي سَبْعَ مَوَاطِنٍ

«Eller ancak yedi yerde kaldırılır.» buyurmuştur. (7)

Bu İki Bayramın tekbirleri onlardan zikredilmiştir. Bayram Namazları, büyük bir kalabalık ile kılındığı için, her iki tekbir arasında üçer kere tesbih edecek kadar sükût edilir ve tekbirler peşisira, uzak olan kimSELERE aktarmayla ulaştırılır.

Bayram Namazından sonra, iki hutbe okunur. Çünkü Resûlullâh (S.A.V.) böyle yapmıştır. Cuma bunun aksinedir. Şüphesiz hutbe, Cuma'da namazdan öncedir. Çünkü hutbe Cuma'nın şartındandır. Şart ise önce gelir.

Hatip insanlara hutbede sadaka-i fitrin hükümlerini öğretir. Çünkü hutbe, fitranın hükümlerini öğretmek için meşrû olmuştur. Eğer; yukarıda geçen, «musallâya çıkmadan önce sadaka-i fitr vermek mendûbdur» hükümlerini bilmezden önce fitrayı edâ muhâldir. Halbuki hutbe ancak musallâya çıktıktan sonradır. Öyleyse iki söz arasında çelişme vardır, denilirse, **cevâbında deriz ki** : «Çelişme yoktur. Çünkü sadaka-i fitri musallâya çıkmadan önce vermenin mendûbiyeti, çıktıktan sonra vermek için ertelenmesinin cevâzına aykırı değildir. Musallâya çıkanların bazısının, fitranın nasıl verileceğini bilmemesi câizdir. Şu halde onlar dikkate alınarak öğretmek faydalıdır.»

İmâm, Bayram Namazını cemâat ile beraber kılsa ve bazı insanlar namazı kaçırsa, o namaz, ne vaktinde ve ne de vaktinden sonra, kazâ edilmez. Çünkü bu namaz, Bayram Namazı olması sıfatıyla, Onun bir kurbiyet ve rahmet olduğu ancak şartlarla bilinir. Zirâ Bayram Namazı şartları yalnız kılanda tamam değildir.

Ramazan Bayramı Namazı, özür ile ertesi güne tehir edilir. Yâni, şâyet bir özür, namazı kılmakdan alıkoyarsa, Ramazan Bayramı Namazı ertesi güne bırakılır. Meselâ, insanlara hilâlin bulutlu olması ve imâmin yanında zevâlden sonra veya zevâlden önce hilâli gördüklerine şehâdet edecek kişiler bulunması fakat zevâlden önce insanların toplanmasının mümkün olmaması ya da bulutlu günde insanların Bayram Namazını kılması ve o namazın zevâlden sonra kılındığının anlaşılması sûretlerinde, Ramazan Bayramı Namazı tehir edilir.

(7) Ellerin kaldırılacağı yerler şunlardır :

- a) Namaza iftitâhda,
- b) Vitrin Kunût'unda,
- c) İki Bayram tekbirlerinde,
- d) Hâcer-i Esved'i istilâmda,
- e) Safâ'da ve Merve'de,
- f) İki Vakfede,
- g) İki Cemre'de.

Ramazan Bayramı Namazı, ancak ertesi güne tehir edilir. Çünkü bu Bayram Namazında asl olan, Cuma gibi kazâ edilmemektir. Ancak şu kadar var ki, biz onu, Resûlüllah' (S.A.V.) ın ertesi güne tehîrine dâir rivâyet ettiğimiz hadîsinin mefhûmu ile terk ettik. Resûlüllah' (S.A.V.) ın ertesi günden sonraya tehir ettiği ise rivâyet edilmemiştir. Öyleyse asl üzere bâki kalmıştır.

KURBAN BAYRAMI NAMAZI :

Musannîf, Ramazan (Fîtr) Bayramının hükümlerinden sonra Kurban Bayramının hükümlerine başlayıp demiştir ki: Ramazan Bayramında zikredilen hükümler Kurban Bayramında da vardır. Lâkin Kurban Bayramında (îd-i edhâ'da) namazı özürsüz, nahr günlerinin (8) üçüncü gününe kadar tehir etmek kerâhetle câizdir. Namazı nahr günlerinin üçüncü gününe özür ile tehir etmek ise, kerâhetsiz câizdir. Şu halde Kurban Bayramı Namazının vakti, udhiyyenin vakti ile belirlenmiştir. Udhiyyenin vakti devâm ettiği müddetce, namaz câiz olur. Udhiyyenin vakti çıktıktan sonra câiz değildir. Çünkü bu namaz, kazâ edilmez. Burada özür ise, kerâheti kaldırırmak ve Fîtr Namazında cevâz içindir. Hattâ eğer insanlar o namazı, özürsüz ertesi güne bırakırlar câiz olmaz.

Lâkin Kurban Bayramında, yemeği namazdan sonraya bırakmak mendûbtur. Fîtr Bayramı bunun aksinedir. Kurban Bayramında (îd-i edhâ'da), yolda açıkdan tekbir okunur. Fîtr Bayramı bunun aksinedir. (9) Kurban Bayramında imâm, hutbede teşrîk tekbirini ve udhiyye'yi (kurbânı) insanlara öğretir. Fîtr Bayramında bu yoktur.

T A ' R İ F ; Arafâtta vakfeye duranlara benzemek için, insanların Arefe günü bir yerde toplanmalarıdır. Bu, bir şey değildir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) den Usûlün rivâyetinin gayrînde, ta'rîfin mekrûh olmadığı rivâyet edilmiştir. Sahîh olan birinci sözdür.

(8) **Nahr Günleri üç gündür. Teşrîk günleri de üç gündür. Bu altı gün dört günde geçer. Zîlhicce'nin 10 uncu günü hâssaten Nahr'dır. 13 üncü günü hâssaten Teşrîk'dir. İki gün de Nahr ve Teşrîk'dir.** (Kâfi)

(9) **Fâkih Ebû Ca'fer (Rh.A.) der ki; Meşayihimizin bunu bid'at olarak kabul ettiklerini iştittim. Nevâzîl'de ise Ebû Bekir: «Ibn-i Ömer Eyyâm-i Aşr'da Medîne sokağına girer, tekbir getirir ve insanlara da tekbir getirmelerini hatırlatırdu.» demiştir.**

TEŞRİK TEKBİRİ :

Teşrîk tekbiri vâcibdir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

وَذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ

«Allah'ı sayılı günlerde (teşrîk günlerinde) zikredin (tekbir alın)»
(10) buyurmuştur.

Teşrîk, lûgat yönünden, eti kurutmaya derler. Halil bin Ahmed' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir ki; teşrîk, tekbirdir. İzâfet, beyân içindir. (11) Bir kavle göre; «Teşrîk tekbiri» diye adlandırma, İmâmeyn'in sözüne göre vâki olmuştur. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, tekbirden bir şey, teşrîk günlerinde vâki olmaz. Nitekim yakında açıklaması gelecektir.

Kurb «yaklaşma» itibâriyle teşrîk günleri «eyyâmu't-Teşrîk» adını almıştır, demek de câizdir. Teşrîk günleri, Nahr gününden sonra üç gündür. Nahr günleri Bayram günüdür ve Bayramdan sonra iki gündür. Şu halde, o dört günden birinci gün Teşrîksiz Nahrdır ve dördüncü gün Nahrsız Teşrîktir. İki gün nahrdır ve teşrîktir.

Tekbîr :

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ

(Allâhû - Ekber, Allâhu - Ekber, Lâ ilâhe illâ' llâhu Vallâhu Ekber, Allâhu Ekber ve li'llâhi'l-Hamd) demektir.

Bu tekbîrin aslı, Hz. İbrâhim' (A.S.) den rivâyet edilen şu olaydır : Şüphesiz, Cebrâil (A.S.) kurbân ile İbrâhim' (A.S.) e geldiği zaman, İbrâhîm' (A.S.) in İsmâîl' (A.S.) i kesmeye acele etme endişesi karşısında, Cebrâil (A.S.) : (*الله أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ*) (Allâhu Ekber,

Allâhu Ekber) dedi. İbrâhim (A.S.) da onu görünce :

(*لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ*) (Lâ ilâhe illâ' llâhu Va'llâhu

(10) Bk. Bakara Sûresi (2); âyet : 203

(11) İzâfet-i beyâniyye : İzâfet-i Mânevîyyenin kısımlarındanandır. Bu izâfette; Muzâf ile Muzâfinileyh arasında bir bakımdan umûm ve husûs bulunmak sûretille muzâfinileyh müzâfa ve muzâfin gayrına şâmil olan bir cins olur. Buna izâfet-i bimâna «min» de denilir.

Ekber) diye karşılık verdi. İsmâil (A.S.) da fidâyi (yâni bedel olan kurbanı) öğrenince : (ﷺ) (Allâhu - Ekber ve li'llâhi'l-Hamد) dedi.

Sonda gelenler için vâcib olduğu halde, bizim naklettiğimiz şeyi, başından sonuna kadar bir kere söylemek bâki kalmıştır.

Teşrîk tekbiri bir kere vâcibdir. Bir kere yâni (merreten) sözü, İmâm Şâfiî' (Rh.A.) nin sözünden ihtirazdır. Çünkü İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, tekbir, üç kere «Allâhû Ekber, Allâhû Ekber, Allâhû Ekber» demektir. Bu üçüncü üzerine ziyâde eylemez. Yine İmâm Şâfiî (Rh.A.) için, tekbirden sonra tehlîlde iki kavî vardır.

Üzerinde Sahâbenin (R.Anhûm.) büyükleri birleşikleri için, bu hu-sûsda bizim âlimlerimiz arasında bir anlaşmazlık yoktur. Arefe günü-nün Sabah (fecr) Namazı vaktinden Bayramın birinci gününün ikinci vaktine kadar, her farzın ardından bir kere teşrîk tekbiri vâcibdir.

Tekbir, sekiz namaz üzerine fâsilasız binâyi meneder. Musannifin «farz» kaydı ile Nâfileler ve Bayram Namazı hâric kalmıştır. Yine, Mu-sannifin «edâ edilen» sözüyle de kazâ hâric kalmıştır. Çünkü kazâda tekbir yoktur.

Musannifin; «Müstehab olan cemâat ile edâ edilen farz akabinde vâcibdir.» sözü ile, şâyet kadınlar ile beraber bir erkek bulunmazsa, ka-dınlar cemâati hâric kalır. Çünkü kadınlar cemâatinde de tekbir yok-tur.

Tekbir, şehirde ikâmet eden imâma vâcibtir. Münferid üzerine vâ-cib değildir. Müsâfir olan imâma veya kadına veya köylerin ve çöllerin halkına da vâcib değildir.

Tekbir, Müsâfir olan muktedîye veya köylü olan muktedîye veya kadın olan muktedîye vâcibtir.

İmâmeyn, «Mutlaka her farzin peşisîra teşrîk tekbiri vâcibdir.» de-mişlerdir. Yâni gerek namaz cemâat ile edâ edilsin, gerekse edilmesin müsâvidir. Gerek o müsalli erkek olsun, gerekse kadın olsun; gerek mü-sâfir olsun, gerekse şehirde veya köyde ikâmet etsin tekbir vâcibdir.

Yine İmâmeyn; «Arafe gününden beşinci günün İkindî vaktine ka-dar tekbir vâcibdir.» demişlerdir O beşinci gün Zi'l-hiccenin onüçüncü günüdür. O gün teşrifdir, Nahr değildir. Bu vakte gelinceye kadar ve Bayram gününün İkindisine hasretmeden tekbir ile ibâdet bâbında ih-tiyâten hâlen amel edilir.

İmâm tekbiri terk etse dahi, imâma uyan kimseler onu terk etmez-

ler. Çünkü tekbir namaz içinde değil, namazdan sonra edâ edilir. Bu durumda tekbirde imâma tâbi olmak vucûben değildir. Tilâvet secdesinde olduğu gibi. Sehv secdesi ise bunun aksinedir. Çünkü sehv secdesi namaz içinde edâ edilir.

Mesbûk da tekbir getirir. Çünkü mesbûk tâhrîme'ye muktedidir. Lâkin mesbûk imâm ile beraber tekbir getirmez. Ancak, kazânın peşisîra getirir. Yâni geçeni kazâ ettikden sonra tekbir getirir. Bundan lâhîkin hâli de malûm olur. Çünkü lâhîk tamâmiyle imâmin ardında olur.

بَابُ صَلَاةِ الْكُسُوفِ

KÜSÜF NAMAZI BÂBI (1)

Cuma imâmi veya bu namazı kıldırmakla Sultânın emrettiği kimse, insanlar ile beraber, güneş tutulduğu zaman nâfile tarzında iki rek'at namaz kılar. (2) Bu namaz, ezânsız, ikâmetsiz, cehrsiz ve hutbesiz olarak her rek'atta bir rükû ile kılınır. İmâm Şâfiî (Rh.A.) ye göre, her rek'atta iki rükû ile kılınır.

İmâm, iki rek'atta da kırâatı uzatır. İki rek'attan sonra, güneş parlayıncaya kadar, duâ ederler. Eğer Cuma imâmi ve Sultânın memûr ettiği kimse bulunmazlarsa, insanların her biri ayrı ayrı kılarlar.

-
- (1) Küsûf Namazının Bayram Namazı ile berâber zikredilmesinin sebebi; ikisinin de ezânsız ve ikâmetsiz cemâatle eda olunmalarındandır.

Küsûf Namazının Bayram Namazından sonraya alınması da esah kavilde, daha önce yazıldığı gibi vâcib olduğu içindir. (El Ekmel)

- (2) Küsûf (Güneş tutulması) Namazı : Peygamber Efendimizin (S.A.V.) Mâriye-i Kibtîyye (R.Anhâ) den doğan (H. 8) ve küçük çocuğu olan Hz. İbrahim'in vefatları (H. 10) (bazı râvilere göre 22 aylık iken, Hz. Âîşe' (R.Anhâ) nin rivâyetlerine göre 17 - 18 aylık iken) sırasında güneşin tutulması üzerine bazı kimselerin güneşin tutulmasını bu hâdiseye yormaları ile Resûlullah' (S.A.V.) in güneş ve ayın tutulmasının bir insanın ölümüyle alâkası olmadığını söyleyerek kıldıkları namaz ve yaptıkları duâdır.

Nitekim; **Husûf** (Ay tutulması) namazı da (3), şiddetli rüzgârda, müthiş karanlıkta ve düşman korkusu gâlib olduğu zamanda kılınan namazlar da böyledir.

(3) Küsûf ve Hüsûf Namazları sünnet ve icmâ ile meşrûdур.

Bu namazların Peygamber Efendimizin (S.A.V.) bir sünneti olduğuna işaret eden hadîs-i şerîflerden bir tanesi Hz. Âîşe' (R.Anhâ) nin, diğeri de Hz. Ebû Bekir' (R.A.) in rivâyet ettiği, Buhâri'nin naklettiği aşağıdaki hadîs-i şerîflerdir.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.), oğlu Hz. İbrahim'in vefâtı esnasında, güneşin tutulmuş olması sebebiyle kıldırıldığı namazdan sonra şöyle buyurmuştur :

Âîşe' (R.Anhâ) den :

«Güneş ile Ay şüphe yok ki, bir kimseyin ne ölmesinden ne de hayat bulmasından dolayı tutulmaz. Bunların tutulduğunu gördüğünüz zaman namaz kılınız ve Allahü Azâmüggân'a duâ ediniz.»

Ebû Bekir' (R.A.) den : «Bunlar Allahü Teâlâ'nın âyetlerinden iki âyettir. (yâni kudret ve hikmetine âid iki alâmettir.)»

بَأْبُ الْأَسْتِسْقَاءِ

İSTİSKÂ BABI

İstiskâ Namazında, cemâat ve hutbe yoktur. (1) İstiskâ, bir duâ ve istîgfârdır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

إِسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَارًا يُرْسِلُ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا

«Rabbinizden bağışlanma dileyin! Çünkü O doğrusu, çok bağışlayandır, size gökten bol bol yağmur indirsin.» (2) buyurmuştur.

Yüce Allah (C.C.) İstiskâ Namazını yağmur göndermek için sebeb kıldılarından bir duâ ve istîgfârdır. Bu bakımdan, eğer insanlar onu ayrı ayrı kâlsalar câiz olur.

İstiskâ Namazında ridâyi (palto veya abayı) çevirmek yoktur.

(1) **İSTİSKÂ :** Sünnet-i Müekkededir. Bunda tam bir ittifak vardır. Yine ilk günde İstiskâdan sonra yağmur yağmazsa ikinci ve üçüncü günlerde yağmur duâsına çıkılacağından; yağmurun çokluğundan dolayı zarar hâsil olduğunda giderilmesini Hak'dan niyâz etmenin sünnet olduğunda da ittifak vardır. Ancak, duâdan başka namaz, hutbe ve elbiseyi çevirmeye meselelerinde Mezhep İmâmları arasında ihtilaf vardır.

Sünen-i Ebû Dâvûd ile Sahih-i İbn-i Hibbân'da; Hz. Âlge (R. Anhâ) den rivâyet edilen bir hadiste, Peygamber Efendimiz Hicri 6. ci yılda minberini musallâya çekartıp orada yağmur duâsında bulunmuşlardır.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) İstiskâda ayrıca, iki rek'ât namaz da kılmışlardır.

Yine, Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Mekke devrinde de Medine devrinde de bu duâyi (istiskâ) icrâ buyurmuşlardır.

İmâmeyn, İmâm Mâlik (Rh.A.), İmâm Şafîî (Rh.A.) ve İmâm Ahmed bin Hanbel (Rh.A.) gibi büyük Mezhep İmâmları istiskânın Bayram Namazı gibi iki rek'ât cemâatle kılınmasının sünnet olduğunu kâil olmuşlardır.

Hanefilere göre İstiskâ Kitab (Hûd Sûresi; Ayet : 52) ve Sünnet ille sabittir. İstiskâ da yalnız bir hadisde zikredilmiştir o da şîzdir.

(Buhârî - Tecrid-i Sarîh, Müâlim - Tercüme ve şerhi)

(2) Bk. Nûh Sûresi (71); Ayet : 10 - 11

İmâm Muhammed (Rh.A.); «İstiskâda imâm ridâsını çevirir, cemâat çevirmez» demiştir.

İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan (bu hususta) iki rivâyet vardır : Ridâyı çevirmenin hakîkatı şudur ki; eğer o ridâ dört köşeli olursa, üstü altına ve altı üstüne getirilerek döndürülür. Eğer ridâ yuvarlak yâni cübbe olursa, sağ tarafı sol ve sol tarafı sağ yapılarak çevirilir.

İstiskâ Namazında ve duâsında Zimmî (3) hazır olmaz. Çünkü bu istiskâ, rahmet (yağmur) indirilmesini istemek içindir. Zimmîlerin üzerrine ise, azâb ve la'net iner.

İnsanlar, peşipeşine üç gün İstiskâ Namazına çıkarırlar. Çünkü üç gün, özürleri çıkarmak için getirilen bir müddettir.

Yine insanlar istiskaya yaya oldukları halde, yıkanmış eski veya yamalı elbiseleriyle mütezellîl, alçakgönüllü; **Yüce Allah (C.C.)** için huşdan başlarını aşağı eğerek ve korku içinde çıkarırlar. Her gün, çıkışmadan önce sadaka verirler.

Bir kavle göre : «Bu istiskâda namaz yoktur» **Tuhfe'de;** istiskâda zâhir rivâyete göre namaz yoktur, denmiştir.

(3) **Zimmî**: İslâm zimmetini, ahid ve emânını hâiz bulunan gayri müslimlerdir. Bunların kadınlarına da **Zimmiye** denir.

Harbi bulunan bir şahsın veya bir cemâatin İslâm ahid ve emânını yâni tâbiiyetini kabûl etmesine ise akâd-i zimmet tâbir edilir.

بَابُ صَلَاةِ الْحَوْفِ

KORKU NAMAZI BÂBI

Korku Namazını İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), Resûlüllah' (S.A.V.) den sonra câiz görmemiştir. Çünkü Korku Namazı ancak, Sahâbe-i Kirâm' (R.A.) in, Resûlüllah' (S.A.V.) in ardında (1) onun faziletini kazanmalari için, kiyâsin hilâfina olarak meşrû olmuştur. Bu ma'nâ, Resûl-i Ekrem Hazretlerinden sonra yok olmuştur.

Korku namazını, İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed (Rh.A.) câiz görmüşlerdir. Çünkü Sahâbe-i Kirâm (R.A.), Resûlullah' (S.A.V.) dan sonra onu kilmişlardır ve sebebi de korkudur. Korku ise Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) den sonra da meydana gelir.

Şâyet hâzır olan düşmandan veya yırtıcı canavardan korkulursa - bu kayıd, düşman gerçekten onlara yakın bir yerde ve onların karşılarda ise, sözüne işarettil - dediğimiz şekilde Korku Namazı câiz olur.

(1) **KORKU NAMAZI**: Peygamber Efendimiz (S.A.V.) ve Ashâbî tarafından ilk defa, Hudeyyibe Umresi (yolculuğu) esnasında (1 Zilka'de 6. H. / 13 Mart 628. M.) Usfân mevkîinde kılınmıştır. Korku Namazı hakkındaki âyet de burada nâzil olmuştur. (Nisâ Süresi; âyet : 101 - 102)

Son Korku Namazının da Batn-i Nahle'de vâki olduğu rivâyet edilir.

İlk Korku Namazının Zâtü'rrika' Gazâsında vâki olduğu da rivâyet edilmiştir. Ancak; Zâtü'rrika', Muharib-i Hafsa, Necid, Sa'lebe, Katafân diye geçen gazâların hepsi işaret edilen vakanın geçtiği bir gazâya âid isimlerdir. Hattâ Ashâb arasında buna Gazvetü'l Acîb de denir. Bu gazve Bedr, Uhud, Hendek, Kureyzâ, Müreysî ve Hayberden sonra meydana gelmiştir.

Zâtü'rrika' Namazı ile de bu Namaz kasdedilmektedir.

Bir rivâyete göre; Usfânda iken nâzil olan âyet-i kerîme Namazı kısaltmaya (kasr) da âiddir.

Korku Namazının cemâatle edâsı keyfiyeti sünnet ile sâbittir. Kitabullahdan delili ise biraz evvel işaret ettiğimiz Sûre-i Nisâ'daki 101 - 102 ci ve sûre-i Bakara'daki 239. uncu âyeti kerîmedir.

(Buhâri - Tecrid, Ebû Dâvûd, Nurü'l Yakın, Asr-i Seâdet, Sahîh-i Müslim - A. Davudoğlu)

Fakat şayet düşman onlardan uzak bir yerde ise veya karanlık ya da toz görmeleri sebebiyle düşman sanıp Korku Namazını kıgarsalar ve gördükleri de düşman olmazsa, onların namazları câiz olmaz.

İmâm, cemâati iki bölüm yaparak bir bölgünü korkulan düşmana karşı koyar, diğer bölüm ile eğer müsâfir ise veya Sabah vaktinde veya Cuma gününde ya da iki Bayramda iseler bir rek'at kılar. Eğer imâm mukîm olursa ve iki rek'atlı namazdan başkasında olursa, iki rek'at kılar. Musannîf bunu, Akşam Namazını da içine alsin diye böyle söylemiştir. Şüphesiz Akşam Namazının hükmü dörtlü namazın hükmü gibidir.

Namazı kılan bölüm korkulan yere gider, diğer bölüm gelir. Birinci bölüm ile, dörtlü olan namazdan geri kalan iki rek'atı, üçlüde geri kalan bir rek'atı kılarlar ve imâm yalnız başına selâm verir.

O bölüm, korkulan düşmana karşı gider. Birinci bölüm gelir ve namazlarını kıräatsız tamâm ederler ve selâm verirler. Çünkü onlar lâhikdırlar. Ve âdetâ imâmın arkasında gibidirler.

Ondan sonra diğer bölüm gelir ve namazlarını kıräat ile kılıp tamâm ederler. Çünkü onlar mesbûkdurlar. Eğer onların korkuları şiddetli olursa, kâdir oldukları yöne imâ ile ayrı ayrı, hayvana binici olarak da kılabilirler.

Eğer kibleye yönelmeye kâdir olurlarsa, kibleye yönelirler. Eğer kibleye yönelmeye kâdir olamazlarsa, kâdir olabildikleri tarafa doğru kıllarlar. Savaşmakla, yürümekle ve hayvana binmekle onların namazları bozulur. Çünkü bunların her biri amel-i kesîrdir.

بَابُ الصَّلَاةِ فِي الْكَعْبَةِ

KA'BE'DE NAMAZ BABI

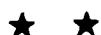
Ka'be'de nâfile namaz ittifakla sahihtir. Farz olan namaz da sahihtir. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bunun aksi görüştedir.

Münferid oldukları halde ve cemâat ile namaz kılmaları sahihdir. Yüzleri çeşitli yönde olsa da yine, sahîh olur. Ancak kafası imâmin yüzüne gelen kimsenin namazı sahîh olmaz. Çünkü o kimse imâmin önüne geçtiği için namazı câiz olmaz. İmâm ile beraber olan kimse imâmin önüne geçmiş olmaz ve kibleye yönler.

Yine, eğer Ka'be'de halka olsalar, namazları sahîh olur. Şâyet bazıları imâmin önünde, imâmin yüzü de Ka'be'ye yönelmiş olduğu halde olursa, yine sahîh olur.

Cemâat, Ka'be'nin dört tarafından imâma uysa, bazıları Ka'be' ye imâmdan daha yakın bile olsa, iktidâ câiz olur. Ancak imâmin tarafındanki kimsenin, imâmin önüne geçtiğinden dolayı câiz olmaz. Diğer tarafında olan kimse, böyle değildir. Çünkü o kimse hükmen imâmin arındadır. Böylece, Ka'be'ye yakınlığı zarar vermez.

Cemâat Ka'be'nin dışından, Ka'be'nin içinde olan imâma uysa, kapı da açık olsa, o cemâatin imâma uyması câizdir. Çünkü Ka'be'nin kapısı açık iken, imâmin Ka'be içinde durması, diğer mescidlerde imâmin mihrabda durması gibidir. Ka'be'nin üstünde namaz kılmak, her ne kadar câiz ise de mekrûhtur. Çünkü Ka'be'ye ta'zime aykırıdır.

بَابُ سُجُودِ التَّهْوِي وَالشَّكِّ

ŞEK VE SEHV SECDESİ BABI

SEHV SECDESİ :

İki tarafa selâmdan sonra Sehv secdesi vâcibtir. Bir kavle göre; «Sünnettir». Sahîh olan birincisi dir. (1) Bunu, Hidâye sâhibi, Şems'ül-Eimme (Rh.A.) ve İmâm Ebu'l-Yûsuf (Rh.A.) ve İmâm Zahîr'ud-Dîn el-Mergînânî (Rh.A.) kabûl etmişlerdir.

Veya bir tarafına selâmdan sonra sehv secdesi vâcibtir. Bunu Kâfi sâhibi, Fahr'ul-İslâm (Rh.A.), Şeyh'ul-İslâm Hâherzâde (Rh.A.) ve El-Îzâh sâhibi kabûl etmişlerdir.

Hidâye şerhinde Tâc'uş-Şerîa (Rh.A.) demiştir ki : Şems'ül-Eimme (Rh.A.), şüphesiz sehv secdesi iki selâmdan sonra yapılır, demiş. Esah olan kavl budur. Çünkü bu kavl, Ömer (R.A.), Ali (R.A.) ve İbn-i Mesûd (R.A.) ve Cumhûru Ulemâ gibi, sahâbenin büyüklerinin sözüdür. Resûlüllâh' (S.A.V.) a yakın olan sahâbeyi kirâm'ın rivâyetini almak ise daha doğrudur.

Diğer rivâyet, Âişe (R.Anhâ) ile Sehl Bin Sa'd' (R.A.) dandır. Âişe (R.Anhâ) kadınlar safındadır. Sehl bin Sa'd (R.A.) ise çocuklardandır. Şüphesiz ikisi de, ikinci selâmi işitmemiş olabilirler. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.), ikinci selâmi birinciden alçak sesle verirlerdi. Meşhûr kitaplarda yazılı olan bunlardır. İki sırranın sözünün sevki, şüphesiz iki sözün İmâm A'zam' (Rh.A.) a âit olduğuna delâlet eder. Mecma'da ikinci söz İmâm Muhammed (Rh.A.) a nisbet edilmiştir Birinci söz de İmâm A'zam (Rh.A.) ile Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a nisbet edilmiştir. İmâm'ın Kitâb'ında ben ancak, Mi'râc'ud-Dirâye sâhibinin «kîl = dendî» ile nak-

(1) Bu kavle Şeyh Hasen el Kerhî (Rh.A.) de İmâm Muhammed' (Rh.A.) in : «İmâm yanıldığı zaman secde etmesi vâcibtir...» sözü ile istidlâlde bulunmuştur.

(Zâhirîyye)

lettiği şeyi buldum. Bundan dolayı iki sözün İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözü olmasına şu söylenen söz uygun düşer: Muhtâr olan, münferid için sehv secde, iki yanına selâmdan sonradır. İmâm için bir yanına selâmdan sonradır. Çünkü imâm, şâyet iki yanına selâm verse, çok kere cemâatten bazısı imâm selâm verdikden sonra namaza aykırı şey yapar.

İki secde, teşehhûd, sağa ve sola selâm, sehven bir vâcibi terk ile vâcib olur. Çünkü musallî kasdde günahkâr olur ve secde vâcib olmaz. Vâcibi terke misâl; kıräatten önce rükû yapmak gibi fiillerdir. Şüphesiz kıräati rükûdan önce yapmak vâcibdir, farz değildir. İmâm Züfer (Rh.A.) bunun aksi görüstedir. Fakat kıyâmi rükûdan önce ve rükûyu secdeden önce yapmak farzdır. Nitekim bunun incelenmesi, namazın sıfatı bâbında ayrıntılarıyle geçmiştir.

Yine vâcibi terke misâl, musallînin üçüncü rek'ata kalkması, teşehhûde bir şey eklemekle geciktirmesi gibi fiillerdir. Bununla sehv secdesi vâcib olur.

Bir kavle göre; «**Bir harf eklemekle sehv secdesi vâcib olur.**» Sahîh olan, o ziyâdenin bir rükn edâ edilecek kadariyle vâcib olmasıdır.

Yine musallî, iki rükû yapmakla sehv secdesi vâcib olur. Şüphesiz bir rükû ile yetinmek vâcibdir. Rükû üzerine bir rükû daha eklemek ise, vâcibi terkdir.

Gizli okunacak namazda açıktan okumak ve açıktan okunacak namazda gizli okumak da vâcibi terkdir. Bu okuma miktârında ihtilâf edilmiştir. Esah olan, iki fasilda da o kıräat ile namaz câiz olacak miktarıdır.

Yine vâcibi terke misâl, birinci ka'deyi terk etmektir. Namazın sıfatı bâbında zikredilen diğer vâcibleri terk gibi. Bunlar ile sehv secdesi vâcib olur.

Vâcibi terk tekerrür etse de, sehv secdesi bir kere vâcib olur.

Sehv secdesi münferide vâcib olur. Eğer imâmı yanilarak sehv secdesi ederse, muktedîye de sehv secdesi vâcib olur. Eğer imâm secde etmezse, imâma uyan da secde etmez. Teşrîk tekbiri bunun gibi değildir. Nitekim kendi bâbında zikredilmiştir.

İmâma uyan kimseye kendi yanlışlığı sehv secdesi vâcib olmaz. Çünkü eğer imâma uyan kimse yalnız kendi secde etmeye kalksa, imâmina muhâlif olur. Eğer imâm kendisine uyan kimse ile beraber secde etse, imâmet iktidâya dönüşür.

Sehv secdesi yapması gereken kimse, sehv secdesinin teşehhûdün-

de Nebî (S.A.V.) e tasliye eder, yâni ikinci teşehhûdde salevât duâsını okur. İhtiyâta uygun olan, iki teşehhûdde de salevât duâsını okumaktır. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Her ne kadar imâmın sehvî, mesbûkun kendisiyle beraber kılmadığı kısımda olsa da, mesbûk onunla beraber sehv secdesi eder. Bundan sonra mesbûk geçenleri kazâ eder. Uygun olan, imâmın sücûdundan önce mesbûkun ayağa kalkmamasıdır. Şâyet mesbûk, imâmın sücûdundan önce ayağa kalkar da, o rek'atı secde ile kaydlamazsa imâm ile beraber secde etmek için geri döner. Eğer o rek'atı secde ile kaydlarsa dönmez.

Eğer mesbûk kazâ ettiği rek'atte yanılırsa, o yanılma için ikinci defa sehv secdesi eder. Aynen lâhik de böyledir. Yâni imâmın yanılma siyle lâhika sehv secdesi vâcib olur. İmâmın muktedînin uyuması hâlinde yanılması veya muktedînin abdeste gittiği zaman yanılmasıyla da vâcib olur. Çünkü o lâhik imâmın ardından namaz kılan menzilesindedir.

İmâm, dört rek'atlî olan farz namazda veya üç rek'atlî olan farz namazda birinci oturuşunu unutsa - Burada musannif farz lâfziyle nâfileyi ayırdetmiştir. Çünkü nâfilenin birinci oturuşu, farzin ikinci oturuşu gibidir - her ne kadar kiyâma kalksa da, ikinci oturuşa (ka'deye) mutlaka döner. İmâm, yerden dizlerini kaldırımayıp da oturuşa daha yakın iken, birinci ka'deyi hatırlarsa, birinci ka'deye döner ve kendisine sehv secde lâzım gelmez. Eğer oturuşa yakın hatırlamazsa, ayağa kalkar ve sehv için secde eder. Bir kavle göre; «Kiyâma doğrulmadıkça oturuşa döner.» Esah olan kavl budur. Zeylâi (Rh.A.) böyle demiştir.

Eğer imâm, son oturuşunu (ka'deyi) unutsa, hattâ dört rek'at olan namazda beşinciye, üç rek'at olanda dördüncüye ve iki rek'atta üçüncüye kalksa, secde etmedikce son oturuşuna döner. Zirâ bu dönüşde namazî ıslâh vardır ve ıslâhın imkânı dönmekledir. Çünkü rek'atın gerisinde olan, farzı terk yeri değildir. Yanıldığı için de sehv secdesi yapar. Zirâ bu yanılan, farzı geciktirmiştir.

Eğer namaz kılan kimse, beşinci rek'at için secde ederse, onun farzı nâfile olur. Beş olan dörtlü namazda, eğer dilerse altıncı bir rek'at daha ekler. Musannifin «eğer dilerse» demesine sebeb şudur: Çünkü bu nâfiledir. Ona kasden başlanılmamıştır; şu halde, bunun tamamlanması vâcib değildir, dilerse ilâve eder. Yine üçlü olup dörde geçen namazda bir rek'at daha eklemeye hâcet yoktur. Çünkü üç rek'at olan namaza dördüncüyü eklemekle onu nâfileye çevirir. Böylece, onunla tam namaz hâsıl olur.

İkili olup üçe geçilen namazda - ki o Sabah Namazıdır - hepsinin nâfile olması için dördüncü bir rek'at daha eklemez. Çünkü, fecrin tulundan sonra, Sabah Namazının sünnetinden daha fazla nâfile namaz kılmak mekrûhtur.

Eğer imâm son ka'dede oturur, ondan sonra selâm vermeyip unutarak ayağa kalkarsa, oturuşa döner ve selâm verir. Ancak dörtlü olan namazda beşinci için ve üçlü namazda dördüncü için secde ederse, son oturuş bulunduğu için farzını tamâmlar. Dörtlü namazda altıncı rek'atı ekler. Musannif burada, ilk sûrette dediği gibi, «dilerse» dememiştir. Eğer imâm altıncı rek'atı keserse, iki sûrette de kazâ yoktur. Çünkü burada altıncıyı eklemek, birinci yerde eklemekten sağlamadır. Zira, imâmın farzı burada şüphesiz tamâmdir. Fakat selâmi geciktirmekle sehv secdesi vâcib olur. Eğer o iki rek'ati sehv için secde etmemekle keserse, vâcibi terk lazım gelir. Eğer kiyâmdan dönüp oturursa ve sehv için secde ederse, sünnet olan şekilde sehv secdesi edâ edilmez. Bu durumda altıncı rek'atı eklemek gereklidir. İki rek'at üzere oturur ve sehv için secde eder. Birinci mesele bunun aksinedir. Şüphesiz farzîyet bundan sonra, kendi noksânını tedârike muhtâc olması için bâki kalmaz.

«Her ne kadar o namaz İkindi de olsa.» Musannifin bu sözü, «İkindiden sonra nâfilenin kerâheti sebebiyle İkindide eklenmez.» denilen sözün zayıflığına işaretettir. Bir kavle göre; «Eklenir.» Çünkü bu ekleme maksûd (kasıtlı) değildir. İkindiden sonra nâfile namaz kılmaktan nehy ise maksûdu kapsar. Bu durumda, ekleme kasıdsız mekrûh olmaz. Esah olan kavî budur. Zeylai (Rh.A.) böyle demiştir.

Yine imâm, üçlü olan namazda iki sûrette de, o iki rek'atın nâfile olması için, beşinci rek'atı ekler. Her ne kadar bu iki fazla rek'at Ögle, Yatsı ve Akşamın sünnetleri yerine geçmezlerse de, o beşinci rek'atı ekler. Çünkü Nebî' (S.A.V.) in bu iki rek'at nâfile üzerine devâmi başlangıç tahrîmesi ile olmuştur.

Selâmi geciktirdiğinden dolayı imâm, sehv secdesi eder. İki sûrette, iki fazla rek'atta imâma uyan kimse, iki fazla rek'atı imâma tâbi olarak kılar. O muktedî eğer ifsâd ederse, o iki rek'atı kazâ eder. Çünkü muktedî ona kasden başlamıştır.

Yine Sabah Namazında üçüncü rek'ata geçen kimse, dördüncüsünü eklemez. Çünkü Sabah Namazından sonra nâfile mekrûhtur. Nitekim Sabah Namazından önce nâfile mutlaka mekrûh olduğu gibi. İkindiden sonra dahi nâfile, eğer kasden başlanırsa, mekrûh olur. İkindi Namazından önce nâfile mutlaka mekrûh olmaz.

Musannif, oturuşda sehv açısından farzin hâlini açıklamayı bitirin-

ce, sehv secdesinin kısımlarını tamamlamak için oturuşda nâfilenin hâlini açıklamak isteyip demiştir ki : **Musallî, sehven nâfile namazda birinci oturuşu terk etse, sehv secdesi eder ve namazı bozulmamış olur. Kiyâs olan, bozulmuş olmaktadır.. Bu, İmâm Züfer' (Rh.A.) in sözüdür ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) den rivâyet edilmiştir.**

İstihsân cihetiyle ise fâsid olmaz. Musallîye, unutarak birinci oturuşu terkden dolayı iki sehv secdesi vâcib olur. Çünkü tetavvu', iki rek'at meşrû olunduğu gibi, dört rek'at da meşrû olunmuştur. Şu halde, şâyet musallî birinci oturuşu terk etse ve ikinci çiftte kalksa, onun hepsi bir tek namaz yapmamız bize mümkün olur.

Dört rek'atlı namazlardan birinde ancak son oturuş (ka'de-i ahîre) farzdır. O oturuş, bitirme ve ayrılma oturuşudur. Nitekim Öğle Namazında olduğu gibi, Sabah Namazı bunun aksinedir. Çünkü Sabah Namazı sadece iki rek'at olarak meşrû kılınmıştır. İkinci çifti eklemekle onun hepsi bir namaz olmaz. Bu zikredilen, son oturuşun erkândan olmadığına dâir olan bir kıyasdır (Fıkıhdır). Ancak, son oturuş bitirmek için farz kılınmıştır. Çünkü farz kılınmış olanı bitirmek farzdır. Bu takdirde birinci oturuş farz değildir. Şu halde, şâyet musallî birinci oturuş yerinde üçüncü rek'ata kalksa, o namaz dört rek'atlı olur. İmdi, birinci oturuş bitirmek için değildir. Farzda bâkî kaldığı gibi farziyyet yönünden bâkî değildir. Mi'râc'ud-Dirâye'de böyle zikredilmiştir.

Musallî, iki rek'at nâfile namaz kıldığında ilk çiftte yanlışılıp sehvine secde etse onu binâ etmez. Yâni o musallî başlama tahrîmesini yenilemeksiz, o namazı kılmaz. Çünkü sehv secdesi namazın arasında vâkî olmuştur. Eğer musallî o namazı binâ etse (tamamlasa) tahrîmenin bekâsı sebebiyle sahîh olur. Fakat sehv secdesini tekrâr yapar. Çünkü musallînin yanlışılma (sehv) sebebiyle yaptığı secde, namazın arasında vâkî olmuştur. Bu durumda, o secde sayılmaz.

Üzerine sehv secdesi lâzım olan musallînin selâmi kendisini namazdan mevkûfen (2) çıkarır, kat'î olarak çıkarmaz. Hattâ o musallîye uymak sahîh olur. Namaz içinde kahkaha ile gülse onun abdesti bâtil olur ve müsâfir ise ikâmete niyet ile farzı dört rek'at olur. Eğer o musallî sehv için secde ederse sahîh olur.

Eğer o musallî secde etmezse, üzerine mezkûr hükümler terettüb etmez. Yâni ona uymak sahîh olmaz, kahkaha ile abdesti bozulmaz, ikâmete niyetle farzı dört rek'at olmaz.

Üzerine sehv secdesi lâzım gelen musallînin namazı kesmek niye-

(2) **Mevkûfen :** Duraklamaya mahkûm bırakılmış, tutuklanmış olarak.

tiyle selâmı o namazı kesmez. Çünkü onun niyeti meşrûyu değiştirmek için olduğundan o niyeti geçersiz olur. Nitekim, eğer Öğle Namazına altı rek'at olarak niyet etse (3) geçersiz olacağı gibi. Hatta onun, tahrîme bulunduğu için sehvinden dolayı secde etmesi gereklidir. Ancak, şu namaz bunun hilâfinadır : **Şâyet musallî, namazın rüknü olan secdeyi (secde-i sulbiyye) (4) terkettiğini hatırlayarak namazı kesmek niyetiyle selâm verse, o zaman namazı fâsid olur.** Aralarındaki fark şudur : Şüphesiz sehv secdesi, namazın ihtirâmında sehv sebebiyle yapılır. Ve o ihtirâm da bâkîdir. Sulbiyye olan secde ise, namaz sebebiyle namazın hakikatinde yapılır ve şüphesiz kasden selâm ile namaz bâtil olur.

Musallî Kîble'den dönmedikce veya bir söz konuşmadıkça namazı kesilmiş olmaz. Şu halde, Kîble'den dönme ve konuşma tahrîmeyi iptâl eder. Bir kavle göre; «**Bir söz konuşmadıkça veya mescidden dışarı çıkmadıkça, kıbleden dönme (tahavvül) ile kesilmez.**»

Bu mes'elede asıl olan; O musallînin, her ne kadar yürümüş ve Kîble'den dönmüş de olsa, konuşmadan önce veya mescidden çıkmazdan önce secde etmesidir. Bunu bazı Meşâiyih söylemiştir. Nihâye'de de böyle zikredilmiştir.

Öğle Namazını kılan musallî, namazı tamamladım zanniyle iki rek'attan sonra selâm verse, yâni o musallî Öğle Namazını tamâm ettim sansa, o Öğle Namazını dört rek'ata tamamlar ve sehv için secde eder. Çünkü Resûlullah' (S.A.V.) in böyle yaptığı rivâyet edilmiştir.

Eğer musallî, müsâfir olduğunu zannederek veya o namazın Cuma olduğunu sanarak selâm verse, bu yukarıdakinin aksinedir. Ya da o musallî yakın zamanda İslâm ile şerefendiğinden, Öğlenin farzi iki rek'attır, sansa veya o musallî Yatsı Namazında iken o Yatsı Namazını terâvihdır, sansa, o vakit o musallînin namazı bunların hepsinde bâtil olur. Çünkü o musallî kasden selâm vermiştir.

İmâm Cuma Namazında ve İki Bayram Namazında sehv için secde etmez.

NAMAZDA ŞÜPHENİN HÜKÜMLERİ :

Âdeti sek olmayan kimse, namazında şüphe etse, — Bu husus, Fuhâhânın ibâresinde «ilk defa şüphe etse» olarak geçmiştir. Kâfi sâhibi

(3) Yâhut müsâfir Öğleye dört rek'at olarak niyet etse...

(Zeylai (R.h.A.))

(4) Secde-i sulbiyye : Namazın kendi secdesi.

Kâfi'de demiştir ki : Bu «ilk defa şüphe etse» ibâresindeki kimse, şüphe kendisi için âdet olmayan bir kimse, demektir. Yoksa geçmiş zamanda ömründe yanılmayan ve unutmayan kimse demek, değildir. O kimse kaç rek'at namaz kıldığında şüphe etse, — o namazı yeniden kilar. Eğer musallînin şüphesi çok olursa, zannın gâlibiyle amel eder. Eğer zanni gâlib olmazsa, en az olanı alır. O musallî zannettiği şeyin hepsinde, namazın sonunda oturur.

Musallî, namazda şüphe edip kendisine kesin bilgi gelinceye kadar düşünse ve eğer o musallînin düşünmesi namazın rükünlerinden birinin edâsı mümkün olacak kadar uzasa, üzerine sehv secdesi vâcib olur. Eğer o musallînin düşünmesi namazın bir rüknünün edâsı mümkün olacak kadar uzun olmayıp, ondan az olsa, sehv secdesi vâcib olmaz. Çünkü uzun düşünme namazın rükünlerini yerlerinden geçiktiren şeydendir. Az düşünmek ise, kendisinden sakınma mümkün olmayan şeydendir. Bu durumda musallî, o düşünmeyi sanki yapmamış gibi olur. **Tuhfet'ul-Fukahâ'da böyle zikredilmiştir.**

بَابُ سُجُودِ الْتِلَاقِ

TİLÂVET SECDESİ BÂBI

Tilâvet secdesi, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre ve İmâm A'zam' (Rh.A.) la ilgili bir rivâyete göre, vüs'at (1) yönünden vâcibdir. (2) İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre ve yine İmâm A'zam' (Rh.A.) a alt bir rivâyete göre fevren (3) vâcibdir. İnâye'de böyle zikredilmiştir. (4)

Bu tilâvet secdesinde namazın şartları ile beraber secdelerin tesbihini okumak vardır. Yâni : (سبحانَ رَبِّنَا لَا إِلَهَ إِلَّا

) (Sübhâ-

nâ rabbiye'l alâ) demek vardır. Onların şartları ise yukarıda geçmişi : Tekbir alırken niyet etmek ve Kîble'ye yönelmek, avreti örtmek ve iki çeşit temizlik gibi.

(1) Vüs'at : Geniş zamanda, mühlet ile.

(2) Hanefilerden başka bütün Ulemâ'ya göre, Secde-i Tilâvet sünnettir.

Hanefilere ve Şâfiilere göre secde için âyetin kasden dinlenmesi şart değildir. Rastgele işitenlerin de secde etmeleri gereklidir. Yalnız Şâfiilere göre, rastgele işiten bir kimseye, secde etmek kasden dinleyene olduğu kadar kuvvetle sünnet değil, müstehâbdır.

Tilâvet secdesinin vücûbiyeti Kitap (Necm süresi; âyet : 62, Alâk süresi; âyet : 19, İnşîkâk süresi; âyet : 21) ve Sünnet ile sâbittir. Hanefiler bu yukarıdaki üç âyet-i kerîme ile istidlâl ederler.

Secde âyeti okununca hemen secde edilmesi, mümkün olmadığı takdirde okuyan veya dinleyenlerin «Semi'nâ ve eta'nâ ğufrâneke Rabbenâ ve ileykelmasîyr» demeleri müstehâbdır.

Secdeye, Secde-i tilâvet niyetiyle eller kaldırılmaksızın (Allahu Ekber) denilerek varılır, secdede üç kere, «Sübhâne Rabbiyel a'lâ» veya bir kere «Sübhâne Rabbinâ in kâne vâdu Rabbinâ lemef'ülâ» denilir. Sonra «Allahu Ekber» denilerek secdeden kalkılır.

Tilâvet secdesine ayaktan inilmesi; bu secdeden kalkarken ayağa kadar kalkılması ve böyle ayağa kalkarken de «Ğufrâneke Rabbenâ ve ileykel masîyr» denilmesi müstehâbtır.

(3) Fevren : Acele olarak, mühletsiz, hemen ve zamanında.

(4) Zâhirîyye'de denmiştir ki; Ulemâ, Tilâvet secdesinin vücûbiyyete sebeb olduğu hususunda ittifak hâlindedirler. Dinleme husûsunda ihtisâftadırlar. Bazıları : Dinlemek bir sebebedir. Sarîh olan sebebin tilâvet olduğunu, demişlerdir.

Elleri kaldırırmaksızın secde, iki tekbîrin arasında vâcibtir. Yâni tilâvet secdesi yapmak isteyen kimse, önce ellerini kaldırırmaksızın tekbir alır ve secde eder. Ondan sonra yine tekbir alır ve başını secdeden kaldırır. Bu secde, namaz secdesi gibi yapılır. Bu söz, İbni Mes'ûd' (R.A.) dan mervîdir.

Yine tilâvet secdesi, teşehhûd etmeksizin ve selâm vermekszin iki tekbîr arasında vâcibdir. Çünkü teşehhûd ve selâm tehâllül (5) içindir. Tehâllül de, tahrîmenin daha önce geçmiş olmasını gerektirir. Burada tahrîme bulunmadığından teşehhûd ve selâm da yok olmuştur.

Tilâvet secdesi bilinen ondört âyetten birinin okunmasıyle vâcib olur. O bilinen âyetler : A'râf sûresinin sonunda; Ra'd, Nahl, Benî İsrâîl ve Meryem sûrelerinde; Hac sûresinin ilk yarısında; Furkân, Neml, Secde, Sâd, Hâ-mîm (es-Secde), Necm, Înşîkâk ve Ikra' sûrelerindendir. (6)

Şâyet, üzerine edâ ve kazâ i'tibâriyle namaz lâzım gelen bir kimse secde âyetini okusa, ona secde vâcib olur. Bu duruma göre tilâvet secdesi, secde âyeti okuyan sağıra vâcib olur. Çünkü sağır edâ ve kazâ ehlindendir.

Yine tilâvet secdesi; secde âyetini, okuyan cünub, abdestsiz ve sarhoşa da vâcib olur. Çünkü onlar kazâ ehlindendir.

Tilâvet secdesi; kâfir, mecnûn (7), çocuk, hayîzli ve lohusaya vâcib değildir. Çünkü onlar edâ ve kazâ için ehil degillerdir.

Ondört âyetten bir âyeti işten kimseye, dinlemeyi kasd etmese de (8), tilâvet secdesi vâcibtir. İster o kimse secdeyi anlasın ve isterse

(5) Tehâllül : Namazı bitirip çıkmak.

(6) Tilâvet Secdesi :

A'râf (7); âyet : 206.

Ra'd (13); âyet : 15

Nahl (16); âyet : 49.

Isra' (17); âyet : 109.

Meryem (19); âyet : 58.

Hac (22); âyet : 18 ve 77.

Furkân (25); âyet : 60.

olmak üzere, Hanefilere ve diğer bazı âlimlere göre 14 yerededir.

Neml (27); âyet : 26.

Secde (32); âyet : 15.

Sâd (38); âyet : 24.

Fussilet (41); âyet : 38.

Necm (53); âyet : 38.

Înşîkâk (84); âyet : 21.

Ikra' (Alâk) (96); âyet : 19.

(7) Buradaki mecnûndan maksad; kendini kaybetmiş, bayığın vaziyette olmayan mecnûndur. Bu şekilde olmayan bir mecnûn Tilâvet secdesini işittiği zaman, secde etmesi lâzım gelir. Fakat mutbık yâni bayığın haldeki mecnûn bunun aksinedir..

(8) «Her ne kadar kasd etmese de» sözünün sebebi şudur : Çünkü Peygamberimiz (S.A.V.); «Secde onu işten ve okuyana terettüb eder.» (Buhârî) buyurmuştur. Bu lâfîz vücûh ifâde eder. Kasdetmekle sınırlı değildir.

(Hidâye)

anlamasın, şâyet ona secde âyeti okunduğu haber verilirse, secde vâcib olur. **Kâdîhân** (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Yukarıda zikredilen sağır, cünub, abdestsiz ve sarhoşdan secde âyetini işitmekle de secde vâcib olur. Yine tilâvet secdesini, uyuyan kimseden işitmekle secde vâcib olur.

Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki : «Bir kimsenin, tilâvet secdesini, uyuyan kimseden işitmesi meselesinde ihtilâf edilmiştir. Sahîh olan, secde nin vâcib olmasıdır.»

Secde âyetini, kuştan (9), daimî deliden (mecnûn-ı mutbık), sadâdan (yankı) ve ımâma uyan kimseden işiten kimse üzerine tilâvet secdesi, bunlar kırâata ehliyetleri olmadıkları için vâcib değildir. Bunlar tarafından yapılan okuma, okuma olmamış gibidir. İşitilen de dinlenmemiş gibidir. İlk üçün, yâni kuş, daimî delî ve sadânın, ehil olmadıkları açıktır. Dördüncüsü, yâni ımâma uyanın ehil olmamasının sebebi ise şudur : Çünkü ımâma uyan kimse, imâmın tasarrufu kendisine ulaşlığı için, kırâatten menedilmişdir. Menedilmiş (Mahcûr) in tasarrufu için ise hüküm yoktur. Cünub, hayızlı ve bunlara benzeyenler bunun aksinedir. Çünkü onlar kırâattan nehyedilmişlerdir. Nehy ise, hîcr (menetme) den başkadır.

Câmi'ul-Kebîr'in telhîsinde demiştir ki : «İmâma uyan kimseden secde âyetini işitmek, deliden, kuştan ve sadâdan işitmek gibidir. Bir şey icâb etmez»

Yine Kâdîhân demiştir ki : «Tilâvet secdesi, üzerine namaz vâcib olan kimseye, secde âyetini okuduğunda vâcib olur. Ya da secde âyetini, üzerine namaz vâcib olan kimseden işittiğinde vâcib olur. Ya da hayz veya nifâs sebebiyle; cünûn sebebiyle; küfür sebebiyle veya küçüklük sebebiyle üzerine namaz vâcib olmayan kimseden işittiğinde, secde vâcib olur.» Bu ikisi arasında ise mecnûn hakkında açık bir muhâlefet vardır.

Ben derim ki; bunda uzlaşturma yolu şudur : **Şüphesiz Kâdîhân'** (Rh.A.) in mecnûn'dan maksâdi, daimî olmayan «ayık olan» delidir. Telhîs sâhibinin maksâdi ise, daimî delidir.

Nevâdir'den Zâhidi' (Râ.A.) nin naklettiği şu şey bunu te'yîd eder : «Delilik (cünûn), kısa olurda, bir gün bir gece veya bir gün bir gece-

(9) **Zeylâî** demiştir ki : Tuti kuşu (İşittiği sesi taklid eden, bazı sözleri ezberleyip tekrarlayan papağan cinsinden bir kuş) bir secde âyetini tekrarladığı zaman, onu işten kimseye secde sahîh olarak gerekmez. Bir kavle göre; «Gerekir.» (Vâcibdir) (Kezâ Zahîriyye)

Radyo v.b. cihâzlardan işitilen secde âyeti için de ihtiyâten secde edilir.

(Ö. N. Bâlmen)

den daha az olursa, o mecnûna, secde âyetini okumak veya işitmek ile secde lâzım gelir,» demiştir.

Bunun tahkîk ve tedkiki şudur : Şüphesiz delilik üç mertebedir : Birinci mertebe **kısa delilikdir**. Nitekim yukarıda anlatıldı. İkinci mertebe **daimî olmayan kâmil delilikdir**. Bu delilik kışadan daha çok olur. (Üç gün üç geceden daha kısa.) Lâkin bu delilik bazan gider. Üçüncü mertebe **daimî olan kâmil (tam) delilik**tir. Bu delilik aslâ gitmez.

Şâhislar da, delilik gibi tilâvet secdesine nazarla üç mertebedirler.

O mertebelerin ilki, secde âyetini okumasıyla kendi üzerine ve kendinden secde âyetini işten başka kimsenin üzerine secde lâzım gelendir. «**Kısa (Geçici) deli**» bu kabildendir ki o Nevâdir'de zikredilendir.

İkinci mertebe, secde âyetini okumasıyla üzerine secde lâzımı gelmeyendir. Lâkin ondan secde âyetini işten başkası üzerine secde lâzım gelir. **Dâimi olmayan kâmil deli** bu kabildendir. **Bu, Kâdihân' (Rh.A.)** in zikrettiği deliliktir.

Üçüncü mertebe secde âyetini okumasıyla kendi üzerine ve kendisinden işitmekle başkası üzerine bir şey lâzım gelmeyendir. Bu, Telhîs sâhibinin zikrettiği deliliktir.

Bu araştırma, Melik'ul-Allâm olan **Yüce Allah' (C.C.)** in yardımıyla benim için burada kolaylıkla tamâm oldu. Doğruyu ilhâm eden **Allah' (C.C.)** a hamd olsun, dönülecek ve sığınılacak olan O'dur.

Namaz içinde olan tilâvet için, tilâvet secdesi, namazın rükûu ve súcûndan başka, bir rükû ve súcûd ile edâ edilir. Şâyet rükû, secde âyetinin peşisîra yapılırsa - eğer musallî, rükûun tilâvet secdesi ile olmasına niyet ederse - tilâvet secdesi namazın rükû ile edâ edilir.

Yine, tilâvet secdesi, namazın rükûu ile edâ edildiği gibi, kıráatin peşisîra, - her ne kadar musallî tilâvet secdesi olmasını niyet etmese de - namazın secdesiyle de edâ edilir. Yâni şâyet musallî, namazı içinde secde âyetini okursa, eğer dilerse tilâvet için rükû eder, dilerse tilâvet için secde eder, ondan sonra doğrulup okur. **Çünkü secde den maksûd, Ma'bûd (C.C.) için huşûnun gösterilmesidir.** O huşû, secde ile hâsil olduğu gibi, rükû ile de hâsil olur.

Tilâvet secdesi, namaz secdesi ile de edâ edilir. Çünkü namaz secdesi, her bakımından tilâvet secdesine uygun olur. **Muhît'de böyle zikredilmiştir.**

Hulâsa'da denmiştir ki : Ulemâ, şüphesiz tilâvet secdesi, tilâvet için niyet edilmese de, namaz secdesi ile edâ edilir, diye icmâ etmişlerdir. Fakat, rükûda ihtilâf etmişlerdir.

Hâherzâde (Rh.A.) adıyla tanınan Şeyh'ul İslâm; «Rükûun tilâvet secdesi yerine geçmesi için, rükûda tilâvet secdesi için niyet lazımdır» demiştir.

İmâm Muhammed (Rh.A.) bunu böyle tâyin ve tahdîd etmiştir.

Her ne kadar imâma uyan kimse âyeti işitmese de, imâma uyması gerektiği için, imâma uyan, imâmin secde âyetini okumasıyla secde eder.

Eğer secde âyetini imâma uyan kimse (mü'tem) okursa, imâm da mü'tem de aslâ secde etmez. Çünkü malûmdur ki, imâma uyan kimse mahcûrdur. (Yâni okumaktan menedilmişdir) ve mahcûrun fiili için aslâ hüküm yoktur. Yâni ne namaz içinde, ne de namazdan sonra, imâm ve imâma uyan secde etmezler. **Namazın dışında bulunan kimse bunun aksinedir.** Eğer o namazın dışında olan kimse secde âyetini, imâma uyandan işitse, bu takdirde onun üzerine secde vâcibdir. Çünkü hicr (menetme), namaz kılanlar hakkında sâbit olmuştur. Böylece, o namazın dışında olan kimse, namaz kılanlardan sayılmaz.

Musallî secde âyetini namaz kılmayandan işitse, namaz içinde secde etmez. Zirâ o âyet namaza âid değildir. Çünkü namaz kılanların bu secdeyi işitmeleri namazın fiillerinden değildir. O secdenin sebebi gerçekleştiği için, bil'akis o musallî namazdan sonra secde eder.

Eğer musallî namaz içinde secde etse câiz değildir. Çünkü musallî, namazın rükünlerinden olmayan şeyi namaza sokmaktan nehy olunmuştur. Ancak secde, namazın dışında bir sebeb ile kâmil şekilde vâcibdir. Şu halde, eğer musallî namaz içinde edâ etse, nâkîs şekilde vâki olur. Bu durumda, o noksân sebebiyle uhdeden çıkmaz. Bilâkis musallî, secdeyi iâde eder. Namazı iâde etmez. Çünkü sâdece secde etmek, namazın hürmetine aykırı olmaz.

İmâm ile beraber namazda olmayan bir adamı, secde âyetini imâmdan işitse ve hiç imâma uymasa veya imâma bir diğer rek'atta uysa, sebebin varlığından ve edânm yokluğundan dolayı o adam namazın dışında secde eder.

Eğer o adam, secdeyi işittiği rek'atta, imâmı secde etmezden önce imâma uysa, imâm ile beraber secde eder. Çünkü o adam, şâyet secde âyetini işitmese bile, imâm ile beraber secde eder. Nitekim daha önce anlatıldı. Şu halde burada secde etmesi daha uygundur.

Eğer o adam secde âyetini işittiği rek'atta, imâmı secdeyi yaptıktan sonra imâma uysa, mutlakâ secde etmez. Yâni gerek namazda ve gerekse namazın dışında secde etmez. Çünkü adam o rek'ate yetişmekle o secde için müdrik olmuştur.

Yeri namaz içinde olan bir tilâvet secdesi, namazın dışında kazâ edilmez. Çünkü o secde namaza âiddir. Ve o secdeye namazın meziyyeti (üstünlüğü, tamlığı) vardır. O hâlde nâkîs ile edâ etmek lâzım gelmez.

Musannîf, namaz içinde vâcib olan ile edâsının yeri namaz dışında olan tilâvet secdesini birbirinden ayırmak için, «namaz içinde vâcib olan bir secde» dememiştir. Nitekim musallî secdeyi kendisiyle beraber olmayan kimseden veya imâmından işitse ve o imâma bir başka rek'atta uysa, tilâvet secdesi vâcib olduğu gibi.

Bir kimse namazın dışında secde âyetini okuyup peşisâra secde etse ve namaza başladığında, namaz içinde secde âyetini tekrâr okusa, tekrâr secde eder. Çünkü o kimse, şâyet namazdan önce secde etse, namaz içinde vâcib olan secde meydana gelmiş olmaz.

Eğer o kimse namaza başlamadan önce secde etmezse, namaz içinde bir secde yeter. Çünkü her ne kadar meclis (yer) bir değil ise de, namaz içinde olan secde, namazın gayri olan secdeyi tâbî kılmıştır. Nitekim bir kimse secde âyetini bir mecliste tekrâr etse, bu takdirde bir secde yettiği gibi. Gerek o musallî secde âyetini bir meclisde iki kere okusun, ondan sonra secde etsin veya bir kere okuyup secde etsin, ondan sonra o meclisde secde âyetini yine okusun müsâvîdir. **İki meclisde okusa, bir secde yetmez.** Şu halde eğer o kimse secde âyetini iki meclisde tekrar etse, iki secde vâcib olur. Eğer o kimse secde âyetini bir meclisde tebdîl etse, yâni bir meclisde birinci âyetin yerine başka bir secde âyeti okusa, bir secde yetmez. Bilâkis, iki secde icâbeder. **Asıl olan şudur ki : Şüphesiz secdenin mebnâsı (esâsı), güclüğü savmak için tedâhül (10) üzerinedir.** (11) **O secde sebebde tedâhül etmiştir, hükmde tedâhül etmemiştir.** O sebeb (12), ihtiyât için ibâdetlere daha uygundur. Hükümde tedâhül (13), şeriat sâhibinin keremini göster-

(10) **Tedâhül :** Bir şeyin diğer bir şeye hacim ve miktârı ziyâde olmaksızın girmesinden ibârettir. (Ta'rifât, Seyyid-i Şerîf)

(11) Yâni hepsinin bir tilâvet gibi kılınıp, bir tânesinin sebeb olması, kalanının da ona tâbi olmasıdır. Bu da ibâdete daha läyikdir. Çünkü onun sebebiyyetinin vücûbiyetine rağmen terkedilmesi kötü bir fiil (günâh) dir. (Hâdimî)

(12) **Sebeb :** Hükme ulaşmaya yol açan ve hükme tesiri olmayan şeydir.
İillet : Kendisine hükmün vücûbu izâfe edilen şeydir.

(13) Yine bir çok tilâvetin bir tilâvet gibi kılınıp birinin onların evveline ve sonrasına sebeb ve nâib kılınmasıdır.

Hükümde tedâhûlde sebeb, ancak evveline nâib olur. Şöyleki; bir kimse bir kaç kere hattâ bir kaç yerde ve muhtelif zamanlarda zinâ etse tek hadd'e (cezâya) müste-hâk olur. Şâyet, o kimse zinâ edip bir hadd görse, eğer sonra yine zinâ etse - bir mekânda da olsa - ikinci defa hadd gerekir.

Kazif (ehli nâmûs bir kadına iftirâ ile zinâ istinâd etmek) bunun hilâfinadır. Bir

mek için ukûbâta (cezâlara) daha uygundur. Tedâhülün mümkün oluşu, ayrı olanları ihtiyâ ettiğinden dolayı meclisin bir olduğu zamandaır. Şu halde şâyet meclis ayrı ayrı olsa, hüküm asl'a döner.

Hakîkat yönünden ayrılık bulunduğu ve fakat hüküm yönünden cemeden bulunmadığı için, bez çözülmesi ve bir daldan diğer bir dala geçilmesi (bir yerden bir yere geçilmesi) tebdil-i mekândır. (14)

Mescidin ve evin köşeleri bunun aksinedir. Şüphesiz köşeler imâma uymanın sıhhatinin delili ile bir tek yer hükmündedir.

Az bir iş mekânı (meclisi) değiştirmek değildir. Otururken kalkmak gibi. Bu takdirde, bir secde yeter. Gerek o secde az fiilden sonra vâkî olsun - meselâ bir kimse secde âyetini okuyup peşisira ayağa kalkıp ondan sonra secde âyetini tekrar okuyup peşisira secde etse - veya gerekse o secde az fiilden önce olsun - meselâ secde âyetini okuyup peşisira secde edip ondan sonra ayağa kalkıp peşisira secde âyetini tekrar okusa - bir tek secde yeter.

Yine bir adım veya iki adım yürümek, bir lokma şey yemek, bir yudum şerbet içmek, az bir söz konuşmak ve meclisi değiştirmeyen şeylelerden bunlara benzeyen; oturmak, bir şeye dayanmak, hayvana binmek ve inmek gibi şeyleler meclisi değiştirmez.

Şu secde bunun aksinedir : Şâyet bir kimse bir başka secde âyeti okusa veya bir kaç adım yürümek gibi çok bir işden sonra, secde âyetini tekrar etse (15), şüphesiz bir secde yetmez.

Bir kimse musallî olmayıp hayvan üzerinde binici olduğu halde secde âyetini tekrâr etse, secdeyi de tekrâr eder. Çünkü hayvanın yürümesi, hayvana binmiş olana izâfe edilir. Hattâ o binicinin, hayvanın

kimseye, bir kere o suçtan cezâ tatbik edilse sonra bir kaç defa kazîf suçu işlesse ona ceza tatbik edilmez. Çünkü ondaki âr yalanının ortaya çıkmasından dolayı binici ile yok olmuştur.

(Abdûlhalîm)

Hadd (çoğulu Hudûd) : Lûgatta menetmek mânâsmadır. İslâhda ise zînâ, iğti ve hırsızlık gibi fiillerin sebeplerini minden mânilerdir ki bunların bazıı dayak, bazıı el kesmek, kelle kesmek gibi şeyledir.

(14) Bu hususu biraz daha açıklayalım :

Mekân değiştirilen yerlerin her birinde secde âyeti okunsa bir tilâvet secedesi kâfi gelmez. Meselâ; bir çözgücü (arışçı) çivinin birinin başında okuduğu secde âyetini diğer çivinin başında da okusa, tilâvet secedesi yapması gereklidir. Çözgücü, yani arışçı dokumacılıkta atıkların geçirildiği uzunlamasına iplerin bulunduğu âletin başında iş yapan kişi, demektir.

Yine bir ağacın dalında bulunan kimse secde âyetini tilâvet etse, aynı âyeti ağacın diğer dalına geçip okusa, her dalında okuduğu secde âyetinden tilâvet secedesi yapması gereklidir. Çünkü her dal ayrı bir mekândır.

(15) Câmi'ul Kebîrin Telhisinde de böyledir.

zarar verdiği şeyi ödemesi gereklidir. Bu durumda, binicinin yeri, arza itibâr edilir. Yoksa hayvanın sırtına değil.

Musannifin; «musallî olmayıp», demesine sebeb şudur: Çünkü namaza hürmet, mekânları bir tek mekân gibi yapar. Eğer tek mekân olmamış olsa, o binicinin namazı sahîh olmaz. Çünkü mekânın ihtiâfi namazın sıhhatini meneder.

Bir kimse secde âyetini gemide iken tekrâr etse - her ne kadar o kimse gemide namazda olmasa da - secdeyi tekrâr etmez. Zira gemi ev gibidir. Geminin yüzmesi, o kimseye izâfe edilmez. **Yüce Allah (C.C.)**

Kur'ân-ı Hakîm'de : (﴿ وَجْهِنَّمَ)

«(Gemiler) onları götürdüler.» (16) buyurmuştur.

Eğer musallî secde âyetini bir rek'at namazda tekrâr etse, meclis bir olduğu için, kiyâsen (17) ve istihsânen bir secde yeter. Eğer iki rek'atta tekrâr etse, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, yine bir secde yeter.

Secde âyetini işten kimsenin meclisinin değişmesi, üzerine diğer secdeyi gerektirir. Fakat okuyanın üzerine diğer secdeyi gerektirmez. Aksi olmaz. Yâni okuyan kimsenin yerinin değişmesi, işten üzerine diğer secdeyi gerektirmez.

Secde âyetini işten kimse, secdeden başını, okuyan kimseden önce kaldırılmaz. Âyeti okuyan kimse iştene âdetâ imâm gibidir.

İmâmın gizli okunuş ile kıldığı namazda secde âyetini açıkdan okuması mekrûhtur. Çünkü açıkdan okumak cemâati okunan şeyin sıhhâtinde şüpheye sevkeder. Ancak hemen peşisâra rükûa niyet ederse, mekrûh olmaz.

Yine imâmın secde âyetini terk edip, geri kalanını okuması da mekrûhtur. Çünkü imâmın o secde âyetini terketmesi, secdeden çekinmesi ve üzerine secdenin lüzümündan kaçması kuruntusunu verir.

(16) Bk. Yûnus sûresi (10); âyet : 22.

(17) **Kiyâs :** Bir şeyin hükmünü diğer bir şeyin hükmüne benzetmek ve benzeyenin de o hükmü ispat etmektir. Meselâ, şarap içmek sarhoşluk verdiği için haramdır. Rakı da sarhoş eder. O halde Rakı içmek de haramdır, gibi. Eğer hükmün haram olmasına sebeb olan illet gayet açık ise o kiyâs-ı celi denir. Kiyâs denilince bu anlaşılır. Illet birden anlaşılmaz da çok dikkat ve inceleme ile anlaşılırsa ona kiyâs-ı hafî yahut istihsân denir. Bununla berâber kiyâs-ı celi'ye mukâbil olan delile de istihsân denilir. Bu delil yâ bir âyet veya bir hadis, yâ iemâ veya zarûret olabilir.

Hüküm : Mükellef olan kulların fiillerine teallük eden ilâhi hitâbin sebebidir. Meselâ, «Namaz kıl» hitâbinin eseri, namazın farz olduğunu.

Mahkûmunbih : Mükellefin fiiliidir.

Mahkûmunaleyh : Mükellef olan insandır.

Yine secde âyetine bir âyet veya bir kaç âyet eklemek, üstünlük kuruntusunu savmak için mendûbdur. İshitene şefkat için secde âyetini okuyan kimsenin gizlice okuması da mendûbdur.

Ayağa kalkıp ondan sonra secde etmek de mendûbdur. Bu, Âişc' (R.Anhâ) den rivâyet edilmiştir. Çünkü tilâvet secdesine kıyâmdan inmek daha kolay ve daha tâmdir.

بَابُ أَجْنَابِنْ

CENÂZELER BÂBI

Cenâiz, cenâzenin çoğuludur. Cenâze, cîm'in fethiyle ölü (meyyit) demektir, ve cîm'in kesriyle tâbût'dur.

Ölüme hazır olan kimseyi kabre konulduğu şekilde, sağ tarafı üzere Kîbleye yöneltmek sünnettir. Zirâ Kîbleye yöneltmek ölü için şerefdir. Sırtı üzere yatırıp iki ayaklarını Kîbleye yöneltmek de câizdir. Çünkü rûhun çıkması kolay olur. Birincisi sünnettir. Yüzünün Kîbleye doğru olması, semâya doğru olmaması için başı bir miktâr kaldırılır.

O ölüme hazır olan kimsenin yanında Şehâdeteyni zikrederek yâni :

اَشْهَدُ اَنْ لَا إِلَهَ اِلَّا اللَّهُ وَآشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

(Eşhedü enlâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden abdûhû ve rasûlûh) diyerek telkin yapılır. (1) Çünkü birinci şehâdet ikinci şehâdetsiz kabûl edilmez. Ona bu iki şehâdeti söyle, diye emredilmez. Çünkü canı sıkılıp reddetmesinden korkulur. (2)

Ölmesinden sonra çenesi bağlanır ve iki gözleri yumdurulur. Durum bize böylece intikal etmiştir. Burada onun sûretini güzelleştirme vardır. Böylece, istihsân olarak kabûl edilir.

- (1) Ölmek üzere olan kimseye **muhtezar**, Muhtezarın yanında şahâdeteyni zikretmeye ve kabrinde yapılacak muayyen hitâbeye **telkin**, meyyitin yıkanılmasına **gaslimeyyit**, meyyitin yıkanılmasından kabrine defnedilmesine kadar lâzım gelen şeylere ve bu şeyleri tâdîrik etmeye **techîz**, meyyiti kefenlemeye de **teksîn** denilir.
- (2) Veya kelime-i tevhîd «Lâ ilâhe illâllah» yüksek sesle telkin edilir.
Vefat eden kimsenin gözleri açıksa, yumulur ve kısaca; «Bismillâhi ve alâ milleti Resûlillah...» denilir. Bu mesnûndur. Resûlullah' (S.A.V.) in bunu Ebû Seleme' (R.A.) in gözlerini yemdiği zaman buyurduğu rivâyet edilir.

Bir kimsenin vefâtını insanlara i'lân etmekte mahzur yoktur. Tec-hizinde acele edilir. Kefeni buhurlanlığı gibi, tek sayı olarak üç kere veya yedi kere buhurlanmış serîr (teneşir, sedir) üzerine konulur. Çün-kü güzel koku ile buhurlanmakta ölüye ta'zîm vardır. Tek sayının seçil-mesi Resûlüllâh' (S.A.V.) in şu kavlinde dolayıdır. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) buyurmuştur ki :

إِنَّ اللَّهَ وَرَبِّنَا مُحَمَّدًا أَعْلَمُ بِالْوَجْهِ

«Şüphesiz Allah tek'dir, tek'i sever.» (Buhârî, Sünen-i Ebû Dâvûd Sünen-i Nesâî, Sünen-i Dâremî, Ahmed bin Hanbel, Tayâlisî.)

Meyyitin giyecekleri çıkartılır ve galiza olan avreti örtülür. Bir kavle göre; «Gerek galiza ve gerekse hafife olan avreti örtülür.» Suyun çıkarılması güç olduğu için, mazmaza ve istinşaksız abdest verilir. İyice temiz olsun diye üzerine sidr (3) ve çöven (4) ile kaynamış su dökülür. Eğer sidr ve çöven bulunmazsa, maksâdin aslı hâsıl olsun diye hâlis su dökülür.

(3) **Sidr (Nabk) :** Yakındogu'da yetişen bir çeşit **hünnâp** (çigde) dir. Arabistan Kirazı da denir. İlmi adı, *zizyphus slotus*dur. İki çeşidi vardır. Dikenli ve zararsız olanına **Ubri**, dikenli olanına da **Dâl** denir. Meyvesine Nabk denir. Hoş kokuludur.

Ubri olanı nehirlerde, **Dâl** olanı karada yetişir. Boyları 2 - 8 metre arasında değişir.

Meyvelerinin şekli zeytini andırır; önce yeşil, olgunlaşınca kırmızı olur; eti beyaz, tatlı ve glutenlidir. Taze ve kuru olarak yenir, reçeli yapılır.

Meyyitin gaslinde sidr kullanmak müstehâbdır. Ancak sidr yaprağını suya atmak gereksizdir. Müstehâb olan sidri ilk yıkayısta kullanmaktır. Bazı âlimler; her yıkayısta sidr kullanılması gerektiğini söylemişlerdir.

Ubri olanı yâni suda yetişenı yıkanmak, gusletmek için kullanılır.

Kuru olanı yemekten önce yenecek olursa iştahi açar. Yine kuru olanı mide ve bağırsakta bulunan fazla suları giderir.

Üçte bir şeker karıştırılarak yapılan reçeli yenilecek olursa harareti giderir.

Yaprakları kurutularak dövülür ve yıkanırken sabun yerine kullanılacak olursa deriyi temizler, cildi güzelleştirir.

Yapraklarının suyu ile saçlar yıkanacak olursa, rengini kırmızıya döndürür, saçdaki yağları alır, dökülmeyi önler. Ayrıca başta bulunan yaralara da iyi gelir.

Eczacılıkta, hafif müşhil ve göğüs yumuşatıcı ilaçlarla bazı merhemelerin bileşiminde bulunur. (*Lisânü'l Arab*, *İbn Manzûr*, *Ebu'l Fadl Cemâlüddîn - Mucem u'l Büldân*, *Şâhabeddîn Hamevî - Mutemet*)

(4) **ÇÖVEN:** (Hurd - Üşnân): Kökü, dalları, sabun katılmış gibi suyu köpürtme özelliği olan bir bitkidir. Kumlu topraklarda yetişir. Kendisi ve külü elbise v.s. yıkamakta sabun gibi kullanılır. Buna **sabunotu** diyenler de vardır. İlmi adı *Salsola calidir*.

Çiçekleri kırmızı, sarı veya pembe olur. Boyu 2 santimetre kadardır.

Bilhassa, köksapı kaynatılacak olursa sabun gibi köpürür. Ayrıca helvacılıkta da kullanılır.

Meyyitin başı ve sakalı hatmî (5) ile yıkanır. Çünkü kırın çıkarılmasında hatmî en uygundur. Eğer hatmî bulunmazsa, sabun ile ve sabuna benzer şey ile yıkanır.

Bundan sonra, yıkanmasında önce sağından başlanması için, meyyit sol tarafına döndürülür. Hattâ meyyit, teneşir tahtasına yaklaşan yerine su ulaşincaya kadar su ve sidr ile yıkanır. **Ondan sonra sağ tarafına döndürülür, aynı şekilde, tahtaya yaklaşan yerine su ulaşincaya kadar yıkanır.** Bundan sonra, yıkayan kimse (gassâl), meyyiti kendine dayayarak oturtur.

Kefene pislik bulaşmasın diye meyyitin karnı hafifce mesh edilir. Dışarı çıkan yıkanır. meyyit tekrâr yıkanmaz. Abdesti de tekrarlanmaz. Çünkü yıkama nass ile mâmûmdur. Şüphesiz nass da bir defa hâsil olmuştur.

Sonra, kefenleri ıslanmasın diye bir bez ile meyyitin yaşılığı kırulanır. Meyyitin tırnağı kesilmez ve saçları taranmaz. Çünkü tırnak kesmek ve saç taramak süslenmek içindir. Meyyitin ise buna ihtiyâci yoktur.

Başı ve sakalı üzerine buhûr (6) konulur. Çünkü güzel koku sünnettir. Secde yerlerine, yâni alnına, burnuna, dizlerine ve ayaklarına da

(5) HATMÎ (Hitmî): İlmi adı Althaea officinalisdir.

Kökü çok senelenmiş, pembe beyaz çiçekli, uzun boylu, yumuşak ot gibi bir nebatdır. Sulak yerlerde yettiği gibi özel olarak da yetiştirilir. Çiçeği güle benzer.

Eczacılıkta ve hekimlikte yumuşatıcı olarak kullanılır.

Çiçeği kaynatılır, ağrıyan yerlere sürülsürse, ağrıları giderir.

Hatmî suyu apseli yaraya tatbik edilecek olursa, apseyi dağıtır, cerâhatı söker.

Dalları tâze olduğu müddetce kökü de yapraklarının hassasına sahiptir.

Hatmî tohumu kaynatılıp, suyu içilecek olursa böbrek taşlarını döker.

Kaynatılmış hatmî suyu bağırsak iltihaplarına şifâdır. Midedeki gaz ağrularını giderir. Kan deverânını normal hâle döndürür.

Göz kapaklarındaki şınlere hatmî suyu ile banyo yapılacak olursa, şınlıkları giderir.

Hatmî yaprağı suyu ciger ve yan ağrularına faydalıdır. Hatmî suyu kadınların terleme ve titremelerine de iyi gelir.

Hatmî suyundan bir miskal (4,807 gram) içilecek olursa, kulunç ağrularına iyi gelir. Merhem yapılip, sürülecek olursa sinirden mütevelli adale ağrularını keser.

(6) BUHÛR (Bahr): Bir çeşit tütsüdür.

Hindistan'da ve daha çok Afrika'da yetişen bir çeşit ağaçın kabuklarını çizmekle elde edilen Zamk - reçine, günlük. Yakıldığı zaman güzel kokar, fenâ kokuları defeder.

kâfûr (7) konular. Çünkü meyyit, sağlığında secde ederken bunlar üzerine secde ederdi. Öyleyse onlara saygı için ve çabuk bozulmasından korumak için (meyyite bundan) fazlaşıyla tahsis edilir.

Şâyet meyyitin üzerine su aksa veya yağmur yağsa meyyit yıkamış olmaz. Suda boğulan meyyit de yıkanır. Kâdîhân (Rh.A.) böyle demistir.

MEYYİTİ KEFENLEMEK :

Erkek için kefenin sünnet olanı: İzâr, kamış ve lisâfedir. İzâr ile lisâfeden her biri başdan ayağa varincaya kadardır. Kamış ise meyyitin iki omuzlarından iki ayaklarına varıhcaya kadardır. Yakasız, cebsız, kolsuz olur ve etrâfi meyyitin üzerine dürülmez. (8) Sarık dolamak

(7) Kâfûr (Kâfûri) Kâfûr ağacından çıkarılan bir maddedir.

Hindistan'da yetişen defneye benzer bir küçük ağacın zamandan ibaret olan çok beyaz ve güzel, ve sert kokusu olan bir tıbbi maddedir.

Bir çok çeşitleri vardır. En iyileri kaysuri ve riyâhi olanlardır. İsmi adı **camphoradır**.

Mikrop öldürücü hassası olduğu gibi, akeşer iltihabı, kalb ve sinir ilaçlarının terkibinde de bulunur. Ayrıca kan durdurmakta kullanılır.

* Kâfûr'u ilk kullanan **Rabâh** isimli bir Melektir. Hz. Âdem' (A.S.) gasletliklerinde sıcak su ile bundan kullanmışlardır.

Meyvit için kâfûr kullanılmasının hükmü şudur: Kâfûr cismi katılaştırır, kokusundan da sinekler, böcekler kaçar. Ayrıca, onu kullanmak Melâike-i Kirâma bir ikramı sayılır. Ekseri ulemâ, misk kullanmayı da căiz görmüşlerdir.

(8) Muslim'de, Câbir (R.A.) Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) den şu hadisi şerifi rivâyet eder: Bir gün Peygamber (S.A.V.) hutbe okudu ve hutbe esnasında Ashâbından bir zâtın vefat ederek kifâyetsiz bir kefene sarıldığını, geceleyin defnedildigini söyledi. Müteakiben namazı kılınmaksızın geceleyin Cenâze defnedilmesini menedip, ancak insanın buna mecbûr kalmasını müstesna saydı ve ayrıca «Biriniz din kardeşini kefenlediği vakit onun kefenini güzel yapın, buyurdular.»

* **Cenâzelerin gündüzün defni müstehâbdır.** Geceleyin definleri de mekrûh degildir. Nitelikim Resûlullah' (S.A.V.) m geceleyin kabr-i şeriflerine tevdî edildiği İkrime' (R.A.) den mervidir. Yine Hz. Fatma' (R.Anhâ) m da geceleyin kabirlerine tevdî edildiği rivâyet edilir.

* **Bir meyyit yıkanmadan veya unutarak yalnız bir uzuví yıkanmadan kefene sarılacak olsa, kefen açılır, yıkanması tamamlanır.** Üzerine namaz kılınmış ise, hâde edilir. Kabre konulup da üzerine henüz toprak atılmamış olduğu takdirde de hukum boyeler. Ancak, toprak atılmış bulunursa, artık kabirden çıkarılması harâmdır. Yıkandıması sâkit olur, sadece kabri üzerinde tekrar namaz kılınır. Azhâr olan budur. Kefensiz olarak kabre konulmuş olduğu halde de artık kabri açılmaz.

müstahsendir. (9) Yâni başına sarık mesâbesinde bir bez dolamayı sonraki âlimler câiz görmüşlerdir.

Kadın için sünnet olan kefen : (Dir') (gömlek üzerine giydiği li-bâs), **izâr ve himâr** (başörtüsü), **lifâfe ve göğüslerini bağlamak için hırka** (bez parçası) dır.

Erkeğin kefeninde kifâyet miktârı olanı, izâr ve lifâfedir. Kadın için kifâyet miktârı, yine izâr ve lifâfedir, bir de himârdır.

Erkek ve kadın için kefenin zarûrî olanı, elbiselerinden mevcûd olandır. Meyyit kefenlenmek istediği zaman : Lifâfe yayılır ve izâr lifâfenin üzerine serilir. Meyyit gömleklenir ve izâr üzerine konur. Hayatında olduğu gibi, önce izârin sol tarafı, sonra da sağ tarafı meyyitin üzerine dürülür.

Ondan sonra lifâfe de izâr gibi, önce sol tarafı sonra sağ tarafı dürülür. Kadının üzerine, (dir') yâni gömlek giydirilir ve saç iki bölüm yapılp (dir') in üstüne, göğsünün üzerine konulur. Himâri da (dir') in üzerine lifâfenin altına konur. Eğer kefenin çözülmesinden korkulur ise iki tarafından bağlanır. Kefenin yıkanmış ile yenişi müsâvîdir. Yâni yeni olan için üstünlük yoktur. Meyyiti kumaş ve keten ile keflemekde mahzur yoktur. Kadınları ipekli kumaş ile, za'ferân (10) ve

(9) Bazı Âlimlere göre; meyyit tanımı bir âlim veya esraftan bir kimse ise sarık dolanır. Şâyet, meyyit sıfatsız bir kimse ise sarık dolanmaz.

* «Meyyitin alınma veya sargasına veya kefenine **ahdnâme** yani kendisinin imân üzere, ahd-i ezeli üzere sâbit bulunmuş olduğuna dair bazı mukaddes kelimeler yazılması takdirinde Allahu Teâlâ'nın mağfireetine nâil olacağı umulur,» denilmiştir. Ancak bu kelimelerin mesclâ Kelime-i Tevhid'in kabir içinde kalıp, bilâhere çiğnenmesi veya meyyitten akacak mâyiler içinde kalması muhtemel olduğundan mahzûrlu olduğu meydandadır. Fakat, meyyitin gaslinden sonra, tekfininden evvel alınına mürekkeple değil yalnız şahdet parmağı ile **Bismillahirrahmanirrahim**, göğsü üzerine de **Lâ ilâhe illâllâh** yazılması uygun görülmüştür.

(10) **ZAFERÂN** (Safran) : Soğanlı ve güzel çiçekli bir bitkidir. İlimi adı **Crocus**dür.

Çayır safranı, Hint safranı ve Kır safranı gibi çeşitleri vardır.

Safran bitkisinin tepeciklerinden yapılmış toz, suda kaynatıldığı zaman rengi çok güzel sarı bir sıvı elde edilir. Katıldığı şeylere özel bir tad ve güzel bir koku verir.

Bir çok ilaçın içinde boyalı maddesi olarak kullanılır. Ayrıca, uyarıcı, idrar ve âdet kanı söktürücüdür.

usfûr (11) ile boyanmış bez ile kefenlemekde mahzur yoktur. (12)

Malî olmayan meyyitin kefeni, hayatında nafakası üzerine vâcib olan kimsenin üzerine vâcibtir.

(11) **USFÛR (ASPUR):** Yalancı safran veya Papağan yemi olarak da bilinir. İsmi adı *Carthamus*'dur.

Akdeniz Bölgesinde yabani olarak yetişir. Mavi, turuncu veya sarı çiçekleri vardır. Çiçeklerinden boyalı edilir. Bilhassa ipekli elbiseleri boyamakta çok iyi netice verir. Ayrıca, tohumlarından yağı da çıkarılır.

Usfûr tohumu ezilir ve balla karıştırılıp kullanılırsa bilhassa çocukların ağızında, dilinde veya boğazında görülen iltihaplara, pamukçuk hastalığına iyi gelir.

(12) **Cenâze yıkama Hanefilere göre Sünnet ve icmâ ile vâcibtir.**

Sünnetten delilleri; Peygamber Efendimiz (S.A.V.) «Müslümanın Müslüman üzerinde altı hakkı vardır...» buyurması ve ölüktен sonra yıkamasını da bu haklardan saymasıdır.

Bu husûsta İcmâ-i Ümmet de vardır.

Cenâze yıkamanın Farz-i Kifâye olduğuna İcmâ-i Ümmet'in bulunduğuunu İmâm Nevevî (Rh.A.) nakletmiştir.

Cenâze yıkamak Hz. Âdem' (A.S.) den kalmıştır.

Yeryüzünde ilk cenâze namazı Hz. Âdem (A.S.) için kılınmıştır.

Übey bin Kâ'b (R.A.) dan rivâyet edildiğine göre; Hz. Âdem (A.S.) vefât edeceğini sırada Melâike-i Kirâm yanlarında kefen ve koku ile kazma, kürek ve zenbil olduğu halde Hz. Âdem' (A.S.) in yanına geldiler Hz. Âdem' (A.S.) in ruhunu kabzettikten sonra O'nun yakadılar, kefenlediler, kokuladılar, kabrini kazdılar. Meleklerden biri öne geçti, öteki Melekler onun arkasına durdular. Hz. Âdem' (A.S.) in oğulları da onların arkasında saff oldular. Cenâze Namazını kıldılar. Melekler kabrin içine girip, Hz. Âdem' (A.S.) i kabrine koydular. Üzerini kerpiçle kapattılar ve kabrin içinden çıktılar. Üzerine toprak çektiler. Sonra da; «Ey Âdemoğulları, işte ölüleriniz hakkında tutacağınız yol bu» dediler.

Abdullah bin Ahmed' (Rh.A.) in Müsned'inde de aynı meâlide Hadis-i şerîf mevaddudur.

Peygamber Efendimiz (S.A.V.) tarafından ilk defa kabrin üzerinde Cenâze Namazı kılınan Ensâr nakîblerinden ilk vefât eden Berâ' bin Ma'rûr (R.A.) dur. Berâ' bin Ma'rûr (R.A.) Ensârin Reislerinden ve oniki nakibinden biridir.

Berâ' bin Ma'rûr (Rh.A.) Safer ayında Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Medine'ye gelmeden bir ay önce vefât etmiştir. (622 M.) Resûl-ü Ekrem (S.A.V.) Medine'ye gelince Ashâbî ile birlikte Berâ' bin Ma'rûr' (R.A.) un kabrine gitti. Kabrinin üzerinde saff bağlayıp Cenâze Namazını kıldılar. «Allahım, O'nun mağfiret et, O'na rahmet lütfet ve O'ndan hoşnud ol» diye duâ buyurdular.

Ibn-i Hişâm' (Rh.A.), Ibn-i İshâk' (Rh.A.) dan nakline göre: Mescid-i Nebî inşâ edilirken Ashâbdan Ebû Umâme Es'ad bin Zûrâre (R.A.) vefât etti. Peygamber (S.A.V.) Efendimiz tarafından kılınan ilk Cenâze Namazı zikrettiğimiz iki zâttan birinin ya na'sına yahud kabrine olmuştur.

(İbni Hişâm (Rh.A.), Ibni İshâk (Rh.A.), Ibni Sa'd (Rh.A.))

Müslim'de geçen bir hadis-i şerîf'e göre; giyâbta kendisine Peygamberimiz (S.A.V.) ve Ashâbinin Cenâze Namazını kıldıği zât Hâfez İmparatoru Adham'a'dır. (Taberi'ye göre Hicretin 9. cu yılında Mekke'nin fethinden önce diyenler de vardır.) Ancak Ulemâ arasında gâibe namaz kılınması husûsunda ihtilâf vardır. **Hanefilere göre, gâibe namaz kılmak memnûdudur.**

Meyyitenin (vefat etmiş kadının) **kocası hakkında ihtilâf edilmiş** tir. Fukahâ arasında bazısı : «**Kefeni, kocası üzerine vâcibdir.**» Bazısı da, «**Vâcib değildir,**» demiştir.

Halbuki esah kavl, kadının kefeninin **kocası üzerine vâcib olmasıdır.** **Zâhîriyye**'de böyle zikredilmiştir.

Eğer meyyitin, nafakası üzerine vâcib olan kimsesi bulunmasa, o meyyitin kefeni Beyt'ul-mâl (Devlet Hazinesi) **üzerine vâcib olur.**

Meyyitin Namazı (Cenâze Namazı), **farz-ı kifâyedir.** Yâni bir kısım müslümanlar edâ ederse, bütün cemâatten düşer. Eğer hiç kimse edâ etmezse, cemâatin hepsi günahkâr olur.

CENÂZE NAMAZI KILINMAYAN KİMSELER :

Vefât eden her Müslüman üzerine **nâmaz kılınır.** Ancak Müslüman olan **bâgiler** (13) ve **yol kesiciler**, eğer çarşışmada öldürülürlerse, onların namazı kılınmaz.

Musannîfin bu kaydı, **Kâdîhân'** (Rh.A.) in zikrettiği şu şeye işâ-

(13) **BÂĞI:** Çoğulu **Bugâtdır.** İllerde kendi bölümünde de anlatılacağı gibi; İslâm Memleketinde âdil Devlet Başkanına (îmâm) karşı haksız direnişe geçerek O'na itâatten çıkışmış bir takım Müslüman topluluğa verilen isimdir. Fakat bu topluluk direnişleri sırasında Müslüman kanı dökülmesini mübâh görmezler. Bugât'ın idâresi altında bulunan yerlere **Dâr-ı Bâğı** (Âsiler Yurdu) denir.

(Zeylâî, Şûrûnâbilâli, Hukuku İslâmiyye Kâmusu)

* **İrtidâd** etmiş olarak öldürülen bir şahsin (mûrted'in) namazı kılınmayacağı gibi cesedi de ne İslâm Kabristanına ne de döndüğü Millet makberesine defnedilir. Sadece, boş bir yerde kazılacak bir çukura gömülüür.

Mûrted; irtidâd eden, demektir. **İrtidâd;** İslâm Dînini kabûl ettikten sonra dönmektir. Yani, esâsen Müslüman olan veya sonradan İslâm Dînini kabûl etmiş bulunan bir şahsin sonradan dönüp başka bir dîne intisâb etmesi ya da hiç bir Dîne intisâb etmemiş sîrf inkârdâ kalmasıdır. Buna riddet de denir. **İrtidâdin sîhhatîn** şartı; **küfür ve inkârî akhî başında ve zorlanmayarak söylemiş** olmalıdır.

* **Muslimanlar ile Gayr-i Muslimlerin cenâzeleri** birbirine karışık bir hâlde bulunursa, duruma bâkırî: Eğer Müslümanlara âid bir alâmet var ise, ona göre hareket edilir. Bir alâmet bulunmadığı taktirde hepsi yıkanır ve Müslümanlara niyyet edilerek, hepsi üzerine namaz kılır. Fakat, Gayr-i Muslimler çok bulunursa, yalnız yıkanırlar, hiç birinin üzerine namaz kılınmaz. Çünkü, ekser için kül hükmü vardır. Mûsâvî gördükleri takdirde ise, bir kavle göre tizerlerine namaz kılır, bir kavle göre ise, kılınmaz. Bunların defnedilmeleri meselesinde de ihtilâf vardır. Bir rivâyete göre, bunlar ayrıca bir makbereye defnedilirler. Kabirleri yükseltmez, düzelttilir.

* **İntihâr** eden bir kimse hatâ neticesinde veya şiddetli bir ağrı sebebi ile intihâr etti ise namazı ittifâkla kılır. Böyle bir sebebe dayanmaksızın intihâr eden kimse; **îmâm Ebû Yusuf'** (Rh.A.) un kavline göre yıkanır ve namazı da kılır.

rettir : «Şüphesiz, zulüm ve isyân ehli, silâhlarını bıraktıktan sonra öldürüler, onların Cenâze namazı kılınır. Yine böylece, yol kesicileri İmâm (Emîr) yakalayıp ondan sonra öldürse, namazları kılmır» Yine, gece şehir içinde silâhla başkaldıran kimse o vaziyette öldürülse, yıkınırsa da, namazı kılınmaz.

Kendisini öldüren kimse yıkanır ve namazı kılmır.

Babasını veya anasını öldüren kimsenin namazı, ona cezâ olarak kılınmaz.

CENÂZE NAMAZININ KILINIŞI VE DUÂLARI :

Meyyitin namazı dört tekbîr ile kılmır. (14) İki eller yalnız ilk tekbirde kaldırılır. Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, iki eller hepsinde kaldırılır.

İlk tekbirden sonra, diğer namazlar gibi şu duâ okunur :

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَحْدَكَ وَتَبَارَكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى
 جَدُّكَ (وَجَلَ شَنَاؤُكَ) وَلَا إِلَهَ إِلَّا كُوْنُكَ

«Sübhanekallahümme ve bihamdik ve tebâreke'smük ve teâlâ ceddük ve celle senâüke ve lâ ilâhe gayruk.»

Mânâsı : «Ey Allahım! Seni tesbih ve tenzih eder, Sana hamd-ü senâda bulunurum. Senin mukaddes ismin mübârekir ve Senin azamet ve celâlin pek yüksektir; Sen'den başka hak ma'bûd yoktur.»

(14) **Kâdi Bedreddin'** (Rh.A.) e : «Cenâze Namazının farziyetini inkâr eden tekfîr olunur mu?» diye sorulduğunda :

—«Evet, olunur. Çünkü, O icmâî inkâr etmiştir.» demiştir.

- * Cenâze Namazının farziyeti icmâî ile sâbittir. Bu icmâîn senedi de «Tevbe Süresi: âyet 103» deki «...ve salli alehim...» «Onlara duâ et...» ilâhi kavli ile Resûlüllah' (S.A.V.) in fiilidir.
- * Cenâze Namazını Kabristandâ kılmak doğru değildir. Yine Cenâze Namazını caddelerde ve halkın mülkü olan arâzi dahilinde kılmak mekrûhtur. Caddelerde umumun hakkını, mülk olan arâzide de mülk sahibinin hakkını meşgûl etmek vardır.
- * **Gâib bir meyyit** üzerine namaz kılmak caiz değildir. Çünkü Kible cihetinden inhilâf meydana gelir. Meselâ, meyyit doğu tarafında olsa namazda Kibleye dönülunce, meyyit arkâ tarafda kalır. Meyyit tarafına dönülecek olursa, Kible arkâ tarafda kalmış olur.
- * Cenâzeyi teşyi' edenlerin, namazını kılmadan dönmemeleri gerekdir. Cenâze namazını kılmalarına mâni olan bir halleri varsa, cenâze sahibinden izin almaları evlâdir.
- * Bir kısım Müslümanlar Cenâze Namazı kıldarken, diğerlerinin namaza iştirak etmemeleri düşünülecek, acinilacak bir durumdur.

İkinci tekbirden sonra, Nebî (S.A.V.) üzerine, diğer namazlarda teşhhüdden sonra okunan salavât okunur. («Allahümme salli» ve «Allahümme bârik» duâları)

Üçüncü tekbirden sonra, bâlige olan meyyitler için şu duâ okunur :

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيْنَا وَمَيْتَنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا
 وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكْرِنَا وَأُنْشَانَا. اللَّهُمَّ مَنْ
 أَخْيَيْتَهُ إِنَّا فَآخِيْهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ
 مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ وَخُصَّ هَذَا الْمَيْتَ بِالرَّحْمَةِ
 وَالْغُفْرَانِ. اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ
 وَإِنْ كَانَ مُسِيءًا فَتَبَّأْ وَزُعْنُهُ وَلَقِهِ الْأَمْنُ
 وَالْبُشْرَى وَالْكَرَامَةَ وَالزُّلْفِيِّ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ
 الرَّاحِمِينَ.

«Allâhümma'gfir li-hayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve ǵâibinâ ve kebîrinâ ve sağırinâ ve zekerinâ ve ünsânâ.

Allâhümme men ahyeytehû minnâ fe-ahyihi ale'l-İslâmi. Ve men teveffeytehû minnâ feteveffehû ale'l-îmâni. Ve hussa hâze'l-meyyite bi'r-ravhi ve'r-râhati ve'r-rahmeti ve'l-mağfireti ve'r-rîdvân.

Allâhümme in kâne muhsinen fezid fî ihsânihi. Ve in kâne müsien fetecâ vez anhü. Velakkıhî'l-emne ve'l-büşrâ ve'l-kerâmete ve'z-zülfâ bi-rahmetike yâ Erhame'r-Râhimîn.»

Ma'nâsı : «Allah'im! Bizim dirilerimizi, ölülerimizi, hazır ve gâib

olanlarımızı, küçük ve büyüklerimizi, erkeklerimizi ve kadınlarımızı; afv-ü mağfiret buyur.

Yâ İlâhî! Bizden yaştıklarını İslâm üzere yaşat, bizden öldürdüklerini imân üzere öldür. Bilhâssa bu ölüyü rahmet ve mağfiretine erdir.

Yâ Rabbi! Eğer bu ölü, muhsin ise ihsânını artır ve eğer yaramaz bulunmuş ise afvet, kendisine emniyet, bişâret, kerâmet ve yakınlık nasîb eyle. Rahmetinle ey erhamerrâhimîn!» (15)

Dördüncü tekbirden sonra musallî iki tarafa selâm verir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, bir tarafa selâm verir, sağından başlıyarak solunda bitirir.

Cenâze Namazında kırâat yoktur. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre; Fâtihâ okunur. Teşehhûd de yoktur.

Eğer imâm, beşinci bir tekbir daha alırsa, ona uyulmaz. Çünkü mensûhtur. (16)

Musallî, üçüncü tekbirde, erkek ve kız çocuk ile mecnûn için mağfiret dilemez. Çünkü onların günahlâri yoktur. Ancak şöyle duâ eder :

اللَّهُمَّ اجْعِلْنَا فَرَطًا لَّهُمَّ اجْعِلْنَا ذَخْرًا
اللَّهُمَّ اجْعِلْنَا شَافِعًا مُشَفِّعًا .

«Allâhümme'c'alhü lenâ feratan, vec'alhü lenâ ecren ve zuhrân. Al-lâhümme'c'alhü lenâ şâfian ve müşeffean.»

Mânâsı : «İlâhî! onu bize takdîm edilmiş bir ecr kıl. Yâ Rabbi!

(15) Duâyi bilmeyenler :

«Allâhümma'ğfir li velehû ve li'l mü'minine ve'l-mü'minât» (Allah'ım! Beni ve onu, erkek ve kadın bütün imân edenleri mağfiret et.) duâsını okurlar.

Bazı Âlimler duâ yerinde :

«Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr» duâsını veya «Rabbenâ lâ tüziğ kulübénâ ba'de iz hedeftenâ ve heblenâ minledünke rahmeten, inneke entelvehhâb.» okunmasını güzel görmüşlerdir.

Bunları da bilmeyen bir kimse, kendine kolay gelen bir duâyi okur.

Meyit, müennes (dişi) ise zamirler müennes (hâ - veya gözlü tâ) ile okunur.

(16) Kifâye'de söyle denmiştir : Dörtten ziyâde olan tekbirde, tekbir İmâmdan işitildiği zaman ona tâbi olunmaz. Fakat Bayram Tekbirlerinde olduğu gibi münâdîden iştilirse tâbi olunur.

Mebsu'ta da böyle geçer.

Onu bize bir sevab ve sürekli hayr kıl, onu bizlere şefâatçı ve şefâati kabûl edilmiş kıl.»

İmâm, mutlaka meyyitin göğsü hizâsında ayakta durur. (17) Gerek o meyyit erkek olsun, gerekse kadın olsun. Çünkü göğüs, kalbin yeridir, ve imân nûru ondadır. Onun hizâsında durmak, o meyyitin imânı için şefâate bir işaret olur.

Bir kaç cenâze toplansa, her biri için ayrı ayrı namaz kılmak evlâdır. Sonra evlâ olan, o meyyitlerden en faziletli olanının namazını önce kılmaktır.

İmâm, o meyyitlerin hepsi üzerine bir kere namaz kılmakla yetinmek istese, cenâzeleri, hepsinin göğüsleri imâmin kendi önüne gelecek şekilde, ard arda Kibleye doğru uzanan bir saff yapar.

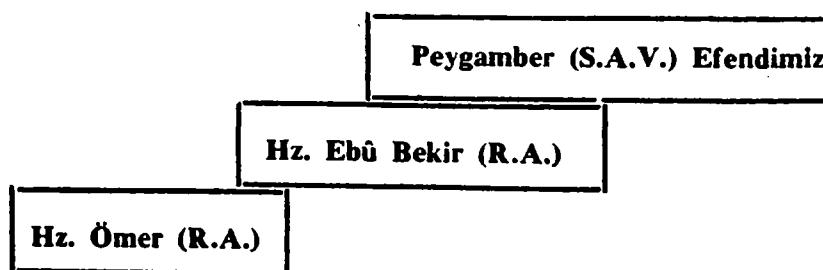
İmâm bunda tertîbe riâyet eder. Yani, kendini takip eden tarafa önüne erkekleri, onların arkasına erkek çocuklar, onların arkasına hünsâları, onların arkasına kadınları ve onların arkasına kız çocuklar koyar. Hür olan çocuk kölenin önüne konur.

Âlimler, mekân yönünden sıraya koyma keyfiyeti konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüştürlerdir.

İbn Ebî Leylâ (Rh.A.) demiştir ki : Erkek diğer erkeğin arkasına konulur. Diğer erkeğin başı birincinin başından daha aşağı olduğu halde bu şekilde derecelenerek konulurlar. İmâm Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den, İbn Ebî Leylâ' (Rh.A.)ının bu sözünün güzel olduğunu söylediğî riâyet edilmiştir. Çünkü Nebîyyi Ekrem (S.A.V.) iki arkadaşı / Hz. Ebû Bekir (R.A.) ve Hz. Ömer (R.A.) / ile zikredilen vaziyette defnedildiler. (*) Eğer hepsinin başı arkadaşının başı hizâsında konulursa, bu da

(17) Cenâze Namazında üç saf olmak efdaldır. Hattâ, cemâat yedi kişi bile olsa, biri imâm olup, geri kalanının, üçü bir saf, ikisi bir saf, biri de bir saf olarak, dururlar. Hadîs-i Şerîf : «Kimin üzerine müminlerden üç saf olursa, o mağfur olur» buyurulmuştur.

(*) El Menhel, Şerhu Sünen-i Ebû Davûd'da; Peygamber (S.A.V.) Efendimiz ile iki arkadaşının defin şekilleri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir :

Şekilde görüldüğü gibi : Resûl-ü Ekrem (S.A.V.) Efendimiz önde; Hz. Ebû Bekir (R.A.) O'nun iki omuzu hizâsında; Hz. Ömer (R.A.) de başı hizâsına gelecek şekilde Hücre-i Seâdet'de medfûndurlar.

güzeldir. Çünkü maksâd hâsîl olmaktadır. O maksad da üzerlerine namaz kılmaktır.

İmâma uyan kimse, imâmından sâdir olan bir veya iki tekbiri kaçırısa, imâmın son tekbirini gözetir, imâmı selâm verdiği zaman, tekbirden üzerinde kalanı, cenâze kaldırılmazdan önce kazâ eder. Çünkü Cenâze Namazı, o tekbirler olmadan tasavvur edilemez.

Musallî, cenâzede hâzır olup imâm ile beraber tekbir almasa, ikinci tekbiri beklemez. Çünkü bu sûrette musallî müdrik gibidir.

Eğer musallî, imâm dördüncü tekbiri aldıkdan sonra gelse, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, Cenâze Namazını kaçırmış olur. İmâni Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, sonra gelen o musallî bir tekbir alır ve imâm selâm verdikden sonra üç tekbiri kazâ eder. Nitelikim, şâyet o musallî imâmın arkasında hâzır olup imâm dördüncü tekbiri alıncaya kadar hiç tekbir almasa, tekbirleri kazâ etmesi gerekligi gibi.

Sahîh kavî, İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) in sözüdür. Zirâ yalnız bir tekbir almakda sebeb yoktur. Çünkü Cenâze Namazından bir tekbir, diğer namazdan bir rek'at gibidir. Halbuki imâm dörtten sonra tekbir almaz ki ona tâbi olsun. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bu mevzuda asıl olan şudur: Muktedî, imâmın tekbirinde namaza dâhil olur. İmâm dördüncü tekbiri bitirince, muktedînin girmesi imkânsız olur. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, tahrîme bâkî kalırsa, muktedî dâhil olur. Bedâyi'de böyle zikredilmiştir.

Cenâze Namazında imâmete evlâ olan Sultandır veya Nâibidir. Yâni beldenin Emîridir. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.), «Meyyitin velisi evlâdır» demiştir. Birinci sözün sebebi şudur: Hz. Ali' (R.A.) nin oğlu Hz. Hüseyin (R.A.), Hz. Hasan (R.A.) vefât ettiği zaman Saïd bin Âs' (R.A.) 1, Hz. Hasan' (R.A.) in cenâze namazında öne geçirdi ve: «Eğer sünnet olmasaydı, ben seni öne geçirmezdim,» dedi. O günde Saïd bin Âs (R.A.) Medîne vâlisi idi.

Sultan veya Beldenin Emîri bulunmazsa, evlâ olan kâdidir. Kâdi (18) de bulunmazsa, evlâ olan kabile imâmıdır. Kabile imâmı (19) da bulunmazsa, meyyitin velisidir. Evlâ olan kimsenin Cenâze Namazında velîden başkası için izin vermesinde mahzur yoktur. Çünkü tekaddüm (20), evlâ olan kimsenin hakkıdır. Başmasını takdim ile iptâline de mâlik olur.

(18) Devrimizde Müftü.

(19) Devrimizde Mahalle İmâmi.

(20) Tekaddüm : Öncelik sırası.

Musannif'ın «evlâ olanın izniyle» deyip «velînin izniyle» dememesine sebeb, evleviyette Sultan ve Sultandan başkası da dâhil olsun, diyedir.

Eğer evlâ olan kimsenin izni olmadan başkası Cenâze Namazını kılsa, kendi hakkında başkasının tasarrufu olduğu için, evlâ isterse o namazı iâde eder ve dilerse iâde etmez.

Eğer Cenâze Namazını evlâ olan kimse kılsa, ondan sonra başkasının kılması câiz olmaz. Çünkü maksad evlâ ile hâsl olur. Bir daha nâfi-le kılmak meşrû değildir.

Meyyit namazı kılınmadan gömülse, cesedi bozulduğu zannedilmekce, kabri üzere namazı kılinır. Bunda mu'teber olan - sahîh kavle göre - re'yin gâlib olmasıdır. Çünkü meyyit, zamanın, mekânın ve kişilerin çeşitli olmasına muhtelif olur. Bir kavle göre; «Üç güne kadar kılinır.»

Meyyitin namazını hayvan üzerinde kılmak, istihsânen câiz değildir. Yâni bir kimsenin bindiği hayvandan inmeye kudreti var iken Cenâze namazını hayvan üzerinde kılması câiz olmaz. Cenâze Namazını, cemâatin ayakta kılmaya kudretleri var iken oturdukları halde kılmaları da câiz değildir. Kiyâs olan, câiz olmasıdır. Çünkü o, duâdır.

Mescid içinde olan meyyitin namazını mescidde kılmak mekrûhtur. Bir rivâyete göre bu tahrîmen mekrûhtur. Diğer bir rivâyete göre tenzîhen mekrûhtur. Fakat Cenâze Namazı için binâ edilmiş yerde kılmak mekrûh değildir. Mescidden dışında olan meyyitin namazında Fukahânın ayrı görüşte olmaları sebebiyle, ihtilâf edilmiştir. Çünkü kerâhet; ya pislik bulunduğu veya mescidin, farz namazların kılınması için yapılmış olup, cenâze namazı için binâ edilmemiş olduğu içindir.

Bir çocuk doğduğu vakitte vefât etse, eğer o çocuk ağlamış durumda ise, (istihlâl etmiş ise) ona isim konur, yıkanır ve Cenâze Namazı kılınır.

İstihlâl; o çocukdan hayâta delâlet eden ağlama veya uzungun hareketinden bir şey olmasıdır. Eğer hayâta delâlet eden bir şey olmasa, - Zâhir rivâyete göre - yıkanır ve bir bez parçasına sarılıp gömülür. Namazı kılınmaz.

Babası veya anası ile esîr olan çocuk da böyledir. Ancak, eğer babasından ve anasından biri olmaz ya da ikisinden biri ile esîr olursa ve o

ebeveyinden biri yâhut çocuk İslâm'a gelirse (21), o çocuk üzerine cenâze namazı kılınır. Çünkü o çocuk hükmen Müslümandır.

Bir kâfir (22) olse, gerek köle olsun ve gerek hür olsun, onun mevlâsına veya akrabasından olan Müslüman velisi onu yıkar. Fakat Müslüman gibi değil, yâni Müslüman cenâzenin yıkandığı şekilde yıkanmaz. O ölen kâfiri, Müslüman velisi bir beze sarar ve bir küçük çukura gömer.

Cenâzeyi götürmekde sünnet olan; önce baş tarafından sonra ayağı tarafından sağ omuz üzerine koymak suretiyle yüklenmek (taşımak); önce baş tarafından, sonra ayağı tarafından sol omuz üzerine yüklemektir. Cenâze ile, koşmaksızın, hızlıca yürüner. (23)

(21) **Kâidiyye'de söyle denmiştir:** Çocuğun Müslüman olması beş şekilde olur.

- a) Akı erdiği hâlde (yâni yedi yaşlarında) İslâm ile muttâsîf olur.
- b) İslâm Memleketine (Dâr-i İslâma) gider, oraya tâbi olarak Müslüman olur.
- c) Babası Müslüman olur, O'na uyarak, O da Müslüman olur.
- d) Annesi Müslüman olur, O'na uyarak, o da Müslüman olur.
- e) Ona bir Müslüman mâlik olur, mâlik olan o Müslüman vâsîtasıyla O da Müslüman olur.

(22) **Kâfir:** Küfür sâhibi kimsedir. Küfür; nîmet verenin nîmetini, inkâr suretiyle veya amel yolu ile ona muhâlefet hâlinde örtmektir.

Küfür; imâmin ziddi olduğu gibi kâfir de Mü'minin ziddidir.

*) Bir Müslümandan hâmile kalan Zimmî bir kadın olduğu zaman (çocuk karnında olarak) nereye gömülür?

Bunun hakkında en doğru cevâb şudur: Müslüman ve kâfir mezarlığı arasında, aynı bir yere defnedilir. Ancak - çocuk anadan henüz bir cüz bulunduğu için - onun dinâşları (milleti) arasına defnedilip, kadının sırtının Kibleye doğru olması - zirâ çocuğun yüzü annesinin sırtına dönüktür - görüşünde olan da vardır.

Düger bir kavle göre; çocuğa tâbi olarak İslâm Kabristanına defnedilir. Ancak, kadının namazı kılınmaz.

Bir Müslümanın hâmile olmayan zimmî (Hıristiyan veya Yahûdi gibi gayr-i müslim olan) karısı öldüğünde kâfir mezarlığına gömülür.

(El yazma bir Dürer Hâsiyesi, Tarîfat, Mültekâ)

(23) Ancak, tâbut içinde, meyyiti sarsılacağı derecede sür'atle götürmek, mekrûhtur.

- * Cenâze için sadece ayağa kalkmak mekrûhdur, memnûdûr. Eğer bir mânî yok ise ayağa kalkıp cenâzeyi takib etmek evlâdir.
- * Cenâzeyi teşyi' etmek sünnettir. Bunda büyük sevâblar vardır.
- * Kadınların cenâzeleri teşyi' etmeleri tahrîmen mekrûhdur.
- * Cenâzeyi taşımakta sünnet olan, dört kişisinin dört tarafından taşımasıdır. Her tarafından on adım miktarı taşımak müstehâbdır. Toplam olarak kırk adım taşımak lâiyktir.
- * Cenâzeyi teşyi' ederken, arkasından yürümek efdaldır. Fakat, önünden yürümek de mekrûh değildir.
- * Cenâzeyi takibedenlerin hayatın âkîbetini düşünmeleri ve huşu ile hareket etmeleri müâsibdir.
- * Cenâzeleri buhurlar, gürültüler ile teşyi' etmek mekrûhdur. Cenâze için ağlamakda ve kalben mahzûn olmakda bir beis yoktur. Ancak, lüzumsuz şeyler söylemekten sakınmak gereklidir. Cenâzenin ardından saç yolkmak, üst baş yırtmak harâmdır, takdir-i ilâhi'ye karşı bir isyândır.

Cenâze götürürenler, cenâzeyi omuzlarından indirmezden önce diğerlerinin oturması mekrûhtur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ تَبْعَدَ أَجْنَازَةَ فَلَا يَجْلِسُ حَتَّىٰ تَوْضَعَ

«Cenâzeye tâbi olan kimse, cenâze yere konuncaya kadar oturmasın.» (Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbni Mâce, Ahmed bin Hanbel, Tâyalisî) buyurmuştur. (24)

Cenâze ile giden kimselerin, cenâzenin ardında yürümesi mendûbdur. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : (أَجْنَازَةَ مَتَوَعَةٌ)

«Cenâzenin ardında gidilir.» buyurmuştur.

Yine cenâzenin ardında yürümek, taşımakdan esdaldır. Çünkü o cenâze arkasından bakdıkça kendisiyle irşâd olunmaya, nasihat almaya daha uygundur. Yine eğer ihtiyaç olursa, taşınmasına yardım etmek için de daha uygundur.

Kabr, lâhd olunur, şakk olunmaz yâni yarılmaz. (25) Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

(24) Bir Müslüman kabrine defnedildikten sonra kabri başında bir deve boğazlayıp paylaşabileceği kadar oturarak Kur'ân-ı Kerîm okumak müstahsendir. Çok kere: **Sûre-i Mûlk, Sûre-i Vâkı'a, Sûre-i İhlâs ile Muavvizeteyn sûreleri, sonra Fâtîha-i Şerîfe ile Bakara Sûresinin evveli okunur, sevâbı cenâzenin ve sâir Ehl-i İslâm'ın ruhlarına bağışlanır, cenâzenin mağfiret-i İlâhiyyeye mazhariyyeti için duâ edilir.**

- * **Cemâatin, meyyiti defnediktikten sonra hemen dağılmaları müvâfîk değildir. Çünkü, Reşûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimiz, bir cenâzenin defnini müteâkib hemen dönmez, bir müddet kabir yanında durur ve cemâate : «Kardeşiniz için Allah Teâlâ'dan mağfiret isteyiniz ve kendisine temkin ihsân buyurulmasını, dileyiniz, o şîmdi suâl görecektir.» diye buyururlardı.**
- * **Kabre defnedilen ve teklif çağrına yetişmiş olan bir İslâm meyyiti hakkında telkin verilmesi meşrû görülmüştür. Hanefî Fâkahâsından bir kavle göre de; definden sonra telkin yapılması ne emrolunur ne de nehy olunur.**
- * **Meyyitin velisinin, definden sonra birinci günden yedinci güne kadar kolayına gelen şeyi fakirlere vererek sevâbını meyyite bağışlaması sunnettir. Buna kâdir olamayan cenâze sâhibi iki rek'at namaz kılarak sevâbını bağışlamalıdır. Ziyâfet vermek mekrûhdur.**
- * **Cenâze sâhiblerinin, ta'zîyetleri kabûl için üç gün kadar evlerinde oturmaları caizdir. Fakat, oturulmaması evlâdir.**

(25) **Lâhd;** bir çukurdur ki, Kabrin Kîble tarafından açılıp (ortasından yana doğru) içine meyyit konulduktan sonra, ağızı kerpiç ile kapatılır. **Şakk;** bir çukurdur ki, kabrin derinliği istikâmetinde açılır ve içine meyyit yerleştirildikten sonra, üzerine tahta veya kamış örtülür, sonra da toprak atılır.

Kabrin bir boy miktârı derin ve yarı boy miktârı enli olması güzeldir, fakat yarı boy miktârı derin olması da kifâyet eder. Kabirde esdâl olan lâhddir. Fakat kabir yeri yumuşak veya rutûbetli olup da lâhd kazılması mümkün olmazsa, o zaman dere gibi bir çukur kazılır ki buna şakk denir. Bu durumda eğer lüzüm görülürse kerpiç.

اللَّهُ لَنَا وَالشَّقْ لِغَيْرِنَا

«Lâhd bizim içindir, ve şakk bizden başkası içindir.» buyurmuştur.

Ancak, eğer yer gevşek olup lâhd (mezâr) mümkün olmazsa, yar- makta ve taşdan veya demirden tabût edinip kullanmakda mahzur yok- tur. Onun içine toprak döşenir ve meyyit kabre kâble tarafından soku- lur.

Meyyiti kabre koyan kimse şunu söyler:

بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ

(Bismillâhi ve alâ milleti Rasûlillâhi)

Yâni : «Allah Teâlânın ismiyle ve Resûlüllahın milleti üzerine seni defnediyoruz. (teslim ediyoruz) »

Meyyitin yüzü kâbleye yöneltilir. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) böyle emretmiştir.

tuğla gibi bir şey ile örülür, meyyit bunların arasına konulur, üzerine de, meyyite dokun- mayacak bir şekilde kerpiç veya tahtalar ile tavana benzer bir şey yapılır, sonra üzerine toprak atılır.

- * Bir kimsenin kendisi için kabir hazırlatması bir kavle göre mekrûhdur. Çünkü, hiç kimse nerede ve ne zaman öleğini bilemez. Fakat, kefen hazırlamakda kerâhet yoktur.
- * Kabir ve Kabristanları iyi bir şekilde muhafaza etmek, hayatı olanlar için vazifedir.
- * Kabirleri çiğneyip üzerinden geçmek mekrûhtur.
- * Kabirlerin yanında uyumak, çevresini kirletmek, yaşı otlarını koparmak mekrûhtur.
- * Kabirlerin haftada bir gün bîlhassa Cuma ve Cumartesi günleri ziyâret edilmesi erkekler için mendûbdur. Yaşlı kadınların da kabir ziyaretleri hakkında fitne korkusu bulunma- diği müddetçe, bir beis yoktur.
- * Kur'ân okumak kasıyla kabir kenarına oturulmasında muhtâr olan kavle göre, kerahat yoktur. Kabir kenarında oturup «Yasin-i Şerîf» okumak pek sevabtir.
- * Kabirlerin üzerine kubbe gibi şeylerin yapılması ve yazı yazılması İmâm Ebû Yûsuf' (R.h.A.) a göre mekrûhtur. Ancak, Ulemâdan, Sûlehâdan, Sâdaddan olan zâtların kabir- lerine, kaybolmamaları için, yanlarına taş konulmasında, isimlerinin yazılmasında bir beis yoktur. Kabirlerin dikdörtgen şeklinde yapılması da doğru değildir.
- * Meyyiti, vefât ettiği ev içinde gömmek mekrûhtur.
- * Bir zarûret bulunmadıkça iki üç cenâzeyi bir kabire koymak câiz değildir. Zarûret hâlin- de ise defnetmek câizdir.
- * Meyyitin cesedi tamâmen toprak kesilip, kemikleri de kalmamış olmadıkça, yerine baş- kasını defnetmek câiz değildir. Zarûret hâlinde ise, evvelki meyyitin kemikleri toplanır, kendisi ile diğer meyyit arasına bir mâniâ olmak üzere toprak veya kerpiç doldurulur.

(Nîmet-i İslâm, Büyük İslâm İlmihâli, Dürer Hâsiyesi : Hâdimî, Lisânü'l-Arab)

Kefenin dağılmasından korkulduğu için bağlanan düğüm çözülür. Kabir, kerpiç ve kamiş ile tesviye edilir. Ağaçla, kiremitle ve alçı ile yapılmaz. Eğer yer gevşek olursa, kiremit ve alçı ile tesviye etmek câzidir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Kadınların kabrinin içi tesciye edilir (örtü çekilir) (26). Erkeğin kabrine çekilmez. Çünkü kadınların hâline uyan örtünmektir. Erkeklerinkи böyle değildir.

Kabrin üzerine toprak yiğilir. Çünkü âdet böyledir. Kabir deve hör-gücü gibi yapılır. Dört köşeli yapılmaz, ve kireç ile düzeltilemez. Çünkü bu ikisi hakkında nehy vardır.

Meyyit kabirden çıkarılmaz. Ancak, eğer yer gasbedilmiş veya şuf'a ile alınmış olursa, bu takdirde, mâlikin isteği ile çıkarılır.

Gemide bir kimse vefât etse, yıkanır, kefenlenir ve üzerine namaz kılınlıp kefeniyle denize atılır. Zahîriyye'de böyle zikredilmiştir.

Bir hâmile kadın vefât edip karnındaki çocuğu diri olsa, o hâmile kadının karnı sol tarafından yarılıp çocuğu çıkarılır. Hâniye'de böyle zikredilmiştir.

Yine Hâniye'de zikredilmiştir ki : Öldürülmüş veya vefât etmiş kimsenin defninde müstehab olan, bulunduğu yerde, Müslümanların mezârina gömülmesidir. Eğer gömülmezden önce, bir mîl veya iki mîl kadar bir yere nakledilse, mahzur yoktur. Yine böylece, meyyit, memleketinden başka yerde vefât etmiş olsa, orada bırakılması müstehab olur. Eğer başka şehre nakledilirse, bunda mahzur yoktur. (27)

Yahûdilerin ve benzerlerinin kemikleri kabirlerinde bulunsa, kırılmaz. Kabirlerin üzerine oturmak ve kabirlerin üzerinde sâbit olan ağaçları kesmek, otları sökmek mekrûhtur. Eğer kuru ise, mahzur yoktur.

(26) Metinde geçen «yüseccâ» kelimesinin masdarı olan «tesciye», «tedkiye» vezinde olup, meyyitin üzerini (seccâde ve bez gibi şeylerle) örtüp bürümek mânâsınaadır.

(Kamus Tercümesi)

(27) Hz. Yâkub' (A.S.) un. Mısır'dan Şam'a nakledildiği rivâyet edilmiştir.

بَابُ الشَّهِيدْ

Ş E H İ D B Â B I

(Burada meyyitin) **şehîd** diye adlandırılmasının sebebi : Onun için **nass-ı kerîmde** (âyet-i kerîmede) (1) Cennet ile şehâdet edilmesinden veya Meleklerin onun ölümüne ikrâmen hâzır bulunduklarından veya Yüce Allah (C.C.) katında hâzır bir şekilde diri olduğundan dolayıdır.

Ma'lûmdur ki : Bu bâbda asıl olan Uhud Gazâsının (2) şehitleridir

-
- (1) **Bakara Sûresi;** âyet : 154. «Allah yolunda öldürülmiş olanlar için ölüler demeyin, hakl-katta onlar diridirler. Fakat siz anlayıp bilmecesiniz.»
 - (2) **Uhud Gazâsı;** İslâmın Bedir'den sonra yapılan ikinci büyük savasıdır. Hicretin 3. üncü senesinde Şevvâl ayının 11.inci Cumartesi günü Medîne civârında bulunan Uhud dağı eteginde vukû bulmuştur. (27 Mart 625)

700'ü zırhlı, 200'ü süvâri ve 3000'i de develi olan Mekkeli Müşriklerin ordusuna Ebû Süfyân kumanda ediyordu. Buna karşılık İslâm ordusu 100'ü zırhlı ve 2'si atlı (Altının biri Resûlullah (S.A.V.) diğer Ebû Bürde idi) olmak üzere 700 kişi idi. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) ordunun ortasında bulunuyordu. Ordunun sağ kolunda Ukkâse (R.A.), sol koluna da Ebû Mesleme (R.A.) memur edilmişti.

Savaş sonrasında İslâm ordusu 70 şehit vermiş, Kureyşten ise 20 kişi ölmüştü.

Rivâyete göre; Âl-i İmrân Sûresinin yarından fazlası (120 âyet kadarı) Uhud Harbinin tasvir etmektedir.

Peygamberimiz (S.A.V.) Uhud dağı hakkında : «O bir dağdır, o bizî sever, biz de onu severiz.» buyurmuştur.

Ibni İshâk' (Rh.A.) a göre; Âli İmrân súresinin 60 âyeti Uhud Harbi hakkında inzâl olmuştur.

Bu harb hakkında Peygamber (S.A.V.) Efendimiz şöyle bir rüyâ görmüştü : Rüyâsında kılıçında bir gedik açılmış, yanında bir sığır boğazlanmış, mübarek elini zırhının içine koyup muhâfaza etmişti. Bu rüyâsında kılıç gedğini Ehl-i Beyt'inden birisinin / Hz. Hamza (R.A.) / şehid olmasıyla, sığır boğazlanması Ashâbından bir kısının şehâdetiyle, zırhı da Medîne ile tâbir etmişti.

Uhud şehidleri hakkında da Âli İmrân Sûresinin 169 uncu âyetinin nâzil olduğu rivâyet edilmiştir. Âyetin meâli şöyledir. «Sakin Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma, doğrusu onlar Rableri katında diridirler, Cennet meyvalarından nizâlanırlar.»

(Buhâri, Tecrid-i Sarîh - Peygamberimiz, İslâm Dini ve Aşere-i Mübesşere, Zekâi Konrapa - Uyûnû'l Eser)

ki şüphesiz onlar kefenlendiler, üzerlerine namaz kılındı ve fakat yıkanmadılar. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) onların hakkında :

زَمِلُوْهُمْ بِكُوْرِمْ وَدَمَاءِهِمْ وَلَا تَغْسِلُوهُمْ

«Siz onları yaralarıyla, kanlarıyla tekfin edin ve onları yıkamayın.»

(*) buyurmuştur.

Bunların mânâsında (hakîkî şehitlik mânâsında) olan herkes, yıkanmamakda onlara katılır. Bunların mânâsında olmayan fakat, zulmen öldürümüş veya yanarak veya suda boğularak veya tâûn (3) hastalığına tutularak ölmüş olanlar için şehîd sevâbı vardır. Bununla beraber yıkanırlar ve Resûlullah' (S.A.V.) in hadîs-i şerîflerine göre şe-hiddirler. Malûm ki, Hz. Ömer (R.A.) ve Hz. Ali' (R.A.) yaralandıktan sonra evlerine götürüldüler ve yıkandılar. Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in kavl-i şerîfi ile ikisi de şehîd oldular. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Burada maksad, yıkanmamak husûsunda Uhud şehidleri mânâsında olan şehîdi ta'rîfdır. (Allah onların hepsinden râzı olsun.)

Şehîd : Müslüman, temiz ve bâlige olup zulmen öldürülen; katlin kendisiyle mal vâcib olmayan ve mürtes olmayandır. (4)

(*) Nesâî, Ahmed bin Hanbel.

(3) Tâûn = Vebâ

(4) Şehidler üç kisma ayrılır :

a) **Şehîd-i Kâmil :** Bunlar hem dünya hem de âhiret itibâriyle şe-hiddirler. Bunlardan herbirine şehîd-i hükmî denir. Bu kısım şehidlerin hükmü; yıkanılmadan yalnız namazları kılınıp libâslarıyla defnedilmektir.

b) **Dünya Ahkâmı itibâriyle şehîd :** Kalbinde nifâk bulunduğu halde zâhiren Müslüman görünüp harplerde Müslümanların saflarında bulunduğu halde düşman tarafından öldürülen herhangi bir şahîstir.

Bu kısım şehidlerin hükmü; yıkanılmadan yalnız namazları kılınıp libâslarıyla defnedilmektir.

c) **Yalnız Âhiret Ahkâmı itibâriyle şehîd :** Şehîd-i Kâmilde aranılan şartlardan bazılarını câmi' olmayıp vefâtı yalnız âhiret ahkâmı itibâriyle şehâdet sayılan herhangi bir Müslümandır.

Bu kısım şehidler yıkanır, kefene sarılır ve namazları kılındıktan sonra defnedilirler. İslâmda ilk şehîd Hz. Ömer' (R.A.) in azadlığı Mihca' (R.A.) dır.

Büyük Bedir Gazvesinde, 17 Ramazan 2. H/13 Mart 624 M. Cuma günü, Batn-i Nahle'de ölen Amr'ın kardeşi Âmir, Ebû Cehl'in teşvikiyle, attığı bir okla Mihca' (R.A.) yi şehîd etmiştir.

MÜRTERES, Gayr-i Müslümanlar veya yol kesicilerle harb ederken yaralanıp harb bitmekten sonra bir tarafa çekilerek biraz yiyip içtikten veya konuştuktan veya ilaç kullanıktan veya aklı başında olarak üzerinden bir namaz vakti geçtikten sonra vefât eden Müslüman'a denir.

Mürtesler âhiret ahkâmı itibâriyle şe-hiddirler. Yıkânr, kefene konulur ve namazı kılındıktan sonra defnedilirler.

Burada, Müslüman ve temiz ifâdesiyle; cünub, hayızlı ve lohusa gibi, üzerine gusl vâcib olanlar ayırdedilmiştir.

Bâliğ ifâdesiyle; çocuk ile bâliğ ayırdedilmiştir.

Zulmen öldürülen ifâdesiyle; had ve kîsâs ile öldürülenler ayırdelmiştir.

Katlin kendisiyle mal vâcib olmayan ifâdesiyle; katlin kendisiyle mal vâcib olanlar ayırdedilmiştir. Katlin kendisiyle denilmesine sebeb şudur : Şâyet bir baba oğlunu zulmen öldürse, o şehid olur. Çünkü mal burada vâcib ise de katlin kendisiyle vâcib değildir. Ancak babalık şüphesinden dolayı kîsâsin düşmesiyle vâcib olur. (*Lem yürtes*) sözü mef'ûl için binâ kılınmıştır. (*Ürtüssel cerîhû*) denir. Yâni : «*Harbde yaralanıp henüz canlı iken emin bir yere kaldırıldı.*» demektir. Böyle olursa, şehid denilmez.

Şeriatta irtisâs, onun hayatın teallukatından (veya faydalarından) biriyle faydalananmasıdır. Ya da onun için hayatın ahkâmından bir hükmün sabit olmasıdır. Bunun açıklaması yakında gelecektir.

Gerek o öldürülen kimseyi âsî öldürsün ve gerekse yol kesici öldürsün veya harbi öldürsün veya yaralayıçı âletten başkasıyla öldürüsün şehiddir. Çünkü şehidde asl olan Uhud şehidleridir. Nitekim malûmdur ki; onların hepsi kılıçla ve silâhla öldürülmemiştir. Onların içinde başı taşla yarılmış olanlar ve sopa ile öldürülümuş olanlar vardı. **Resûlullah (S.A.V.) bu şehidlerin hepsinin yıkanmamasını emretmiştir.**

Ya da zikredilen kâtillerden başka kimse, yara açan âlet ile (âlet-i câriha ile) öldürümüş olsun, şehiddir. Çünkü âsî ve yol kesici olmayan bir Müslüman, bir Müslümanı ve bir Zimmî bir Müslümanı zulmen öldürse, öldürülen o kimse şehid olur.

Ya da âsî ve âsiye benzeyenlere karşı yapılan savaşta yaralı halde ölü bulunan, yine şehiddir. Yaralanmanın şart kılınması, eceli ile ölmüş olmayıp, öldürümüş olduğunu bilinmesi içindir. O öldürümüş kimse-den kefene elverişli olmayan giyecekler çıkarılır. Kürk, kaftan, tâc, silâh ve mest gibi şeyler üstünden alınır ve kefенin tamâm olması için, eğer kefen eksik olursa eklenir, fazla olursa eksiltilir. Nehyedildiği için yıkanmaz. Nitekim daha önce anlatılmıştı.

Ona ta'zîmen ve ikrâmen üzerine Cenâze Namazı kılınır ve kanı ile defnedilir. Çünkü bu öldürülen Müslüman, Uhud şehidleri mânâsınaadır. **Resûlullah' (S.A.V.) in bunun gibileri yıkamaktan nehyettiği daha önce anlatılmıştı.**

Şâfiî (Rh.A.), namaz husûsunda bize muhâlefet eder.

Şehir içinde öldürülmüş bulunan kimse, şâyet şehir içinde kasâme vâcib olan yerde bulunursa ve kâtili de bilinmezse, yıkanır.

«Kasâme : öldüreni (kâtili) bilinmeyen kimsenin, bulunduğu yer halkın dan elli kişiye yemin ettirmektir.» Bu öldürülmüş kimse (maktûl) yıkanır demekle câmidere caddede bulunan ölü ayırdedilir.

Hidâye'de denmiştir ki : Bir kimse şehir içinde öldürülmüş bulunsa, yıkanır. Çünkü onda vâcib olan kasâme ve diyettir. Ancak, o maktûlün zulmen keskin şeyle öldürülmüş olduğu bilinse, zulm eseri hafif olur. Çünkü onda vâcib olan kisâsdır.

Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) şöyle demiştir : Ben derim ki, bu rivâyet Zahîre'de olan rivâyete muhâlifdir. Zirâ Hidâye'nin rivâyeti, onun kâtili ma'lûm olmadığı zamandadır. Çünkü kasâmenin vâcib olmasıyla illetlendirmiştir. Halbuki kasâme ancak kâtili bilinmediği zaman olur. Öyleyse kâtili bilinmediği sûrette, şâyet maktûlün bir keskin şeyle öldürüldüğü bilinse, Hidâye'nin rivâyetine göre, yıkanmaz. Çünkü bu katlin kendisi kisâsı gerektirir. Fakat diyet ve kasâmenin vâcib olması, kisâs yapmaktan acz âriz olduğu içindir. Öyleyse o maktûlü bu âriz, şehid olmaktan çıkaramaz. **Fakat Zahîre'nin rivâyetine göre, o maktûl yıkanır.** Zahîre'nin ibâresi şudur: Eğer öldürme bir keskin şey ile hâsil olmuş ise ve eğer onun kâtili de bilinmezse mahalle halkı üzerine diyet ve kasâme vâcib olur. Öyleyse maktûl yıkanır. Eğer kâtili bilinirse, bize göre yıkanmaz.

Zahîre'de katlin kendisine itibâr olunmamıştır, diyetin vücûbu, her ne kadar ârizla oldu ise de maktûlü şehâdetten çıkarmıştır. Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) metinde bu rivâyeti almıştır.

Ben derim ki : Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.), Hidâye'nin ibâresini düşünmemiş ve şerhlerine dahî bakiyamamıştır. Çünkü Hidâye şârihleri açıklamışlardır ki Hidâye'nin, «Ancak, maktûlün bir keskin şey ile zulmen öldürülüdüğü bilinse», dediği sözü «Şâyet onda öldürme açıkça bilinse» demeye hamledilmiştir. Kitâbin lafzi da ona işaret eder. Çünkü o, onda vâcib olan kisâsdır, kisâs da ancak bilinen kâtil üzerine vâcib olur, demiştir.

Sadr'uş-Şerîa' (Rh.A.)nın ceddi Tâc'uş-Şerîa (Rh.A.), «zulmen» sözünün şerhinde «yâni kâtili bilinen» demiştir. Kitâb'da ona işaret vardır. Çünkü, şâyet kâtil bilinirse, öldürme zulmen olur. Eğer kâtili bilinmezse, o maktûlun mu'tedî (mütecâviz) olup öldürülmesinin zulmen olmadığı câiz olur.

Fakat Hidâye sahibinin önce, «bir kimse şehirde öldürülmüş bu-

lunsa» sözünün mânâsı - Sadr'uş-Şerîa' (Rh.A.)ının itirâf ettiği gibi - «bir kimse şehirde öldürülmüş bulunup onun katili bilinmese» demektir. Buna da delil onda vâcib olan kasâme ve diyettir, sözüdür. Tuhaf-tır ki, Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.), birincide, delilden anlaşılan kayda itibâr etmiştir. İkincide, zikredilen gibi, delilden anlaşılan kayda itibâr etmemiştir. Şu halde ma'lûm olmuştur ki, şüphesiz Hidâye'nin ve Zahîre'nin sözü meâl itibariyle birdir. Buradaki herhangi bir rivâyette ihtilâf yoktur. Muhâlefet ve ihtilâfin kaynağı Hidâye'de «illâ = ancak» dan önce zikredilen ile «illâ» dan sonra zikredileni ayıramamaktır. Artık, ötesini sen düşün. Doğru yola sevkeden Allah' (C.C.)dır. O bana kâfidir ve ne güzel vekildir.

Had vurmakla veya kısas ile öldürülmüş olan maktûl yıkanır. Çünkü bu öldürme zulmen öldürme değildir. Ya da bir yaradan olmuş olup üzerine hayatı hükümlerinden; yemek, içmek, uyumak ve tedâvî gibi, bir hükm sâbit olmuş olsa veya bir çadıra inmekle ya da bir namazın vaktinin geçtiğini anlayıp edâsına kâdir olmak sûretiyle - ki hattâ terk edilmesiyle üzerine kazâ vâcib olarak bu şekilde dünya ahkâmından olur - veya savaş alanından nakledilmek sûretiyle mürtes olsa, bu sûretlerde yıkanır.

Ancak eğer atların çiğnemesinden korkulduğu için nakledilirse, bu takdirde şehitlige aykırı olmaz. Bu istisnâyı Zeylai (Rh.A.) zikretmiştir.

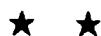
Ya da o yaralı «dünyâ işlerini veya âhiret işlerini vasiyet etmekle mürtes olur.» Bu söz, İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) undur. İmâm Muhammed (Rh.A.) bu görüşe karşıdır. Bir kavle göre : «İkisi arasında ihtilâf, dünya işleriyle vasiyyetedir. Âhiret işleri ile vasiyette o yaralı bil'icmâ mürtes olmaz.

Ya da o yaralı bir şey satmakla veya bir şey satın almakla veya çok söz söylemekle mürtes olur. Bir kavle göre : «Bir kelime söylemekle mürtes olur» Bunların hepsi şehitliğin mânâsını bozar. Bu durumda öldükden sonra yıkanır. Çünkü o kimse bu zikredilen şeyler ile şehâdetin hükmünde ahdi bozmuştur. Hayatın teallukatından (veya faydalarından) bir şeye nail olur. Öyleyse Uhud şehidleri mânâsında değildir. Çünkü üzerinde su kâsesi dolaştığı halde, Uhud Şehitleri şehâdetlerinin noksan olacağı korkusuyla, susuz oldukları halde şehâdet şerbetini içmişlerdi. (5)

(5) Uhud Gazâsında (11 Şevvâl 3. H / 27 Mart 625 M. Cumartesi) harb başlayınca, günün ilk yarısında galebe İslâm ordusunda devâm etmiş ve düşmana yirmiden fazla telefât verdirilmiştir. Bu arada düşman alemdarlarından Talha bin Ebî Talha, Ali (R.A.) tarafından; Talha'nın kardeşi Osmân da Hamza (R.A.) tarafından öldürülmüşlerdi.

Hamza (R.A.), Ali (R.A.) ve Sa'd İbn-i Ebî Vakkâs (R.A.) gibi harb erlerinin müteaddid hamleleri düşmanı bozguna uğratmış, Kureyş askerlerini teşci' için gelen mü-

İrtisâsda zikredilen şeyin yıkamayı icâbettirmesi, o şey harbin bitmesinden sonra olduğu zamandır. Eğer zikrolunan şey harbde bulunursa, maktul o şeylerden bir şey ile mürtes olmaz. Zeylai' (Rh.A.) de böyle demiştir. Bunlar yıkanacakları gibi üzerlerine de Cenâze Namazı kılınır.

rîk kadınlar da dağa kaçmışlardı. Bu durum karşısında İslâm Ordusundan bazıları ganimet elde etmeye yöneldiler. Kumandanları Abdullâh ibn-i Cübeyr (R.A.), Resûlullah' (S.A.V.) in emir ve tenbihini hatırlattıysa da dinlememişler Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) in tâyin edip muhâfazasını şiddetle tenbih buyurduğu Ayneyn Boğazını terketmişlerdi. Abdullâh ibn-i Cübeyr' (R.A.) in yanında sekiz kişi kalmıştı. Bu durumu gören Hâlid ibn-i Veli'din süvâri fırkası bu mühim noktayı işgâl etmiş, buradaki okçuları şehîd ettiğten sonra da İslâm Piyâde kuvvetlerinin arkasını çevirmiştir. İslâm ordusu bir taraftan Halid'in süvârileri, diğer taraftan Ebû Süfyân'ın piyâdeleri arasında sıkışıp kalmıştı. O sırada Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in amcası Hamza (R.A.) harb meydanında müprîkleri dağıtmaya çalışıyordu, elinde kılıç her tarafa ölümler saçıyordu. Kureyş'in ileri gelenlerinden sekizini yere sermişti. Bu esnâda Hamza' (R.A.) da olanca gücüyle önüne gelen Kureyşlileri deviriyordu. Tam o sırada, Vahşî'nin önüne gelmiş, Abdül'uzzâ oğlu Sibâh'ı bir kılıçla yere sermişti. Bu durumu fırsat bilen Vahşî (Vahşî bin Harb el Habesi, Ebû Desme) de harbesini, gizlendiği yerden atıp, Hamza' (R.A.) yi iki uyluğu üstünden vurarak şehîd etmişti. Hamza' (R.A.) yi şehîd eden Vahşî, Mekke'nin Feihînde Müslüman olmuştur.

Hamza' (R.A.) in şehadeti İslâm ordusunun dağılmasına sebeb olmuş, kargaşalık gittikçe artmıştı.

Kureyş'in azılıları yani İbn-i Şîhâb, Utbe, İbn-i Kamie ve Übeyy İbn-i Halef, her ne pahasına olursa olsun Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) i öldürmeye karar vermişlerdi. Bunun için Müslümanların dağıldığı ve Resûlullah' (S.A.V.) in yalnız kaldığı bir sırada, yanna kadar sokulmuşlardı. Übey, Resûlullah' (S.A.V.) i öldürmeye teşebbüs edince, Peygamber Efendimiz (S.A.V.) davranıp, onu okuya yaralamış ve Übey de aldığı bu yaranın tesiriyle ölmüştü. O sırada, Utbe de Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) e bir taş atmış, Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in alt dudağı yarılmış, İbn-i Hişâm'ın attığı bir okla da alından yaralanmıştır.

Harbin en şiddetli bir zamanında İbn-i Kamie, İslâm alemdarı Mus'ab' (R.A.) i Resûlullah (S.A.V.) zanniyla şehîd etmiş, bunun üzerine de Peygamber Efendimiz' (S.A.V.) in şehid edildiği şâyiesi çıkmıştı.

Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in şehid olduğu şâyiesi Medîne'ye kadar yayılınca kızı Fâtima (R.Anhâ) yanına ondört Müslüman kadın almış, Uhud'a kadar gelmiş ve Âiçé' (R.Anhâ) nin yardımıyla Peygamber Efendimiz (S.A.V.) i bulup, yaralarını sarmıştır.

Musliman kadınların harblerde yaralıları tedâvi etmeleri, şehidleri savaş meydanı duşuna çıkarmaları ve gâzilere su taşımaları gibi ordunun geri hizmetlerinde bulunmaları Uhud Gazâsında başlamış ve bu gazâdan sonra da devam etmiştir.

Bir çok İslâm kadını Uhud Gazâsına iştirâk etmişlerdi. Bunlardan Âiçé (R.Anhâ) Enes' (R.A.) in annesi Ümm-i Süleym (R.Anhâ) gâzilere kırbaclarla su taşımışlardır.

كتاب الزكاة

ZEKÂT BÖLÜMÜ

Musannif, Yüce Allah' (C.C.) in

آتِمُوا الصَّلَاةَ وَأْتُوْرَا الْزَكُوْهَ

«Namazı kılın, zekâti verin» (1) emr-i şerîfine ve yine :

وَيُقْمِدُنَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَا هُمْ يُفْقِدُونَ

«Onlar namazı kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de (Allah yolunda) harcarlar.» (2) kavl-i şerîfine uyarak «Zekât Bölümü» nü «Namaz Bölümü» nün peşisîra zikretmiştir.

Zekât; şâri'in ta'yin etmiş olduğu malın bazısını kesinlikle temlîk etmek (mülk edindirmek) tir. (3) Kenz'de : «Zekât, malı Hâsimî olmayan Müslüman fakire temlîk etmektir.» denilmiştir.

Ben derim ki : Bu ta'rîf mutlak sadakayı içine alır, ta'rîfin zekâta tâhsisi yoktur. Burada kabûl edilen ta'rîf ona karşısıdır. Çünkü «şâri'in

(1) Bk. Bakara Sûresi; âyet : 43

(2) Bk. Bakara Sûresi; âyet : 3

(3) Zekât; Hicretin ikinci yılında (M. 624) Ramazan ayından evvel (Şaban ayının sonlarına doğru) farz kılınmıştır.

Bu yılın Ramazan ayında, Ramazan orucu, ardından da sadaka-i fitr meşrû olmuştur.

Zekât, kitab, sünnet ve icmâî ümmet ile sâbittir. Bu bakımından inkârı kûfürdür..

ta'yin etmiş olduğu» sözü tahsis (4) ifâde eder. Çünkü sadakada ta'yin yoktur.

Zeylai (Rh.A.), demiştir ki : Şâyet bir kimse keffâret temlik else, Kenz'in ta'rîfine göre bunun için suâl vârid olur. Çünkü mezkûr vasif ile temlîk, keffârette mevcûddur. Eğer Kenz sâhibi : «Mal için lâzım olan bir şekilde temlîk etmektir.» demiş olsaydı, keffâret o ta'rîfden ayrılmış olurdu. Çünkü zekâtta malı temlîk vâcibdir.

«Cezmen = kesinlikle» demem; keffâret için soru sorulmasın, diyedir. Çünkü «cezmen» lafzının mânâsı : «Kendinde temlîkin gayrına ihtimalsız olarak ibâhat gibidir» demektir. Çünkü keffâret kendinde (nefsinde) temlîk gerektirmez. Zekât onun gibi değildir. Çünkü zekâtın meşrûyyeti, Yüce Allah' (C.C.) in (وَأَنَّ الْزَكَاةَ) «Zekâtı verin» emri şerîfidir. İtâ-i zekât «zekâtı vermek» ise - müfessirlerin açıkladıkları gibi - temlîk gerektirir.

İbâhat ile zekâtın hükmü hâsîl olmaz. Hattâ bir kimse bir yetime kefîl olsa, ve o yetime zekât niyetiyle infâk etse câiz görülmez. Keffâret bunun aksinedir. Eğer o yetimi zekât niyetiyle giydirse, temlîk mevûd olduğu için câizdir.

Zekâtı, Hâsimî olmayan ve Hâsimî'nin azadlı kölesi olmayan Müslüman fakire temlîk etmek gerekir. (5) Musannif bu sözde fakire, laf-

(4) **Tahsis :** Âmm bir sözün delâlet ettiği mânâlardan bazılarını hükminden çıkarmaktır. Çıkarmaya yarayan delile muhassis denir.

Âmm : Delâlet ettiği bütün fertleri sınırsız olarak içine alan lâfza denir. Âmm'ın hükmü hâss gibi katiyet ifâde etmektir.

Hâss bir tek mânâya vaz'edilen sözdür. Hâss'ın hükmü delâlet ettiği mânâyı kat'i, yâni yüzde yüz ifâde etmektir ki, bu katiyete şeriat dilinde vücûb, denilir.

Hâss ile Âmm, kuvvet itibâriyle birbirlerine denk oldukları için tarihleri bilinirse şöyle hükmolunur : İkisi berâber vârid olmuşsa hâss, âmm'i tahsis eder. Âmm önce hâss sonra gelmişse hâss âmm'i nesheder, yâni hükmünü kaldırır. Hâss önce âmm sonra ise, âmm hâss'i nesheder.

(5) **Zekât,** ösür, nezr ve keffâret gibi vâcib olan sadakalar, Âl-i Muhammed' (S.A.V.) e, Hâsimilere verilmez. Ama nâfile kabilinden olan sadakaları vermekte bir beiş yoktur.

Hâsimî Kabilesinin zekât ve sadaka alamayacaklarına dâir Peygamber' (S.A.V.) in hadîs-i şerifleri vardır.

Müslim'de zikredilen bir hadîs-i şerifte : Hasan (R.A.) sadaka hormalarından bir tânesini ağzına attığında O'nu gören Peygamberimizin (S.A.V.); «Kötü, kötü! At onu! Bizim sadakadan bir şey yemediğimizi bilmiyor musun?» buyurduğu nakledilir. Bu hadîs-i şerife göre Hâsimî'nin Hâsimî'ye zekât vermesi câizdir. Peygamberimizin (S.A.V.) Âl-i Hâsimîlerin zekât, sadaka gibi şeyleri alamayacakları hususunda harâm, mekrûh ve cevâz yönünden bazı görüş farkları vardır.

Benî Hâsim Kabilesinden maksâd; Ali (R.A.), Abbas (R.A.), Câfer (R.A.) Akil (R.A.), Abdülmuttalib oğlu Hâris' (R.A.) in âileleri ve âzadlılarıdır. Bu zâtların ihtiyyâçlarına göre Beytü'l-mâl'e âid ganîmetler kısmından hisseleri vardır.

(Kûdûri, Müslim Tercümesi)

ziyle fakîri zenginden ayırdetmiştir. Müslüman demekle de kâfiri ayırdetmiştir. Hâsimî olmayan ve Hâsimî'nin azadlı kölesi olmayan ile Hâsimî ve Hâsimî'nin azadlı kölesi olanları ayırdetmiştir. Onların Hâsimî olduğunu bilerek zekât vermek câiz değildir. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Zekât, her bakımdan maldan mâlikin menfaatinin kesilmesiyle beraber Müslüman fakîr için temlîktir. Bu söz ile kendi mâlikin fürûuna - fürûu ne kadar aşağı giderse gitsin - vermesini ayırdetmiştir. Usûlüne yâni baba ve dedelerine (ecdâdına) - ne kadar yukarı giderse gitsin - vermesini de ayırdetmiştir. Yine kocanın karısına ve karının kocasına vermesini ayırdetmiştir. Nitekim açıklaması ileride gelecektir.

Zekâti, Yüce Allah' (C.C.) in emrine itâat ve onun rızâsi için vermek gereklidir. Zirâ zekât vermek ibâdettir. Bu durumda, onda Yüce Allah (C.C.) için ihlâs lâzımdır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

وَمَا أَمْرَرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

«Halbuki onlar, ancak Allah'a, O'nun dîninde ihlâs (ve samîmiyet) erbâbı olarak ibâdet etmelerinden... başkasıyla emrolunmamışlardır.» (6) buyurmuştur.

Zekâtın vâcib olmasının (farziyyetinin) şartı, âkil ve bâliğ olmaktadır. Çünkü bu ikisi olmayınca teklîf yoktur. Yine Müslüman olmaktadır. Çünkü İslâm, bütün ibâdetlerin sıhhati için şarttır. Yine zekâtın vâcib olmasının şartı, temlîkin gerçekleşmesi için hür olmaktadır. Çünkü köle temlike mâlik olamaz.

Zekâtın vâcib olmasının (farziyyetinin) sebebi - Mükâtebin malında olduğu gibi, yalnız mâlikiyyet yönüyle olmayarak - borcdan ayrı, nisâb (7) için tâm mülktür. Çünkü mükâtebin (8) malı, gerçekde efendisinin mülküdür. Her ne kadar bu Kenz'de zekâtın vucûbunun şartlarından sayılmış ise de, şüphesiz usûl kitablarında, zekâtın sebeb-i vucûbunun mezkûr mülk olduğu yazılıdır.

(Burada) nisâb itibâr olunmuştur. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) zekâtın sebebini nisâb ile takdir etmiştir. Zekât, borçtan hâli olacaktır. Borc (deyn) ile murâd : Kullar tarafından istenilen borcdur. Hattâ

(6) Bk. Beyyine Sûresi (8); âyet : 5

(7) Nisâb : Şeriatın bir şey hakkındaki mi'yar ve alâmet tâyin ettiği miktar, ölçütür.

(8) Mükâteb : Belli bir para ödedikten sonra hür olmak üzere sahibi ile anlaşan köledir.

borc, nezr ve keffâreti menetmez. Nisâbin bekâsı hâlinde borc zekâtı meneder. Kezâ, nisâbin istihlâkından sonra da zekâtı meneder. Çünkü imâm (İslâm devlet başkanı), zekâtı emvâl-i zâhire (9) (görünen mallar) den ister. Vekilleri ise emvâl-i bâtinâna «gizli mallar» dan ister. O vekiller iş erbâbıdır. Çünkü Hz. Osman (R.A.) zamanına kadar emvâl-i bâtinadan zekâtı imâm (Halife) alıyordu. Hz. Osman (R.A.), emvâl-i bâtinada zulüm yapılmasını gidermek için, onun zekâtını vermeyi sahiblerine bırakmıştır. O vazîfe Hz. Osman (R.A.) zamanından itibâren malların sahiblerine bırakılmıştır.

Borcun asâlet yoluyla veya kefâlet yoluyla olmasında fark yoktur. Bunu Zeylai (Rh.A.) ve daha başkaları da zikretmiştir.

Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) zekâtı, nezr ve keffârete eklemiştir. Bu eklemme Hidâye'ye ve ondan başkasına da muhâliftir. Belki bu, kitâbin kopyasını çikaran ilk kâtibin hatâsıdır.

Zekât, kişinin hâcet-i asliyyesinden (10) hâriç (fazla) nisâb için tâm mülk olmasıdır. Oturulan evler ve benzerleri gibi. Bunun yakında açıklaması gelecektir.

O (zekât), takdiren bile olsa, nemâsi hâsil olan nisâbdır. Nemâ : Ya hakîkidir -ki bu doğma, türeme ve ticâret ile olur- veya takdîridir. Nemânın meydana gelmesi, kendi elinde veya nâibi elinde olmakla mümkün olur. Şu halde, şâyet o nemâ kaybolsa, zekât vâcib olmaz. Bu, tam mülk sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür.

Mükâteb'e zekât vâcib olmaz. Çünkü mükâteb, mala aslâ mâlik değildir. Ancak yed'en mâliktir. Bu söz, borçtan ayrı sözüne göre çıkarılmış bir hükümdür.

(Zekât), Allah' (C.C.) in kullarından borçlu olana da, borcu kadarı ile vâcib olmaz. Çünkü borçlu kimsenin, dörtüz dirhem (11) borcu olsa ve onun malı da dörtüz dirhem olsa, ona zekât vâcib olmaz. Eğer borcu ikiyüz dirhem olursa, ikiyüz dirhemin fazlasının zekâtı vâcib olur. Bu, hâcet-i asliyye sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür.

(9) Mallar, emvâl-i zâhire ve emvâl-i bâtinâ olmak üzere iki kısma ayrılır.

Nakit paralarla evlerde, mağazalarda bulunan ticâret malları emvâl-i bâtinadır.

Sâime, denilen hayvanlar ile bir kısım arâzi mahsûlatı; madenlerle yer altındaki hazîneler ve gümruklerden geçen ticâret malları ile nakidler de emvâl-i zâhirendendir. Bunların hepsi birer muayyen nisbetlerde zekâta tâbîdirler.

(10) Hâcet-i Asliye; Mesken ile hâneye lüzûmlu eşyâdan, kişilik yazlık elbiseyle lüzûmlu silâhdan, âletten, kitabdan ve binek hayvanları ile hizmetçi, köle ve căriyeden ve bir aylık - sahîh olan diğer bir görüşe göre bir senelik - nafakaya mahsûs erzâkdan ibârettir.

(11) Dirhem : Şerîatta 14 kır'attan ibârettir. Bir kır'at da 5 aded orta boy arpa ağırlığından ibâret olup 0,2 gramdır. O halde, bir dirhem, 3,207 gramdır.

(Bir kimsenin) oturduğu evleri hâcet-i asliyyeden olduğu için onda zekât vâcib olmaz. Yine; beden elbisesi, ev eşyâsı, binecek hayvan, hizmet gören köle, ehli olanın kitabları ve zanâat ehlinin sanat âletleri gibi şeylelere de zekât vâcib olmaz.

Dîmâr malından vâsıl olana da zekât vâcib olmaz. Dîmâr : Mülkün mevcûd olmasıyle beraber, kendisine kavuşmak güç olan maldır. Bunnlar : Kaçan köle, kaybolan mal, üzerine delîl (beyyîne) bulunmayan gasbedilmiş mal, denize düşen mal, sahrâda gömülüp yeri unutulan mal, müsâdere yoluyla Padişâhın aldığı mal ve emânet edilip verildiği kimsenin unutulduğu mal gibidir ki, burada emânet edilen kimse tanınan kimselerden değil de yabancılardan biri olur. Yine üzerine delîli olmayan inkâr edilmiş bir alacak gibi ki bilâhare, birkaç yıl sonra o borçlu, insanların yanında borcunu ikrâr ederek beyyine hâsıl olursa ve o mala bir kaç yıldan sonra kavuşursa, o malın zekâtı vâcib olmaz. Zikredilen mal, isterse takdîri olsun, artışı olmadığından, geçmiş yılları için zekât vâcib olmaz. Borcunu ikrâr (kabûl) eden borçlu üzerinde olan borç, inkâr (red) edilmişin aksinedir. İsterse o mukir (kabûl eden) fakîr olsun. Çünkü o borcu inkâr eden zengin ise, ona ibtidâen kavuşma mümkün olur. Veya fakîr ise tahsîl vasıtasiyle kavuşmak mümkün olur.

Ya da borçlunun iflâsına hâkim hükmetse veya borçlunun inkâri-na karşı delîl (beyyîne) olsa veya onu Kâdî bilse, bu zikredilen mallar mâlikine ulaşırsa geçmiş yılların zekâtı vâcib olur.

Oturmak (mesken) için olmayan evlerde zekât yoktur. Bu «takdîren de olsa nemâsı hâsıl olan» sözüne dayanılarak çıkarılmış bir hükümdür. Yine bu zikredilenlerin benzerleri olan :

Giyilmeyen elbiseler, kullanılmayan ev eşyâsı, binilmeyen hayvan, hizmette kullanılmayan köle ve ehlinden başkasında olan kitab v.s. gibilerde ticârete niyeti yoksa, takdîri nemâ bulunmadığı için, zekât vâcib olmaz.

Hidâye'de denmiştir ki : «Ehli olan için ilim kitabları da bunun gibidir. Nihâye'de denmiştir ki : Burada «ehl» demek bir mânâ ifâde etmez. Çünkü o kimse o kitabların ehlinden olmasa ve o kitablar da ticâret için olmasa, isterse çok olsun, nemâ olmadığı için ona zekât vâcib olmaz. «Ehl» ifâdesi ancak zekâtı sarf eden kimse hakkında bir mânâ ifâde eder. O kitab sâhibinin, şâyet ikiyüz dirheme müsâvî kitabları olsa, tedris ve tedrisden başka şey için onlara muhtâc olsa, ona zekât vermek câiz olur. Fakat, o kitablara muhtâc olmasa ve o kitablar da ikiyüz dirheme müsâvî olsa, ona zekât vermek câiz olmaz. Zanâat ehlinin âletleri de böyledir.

Zekâtın edâsının vâcib olmasının sebebi İlâhi hitâbin yönelmesidir. Yâni Yüce Allah (C.C.) m «zekâti verin» kavlidir. Zekâtın vucûbu fevridir, diyen kimseye göre, o, bir yılın geçmesi sonunda (akabinde) dır. Zekât, ömrîdir, diyen kimseye göre, ömrün sonundadır. Yakında açıklaması gelecektir.

ZEKÂTIN EDÂSININ VÂCİB (FARZ) OLMASININ ŞARTI :

Zekâtın edâsının vâcib olmasının (farziyyetinin) şartı, dirhemler ve dinarlar gibi, malın değeriyle beraber bir yıl geçmesidir. Veya hayvanların sahrâda otlayarak üzerinden bir yıl geçmesi (havelân-ı havl) dir. (12)

Ya da zekâtın şartı, zikredilenlerden başkasında ticârete niyet etmektir. Şâyet bu şeyler bulunmazsa, İlâhi hitâb yönelmez. İlâhi hitâb yönelmeyeni de terk etse, günahkâr olmaz.

Zekâtın edâsının şartı niyettir. Çünkü zekât ibâdettir, niyetsiz sahîh olmaz. Hattâ bir kimsenin hizmetini görmeyen bir kölesi olsa veya kendi oturduğundan başka bir evi olsa ve ticârete niyet etmese, her ne kadar onların üzerinden bir yıl geçse de, onlarda zekât vâcib (farz) olmaz.

Zekâta edâya mukârin (birlikte) olduğu halde veya vâcib olan zekâtı ayırmaya mukârin olduğu halde niyet etmektir. (13) Çünkü o kimse zekâta niyet ederek nisâbdan vâcib miktarı ayırsa ve bir fakire niyetsiz tasadduk etse, onun zekâtı düşer.

Yine zekâtın edâsının şartı, nisâbin hepsini tasadduk etmektir. Çünkü o kimse nisâbin hepsini tasadduk etse, vâcib olan cüz ona dâhil olur. İstihsânen, bunda ta'yîne hâcet yoktur. Eğer nisâbin bir kısmını tasadduk etse, İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, zekâtı düşer. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre düşmez.

Fakat «Zekâtın vâcib olması ömrîdir,» diyenler de vardır. Yâni gecikmek sûretille (hemen değil zamanla) vâcibdir. Çünkü ömrün ta-

(12) **Havelân-ı havl:** Mal üzerinde Kamerî bir senenin dolmuş olması (yılanması) Bir Kameri sene de 1 Muharrem'den diğer 1 Muharrem'e kadar geçen müddettir ki 354 gün, 8 saat, 53 dakikadan ibârettir.

(13) Yâni, zekât verecek kimsenin zekâtı verirken zekât niyyeti ile vermesidir. Yâhut malın zekâtını daha evvel ayırip, zekât olarak verileceğini kararlaştırarak ya kendisi veya vekili olan kimsenin vermesidir. Bu bakımından ne de verirken ne de daha evvel zekâthâk olarak ayrılma hâlinde niyyet olmadığı takdirde zekât verilmiş olmaz. Niyyet mutlaka şarttır.

mâmî edâ vaktidir. Bundan dolayı o, çok ertelenmesinden sonra nisâbın yok olmasına onu ödemez. **Bir kavle göre** : «Zekâtın vâcib olması fevridir.» Yâni, alel-fevr (hemen) vâcibdir. Çünkü mutlak emrin gereği böyledir. **Bu söz İmâm Kerhî' (Rh.A.) nin sözüdür.** Yine O, «Muktedir oldukdan sonra zekâti geciktiren nisâb sâhibi günahkâr olur,» demiştir. **İmâm Muhammed' (Rh.A.) den de** : «Bir kimse zekâti özürsüz geciktirse, onun şehâdeti makbûl olmaz,» dediği rivâyet edilmiştir.

Bir kimsenin, ticâret için satın aldığı köleyi, kendi hizmetinde kullanmaya niyet etmesi doğru değildir. Sonra, eğer ona ticâret için niyet ederse, onu satmadığı müddetce ticâret için olmuş olmaz. Meselâ ticâret için bir câriye satın alıp, sonra ona hizmet için niyet etse, niyet hizmet için tutmaya bağlılığı için zekât bâtil olur. Eğer ondan sonra ticârete niyet etse, o câriyeyi satıncaya kadar, ticâret için olmuş olmaz. O câriyenin değerinde (semeninde), eğer dirhemler veya dinarlar varsa, - üzerinden de bir yıl geçmişse, - zekât vâcib olur. Niyet amele bitişik olmadığından ticâret için olmaz. Çünkü ticâret yapılmadığından ticâret için niyete itibâr edilmez. Bundan dolayı, müsâfir sadece niyet ile mukîm olmaz ve mukîm de niyet ile müsâfir olmaz, ancak yolculuk (sefer) ile olur.

Kişinin vâris olduğu (irsen mâlik olduğu) şey, sadece niyetle ticâret için olmaz. Çünkü niyet amele bitişik değildir. Zirâ mevrûs (miras) mal, vârisin sun'u (iradesi) yok iken ona cebren mûlk olur. Bundan dolayı cenîn (ana karnındaki yavru), her ne kadar onda amel düşünülmezse de, vâris olur. Hattâ vâris, niyetin amele yakın olmasından dolayı, vâris olduğu şeyde tasarruf eder, ancak altın ve gümüşde edemez. **Gâyet'ul-Beyân'da** böyle zikredilmiştir.

Hibe ile veya vasiyyet ile veya nikâh ile veya hul' (14) ile veya diyetten sulh ile mâlik olduğu mal, niyetle ticâret için olur. Çünkü niyet amelle beraberdir. O da akdin kabûlüdür. **Bu, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göredir.** **İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre,** ticâret için olmaz. Çünkü ticârete niyet amelle berâber değildir. **İmâmeyn arasındaki ihtilâf aksinedir de** denilmiştir.

İncilerde, la'l (kırmızı süstaşı), yakut, zümrüt ve bunların benzerleri gibi mücevherlerde zekât yoktur. **Kâfi'de** böyle zikredilmiştir. Ancak, eğer o inciler ve mücevherler ticâret için olursa, zekât vardır. **Tatârhanîyye'de** böyle zikredilmiştir.

(14) **HUL'** (Mühâlea): Nikâh mülkiyetini zevcenin kabûlüne tâlik ederek, özel laflardan biriyle gidermektedir.

بَابُ صَدَقَةِ السَّوَامِعِ

SÂİMELERİN ZEKÂTİ BÂBI

Sevâim, sâime'nin çoğuludur. Sevâim, yılın çoğunda güdülmek ile yetinilen hayvandır. Hattâ yılın yarısı miktârında yem «alef» verilip güdülse sâime olmaz, ve onda zekât vâcib olmaz.

DEVENİN NİSÂBI :

Devenin nisâbı beştir. Yirmibeşe kadar her beşde bir buht'tur. Buht, (بُختٌ) «Buhtiyy» nin çoğuludur. O da Arabî ile Ace-mî'den doğmuş olan iki hörgüçlü devedir. Buhtunasr'a (1) mensûbtur.

(1) **Buhtu'nasr** (Nabuchodonosor) : Milâddan önce yaşamış bir Hükümdarın kullandığı bir deve cinsidir.

Nabuchodonosor ismiyle Asûrîlerde iki hükümdar gelmiş olup, birincisi M.Ö. 667 - 647 seneleri arasında Ninova'da hüküm sürmüştür; Midyâ (yâni A'cem Irak'ı ve Azerbaycan) Hükümdarı (Er Fahşâd) i mağlûb edip, kendi eliyle öldürmüştür. Suriye ve Filistin'in zabtına (Helefren) isminden bir vezirini memur etmiş ise de, bu adam (Betolye) şehrinin muhâsarasında (Yodis) isminden bir Yahudi kızı tarafından öldürülünce bunun öldürülmesinden sonra Buhtu'nasr bütün fetihlerini kaybederek rivâyete göre kendisi de (Kiahşâr) ve (Napopolasar) a karşı Ninova'yı müdafâ etmekte iken öldürmüştür.

İkincisi «Büyük lâkabıyla da bilinen meşhûr (Buhtu'nasr) dır ki, Asûriyye ile Babilistan'ın birleştirilmesinden sonra bu iki memleketin hükümdarı olup M.Ö. 606 tarihinde Filistin'in üzerine asker sevketmiş ise de Benî Isrâîl hükümdarı olan (Yahûyâkîym) karşı durmayarak itâati altına girince iktidar makâmında bırakılmıştır. Üç sene sonra Yahûyâkîym itâatten dönünce Buhtu'nasr asker göndererek kendisini yakalatmış; Yahûyâkîym yolda korkusundan vefât edince Buhtu'nasr onun oğlu (Yah-niyû)yi Benî Isrâîl'e hâkim tâyin etmiş ise de yüz gün sonra bu zâti bir çok Benî Isrâîl âlimleri, Hz. Daniyal ve Hazkal ile beraber esâret altında Babil'e nakledip Benî Isrâîl'e bunun amcası (Satkiyâ)yi hâkim tâyin etmiştir. Hz. Ermiyâ bunun zamanında ortaya çıkıp Benî Isrâîl'i Hak'ka dâvet eder ve Buhtu'nasr ile tehdid ederdi. Dokuz sene sonra (Satkiyâ) da Buhtu'nasr'in itâatinden çıkışınca hal tercumesi sâhibi ikin-

Veya ırâbdır. Irâb, (عَرَبٌ) (Arabî) nin çoğuludur. Veya yirmibeş kadar her beş Arabî develerde zekât bir koyundur. Eserler bunun üzerinde birleşmiştir. Resûlullah' (S.A.V.) in hükmü bunun üzerine **meşhûr** olmuştur. İki nisâbin arasındaki afvedilmiştir. İleride gelecek diğer nisâblarda da hüküm böyledir.

Yirmibeşde zekât, bir «bint-i mahâd» dır. **Bint-i Mahâd :** İkinci yıla girmiş olan dişi deve yavrusudur. Bu, anası «mahâd» yâni çok kere bir diğerine hâmile olduğu için bu isimle adlandırılmıştır.

Deve otuzaltıya ulaşınca, zekâtı bir «bint-i lebûn»dur. **Bint-i lebûn :** (İki yaşı tamamlayıp) üçüncü yaşına basan dişi deve yavrusudur. Bu isimle adlandırılmasının sebebi; anasının bir diğerini doğurup çok kere memesinin sütlü olmasıdır.

Develer kırkaltıya varınca zekât bir **Hîkka**'dır. **Hîkka :** Dört yaşına girmiş olan dişi devedir. Hîkka denmesinin sebebi; yük götürmeye, binilmeye ve çiftleşmeye elverişli olmasıdır.

Develer altmışbir olunca, zekâtı bir **cezaa**'dır. Yâni **beşinci** yılına girmiş olan devedir. Deveciler onu dişlerinden tanıdıkları için cezaa demişlerdir.

Develer yetmişaltıya varınca zekâtı iki bint-i lebûndur. **Develer doksanbir** olduğunda, yüzyirmiye kadar, zekâtı iki **hîkkadır**. Bundan sonra **farizaya** yeniden başlanır.

Şâyet **develer yüzyirmi** üzerine beş ziyâde olursa, her beşde iki **hîkka** ile bir koyundur. **Develer yüzkırkbeş** olunca, bir bint-i mahâd ve iki **hîkka**'dır. **Develer yüzelli** olunca, zekâtı üç **hîkka**'dır. Bundan sonra **farizaya** yeniden başlanır. **Develer** beş fazla oldukça her beşde, bir koyun üç **hîkkadır**.

ci defa olarak Filistin üzerine asker sevkedip bir sene, bir rivâyette de ikibuçuk senelik muhâsaradan sonra Kudüs'ü zabtederek Beyt-i Makdis'i tahrib edip Benî Isrâîl'i esâret altında Babil'e sevketmiştir. Sonra (Sûr) şehrini muhâsara ve zabtedip Mısır'a da asker sevkederek Aşağı Mısır'ı istilâ etmiş; zabittiği yerlerden pek çok ganîmet alıp, naklettiği bir çok sanat eserleri ile Babil'i bir kat daha genişletip tezyîn etmiştir. Bu fetihlerin üzerine ulûhiyyet davasına kalkışınca Allah (C.C.) tarafından bir cezâ olmak üzere aklını yitirince kendini öküz zannederek yedi sene ormanlarda gezmiş; bu müddet içinde zevcesi mülkü idâre etmiştir. Sonra aklı başına gelip ulûhiyyet davasından da vazgeçince tahtına dönerek bir sene daha hükümrân olmuş; M.Ö. 562 tarihinde vefât etmiştir.

Mes'udi'ye göre; Buhtu'nasr onsekizbin (bir rivâyete göre de yetmişbin) Yahudi katletmiştir.

(Kâmûs'ul A'lâm. Şemseddin Sami - Kâmûs Tercümesi, Asım Efendi)

Yüzelliden sonra yirmibeşde (üç hıkkâ ile) bir bint-i mahâd'dır. **Yüzelliden sonra otuzaltıda** (üç hıkkâ ile) bir bint-i lebûn'dur. **Yüzdoksanaltı** olduğunda, ikiyüze kadar, zekâtı dört hıkkadır. **Bundan sonra farizaya dâima** yeniden başlanır ki, **yüzelliden sonra olan ellide** olduğu gibi, **her ellide bir hıkkâ vâcib olur.**

Musannîfın bu kaydına sebeb; **birinci isti'nâfdan** (2), yâni **yüz-yirmiden** sonra olan **isti'nâfdan ayırdetmek** içindir. Çünkü onda bint-i lebûn vâcib olmaz. Yine bu ikisinin nisâbları olmadığı için dört hıkkâda vâcib olmaz. Çünkü o **isti'nâfcâ** : yüzyirminin üzerine yirmibeş ekle-nince, nisâbin hepsi yüzkırkbeş olur. O da iki hıkkâ ile bir bint-i mahâd'in nisâbıdır. Onun üzerine beş daha eklenip yüzelli olunca, üç hıkkâ vâcib olur.

SIĞIR İLE CÂMÛSUN NİSÂBI

Sığır ile câmûsun nisâbı otuzdur. Musannîfın, sığır ile câmûsun ikisini bir araya toplamasının sebebi, ikisinin arasında fark olmadığı içindir. Hattâ Fukahâ, sığır (bakar) lafzi ikisini de içine alır, demişlerdir. Otuzdan aşağı olanda sadaka (3) yoktur.

Sığırın zekâtı : **Otuzda, bir tebî'dir.** **Tebî :** Üzerine bir yıl tamâm olan tosundur. Veya bir tebia'dır, yâni bir yıllık bir dişi danadır. **Sığır ve câmûs,** kırka tamâm olduğu zaman zekâtı bir müsinn'dir. Müsinn : Üzerinden iki yıl geçen sığırdır. Veya bir müsinne'dir. Müsinne ; İki yaşında düğe'dir. Bu iki nisâbin arasında olanlar afvedilmiştir. Kırktan fazla olan afvedilmez. Bilâkis altmışa kadar vâcib zekât hesablanır. **Kırk üzerinde bir ziyâde** olduğu zaman müsinne'nin değerinin kırkta bi-

(2) **İsti'nâf :** Üç türlüdür.

Birincisi, mutlak olarak hükmün sebebinden sorulur ve akabinde cevab verilir.

İkincisi, bu hükmün özel sebebinden sorulur ve cevabı verilir.

Üçüncüüsü, ya da bunun dışında bir şey sorulur ve cevabı verilir.

Bir görüşe göre isti'nâf, mukadder bir suale verilen cevabdır.

Diğer bir görüşe göre isti'nâf, sözü sual etrafında dolaşan sözden kesmektir.

Yine bir görüşe göre isti'nâf, yeniden söze başlamaktır.

(Ta'rifât-ı Seyyid-i Şerif)

(3) Burada sadaka, zekât mânâsına kullanılmıştır. Nitekim, Buhârî'de geçen Enes (R.A.) in rivâyet ettiği bir hadîsde; Peygamber Efendimiz (S.A.V.) tarafından Zekât, sadaka olarak ifâde buyurulmuştur.

ridir (rub'u usr' (*) dur). Kırk üzerinde ziyâdede, müsinnenin değerinin yirmide biridir. (4) Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan asıl rivâyettir. Çünkü afv, kıyâsin hilâfîna nassla sabit olmuştur. Afvin olmadığına nass yoktur.

Altmışda, otuzda olan zekâtın bir katı vardır. Yâni iki tebî' (tosun) vardır. Ondan sonra her otuzda bir tosun zekât vardır. (5) Her kırkda, bir müsinne zekât vardır. Yetmişde bir tosun ve bir müsinne vardır. Seksende iki müsinne vardır. Doksanda üç dişi dana (tebia) vardır. Ondan sonra yüzde, iki tebia ile bir müsinne vardır. Yüzonda bir tebî ile iki müsinne vardır. Yüzyirmide dört tebia veya üç müsinne vardır. Bundan sonrası bu usûle göredir.

DAVARIN NİSÂBI

Davarın nisâbı, gerek koyun olsun ve gerekse keçi olsun kârktır. Kırk koyunda zekât bir koyundur. Koyun ve keçi yüzyirmibir olduğu zaman zekâtı iki koyundur. İkiyüzbir olduğunda, zekâtı üç koyundur. Resûlullah (S.A.V.) 'in hükmünde (6) ve Ebû Bekir (R.A.) 'in hükmünde böylece vârid olmuştur. Ümmetin icmâî da bunun üzerine mün'akid olmuştur. Dörtyüz tamâm olduğu zaman dört koyundur.. Bundan sonra her yüz koyunda zekât bir koyundur. O vakit zekâtta alınan, bir yaşında koyundur. Ceza' (7) alınmaz. Yâni o, üzerine yılın çoğu geçmiş olandır. Çünkü vâcib olan vasattır. Ceza' ise küçüklerdendir.

(*) **R u b ' u u s r :** Onda birin dörtte biri demektir. O da kırkda bir eder.

$$\begin{array}{ccc} 1 & 1 & 1 \\ \text{Yâni} & \frac{-}{-} \times \frac{-}{-} = \frac{-}{-} \\ 10 & 4 & 40 \end{array}$$

(4) **Nisf'u usr :** Onda birin yarısı demektir. O da yirmide bir eder.

$$\begin{array}{ccc} 1 & 1 & 1 \\ \text{Yâni} & \frac{-}{-} \times \frac{-}{-} = \frac{-}{-} \\ 10 & 2 & 20 \end{array}$$

(5) Bu husûsda **Hidâye**'de zikredilen daha başka rivâyet de vardır.

(6) Buradaki hükmüle Resûlullah (S.A.V.) ve Ebû Bekir' (R.A.) in zekâtın farzîyetine dair olan yazıları (nûshaları) kasd edilmektedir.

Buhâri'deki bir hadîs-i şerîfste Enes'den rivâyet olundığına göre, Ebû Bekr-i Siddîk (R.A.) kendisine (Bahreyn Valisi bulunduğu sırada) şunu yazdırmıştır :

«Bu, Resûlullah salâllâhü aleyhi ve sellemîn Müslümanlara farz kıldığı, Allah'ın da Resûlüne emir buyurduğu zekât farizası (nûshası) dir.

Deveden her yirmidört başta ve daha azında zekât koyundur...» buyurulmaktadır.

(7) **Ceza' :** Deveden 4 yaşını tamamlayarak 5 yaşına basmış olandır. At ve sığırдан 2 yaşını tamamlayıp 3 yaşına basmış olandır. Koyundan 8 yahut 9 aylık olandır.

AT'IN NİSÂBI

At'ın (hayl'in) nisâbi beştir. «Üktör» diyenler de vardır. **Mecma'ul-Fetâvâ** sâhibi, «Hızânet'ul-Fetâvâ» da ve ayrıca Ebû Câfer et-Tahâvi (Rh.A.); «Atın nisbâbi beştir, eğer beşden daha az olursa zekât vâcib olmaz» demişlerdir. Ebû Ahmed el-Iyâdî (Rh.A.); «Atın nisâbi üçtür, eğer üçten daha az olursa, zekât vâcib olmaz» demiştir. Erkekleriyle karışık olan dişi Arab atlarının her birinde zekât bir dinârdır. Veya değerinin kırkda biri (rub'u usr) dir.

Mecma' sâhibi, şerhinde demiştir ki : Bu tâhyîr (muhayyerlik) yâni dinâr veya değerinin kırkda biri olması, Arabî olan atlara mahsustur ki o, her atın (feresin) değerinin dörtüz dirhem, dinarın değerinin de on dirhem olduğu vakittedir. Bu durumda, her ikiyüz dirhemden beş dirhem olur. Fakat değerleri farklı olan atlara değer biçilir.

Atın erkeklerinde, yalnız oldukları halde, zekât yoktur. Çünkü dişisi olmayan erkek atlar üremezler. Hattâ, bir rivâyette dişilerinde de yoktur. Çünkü onlarda da, yalnız iken üreme olmaz. Diğer bir rivâyette dişilerinde zekât vâcib olur. Çünkü onlar âriyet (emânet) erkek ile üzerler. Erkekler bunun aksinedir.

Yük getirmek için hazırlanan atlarda, arâzî sürmek gibi iş için hazırlanan atlarda zekât olmaz. Çünkü onlar bu durumda, aslı ihtiyaçlardandır.

Alûfe : Yem verilip güdülmeyen attır. Bunda da zekât yoktur. Ticâret için olmayan katırda ve eşekte de zekât yoktur. Çünkü Resûlül-

lah (S.A.V.) : (لَرْبِنْزُلْ عَلَىٰ فِرْمَاشْيُّ)

«O ikisi (yâni katır ile eşek) hakkında bana bir şey nâzil olmadı.» buyurmuştur. **Miktârlar** (ölçüler), **Resûlullah'** (S.A.V.) dan iştirerek (kıyâs yoluyla değil) sâbit olur. Ticâret için olan bunun aksinedir. Çünkü bu takdirde zekât, diğer ticâret malları gibi, mâliyete müteallik olur. **Yine bir yaşına girmeyen kuzuda, deve yavrusunda ve buzağıda zekât yoktur.** Ancak tebaiyyet yönüyle vardır. Meselenin sûretinde bir nevi işkâl (8) vardır. Çünkü zekât bir yıl geçmedikce sâbit olmaz ve

(8) **İşkâl (Müşkil) :** Bir lafzin kendisinden ne murâd edildiği teemmüsüz bilinemeyecek derede mânâca kapalı olmasıdır. Bu kapalılık onun ya mânâsında incelikten, derinlikten veya kendisindeki bir istiârei bedîyyeden ileri gelir. Böyle lafızlara da müşkil denir. Meselâ; gusûlde tatahhur (temizlenme) ile memuruz. Bu temizlenme ağızın içine de şamil midir? Teemmûl neticesi anlaşılıyor ki bunda işkâl mevcuttur.

bir yıl geçtikten sonra kuzu, deve yavrusu (fasıl) ve buzağı ismi artık kalkar.

Denilmiştir ki : Bu meselenin sûreti şöyledir : Bir adam deve yavrularından yirmibeşini ve buzağılardan otuzunu satın alsa veya kuzulardan kırkını satın alsa ya da o adama bunlar hibe edilse, üzerine sene (havl) bağlanmış olur mu, olmaz mı? İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) in kavline göre, sene bağlanmış (mün'akid) olmaz. Bu ikisinden başkasına göre, sene bağlanmış olur. Hattâ mâlik olduğu vakitte bir sene geçse, zekât icâb eder.

Denilmiştir ki : Şâyet bir adam için bir sâime nisâbı olup da onların üzerine altı ay geçse, sonra onlar, sayısı kadar doğurup kendileri ölerek yavruları kalsa, asıl olanların senesi yavruları üzerine bâkî kalır mı, yoksa kalmaz mı? İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Muhammed (Rh.A.) e göre bâkî kalmaz. Diğer imâmlara göre, bâkî kalır. Yine Tağlebi Kâbilesinden (9) olan çocuğun malında zekât olmaz. Tağlebi kadının ise erkeklerine olan zekât vardır.

Cünkü sulh, Müslümanlardan alınan zekâtın dî'fi (katı) üzere cârî olmuştur. Müslümanların kadınlarından zekât alınır, çocukların ise alınmaz.

Zekâttâ, âzâddan başka keffârette, uşrda ve nezirde kıymetlerini vermek câizdir. Yâni zikredilen sûretlerde mansûs'un-aleyh'in (10) yeri-
ne kıymetini edâ etmek câizdir. Yoksa kıymet, vâcibden bedel olmak üze-
re câiz değildir. Çünkü bedele izin (ruhsat), asıl bulunmadığında câiz
olur; mansûs'un-aleyh'in mülkünde varlığı ile beraber kıymetin edâsı
da câizdir. **İmdi bize göre, vâcib olan ikisinden biridir :** Ya mansûs'un-
aleyh'in aynıdır veya kıymetidir. Bu konunun tâhkîki usûl kitapların-
da zikredilmiştir. İki tarafa riâyet için, cebretmeksiz ancak vasatı (or-
tası) alınır. Yâni üzerine zekât vâcib olan kimse zekâtın edâsına ka-
çınsa zor ile alınmaz. Çünkü zekât ibâdettir. Ancak kendi isteği ile edâ
edilir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, zekât zor ile alınır. Çünkü zekât fa-
kîrin hakkıdır. Bu durumda kul için kul üzerine borç gibidir.

Terekesinden alınmaz. Yâni üzerinde zekât borcu olan kimse ölse,
terekesinden (biraktığı maldan) zekât alınmaz. Ancak, eğer vasiyet et-

(9) **TAĞLEBÎ KAVMÎ;** Hristiyan Arab Kavimlerinden biridir. Ömer (R.A.) zamanında cizye vermek istememişler, daha sonra sulhen «Biz cizyeyi Müslümanların zekâtının katıyla veririz» demişlerdir. Ömer (R.A.) de; «İşte sizin cizyeniz, bunu istediğiniz şekilde isimlendirin.» buyurmuştur.

Muslimanların zekâtının katı olarak sulh cereyân edince, onların çocuklarından bu durumda cizye alınmamaktadır. Bunların kadınlarından ise Musliman kadınları gibi alınmaktadır. Ancak Musliman kadınları için cizye söz konusu değildir.

(Hâdimî, Dürer Hâsiyesi)

(10) **Mansûs'un-aleyh :** Açıklandı tâyin edilen.

miş ise bu takdirde, üçtebirinden (sülüsden) itibâr olunup alınır. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, terekesinden alınmaz.

Vâcib olan yaş sâhibi bulunmazsa, meselâ zekâtın farzıyyeti için vâcib olan bint-i lebûn bulunmazsa, mâlik, ondan aşagısını bir deve yavrusu ile beraber verir. Ya da bint-i lebûndan yukarısını (büyükünü) verip, zekâtı alan kimse de ziyâdesini (deve yavrusunu) mâlike verir. Veya mâlik o yaş sâhibinin (zât-u sinn'in) değerini verir. Hidâye'de, «Zekâtı alan kimse, o yaş sâhibinden yukarısını alıp, ziyadesini (deve yavrusunu) verir. Veya o yaş sâhibinin aşagısını alıp, ziyâdesini (deve yavrusunu) de alır.» denmiştir. Nihâye'de denmiştir ki : Kitâbda zikredilenin zâhiri, muhayyerliğin, zekâtı alan kimse için olduğuna delâlet eder. Lâkin doğru olan şudur : Şüphesiz muhayyerlik zekât vâcib olan kimseye yumuşaklığa meşrû olmuştur. Yumuşaklık (rifk) ise, onu muhayyer kılmakla gerçekleşir. Nihâye sâhibi âdetâ bu sözüyle; «Üzerine zekât vâcib olan kimsenin nefsi buna müsaade ettiği zamandır» demek istemiştir. Çünkü Müslümanın hâlinin zahirî fakîrin haline göre en yumuşak olanını tercih eder. Kâffî'nin sözü de buna uygundur. İşte bundan dolayı ben almak yerine, vermek (def') dedim.

Nisâb cinsinden, sene esnâsında istifâde edilen şey nisâba eklenir. Yâni bir kimse için nisâb olsa ve sene esnâsında o nisâb cinsinden faydalansa, o faydayı nisâba ekler, onunla beraber zekâtı edâ eder. Şu halde, bir kimse senenin başında ikiyüz dirheme mâlik olup senenin ortasında yüz dirhemde fâyda hâsil olsa, o yüz dirhemî ikiyüze katip hepsinin zekâtını verir.

Zekât nisâbdadır, yoksa afvda değildir. İmâm A'zam (Rh.A.) ile İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre; bir kimse yüz koyuna mâlik olsa, onun üzerine vâcib olan, kırkda bir koyundur. Bütününde değildir. Hattâ bir seneden sonra almış olse, vâcib, hâli üzere kırkdadır. İmâm Muhammed (Rh.A.) ile İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre, ölen kadar sâkit olur (zekâttan düşer). Seneden sonra nisâbin yok olması vâcibi ve nisâbdan bazısının yok olması hissesini düşürür. Yok (helâk) olan evvelâ afva sarf edilir (Sayılır, hesab edilir). Eğer helâk afvi tecâvüz etmezse, vâcib hâli üzeredir. Nitekim seneden sonra almış koyundan yirmibeşi helâk olsa veya altı deveden biri helâk olsa, o zaman koyunun vucûbu bakı kalır. Ondan sonra helâk afvi ta'kîb eden nisâba, yâni afvdan sonra olan nisâba sarf edilir. Şöyledi : Eğer helâk afvi tecâvüz ederse, yâni afvdan fazla olursa, helâk afvi tâkib eden nisâba sarf edilir. Nitekim, şâyet kırk deveden onbeş deve helâk olsa, onbeşin dördü afva sarf edilir. Ondan sonra, onbiri afvi tâkib eden nisâba sarf edilir. O, yirmibeş ile otuzaltı arasındakidir. Hattâ bint-i mahâd vâcib olur. Biz, helâk nisâba ve afva

sarf edilir, demiyoruz. Hattâ kırkda bint-i lebûn vâcib olur, demek lâzım gelir. Halbuki kırkdan onbeş helâk olup, yirmibeşi kalmıştır. Şüphesiz bint-i lebûndan yarım ve sümân (sekizdebir) vâcib olur. (11) Biz, afvi tecâvüz eden helâk, nisâbların mecmûuna (afvdan kat-ı nazar ederek) sarf edilir, demiyoruz.

Helâkin dördü afva sarf edilir. Ondan sonra onbiri otuzaltının mecmûuna sarf edilir. Yâni, otuzaltında vâcib olan bint-i lebûndur, demek lâzım gelir. Halbuki otuzaltının onbiri (afvdan kat-ı nazarla) helâk olup yirmibeşi kalır. Şu halde vâcib olan bint-i lebûn'un üçte ikisi ve dokuzun dörtte biridir. Nihâyete kadar bu minvâl üzeredir. Nitekim, eğer kırk deveden yirmisi helâk olsa, yirmisinden dördü afva; onbiri afvi ta'kib eden nisâba ve beşi bu nisâbi ta'kîb eden nisâba sarf edilir. Hattâ dört koyun geri kalır. Şâyet yirmibeşi yâhut otuzu, veya otuzbeşi helâk olsa, buna göre kiyâs et.

Sâimelerin zekâtını, öşr'ü ve arâzî harâcını bugât alsa, eğer onları, yerinde sarf etmemiş ise harâcdan başkası iâde edilir. Çünkü harâcın alınmasının velâyeti İmâma (Sultana) âiddir. Yine, emvâl-i zâhirede zekâtın alınması da - ki o, öşr-i hâric (hâricde yetişenlerin öşrü), dirböyledir. Sâimelerin zekâtı ve ticâret mallarının zekâtı âşırın himâyesi altında iken bugât veya zamanın Sultanları harâci alsa, mâlikin iâde etmesi gerekmekz. Çünkü harâcın harcadığı yer savaştır. Bugât ise, savaş ehlindendir. Zirâ bugât kâfirler ile savaşırlar. Şu halde onlar mezkûr zekâtı alsa, eğer zikri geçen masraflarına harcadılar ise, mâlikin tekrâr ve mesi gerekmekz. Eğer masraflarına harcamadılar ise, mâlikin, müstehakkâna tekrâr ve mesi gerekir. Bu, onlar ile Allah (C.C.) arasındadır. Yâni onları İmâm, tekrâr vermeye zorlamaz.

Sultân bir kimsenin malını gasben alıp kendi malına katsa, o mal Sultanın mülkü olur. Hattâ Sultan üzerine o malın zekâtı vâcib olur ve o mal vârise geçer. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Tek nisâb sâhibi olan kimse, bir kaç sene için veya bir kaç nisâb için acele edip zekâtı verse câiz olur. Şüphesiz malûmdur ki: Zekâtın vâcib olmasının sebebi, artması (nemâsı) olan maldır, ve sene geçmesi edâsının vâcib olması için şarttır. Usûlde sâbit olmuştur ki, sebeb mevcûd olduğu zaman - her ne kadar edâ vâcib olmamış ise de - edâ sahîh olur. Şâyet nisâb sene dolmadan önce mevcûd ve nisâb sâhibi için de bir nisâb olursa - meselâ ikiyüz dirhem gibi - o kimse bir kaç senelik zekâtı edâ etse câiz olur. Hattâ o senelerin her birinde bir nisâba mâlik olsa, onceden edâ ettiği kâfidir. Yine, şâyet o kimse için

(11) Çünkü yirmi, kırkın yarısıdır. Beş de onun sekizde biridir.

bir nisâb olsa da bir kaç nisâb için edâ etse câizdir. Hattâ sene içinde bir kaç nisâba mâlik olsa, sene tamâm oldukça sonra, önceden edâ ettiği ona kâfidir.

İtlâf sâhibi olmayan kimse, zekât vermekde kusur etmekle ödeyici olmaz. Yâni üzerinde zekât olan kimse, edâda kusur etmekle nisâb yok olsa, ondan zekât düşer ve zekât miktarını ödemez. İmâm Şâfiî (Rh.A.), «Düşmez ve öder» demiştir. Eğer o kendi irâde ve isteği ile yok etti ise, öder. Çünkü nisâb, vâcib (zekât) hakkında hak sâhibi için hak olur. Bu durumda, yok eden hakka tecâvüz etmiş olur. O halde öder.

بَابُ زَكَاةِ الْمَالِ

MALIN ZEKÂTİ BÂBI

Mal ile murâd sâimelerden başka olan maldır. (لَام) (Elmâ-lü) lafzındaki (ل) (Lâm), Resûlullah' (S.A.V.) in :

هَاتُوا رُبْعَ عَشْرَ أَمْوَالَكُمْ

«Mallarınızın rub'u öşr'ünü (kırkta birini) getiriniz.» kavlinde zikredilen mala işaretir. Şüphesiz bununla murâd, sâimededen başkasıdır. Çünkü sâimenin zekâtı «rub'u usr» ile takdir edilmiş değildir.

ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTİ

Altının nisâbı, yirmi miskâldır. Gümüşün nisâbı, yedi vezin olarak ikiyüz dirhemdir. Yani o ikiyüz dirhemden her on dirhem yedi miskâl olur. Miskâl yirmi kırattır ve dirhem ondört kırattır. Kırât, beş şair (arpa) ağırlığıdır. (1)

Ma'lûm olsun ki : Dirhemler, Hz. Ömer (R.A.) zamanına gelinceye kadar çeşitli idi. Onlardan bazısının on dirhemi on miskâl vezinde idi. Bazısının, on dirhemi altı miskâl idi. Bazısının, on dirhemi beş miskâl idi. Hz. Ömer (R.A.) her neviden üchte bir aldı. Bunu da, alıp - vermede bir husûmet meydana gelmesin diye, yapmıştır.

(1) Vezn : Ağırlık, miktâr, ölçü.

(*) Miskâl : 4,807 gram. (*) Dirhem : 3,27 gram

(*) Kırât : Şer'i ölçüsü 0,2 gram, Örfî ölçüsü 0,20208 gram.

(*) Nisâb : Şer'i şerîfin bir şey hakkındaki miyâr, alâmet tâyin etmiş olduğu miktarıdır.

On miskâlin üçtebiri, üç miskâl ve üçtebir miskâldır. Altı miskâlin üçtebiri, iki miskâldır. Beş miskâlin üçtebiri, bir miskâl ve üchteiki miskâldır. Toplamı yedi miskâldır. Dilersen yekûnu topla yirmibir olur. Yirmibirin üçtebiri yedi miskâldır. Bundan dolayı dirheme vezn-i seb'a (yedi vezn) adı verilmiştir.

Altın ve gümüşün madrûbunda (2) ve ma'mûlunda, gerek zînet olsun - ki o altın ve gümüşden süs edinilen şeydir - gerekse kullanılması mubâh olandan olsun, gerekse olmasın, zekât vâcibdir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, kadınların zînetinde ve erkeklerin gümüş yüzüğünde zekât vâcib değildir. Çünkü kullanılması mubâhtır. Günlük elbiseye benzer.

Bizim delîlimiz, Resûlullah (S.A.V.) 'den rivâyet edilen şu hadîs-i şerîfdir :

Resûlullah (S.A.V.), kollarında altından bilezikleri olan iki kadına sordu : «**O bileziğin zekâtını veriyor musunuz?**» O iki kadın da : «**Vermiyoruz,**» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (S.A.V.) : «**İkiniz de o bileziklerin zekâtını verin,**» buyurdular.

Külçe altın, gümüş ve kıymeti altın ve gümüşden birinin nisâbı miktârı olan ticâret malında (arz'ında) zekât, fakire en yararlı olan değer biçilerek rub'u öşrdür, yâni kırkdabirdir. «Kıymeti» lafzi «nisâb» lafzi ile «arz» lafzinin sıfatıdır.

Arz (عرض) : Râ'nın sükûnu ile meta' yâni (mal) demektir ki, ölçüge ve tartıya girmez, hayvan ve akâr da olmaz. Sîhâh'da böyle zikredilmiştir. Fakat, araz, râ'nın fethiyle, dünyâ malıdır ve bü-

(2) **Madrûb :** Darbolunmuş; darbolunmuş gümüş akçe. Yâni vaktiyle mütedâvil bulunmuş bir küçük gümüş sikke.

İlk İslâm sikkesi H. 75 senesinde Abdülmelik İbni Mervan (Rh.A.) zamanında basılmıştır.

İslâm parası evvelce hurma çekirdeği şeklinde idi. Ömer (R.A.) zamanında yuvarlak şekle konuldu ve üzerine de «Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah» yazıldı.

Abdülmelik (Rh.A.) zamanındaki sikke ise; devrin meşhûr Ulemâsı ile görüşülerek ve bilhassa Muhammed İbni Bâkır (Rh.A.) in rey'i alınarak darbedilmiş İslâm Devletinin ilk sikkesidir. Bu sikkenin darbindan sonra diğer paralar tamâmen tedâvülden kaldırılarak, bunları kullananlara ağır cezâlar tâyin ve tâmim edilmiştir.

İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan bu paranın bir tarafında «Lâ ilâhe illallahû vahdêhû lâ şerikeleh» cümle-i şerîfesi, öbür tarafında da «İhlâs-i şerîf» süresi yazılıdır. Bu yüzünün kenarında da Şam'da darbedildiği ve darp tarihi olan 79 senesine işaret edilmiştir. O halde, bu paraların basımına daha sonra da devam edilmiş olduğu ortaya çıkar.

Vaktiyle kullanılan paralardan Dinar, altın sikke; Dirhem ise gümüş sikkedir.

tün malları içine alır. Burada râ'nın fethiyle olan arazi, musannîfın altın ve gümüşe mukâbil kılmasına hâcet yoktur.

Zeylaî (Rh.A.) demiştir ki : (فِعْوَضِ الْجَارَةِ)

«Ticâret mallarında» sözü mutlak olarak cârî değildir. Çünkü urûz (3) sâhibi, bir harâc yeri satın alsa ve ticârete niyet etse, ticâret olmaz. Çünkü onda harâc vâcibdir. Yine, öşr yeri satın alsa ve zirâat yapsa veya ticâret için tohum alıp ekse, şüphesiz onda öşr vâcib olur. Zekât vâcib olmaz. Çünkü öşr ile zekât bir araya gelmezler.

Ben derim ki : Zeylaî' (Rh.A.) nin bu sözü, son derece ihtimal dışıdır (isâbetsizdir). Evvelâ; ma'lûmdur ki, yeryüzü (arz), araz'dan başkadır. Çünkü arz, akârdır (4). Araz ise, akâra mukâbil olur. Sonra; tohumda zekâtın vâcib olmaması ancak zirâattan sonra meyданa gelir. Bu ise zarar vermez. Çünkü yalnız hizmete niyet, ticâret için satın alınan kölede zekâtın vucûbunu düşürürse - nitekim daha önce geçti - zirâatta niyetten daha kuvvetli olan tasarrufun düşürmesi daha uygun olur.

Rub'u öşr (yâni kırktabir), altında yarım miskâl ve gümüşde **beş dirhemdir**. Yâni, eğer dirhem ile değer biçmek fakire daha faydalı ise, ticâret malı dirhemler ile değerlendirilir. Eğer dinarlar ile değer biçilmek daha faydalı ise dinarlar ile değerlendirilir.

Bundan sonra, nisâba göre ziyâde olan her beşde zekât kırkdabir (rub'u öşr) hesâbı iledir. Çünkü bize göre, küsûrda zekât vâcib değildir. Ancak beş, nisâba bâliğ olduğu zaman vâcib olur. Şâyet ikiyüz dirhemden kırk dirhem fazla olsa, zekâtta bir dirhem fazla olur. Fazlalık seksen dirhem olsa, zekât iki dirhem fazla olur. Kırkdan daha az fazlalıkta bir şey yoktur.

Hâlisi gâlib (çok) olan altın ve gümüş, hâlis hükmündedir. Karışığı daha çok olan altın ve gümüşe değer biçilir. Yâni kıymet takdîr edilir. Çünkü karışık olan, mal hükmündedir.

Hâlis ile karışığı eşit olan altın ve gümüşde ihtilâf edilmiştir. Yâni karışan madde ile gümüş eşit olursa, Ebu'n-Nasr (Rh.A.) : «Onda ihtiyyâten zekât vâcib olur» demiştir. **Bir kavle göre;** «Olmas.» **Diğer bir kavle göre;** «İkibuçuk dirhem vâcib olur.»

(3) **Urûz:** Araz ve arzin çoğuludur. Burada dinarlar ve dirhemlerin gayri mallar mânâsına nadır.

(4) **Akâr:** Fıkıhda, gayrimenkul demektir. İnsanlar arasında ise, kirâya verilip irâd getiren şeylere denir.

Nisâbin sene içinde eksilmesi hükümsüzdür. Çünkü sene, ancak nisâb üzerine bağlanır ve zekât ancak nisâbda vâcib olur. Şu halde, nisâbin senenin başında ve sonunda bulunması gereklidir. İkisi arasındakine itibâr edilmez. Zirâ malın bir sene hâli üzere kalması nadirdir. Lâkin nisâbdan bir şeyin kalması gereklidir ki elde edilen fayda ona eklensin. Çünkü nisâbin hepsinin yok olması, senenin bağlanması ortadan kaldırır. Zira, malsız bir sene geçmesine itibâr edilmez.

Malların kıymeti, iki değere eklenir. Yâni şâyet bir kimse, yüz dirheme veya on miskâl altın (dinar) a mâlik olsa; yine kıymeti yüz dirhem veya on miskâl (dinar) eden mala da mâlik olsa, o kimseye zekât vâcib olur. Çünkü her ne kadar sayıları yönüyle çeşitli ise de, hepsi ticâret içindir. Zirâ iki değer vaz'an ve mallar ca'len (5) ticaret içindir.

Altın, gümüşe kıymet yönüyle eklenir, cüzler yönüyle eklenmez. İmâmeyn'e göre, cüzler yönüyle eklenir. Hattâ bir kimse yüz dirheme ve kıymeti yüz dirhem olan beş dinara mâlik olsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, zekât vâcib olur. İmâmeyn'e göre, vâcib olmaz. Eğer bir kimse yüz dirheme ve on dinara mâlik olsa veya yüzelli dirheme ve beş dinara mâlik olsa veya onbeş dinara ve elli dirheme mâlik olsa icmâen eklenir. Cüzlerin tekâmüdü sırasında ihtilâf meydana gelmez. Çünkü ikisinden birinin kıymeti ne zaman eksilirse, diğerinin kıymeti artar. Bu durumda, kıymeti eksileni artandan tamamlamak mümkün olur. Böylece, zekât ihtilâfsız vâcibdir. İhtilâf ise ancak cüzlerin eksilmesi hâlindedir.

(5) **Vaz'an :** Allahu Teâlâ'nın vaz'ı itibâriyle.
Ca'len : İnsanların işlemesi itibâriyle.

بَابُ الْعَاشِرِ

ÂŞİR BÂBI

Âşir; tâcirlerin hırsızlardan emin olmaları için, onlardan ticâret sadakasını (zekâtını) almak maksadıyla İmâmın (Sultanın) yol üzerrinde görevlendirdiği kimsedir. (1) O âşir, ticâret sadakasını görünen mallardan (emvâl-i zâhireden) aldığı gibi, tâcirlerin yanında olan gizli mallardan (emvâl-i bâtinadan) da alır. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Sene tamâm olmadı diyen kimsenin (tâcirin) yemininin doğrulanması gereklidir. Yâni bu durumda, senenin tamâm olduğunu inkâr edip, yemin eden tâciri âşir tasdîk eder.

Ya da (Tâcir) «Benim borcum vardır» dese, veya «Ben zekâtı baş-

(1) **ÂŞİR**: Bir zamanlar; tâcirleri hırsızlardan, yol kesicilerden, eşkiyâdan ve sâireden korumak ve bu hizmetin karşılığında bir kısım zekâtlarını almak için münâsip mahallerde âşır nâmîyle Sultan tarafından tâyin edilmiş bir takım memurlar bulunuyordu.

Bu memurların toplayacakları vergi umûmiyetle ösr, nîfî ösr, rub'u ösr nisbetinde olduğundan âşir denilmiştir. Coğulu usşâr dır.

Bu memurlar, yoldan geçen tüccârdan yanındaki malın miktarını sorarlar, nisâb miktarı ise ve o mal yanında bir sene kalmış ise, aynı zamanda ticâret malı ise, her çeşit maldan, Müslümandan kırkta birini, Zimmiden yirmide birini, Harbiden ondabırını alırlardı.

Bu malların sahibleri, bunların zekâtlarını yola çıkmadan önce bulundukları memlekette vermiş oldukları veya bunların mukâbilinde borçlu oldukları veya bu malların ticâret malı olmadığını veya zekâtlarının başka bir âşir tarafından alınmış olduğunu iddiâ ederlerse, bu iddiânın hilâfi anlaşılmadıkça zekâtları alınmazdı.

Bu memurlar, tâcirlerin yanında bulunup çabucak bozulacak sebze, ya  hurma ve ya  üzüm gibi şeylerden, kıymetleri nisâb miktarından fazla olmadıkça, zekât almazlardı.

Zamanımızda tâcirler İslâm Gümruklerinde, ticâret malları için verdikleri gümruk rüsumunu, bu malların zekâtına mahsûb edebilirler.

(**Büyük İslâm İlmihâli, Hukuk-u İslâmîye Kâmûsu. Ömer Nasûhi Bilmen.**)

ka âşire verdim», dese, eğer o senede başka âşir var ise yeminiyle tasdîk edilir. Çünkü O, emâneti yerine koyduğunu iddiâ etmiştir. Eğer o senede başka âşir yoksa, yalanı kesinlikle anlaşıldığı için tasdîk edilmez.

Yine (Tâcir) «**Ben fakîre verdim**» dese, yemini ile tasdîk edilir. Ancak sâimelerin zekâtında tasdîk edilmez. Çünkü sâimelerin zekâtını almak hakkı Sultânındır. Nasıl ki, üzerinde cizye veya harâc borcu olup savaşçı askerlere bizzat harcayanın hükmü de böyle olduğu gibi; malının üçtebirini fakîrlere için vasiyet edip, bir adama da o üçtebiri fakîrlere harca diye vasiyyette bulunan kimsenin vârisinin o üçtebiri kendisinin vermesi de câiz değildir. Tâc'uş-Şerîa' (Rh.A.) nın Hidâye şerhinde böyle zikredilmiştir.

Emvâl-i bâtinâ, çıkarıldıkdan sonra emvâl-i zâhire gibidir. Hattâ mal sâhibi, «**Ben malı şehirden çıkardıkdan sonra zekâtını verdim**» dese, tasdîk edilmez. Çünkü o emvâl-i bâtinâ çıkışılma sebebiyle emvâl-i zâhireye katılmıştır. Ondan zekât almak İmâma (Sultana) âiddir.

Müslümanın tasdîk edildiği şeyde Zimmî de tasdîk edilir. Çünkü Zimmîden alınan, bizden alınan şeyin katıdır. Hak olan şudur ki : Tad'îf (2) vâcib olduğu zaman, tad'îfin ötesinde ondan bir şey değiştirilmez. Nitekim **Benî Tağleb** kabilesinin tad'îfinde olduğu gibi.

Ancak, «**Ben fakîre verdim**», diyen kimse tasdîk edilmez. Çünkü Zimmîden alınan şey cizyedir. Şâyet, «**Ben verdim**» dese, Zimmî cizyede tasdîk edilmez. Çünkü Ehl-i Zimmetin fakîrleri bu hakkın harcanma yeri degillerdir, ve Zimmî için onu müstehîkkîna harcama izni yoktur. O, Müslümanların işlerine harcanır. **Zeylâi** (Rh.A.) de böyle demıştır. Bu zikredilen istisnâ mutlaka lâzımdır. (3) Kitap metinlerinde bu yoktur.

Harbî, (4) zikredilen şeylerin hiç birinde tasdîk edilmez. Ancak harbinin ümmü veledinde tasdîk edilir. Yâni harbî, bir câriyeye (5) «**Bu**

(2) **Tad'îf** : İki kat etme, bir o kadar daha arttırma.

(3) Bu zikredilen istisnâ, yukarıda «ancak» ile başlayan cümlede belirtilen husûsdur.

(4) **Harbî** : Ehl-i İslâm ile aralarında mütâreke ve sulh bulunmayan gayrimüslimlere âid memleket ahâlisinden her biri.

(5) **Câriye** : Bir kimsenin tasarrufu altında bulunan genç veya ihtiyar kadındır. Çoğu cevâridir.

Câriye, esâsen denizde **cereyânı** itibariyle gemi mânâsınaadır. Câriyeler de Efen-dilerinin emir ve hizmetleri dâiresinde hareket edecekleri sebebiyle bu adı almışlardır. Bununla berâber hür kadınlara da câriye dendiği vâkîdir. Vakıflar gibi umûmî menfaat hakkında devamlı sadakaya da **sadaka-i câriye** denilir.

benim ümmü veledimdir (yâni çocuğumun anasıdır) » dese, o harbi tasdik edilir. Çünkü onun harbi olması, çocuk meydana getirmeye mâni değildir ve onun elinde olan nesebini ikrârı sahîhdir. Yine, çocuğun anası olduğunu (yâni analığını) ikrârı da böyledir.

Bizden öşr'ün dörttebiri (yâni kıtkabır) alınır. Zimmîdeñ öşr'ün yarısı ve harbîden öşr alınır. Hz. Ömer (R.A.), vergi tahsildârlarına böyle emretmiştir.

Eğer harbînin malı nisâba ulaşıp ve (Ehl-i harbin) bizden aldıklarının miktârı bilinmezse harbîden öşr alınır. Eğer bizden aldıklarının miktârı bilinirse, (Harbîden) bizden alınanın misli alınır. Eğer Ehl-i harbin bizden aldıkları bir miktâr (ba'z) olup, onun (Harbînin) malı da nisâba erişmemiş ise, her ne kadar nisâbin geri kalanını evinde ikrâr etse de, ondan bir şey alınmaz. Çünkü vâcib olan elinde bulunan şey husûsundadır.

Eğer Ehl-i harb bizden bir şey almamışlar ise, almamalarına devâm etmeleri için ve yine cömertlige biz onlardan daha lâyık olduğumuz için, harbîden bir şey alınmaz. Tâcü'l Mesâdir'de harbîden öşr alınır, denmiştir.

Sonra harbî, yıl tamâmlanmadan önce bir daha (kendi memleketine girmeyip) İslâm memleketine geçse, öşr alınmaz. Çünkü her geçişde almak, malın kökünü kesmektir. Halbuki almanın hakkı malın korunması içindir.

Eğer harbî, dâr-ı harbe (kendi memleketine) varıp tekrâr bizim memleketimize gelse, öşr alınır. Çünkü o yeni emân ile dönmüştür. Ülkесine varıp geldikden sonra almak ise malın kökünü kesmeye varmaz. Şâyet Zimmî, içki (hamr) ve domuz ile geçse, içkisinin değerinden öşr alınır, domuzundan alınmaz. Çünkü kıymet sâhibi olan şeyde kıymet için ayn'ın hükmü vardır. Domuz ise kıymet sâhiplerindendir (zevât'ül-kîyem). Emsâl sâhibleri (Zevât'ul-emsâl) bunun aksıdır. İçki (hamr) ise emsâl sâhiblerindendir.

Bidâadan da öşr alınmaz. Bidâa, tâcirin beraberinde olup kazancı başkasının olan maldır. Öşr alınmamasına sebeb, zekâtı vermede mâlik ve yâ vekili olmamasıdır.

Şâyet mudârib mudârebe malıyla geçse, mudâribin malından da öşr alınmaz. Çünkü mudârib (yâni ortak) mâlik değildir. Mâlikin vekili de değildir. Mudârebe : Bir tarafın sermâye, öteki tarafın emek koymasıyle meydana gelen ortaklıktır.

Borçlu olan izinli köleden de öşr alınmaz. Veya Efendisi beraberin-

de olmayan izinliden de öşr alınmaz. Yâni eğer me'zûn (izinli) köle geçse, eğer borçlu ise bir şey alınmaz. Borçlu değilse onun kazancı Efendisi içindir. **Şayet Efendisi onun ile beraber ise öşr alınır.** Efendisi beraber değilse alınmaz.

Şayet tâcir bugât'ın (âsilerin) âşirine uğrayıp onlar öşrü alsalar, ondan sonra âdilin (Sultanın) âşirine uğradığında ikinci defa öşr alınır. Çünkü o, onlara uğramakla kusurludur. Eğer âsiler Müslüman imleketine gâlib olup tâcîrin zekâtını ve zekâttan başka malı alsalar, o tâcirden ikinci defa öşr alınmaz. Çünkü bu takdirde kusur İmâm (Sultan) dandır.

بَابُ الرِّكَانِ

MADEN VE HAZİNELERİN ZEKÂTİ BÂBI

(R İ K Â Z)

Rikâz; İster tabîî olsun ve isterse insanlar tarafından gömülmüş olsun mutlaka yer altında olan maldır. Maden, Allah' (C.C.) in yarattığıdır. Kenz ise, gömülmüş şey (define) dir. Altın ve gümüş madeni tâmis edilir. Yâni beşdebirî alınır. Yine demir madeni ve bunun benzeri olan tunc ve bakır gibilerinde de beştebir alınır. Bu madenler harâc veya ösr arâzisinde bulunursa, anlatıldığı gibi beştebir alınır. Harâc ve ösr arâzisinin açıklaması yakında gelecektir.

Beşdebirden geri kalan maden - eğer o yer kendisine temlik edilmiş mâlik oldussa - o yerin mâlikinindir. Eğer o yer kimseye tenâlik edilmemiş ise, beşdebirden geri kalan (madeni) bulan kimsenindir. **Eğer madeni bulan kimse, onu kendi evinde bulmuş ise, ondan birşey alınmaz.** Arâzisinde bulmuş ise, bu husûsda iki rivâyet vardır : [«El-Asl'ın» rivâyetinde bulan kimseden evinde olduğu gibi, bir şey alınmaz. Câmiu's-Sâgîr'in rivâyetinde, beştebir almak vâcibtir. Geri kalani bulanındır. **Bu rivâyet İmâmeyn'in sözüdür.** Musannifin, «arâzisinde» sözünden maksâdi; mubâh arzda beştebir almanın ittifâken vâcib olmasıdır.]

Dağda bulunan yâkút, zümrüt ve fîrûzec (1) madenlerinden de

(1) **Fîrûzec (Feyrûzec)** : Bu kıymetli taş halk arasında fîrûze olarak bilinir. **Fîrûzec** kelimesi Farscadır.

Rengi, gök mavisi veya yeşili andırır. Görünüşü güzeldir. Tabiatta, büyük kütleler içinde dağılmış ince damalar hâlinde veya serbest olarak küçük yumrular hâlinde bulunur. Hamlac (teknol-şalumo) alevinde erimez. Asit içine atılacak olursa, köpürmeden ve tortu bırakmadan, bakır rengini andıran eriyikler vererek çözülür.

Fîrûze taşları, doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılır. Doğu fîrûze taşları İran, Hindistan ve Türkiye'de çıkar. En kıymetli olanları gök mavisi olanlardır. Ayrıca ye-

bir şey alınmaz. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) : (إِنْهَا فِي الْجَنَّةِ)

«Taşda beştebir yoktur.» (*) buyurmuştur. Bundan dolayı bütün cevherlerde ve taşdan (hacerden) olan yüzük taşlarından beştebir vacib değildir. Ancak, eğer cahiliyet zamanından kalma define olursa, ondan beştebir alınır. Çünkü kenzde ganimet olduğu için ancak, maliyet şartı kılınmıştır. Zeylai (Rh.A.) de böyle zikretmiştir. İnci ve anberde (2) de

şile, sariya çalan mavi renklileri de vardır. Bazlarının rengi, parlak maviden donuk yeşile kayar ki; onlara «ölü» veya «sönüük» taşlar denir.

Göz hastalıkları ile ilgili ilaçların التركibe bulunur. تركibe fıruze bulunan göz ilaçları; gözbebeğinin kusurlarını izâle eder. Göz perdesinde meydana gelen árizaları da giderir. (El Mutemed)

(*) İbn-i Adiyy, (Kâmil)

(2) Anber (Amber): Anber Balığının bağırsaklarından çıkarılan veya dışkısı ile denize dökülen, kül renkli güzel kokulu bir maddedir.

Japon ve Hind denizleri gibi Tropik denizlerde yaşayan ve boyları 20 metreyi bulan, 100 ton ağırlığındaki Anber Balığı; siyah bir mäyi çıkaran Mürckçep Balığını yer, bu siyah mäyi, Anber Balığının bağırsağında gri anber denilen katı bir madde hâlini alır. Bu madde balığın dışkısıyla dışarı atılır ve deniz üstüne birikir. Bu biriken madde katı ve mumlu olup kurşun rengindedir. Kokusu miske benzendiği için güzel koku imâlinde kullanılır.

Bir rivâyete göre; Peygamber Efendimiz (S.A.V.) Seyf Nâhiyesine bir Seriyye gönderdiğinde, orada bir Anber Balığı elde etmişler ve bir ay boyunca yemişler. Bu balıkta Peygamber (S.A.V.) Efendimizin de yedikleri rivâyet edilir.

Bir kavle göre; anber denizde bulunan bir pinardan zift gibi kaynayarak deniz üstüne çıkan bir maddedir. Suyun üstüne çıktıığında katı bir madde hâline gelip, dalgaların çarpmasıyle sahile dökülür.

Anber hakkında eski âlimlerle sonra gelen âlimler arasında görüş ayrılığı doğmuştur. Eski âlimlere göre; deniz içindeki bir pinardan kaynayarak su yüzüne çıkan mezkûr maddeyi balıklar yutar; kendilerine zararlı gelerek helâk olurlar, dalgaların vurması ile sahilde bulunduktan sonra karınları yarıp çıkarılır. Son devîr âlimlerine göre; bu madde Hindistan'ın bazı dağlarında olan bal arılarının hoş kokulu nebatlardan yemek suretiyle meydana getirdikleri bir baldır ki, şiddetli yağmurlar sebebiyle arıların kovanlarını sel suları denize götürdüğünden, ballı kısımları mahvolup; mumlu kısımları bâkı kalır, dalga onu sahile atarak orada bulunmuş olur. Bu kavâl tabiatâ daha uygundur. Çünkü bazı anberlerde arı kanadı, ayağı ve kuyruğu müşâhede edilmektedir. Anberin en iyisi eşbeh olan nev'iidir ki, aki karasından fazladır. İbn-i Abbas (R.A.) in rivâyet ettiği bir hadisde; anberin denizin attığı bir şey olduğu anlatılır.

Eski Hekimlikte ise, aşağıdaki dertlere devâ olarak kullanılırdı.

Bir miktar Anber; su ile karıştırılıp içilecek olursa; üşütmekten mütevellid mide ağrısını, bağırsak tikanıklığını ve yine bağırsaklarda hâsil olan gazları izâle eder. Bel ve karın bölgesindeki ağrılara dıştan sürülecek olursa, buralardaki ağruları da giderir.

Buhur yapıldığında veya merhem gibi sürüldüğünde başağrısını keser, ayrıca başka azâlara da sürülecek olursa, o azâları kuvvetlendirir.

Buhur ile koklanmasında bir çok faydalı vardır. Bu şekilde tatbik edilecek olursa nezle, soğuk algınlığı ve dimağ yorgunluğunu izâle eder.

Anber ile yağılanılacak olursa, damar, sırt ve kaburga ağruları için devâdır.

2,40 gram anber sulandırılıp ağrıyan mide üzerine veya bir başka azâya sürülecek olursa ağruları giderir, azâyi kuvvetlendirir.

(El Mutemed, Kâmus Tercümesi, Lisanü'l Arab)

beştebir alınmaz. Yine denizden çıkarılan bütün eşyâdan, hattâ denizin dibinde kenz olan altın ve gümüşden de beştebir alınmaz.

Üzerinde kelime-i şehâdet yazısı gibi, İslâm alâmeti olan bir kenz, bulunan eşyâ (lukata) gibidir. Yakında yerinde hükmü açıklanacaktır. Üzerine sanem (put) nakşı gibi, küfr alâmeti bulunan kenzde, beştebir alınır ve geri kalanını, eğer diri ise o fethin evvelinde mâlik olan kimse alır. Diri değil ise vârisi alır. Eğer vârisi de yok ise Beyt'ul-Mâla kalır. Eğer o yer mâlike temlik olunmuş ise, hüküm böyledir. Eğer temlik olunmamış ise, yâni o kenz, bulan kimseye temlik olunmayıp sahrâ ve dağlar gibi ise, beştebir alınır. Geri kalan - gerek hür olsun, gerek Müslüman köle olsun, gerek Zimmî olsun; gerek küçük olsun, gerek büyük olsun; gerek zengin olsun ve gerekse fakir olsun - bulan kimse nindir. Çünkü bunlar, müste'min harbîden başka olan ganîmet ehlin-dendirler.

Kenzi bulan, müste'min harbî (3) olursa, onun aldığı şey, yerin mâlikine geri verilir. Ancak eğer o bulan kimse, sahrâda İmâmdan (Sultandan) izin alarak bir şartta göre iş yaptı ise, şart koşulan (meşrût) İmâma (Sultana) âiddir. Geri kalan bulanındır.

Eğer kenzde hiç bir alâmet bulunmazsa, bir kavle göre; O kenz câ-hiliyyete âiddir. (4) beştebiri alınır. Çünkü kenz, çok kere kâfirlerden kalır. Diğer bir kavle göre de; «Bulunan şey, lukata gibidir.» Çünkü İslâmın devri uzamıştır.

Bir adam, dâr-i harbe girip, dâr-i harbin sahrâsında bir rikâz yâni bir defîne veya altın ve gümüş madeni gibi bir maden bulsa, o defîne veya o maden, bulan adamındır. O adam dâr-i harbe gerek emân ile girsin ve gerek emânsız girsin, ondan beştebir (hums) alınmaz. O malın onun olmasına sebeb: Elinin mubâh mala geçmiş olmasındandır. Beştebir (hums) vâcib olmamasının sebebi, o adâmin o mali sessizce, hîrsızlık ile almış olmasıdır.

Şâyet kuvvet ve üstünlüğü olan bir topluluk, asker olarak dâr-i harbe girip, kâfirlerin kenzlerini ele geçirse, beştebiri alınır. Eğer emân verilmiş Müslüman, defîneyi veya madeni, ehl-i harbin mülklerinde yâni mülkleri olan arâzide bulsa, o malı, düşmanın hiyânetinden sa-

(3) **Müste'min:** Gerek Muslim gerek Zimmî ve gerekse Harbî olsun bir milletin, ülkesine eman ile, müsaade ile dâhil olan kimse demektir.

Böyle bir müsaade ve izin ile başkasının yurduna giden bir yabancı canı, malı ve nâmusu hakkında emin, korkudan uzak bir halde bulunacağı cihetle kendisine müste'min denilmektedir. Buna müste'men de denilir. Buna göre «kendisine eman verilmiş kimse» mânâsını ifâde eder.

(4) **Yâni,** kenzin bulunduğu memlekete İslâmîyyetin gelmesinden önceki küffâra âiddir.

kınarak yerin mâliki olan ehl-i harbe geri verir. Eğer o emân verilen kimse, malı yerin mâlikine geri vermeyip İslâm ülkesine çıkarırsa, o mala mâlik olur. Ancak o, fâsid satın alma ile mülk edinilmiş, hoş olmayan (kötü) bir mala mâlik olmuş olur. Ya da dâr-ı harbden mülk edinilmiş bir arâzide defîneyi veya madeni müste'men olmayan başka bir kimse bulsa, mâlikine bir şey vermez ve ondan beştebir de alınmaz. Çünkü O, onu hırsızlık ile almıştır. **Gâyet'ul-Beyân'da** böyle zikredilmiştir.

Ehl-i harb, mallarını bizim memlûk olmayan arâzîmizde bulsa, beştebiri alınır, geri kalanı bulanındır. Vikâye'de : «Eğer ehl-i harb, mallarının definesini mülkleri olmayan bir arâzide bulsa, beştebiri alınır, geri kalanı bulanın olur» denilmiştir.

Burada zâhir olan şudur : Vikâye sâhibinin murâdi, **Hidâye'**de bâbin sonunda zikredilen : «Rikâz olarak bulunan bir mal, onu bulan kimsenindir. Ondan beştebiri alınır,» mes'elesinin naklidir. Ancak, **Vikâye'nin ibâresi** o ma'nâya müsâade etmez. Çünkü **zâhir olan şudur ki** : Buldu (vecede) lafzi, fâil için mebnî olan sigaya göredir. Ve (vecede) nin altında olan zamîr, siyâk ve sibâk (5) delili itibariyle müste'mene râcidir. (Minhâ) zamiri ise dâr-ı harbe râcidir. **Bu duruma göre manâ** : «Eğer müste'men ehl-i harbin mallarının definesini dâr-ı harbden memlûk olmayan bir arâzide bulsa, beşte biri alınıp, geri kalanı bulanındır,» demek olur. **Bu söz Hidâye'nin ibâresine uygun olmamakla beraber aslında da doğru değildir.**

Birincisi, yâni **Hidâye'nin ibâresine uygun olmaması** açıktır. İkinisi, yâni aslında doğru olmadığı ise, **Hidâye şârihleri** ve daha başkalarına göre : Şüphesiz beştebir (hums), ganîmet mânâsında olan şeyde olur. Bu ise dâr-ı harb ehlinin elinde olup da at ve deve koşturmakla Müslümanların ellerine düşen şeydedir. **Vikâye'de zikredilen ise böyle değildir.** Çünkü müste'men hırsızlık eden kimse gibidir. Arâzî ise, dâr-ı harbdendir ve Müslümanların ellerine de düşmemiştir. Şu halde doğru olan (وَجْد) (Vecede) lafzını kendinden öncekinden kesip **mef'ûl** (6) için binâ olarak (mechul) okumak ve (مِنْهُ) (minhâ)

(5) **Siyâk** : Söz gelişî, ifâde tarzı, uslûb, tarz.

Sibâk : Bir şeyin öncelik hâli, bir şeyin geçmişî, bağ, bağlantı.

Siyâk ve sibâk : Sözün evveli ve sonrasıyla uygunluğu.

(6) **Mef'ûl** : Tümleç; bir failin fiilinin tesir ettiği şey.

lafzını terkedip arz kelimesini Müslüman kelimesine muzâf (7) kılmaktır. Bundan dolayı ben ibâreyi gördüğün gibi değiştirdim.

★ ★

(7) **Muzaf** : Tamlanan (belirtilen) demektir. **Muzâfunileyh** : Belirten, tamlayan demektir.

Muzâf : Izâfet-i mâneviyyede kendisine muzâfunileyh ilâve olunmaktan dolayı mafârifilik ve husûsiyyet kazanan, mutlaka isim ve lafziyyede hafiflik elde eden ism-i fâil. ism-i mef'ûl ve sıfat-ı müşebbehedir.

Muzâfunileyh; lafzan yahût takdîren bir harf-i cerr vâsitası ile iki şey birleştirildiğiinde muzâfin, kendisinden zikredilen halleri kazandığı isimdir.

بَابُ الْعُشْرِ

ÖŞR BÂBI

Öşr; Öşriyye olan arâzînin balında veya dağın az da olsa balında; dağın meyvesinde vâcibdir. Öşriyye arâzisinin açıklaması yakında «Cihâd Bölüm» içinde gelecektir.

Temurtâsi (Rh.A.) : Eğer İmâm (Sultan) onu korumamış ise; dağlarda, kırlarda ve mâliki olmayan yerlerde bulunan bal ve yaşı meyve av gibidir. Eğer Sultan korumuş ise onda öşr vardır. Çünkü o, maksûd (kasdedilen) maldır.» demiştir.

İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan; onda öşr yoktur, diye rivâyet edilmiştir. Zirâ o ibâha olarak bâkîdir. Yağmur suyu ve derelerin suyu ile sulanan şeylerde, nisâb şartı olmaksızın öşr vâcib olur. Nisâb beş veskdir. **Vesk altmış sâ'dır.** **Sâ' sekiz rîtlidir.** Rîtl oniki **Okîyye** (Vâkiyye) dir. Okîyye kırk dirhemdir. (1) Bunlarda bir sene kalması şart olmadan öşr vâcib olur.

Hattâ sebzelerde (2) de öşr vâcibdir. İmâmeyn, sebzelerde (yeşil-

(1) **Vesk** (vesak) : 60 sâ', yâni 62400 dirhem miktarıdır.

Bir deve, bir katır veya bir merkeb yüküne de vesk denilir.

Bir vesk, 204,2742 kilogramdır.

Sâ' : 1040 dirhem buğday veya arpa alır bir ölçektir ki, sekiz Rîtl-i Bağdadî'ye eşittir. Buna «Sâ'ı İrakî» de denilir. Hanefî Mezhebine göre muteber olan da budur.

Şer'i dirheme göre bir sâ' 2,917 kilogramdır. Örfî dirheme göre 3,333 kilogramdır.

Rîtl : 130 dirhemlik bir ölçektir ve bir sâ'nın sekizde birine eşittir. Bir rîtl 437,45 gramdır.

Okîyye (Vakiyye, Okka) : 400 dirhemlik bir ölçuk olup 1,30945 kilogramdır.

(2) **Sebze** diye ifâde ettiğimiz hadrâvât; elma, armut gibi meyveler ve pırasa, patlıcan, karpuz, acur, hıyar gibi sebzelerdir.

liklerde) öşr vâcib değildir, ancak eğer onun devamlı meyvesi (3) olup beş vesk'a varırsa vâcib olur, demişlerdir. Fakat, eğer kuru ot ve kamış gibi, odun benzeri olursa, öşrün yarısı vâcib olur ve fâsila da câiz olur. Yâni öşrün yarısı vâcib olur.

Büyük kırbalar (kovalar) veya hayvanın döndüğü dolap kovaları ile sulanen şeylerde gerekli masraflarını çıkarmaksızın vâcib olur. Yâni birincide, yağmur suyu ve derelerin suyu ile sulananda tam öşr; ikinci de, yâni büyük kovalarla veya dolap kovaları ile sulananda öşrün yarısı (yirmidebir) vâcib olur. Hizmetkârin ücretini, sığırın nafakasını, su yatıklarının inşâ ve İslâh masraflarını, bekçinin ücretini ve yine bunların benzeri masraflarını kaldırmaksızın ve tohumunu çıkarmaksızın öşr vâcib olur. Çünkü **Hidâye şârihleri ve başkaları, hâriçte yetişenin (arazin çıkardığının) hepsinde öşrün vâcib olduğunu açıklamışlardır.**

Tağleb kabilesinin öşriyye olan arâzisinde öşr'ün katı (dî'fî) vâcibdir. Gerek o Tağlebi, çocuk olsun, gerekse kadın olsun, gerek İslâm'a gelmiş olsun veya bir Müslüman onun arâzisini satın alınsın, gerekse Zimmî (4) satın alınsın, o arâziden öşr'ün dî'fî (katı) alınır.

Bizim çocuklarımızın arâzisinden öşr alınır. Tağlebi çocukların arâzisinden onun katı alınır. Tağlebinin, İslâm Dînine girmesiyle üzerrinden katlanmış öşür düşmez.

Müslümanın öşriyye olan arâzisini Zimmî (5) satın alıp teslim alsa, harâc vâcib olur. Vikâye ve Kenz'de teslim alma (kabz) zikredilmemiş ise de Hidâye, kabzı şart kılmuştur. Çünkü harâc ancak zirâatın mümkün olmasına vâcib olur. Bu ise kabz ile meydana gelir.

Müslümanın, şuf'a (6) yoluyla Zimmîden aldığı arâzide kendisine öşr vâcib olur. Ya da o arâzinin satışı fâsid (7) olduğu için kendisine geri verilse veya şart, görmek, ayb (kusur) muhayyerliğine binâen kâdînin hükmü ile geri verilse, öşr vâcib olur. (Kâdînin hükmü ile: «Bi kâdâin» lafzında olan harf-i cer (yâni bi) geri verilse (ruddet) sözüne

(3) **Yeşillikler de meyveleri dâimi (bâki) olmadığından öşr vâcib olmamaktadır.** Burada bâki yâni devamlı olmaktan maksad bir sene devam etmesidir.

Bir kavle göre; ilgilenmeden meyvesi devam edendir.

(4) Tağlebi olmayan.

(5) Tağlebi olmayan.

(6) **ŞUFA :** Satılan veya ivâz şartıyla hibe edilen bir akârı ya da o hükümdede olan bir mal müsteriye veya mevhûbünleh'e (kendisine mal hediye edilene) her kaça mâl olmuş ise o miktar ile müsteriden veya bayiinden veya mevhûbünlehden cebren alıp temellük etmektedir.

(7) **Bey'i fâsid :** Esâsen sahîh olup vasfi itibariyle sahîh olmayan, yâni zât itibariyle akdedilmiş olup da bazı hârici vasıfları bakımından meşrû olmayan satıştır.

âiddir.) Yâni bir Zimmî bir Müslümandan öşriyye arâzî satın alsa, ondan sonra onu bir Müslüman şuf'a yolu ile alsa veya Müslüman'a, satışın fâsidliğinden dolayı veya herhangi bir mûhayyerlik ile geri verilse, daha önce olduğu gibi, öşriyye olur.

Evini bostan yapan Zimmî için harâc vardır. Yine Müslüman, arâzisini harâcî olan arâzinin suyu ile sulasa, o Müslüman için de harâc vardır. Eğer öşriyye olan arâzinin suyu ile sulamışsa, o arâzide öşr vardır. Suların açıklaması yakında, «Cihâd Bölümü» nde gelecektir.

Zift ve petrol kaynağında mutlaka, yâni gerek o zift ve petrol kaynağının yeri, öşriyye arâzide olsun ve gerekse harâciyyede olsun, bir şey gerekmez. O zift ve petrol kaynağının zirâata elverişli olan harîmde (içinde) eğer harâcî (harâc arâzisi) mevcûd ise, harâc vardır.

Öşr'ün alınmasının vakti, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre; meyvenin belirdiği zamanıdır. (8) İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre; kemâle geldiği zamanıdır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, anbara girdiği zamanıdır. Hilâfin faydası, mahsûl yok edildiğinde tazminatın lâzım olması husûsunda görülür. Zeylai (Rh.A.) de böyle demiştir.

(8) İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre : meyvenin yetişmesi; İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre toplanacak olgunluğa gelmesi vaktidir.

بَابُ الْمَصَارِفِ

ZEKÂT VERİLECEK KİMSELER BÂBI

Zekât verilecek kimseler şunlardır :

- 1 — **Fakîrler** : Malî nisâbdan eksik olan kimselerdir.
- 2 — **Miskinler** : Hiç bir şeyi olmayan kimselerdir.
- 3 — **Âmil** : Zekât tahsildâridir. Ona işi değerince verilir. Bu da kendisine ve yardımcılarına, sekizdebir (sümn) ile takdîr edilmiş kifâyet edecek miktarıdır. Eğer verilecek miktar, zekât miktârını aşarsa, (tahsil ettiği malın) yarısından fazlası verilmez. (1) Zeylâî (Rh.A.) de böyle demiştir.
- 4 — **Mükâteb** : Kölelikten kurtulması için borçlu durumunda olandır. (2)
- 5 — **Borçlu (Gârim)** : Borcu olup borcundan fazla nisâba mâlik olmayan veya insanlarda malî olup da alması mümkün olmayan kimse dir.
- 6 — **Allah yolunda (fî sebili'llâh) olan kimseler** : İmâm Ebû Yû-

(1) Zengin de olsa o âmlin kendisine ve yardımcılarına kifâyet miktarı ve tahsil ettiği malın yarısını tecâvüz etmeyecek derecede zekât mal verilir. Böyle bir kimsenin zenginliği onu almasına manî değildir. Hizmeti müddetince kendisine kifâyet miktarı verilir. Çünkü o, kendisini bu işe adamıştır.

Yiyecek, içecek ve giyecek hususlarında zevklerine tâbî olmak ona câiz olmaz. Sîrf isrâf olduğundan o harâmdir. Emîr (Sultan) e lâzım olan, vasata râzi olanı bu işe memur etmektir.

(2) **Mükâteb**; bir köledir (veya câriyedir) ki, Efendisi ona : Şu kadar para veya eşyâ getirdiğin veya şu işi yaptığından takdirde hürsün, der de köle de bu şartı yerine getirirse hür olur. Bir başka ifâdeyle, mükâteb; efendisiyle kitâbet akdinde bulunmuş olan köle veya câriyedir. Müennesi, mükâtebe'dir.

suf' (Rh.A.) a göre bunlar İslâm gâzilerinin, fakîrlikleri dolayısı ile harbe katılamayanlarıdır. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, Hac yolunda (malını, parasını ve vasıtاسını kaybetmiş) fâkîr kimselerdir. Musannîfin; Allah (C.C.) yolunda olanları, fâkîr ve miskine dâhil iken, ayrıca zikretmesinin sebebi; bunların, inkîtâ' (yâni işden ve kazançdan kesilme) sebebiyle ihtiyâcları fazla olduğu içindir.

7 — İbn-i Sebil : Malından ayrı düşen yolcudur. İbn-i sebil diye adlandırılmasının sebebi, yol (sebil) ona gerekli olduğu içindir. Her ne kadar memleketinde malî varsa da, o durumda ona ulaşmaya kâdir olmadığından, yolda kalmış (ibn-i sebil) in ihtiyâci kadar zekât alması câizdir. İbn-i sebil'in ihtiyâcından fazla zekât alması helâl olmaz. Her malından ayrı düşen kimse, her ne kadar kendi memleketinde olsa da, ibn-i sebile katılır, dâhil olur.

Zekât, zikredilen yedi sınıfın hepsine ve bazısına temlîk (3) yoluyla harcanır (verilir). Yoksa ibâhât (4) yoluyla harcanmaz. İmâm Şâfiî (Rh.A.) «Ancak her sınıfдан üç kişiye verilmesi câiz olur» demiştir.

ZEKÂT VERMEK CÂIZ OLMAYAN YERLER

Zekât, mescidin binâsına harcanmaz. Yâni zekât malî ile mescid inşâ etmek câiz değildir. Çünkü zekâtta temlîk şarttır. Mescid binâsı ise temlîk olunmaz. Nitekim köprüler inşâ etmek, yolları İslâh etmek ve su yatakları kazdirmak; hac, cihâd ve kendisinde temlîk olmayan her şeye zekât malî câiz değildir.

Zekât malî ile ölüünün kefenini almak ve borcunu ödemek de câiz değildir. Eğer zekât malî ile sağ olan bir fakîrin borcu, o fakîrin emri olmaksızın ödenirse, o ödenen borç teberru' olur. Ödeyen kimsenin malının zekâtından verilmesi câiz olmaz. Eğer o, borçlu fakîrin emri ile ödenirse câiz olur. Adetâ o, borçlu fakîre tasadduk olunup, teslim alan kimse de, sadakayı almakda vekîl gibi olur.

Yine zekât malî ile köle satın alıp azâd edilse, câiz olmaz. Çünkü onda temlîk yoktur.

Aralarında doğumdan mütevellit bağ olan kimselere, yâni ne kadar yukarı çıkılırsa çıkılsın asl'a, ne kadar aşağı inilirse inilsin fer'e, veya ikisi arasında evlilik olan kimseye, yâni kocanın karısına ve karının

(3) Temlîk : Mülk edindirmek suretiyle.

(4) Ibâhât : Mubâh kılmak.

kocasına zekât vermesi, âdeten menfaatlerde ortak oldukları için câiz değildir.

Yine zekât verecek kimsenin, mülkü olan kölesine, yâni müdebber'ine (5), mükâtek'ine, ve ümmü-ü veled'ine (6) zekât vermesi câiz değildir.

Zekât verecek olan kimsenin, bazı (a'zâ)sını azâd ettiği kölesine zekât vermesi câiz değildir. Çünkü o köle mükâtek hükmündedir.

Bir kimsenin, fakîr olan ortağının kendi hissesini, azâd ettiği köleye de zekât olarak vermesi câiz değildir. Yâni bir köle iki kişi arasında ortak olup da ikisinden biri fakîr olduğu halde payını azâd etse, diğer ortağın o köleye zekâtını vermesi câiz olmaz. Çünkü köle, o ortak için çalışmaktadır. Bu durumda mükâtek gibi olur. İmâmeyn, câiz olur, demislerdir. Onlara göre, o köle borçlu hûrdür.

Hidâye'de denmiştir ki : İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, bazı (a'zâ)sını azâd olunan köleye zekât vermek câiz değildir. Çünkü o köle, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, mükâtek hükmündedir. İmâmeyn, «Zekât o köleye verilir, çünkü o köle borçlu hûrdür», demişlerdir. Hidâye şârihleri, şüphesiz Hidâye'nin (مَدْعُونٌ بِعَصْمَهُ)

«bazı (a'zâ)sını azâd ettiği» sözünün fâile mebnî olması ve (عَنْ)

(a'teka)ının zamîrinin zekât veren (müzekkî) e râci olmasının câiz olmaması husûsunda ittifak etmişlerdir. Zirâ «İmâmeyn, zekât o köleye verilir, çünkü o köle, borçlu hûrdür, demişlerdir» sözüne uygun değildir. Çünkü, şâyet kölenin tamâmi zekât verene âid olup da bazı (a'zâ)sını azâd etse, o kölenin tamâmi borçsuz hûr olur. Hattâ, (أَعْنَقُ)

(a'teka) sözünün mef'ûle binâ olması vâcib olur ve mesele, iki kişi arasında ortaklaşa olup fakîr olanın kendi payını azâd ettiği kölede tasvir olunur. Bu ta'lîl (7) in hâsıl olması için.

Her ne kadar ta'lîl sahîh değilse de (أَعْنَقُ) (a'teka)

(5) Müdebber köle : Sâhibinin ölümünden sonra serbest bırakılma şartına bağlı olan kölelik çeşididir. Meselâ, Efendisi kendisine : «Ben ölünce sen serbestsin» derse, bu kölenin hürriyete kavuşması sâhibinin ölümüne bağlıdır.

(6) Ümmü veled : Efendisinden çocuğu olan câriyeye denir. Bu köle satılamaz ve hibe edilemez. Sâhibi hayatı iken onu serbest bırakırsa hûr olur. Şâyet hayatı iken onu serbest bırakmazsa, öldüğü zaman kendiliğinden serbest ve hûr olur.

(7) Ta'lîl : Bir şeyin illetini, sebebini bulup çıkarmaktır.

nın fâile mebni, yâni «ma'lûm» okunması kendinde sahîh olunca mezkûr şekilde (yâni köle ikisi arasında ortaklaşa olup onlardan biri pâyını azâd ettiği şekilde), (قدّاعٌ عَنْ بَعْضِهِ) (Kad a'teka ba'zahû) sözünün delâleti son derece gizli olduğu için - nitekim gizli kalmaz, açıktır - birinci meseleyi metinde zikredip delillerini, Hidâye'de zikredilenden, başka olarak şerhde zikrettim. İkinci meseleyi yâni (أَعْنَقُهُ) (a'teka)ının mechûl sıgasında olmasını, zâhiren zikredilen şekle delâlet eden bir ibâre ile zikrettim. Onun delilleri Hidâye'de zikredildiği gibidir.

Zekâtın zengine verilmesi câiz değildir. [Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : (لَا يَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ) «Zengin için sadaka (zekât) helâl olmaz.» buyurmuştur.] Zenginin kölesine de câiz değildir. Çünkü mülk o kölenin efendisinindir.

Zenginin çocuğuna da zekât câiz değildir. Çünkü çocuk babasının malı ile zengin sayılır. Her ne kadar nafakası babası üzerine ise de, büyük çocuk bunun aksinedir. Zenginin karısı da böyledir. Çünkü eğer zenginin karısı fakîr ise, kocasının zengin olmasıyle zengin sayılmaz. Takdir edilmiş nafaka ile de zengin sayılmaz.

Hâşimoğullarına da zekât câiz değildir. Onlar : Ali (R.A.), Abbâs (R.A.), Ca'fer (R.A.), Akîl (R.A.) ve Hâris bin Abd'il-Muttalib (R.A.) sülâlesidir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

يَا بْنَيْ هَاشِمٍ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى حَرَمَ عَلَيْكُمْ غَسَالَةَ
أَمْوَالِ النَّاسِ وَأُوسَاطَهُمْ

«Ey Hâşimoğulları! Şüphesiz Yüce Allah, insanların mallarının kırını ve onların pisliklerini size harâm kıldı.» buyurmuştur.

Hâşimoğullarının azâdlarına da zekât vermek câiz değildir. Nitekim, kavmin azâdlarının da onlardan olduğu sabit bir husûsdur. Fakat sadakaların nâfileleri ve vakıflar, onlar (yâni Hâşimoğulları ve azâdları) için câizdir. Çünkü zekâttâ zikredilen illet, nâfileler ve ev-kâfda yoktur.

Zekâtın Zimmîye verilmesi de câiz değildir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) ; Muâz (R.A.)'a şöyle buyurmuştur :

خُذْ هَمَّا مِنْ أَغْنِيَاءِهِمْ وَرَدَّهَا إِلَى فَقَرَائِبِهِمْ

«Ey Muâz, sen zekâtı onların zenginlerinden alıp (Müslümanların) fakirlerine ver.»

Fakat Zimmîye, zekâttan başka sadaka câizdir. Aynı şekilde onlara ösr ve harâc da câiz değildir.

Zekât veren, zekâtını bir kimseye araştırma sonucu, ona verilir zanniyle verse, sonra o zekât verdiği kimsenin, kendinin kölesi veya mükâtebi olduğu anlaşılsa, o zekâtı tekrâr verir. Çünkü o malı kendi kölesine veya mükâtebine vermekle mülkünden çıkarmış olmaz. Temlîk ise rükündür. O zekât veren kimsenin, mükâtebinin kazancında hakkı vardır. Bu durumda, temlîk tamâm olmaz.

Şâyet zekât verdiği kimsenin, zengin olduğu veya kâfir olduğu ya da o kimse onun babası, oğlu veya Hâsimî olduğu anlaşılsa, o zekâtı iâde etmez (yâni tekrâr vermez). Çünkü bu zikredilen şeylere vukûf ictihâd iledir, kesinlikle değildir. Bu durumda bu iş, onun yaptığı şekilde binâ kılınır. Nitekim o kimseye kible yönü şüpheli olduğunda kıldığı namazı iâde ile emrolunsa, zikredilen gibi, vukûf müctehedün fîhdîr. Bunda ise fayda yoktur.

Musannîfin, «arştırma sonucu» sözünde; Zekât veren kimsenin araştırma yapmadan hatâ ederse zekât vermesinin câiz görülmediği hûsûsına işaret vardır.

Zekât verilen kimseyi zengin etmek mekrûhtur. Meselâ, ikiyüz dirhem veya daha fazla vermek mekrûh olmakla beraber câizdir. Zirâ edâ, fakirlikle karşılaşır. Çünkü zekât ancak temlîk ile tamâm olur. Zekât verilen kimse temlîk hâlinde fakîrdir. Ancak temlîkin tamâm olmasından sonra zenginleşir. Bu durumda zenginlik bizzarûre temlîkden geri kalır. Lâkin o, zenginlik kendisine yakın olduğu için, yakınında pislik var iken namaz kılan kimse gibi mekrûh olur.

Zekât veren kimsenin zekâtını, yakını olmayan veya muhtâc olmayan için başka bir memlekete götürmesi mekrûhdur. Çünkü o götürmede çevresinin hakkını yok etmek vardır. Yâni şâyet zekât veren kimsenin, zekâtı yakınına ve kendi memleketi halkından daha muhtâc olan bir topluluğa götürse, o götürmede sila-ı rahm (8) veya onda ihtiyâci gi-

(8) **Sila-ı rahm**: Ana, baba ve akrabayı ziyaret etme vazifesi ki, bu bir sünnet-i şerîfdır ve İslâm'ın şîârındandır.

dermek daha çok olduğu için, mekrûh olmaz. Eğer onlardan başkasına götürürse, mekrûh olmasına rağmen câizdir. Çünkü zekât verilen kim-seler mutlak fukarâdır.

(Fakire) bir gün için onu dilenmekten kurtaracak kadar tasadduk mendûbdur. İçinde bulunduğu gün için yiyeceği olan kimsenin dilen-mesi de helâl değildir.

بَابُ الْفِطْرَةِ

FITRA BÂBI

Sadaka-ı fitr, isterse malının nisâbı artmasın, hâcet-i asliyyesinden fazla zekât nisâbı malı olan, küçük de olsa, her hür Müslüman için vâcibdir. (1) Daha önce açıklandığı gibi; bu nisâb ile, sadaka-ı fitrin alınması harâmdır.

Sadaka-ı fitr, hür Müslümanın kendisi için vâcibdir. Fakir olan küçük çocuğu için de vâcibdir. Büyük çocuğu ve zengin olan çocuğu için vâcib değildir. Ancak o zengin çocuğun kendi malından vâcib olur. Hizmetinde olan memlûk köle ve câriyesi için de vâcibdir.

«Hizmetinde olan» sözü, ticâret için olan köle ve câriyelerden ayırdetmek içindir. Çünkü onlar için mâlike sadaka-ı fitr vâcib değildir. O hizmetinde kullandığı köle ve câriye müdebber olsun, ümm-ü veled olsun veya kâfir olsun vâcibdir.

(Erkeğin) karısı için sadaka-ı fitr vermesi vâcib değildir. Kaçak kölesi için de vâcib olmaz. Ancak dönüşünde vâcib olur. Yâni kaçak köle fitr vaktinde kaçmış olsa, kaçak olduğu müddetce onun için mâlikine sadaka-ı fitr vâcib olmaz. Dönüp geldiği zaman geçmiş olan şey edâ edilir. Velâyeti olmadığından dolayı mükâtebi için de vâcib değildir. Mükâtebin kendisine de, fakir olduğundan dolayı fitra vâcib değildir. Çünkü onun elinde olan mal efendisinindir.

İki kişi arasında ortak olan memlûk için, her birinin hakkında ve-

-
- (1) **Sadaka-ı Fitri;** zekât ve oruc gibi Hicret-i Seniyyenin 2. senesinde, orucdan evvel vâcib olmuştur.

Buna yalnız Fitra da denir ki; fitrat sadakası, yâni; sevab için verilen yaratılış atiyyesi demektir. Resûlüllâh (S.A.V.) tarafından emir buyurulmuştur.

Fitra, bir yardımındır, orucun kabulüne ve kabir azâbından kurtuluşa bir vesiledir. Diğer tarafından; fakîrlerin ihtiyaçlarını gidermeye ve Bayram gününün neşesinden onları da faydalamasına bir yardımındır. Bu cihetle de sadaka-ı fitr, insanı bir hayr, bir vazifedir.

lâyet ve rızkın eksik olmasından dolayı, ikisinden birinin üzerine sadaka-i fitr vâcib değildir. Yine ikisi arasında ortak olan bir kaç köle için, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre sadaka-i fitr vâcib değildir. Eğer iki kişi arasında ortak olan memlûk, ikisinden birinin muhayyerliği ile satılsa, yâni; şâyet fitr günü geçip muhayyerlik baki kalırsa, fitra, mülk kendisine âid olan kimseye vâcib olur. Çünkü mülk mevkûfdur. Alıcı olan kimse, memlûku geri verirse, satıcının eski mülküne geri döner. Eğer alıcı câiz görürse, mülk alıcı için akd vaktinden itibâren sâbit olur. Bu durumda üzerine binâ edilen şeye (fitraya) tevakkuf olunur.

FITRA VERİLEN MADDELER :

Sadaka-i fitr; buğdaydan, buğdayın unundan, kavrulmuşundan veya kurumuş üzümden vâcibdir. Zikredilen şeylerden fitra bir « sâ » in yarısıdır.

Sadaka-i fitr, hurmadan veya arpadan bir sâ'dır. Arpanınunu da arpa gibidir. Binkirk dirhem sığan (ihtivâ eden) sâ' ile bir sâ'dır. (2) Muteber olan sâ' budur.

Mâş (3) veya mercimekten yarım sâ'dır. Sâ'ın mâş ve mercimek ile takdir ve tâyin edilmesinin sebebi; ikisinin de dânelerinin büyülüklük ve küçüklük, toplanma, katılma cihetinden de farklarının az olmasıdır. Diğer hubûbât bunların aksinedir. Çünkü diğerlerinde fark çok fazladır.

Sadaka-i fitr, fitr gününün (yâni Ramazan Bayramının birinci gününün). fecrinin tulûunda (tan yerinin ağarmasıyla) vâcib olur. Bir kimse fitr gününün fecrinin tulûundan önce vefât etse veya bir çocuk fecrin tulûundan sonra doğsa veya bir kâfir fecrin tulûundan sonra Müslüman olsa, bunların üzerine fitra vâcib değildir. Çünkü her birine göre sebeb yok olmuştur.

(2) Sâ'; 1040 dirhem buğday veya arpa alan ölçekdir.

Bir sâ' Iraklı 1040 dirhem-i şer'i olarak itibar olunur ki, 910 dirhem-i örfîye eşittir. O halde 520 dirhem-i şer'i de 455 dirhem-i örfîye eşit olur.

Küsurlar dikkate alınmazsa; 1040 dirhem-i şer'i 2.917 kilogram; 1040 dirhem-i örfî de 3.333 kilogram eder. O halde, 520 dirhem-i şer'i 1.458 kilogram, 520 dirhem-i örfî de 1.667 kilograma eşittir.

Bir kilogram 357 dirhem-i şer'i ve 312 dirhem-i örfîye eşittir.

Sadaka-i fitr; metinde zikredilen dört cins şeyden muayyen miktarda verilir. Bunların yerine kıymetlerinin verilmesi de câizdir, hattâ efdâldir. O halde, meselâ bir kilogram buğdayın fiati 350 kuruş olsa, dirhem-i örfîye göre, bir kilogram miktarının fiyatını şu şekilde hesaplarız :

350 kuruş x 1.667 kilogram = 583.45 kuruş (yâni 5 lira 83 kuruş, 45 santim)

(3) **Mâş :** Fasulyenin börülceyi andıran iki çeşidine verilen isimdir. Bitkileri inceleyen ilim dalında; Phaseolus aureus; Phaseolus mungo diye bilinirler.

Eğer bir kimse vucûbun vaktinden önce fitrasını edâ etse (yâni Bayramın birinci günü fecr tulû' etmeden önce fitrayı verse), fitranın edâsı sahîh olur. Çünkü o, onu sebebin kesinleşmesinden sonra edâ etmiştir. O sebeb, geçimini (kifâyet derecesindeki geçim masrafları) üzerine aldığı şahısdır. Bu durumda o, tam (4) nisâbdan sonra zekâtta ta'cîl husûsuna benzemiştir. Ve müddetle müddet (her hangi bir müddet) arasında da fark yoktur.

Bir kimse fitra vermeyi vaktinden sonraya bıraksa sahîh olur ve üzerinden fitra düşmez. Onun üzerine o fitrayı çıkarmak vâcîb olur. Çünkü onda ibâdetin şekli ma'küldür (5) (aklî delîlle teyid edilmişdir.) O da muhtâcın ihtiyâcını gidermektir.

Fitrayı edâda vakit mukadder (muayyen) **değildir.** **Udhiyye** (kurban) bunun aksinedir. Çünkü udhiyyede kurbetin (6) (yâni Allah' (C.C.) a yaklaşmanın) şekli kan akıtmaktır. Bunda ise, yakınlık düşünlmeyip nassın esasına göre iktifâ edilmiştir.

Fitrayı hemen vermek (ta'cîl) **mendûbtur.** **Hemen vermek** (ta'cîl) den maksâd (Bayram Namazı için) namazgâha çıkmadan önce edilmesidir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

أَغْنُوهُمْ عَنِ الْمُسْتَلَّةِ فِي مِثْلِ هَذَا الْيَوْمِ

«Boyle günde siz fakîrleri dilenmekten müstağnî kılın. (yâni dilenmeye muhtaç etmeyin)» buyurmuştur.

Resûlüllah (S.A.V.), bu hadîs-i şerîf ile; fakîrlerin dilenmeye ihtiyâclarının kalmaması ve âilelerinin nafakasını düşünmeden Bayram Namazında bulunmalarını temîn etmek için, Namazgâha çıkmazdan önce fitra verilmesinin evlâ olduğuna işaret buyurmaktadır.

Her şahsin fitrasını bir fakîre vermesi vâcîbdır. Bir fitrayı ayırip iki fakîre verse, câiz değildir. Çünkü nass ile belirtilen, fakîri müstağnî kılmaktır. Nitekim yukarıda geçen hadîs-i şerîfte : «**Onları**

(4) **Sadaka-i fitr'in vucûbunun sebebi:** Mükellefin kendi nefsi (şahsı), tam ve mutlak bir velâyetle idâre ve velâyeti altında bulunan müdebber veya ümmîn-i veledi olsa da köle ve căriyeleri ile fakîr olan küçük çocuklarıdır. (Nûr-ül İzâh)

(5) **Sadaka-i fitr, ma'kü'l malî bir ibâdetidir.** Vucûb vaktinden sonra sâkit olmaz. Zekât gibi ancak edâ etmek sûretiyle sâkit olur. Yoksa vaktinin geçmesiyle edâsı da geçmiş olmaz. Meselâ, kurban bunun aksıdır. Çünkü kan akıtma gayr-ı ma'küldür yâni kurbiyyet olması ancak o kurbanın vaktinde olur. Vakti geçince de aynı şekilde sâkit olmaz. (Zeylai)

(6) **Kurb (Kurbiyyet):** Allah' (C.C.) a yaklaşmak, ibâdet demektir.

müstağni kılın» buyurulmuştur. Halbuki bir fitranın aşağısı (azı) ile müstağni kılınmaz. İmâm Kerhî (Rh.A.) «Bir fitrayı iki fakire vermek câizdir. Lâkin evlâ olan bir fakire vermektir.» demiştir. Zeylai (Rh.A.) ise; «Bir cemâatin, üzerlerine vâcib olan fitralarını bir fakire vermele-ri câiz olur.» demiştir.

كتاب الصوم

ORUC BÖLÜMÜ

Musannif, Resûlüllah' (S.A.V.) in :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ شَهادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَإِقَامُ الصَّلَاةِ وَآتَاءُ الزَّكَاةِ
وَصَوْمُ رَمَضَانَ وَحْجَ الْبَيْتِ

«İslâm dini beş şey üzerine kurulmuştur : Allah'dan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun Resûlü olduğuna şehâdet etmek, Namaz kîlmak, Zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve Hac etmek-tir.» hadîs-i şerîfîne uyarak orucu (1) zekâtın peşisîra zikretmiştir.

(1) ORUCUN FARZIYYETİ.

Oruc; Ümmet-i Muhammed'cî Hicri 2. ci senenin Şaban ayı içinde, Bedir Gazasından (17 Ramazan Cuma 2. H. / 13 Mart 624 M.) bir ay ve bir kaç gün önce farz olmuştur.

Ramazan orucu ile mükellef olan Müslümanlar başlangıçta; oruç tutmak veya oruç tutulmayan gün için bedel fidye vermekte muhtar bırakılmışlardır. Ayrıca, hasta ve yolcuların, sîhhate kavuştuktan sonra ve yolculuk bittikten sonra, gününe gün oruc tutmaları husûsunda müsaâde olunmuştur. Fakat, daha sonra gücü yetenlerin ve ikâmet edenlerin fidye vermeleri nesh edilerek mutlak oruc tutmaları farz kılınmıştır.

Müslümanlıktan önce Kureşîlerde Oruc :

Âîse (R.Anhâ) dan rivâyete göre; Muharrem ayının 10. cu günü oruc tutmak Kureşîlerce mu'tad idi.

S a v m : Lûgat yönünden imsâk (tutmak) dır. **Şer'an :** Yemeyi, içmeyi ve cinsi münâsebeti (cimâî) sabahdan akşamaya kadar terk etmek tür. Musannîf, burada bazı fukahânın dediği gibi, gündüzün (nehâran) dememiştir. Çünkü (n e h â r), bazan güneşin doğmasından batmasına kadar olan vakte denir. Nitekim Resûlüllâh (S.A.V.) :

صَلَادَةُ الْنَّهَارِ عَجَمَاءُ

«Gündüzün namazı sessizdir» buyurmuştur.

(Oruc) Niyet sahibinin, oruca niyetle yemeyi, içmeyi ve cinsi münâsebeti terk etmesidir. Çünkü ameller niyetlere göredir. «Niyet sahibi» kaydı, hayızlı, lohusa ve kâfiri bundan ayırdetmek içindir.

Oruc, ya farzdır ya da vâcibdir. Biri Ramazan orucunun edâ ve kazâsı gibi muayyen farzdır. Bunun farziyyeti Kitâb, Sünnet ve Ümmetin icmâî ile sâbittir.

Bir çeşidi de; yemin keffâreti, zihâr keffâreti, katl keffâreti, ihamda av cezası ve ezâ fidyesi misâli keffâret (2) orucu gibi muayyen olmayandır. İnşâallâhu Teâlâ yakında açıklaması gelecektir.

Vâcib olan : Muayyen nezr ve mutlak nezr gibi oruclardır. Veya oruc bu zikredilenlerden başkaları gibi nâfiledir.

Hidâye'de : «Şüphesiz Ramazan orucu farzdır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ

«Oruc size farz kılındı.» (3) buyurdu, denmiştir.

Bundan başka, (Recebü'l esam) ve (Şehr-i Mudar) dedikleri ve bu aylar içinde putlarin ziyâretine gidip «Atîre kurbanı» kesdikleri Recep ayında da oruc tutarlardı.

Yine, Âîşe (R.Anhâ) dan rivâyete göre; Peygamber (S.A.V.) Efendimiz; nübûvvet gelmeden ve hicretten önce Âşûrâ orucuna devam etmiş olduğu gibi, Hicret'in 2. ci senesi Muharrem ayının 10 uncu günü de, çocuklara varincaya kadar bütün Müslümanlara oruc tutturmuş fakat, Ramazan orucunun farziyyetinden sonra; «Âşûrâ günü oruc tutmak isteyen tutsun, terketmek dileyen de terk etsin.» buyurmuştur.

Mu'âz bin Cebel (R.A.) dan rivâyete göre: Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Medîne'de her ay 3 gün oruc tutar ve Ashâbına da tavsiye ederdi.

(Tefsîri Hâzin, Câml'üs Sagîr, Sahîh-i Müslim)

(2) **Keffâret :** Lûgatta mahv ve izâle mânâsinadır. Allahu Teâlâ' (C.C.) nın bazı kusurları, günâhları bir takım vesilelerle afv edip örtügünden dolayı bu vesilelerin her birine «keffâret» denilmiştir. Nitekim günâhları afv etmeye de «tekfir-i zünûb» denilir.

(3) Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 183.

Orucun farzîyyetine dâir icmâ vاردیر. Bundan dolayı inkâr eden kâfir olur. Terk eden de fâsik olur.

Nezredilmiş oruc vâcibdir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

وَلِيُوفُونُذُورَهُمْ

«Nezirlerini yerine getirsinler» (4) ve yine :

وَأُوفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ

«And verdiğiniz zaman, Allah'ın andını yerine getirin.» (5) buyurmuştur.

Eğer Ramazan orucu gibi, nczredilmiş olan oruc da Kitâb ile sâbit olduğu için farzdır, denilirse, cevâben şöyle denir : Kitâb, âmm' (umûmi) dır. Kendi cinsinden vâcib olmayan şey, ondan tahsis edilmiştir. (Yâni çıkarılmıştır.) Misâl olarak, hastayı ziyâret etmek, her namaz vaktinde abdesti yenilemek ve bunların benzerleri zikredilebilir.

Sadru's-Şerîa (Rh.A.) buna itirâz edip : «Nezredilmiş olan şey; namaz, oruc ve hac ve bunların benzerleri gibi, maksûd ibâdetlerden olduğu zaman, onun lüzumu icmâ ile sâbittir. Bu durumda, her ne kadar icmânın senedi zannî olsa da, sübûtu kat'i olur. O da, mahsûs olan âmmdir. Öyleyse lâyık olan farz olmaktadır,» demiştir.

Ben derim ki; onun cevâbı şudur : Burada farzdan maksad, inkâr edeni kâfir olan itikâdî farzdır. Nitekim Hidâye'nin ibâresi buna delâlet eder. Bu mânâya göre farzîyyet mutlak icmâ ile sâbit olmaz. Bilâkis tevâtür ile nakledilmiş olan farzîyyet, Ramazan orucunda olduğu gibi icmâ ile sâbit olur.

Nezredilmişde, 'farzîyyeti ile ilgili icmânın nakli tevâtüren sâbit olmayınca, vûcûb mertebesinde bâki kalmıştır. Çünkü şöhret veya âhâd yolu ile nakledilmiş olan icmâ, bu mânâ ile usûl kitaplarında açıklanan hadîs-i şerîfde olduğu gibi vûcûb ifâde eder, farzîyyet ifâde etmez.

(4) Bk. Hacc sûresi (22), âyet : 29.

(5) Bk. Nahl sûresi (14), âyet : 91.

ORUCA NİYET

Ramazan orucu, muayyen nezr ve nâfile orucu, geceden kuşluk vaktine kadar niyet ile sahîh olur. Kuşluk vaktinde sahîh olmaz. Çünkü şer'i gündüz, sabahdan güneş batıncaya kadar geçen zamanıdır. Kuşluk vakti ise gündüzün yarısıdır. Şu halde niyetin, gündüzün çoğunda mevcûd olup gündüzün tamamında hükmen bulunması için kuşluk vaktinden önce mevcûd olması vâcibdir. Esah olan kavî budur. Yoksa geceden zevâle varıncaya kadar sahîh olur, diyenin sözü doğru değildir. Çünkü zevâl, güneşin doğmasından batmasına kadar olan gündüzün yarısıdır.

Yine Ramazanın edâsında oruc, mutlak niyet ile, nâfileye niyet ile ve vasıfda hatâ etmekle sahîh olur. Nitekim usûl kitâblarında sâbittir ki, Ramazan orucunun edâsı için vakit muayyendir, ta'yin edilmiş olanda itlâk (mutlâkiyet), teavyündür; hatâ ise, vasıfdadır. **Hattâ bâtil olduğu zaman niyetin aslı bâki kalıp mutlak hükmünde olur.** Bunun benzeri, ev içinde yalnız bulunan bir kimse gibidir ki, şâyet ona «Ey adam!» diye seslenilse veya adından başka bir ad ile çağrılısa, o ad ile o kimse kasد olunur. Vaktinde ta'yin bulunmadığı için Ramazanın kazâsı bunun aksinedir.

Ancak, eğer oruca niyet, hastadan veya müsâfirden olursa, bu durumda o niyetin vakti ta'yine muhtâc olur. Ramazandan sayılmaz. Hasta ve müsâfire göre vakitte ta'yin bulunmadığı için, bilâkis o, onun niyet ettiği şeye âid olur.

Muayyen nezr, mutlakâ niyet ettiği vâcibe âid olur. Yâni, şâyet bir kimse muayyen bir günün orucuna nezr edip bu muayyen günde mutlak olarak diğer bir vâcibe niyet etse, o kimse gerek müsâfir olsun, gerek mukîm olsun, gerek sağlıklı ve gerekse hasta olsun, oruc o diğer vâcibe âid olmuş, olur.

Geri kalan diğer oruclarda geceden niyet (tebyît) şart kılınmıştır. O oruclar Ramazanın kazâsı, mutlak nezir ve keffârettir. Tebyît, beytûtet'dendir. Beytûtet'den maksâd, geceden niyet etmektir. Bu oruclarda ta'yin de şart kılınmıştır. Çünkü onlar için muayyen vakit yoktur. Bu durumda, başlangıçda ta'yin etmek gerekir.

Şekk gününde oruc tutulmaz. Ancak tatavvuan (nâfile niyetiyle)

olur. Şekk günü (6), Şaban ayının son günüdür ki Ramazanın birinci günü olması ihtimâli vardır. Tatavvu'dan başkasının mekrûh olmasına sebeb : Sünen sâhiblerinin İbn Abbâs (*) (R.A.) dan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfdir. Resûlullah (S.A.V.) :

لَا تَقْدِمُوا الشَّهْرَ بِصَوْمٍ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَنِ الْاٰذْكُورِ
أَنْ يَكُونَ لِشَيْءٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ .

«Ramazan ayını öncesinden bir gün veya iki gün oruc tutarak karşılamayınız. Ancak sizden birinin başka bir maksadla oruc tutmuş olması müstesnâ» buyurmuştur. (7)

(6) **SEKK GÜNÜ** (Yevm-i sekk) : Şüpheli gün demektir.

Hanefilere göre; sekk günü Şaban ayının son günü olup, havanın bulutlu olması sebebiyle, Şaban'ın son günü mü, yoksa Ramazan'ın ilk günü mü olduğu kestirilemiyen gündür.

Eimme-i selâse'ye göre; sekk günü Şaban ayının otuzuncu günüdür ve hilâlin görülmemesi sebebiyle Şaban ayından mı, yoksa Ramazan ayından mı olduğu bilinemeyen gündür.

Şâfiilere göre; sekk gününde oruc tutmak; bazan mekrûh, bazan mendub, bazan da bâtil olur. Meselâ, o gün Ramazan ayındandır diye oruc tutulursa, kerâhet-i târîmîye ile mekrûhdur. Farzla vâcib arasında tereddüd ederek niyetlenilir ve oruc tutulursa, kerâhet-i tenzîhiyye ile mekrûhdur. Sekk günü, oruc tutmak, âdet edinilen günlere rastlarsa mendubdur. Oruc tutmakla tutmamak arasında mütereddis olunduğu halde tutulursa, bâtildir.

Yine Şâfiilere göre; şayet sekk gününden önceki gece halk arasında hilâlin görüldüğü haberi yayılmış fakat isbât edilememişse, o gün oruç tutmak haramdır. Hilâlin görüldüğü haberi halk arasında yayılmamışsa, o gün kat'i olarak Şaban ayındandır. Ancak, âdil bir kişinin, o günün Ramazandan olduğuna dair şehâdeti, onu kat'i şekilde Ramazandan kılar.

Mâlikilere göre; sekk gününde nâfile olarak oruç tutulur veya o gün, oruc tutmak âdet edinilen günlere rastlarsa oruclu olmak mendub olur. Sekk gününün Ramazandan olduğu anlaşılamazsa, niyet edilen oruc sahîh olur. O günün Ramazandan olduğu anlaşılırsa, tutulan oruc kazâ edilir. O gün için oruca ihtiyâten niyet edilirse, mekrûh olur.

Hanbelilere göre; sekk gününde nâfile oruca niyet etmek mekrûhdur. Ancak o gün, oruc tutulan günlere rastlar veya ondan önce bir iki gün oruc tutulmuş ise mekrûh değildir. Sonradan, sekk gününün Ramazan ayından olduğu anlaşılrsa, tutulan oruc Ramazan orucu yerine geçmez. Bir gün kazâ etmek icâbeder.

Şekk günü hakkında Ashâb-ı Kirâm da ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı, o gün oruc tutmanın câiz olduğunu kabûl etmişler, bir kısmı da o gün oruc tutmayı Peygamber (S.A.V.) Efendimize isyân etmek saymışlardır.

(*) Bir yazma nûshada : Ebû Hüreyre (R.A.).

(7) «Ramazandan bir veya iki gün önce oruc tutmayınız. Ancak bir kimse (âdet edindiği) bir orucu tutuyorsa, onu tutsun.» (Revâhü'l hamse, Ebû Hüreyre' (R.A.) den, TÂC)

Zeylai (Rh.A.) : Hidâye sâhibinin, Resûlüllah' (S.A.V.) in kavli şerîfi olarak rivâyet ettiği :

مَنْ صَامَ يَوْمَ النَّكِرَ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ

«Her kim şekk gününde oruc tutarsa şüphesiz, Kâsim'ın (8) babasına ası olmuş olur» (Buhârî, Ammâr b. Yâsir' (R.A.) den.) ile

لَا يَصَامُ الْيَوْمُ الَّذِي يُشَكُّ فِيهِ آتَهُ مِنْ
رَمَضَانَ إِلَّا تَطْوِعًا

«Ramazandan (olup olmadığında) şüphe edilen günde tatavvu'dan başka oruc tutulmaz.» kavillerinin aslı yoktur, demiştir.

Bizim rivâyet ettiğimiz hadîse göre, şekk gününde vâcib niyetiyle oruc tutmak mekrûhdur. Esah kavle göre o, vâcibden sayılmış olur. Bu husûsta; «O tatavvu olarak meydana gelir. Çünkü tatavvu'dan başkası yasaklanmıştır. Vâcib niyeti ile vâcib edâ edilmiş olmaz» diyen de vardır.

Bu duruma göre, şâyet şekk gününde bir kimse tatavvu' olarak veya vâcib olarak oruc tutup şekk gününün Ramazan gününden olduğu iki niyette de belli olsa, gerek tatavvu'a niyet etsin ve gerekse vâcibe ni-

(8) Hz. KÂSIM, Peygamber (S.A.V.) Efendimizin ilk çocuğu

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin Nübûvvetinden onbir sene önce doğmuş olduğu rivâyet edilir. (599. M.)

Annesi Hz. Hadice' (R.Anhâ) dir. İbni Sa'd (Rh.A.); Hz. Kâsim'ın iki sene yaşamış olduğunu rivâyet eder. Peygamber (S.A.V.) Efendimizin vefât eden ilk evlâdidir. Umûmiyyetle, kabul olunduğuna göre; Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin Nübûvvetinden önce vefât etmiştir.

Peygamber (S.A.V.) Efendimiz, bu oğlunun adına izâfeten Ebû'l Kâsim künnesi ile anılmıştır. Resûl-i Ekrem (S.A.V.) de bu künne ile çağrılmaktan hoşlanır, Ashâb'da Peygamber Efendimizi (S.A.V.) bu künne ile çağrırlardı.

PEYGAMBER (S.A.V.) EFENDİMİZİN ÇOCUKLARI: Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin üçü erkek (Kâsim, Abdullâh, İbrâhim), dördü kız olmak üzere yedi çocuğu doğmuştur. Bunlar doğuş sırasıyla (Kâsim, Zeyneb, Rukayye, Ümmü Külsüm, Fâtma, Abdullâh, İbrâhim) isimlerini taşımışlardır.

Bu yedi çocuğun altısı Hz. Hadice' (R.Anhâ) den, yedincisi yâni Hz. İbrâhim Mîsrî Hz. Mâriyye' (R.Anhâ) den idi.

İbni İshâk, Peygamber (S.A.V.) Efendimizin (Tâhir) ile (Tâyyib) adında iki evlâdi daha olduğunu söylemektedir.

yet etsin o, Ramazandan sayılır. Ancak, eğer onun Ramazandan olduğu ortaya çıkmazsa, **tatavvu'** ve **vâcibden** hangisine niyet etmiş ise ondan sayılır.

Eğer şekk günü, oruclunun mu'tâdına (âdetine) **uygun düşerse**, **şekk gününde nâfile oruc mendûb olur.** Yâni oruclunun âdet olarak tuttuğu Cuma, Perşembe veya Pazartesi günü orucu şekk gününe rastlarsa; yine böylece Şaban'ın tamâmını veya son yarısını ya da sonundan on günü veya üç günü oruclu olursa, **şekk gününde nâfile oruc mendûb olur.**

Şekk gününde, havâs oruclu olur. Yâni : Müftî ve kâdî gibi ileri gelenler ihtiyât yolunu tutarak şekk gününde oruclu olurlar. Yasağı işlemiş olmak suçundan uzak olması için, havâsından olmayanlar da zevâlden sonra iftâr ederler.

«**Eğer yarınki gün Ramazan ise ben oruçluyum, Ramazan değil ise oruçlu değilim.**» diye niyet eden kimsenin orucu, oruc olmaz. Çünkü, azimde kesinlik bulunmadığı için niyet de bulunmamış olur. Yine, «**Eğer yiyecek bulamazsam oruclu olurum, bulursam iftâr ederim,**» diye niyet ederse oruc olmaz.

Şekk gününde, «Eğer yarınki gün Ramazan'dan ise ben oruçluyum, eğer Ramazan'dan değil ise başka vâcib olsun» diye niyyet ederse bu farz niyeti ile başka vâcib niyeti gibi, iki mekrûh iş arasında tereddüd olduğu için, mekrûhdur.

Ya da, «**Yarınki gün Ramazan ise ben oruçluyum, eğer değil ise nâfile olsun,**» derse mekrûh olur. Mekrûh olmasının sebebi; bunu diyenin bir bakıma farza niyet etmiş durumda olmasıdır. Eğer o günün Ramazan olduğu belli olursa, mutlak niyet bulunduğu için, Ramazandan sayılır. Eğer Ramazan olduğu belli olmazsa, vâcib ve nâfilede, yine nâfileden sayılmış olur.

Fakat birinci meselede o, diğer vâcibde müteredid olduğu için, ondan (diğer vâcibden) sayılmaz. Mutlak niyet kalır, nâfileden sayılır.

İkinci meselede ise, zikredilen gibi, mutlak niyetin bulunmasından ve kazâ ile mazmûn (borçlu, hükümlü) olmadığı halde nâfileye kasden başlamak olmayıp bilâkis zimmetinden vâcibi düşürmek maksadıyla başlamak olduğundan o, nâfileden sayılır.

Niyyete «**İnşâ Allâh-u Teâlâ**» yi eklemek, niyeti ibtâl etmez. Yâni, şâyet niyyet eden, «**Yarınki gün oruc tutmaya niyyet ettim, İnşâ Allâh-u Teâlâ,**» dese, **Şems'ül-Eimme el-Hulvânî** (Rh.A.) nin rivâyetine göre : Bu oruc câiz olur. Hulâsa'da böyle zikredilmiştir.

Bir kimse Ramazan hilâlini veya Fîtr hilâlini yalnız başına görse ve tek başına olduğu için hâkim onun sözünü kabûl etmese, o başında ve sonunda yâni Ramazan hilâlinde ve Fîtr hilâlinde oruclu olur. Birincide oruclu olması Resûlüllâh' (S.A.V.) in;

صَوْمُوا الرُّوْتَىٰهُ وَافْطُرُوا الرُّفَّيْتَهُ

«Hilâli görmek sûretiyle oruc tutun ve (yne) onu görmek sûretiyle iftâr edin (Bayram edin).» (9) kavl-i şerîfinden dolayıdır.

Fîtr hilâlinde bir kimsenin oruclu olmasında ise; ihtiyât olan, o gün oruclu olup, iftârı insanlar ile berâber yapmasıdır. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.) :

صَوْمَكُمْ يَوْمَ يَصُومُونَ وَفَطُرُكُمْ يَوْمَ يُفْطِرُونَ

«Sizin orucunuz (vakti), insanların oruc tuttukları gündedir ve iftâriniz da insanların iftâr ettikleri gündedir.» buyurmuştur. (10)

Eğer o hilâli gören kimse, mezkûr iki vakitte iftâr ederse, keffâret-siz onu kazâ eder. Çünkü kâdî, onun şehâdetini şer'i delîl ile reddetmiştir. O red yanılmadan doğan töhmet olup, (meseleyi) şüpheli bırakmıştır. Bu durumda, bu keffâret şüpheler ile giderilir. (11) Eğer O, kâdî şehâdetini reddetmezden önce iftâr ederse, bunda ihtilâf edilmişdir : Bu husûsta Sahîh olan, keffâretin olmamasıdır. Eğer Ramazan hilâlini gören kimse, otuz günü tamam ederse, orucunu ancak kâdî ile beraber bozar. Eğer iftâr ederse, (orucunu bozarsa) üzerine keffâret lâzım gelmez. (12)

Şayet gökte bulut ve toz gibi şey olursa, da'vâsız ve Eşhedü (Şehâdet ederim) söz haber-i adl (adâletli kimsenin haberi) kabûl edilir. İsterse o adâletli kimse köle, kadın veya hadd-i kazf vurulmuş tövbe-kâr biri olsun, haberi kabûl edilir. Çünkü bu dînî bir mesele oldu-

(9) Sahîh-i Müslîm, Kitâbü's siyâm.

(10) Ebû Dâvûd, Tirmîzî, Beyhâki, Sünenu'l-Kübrâ (Ebû Hüreyre' (R.A.) den rivâyetle).

(11) Sâkit olur. Usûlde ise; hudûd şüphelerle sâkit olur.

(12) Yâni kazâ vâcib olmaz.

ğundan haberlerin rivâyetine benzer. Bundan dolayı o, şehâdet lafzı-na mahsûs değildir. Adâlet şart kılınmıştır. Çünkü fâsıkın sözü dînî meselelerde kabûl edilmez.

Iftâr etme hilâli için gökte illet (bulut) olduğu zaman, şehâdet nisâbı şart kılınmıştır. Şehâdette nisâb (esâs-ölçü) iki erkektir. Ya da bir erkek ve iki kadındır. Eşhedü (şehâdet ederim) lafzi da şart kılınmıştır. Çünkü fitr (iftar) konusu kulun diğer haklarına benzediği için, kulun menfaati ile ilgilidir.

(Fitr hilâli için) **da'vâ şart kılınmamıştır.** Çünkü bu, câriye azâd etmek ve hür kadını boşamak gibidir.

Fitr hilâlinde, hadd-i kazif ile cezâlandırılmış olan kimsenin şehâdeti, şehâdet olması sebebiyle tövbekâr da olsa, kabûl edilmez.

Gökde bulut bulunmadığı zaman, oruçta ve fitrda cem'-i azîm şart kılınmıştır. Cem'-i azîm : Haberleri ile ilim hâsîl olup, yalan husûsunda anlaşmalarının mümkün olmadığına aklın hükmettiği bir topluluktur.

Otuz gün orucdan sonra, iki âdil kişinin sözüyle, şehâdet nisâbı bulunduğunu için, fitr (oruca son vermek) helâl olur. Bir âdil kişinin sözüyle helâl olmaz. Çünkü fitr hilâli, bir kişinin sözüyle sâbit olmaz. Bu husûsta İmâm Muhammed (Rh.A.) ayrı görüştedir. Kurban Bayramı hilâli, zikredilen hükümlerde fitr hilâli gibidir.

Doğuş yerlerinin çeşitli olması husûsunda «ihtilâf-ı metâli'de» fâkihler arasında ihtilâf vardır. Bazı meşâyih bu mevzûda, metâli'a (ayın muhtelif doğuş noktaları) itibâr etmiştir. Bazıları itibâr etmemiştir. Bunun ma'nâsı şudur : Şâyet hilâli bir beldenin halkı görse, diğer beldenin halkı görmese, görmeyenlerin, o diğerlerinin görmeleriyle, nasıl olursa olsun (mutlaka) oruclu olmaları vâcib olur. Bu, metâli'a itibâr etmeyenlerin sözüne göredir. Metâli'a itibâr edenlerin sözüne göre, bakılır : Eğer hilâl görülen belde ile görülmeyen belde arasında, metâli' çeşitli olmayacak kadar yakınlık var ise, oruclu olmak vâcib olur. Eğer metâli' çeşitli olacak kadar uzaklık var ise vâcib olmaz. Ulemânın çoğu metâli'a itibâr etmemiştir.

Zeylai (Rh.A.) : Eşbeh (en uygun) olan itibâr olunmasıdır. Çünkü her topluluk, kendileri nezdinde olan şeyle muhâtabdır. Hilâlin güneş ışığından ayrılması, çeşitli bölgelere göre, değişir. Nitekim vaktin girmesi ve çıkması da bölgelerin değişik olmasına değişir, demiştir.

Ben derim ki : Namaz bölümünün başında geçen şu şey bunu teyid eder : «Yatsı ve Vitr namazlarının vakitlerini yitiren kimseye bu namazlar vâcib olmaz.»

بَابُ مُوجِبٍ لِّا فِسْكادِ

ORUCU BOZAN ŞEYLER BÂBI

Bu bâb, yemek, içmek ve bunların benzeri gibi orucu bozan sebepleri açıklar. Yine bu bâb, ahkâma dâir olan, kazâ, keffâret veya yalnız kazâ gibi, ifşâdın neticesinde ortaya çıkan durumu açıklar. Bil ki; bu bâb ile ilgili olan şeye orucludan meydana gelen fiiller üç kısımdır.

Birincisi : Müfsid (bozucu) olmadığı halde müfsid sanılan şeydir.

İkincisi : Orucu bozup keffâret gerektirmeyendir.

Üçüncüsü : Orucu bozup keffâret gerektirendir.

Musannîf, bu üç kısmı sırayla açıklayıp birincisini şu sözlerle zikretmiştir : «*Eğer oruclu unutup bir şey yese veya içse veya cimâda bulunsa.*» Buradaki «unutmak» lafzi zikredilen üç şeyin hepsine şâmildir.

Ya da ihtilâm olsa veya bakmak ile inzâl olsa veya yağlansa veya sürme çekinse veya hacâmet ettirse veya bir kimsenin giybetini etse veya boğazına toz veya duman veya sinek girse - gerekse o oruclu kimse orucunu hatırlar olsun - veya oruclu cünup olduğu halde sabahlasa veya zekerinin deligine yağ veya su dökse - bunu Zeylâi zikretmiştir - veya kulağına su girse - su kaydı yağıdan ayırdetmek içindir. Çünkü kulağına yağ dökse orucu bozar. Bunu Zeylâi «Hızânetül-ekmel» den nakletmiştir - veyâ kasden de olsa burnuna inen sümüğü içine çekip de boğazına götürse - Hulâsa'da böyle zikredilmiştir. - bunlar ile o kimsenin orucu bozulmaz. «...orucu bozulmaz.» cümlesi «...yese veya içse...» cümlesinin cezası (cevâbi) olur.

Musannîf ikincisini şu sözleriyle zikretmiştir : *Şâyet hatâen iftâr etse - yâni, oruclu kimse orucu hatırlar olduğu halde kasıtsız, hatâen iftâr etse - Nitekim oruclunun mazmaza ettiği zaman boğazına su kaçivermesi böyledir - Veyâ zorlanarak iftâr etse ya da oruçlu orucunu unutup yediğinde, unutarak yemek orucu bozar sanıp kasden yese veya oruclu ihtikân (1) yaptırsa veya burnuna ilâç döküp ilâç burnunun kemiğine ulaşsa veya kulağına yağ damlatsa veya içe ulaşmış yaraya*

(1) **Ihtikân** : Kabızlık ve idrar zorluğu için aşağıdan şırınga ile yapılan tedâvi; veya şırınga kullanma.

**ilâc sürse veya beyne kadar varan başın yarığına ilâc sürüp de ilâc oruclunun içineveyâ beynine ulaşsa; veya çakıl taşı yutsa, veya bütün Ramazan'da, ne oruclu olmaya ve ne de iftâr etmeye niyet etmese veya oruc için niyet etmeden sabahlayıp yese; veya boğazına yağımur suyu ya da kar girse, veya ölü bir kadınla cinsî temâsda bulunsa veya dört ayaklı bir hayvan ile fiili temâsta bulunsa veya uyluğuna menî akıtsa, veya oruclu kimse öpmek ya da okşamak ile inzâl olsa - Burada Musannîf «...veyâ ölü bir kadınla cinsî temâsda bulunsa...» sözleriyle zikredilen bu süretlerde inzâl olmadığı takdirde kazâ lâzım gelmeyeceğini kayıtlamıştır - **Veyâ Ramazan orucunun edâsından başka oru-
cu ifsâd etse** - Ramazanın kazâ orucunu veya Ramazandan başka edâ orucunu bozsa, keffâret gerekmez. Zirâ keffâret Ramazan'ın hürmetini terk husûsunda gelmiştir. Çünkü Ramazanı oructan hâli kilmak câiz değildir. Ramazan'dan başka zaman, Ramazanın hilâfinadır. - **Veyâ deli bir kadına cimâ olunsa** (yâni gece oruca niyet edip de gündüz oruclu olduğu halde deliren bir kadına bir erkek cimâ etse), burada ma'nâ böyle olması lâzımdır. Yoksa; ibâreye böyle bir ma'nâ verilmiş olsa delirmiş bir kadının oruclu olması nasıl mümkün olur? Veya uyurken bir kadına cimâ yapılsa veya gündüzü gece sanıp sahur yemeği yese veya gündüzün sonunda iftâr etse, yâni vakti gece sanıp bu iki işi işlete, ve birincide fecr tulû' etmiş, ikincide de güneş batmış olsa, yukarıda sayılanlar için yalnız kazâ eder. Bu ifâde (yâni kazâ eder, sözü), hatâen iftâr etse sözünün cezâsı (cevâbı) dır.**

Son ikisi, yâni gece sanıp sahur ve iftâr eden kimseler, günlerinin geri kalanını oruclu geçirirler, yâni imsâk ederler. Nitekim, Ramazan-ı Şerifde ikâmete niyet eden müsâfir; (yolcu, seferî) temizlenen hayizli ve lohusa; ifâkat bulan deli ve sıhhat bulan hasta; bâliğ olan çocuk ve Müslüman olan kâfir de geri kalan günlerini oruclu geçirirler.

Zikredilen kimselerin hepsi, o geçen günleri kazâ ederler. Ancak bâliğ olan çocuk ve Müslüman olan kâfir kazâ etmez.

Asıl şudur ki, gündüzün sonundaki durumda olan kimse, gündüzün evvelinde olsa, vaktin hakkı için, kazâ yönünden oruclu olanlara benzeyerek ona imsâk lâzım gelir. Nitekim gününbazısında hilâli görduklerine şâhidler şehâdet ettiklerinde imsâk lâzım geldiği gibi. **Gâ-
yet'ul-Beyân'da** böyle zikredilmiştir.

İki sonuncular ki, onlar bâliğ olan çocuk ve Müslüman olan kâfirdir, iftâr da etseler kazâ lâzım gelmeyeceğine sebeb; orucda sebebin günden ilk cüz olmasıdır. Fakat, o ilk cüz sırasında onların ehliyetleri yoktur. Namaz bunun tersinedir. Çünkü namazda sebeb, edâya mukârin

olan cüzdür. Veya bir cüzdür ki o cüzden sonra tahâret ve tahrîme câiz olur.

Musannîf, üçüncü kısrı, «şâyet Ramazan orucunu edâ ederken cimâ etse» sözü ile zikretmiştir. «Edâ» kaydı, Ramazanın kazâsına ayırdetmek içindir. Ya da iki yoldan birine cimâ edilse veya oruçlu, bir şey yese ya da bir ilâc içse - yiyecek ve ilâc kaydı, toprak ve taşdan ayırdetmek içindir - bunları oruçlu kasden yapsa, veya hacâmet etti-rip orucu bozuldu zanni ile iftâr etse, kazâ ve keffâret eder.

(Boynuz yapıştırarak) kan aldırma (ihticâm) sûretinde keffâretin vâcib olmasına sebek; Orucun bozulmasının oruclunun içine bir şeyin ulaşmasıyla olmamasındandır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

(﴿فِطْرٌ مِّنَ الدَّخْلِ ﴾) «Fitr yâni orucun bozulması, giren

seyden olur.» (2) buyurmuştur. Bu meselede giren bir şey de mevcûd değildir. Ancak, eğer bir müftî onun orucunun bozulduğuna dâir fetvâ verirse, bu takdirde onun üzerine keffâret lâzım gelmez. Çünkü, avâmdan olan kimseye gerekli olan müftînin fetvâsı ile amel etmesidir. Bu durumda her ne kadar şüphe, bizâtihi hatâ ise de, onun hakkında fetvâ şüphe olur. Eğer hadîs-i şerîfi işitmış ise ki o da Resûlüllah' (S.A.V.) in : (﴿أَفْطَرَ الْحَاجُمُ وَالْمَجُومُ ﴾) «Hâcim ve mah-

cûm iftâr etmiştir.» (3) kavlidir. Ve o onun zâhirine itimâd ettiyse de İmâm Muhammed (R.h.A.) «Keffâret vâcib olmaz» demiştir. Çünkü Resûlüllah' (S.A.V.) in sözü müftînin sözünden daha aşağı derecede olmaz. Şâyet müftînin sözü bir özre uygun olursa, Resûlüllah' (S.A.V.) in sözü evlâdır.

Fakat bazıları hadîs-i şerîfi şu şekilde te'vîl edip : Resûlüllah (S.A.V.), hâcim ile rnahcûm'a (yâni kan alan ile kan aldırılan kimselere) uğradı. Hacim ile mahcûm bir başka kimseyi giybet ediyorlardı. Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V.) : (﴿أَفْطَرَ الْحَاجُمُ وَالْمَجُومُ ﴾)

«Hâcim ile mahcûm iftar etmiştir.» buyurmuştur. Yâni «Bunların ikisinin de oruclarının sevâbinin giybet ile gitmiş olduğunu buyurmuşlardır.» demişlerdir. Bazıları; «Hadîs giybet hakkındadır. Nitekim buna Resûlüllah' (S.A.V.) in, hâcim ile mahcûmu eşit tutması delildir. Zirâ kan almakla hâcîmin, yâni kan alanın orucu bozulmadığında hilâf yoktur.» demişlerdir.

(2) Ebû Ya'lel-Mûsîl'i (Müsned), Hz. Âîşe (R.Anhâ) dan rivâyetle.

(3) Ahmed (Müsnedi), İbn-i Hibbân (Sahîh), Beyhakî, Üsâme' (R.A.) den. Dârekutnî, Ta-berânî (Evsat), En es' (R.A.) den.

Mezkûr keffâret sâhibine misâl : Zîhâr keffâreti lâzım gelen kimse gibi. Zîhârin keffâreti, köle azâd etmektir. Eğer kâdir değil ise, iki ay peşipeşine yâni araya fâsila girmeksizin oruc tutmaktadır. Eğer ondan da âciz ise almiş fakiri doyurmaktır. [Çünkü Yüce Allah (C.C.) Kur'ân-ı Kerim'de;

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَاءِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا
 فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَّكَاسُ ... فَمَنْ لَمْ يَحْدُثْ فِصَامًا
 شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَّكَاسُ فَمَنْ لَمْ يُسْتَطِعْ
 فَإِطْعَامٌ سِتَّينَ مِسْكِنًا ...

«Karılarını annelerinin yerine koyup harâm sayarak onları boşamak isteyip, sonra sözlerinden dönenlerin, ailesiyle temâs etmeden bir köle azâd etmeleri gereklidir... Azâd edecek köle bulamayanın, ailesiyle temâsından önce iki ay birbiri peşinden oruc tutması gereklidir. Buna gücü yetmeyen, almiş düşkünu doyurur.» (4) buyurmuştur.]

Eğer orucluya yemek, su, veya safra kusmak galebe ederek kusarsa, o yemek, su veya safra oruclunun ağzının dolusu olsun, olmasın, önce orucu bozucu değildir. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيْئُ فَلَيُسْأَلَ عَلَيْهِ قَضَاءُ وَمَنْ اسْتَقَاءَ
 عَمَدًا فَلَيُقْضَى

«Kime kusmak galebe ederse, ona kazâ yoktur. Her kim de kasden kusarsa, kazâ etsin.» (5) buyurmuştur.

Bu hûsusta, ağız dolusu olup olmamak müsâvidir.

Eğer ağızı dolup, orucu hatırlında iken kusmuğu geri giderse, sahîh kavle göre, o kusmak orucu bozmaz. Bu, İmâm Muhammed' (Rh.A.)

(4) Mucâdele sûresi (58), âyet : 3 - 4.

(5) Hâkim, Müstedrek.

in sözüdür. Nihâye'de böyle zikredilmiştir. Çünkü burada iftarın ki o yutmaktadır, sûreti yoktur. Ma'nâsı da yoktur. Çünkü âdet olarak, o kusmuk ile gıdalanalırmaz.

Ya da oruclu kimse, ağızı dolusu olan kusmuğunu kendi geri çevirse yâni yutsa, çıktıktan sonra içeri sokmak bulunduğu için bil'icmâ iftâr etmiş olur. Bu durumda, iftâr etme şekli gerçekleşmiş olur.

Eğer o kusmuk oruclunun ağını doldurmazsa, bizim rivâyet ettiğimiz hadîsden dolayı, iftâr etmiş olmaz. Her ne kadar oruclunun kendi geri yutsa da, sahîh kavilde orucu bozulmaz. Çünkü o oruclu kimse, eğer az bir kusmuğunu geri çevirmiş ise - İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre - kendi fiili bulunduğu için, orucu bozulmuştur. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, dışarı çıkışma bulunmadığı için oruc bozulmamıştır. Sahîh kavî de budur. Zeylâî (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Eğer oruclu kendi fiili ile ağız dolusu kussa, bizim rivâyet ettiğimiz hadîs-i şerîfden dolayı, bil'icmâ iftâr etmiş olur. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) : (وَمِنْ أَسْتَقَاءَ فَلِيُقْضِنَ) «Her kim kusarsa kazâ etsin.» buyurmuştur. Onda dönme ve geri döndürme (çevirme) hükmü tasavvur olunmaz. Çünkü oruclu kusmuk ile iftâr etmiş, yâni orucu bozmuştur.

Eğer ağız dolusundan az kussa, İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, bizim rivâyet ettiğimiz hadîs mutlak olduğu için, iftâr etmiş olur. Zikredilen dönme ve döndürme hükmü İmâm Muhammed' (Rh.A.) in kavline göre meydana gelmez. Sahîh kavle göre, iftâr etmiş olmaz. Bu söz, İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un sözüdür. Dışarı çıkışma (hurûc) bulunmadığı için oruc bozulmaz. Ebû Yûsuf' (Rh.A.) un kavline göre dönme ve döndürme hükmü meydana gelir. Bundan dolayı müşannîf, «eğer kusmuk kendiliğinden geri gider (döner) se» demiştir. Bizim zikrettiğimiz şeyden dolayı iftâr etmiş olmaz. Yâni orucu bozulmaz. Eğer oruclunun kendi geri çevirirse, onda iki rivâyet vardır : Bir rivâyette, dışarı çıkışma (hurûc) bulunmadığı için iftâr etmiş olmaz. Diğer rivâyette, kendisinin fiili çok olmasından dolayı, iftâr etmiş olur. (Bu zikredilen yemek, su veya safra olduğu zamandır.) Fakat kusmuk balğam olursa, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, iftâr etmiş olmaz. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, eğer ağızı dolu olursa, temizliğin bozulmasındaki ihtilâfa binâen, iftâr etmiş olur.

Eğer oruclu, dişleri aralığında kalan nohut mikdârı eti yese, o orucu kazâ eder. Keffâret lâzım gelmez. Nohut miktarından daha azını yese, o orucu kazâ etmez. Keffâret de lâzım gelmez. Ancak eğer o no-

hud miktârından daha az olan eti ağızından çıkarıp yese, kazâ lâzım gelir. Susam ve susamın benzeri bir dâneyi yese, iftâr etmiş olur. Ancak eğer o susam veya dâneyi çiğnerse, çiğnemekle onu yok ettiğinden iftâr etmiş olmaz.

Özürsüz, bir şey tatmak ve çiğnemek mekrûktur. Tatmanın kerâheti ise orucun bozulmasına yol açtığı içindir. Fukahâdan bazıı demiştir ki : Kadının kocası kötü huylu ise o kadının yemeği dili ile tatmasında mahzûr yoktur. Fukahâ demişlerdir ki : Bu, farz olan oruçtadır. Nâfile olan oructa ise mekrûh olmaz. Çiğnemenin kerâheti ise tatmanın kerâheti gibi, kendisinde orucu bozmaya mârûz bırakmak olduğu içindir. Eğer kadının, çocuğuna yiyeceği, çiğneyip verecek oruclu olmayan kimsesi yoksa; pişmiş aşçı ve sağılmış sütü bulunmamakla da özürlü ise, çocuğuna yiyeceği çiğnemesinde mahzûr yoktur.

Eğer oruclunun çiğnediği sakız olursa yine mekrûhtur. Çünkü onda - yemeyi tatmakda olduğu gibi - orucu bozmaya mârûz bırakmak vardır. Bir de sakız, çiğneyen kimse oruc tutmuyor sanılacağı için mekrûhtur. Çünkü bir kimse onu uzakdan görse, bir şey yiyor sanır. **Bu husûsta denmiştir ki :** Bu zikredilen hüküm, çiğnenen şeyden bir şey ayrılmadığı sûrettedir. Eğer çiğnemilen şey ayrılsa, orucu bozar. Çünkü çiğnenmeyen parça dağılıp da oruclunun karnına ondan bir şey gidebilir.

Eğer oruclu nefsinde emin değil ise, başkasını öpmesi mekrûhtur. Oruclunun bıyığını yağlaması ve misvâk kullanması, misvâkı zevâlden sonra kullansa da, mekrûh değildir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, zevâlden sonra misvâk kullanmak mekrûhtur. Çünkü misvâk ağızda olan kokuyu giderir.

فَصْلٌ

ORUCLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MESELELER

Kendinden veya çocuğundan korkan gebe veya emzikli kadının, hastalığının artmasından korkan hastanın ve yolcu olan kimsenin (müsâfirin) oruc tutmaması câizdir. Cevâzın sebebi; özür bulunduğu içinidir. Zikredilen kimselerin, geçen günlerin orucunu, özrûn ortadan kalktığı günlerden yetistikleri miktârı kazâ etmeleri gereklidir. Kazâ lâzım gelmesinin faydası, kazânın kaybedilmesi zamanında yemek yedirmek (it'âm) ile vasiyyetin vâcib olmasıdır.

Özür ile iftâr edildiği için, yâni oruc tutulmadığı için, keffâretsiz ve fidyesiz kazâ lâzım gelir. Çünkü fidye, kiyâsa aykırı olarak şeyh-i fâni hakkında vârid olmuştur. Fidyeden başkası fidyeye kiyâs edilemez. Fidye, buğdaydan yarım sâ'dır. Hurmadan veya arpadan bir sâ'dır.

Müsâfirin ona zarar vermezse, oruc tutması mendûbdur. Çünkü Yüce Allah (C.C.) Kur'ân-ı Kerîm'de :

وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ

«Oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.» (1) buyurmuştur.

Resûlullah (S.A.V.) in : (لَيْسَ مِنَ الْبَرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ)

«Yolculukda oruc tutmak, birr (itâat ve iyilik) değildir.» (2) sözü ise güçlük durumuna hamledilmiştir.

(1) Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 184.

(2) Ahmed bin Hanbel. Müttefekun aleyh (Buhârî, Müslim), Ebû Dâvûd, Nesâî.

Eğer o özürlü olanlar özürlü oldukları esnada ölseler, fidye ile vasiyyet vâcib olmaz. Eğer özür ortadan kalktıdan sonra ölseler, ölüünün velisi ölü adına, ölüünün sağlığında kazâsına kâdir olduğu hâlde geçip giden günler kadar fidye verir. Çünkü ölenden geçip giden günler, şayet on gün olup da Ramazan'dan sonra da beş gün yaşayıp ondan sonra ölürse, eğer o kimse ikâmet günlerinde sîhhâtli ise, onun üzerine Ramazan'dan sonra sîhhâtli bulunduğu beş günün fidyesi lâzım gelir, diğerlerinde lâzım gelmez.

Eğer ölen kimse vasiyyet etti ise, velisi ölüünün malının üçtebirinden fidye verir. Eğer velisi, ölü için fidye verdiği şeyi teberru ederse câizdir. Eğer velî, ölü için oruc tutup namaz kılsrsa, câiz degildir. Çünkü Resûlüllâh (S.A.V.) :

لَا يَصُومُ أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ وَلَا يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ
وَلَكِنْ يُطْعِمُ عَنْهُ

«Bir kimse (başka) bir kimsenin yerine oruc tutmaz. Yine bir kimse (başka) bir kimsenin yerine namaz kılmaz. Lâkin onun için yemek yedirebilir.» (3) buyurmuştur.

Kezâ, köle azâdından başkasıyla, yemin keffâreti ve katl keffâretinde de teberru' zikredilen gibidir. Yâni şâyet (velisi) yemin ve katl keffâretinde yemek yedirmek ve giydirmek ile teberru'da bulunsa, câizdir.

Köle azâd etmek sûretiyle teberru' câiz degildir. Çünkü onda ölüünün rızâsı olmaksızın ona velâ (mütevelli tâyini) ilzâm etmek vardır.

Ayırmak (fasl) ile de olsa, Ramazan kazâ edilir. Yâni ayrı ayrı (yâni aralıklı) veya ardarda tutmak câizdir. Vâcibi uhdesinden sur'atle düşürmek için, müstehab olan ardarda tutmak (vasl) dır.

Eğer özürlü kazâ tutarken diğer Ramazan gelse, o gelen Ramazanın orucunu tutar. Çünkü o gün, o gelen Ramazanın edâsının vaktidir. Diğer Ramazan edâ edildikden sonra, önceki Ramazan'dan kalanları kazâ eder. Çünkü o, kazânın vaktidir.

(3) Nesâî (Sünen), Ibni Abbas' (R.Anhümâ) dan rivâyetle.

(O, önceden kalan kazâları) fidycsiz kazâ eder. Çünkü kazânın vâcib olması terâhî (mühlet) üzeredir. Hattâ onun için, kazâ etmezden önce tatavvuan oruc tutmak câizdir. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, özürsüz geciktirirse fidye vâcib olur.

Vitre varincaya kadar her vakti geçen namazın fidyesi bir günün orucunun fidyesi gibidir. Sahîh kavîl budur. Bu husûsta; «Bir günün namazının fidyesi bir günün orucunun fidyesi gibidir» diyenler de vardır.

Oruç tutmaya gücü yetmeyen pîr-i fânî iftâr eder ve fidye verir. Yâni her gün için keffâretlerde doyurduğu gibi, bir yoksulu doyurur. Eğer oruc tutmaya gücü yeterse, kazâ eder. Zirâ fidyenin hükmü iptâl olur. Çünkü yerine geçme şartı, aczin devamlı olmasıdır.

Edâen ve kazâen, kasden başlanılan nâfile orucun tamamlanması vâcibdir. Nâfile Namazı bölümünde bunun tahkîki geçmiştir. Eğer başlayan kimse o nâfile orucu bozarsa, onun üzerine kazâ lâzım gelir. Ancak, eğer yasaklanmış günlerde başlarsa tamamlamak vâcib değildir. Çünkü o günlerde başlamak gerekmekz.

Oruc tutulması yasaklanmış günler; sîtr yâni Ramazan Bayramının birinci günü ile edhâ yâni Kurbân Bayramının dört günüdür.

Nâfile oruca başlayan kimsenin, bir rivâyette, özürsüz iftâr etmesi yâni orucunu bozması câiz değildir. Çünkü bu, amelin ibtâlidir. Yüce Allah (C.C.) :

وَلَا يَبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ

«Amellerinizi ibtâl etmeyiniz.» (4) buyurmuştur. Diğer bir rivâyette iftâr câizdir. Çünkü kazâ onun halefidir. Bu durumda ibtâl edilmiş olmaz. Ziyâfet bir özürdür. Yâni azhar rivâyete göre, böyledir. İmâm Hasan' (Rh.A.) in, Ebû Hanîfe' (Rh.A.) den rivâyetine göre, ziyâfet özür değildir. Bu huküm, ziyâfetin sâhibine ve ziyâfete gidene şâmil olur.

Müsâfir iftâra niyet edip mukîm olsa ve niyetin vaktinde - ki o vakt dahve-i kübrâya (kuşluk vaktine) varincaya kadardır, zevâlden öncesi değildir (5) - oruca niyet etse sahîh olur. Orucdan murâd,

(4) Bk. Muhammed sûresi (47). âyet :33

(5) Hidâye'de de böyle geçer.

farz ve nâfileye şâmil olandır. Bundan dolayı musannif «sahîh olur» demiştir. Çünkü farz ve nâfile sîhhatte muhtelif degillerdir. Ancak vucûbda ve vucûbun yokluğunda muhtelif olurlar. Bu durumda ma'nâ : «O oruca müsâfir ve mukîmin niyyeti sahîh olur,» demektir.

Zikredilen niyet, şâyet Ramazanda olsa, oruc vâcibdir. Çünkü yolculuk; mukîm olan bir kimsenin üzerine Ramazanda müsâfir olduğu günün orucunu tamamlamak vâcib olduğu gibi, orucun vâcib olmasını ortadan kaldırırmaz.

Müsâfirin ikâmetinde ve mukîmin yolculuğunda iftâr etmelerinden dolayı keşfâret yoktur. Çünkü başında ve sonunda şüphe vardır. O da seferdir. Nitekim fâsid nikâhda şüpheden dolayı had (ceza) düşüğü gibi.

Baygînlik günleri, bir ay bile olsa, hepsi kazâ edilir. Çünkü o bir çeşit hastalıktır ki, güçleri zayıflatır, aklı yok etmez. Vucûbu ve edâyi ortadan kaldırırmaz. Ancak, o bayılan kimse bayılmanın meydana geldiği günde veya gecesinde oruclu bulunduğu için, o günü kazâ etmez. Çünkü zâhir olan şudur ki : Müslümanın faydası bakımından uygun olan, geceden niyet etmesidir. Hattâ Ramazanın hepsini yemek mutâdi olduğu için fâsık olsa, niyet bulunmayıp, sebeb mevcûd olduğundan Ramazanın hepsini kazâ eder.

Ramazanda delilikten ifâkat bulan kimse, geçen delilik günlerini kazâ eder. Çünkü sebeb, Ramazan ayıdır, o da vardır. Vucûbun bizzât ehliyyeti ise zimmetledir. Bu da mânisiz gerçekleşmiştir. Şu halde, şâyet vucûb mânisiz gerçekleşse, kazâ belirlenmiş olur.

Tamâmı delirme (cünûn) ile geçirilmiş olan Ramazan ayının tamâmı kazâ edilmez. Çünkü bu, sıkıntı ve güçlüğü sebeb olur. Bayılma bunun hilâfidir. Çünkü bayılma, âdeten ay'ı tamâmen kaplamaz. Delirme ise çok kere ay'ı tamâmen kaplar.

Mutlakâ, yâni gerek o kimse deli olduğu halde âkil bâliğ olsun, gerekse âkil bâliğ olup sonradan deli olsun, deliliği Ramazan ayını tamâmen kaplarsa kazâ etmez.

Bir kimse yasaklanmış olan günlerde veya yılın bütün günlerinde oruc tutmaya nezr etse (adasa), o nezr sahîh olur. Çünkü o kimse mesrû bir oruca nezr etmiştir. Yasak, bundan başkası içindir. O da, Yüce Allah' (C.C.) in da'vetine icâbeti terk etmektir. Onun nezri sahîh olur. Lâkin o kimse o nezr ettiği günlerde ma'siyete yakınıldan sakınarak iftâr eder ve o nezredilmiş günlerin orucunu, vâcibi düşürmek için kazâ eder. Eğer o yasaklanmış günlerde oruc tutarsa, câiz görülür ve

uhdesinden çıkar. Çünkü o kimse orucu üzerine aldığı gibi edâ etmiştir.

Eğer bir şeye niyet etmeyip «Allah için şu günlerin veya yılın orucu benim üzerime olsun» dese, bu mesele altı şekilde mütâlea edilir :

Ya bir şeye niyet etmemektir veya yalnız nezre niyet edip yemine niyet etmemektir. Veya yalnız nezre niyet edip, yemin olmamaya niyet etmemektir. Zikredilen üç şekil bil'icmâ nezr olur. Çünkü bu söz, sığasıyle nezrdir. Gerçekliği nezredenin azîmetiyle sabit olmuştur.

Eğer yemine niyet edip nezr olmamasını dilerse, sözü yemin olur. Çünkü yemin O'nun sözünün ihtimal mahallidir. Ayrıca yemini ni ta'yin edip ondan gayrisini uzaklaştırmıştır. Bu sûrette iftâr ederse, üzerine keffâret lâzım gelir. Nitekim yeminiñ hükmü de budur. Eğer ikisine veya nezri ta'yin etmeksizin yemine niyet ederse, yemin ile beraber nezr olur. Hattâ iftâr etse nezr için kazâ eder ve yemin için keffâret vacib olur. Çünkü söyleyenin nezri sığasıyle nezrdir ve sebebiyle yemindir. Burada, Fıkıh kitaplarında zikredilmiş olan İskâl-ı (6) mes-hûr vardır. Burada anlatılmasına ihtiyâc yoktur.

Şevvâl'den altı günün orucunu aralıklı tutmak mendûbdur. Yâni altı günlerin orucunu iftârdan sonra ardi ardına oldukları halde tutmamalıdır. Fukahâdanbazısı, ard arda tutulmasını kerîh görmüştür. Kerîh gören İmâm Mâlik' (Rh.A.) tır. Bazısı da kerîh görmemiştir. Eğer bir kimse altı gün orucun aralarını Şevvâl ayı içinde ayırsa, o ayırmâ kerâhetten ve Nasârâ'ya benzemekten uzak olur. Hâniyye'de böyle zikredilmiştir.

Eğer bir kimse belirli olmayan bir ayın ardi ardına orucuna nezr edip başladıkdan sonra, bir günü iftâr etse, yeniden başlar. Çünkü o nezir vasıfla muhteliftir. Belirli bir aya nezr etse, yeniden başlamaz. Yâni eğer aynıyle bir ayın orucuna nezr etse, bir gün iftâr etmekle yeniden başlamaz. Hattâ orucun hepsi vaktin gayrında vâki olmasın diye, o iftâr ettiği günü kazâ eder. Kâff'de böyle zikredilmiştir.

Bağlı (muallâk) olmayan nezr, zamâna ve mekâna, dirheme ve fâkire mahsûs olmaz. Zamâna mahsûs olmayana gelince : Nezreden kimse : «Allah için Recep ayını oruc tutmak benim üzerime nezr olsun» der, veya «Recep'i itikâf etmek nezrim olsun» der, Recep'den önce bir

(6) **İskâl** : Bilinen bir lafzi kapalı kılma; bir lafzin ma'nâsının anlaşılması gerecede kapalı olmasıdır.

Zâhirî İskâl; hakîkat ile mecâzin bir ifâdede birleştirilmesi lüzûmudur.

Mükâlî : Ma'nâsı kendisinden ne kasdedildiği, teemâlsuz bilinemeyecek derecede kapalı olan bir lafızdır ki, bu kapalı olmak, ya ma'nâsının incelikten, derinlikten veya kendisindeki bir istihareyi bediliyeden ileri gelir.

ayı oruc tutar veya itikâf eder, ya da zikredilen şekilde, namazı söylese, nezri câiz olur. İmâm Muhammed (Rh.A.) ve İmâm Züfer (Rh.A.) «câiz olmaz» demişlerdir.

Yine «Allah için yarın şu kadar para tasadduk etmek benim üzərime nezrim olsun» dese de onu içinde bulunduğu gün tasadduk ediverse, bize göre «câiz olur.», İmâm Züfer' (Rh.A.) e göre olmaz.

Mekâna gelince : O nezreden kimse Mekke' (Kâ'be) de namaz kılmaya, i'tikâf etmeye, oruclu olmaya veya tasadduk etmeye nezr etse, ve bu zikredilenleri Mekke'den başka yerde yapsa, bize göre câiz olur. İmâm Züfer (Rh.A.), bunun ayrı görüştedir.

Dirheme ve fakire mahsûs olmayan ise şudur : Onun «Allah (C.C.) için bu dirhemleri tasadduk etmek benim üzərime nezr olsun» veya «Bu fakire tasadduk benim üzərime nezr olsun» demesidir. İmdi o kimse o dirhemlerden başka dirhem tasadduk etse veya nezr ettiği fakirden başkasına tasadduk etse, bize göre câiz olur. İmâm Züfer (Rh.A.) ayrı görüştedir.

Bağlı (muallâk) nezr, bağlı olmayan nezrin aksıdır. Nezreden kimse, «Eğer filân kimse gelirse, Allah (C.C.) için tasadduk etmek veya oruc tutmak veya namaz kılmak ya da i'tikâf etmek benim üzərime olsun» dese, onun o kimse gelmezden önce nezr ettiği işi yapması câiz olmaz. **Fark şudur :** Şüphesiz nezr, halde sebebdır; ve nezrin altında dâhil olan, kurbet (yakınlık) olan şeydir. O ta'yının değil, tasaddukun aslidir. Bu durumda ta'yin bâtil olur, ona kurbet lazım gelir. **Bağlı (muallâk) olan nezr bunun aksinedir.** Çünkü ta'ilk nezrin sebeb olmasını meneder. O halde ta'likden önce ta'cîl câiz olmaz.

Bir kimse Receb ayı orucunu nezr etse de Receb ayı girdiği zaman hasta olup gücü yetmese, ancak ona hastalığına zarar vermek süreçle gücü yetse, o kimse iftâr edip Ramazan orucu gibi kazâ eder. Yâni dilerse o kazâyı Recebe bitiştirir (vası eder), dilerse ayırr (fasl eder).

بَابُ الْإِعْتِكَافِ

I'TIKÂF BÂBI

İ'tikâf, lûgat yönünden durmak ve bir şeye devam etmektir. (1)

Şer'an : Bir adamın bir cemaatin mescidinde durup kalmasıdır. Ya da bir kadının kendi evinde i'tikâf niyetiyle durup kalmasıdır.

İ'tikâf, nezredilmiş olanda vâcibdir. Ramazan'ın son on gününde

(1) Diğer bir ifâdeyle i'tikâf; bir yerde mutlak bir şekilde durmak demektir.

Şer'i istilahda; bir kimsenin özel bir sıfat ile mescidde durması demektir ki, bu özel sıfat da ibâdettir. Bu şekilde i'tikâfda bulunan bir kimseye ise mu'tekif yâhut âkif denir.

Erkekler hakkında i'tikâfin kuvvetle müstahab olduğu hususunda ulemâ ittifâk etmişlerdir. Ancak bu husûsta, kadınlar hakkında ihtilâf vardır. Hanefî Mezhebine göre; kadının i'tikâfi ancak evinin mescidinde sahîh olur. Evinin mescidinden maksad namaz kılmaya tâhsîs ettiği yerdir.

Erkek ise, evinin mescidinde i'tikâfa giremez.

i'tikâf, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre namaz kılanın bütün mescidlerde yapılabilir.

Oruc, vâcib i'tikâfin şartlarındanandır. Ebû' berekât Hanbelî Ibni Teymiyye'ye göre, oruc şartı Dört İmâm ile Tâbi'lerinin mezhebidir. Ali, Ibni Ömer, Ibni Abbas, Âîşe, Şa'bî, Nehâî, Mucâhid, Kâsim, Ibni Muhammed, Nâfi', Ibni Müseyyeb, Evzâî, Zûhrî, Sevri, Hasen Ibni Hay'den rivâyet olunan da böyledir.

Abdullah ibni Mes'ud, Tâvus, Ömer ibni Abdil'aziz, Ebû Sevr, Dâvûd, İshâk, bir rivâyetle Ahmed ibni Hanbel'e göre i'tikâfta, nâfile olsun, vâcib olsun oruc şart değildir.

İ'tikâfa niyyet : «Allah rızâsi için su mescidde şu kadar gün i'tikâf ve ikâmete niyyet ettim» demek, yâhut kalben tasdîk etmek veya her ikisini birlikte yapmaktadır.

i'tikâf, yalnız İslâm ümmetine mahsus değildir. İbrahim (A.S.) ve İsmail (A.S.) zamanlarında teşri' buyurularak devam edegeilmiş bir sünneti kadimedir. Nebîyyi Zişân Efendimizin i'tikâflarına âid hadisi şerifler mevcûddur. Bu cümleden olarak,

Hz. Âîşe (R.Anhâ) dan rivâyete göre; Resûlüllâh (S.A.V.) Efendimiz Ramazan ayının son on gününde i'tikâfa girerdi.

(Sahih-i Buhârî Muhtasarı, Tecrîd-i Sarîh Tercümesi, Kâmil Mîras. Sahîh-i Müslîm Tercüme ve Şerhi, A. Davudoğlu.)

Sünnet-i Müekkede'dir. Son on günden gayrisinda müstehabdır. Vâcib olan i'tikâfin sihhati için oruç şarttır.

Müstehab olan i'tikâfin en azı, orucun şart kılınmaması üzere - ki o İmâm A'zam' (Rh.A.) dan zâhir rivâyettir ve İmâmeyn (Rh.Aleyhîma) in seçiklerindendir - bir saattir. Müstehab olan i'tikâf için belli bir sınır yoktur. Hattâ eğer bir kimse mescide girdiği zaman, mescidden çıkışına kadar i'tikâfa niyet etse, i'tikâf sahîh olur. Çünkü nâfilenin temeli kolaylık üzeredir. Hattâ nâfile namazda, kiyâma gücü var iken oturarak kılmak câiz olur. Vâcib böyle değildir. İmâm Hasan' (Rh.A.) in İmâm A'zam' (Rh.A.) dan rivâyetine göre; «Müstehâb olan i'tikâfda da oruc şarttır.»

Vâcib i'tikâfin en az süresi bir gündür. Şu halde i'tikâfa giren kimse o günde i'tikâfi kesse, o günün i'tikâfını kazâ eder. Çünkü o kimse i'tikâfa kasden başlayıp iptâl etmiştir.

Mu'tekif, mescidden ancak büyük ve küçük abdest gibi, insanın ihtiyâci olan şeyler için çıkar. Çünkü zarûri olarak sabit olan, miktârinca takdir olunur. Yâhut Cuma Namazı için çıkar ki; o da onun en önemli ihtiyâcidir. Bu durumda namaz için çıkışması zarûreten mu'bâh olur.

Mu'tekif Cuma Namazında, güneşin zevâlini beklediği takdirde, i'tikâfda bulunduğu mescid câmiye yakın olursa, hutbe kaçmıyacak şekilde, güneşin zevâli vaktinde çıkar.

Eğer i'tikâfa girdiği yer câmiye uzak ise, Cumaya yetişecek kadar vakitte çıkar. Güneşin zevâlini beklemez. Ancak, câmiye ulaşıp iki rek'at tahiyyet'ül-mescid ve dört rek'at sünnet kılmak mümkün olacak vakitte çıkar. Cuma Namazından sonra hilâf üzere olan sünnetleri kılacak kadar kalır. Yâni o sünnetler, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, dört rek'at ve İmâmeyn' (Rh.Aleyhîma) e göre, altı rek'attır. Bundan fazla kalmaz. Zirâ hâcet için çıkmak sünnet hakkında bâkîdir. Çünkü sünnet farza tâbidir. Onları bitirdikten sonra kalmaya ihtiyâc yoktur.

Zikredilenden çok kalmak, isterse bir gün bir gece olsun, i'tikâfi bozmaz. Çünkü i'tikâfi bozan, mescidden çıkmaktır, câmide kalmak değildir. Lâkin câmide kalmak müstehab olmaz. Zirâ mu'tekif i'tikâfı bir mescidde yapmayı kararlaştırmıştır, iki mescidde tamamlamak uygun değildir. Kâfî'de böyle zikredilmiştir.

Eğer mu'tekif mescidden özürsüz, bir saat çıkışa i'tikâfi bozulur. Çünkü çıkmak kalmaya aykırıdır. Bir şeye aykırı olan şeyde, oructa yemek, temizlikde hades gibi az ve çok eşittir. İmâmeyn (Rh.Aleyhîmâ); «Mu'tekif yarımdan çok çıkmadıkça bozulmaz» demişlerdir.

i'tikâfda yemek, içmek, uyumak, satınmak ve satın almak câizdir. Yâni i'tikâfda olan kimse, mescidde bu işleri yapabilir. Yâni yer, içer, alır ve satar, bunu mescidden başka yerde yapamaz. Lâkin alıp sattığı şeyi mescidde bulundurması mekrûhtur. Çünkü bunda zarûret yoktur.

Susmak (samt) orucu da mekrûhtur. Çünkü Resûlullah (S.A.V.), susanın orucundan nehyetmiştir. Ebû Hanîfe' (Rh.A.) ye susmak orucuna dâir sorulduğunda; «Oruclu olup hiç kimse ile konuşmamaktır» diye cevab vermiştir. İmâm Hamîdüddîn' (Rh.A.) de : «Susmanın mekrûh olması; mu'tekifin, susmanın Allah' (C.C.) a yaklaşma olduğuna inandığı vakittedir. Aksi halde mekrûh olmaz. Çünkü Resûlullah

(S.A.V.) : (﴿مَنْ صَمَّتْ بِنَجَةً﴾) «Kim susarsa kurtulur.» bu-

yurmuştur. Bu hadîsi Abdullah İbn Ömer (R.Anhümâ) rivâyet etmiş tir.» demiştir.

Konusmak da mekrûhtur. Ancak hayr ile konuşmak mekrûh değildir. Çünkü Yüce Allah' (C.C.) in :

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا إِلَّا مَا هِيَ أَحْسَنُ

«Habîbim, kullarına söyle, sözün en iyisini konuşsunlar.» (2) kavli şerîfi, ma'nâsındaki umûmîliğinden dolayı, mescidin dışında, mu'tekif olmayanın ancak hayr ile konuşmasını gerektirir. (Ey Müslüman) sen mu'tekifi ne sanırsın ki, mescidde hayırdan başkasını konuşması câiz olsun?

Gerek mescidde ve gerekse mescidin dışında, her ne kadar geceleyin de olsa, cîmâ, i'tikâfı ibtâl eder. Çünkü gece, i'tikâf mahallidir. Oruc böyle değildir. Veyâ mu'tekif, i'tikâfı unutup eşi ile cîmâda bulunsa, i'tikâfı bozulur. Zirâ i'tikâf, mu'tekif olanların hâlini hatırlatıcıdır. Unutmakla özürlü sayılmazlar.

Eğer inzâl olursa, fercden (3) başkasında bile temâs, i'tikâfı ibtâl eder. Çünkü inzâl, cîmâ ma'nâsinadır. Onunla oruc da bozulur. Eğer inzâl olmazsa orucu bozmadığı gibi, i'tikâfı da bozmaz. Yine i'tikâf öpmek ve dokunmakla bâtil olmaz. Yâni i'tikâfda iken öpmek ve dokunmakla inzâl olursa, mutekifin i'tikâfı bâtil olur. Çünkü bu ikisi de cîmâ ma'nâsinadır. Eğer inzâl olmazsa i'tikâf bâtil olmaz. Cîmâ, öp-

(2) Bk. Isra sûresi (17); âyet : 53.

(3) **Bercendi'** (Rh.A.) ye göre; insanın fercinden maksad; ön ve arka avret uzvudur.

(Abdülhalim, Dürer Hâsiyesi)

mek ve dokunmanın hepsi cinsi münâsebette bulunmanın sebeplerinden oldukları için, inzâl olmasa dahi mu'tekîfe harâmdır.

Bir kimse, bir kaç günün i'tikâfına nezr etse, geceleriyle beraber i'tikâf etmesi gerekir. Çünkü günlerin toplu bir şekilde söylemenesi gecelerini de içine alır. Araplar arasında : (مَارَأَيْتُكَ مِنْذَا تَأْمَعُ)

«**Ben bir kaç gündür seni görmedim**» dendığında gece ile gündüz birlikte kasdedilir. Her ne kadar ardı ardına yapmak şart kılınmadı ise de, bu i'tikâfi ardı ardına yapmak gerekir. İki günün i'tikâfına nezrede ikisinde de geceleriyle i'tikâf lâzım gelir. Çünkü ikişerde (tesniyede) çoğul ma'nâsı vardır. İbâdette o, ihtiyâten çoğula dâhil edilir. İki şekilde de gündüzlerin i'tikâfına hâssaten niyet etmek sahihtir. Çünkü o gerçekten niyet etmiştir. Eğer bir kimse Ramazan-ı şerîfin i'tikâfına nezredip o Ramazânı i'tikâfsız oruc tutsa, o nezr ettiği i'tikâfin kazâsı maksûd (kasdedilen - kasdi) oruc ile vâcib olur. Hatta o, nezr edilmiş olan i'tikâfi oruc ile beraber terk etse, ayın orucuna bitişmek (ittisâl) hükmen bâkî olduğu için, bu orucun kazâsında i'tikâf ile sorumlulukdan çıkar. «**Câmi'u'l-Kebîr**» de ve **Şems'ül-Eimme**'nin Usûlünde böyle açıklanmıştır. İ'tikâfin kazâsının maksûd oruc ile vâcib olmasına sebeb : Resûlüllah (S.A.V.) m :

لَا إِعْتَكَافٌ إِلَّا بِالصَّوْمِ

«**İ'tikâf ancak oruc ile beraber vardır.**» (4) kavliyle, i'tikâfin şartı olan oruc, aslı kemâle geri döndüğü içindir. O aslı kemâl, i'tikâfi gerektiren nezr ile kasdedilen orucun müstekillen vâcib olmasıdır.

★ ★

(4) Hâkim (Müstedrek), Beyhaki (Sünen); Âîşe' (R.Anhâ) den rivâyetle.

كِتَابُ حَجَّ

HACC BÖLÜMÜ

Musannifin, Hacc bölümünü «Kitâb'ul-Haccı» ertelemesine sebeb; haccın, ibâdetlerin dördüncüsü olup, mâli ibâdet ile bedenî ibâdeti bir araya getirmiş olmasındandır.

Hacc, lûgat yönünden bir şeye kasd etmektir. Şer'an : Belli bir yeri (mekân-ı mahsûsu), belli zamanda (zamân-ı mahsûsda), fi'l-i mahsûs ile ziyâret etmektir. İnsâ Allah-u Teâlâ yakında açıklaması gelecektir.

Hacc, bir kere farz kılınmıştır. Çünkü Yüce Allah' (C.C.) in :

وَلِلّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا

«Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyt'i hacc ve ziyâret etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.» (1) âyeti nâzil olduğu zaman, Resûlüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur :

أَيُّهَا النَّاسُ حُجُّوا فَقَالُوا أَنْجِحُ فِي كُلِّ عَامٍ أَمْ حَرَّةً وَاحِدَةً

«Ey insanlar hacediniz!» orada bulunanlar : Biz her yıl mı, yok-

(1) Bk. Âl-i İmrân sûresi (3); âyet : 97

sa bir kere mi haccedeceğiz? diye sorduklarında **Resûlüllah (S.A.V.)**; «**Hayır, (ömürde) bir kere (haccedeceksiniz)**» buyurmuşlardır. (2)

Haccın vücûbunun (farzîyyetinin) sebebi, **Beyt‘ullâh’dır**. Nitekim usûlde şöyle anlatılmıştır : Hacc için teaddüd (birden çok olma) yoktur.

İmâm Ebû Yûsuf’ (Rh.A.) a göre, **Hacc fevrî** (hemen, imkân bulur bulmaz) **farzdır**. **İmâm Muhammed’** (Rh.A.) e göre ise ömrî (ömür boyunca) **dir**. (3) **Usûliyyûn’**un istilâhında Hacc vakti, müşkil (şüpheli, müglâk, zor) diye adlandırılır. Çünkü onda mi’yârlık (4) ve zarflık yönü vardır.

«**Hacc fevrî’dir**», diyen kimse; «**Hacci geciktiren kimsenin fi’li kazâ olur**,» demez. «**Terâhî iledir**», diyen kimse de; «**Hacci, farz olduğu ilk yıldan erteleyen kimse aslâ günahkâr olmaz**», demez. Aynen, bir kimsenin, namazı ilk vaktinden geciktirmesi gibi.

Belki mi’yârlık yönü, fevrî olduğunu kabûl eden kimseye göre üs-

(2) Bu hadisi; **Müslim** ve **Nesâî** lafızlarında biraz farklı rivâyet etmişlerdir.

En meşhûr rivâyetlere ve **Kurtûbî’ye** göre Hacc 9. H.’de Âl-i İmrân sûresinin 97. ayetinin nûzûlü ile farz olmuştur. Farzin hükmü; işleyene sevab, terkedene cezâ, inkâr edene küfür terettüb etmesidir. **Farz olmasına sebeb** : **Kâ’be-i Muazzama’dır**.

Bakara sûresinde **Kâ’be’nin İbrâhim (A.S.)** ve **İsmâîl (A.S.)** tarafından inşâ edildiğine dair ihbar vardır.

Peygamberimiz’ (S.A.V.) in risâletten sonra ve hicretten önce 10 defâ haccettiği **Ahmed Zeynî Dahlân’ın** «**Es-Siretü’n Nebeviyye**»inde yazılıdır.

Resûli Ekrem (S.A.V.) hicretten sonra Umre için üç, Hacc ve Umre için de bir defa sefere çıkışılardır. Bu seferleri;

Umretü'l Hudeybiye (zilka’de 6 H.), **Umretü'l Kazâ** (Zilka’de 7 H.), **Umretü'l Cînâne** (Zilka’de 8 H.) ve **Hicçetü'l Vedâ**’ (Veya **Haccetü'l-Vedâ**) (Zilhicce 10 H.) dır.

Hacc yoluna **Peygamber (S.A.V.)** Efendimize uyarak **Perşembe** günü çıkmalıdır. Bu mümkün değilse, ayın ilk **Pazartesi** günü çıkmalıdır.

(Müslümanlıkta İbâdet Tarihi, **Tâhirü'l Melevî** (olgun); **Bülûğ'ül-Merâm** Tercümesi ve **Şerhi**, Ahmed Davudoğlu; **Sahîh-i Müslim** Tercüme ve **şerhi**, A. Davudoğlu.)

(3) **İslâm Fikhînda** bir ibâdetin farz olur olmaz hemen ilk vaktinde yapılma mecbûriyetine «**fevrî**» denmektedir. O ibâdetin istenildiği zaman yapılabilme serbestliğine de «**terâhî**» veya ömrün herhangi bir zamanında yapılabilmesi anlamında «**ömrî**» adı verilir.

(4) **Usul-ü Fîkîh’da** ibâdetlere nazaran vakit; «**müvesse**», «**mudayyak**», «**meşkûk**» olmak üzere üç kisma ayrılr.

a) **Müvesse**: Genişletilmiş demek olup, içinde yapılacak ibâdete vakit yeter de artar. Buna, «**zarf**» da derler. Namaza nisbetle vakit böyledir. Bu gibi ibâdetlerde niyeti tâyin etmek behemahal lâzımdır.

b) **Mudayyak**: Daraltılmış demek olup zaman ancak içinde yapılan ibâdete yeteceğ Kadardır. Eksiği ziyâdesi yoktur. Bu, âdetâ ibâdetin bir ölçü mesâbesinde olduğundan buna, mi’yâr da denir. Oruca nisbetle vakit böyledir. Bir güne ancak bir oruc sığıdıından, Ramazanda niyyetin tâyini şart değildir. Mutlak şekilde oruca niyyet kâfidir.

c) **Meşkûk**: Şüpheli demektir. Yâni vaktin ibâdete yetip artması veya sîmsîki gelmesi şüphelidir. Hacc; bir senede yalnız bir kere yapılabıldığı dikkate alınırsa, mi’yâra benzer. Fakat hacc; fiillerinin bütün hacc zamanını doldurmasına bakılırsa, zarfa benzemektedir.

tündür. Hattâ bir kimse Haccı geciktirse, fâsiktir, denilir ve şehâdeti reddedilir. Lâkin sonradan haccetse, Haccı edâ etmiş olur, kazâ olmaz. Zarflık yönü, bunun aksini kabûl edene göre üstündür. Hattâ farz olduğu ilk yıldan sonra haccı edâ etse, geciktirmek ve ertelemekle günahkâr olmaz. Lâkin eğer hacc etmeden ölüse, o zaman günahkâr olur.

HACCIN FARZ OLMASININ ŞARTLARI :

Hacc; hür, Müslüman, mükellef ve sıhhatlı kimse üzerine farzdır.

Onun için lâzım olan eşyası yâni : Oturduğu ev, hizmetci, ev eşyâsı, elbise ve bunların benzerlerinden ve dönünçeye kadar âilesinin nafakasından fazla, yol güvenliği ile berâber azık ve zahîresi, binecek ve yükünü yükletecek hayvanı veya devesi olmasıdır. Kadın için, bir sefer mesâfesinde (18 saatlik mesâfede) mahremi veya kocası bulunmasıdır. Mahrem : Kadının karâbet veya süt emmek veya müsâheret (yâni evlenme ile olan akrabalık) bakımından kendisiyle evlenmesi kesinlikle helâl olmayan kimsedir.

Bir çocuk ihrâma girdiği zaman bâliğ olsa veya bir köle ihrâma girdiği zaman azâd olunsa ve haccin vakti böylece haccin efâli ile geçse, ikisinin de farzları sâkit olmaz. Çünkü bunların ihrâmları nâfiye hacc yapmak için akdolmuştur, nâfileyi edâ, farzı edâya dönüşmez.

Bâliğ olan çocuğun, vakfe yapmadan önce ihrâmını farz için yenilemesi, üzerine vâcib olan haccı düşürür. Azâd edilen köleninki böyle degildir. Çünkü onun ihrâmı yenilemesi, üzerine vâcib olan haccı düşürmez. Zirâ çocuğun ihrâmı, ehliyeti olmadığı için lâzım değildir. Kölenin ihrâmı lâzımdır. Kölenin, o ihrâmdan başkasını giyip haccı başlamakla o birinci ihrâmdan çıkışması mümkün olmaz.

HACCIN FARZLARI :

İhrâm giymek, Arafât'ta vukûf (yâni durmak) ve ziyâret tavâfi-dir. **Şâyet bunlardan biri yok olsa, hacc bâtil olur ve gelecek yılda kazâ vâcib olur.** Birincisi, yâni ihrâm namazda olan tahrîme (açış tekbîri) gibi şarttır. Geri kalan ikisi, yâni vukûf ve tavâf, haccin rükünleridir. **İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, ihrâm dahî onlar gibi rükündür. Hîlâfin faydası, hacc aylarından önce ihrâma girmenin bize göre câiz, İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, câiz olmadığında görülür.**

HACCIN VÂCİBLERİ :

Haccin vâcibi, Müzdelife'de vukûfdur. Müzdelife'ye « cem » adı

da verilir. (5) Bu ikisiyle adlandırılmasının sebebi; Âdem Aleyhissâ-lât-u ve's-selâm'ın, Hz. Havvâ ile orada bir araya gelip Havva'ya yakın olmasıdır.

Yine, sa'y etmek, taş atmak ve âfâkî yâni Mekke halkından olmayanlar için tavâf-ı sader (6) ve tiraş olmak vâcibdir. Şâyet bunlardan birini bir kimse terk ederse, hacci câiz olur fakat ona kurban kesmek lâzım gelir.

Zikredilen farzlardan ve vâciblerden gayrısı, sünnetler ve edeblerdir. ÎnşâAllâhu Teâlâ, hepsinin açıklaması yakında yerlerinde gelecektir.

Hac ayları; Şevvâl, Zilkâ'de ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Hac ayları bunlar olduğundan, bunlardan önce hacc için ihrâm giymek mekrûhtur.

UMRE VE HÜKÜMLERİ :

Umre sünnettir. O, Ka'be'yi tavâf ve Safâ ile Merve arasında sa'y etmektir. Umre yılın tamamında câizdir. Umre, Arafe gününde ve Arafeden sonra gelen dört günde ise mekrûhtur. Çünkü o günler haccin ve ona bağlı olan şeylerin vakitleridir.

İHRÂMIN MÎKATLARI (7) :

İhrâmin mîkatları; insanın ancak ihrâmlı olarak geçtiği yerlerdir. Mikâtlar şunlardır :

Zü'l-Huleyfe (8) : Medînelilerin mîkatıdır.

- (5) **Cem'**: Müzdelife'dir. Kelimenin asıl ma'nâsı bir yere toplamaktır. «Nihâye» adlı eserde bildirildiğine göre : Hz. Âdem (A.S.) ile Hz. Havvâ cennetten çıktıktan sonra burada buluşuklarından Müzdelife'ye bu şekilde «Cem» denilmiştir.

Bir rivâyete göre Arafât'a arafât denmesinin sebebi bir süre ayrıldıktan sonra, birbirlerini tanımad halde iken Hz. Âdem ile Havvânın orada bir araya gelip görüşüp tanışmalarıdır. Bu süre bir rivâyete göre altı saat, bir rivâyete göre altı gün, bir rivâyete göre altı ay, bir rivâyete göre altı senedir.

- (6) **Tavâf-ı sader** : Mekke-i Mükerreme ile civarı sakinlerinden olmayıp, taşradan hacca gelerek âfâkî nâmını alan hacılara mahsûstur ki, bir dönüş, vedâ tavâfindan ibârettir.

- (7) **Mikât** : İbâdet için tahdid olunan zaman ve mekân demektir. Hacca niyyet edilmek için durulan yer ma'nâsına gelir. Burada mekân için istiâre olunmuştur. (*Vâni*)

- (8) **Zü'l-Huleyfe** : Bu yer Mekke ile Medîne arasında olup Medîne'ye 4 mil (7.580 km.), Mekke'ye ise 200 mile (379 km.) yakın mesafededir. Mekke'ye en uzak olan mikâttir.

Fahr-i Kâinat (S.A.V.) Efendimiz burada ihrâma girmiştir.

Vaktiyle burada bir ağaç olduğu, Peygamber (S.A.V.) Efendimizin oraya iki mescid inşa ettirdiği rivayet edilir. Bi'ri Ali diye bilinen kuyu oradadır.

Bu mîkat; Medînelilerin mîkatı olduğu gibi, başka memleketlerden olup da oradan geçen Hacı adaylarının da mîkatıdır.

Zât-ı Irk (9) : Iraklıların mîkatıdır.

Cuhfe (10) : Şam, Mısır ve Mağriblilerin mîkatıdır.

Karn (11) : Muğrib'ül-Lüga'da râ'nın süküniyle ve Sîhâh-ı Cevherî'de râ'nın fethiyelerdir. Burası, Necidli (12) lerin mîkatıdır.

Yelemlem (13) : Yemenliler ve bu yerlerin halkından olanlar için mîkattır.

Bu yerler, buraların halkından başka, bu yerlere uğrayanlar için de mîkatlardır.

İhrâmu, zikredilen mîkatlara gelmeden önce giymek câizdir. Yoksas Mekke'ye girmek isteyen kimse için, gerek Hacc ve Umre ve gereksse başka ihtiyaç için olsun, o mîkatlarda ihrâmi tehir etmek câiz değildir.

Girmek istemek (kasd) ile kaydın sebebi şudur : Mekke'ye girmeyi kasdetmeyenin ihrâmlı olması gerekmek. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Ma'lûm olsun ki : Beyt'ullâh muazzam (ta'zîm, azamet sahibi) ve müşerref (teşrif, şeref sâhibi) olunca kendisine Mekke bir kale, harem (14) bir hisâr, harem'e de mîkatlar avlu (harem) olarak kılınmıştır. O mîkatlara ulaşan kimse için, oraları ancak ihrâmlı geçmek câizdir.

Ancak, eğer Mekke'ye girmek isteyen kimse mîkatten içinde olursa, onun mîkâti hill'dır. Yani şâyet mîkattan içinde ve Mekke'den dışarıda olursa onun için mîkat « hill » denen yerdir ki o da mîkatlar ile harem arasındadır.

(9) **Zât-ı Irk** : Mekke'ye 2 merhâle (90.480 m.) uzaklıkta bulunan bir yerdir.

(10) **Cuhfe** : Mekke-i Mükerreme'ye 3 konak (136.440 m), Medîne-i Münevvere'ye 8 konak (363.840 m), denize ise 6 mil (11.370 km) uzaklıkta olan bir köydür.

Cuhfe'nin eski adı Mehya'dır.

(11) **Karn** : (Karn'ül-Menâzil) : Mekke'ye 2 konak (90.960 m) mesafededir.

(12) **Necid** : İç Arap Yarımadasının Kuzey ve Batı taraflarını içine alan, üç tarafı çölle çevrili, diğer taraftan Hicâz ve Yemen'e açık olan bölgedir.

(13) **Yelemlem** : Mekke'ye 2 konak (90.960 m) mesafede olan bir dağın ismidir. Bu dağ Tibâme dağlarına dâhildir.

(14) **Harem** : Mekke-i Mükerreme ve etrafının bitkilerinin kesilmemesi, hayvanlarının avlanması için etrafından sınır tâyin edilmiş ve işaretlenmiş mahallin adıdır.

Harem-i Mekke : Medîne-i Münevvere (Taybe) tarafından 3; Irak, Tâif ve Yemen taraflarından 7; Cidde tarafından 10; Tâif yolunun üzerinde olup Mekke-i Mükerreme'ye 6 fersah (34.110 m.) mesafede bulunan Ci'râne tarafından 9 mil mesafedir. Bu hududun dışında ve mîkat yerlerinin içinde kalan yere Hill denir.

Mekke halkından olan kimseye Hacc için miskat, haremdir. Umre için hill'dır. Çünkü Hacc Arafâttadır. Arafât ise hill'dadır. Bu durumda o kimse nin ihrâmi haremendir. Umre ise haremdedir. Bu şekilde onun ihrâmi hill'dandır. Bu da o kimse için bir çeşit yolculuk meydana gelmesi içindir.

Ihrâma girmek isteyen bir kimse, abdest alır. Gusl etmesi daha iyidir (müstehabdır). Temiz izâr (15) ve ridâ (16) giyer, güzel koku sürünlür, ve iki rek'at namaz kılar.

Yalnız Hacca niyet eden kimse şöyle der :

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرْبَدُ أَجْحَنَّ فَلَيَسِرْهُ لِي وَتَقْبِلْهُ مِنِّي

«Allâhümme innî üridül hacce feyessirhü li vetekabbelhü minni»

«Yârabbi, ben Haccetmek istiyorum. Bunu bana kolay kıl ve benden kabûl buyur.» Bundan sonra Telbiye okur ve Hacca telbiye ile niyet eder. Telbiye «lebbeyk» demektir. Lebbeyk «Tesniye = ikil» lafziyle gelmiştir. Bundan maksâd birbiri ardına icâbeti çoğaltmaktadır. Manâsı : «Ben, ikâmetten sonra ikâmet etmek sûretiyle tâatinda mukîm olurum» demektir. Bu «Elebbe bil mekâni ve lebbe bihî» den gelir. Bir kimse bir yerde durup ayrılmaz şekilde ona bağlılığı zaman, böyle denir.

Telbiyeden murâd şu duâyı okumaktır :

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ
لَبَّيْكَ إِنَّمَا تَحْمِدُ وَإِنْتَعْمَدُ لَكَ وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ

«Lebbeyk Allâhümme lebbeyk; lebbeyke lâ şerikeleke lebbeyk, innelhamde venni'mete leke vel'mülke lâ şerikeleke.»

«Allah'im, ben Sen'in emrine her zaman itâat ederim. Sen'in için ortak yoktur. Da'vetine dâimâ saf kalblilikle ve doğrulukla uyarım. Şüphe yok ki hamd de, nimet de, mûlk de; San'a mahsûstur, Sen'in ortağın yoktur, Allah'im.» demektir. Hacca niyet bununla başlar.

(15) Izâr; peştemal şeklinde olup aşağıya doğru sarkılan ihrâm parçasıdır.

(16) Ridâ; Omuzdan örtülen ihrâm parçasıdır.

Bu duâdan bir şey eksiltmek câiz değildir. Eğer bundan fazla olursa câizdir.

Hz. Ömer' (R.A.) den rivâyet edilen telbiye şudur :

لَبَيْكَ ذَا التَّعْمَاءِ وَالْفَضْلِ الْحَسَنِ لَبَيْكَ مَرْغُوبًا
وَمَرْهُوبًا إِلَيْكَ

«Lebbeyk zenna'mâi velfadli'l haseni, lebbeyk mağruben ve merhûben ileyke.»

Ma'nâsı : (Tekrar tekrar icâbet Sana... Ey nîmet ve güzel fazilet sâhibi. Senden korkarak ve Sana can atarak tekrâr tekrâr icâbet Sana.)

Şayet muhrim olan kimse Hacc veya Umre için niyet edici olduğu halde telbiye etse veya nâfile bir bedene taklîd etse, O kimse telbiyede muhrim olduğu gibi, bununla da ihrâma girmiş olur. Taklîd : Bedenenin boğazına kılâde bağlamaktır. Bedene, Mekke'de kurbân edilen devye veya sığıra derler. Ya da nezr ettiği bir bedeneye veya bir avın cezâsı olan bir bedeneye kurbânlık nişâni taksa veya av cezâsına benzer yâni geçmiş yılda cinâyet sebebiyle vâcib olmuş kurbân gibi bir bedeneye gerdanlık (kılâde) taksa ve o bedene ile beraber Hacci murâd ederek yönelse veya o bedeneyi ileri göndererek sonra yönelip bedeneye yetişse veya o bedeneyi mut'a yâni Umre ile Hacci beraber yapmak için gönderip ihrâm niyetiyle yönelse, her ne kadar o mut'aya yetişmese de o kimse şüphesiz ihmâma girmiş (muhrim) olur. Burada, «...İhrâm'a girmiş olur.» cümlesi, «...Niyyet edici olduğu halde telbiye etse...» cümlesinin cevâbı (cezâsı) dır.

Bunun aslı şudur : Hacca başlamak sadece niyet ile hâsil olmaz. Çünkü niyet ancak fiil ile beraber olursa sahîh olur. Bu durumda, eğer niyet telbiyeye bitişik (beraber) olursa, o kimsenin niyeti sahîh olup, muhrim olur. Eğer hayvana nişân koyma, Hacca yönelmek ile beraber bitişik olursa, onun niyeti fiile bitişik olduğundan başlamış olur. Fiilin niyete bitişik olması, ihrâmın özelliklerindendir. Çünkü nişân koyma (taklîd), sevkle berâber Haccin fiillerindendir. Vikâye sâhibinin : «Veya nâfile bir bedene taklîd etse (nişân koysa)» sözünü bâbin sonunda îrâd etmesinin yeri uygun değildir. Nitekim bu husûs âşikârdır.

Eğer bedenenin hörgüçünü, kurban olduğu bilinmesi için yararsa

veya sırtına bir çul atarsa ya da bedeneyi Hacc mut'asından gayrısı için gönderip kendisi ona yetişmezse veya bir koyuna nişân korsa, o kimse muhrim olmaz.

İHRÂMLIYA YASAK OLAN ŞEYLER VE İŞLER :

Muhrim ihrâmdan sonra refes'den sakınır. Refes cimâ'dır. Çünkü, Yüce Allah (C.C.) :

أَحِلَّ لَكُمْ لِيَلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

«Oruc tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helâl kılındı.» (17) buyurmuştur.

Bazları : «Refesden maksâd, çirkin sözdür. Çünkü çirkin söz, cimâ'nın sebeblerindendir. Cimâ' gibi o da harâm olur,» demişlerdir. Ihrâmh yasaklardan ve suç sayılan şeylelerden sakınır. Yasaklar (menâhî) mutlak olarak harâmdir. Ancak ihrâmda harâm olması namazda ipek-li libâs giymek ve Kur'an kırâati ile coşmak (çığlık atmak) gibi daha şiddetlidir. Hacda cidâlden de sakınmak gereklidir. Cidâl : Arkadaşları, hizmetkarları ve kirâcıları ile çekişmektir.

Ihrâmlı kimse deniz avı değil, kara avı öldürmekten sakınır. Çünkü Yüce Allah (C.C.) :

وَحُرْمَةٌ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حَرَمًا

«İhrâmda bulunduğuuz müddetce size kara avı harâm kılındı.» (18) buyurmuştur.

O ava eli ile işaretten ve avciya delil olmaktan da sakınır. İşaret, huzurda olan av için; delâlet hâzırda bulunmayan için gerekir.

Muhrim ihrâmdan sonra güzel koku sürünmekten, tırnaklarını kesmekten, yüzünü ve başını örtmekten, başını ve sakalını hatmi çiçeği ile yıkamakdan sakınır. Hatmi nebâti yâni « h i t m i » ile kay'dolmasının sebebi : O çiçeğin güzel kokusunun olmasıdır. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, o, güzel koku hükmüne girer. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, başda olan zararlı böcekleri öldürür. Bu durumda ondan kaçınılh. Hilâfin fâidesi (semeresi), dem (kan akıtmak, kurban) vâcib olmak-

(17) Bk. Bakara sûresi (2), âyet : 187.

(18) Bk. Mâide sûresi (5), âyet : 96.

da ortaya çıkar. İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, kurban vâcib olur. İmâ-meyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre sadaka vâcib olur.

Yine muhrim, sakalını kırmaktan; başını tıraşdan; bedeninin kılını tıraşdan; gömlek, don, dikilmiş kaftan, sarık ve mestlerini giymekden sakınır. Ancak, eğer pabuç bulamayıp mestlerin topuğundan aşagişını keserse olur. Güzel kokulu şey ile boyanmış olan libâsdan da sakınır. Ancak güzel kokulu boya ondan gittikden sonra giyebilir. Hamâma girmekden, Beyt'in gölgesinde oturmakdan ve mahmilde gölgelenmekden sakınmaz.

Mahmil : Birinci mîm'in üstüնyle ve ikinci mîm'in esiresiyedir. Birinci mîm'in esiresiyle ve ikincinin üstüնyle olursa, büyük hevdec'e (19) derler, büyük mahfedir.

Beline kemer bağlamakta, yâni muhrimin dikilmiş olsa da onu bögrüne bağlamasında mahzûr yoktur.

Namaz kıldıktan sonra yüksek sesle telbiyeyi çokça söyler. Ya da yüksek bir yere çıkarken veya bir dereye inerken veya râkiblere (bineklilere) rasladığında veya seher vaktinde yüksek sesle çokça telbiye eder.

Mekke'ye girdiği zaman, Mescid-i Harâm ile başlar. Beyt-i Şerîfi (Ka'be'yi) gördüğü vakitte tekbir ve tehlîl eder. Ondan sonra, tekbir ve tehlîl edici olduğu halde ve namazdaki gibi iki ellerini kaldırarak Hacer-i Esvede yöneler (istikbâl eder) ve onu istilâm eder. Yâni iki elleri ile Hacer-i Esved'e yapışır ve öper. İstilâm : Fukahâya göre, iki avuç içini taşın üzerine koyup ağızı ile öpmeğe derler. Eğer öpemez ise, iki avuç içi ile mesh eder.

Eğer Müslümanlara ezâ etmeksizin istilâma kâdir olursa yapar, eğer kâdir olmazsa eli ile mesh edip elini öper. Eğer bu ikisini de yapamazsa, tekbir, tehlîl; Yüce Allah' (C.C.) a hamd ve Nebî-i Ekrem' (S.A.V.) e salevât okuyarak Hacer-i Esvede yöneler. Muztabî' olduğu halde, yâni ridâsını sağ kolunu altına alıp ucunu sol omuzu üzerine atmış şekilde, kudûm tavâfını yapar. Hatîm'in arkasından tavâf eder. Hatîm, altın oluk tarafında duvardan bir parçadır. Hatîm, «kırımkı ma'nâsına gelen «hatm» dendir. Hatîm denmesinin sebebi, Beyt'den kırılmış bir parça olduğu içindir. Çünkü başlangıçta o, Beyt; yâni (Ka'-be)'den idi. Böyle olduğu için arkasından tavâf edilir.

Hattâ, bir kimse tavâfda hatîm ile Beyt-i şerîf aralığına girse, ih-

(19) **Heydec :** Deve üstünde kadınların binmesi için üstü kubbeli küçük mahfil. Bu mihafteden ayrıdır.

tiyâten câiz olmaz. Lâkin, eğer bir musallî yalnız hatîme yönelse yine câiz değildir. Çünkü Ka'be'ye yönemenin farzîyyeti Kitâb'ın (Kur'ân'-ıñ) nassı ile sâbit olmuştur. Bu durumda ihtiyâten, haber-i vâhid ile sâbit olanlarla edâ edilmez.

Ka'be'nin kapısını takib eden yönü tutarak yâni tavâf eden kim-senin sağ tarafını takîb eden yönü alarak - ki Hacer-i Esved'e yönelikinde tavâf edenin sağı kapı yönüne olur, - Hacer-i Esved'den başlar. Bu yöne giderek, Hacer-i Esved'den Ka'be'nin kapısına kadar olan aradaki seye mültezem denir. (*)

(Hacı) yedi kere tavâf eder. (20) Ancak ilk üç tavâfda Hacer-i Esved'den Hacer-i Esved'e kadar remel eder. Remel; iki saffın arasında salına salına yürüyen bahâdır (yiğit) gibi, yürürkten iki omuzu silmektir. Bu üç tavâf, ıztibâ (21) ile olur. Bu silkinme, Müşrikler; Yesrib (Medîne) hummâsı, Müslümanların bedenlerini zayıflatmış, dedikleri vakitte, müşriklere, yiğitlik göstermek sebebiyle yapılmıştı. Bilâhare, sebebin ortadan kalkmasından sonra, **Resûlullah'** (S.A.V.) in zamanında ve ondan sonra hükmü bâkî kalmıştır. Tavâfin geri kalan dördünde, tavâf eden kimse kendi yürüyüş biçimini üzere yürürt.

Tavâf eden, Hacer-i Esved'e her uğrayışında, yukarıda anlatılan istilâmî yapar. Rükn-ü yemâni'yi istilâm mendûbdur. İmâm Muhammed' (Rh.A.) den, rükn-ü yemâni'nin istilâmî sünnettir, diye rivâyet edilmişdir. Bu ikisinden başkası istilâm olunmaz. Tavâfi bitirmek, Hacer-i Esved'in istilâmî ile olur. Bundan sonra Makâm-ı İbrâhim yanında veya Mescid-i Harâm'ın bir başka yerinde her yedi şavttan sonra iki rek'at namaz kılmak vâcib olur. Bu tavâfa, tavâf-ı kudûm ve tavâf-ı tahiyye adı verilir. Âfâkî olanlar (yâni Mekke halkından olmayıp dışarıdan gelenler) için sünnettir.

(*) Musannif; tavâf edenin sağına gelen taraftan başlıyacağini söylüyorsa da, bu hesap Hacer-i Esved'in karşısına dikildigine göredir. O anda hacının yüzü Ka'be'ye gelir, sağ omuzunun baktığı taraf tavâfa başlıyacağı yerdır. Tavâfa başlayınca Ka'be dâima hacının sol tarafında kalır.

(20) Gâyetülbeyân'da da böyle geçer.

(21) Iztibâ; ihrâmi sağ koltuk altına alıp ucunu sol omuz üzerine atmaktır.

Hacer-i Esved: Ka'be-i Muazzamanın doğusunda ve kapısının yanındaki köşedelerdir.

Ka'be-i Muazzama'nın dört rüknü vardır. **Hâcer-i Esved'in** bulunduğu köşeye rükn-ü esved; ondan sonrakine rükn-ü yemâni denir. Bu iki rükne yemâniyyân da denir. Diğer iki rükne ise, şâmiyyân denir.

Rükn-ü esved'de; hâcer-i esved'in bu rükünde bulunması ve **Hz. İbrâhim'** (A.S.) in attığı temeller üzerine kurulmuş bulunması sebebiyle iki fazilet vardır.

Rükn-ü Yemâni'de ise; **Hz. İbrâhim'** (A.S.) in attığı temeller üzerine kurulmuş olması fazileti vardır. Şâmi rükûnlerde ise bu faziletler yoktur. Bundan dolayı, rükn-ü esved öpmek, el veya sopa ile istilâm olunmak suretiyle iki sünnetle husûsiyyet kazanmıştır. Rükn-ü Yemâni ise; fazileti bir olduğu için, yalnız el ile istilâm edilir, öpülmez.

Tavâf eden, namazdan sonra dönüp Hacer-i Esved'i selâmlar. Mescid'den çıkışın Safâ'ya gider. Beytullah'a yönelik tekbîr, tehlîl; salâtü selâmda bulunur ve iki ellerini kaldırıp dilediği duâyı eder. Ondan sonra Merve tarafına doğru yürür ve iki yeşil milin (işâretin) (22) arasında sa'y eder, Merve üzerine çıkar ve Safâ üzerinde yaptığı işi Merve üzerinde de yapar. Zikredildiği üzere bunu yedi kere yapar. Safâ'dan başlayıp Merve'de bitirir. Yâni Safâ'dan Merve'ye (23) kadar bir şavttır. Sonra Merve'den Safâ'ya kadar diğer bir şavttır. Sa'yın başlanılması Safâ'dan ve bitirilmesi - ki o yedinci sa'ydır - Merve üzerinde olur. Sahîh olan kavl budur.

Düger bir rivâyette : Safâ'dan Merve'ye ve Merve'den Safâ'ya bir şavt' (bir tur) dır. Bu takdirde bitirme Safâ üzerinde olur. Ondan sonra (hacı) Mekke'de ihmamlı olarak oturur. Beytullah'ı dilediği kadar nâfile tavâf eder. İmâm yâni halife veya nâibi, Zi'l-hiccenin yedinci günü zevâlden ve Öğle Namazından sonra hitâbet eder.

Ma'lûm olsunki : Hacda üç hutbe vardır. (24) Birisi, terviye gündünden bir gün öncedir. Bu yukarıda zikredilendir. İmâm bu hutbede insanlara haccın menâsikini, Mina'ya çıkmayı, Arafât'da kılınan namazı ve Arafât'dan geri dönmemeyi öğretir. Zi'l-hicce ayının sekizinci günü Sabah Namazını Mekke'de kılınca, Mina'ya çıkarılır. Sekizinci günün fecri, terviye gününün tan vaktidir. Terviye diye adlandırılmasına sebeb, Hacilar o günde develeri suya kandırdıkları yâni suladıkları içindir.

(22) **İki mil :** Bunlar Batn-ı Vâdide her vele mahalli için alâmet kılınmak maksadıyla biri diğerinden uzakta; biri yeşil diğeri kırmızı olmak üzere, mil şeklinde ma'ruf iki işürettir. (Nihâye)

(23) **Safa ile Merve :** Ka'be civarında bulunan iki küçük dağdır. Sa'y denilen Hacc ibâdeti bunların arasında yapılır. Safâ'dan başlayarak Merve'ye gitmek bir sayılmak şartıyla bu iki dağın arasında yedi defa gidip gelmeye sa'y derler.

Nemire; Arafât civârında bir yerdir. Arafâttan sayılmaz.

Cemre-i Kübrâ : Şeytan taşlanan üç yerden birinin ismidir. Vaktiyle burada bir ağaç bulunduğu rivâyet edilir.

Meş'ari-Harâm : Müzdelife denilen yerde bulunan bir dağdır. Ulemâdan bazlarına göre Müzdelife'nin her yeri Meş'ari Harâm'dır. Câhiliyyet devrinde Araplar Hacc esnâsında Müzdelife'ye iner, orada vakfe yaparlardı.

Cî'râne : Mekke ile Tâif arasında bir yerdir. Mekke'ye daha yakındır.

(24) **Arefe günü İmâmın hacılara hutbe okuması cumhûr-u ulemânın ittifâkı ile sünnettir. Bu husûsta muhâlefet edenler yalnız Malikilerdir.**

İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre; hacc esnâsında dört yerde hutbe okumak mesnûn olmuştur. Bu dört yer şunlardır :

- a) Zi'l-hicce'nin yedinci günü Beyt-i şerif'de Öğle Namazı kılındıktan sonra,
- b) Arafât'da Batn-ı Urane denilen yerde,
- c) Bayram günü,
- d) Teşrik günlerinin ikincisinde, okunur.

Hanefilere göre; hacda üç yerde hutbe meşrû olmuştur. Bunlar; Zi'l-hicce'nin yesidine, Arefe günü Arafât'da, Zi'l-hicce'nin onbirinci günü Mina'da okunur.

Arafe gününün Sabah Namazı vaktine kadar Mina'da kalınır. Ondan sonra Arafât dağına gidilir. Arafât dağının tamamı mevkîf (durulacak yer) dır. Ancak, hadisde rivâyet edilen şeyden dolayı Batn-ı Urane (25) durak (vakf) yeri değildir.

Zevâlden sonra, Öğle Namazından önce imâm (Halîfe) iki hutbe okur. Bu hutbe Haccin ikinci hutbesidir. Cuma Namazının hutbesi gibi okur. Yâni iki hutbe arasında imâm oturur. İmâm bu hutbede Arafât'da ve Müzdelife'de vukûfu, cemre atmayı, kurbân kesmeyi, tıraş olmayı ve ziyâret tavâfini öğretir. İmâm Öğle Namazı vaktinde bir ezân ve iki ikâmetle, Öğle Namazını ve İkindi Namazını kılar. Zeylâi (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

Şâyet bir kimse Öğle Namazını yalnız veya imâm veya nâibinden başka bir cemaat ile kılsa - bu tefrî (hüküm) Vikâye sâhibinin tefrî'inden daha güzeldir. Nitekim bu husûs dirâyet (ilim) ehline gizli değildir - ondan sonra o Öğle Namazını kılan kimse Hacc için muhrim olsa, Öğle ile İkindinin arasını bir vaktte birleştirmesi câiz olmaz. Ancak İkindi Namazını vaktinde kılmak câiz olur.

Ondan sonra imâm, sünnet olan bir gusl ile vakfeye gider. İmâm, devesinin üzerinde, Cebel-i Rahmet'in (26) yakınında Ka'be'ye yönelik vakfeye (27) durur. Cehd ile duâ eder ve Haccin menâsikini insanlara öğretir. İnsanlar da imâmın ardında, yakınında Ka'be'ye yönelik imâmın sözüne kulak verip dinleyerek vakfeye dururlar. Güneş battıktan sonra Müzdelife'ye (28) gelirler. Müzdelife'nin hepsi durak yeridir. Ancak Muhassir (29) deresi, durak yeri (mevkîf) değildir. İmâm, Cebel-i Kuzah yanına iner. Akşam Namazı ile Yatsı Namazını ezân ve ikâmetle kılar. Burada Akşam ile Yatsı Namazı, Yatsı vaktinde bir arada kılınmır. Akşam Namazı yolda veya Arafâttâ edâ edilirse, fecr tülû' etmediği müddetce iâde edilir. Eğer Akşam Namazı, Yat-

(25) **Urane**: Ayn'ın ötüresi ve râ'nın üstünüyle Arafât'ın hızasında bir vâdînin adıdır. Nebîyyi Ekrem (S.A.V.), şeytanı orada görmüştü. Bundan sakınarak, o yerde hiç kimseyin vakfeye durmamasını emretmiştir.

(26) **Cebel-i Rehmet**: Arafâtin ortasında bulunan bir dağdır. Vakfeyi burada yapmak müstehâbdır.

(27) **Vakfe**: İbâdet yapmak için durmaktır.

(28) **Müzdelife**: Arafâttan dönen hacıların geceleyip vakfe yaptıkları yerdır.

(29) **Batn-ı Muhassir** (Muhasser): Vaktiyle Ebâbil kuşlarının Allah (C.C.) emriyle üzerlerine taş atmaları sebebiyle Ebrehe ordusunun fillerinin geçmekten âciz kalarak hezimete uğradığı vâdidir. Böyle isimlendirilmesi, orasının bir tehassur ve nedamet mahalli olmasındandır.

Ya da «Orada durmadan koşularak yorulduğundandır.»
Muhassire'ye, vâdi'n-nâr da derler.

Kuhistânî

sı Namazı vaktinden önce kılınırsa, İmâm A'zam (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre câiz değildir. Fecrin tulûundan önce iâdesi vâcibdir. Çünkü cevâzin yokluğuna dair hükm, Yatsı ile bir arada kîlmanın faziletine yetişmek içindir. Bundan dolayı onun vakti, fecrin tulûuna varincaya kadardır. Şâyet onu Yatsı Namazı ile beraber bir arada kîlmanın imkânı yok olursa kazâ düşer. Çünkü kazâ vâcib olsa, ya bir arada kîlmanın (cem'in) faziletinin kazâsı vâcib olur - bu ise muhaldır, çünkü bunun benzeri yoktur. - veya namazın kendisinin kazâsı vâcib olur. Namazın kendisi ise vaktinde edâ edilmiştir. Onu kazâ etmenin de bir sebebi yoktur. **Sabah Namazını gales'de yâni gecenin sonundaki alaca karanlıkta kılar. Ondan sonra vakfe yapıp tekbir, tehlîl, telbiye ve tasliye edip duâ yapar. Müzdelife'de bu vakfe vâcibdir.** Hattâ özürsüz terk etmekte dem (kan akıtmak, kurban) vâcib olur. Sabah ortalık ağardığı vakit Mina'ya gelinir. Batn-ı Vâdi'den (30) yedi aded ufak taş cemret'ul-akabeye atar. Yâni hazfen yedi çakıl taşı atılır. Hazf; parmaklar ile çakıl taşı atmaya derler. **Muğrib'ul-Lüga'da : Atarken baş parmağı şehâdet parmağının ucuna koymaktır, denmiştir.**

Her bir çakıl taşını atmada tekbir alınır ve şu duâ okunur :

بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ رَغْمًا لِلشَّيْطَانِ وَحْزِبِهِ اللَّهُمَّ
اجْعَلْ حَجَّيَ مَبْرُورًا وَسَعِيَ مَشْكُورًا وَذَبْنِي مَغْفُورًا

«Bismillâhi Allâhu Ekberu râğmenliş'şeytâni vehizbihî Allâhümmeç'al haccî mebrûren ve sa'yî meşkûren ve zenbî mağfûren.»

Ma'nâsı : «Büyük olan Allah'ın adıyla başlayarak şeytanı kahîr ve Allah'ın rızasını murâd ederek bu taşı atarım. Yâ Rabbi! Haccını makbûl, sa'yımı meşkûr ve günâhımı mağfûr (bağışlanmış) kıl.» demektir.

Hacc-ı ifrâdi yapan kimse telbiyesini, cemre-i akabenin (31) taşlarından ilk taş ile keser, ondan sonra, dilerse kurban keser. «Dilerse» denmesine sebeb; hacc-ı ifrâd yapan kimsenin kurbânının tatavvu' olmasındandır. Söz ise hacc-ı ifrâd yapan hakkındadır. **Ondan sonra başı-**

(30) **Batn-ı Vâdi :** Urâne (Arene) vâdisidir. Buna **Kuzah** da denilir. Bu yer Arafât'tan degildir. Ulemâdan yalnız İmâm Mâlik (Rh.A.) onu Arafâttan saymıştır.

(31) **Cemre :** Ufak taşların toplandığı yerdir.

Cemre-i akabe'den maksâd; Büyük Cemre'dir. Bu yer Mina'nın Mekke tarafındaki hudûdunda olup Resûlüllah' (S.A.V.) in Hicret için Ensârla bey'at akdettiği yerdir.

**nın kılıını parmak ucu miktârı kırkar. Tıraş olması efdaldır. Kadınlar-
dan gayrısı Hac'da yasaklananlar helâl olur.**

**İmâm, Zi'l-hiccenin yedinci gününde yaptığı gibi, hutbe okur. Bu,
üçüncü hutbedir. Bu hutbede, Mina'dan çıkışı ve sader tavâfını ör-
tir. Ondan sonra ziyâret için tavâf eder. Ziyâret tavâfinin farz olduğu
daha önce geçmiştî. Eğer o Nahr günlerinin birinde remel ve sa'yi ev-
velki tavâfda yaptı ise, remelsiz ve sa'ysız, yedi şavt ile tavâf eder. Eğer
evvelki tavâfda remel ve sa'yi yapmadı ise, ziyâret tavâfını, zikredil-
diği üzere, remel ve sa'y ile berâber yapar. Eğer ziyâret tavâfını nahr
günlerinden sonraya bırakırsa, dem vâcib olur. İnşâAllâhu Teâlâ, bu-
nu yakında, cinâyetler bâbında açıklıyacağız. Ziyâret tavâfinin ilk vak-
ti nahr gününün fecrinin tulûundan sonradır. O nahr gününde tavâf,
diğer nahr günlerinden efdaldır. Bu ziyâret tavâfını yapmakla nikâhlı
kadınları ona helâl olur. Ondan sonra yine Mina'ya gelir ve nahr gün-
lerinin ikinci gününün zevâlinden sonra üçüncü cemreyi taşlar. Hayf
mescidini takib eden cemreden başlanır. Ondan sonra Akabe'yi takib
eden cemre taşlanır. Yedişer yedişer çakıl taşları atılır. Her taş atışta
tekbir alınır. Durur, Yüce Allah' (C.C) a hamd ve senâ, tehlîl, tekbîr
ve Nebî (S.A.V.) Hazretlerine salavât okur. Bu duruş öyle bir taşlama-
dan sonra olur ki, ondan sonra yalnız bir taşlama kalır. Yâni birinci
taşlamadan ve ikinci taşlamadan sonra durur. Üçüncü taşlamadan son-
ra durmaz. Nahr gününün taşlamasından sonra da durmaz. (Hacı),
ellerini kaldırarak hâceti için duâ eder. Ondan sonra ertesi günü, yine
böyle ertesinin ertesi günü, eğer eğlenirse zikredildiği şekilde amel
eder. Bu eğlenme müstehabdır.**

**Eğer dördüncü günde, zevâlden önce taşları atsa câiz olur. O kim-
senin dördüncü günün fecrinin tulûundan önce Mina'dan Mekke'ye
çıkması câizdir. Fecrinin tulûundan sonra çıkmak câiz değildir. Eğer
fecrinin tulûuna kadar durursa, ona cemreleri taşlamak vâcib olur.**

**Binici olduğu halde taş atmak câizdir. İki evvelki cemrelerde yâni
hayf mescidini takib edende ve sonra onu izleyende yaya olarak taş
atmak efdaldır. Cemre-i akabede ise yaya olarak taş atmak efdal de-
ğildir.**

**Taş atma gecelerinde Mina'da yathomak mekrûhtur. Çünkü Re-
sûlüllah (S.A.V.) taşlama gecelerinde Mina'da yatmıştır. Hz. Ömer
(R.A.), taşlama gecelerinde orada kalmayı terk edeni cezalandırıldı.
Yine malını ve ihtiyâclarını kendinden önce Mekke'ye gönderip kendi-
sinin Mina'da taş atmak için kalması da mekrûhtur. Çünkü bu durum
kalbinin malı ile meşgûl olmasına yol açar.**

Mekke'ye doneceği zaman muhassaba iner. Muhassab (32) bir yerin adıdır. Ona Ebtah da derler. Resûlüllah (S.A.V.) oraya inmişti. On dan sonra sader için yedi şavt üzere, remelsiz ve sa'ysız tavâf eder. Bu vâcibdir. Yalnız Mekke'lilere vâcib degildir. Sonra zemzemden (33) içe

(32) **Muhassab :** Ebtah'a bitişik bir yerdır. Resûlüllah (S.A.V.) ikinci gün öğleden sonra taşlarını atmış ve öğle namazını muhassab'a varıncaya kadar geciktirmiştir.

Ulemâ, tâhsîbin yâni muhassabda konaklamanın sünnet olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Hanesiler'le diğer bazı ulemâya göre sünnettir. Bazlarına göre sünnet degildir.

(33) **ZEMZEM :** Hz. İbrâhim (A.S.), oğlu Hz. İsmâîl (A.S.) doğduktan iki sene kadar sonra, Hz. İsmâîl' (A.S.) i kucağına ve Hz. Hâcer'i de terkisine alıp Cebrâil' (A.S.) in delâletiyle Mekke'deki Mescid-i Harâm'ın bugün bulunduğu yerin ve Mescid'in yüksekte bir yerinde ve Zemzem kuyusunun yukarısında bulunan büyük bir ağaçın yanında bırakmıştır. O tarihlerde Mekke'de hiç bir kimse bulunmadığı gibi, içecek su da yoktu. Yanlarında içi hurma dolu meşin bir dağarcıkla içi su dolu bir kırba vardı.

Hz. İbrâhim (A.S.), dönerken Hz. Hâcer arkasından koşmuş ve «Ey İbrâhim! Bizi bu vâdide bırakıp da nereye gidiyorsun? Burada ne görüşecek bir kimse var, ne de hayat eseri!» demiştir. Hz. İbrâhim bu sözlerle aldırmış etmemip, yoluna devam etmek isteyince, Hz. Hâcer, «Bizi burada bırakmayı sana Allah mı emretti?» diye sordu. Hz. İbrâhim (A.S.) de «Evet, Allah emretti.» diye cevap verdi. Bunun üzerine de Hz. Hâcer, «Öyle ise, Allah, bize yeter, O, bizi korur!» dedi.

Daha sonra da Hz. Hâcer, Ka'be'nin bugün bulunduğu yere döndü.

Hz. İbrâhim (A.S.) de oradan ayrılip Seniyye mevkiinde görülmeyecek bir yer kadar ilerleyip, yüzünü Ka'be'nin bulunduğu yere döndürdü ve ellerini semâya doğru kaldırarak, İbrâhim sûresi'nin 27. inci âyetinde nâzil olan duâyı etti.

Diğer taraftan Hz. Hâcer ve çocuğu kırbadaki su ile bir süre idâre ettiler, ama su tükenince çaresizlik içinde kaldılar. Hz. İsmâîl susuzluktan kıvrانmaya başladı. Annesi Hz. Hâcer'de son derece üzülerek Ka'be'nin yerine en yakın mesâfedeki Safa tepesine çıktı. Bir kimseler görebilim düşüncesiyle etrâfına bakılmaya başladı. Fakat, hiç kimseler görünmüyordu. Bunun üzerine Safa'dan inip Merve tepesine kadar hızla gitti. Oradan da etrafı bakındı. Hiç kimseleri göremedi. Bu iki tepe arasında yedi kere gitti geldi. Son defasında Merve'de iken, kulağına ard arda bir ses geldi. Hz. Hâcer, «Ey seslenen kişi! Sesini bize duyurdun; eğer bize yardım edebilersen, yardım et.» dedi. O sırada Zemzem kuyusunun bulunduğu yerde Cebrâil (A.S.) göründü. Ve iki ayağının ökçesi ile veya kanadı ile yeri kazdı, en sonunda su çıktı. Hz. Hâcer'de avuç avuç kırbasını doldurdu, diğer taraftan da su boş yere akmasın diye bir gölcük yaptı. Fakat, su alındıkça yerinden kaynıyordu. Kendi hâline bırakılsa bir nehir olacaktı. Sonra, Hz. Hâcer bu sudan hem kendi içti ve hem de oğlu Hz. İsmâîl' (A.S.) içirdi. Cebrâil (A.S.): «Sakin helâk oluruz diye korkmaym! İşte, şurası Beytullah'ım yeridir. O Beyt'i şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki Allah, bu işi yapacak olanları zayıf etmez.» dedi.

(Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet, M. Âsim Köksal)

Ka'be'ye otuzsekiz arşin (215.84 m.) kadar mesafede bulunan Zemzem kuyusuna bu ismin bazlarına göre suyunun çokluğundan dolayı, bazlarına göre de Hacıların kalabalık oluşları sebebiyle verildiği rivâyet edilir. Diğer bir rivâyete göre de; Hz. İsmâîl' (A.S.) in annesi Hz. Hâcer'in suyun yerden fışkırmaması sırasında, üzerini örtmesi, etrâfını çevirmesi sebebiyle bu ismi almıştır. Bu son görüş, Ibn-i Abbâs (R.A.) undur ki, bu hususta söyle söylemiştir :

ve Ka'be'nin eşğini öper. Göğsünü ve yüzünü mültezem üzerine koyar. Mültezem, Hacer-i Esved ile Beyt'ullâh'ın arasıdır. Ka'be'nin örtüsü-

«Eğer o zaman zemzem'in etrafı çevrilip, örtülmeseysi, yeryüzüne taşar, herşeyi doldururdu.»

Zemzem'e; Zemmem, Zümmizm, Zümâzim, Rakdatü Cebrâil, Hazmetül Melek (Melegin (Cebrâil'in) yere vurarak çıkarttığı su) de denilir.

Cenâb-ı Hak bu mübarek suyu (zemzemi) Hz. İsmâîl (A.S.) e içirtmek ve O'nu suya kandırmak için halketmişti.

Zemzem'in çok meziyetleri (üstünlükleri) vardır. Bu mevzuda bazı rivâyetleri naklediyoruz :

Cafer-i Sâdîk (R.A.) der ki :

«Zemzem, suların en tatlısı, en hoşu, en lezzetli, en soğuğu idi. Diğer suları istilâ etti; Allah (C.C.) orada sâfi bir pınar halketti, o, diğer suyu ifsâd etti.»

Ibn-i Abbas (R.A.) der ki :

«Zemzemden kana kana içmek, nifâktan kurtuluş vesilesidir.»

Mücâhid (R.A.) der ki :

«Zemzemi şifâ içinen içersen Allah Teâlâ şifâ verir. Susuzluktan kurtulmak için içersen susuzluğunun giderir. Açıktan kurtulmak için içersen açıktan kurtarır. (Ne için içersen yerine gelir.)»

Muhammed b. Ahmed el-Hemezânî der ki :

«Zemzem (kuyusu) yukarıdan aşağıya altmış zirâ idi. Dibinde üç göz (kaynak) vardı : Gözün biri : Rüknü Esved'in hizasında, ikincisi : Ebû Kubeyş ve Safa'nın hizasında, üçüncüsü : Merve hizasında idi. Sonra suyu azalıp toplandı. (H. 223 / veya 224) Bu arada, Ömer b. Ferec er-Ruhhaci'nin Mekke'deki işlerle ilgili Halifesî (vekili) Muhammed b. Dahhâk, onu dokuz zirâ kazdırdı. (H. 225). Yağmur ve sel sularının da katılmasıyla Zemzem'in suyu oldukça çoğaldı...»

Haber (Hadis) de şöyle geçer :

Hz. İbrâhim (A.S.), İsmâîl' (A.S.) i Ka'be mahalline koyup da geri dönmek istediginde Hz. Hâcer : «Bizi kime bırakıyorsun?» dedi. **Hz. İbrâhim (A.S.) da «Allah'a»** diye cevab verdi. Bunun üzerine **Hz. Hâcer :** «Hasbünâllah!» diyerek dönüp çocuğu (İsmail) nun yanına geldi. Bir müddet sonra suyu tükendi, sütü kesildi. **Hz. Hâcer'i** üzüntü bastı. Çocuğu için tasalanmaya başladı. Çocuğu (Hz. İsmaili) orada bırakıp Safa'ya çıktı. Bir su kaynağı veya şahıs görebilmek için bakındı durdu. Hiç bir şey göremeyince Rabbâna duâ etti ve Rabbî O'nu suladı. Nitekim Hz. Hâcer Merve'ye gelince aynı şeyi tekrarladı. Bu arada yırtıcı hayvanların sesine benzer bir ses duydu. Oğlu İsmâîl (A.S.) için korkup yanına gittiğinde O'nu bir göz (kaynak) den su çıkarır vaziyette buldu ki, o su yanağının yanından fışkırmaktaydı. Bir rivâyete göre, topuklarının altından fışkırmaktaydı. Hz. Hâcer bunu görünce hemen taşıp dağılmaması için etrafını toprakla çevirdi... Eğer böyle yapmasaydı, akıp giden bir kaynak olurdu...»

(Mu'cemü'l-Büldan, Yâkûtel-Hamevi)

Zemzem kuyusu elân, Mescid-i Harâm içinde. Hâcer-i Esved köşesi karşısında ve köşeden sekiz metre uzakta bir odada olup 1.8 m. yüksek olan bir taş bileziği vardır. Bu odayı İstanbul'da Beylerbeyi Camii'ni yaptırmış olan Birinci Sultan Abdülhamid Han yaptırmış olup, zemini mermer döşeli ve duvarlara doğru meyillidir. Duvar diplerinde olukları vardır. Kuyuya su sızmayacak şekilde ustalıkla yapılmıştır. Kuyu ağzı, bu hizâdan birbüyük metre kadar yüksektir.

(Seâdet-i Ebediyye, H. Hilmi İpek)
GURER C. 1/F. — 25

ne yapışıp bir müddet ihtimâmla duâ edip Ka'be'den ayrılacağı için ağlar. Mescidden çıkışına kadar geri geri yürüyüp döner.

Mekke'ye (34) girmesden önce Arafât'ta vakfe eden kimse için ku-

(34) **M E K K E :** Hz. Hâcer ile oğlu, zemzem kuyusu başında yaşarlarken günün birinde oraya Yemenli Cûrhmîlerden bir topluluk geldi ve Mekke'nin alt tarafına yerleştiler. Onların da suya ihtiyacı vardı. **Zemzem kuyusunun** bulunduğu yere bir kuşun gelip gittiğini görünce, durumu tâhkîk için iki kişi gönderdiler. Bunlar da orada suyun bulunduğu topluluklarına haber verdiler. Bunun üzerine, Mekke'ye geldiler. **Hz. Hâcer'i** Zemzem kuyusunun başında görünce : «Çevrene inmemize müsâde eder misin?» diye sordular. **Hz. Hâcer :** «Bu suda bir hak iddiâ etmemek şartıyla inebilirsiniz» diye cevap verdi. Bunun üzerine Cûrhmîler buraya yerleştiler. **Hz. Hâcer**'de böylece issızlıkta kurtulmuş oldu. Cûrhmîler orada ev bark yaptılar ve böylelikle de Mekke bir şehr haline gelmeye başladı.

Hz. İsmâîl (A.S.) büyüğünde, Cûrhmîlerden Arabca da öğrenmiş ve onlardan bir kızla da evlendirilmişti. Bir süre sonra 90 yaşına varan **Hz. Hâcer** vefat etti ve **Ka'be'nin** yanındaki «Hier-i İsmâîl» denilen yere gömüldü.

Bir zaman sonra **Hz. İbrâhim (A.S.)** Mekke'ye geldi. O sırada **Hz. İsmâîl**, Zemzem Kuyusunun yakınında büyük bir ağaçın altında okunu yontuyordu. O sırada babasını görünce ayağa kalkıp karşıladı. Birbirlerine sarıldılar, öpüştüler. O zamanlar **Hz. İsmâîl** otuz yaşında idi.

Hz. İbrâhim, oğluna : «Yüce Allah, burada bir Beyt yapmamı emretti!» diyerek, bugün **Ka'be'nin** bulunduğu yeri işaret etti.

K A ' B E :

Hz. İsmâîl (A.S.), on dağdan taş taşıdı, **Hz. İbrâhim (A.S.)** de **Ka'be'nin** duvarlarını ördü. Duvarlar epeyce yükselsence **Hz. İsmâîl (A.S.)** bugün de ziyâret edilen ve **Hz. İbrâhim' (A.S.)** in, oğlunu ve ailesini görmeğe geldikçe, hayvanına inip binerken üzerrine bastığı taşı (Makam-ı İbrahim) getirdi. **Hz. İbrâhim (A.S.)** bu taşı ayağının yanına iskele olarak koydu. Ve böylece inşâata devam etti. İnşâat bitince baba oğul Yüce Allah' (C.C.) a duâ ettiler.

O zaman **Ka'be'nin** uzunluğu 30 zirâ, eni 22 zirâ, yüksekliği 7 zirâ idi; üzeri de tavansızdı.

Ka'be-i Muazzama, bugün **Mescid-i Harâm** ortasında olup 17 m. yüksektir. Kuzey duvarı 8.8, güney duvarı 7, doğu duvarı 11.9, batı duvarı 12.8 metredir. Kapısı yerden 1.7 m. yüksekte olup genişliği 1.7 m., yüksekliği ise 2.7 metredir. Duvarlarının iç yüzü ve zemini renkli mermerlerle kapiştırılmıştır.

Daha sonra **Hz. İbrâhim (A.S.)** insanları Hacca dâyet emrini aldı. (Hac süresi, âyet : 27). Bunun üzerine **Hz. İbrâhim (A.S.)** Makâm-ı İbrâhim'deki taşın üzerine (başka bir rivâyette Ebû Kubays dağına) çıktı, şahadet parmaklarını kulaklarına tıkadı ve dört tarafa yönelik : «Ey insanlar! Beytullah'ı Tavâf ve ziyâret etmenizi Rabbiniz size farz kıldı! Rabbinizin dâvetine icâbet ediniz!» diye seslendi. **Hz. İbrâhim' (A.S.)** in sesini dünyanın dört bucağında olup da Hac etmesi mukadder olan kimselerden ana karnında, baba subünde iştitmeyen ve «debbejk Allahümme lebbeyk = Buyur Allah'ım buyur! Emrine a'mâdeyim) nidâlarıyla icâbet etmeyen kalmadı.

Ka'be'nin inşâsı hakkındaki diğer rivâyeler de söyledir :

Bir rivâyete göre Ka'be ilk önce Melekler veya Hz. Âdem (A.S.) tarafından, ikinci defâ da **Hz. İbrâhim (A.S.)** ve **Hz. İsmâîl (A.S.)** tarafından yapılmış. Amâlika, Cûrhmî, Kureyş, Abdullah b. Zübeyr ve Haccac b. Yûsuf Sakafî tarafından, temellerinden itibâren yenilenmiş, Osmanlı Padişâhları tarafından da hizmet muhtelif tarihlerde tekrarlanmıştır.

(Hz. Muhammed (A.S.) ve İslâmiyet, M. Âsim Köksal)

dûm tavâfinı terk etmek câizdir. Terk etmekle üzerine bir şey lâzım gelmez. Çünkü kudûm tavâfi sünnettir.

Bir kimse Arafe gününün zevâlinden sonra Nahr gününün sabâhına kadar olan zamân içinde bir müddet vakfeye dursa veya gece uykuya veya gece bayılma ile geçse ya da bulunduğu yerin Arafât olduğunu bilmese vakfesi sahîh olur. Çünkü Haccın rüknü olan vukûf mevcuttur.

Hacc-ı ifrâd yapan kimsenin arkadaşı, onun için tehlîl ederse sahîh olur. Çünkü o arkadaş, arkadaşlık yapmaya aralarında anlaşmışlarsa, her birinin diğerinden bizzat yapmaktan âciz oldukları şeyde yardım isteyebilir. İhrâm bu seferde maksûd (kasdedilmiş) dur. Onunla izin delâlet yönünden sâbit olur. Çünkü şâyet bir insan dostu için ihrâma girmeye izinli kılınıp da sonra o dostu bayılsa veya uyusa onun için ihrâma girdiğinde ittifakla sahîh olur. Bu da onun gibidir: **Şâyet o bayılmış olan kimse ayılsa veya uykudan uyansa ve Haccın fiillerini yerine getirse câiz olur.** O arkadaş bil'asâle (âşâleten) kendisi için ve binniyâbe (vekâleten) diğeri için muhrîm olur. Bir kimse Arafât'ta vakfe yapmasa, onun Haccının vakti geçer. Gelecek yıl tavâf eder, sa'y eder ve tehâllül edip (İhrâmdan çıkış) kazâ eder.

Kadın da, zikredilen hallerin hepsinde erkek gibidir. Lâkin kadın yüzünü açar, başını açmaz. Açıkdan telbiye etmez, remel etmez ve iki mil (işâret) arasında sa'y etmez. Başını da tıraş etmez. Ancak saçının ucundan keser. Dikilmiş libâs giyer. Kalabalıkta Hacer-i Esved'e yaklaşmaz.

Kadının hayzı (35), tavâfdan başka menâsiki menetmez. Çünkü tavâf mescidde olur. Hayızlı için mescide girmek câiz değildir. Hayz, Haccın iki rüknünden sonra, yâni Arafât'ta vukûf ve ziyâret tavâfından sonra sader tavâfini yâni vedâ tavâfini düşürür.

(نَبْعُ) B ü d n : (bâ)nın ötüresi ve (dâl) in sükûnu ile

(35) Bir keresinde Hz. Âîşe (R.Anhâ) Mekke'ye 8 - 10 mil mesâfede bulunan Serif denilen yere geldiklerinde hayz görmüş ve Haccdan mahrum kalıyorum endişesiyle ağlamıştır. Bu durumu gören Peygamber (S.A.V.) Efendimiz yanına giderek, teselli için: **Bu, Al-lah'ın Âdem kızlarına takdir ettiği bir şeydir»** buyurmuştur.

Buhâri bu hadisle istidlâl ederek hayzin Âdem' (A.S.) in kızlarına şâmil olduğunu söylemiş; Onu ilk defâ Benî Isrâîl kadınlarının gördüğünü iddiâ edenlere red cevâbi vermiştir.

Aslında Hakem'in sahîh bir isnâdla Hz. İbn-i Abbâs' (R.Anhümâ) dan rivâyet ettiği bir hadisde:

«**Hayz Hz. Havvâ cennetten çıkarıldıktan sonra onunla başlamıştır»** denilmiştir.
(Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi. Ahmed Davudoğlu)

bedene'nin çoğuludur. Şerîata göre, deve ve sığırdan olur. Hedy ise; deveden, sığırdan ve davardan olur. Nitekim, inşâallâhu Teâlâ, yakında açıklaması gelecektir.

بَابُ الْقِرآنِ وَالْمَتّع

KIRÂN VE TEMETTU' BÂBI

Kîrân, lûgat yönünden iki şeyin mutlak bir şekilde bir araya gelmesidir. Fukahâ'nın örfünde ihlâl demektir. İhlâl : Hac ile umreyi beraber yapmak için tekbir ile sesi yükseltmektir. Kenz'de, ihlâl : Umre ve Hac ile mîkâttan ihlâldir, (1) denmiştir. Zeylâî (Rh.A.) : «İhlâlin şart kılınması rastgele vâki olmuştur. Hattâ bir kimse ehlinin dairesinden veya memleketinden çıktıktan sonra mîkâta varmadan önce Hac ve Umre için ihrâma girse câizdir. O kimse kîrâna niyet etmiş olur,» demiştir. Bundan dolayı ben burada; «Hac aylarında veya Hac aylarından önce, mîkâttan veya mîkâttan önce, Hac ve Umre için tekbir ile sesi yükseltmektir.» dedim. Kâffî'de de böyledir.

Ihrâma girmek isteyen kimse, kıldıği iki rek'at namazdan sonra söyle der :

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَحْجُّ وَالْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهُمَا وَتَبَّعْهُمَا مِنِّي

«Allahümme inni üridül hacce vel umrete seyessirhümâ li ve takabbelhümâ minnî.»

«Ey Rabbim! Ben Hac ve Umre yapmak istiyorum. Bu ikisini bana müyesser kıl ve bu ikisini benden kabûl eyle.»

Umre için yedi şavt ile tavâf eder. İlk üç şavtta remel yapar. (Yâni omuzlarını silkerek çalımlı yürü.) ve tıraş olmaksızın, sa'y eder. (Hedy sevk etmemiş olan) Mütemetti' bunun aksinedir. Bundan sonra Haccın işlerine başlar. Kudûm tavâfını yapar ve ifrâd Haccında açıklandığı üzere sa'y eder. Yedisi Umre için, yedisi haccin kudûm tavâfi

(1) İhlâl : Lebbeyk, diyerek sesi yükseltmektir.

için olmak üzere ondört şavt edip ondan sonra o ikisi için sa'y etmek suretiyle Hac ve Umre için iki tavâf ve iki sa'y yapmak mekrûhtur. Bu-nun mekrûh olması, Umrenin sa'yini geri bıraktığı ve kudûm tavâfi-nı öne geçirdiği içindir.

(Hacı) Nahr gününün remyinden (yâni taş attıkdan) sonra kırân için kurban keser. Eğer kurbandan âciz olursa, üç gün oruc tutar ki o üç günün sonu Arafe günüdür. Yedi gün de teşrîk günlerinden son-ra, ne vakit dilerse oruc tutar. Bu orucu gerek Mekke'de tutsun ve ge-rekse Mekke'den başka yerde tutsun müsâvidir (fark etmez). Eğer o üç gün geçip gider de oruc tutmazsa dem (kurban) gerekir.

Umreden önce vukûf ile Umre bâtil olur ve o kazâ edilir. Umrenin terkinden dolayı dem vâcib olur ve kırânın demi düşer.

Temettu' : Hac ayları içinde bir yılda, bir kimsenin âilesi ve ken-disi arasında sahîh ilmâm (2) ile ilmâmsız Hac ve Umrenin arasını bir-leştirmesidir.

Hidâye'de, temettu' : Bir seferde âilesi ile ikisi arasında sahîh il-mâm olmaksızın iki nûskün edâsını terfiktir. Yâni iki ibâdeti birbirine arkadaş (beraber) etmektir, denmiştir.

Gâyet'ül-Beyân'da denmiştir ki : Hidâye sâhibinin dediği sözle temettu'un mânâsı tamam olmaz. Çünkü iki ibâdetin edâsının terfiki (beraberliği); şâyet âilesi ve kendi arasında sahîh ilmâm ile ilmâmsız hâsil olsa, ve o iki ibâdetin biri Hac aylarından başkasında ve diğerî Hac aylarında olsa ona temettu' adı verilmez.

Yine, şâyet iki ibâdet Hac aylarında olup, biri o yılın Hac aylarında, diğerî başka yılın Hac aylarında olsa; ehli ve kendi arasında da sahîh ilmâm ile ilmâmda bulunsa, yine temettu' adı verilmez. Bu İmâm Ebû Bekr er-Râzî' (Rh.A.) nin sözü ile te'yîd edilmiştir. Bundan sonra; bu takdirde temettu', âilesi ile sahîh ilmâm bulunmaksızın bir yılda, Hac aylarında, Hac ile Umreyi bir araya getirmektir, demekle kayd et-mek gerekir, denmiştir.

İnâye sâhibi, ona cevap verip : «**Gâyet'ül-Beyân sâhibinin bu sözü, Hidâye sâhibinin zikrettiği ve onun tefsîridir. Terfikin Hac aylarında, bir yılda olması ise şarttır. Biz onu yakında zikredeceğiz**» demiştir.

Ben «Bu husûs tartışmalıdır,» derim. Çünkü lafzin istilâhi ma-

(2) **İlmâm** : Nûzûl (inmek, gelmek, ziyâret) dir.

Sahîh ilmâm : Bir kimsenin ihrâm sıfatı taşımaksızın bir müddet için vatanını (âilesini) ziyâretten ibârettir.

nâsına göre açıklaması, ancak ismî ta'rif olur. Bu durumda onun (efrâdını) câmi ve (ağyârını) mâni olması vâcib olur. Nitekim bu, yerinde anlatılmıştır.

Şâyet sınırlanmış efrâdından olmayan ta'rife dâhil olursa, mâni olmaz ve o ta'rif sahîh olmaz. Bundan dolayı burada, zikredilen ibâreyi seçtim.

Bu durumda, Hac ile Umreyi bir araya getiren mütemetti' Hac aylarında Umre niyeti ile mîkattan ihrâma girip Umre için ilk tavâfında telbiyeyi keserek tavâf eder ve sa'y yapar. Tıraş olur veya saçını kırmak. Umrenin işlerini bitirdikten sonra haremden ihrâma girer. Ihrâmın mescidde olması şart değildir.

Terviye gününde Hac niyetiyle ihrâma girer. Onun terviye gününden önce ihmamlı olmasıefdaldır. İfrâd Haccı yapan gibi Hacceder. Lâkin o kimse ziyâret tavâfında remel yapıp tavâfdan sonra sa'y eder. Zirâ bu tavâf Hac için ilk tavâf olur. İfrâd Haccı yapan bunun gibi değildir. Çünkü ifrâd Haccı yapan, bir kere sa'y eder ve ayrıca; kurbân keser; o kurbân da temettu' kurbânıdır. **Udhîyye kurbâni, temettu' kurbâni yerine geçmez. Eğer temettu' için kurbandan âciz olursa, Kırânda olduğu gibi, üç gün Hacda ve yedi gün döndüğü vakitte oruc tutar.**

Umrenin ihrâmından sonra üç gün oruc tutmak câizdir. Ihrâmdan önce câiz değildir. Orucun Arafeye kadar ertelenmesi mendûbtur. Çünkü Hac ayları, üç gün oruc için vakittir. Lâkin sebeb tahakkuk ettikden sonradır. O da ihrâmdir. Yine, Kırânda da hal böyledir. Lâkin ertelemekefdaldır. O üç gün ardı ardına yâni aralıksız oruc tutmaktadır ki sonu Arafe günüdür. Çünkü oruc, kurbânın bedelidir. Bu durumda, kurbân için takdir olunması dileği ile vaktinin sonuna kadar oruc ertelemek müstehab olur. Eğer mütemetti' hedyini (kurbânlığını) sevk etmek isterse ihrâma girip de sevk eder. Sevk etmek yâni önce göndermek, yedmektenefdaldır.

Ancak hedyi sevk mümkün olmadığı takdirde onu yeder (tutup götürür).

Bedene'nin boynuna kılâde (alâmet, gerdanlık) bağlar. Kılâde, bedenenin üzerine çul örtmekten evlâdir. Çünkü kılâdenin Kur'ân'da zikri geçmektedir. Yüce Allah (C.C.) : (وَالْهُدَىٰ وَالْقَدْرَ) yâni «Harâm olan ayları (Hac aylarını) da gerdanlıksız ve gerdanlıklı kurbânlıkları da...» (3) diye buyurmuştur.

(3) Bk. Mâide sûresi (5), âyet: 97.

Bedenenin hörgüçünü sol tarafından yarmak mekrûhtur. Bu doğruya en yakın (uygun) olandır. Çünkü Nebî (S.A.V.) : Sol tarafından onu kasden yaralamış, sağ tarafından ise tesadüfen yaralamıştır. Ebû Hanîfe' (Rh.A.) nin bu yapılan şeyi kerîh görmesine sebeb : Bedenenin hörgüçünü yarmak, işkence olduğu içindir. Nebîyyî Ekrem' (S.A.V.) in bu işi yapmasına sebeb şudur : Müşrikler o bedeneye taarruzdan kaçınmazlar, ancak bedenenin hörgücü yarılmışsa çekinirlerdi.

Denmiştir ki : İmâm A'zam (Rh.A.), ancak kendi zamanının insanların işaretlemelerini kerîh görmüştür. Çünkü işaretlemede ileri gittiğleri için, yarmaktan dolayı hayvanın ölmesinden korkulurdu.» Bir kavle göre de : İmâm A'zam' (Rh.A.) in kerîh görmesi, gerdanlık takmayı tercih etmesindendir.»

Mütemetti', Umreye âit işleri yapar. Şâyet o bedeneyi sevk etmişse, Umreden çıkmaz. Fakat, eğer bedeneyi sevk edici değilse Umreden çıkar. Nitekim bu husûs daha önce geçmiştir.

Bundan sonra, Temettu' Hacci yapan kimse, terviye gününde ihrâma girer. Onun, Terviye gününden önce ihrâma girmesi esdâldır Nitekim bu, daha önce geçmiştir. O, Nahr gününde tıraş olmakla İki ihrâmından da çıkar. Çünkü Onun Hacda tıraş olması, namazdaki selâm gibi, onu ihrâmdan çıkarır.

Mekke halkı ancak İsrâd Hacci yapar. Yâni onlar için Temettu' ve Kırân yoktur. Çünkü Temettu' ve Kırânın meşrûiyetleri, iki yolculuğun birini düşürmek süreıyla rahatlık içindir. Bu ise âfâkî hakkındadır. Bir kimse hedy sevk etmeksiz, Umrenin işlerini edâ ettikden sonra memleketine dönerse, ehli ve kendi arasında sahîh ilmâm ile ilmâm bulunduğundan temettu'u bâtil olur. Bu ifâde (elemme..), melzûmun zikredilip lâzımın kasdedilmesi kabilindendir. Çünkü sen temettu'un ma'nâsını biliyorsun : Hedy sevk etmeksiz umrenin işlerini edâ eden kimse, memleketine döndüğü zaman ilmâmı sahîh olup temettu'u bâtil olur. Hedyi sevk ile berâber mütemetti' olur. Çünkü o kimse hedyini sevk etse, ehli ile ilmâmı sahîh olmaz. Bu durumda onun temettu'dan çıkması câiz olmaz. Böylece, Mekke'ye dönmesi vâcib olur. Şâyet dönüp Hac için ihrâma girse mütemetti' olur.

Eğer o kimse Umre için, Hac aylarından önce dört şavttan az tavâf edip Hac aylarında o tavâfı tamamlayarak Haccetse, mütemetti' olur. Çünkü bize göre, ihrâm şarttır. Onun Hac aylarından önce olması sahîh olur. Onda muteber olan fiillerin edâsıdır. Burada fiillerin edâsının çoğu da mevcuttur. Bir şeyin çoğu için bütün hükmü vardır. Eğer Hac aylarından önce dört şavt tavâf etse, mütemetti' olmaz. Çünkü o fiilinliğini Hac aylarından önce edâ etmiştir.

Bir Kûfeli, Hac aylarında Umre işlerinden çıkararak Mekke'de veya Basra'da oturup o Umrenin yapıldığı yılda Hacc etse, o kimse mütemetti'dir. Çünkü birinci yolculuk, Basra'ya dönmekle son bulmamıştır, sanki o mikâttan çıkmamış gibidir. Eğer Umreye niyet edip Umre işleri bitmeden cimâ' ile Umreyi ifsâd etse, Basra'dan da Mekke'ye dönüp Umresini kazâ ederek Haccetse, mütemetti' olmaz. Çünkü ilk yolculuğun hükmü, Basra'dan dönmekle bâki kalmış olduğundan, o Mekke'den çıkmamış gibidir. Mekke'de oturan kimse için temettu' yoktur. Eğer ehli ve kendi arasında sahîh ilmâmla, ilmâmdan sonra dönüp Hac ve Umrenin ikisini de edâ etmiş ise mütemetti' olur. Çünkü o kimsenin, ilmâm edip ondan sonra Mekke'ye dönerek Hac ve Umrenin ikisini de edâ etmesi, yolculuk esnâsında olmuştur. Zira, ilk yolculuk ilmâmla son bulmuştur. Bu durumda, bir yolculukda iki ibâdet (nûsk) bir araya geldiğinden o kimse mütemetti' olur. Ve o bunlardan hangisini ifsâd ederse, demsiz (kurbânsız) onu tamâm eder. **Yâni bir kimse Hac aylarında Umreye niyet edip o Umrenin yapıldığı yılda Haccettiğinde o yılda geçen Umre ve Hacdan hangisini ifsâd ederse, kurbânsız tamâm eder.** Zirâ ihrâmin sorumluluğundan çıkmak onun için ancak fiillerle mümkün olur. **Ve mütemetti'in demi de düşer.** Çünkü bir seferde iki sahîh ibâdetin edâsı bir arada olmamıştır.

Kîrân Haccı, Temettu' Haccındanefdaldır. Temettu' Haccı da ifrâd Haccındanefdaldır. Şu halde Kîrân Haccı ikisinden deefdaldır. (4) Kîrân Haccının efdal olmasına gelince; şüphesiz, Kîrânda iki ibâdetin bir arada yapılması vardır. O, oruc ile itikâfi, Allah (C.C.) yolunda bekçiliği ve gece namazını bir arada yapmaya çok benzer. İkinçinin efdal olmasına gelince: Temettu'da bir defâda iki ibâdetin kışmen bir arada yapılması vardır. Böylece o Kîrân'a benzemiş durumdadır.

(4) Sadr'üs-Seriâ' (Rh.A.) ya göre de; Kîrân, Temettü ve ifrâddan daha fazilectlidir.

بَابُ الْجَنَاحِيَاتِ

CİNÂYETLER BÂBI

Musannif, ihrâm giyenlerin hükümlerini açıklamayı bitirince, onlara aid ârizaları (âriz olan şeyleri) açıklamaya başladı. O ârizalar (bozukluklar) : Cinâyetler, ihsâr ve fevât (Haccın geçirilmesi) dır.

Cinâyat, cinâyet'in çoğuludur. Bu cinâyet ile kasdedilen : Ihrâmlının yapamayacağı bir iştir. Sonra bu cinâyet sebebiyle vâcib olan : Bazan bir kurbân, bazan iki kurbân ve bazan da sadaka olur. Bazan sadaka veyâ dem (kurbân) olur, bazan ise bunlardan başka bir şey olur. Musannif bunları açıklamayı dileyip demiştir ki : Bâliğ olan bir ihrâmlı, eğer bir tam uzvuna ve daha fazlasına güzel koku sürerse, bir dem vâcib olur.

Tam uzuv : Baş, incik, uyluk ve bunların benzeri olan uzuvlardır. Ihrâmlı, başına kına yaksa - çünkü kına güzel kokulu şeylerendif - veya bir uzvuna, zeytin ya da susam yağı kullansa - eğer bunlar hâlis olursa - dem (kurbân) vâcib olur. Şüphesiz menekşe yağı gibi güzel kokulu ve bunun benzeri olan yaqlarda ittifakla dem vâcib olur. Fakat, hâlis yağı, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, dem gerektirir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre sadaka gerektirir.

Ya da dikilmiş libâs giyse veya başını tam bir gün örtse, o kimse üzerine dem vâcib olur.

İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan : Şâyet bir kimse yarımdan fazla başını örtse ona dem vâcib olur, diye rivâyet edilmiştir.

Ya da ihrâmlı, başının dörttebirini tıraş etse veya hacâmet yerini veya iki koltuğunun birini veya kasiğini veya boynunu tıraş etse ya da iki elinin ve ayağının tırnaklarını bir meclisde (aynı yerde) veya bir elinin ve bir ayağının tırnaklarını bir meclisde kesse, o ihrâmlıya dem vâcib olur. Çünkü elinin biri ve ayağının biri, iki eli ile iki ayağının

dörttebiri olur. Bu durumda o bütün yerine geçer. Zikredilenlerin hepsi bir meclisde (aynı yerde) olursa bir dem vâcib olur. Bir demden fazla olmaz. Çünkü cinâyet bir çeşittendir. Eğer iki eli ile iki ayağının tırnaklarını bir kaç meclisde (mahalde) keserse ve eğer her bir meclisde bir elini veya bir ayağını keserse, onun üzerine dört dem vâcib olur. Çünkü onda gâlib olan ibâdet ma'nâsidir. Meclisin bir olması sebebiyle o ibâdetin ma'nâsı tedâhül (1) ile kayıtlanır. Nitekim secde âyetinde olduğu gibi.

Eğer bir elin veya bir ayağın tırnaklarını bir meclisde kesse, üzerinde bir dem vâcib olur. Çünkü tıraşda olduğu gibi, dörttebiri bütün yerine geçer. Eğer beş parmaktan daha azını keserse sadaka vâcib olur. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Ya da cünub olduğu halde kudûm tavâfını veya sader tavâfını yapsa veya abdestsiz olduğu halde farz için tavâf etse, - eğer farz tavâfda cünub olsa, bedene vâcib olur. Yâni farzda cünub olarak tavâf etse vâcib olan, bedenedir. Çünkü cenâbet hadesden daha büyük pisliktir. İkisi arasında fark olsun diye cebr-i noksâni (noksan kıymetinin tamamlanması) bedene ile vâcib olur. Veya tavâfın çoğunu cünüb olarak yapsa, yine bedene vâcib olur. Çünkü bir şeyin çoğu için bütün hükmü vardır - veya Arafât'tan, imâmdan önce çıkışa veya farz olan yedi tavâfin azını terk etse, yâni ziyâret tavâfindan üç şavtı veya üçden azını terk etse, dem vâcib olur. Üç şavttan fazlasını terk ettiğinde, yâni dört şavtını veya dörtten fazlasını terk ettiğinde o kimse ihrâmlı olduğu halde, tavâf edinceye kadar kalır.

Ya da sader tavâfını terk etse, veya sader tavâfindan dört şavtı terk etse veya Safâ ile Merve arasında sa'yi terk etse, veya Müzdelife'de vakfeyi terk etse veya remyin tamâmını veya bir gününü veya birinci remyi (taşlamayı) veya birinci remyi çoğunu terk etse, yâni nahr gündünde cemre-i akabenin taşlanması veya çoğunu terk etse veya şehvet ile zevcesine dokunsa veya şehvet ile öpse veya tıraş olmayı ya da farz tavâfi nahr günlerinden sonraya bıraksa veya bir ibâdeti diğer ibâdetten önce yapsa, - remyden önce tıraş olmak gibi ve kırâna niyet eden kimsenin remyeden önce nahrı ve zebhden önce tıraş olmasının gibi - Ya da nahr günlerinde Haccedici olduğu halde veya Umre yapıcı olduğu halde tıraş olsa dem vâcib olur. Fakat nahr günlerinde haremden çıķıp haremden başka yerde tıraş olsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, onun üzerine iki dem vâcib olur. Zeylâi (Rh.A.) böyle zikretmiştir.

(1) **Tedâhül;** daha önceki bölümlerde de izâh edildiği gibi : Bir şeyin, diğer bir şey'e, hacim ve miktarı fazla olmaksızın, girmesine (giriftliğine) denir.

Yani muhîm harem'in avını öldürdüğü zaman ona bir kıymet kâfidir. Eğer cinayet harem ve ihrama beraberce olursa o cinâyetin esası o şekildedir.

Ya da süreyi bitirmeden önce Haccedici olduğu halde haremden çıkışa, ondan sonra dönce, dem vâcib olur. Umre yapan, Haccedenin aksinedir ki, haremden çıktıktan sonra dönüp saçını kırksa, o zaman dem lâzım gelmez.

Vikâye'de : «Hill'de Hac ve Umre için tıraş olsa, dem vâcib olur. Hill'den dönüp ondan sonra saçını kırkan veya zevcesini öpen veya ona dokunan mu'temire dem vâcib olmaz» denmiştir. **Ben derim ki : Bunda birkaç sebebden tekellüf** (zorlanarak cevap vermeye çalışma) vardır.

Birinci sebeb şudur : Onun «Hac veya Umre ile» sözünden kasdı, Haccın veya Umrenin ihrâmından çıkmak dolayısıyladır. Lafzin onun üzerine delâleti de tekellüften hâli değildir. Bundan dolayı **Fukahâdan bazısı demiştir ki :** Her ne kadar vâkî olana uygun değilse de «veya tıraş olsa» sözü bâbin başındaki «şâyet ihamlı güzel koku sürünen» sözüne bağlıdır.

İkinci sebeb şudur : «Mu'temire dem vâcib olmaz» sözü için ma'tûfun aleyh (2) zâhir değildir. Velev ki onun kasdettiği ma'nâ açık olsun. Çünkü, «Mu'temir haremden çıkışın ondan sonra hareme dönüp saçını kırksa ona dem lâzım gelmez.» ma'nâsına nadır. Gerçek ibâre : «Veya Hâcceden, süreyi bitirip çıkmadan önce haremden çıkışa, ondan sonra hareme dönce, dem vâcib olur. Süreyi bitirmeden önce haremden çıkışın ondan sonra hareme dönen mu'temir saçını kırksa veya zevcesini öpse veya ona dokunsa, onun üzerine dem vâcib olmaz,» şeklinde olacakdı.

Üçüncü sebeb şudur : «Veya zevcesini öpse» sözünün zâhiri «saçını kırksa» sözünün üzerine atf (râcî) edildiği zannını veriyor. Halbuki, «veya tıraş olsa» sözü üzerine ma'tûfdur (râcîdir). Bundan dolayı, burada ben ibâreyi gördüğün şekle çevirdim.

Kurban kesmeden tıraş olan Kırân sâhibine iki kurban vâcib olur. Bu söz bâbin başında «bir dem vâcib olur» sözündeki «dem» sözüne atfdır. Zebhden (kesmek) önce tıraş olan kârin (Kırân sâhibi) üzerine demin birisinin gereklmesi, kırân vaktinden önce tıraş olduğu içindir. Çünkü kırânın vakti zebhden sonradır. Birisi de zebhi tıraşdan sonraya bıraktığı içindir.

Rükn tavâfinı cünüb olarak yapan kimse üzerine veya teşrik günlerinin sonunda temiz olarak sader için tavâf eden kimse üzerine - velev ki rükn için tavâfda hadesli olsun - bir dem vâcib olur. Yâni eğer o, ziyâret tavâfinı cünüb olarak yapsa ve teşrik günlerinin sonunda sader tavâfinı temiz olarak yapsa, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, iki

(2) **Ma'tûfun aleyh :** Bağlaç; bir rabi edatı ile kendisine bağlı olan kelime, metbû.

dem vâcib olur. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) bir demi vâcib olur, demişlerdir.

Eğer ziyâret tavâfını abdestsiz olarak yapsa ve sader tavâfını teşrîk günlerinin sonunda temiz olarak yapsa ittifâkan bir demi vâcib olur.

Aradaki fark şudur : İkinci sebebte sader tavâfı ziyâret tavâfına intikal etmez. Çünkü sader tavâfı vâcibdir. Ve hades ile olan ziyâret tavâfının iâdesi müstehabdır. Vâcibe intikâl etmez. Birinci sebebde, sader tavâfının ziyârete nakli vâcib olmuştur. Çünkü iâde vâcibdir. Bu sader tavâfının ziyâret tavâfı yerine geçmesinde, kendisinden bedenenin düşmek faydası vardır. Halbuki ihrâmın başlangıcında meşrû olan tertîb üzere fiiller için azîmet mevcuttur. Öyleyse onun meşrû tertîbin hilâfına olarak niyeti bâtil olur. Şu halde tavâfı meşrû tertîb üzere sarf etmek vâcib olur. Üzerinde aslı secde olan kimse şâyet sehv için secde etse, o aslı secdeye sarf olunup (sayılıp) sehve sarf olunmadığı gibi. Ve âdetâ o kimse, teşrîk günlerinin sonunda ziyâret tavâfını yapmış ve sader tavâfı için tavâf etmemiş gibidir. İmâdi İmâmi A'zam' (Rh.A.) a göre, sader tavâfını terk ettiği için ona bir dem vâcib olur. Bir dem de ziyâret tavâfını nahr günlerinden sonraya bırakıldığı için vâcib olur. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ), «sader tavâfının terki için bir dem vâcib olur, ziyâret tavâfı için ise bir şey yoktur,» demişlerdir.

Eğer bir uzuvdan daha azına güzel koku sürerse, buğdaydan yarım sâ' tasadduk ona vâcib olur. Ya da bir günden daha az vakitte başını örter veya dikilmiş libâs giyerse veya başının dörttebirinden daha azını tıraş ederse veya beşden daha az tırnağını keserse veya ayrı ayrı oldukları halde beş parmağının turnaklarını keserse, yine buğdaydan yarım sâ' tasadduk ona vâcib olur.

Ya da o kimse, kudûm tavâfını ve sader tavâfını abdestsiz olduğu halde yapsa veya sader tavâfının yedi şavtının üçünü terk etse veya üç cemrenin birini terk etse veya diğer ihmamlarının başını tıraş etse, buğdaydan yarım sâ' sadaka vermek ona vâcib olduğu gibi zebh de vâcib olur. Ya da altı yoksula zebh'in etinden veya üç sâ' buğdaydan yiyecek sadaka vermek vâcib olur, veya üç gün qruc tutmak vâcib olur. (Yâni bu üç şeyin arasında muhayyerdir.)

Eğer ihmâmlı olan kimse özürlü olduğu için güzel koku kullanırsa veya tıraş olursa da böyle yapar.

İhmâmlarının cimâî - unutmakla da olsa - farza vukûfdan önce Haccını ifsâd eder. Hacci tâinamlaması ve bir kurbân vâcib olur. Onun, gelecek yılda Hacci kazâ etmesi gereklidir. O kimsenin ifsâd ettiği şeyi kazâ vaktinde, karısından ayrılmazı vâcib değildir.

Farza vukûfdan sonra vat'ı (karısı ile cimada bulunma) **Hacci ifsâd etmez.** Bir bedene kurbân etmek vâcib olur. **Tıraşdan sonra vat' ederse, bir koyun kurbân etmek vâcib olur.**

Umresinde, dört tavâfdan önce vat' etse Umresini ifsâd eder. O, bozulan Umresini tamamlar, kurbân keser ve Umresini kazâ eder.

Umresinin dört şavtını tavâf ettikden sonra cimâda (cinsî münâ-sebette) **bulunsa bir kurbân keser.** (Cimâ) Umresini bozmaz.

Ya da ihrâmlı olan kimse bir av öldürse veya ihrâmlı, avı öldürrene yol gösterse, gerek o gösterme ilk defa olsun, gerekse olmasın ve gerek unutarak olsun ve gerekse kasden olsun eşittir. O ihrâmlı üzerine avın cezâsı lâzım gelir.

Şâyet av, saldıracı olmayan yırtıcı bir hayvan olursa, cezâ vâcib olur. Saldıracı ve yırtıcı hayvanı avlamakda bir şey yoktur. Yâni cezâ vâcib olmaz. **Yahut av insana alışmış hayvan olursa veya paçalı (mü-servel) güvercin olursa, avın cezâsı vâcib olur.** Müservel; bir güvercindir ki iki ayağında pantolon gibi tüy vardır. İmâm Mâlik (Rh.A.), «Paçalı güvercin insana alışmış kuşdur, kaz gibidir,» demiştir. **Biz deriz ki : O, yaratılışının aslında avdır. Ancak ağırlığından dolayı uçmaz.**

Yahut ihrâmlı, açılıkdan veya bir başka zarûret ile avı yemeye mecbûr kalırsa yine avın cezâsı vâcib olur. O cezâ ise, avın öldürülüğü yerde veya öldürülüdüğü yere yakın yerde iki âdil kimsenin takdir ettiği şeydir. Her ne kadar yırtıcı av hayvanı koyundan daha büyük olsa da, cezâsı koyundan fazla olmaz.

Sonra ihrâmlı o av için bir hedy satın alıp Mekke'de o hedyi keser. Veya o ihrâmlı yiyecek satın alıp her fakîre buğdaydan **yarım sâ'** veya **hurmadan veya arpadan bir sâ'** sadaka verir. Bir fakîre bundan daha az tasadduk olmaz. **Veya her fakîrin yiyeceği için bir gün oruc tutar.** Eğer fakîrin yiyeceğinden fazla geriye kalırsa, fakîrin yiyeceği **yarım sâ'dır.** Fazla kalan ondan daha azdır. O fazlayı da tasadduk eder. Veya o fazla yerine bir gün oruc tutar.

O ihrâmlı avcıya avı yaralamasıyla veya onun tüyünü yolmasıyle veya uzvunu kesmesiyle (kıymetinden) eksilen şey vâcib olur. Yâni ihrâmlı kimse bir avı yaralasa veya tüyünü yolsa veya avın bir uzvunu kesse, ba'z (cüz) e kül ile itibâr olunması yönünden (kıymetinden) eksilen o şeyi öder. Nitekim kulların haklarında bu böyledir.

Hayvanın kanadını yollamakla ve ayaklarını kesmekle o, korunma durumundan çıkışmış olur. Çünkü avcı o avdan korunma âletini kaybettir-

mesiyle hayvanın güvenliğini yok etmiştir. Bu durumda onun cezâsını öder.

Avın yumurtasını kırmasıyle, ihrâmlı üzerine yumurtanın kıymeti vâcib olur. Çünkü yumurta avın aslidir. O yumurtanın av olma imkânı vardır. O yumurta bozulmuş olmadığı müddetce ihtiyâten av sayılır.

Eğer o kırılan yumurta bozulmuş ise, kırان kimse üzerine bir şey lâzım gelmez. Avın yumurtası kırlımkla ve içinden ölü yavrusu çıkmakla o yavrunun diri olduğu haldeki kıymeti vâcib olur. Bu mesele şu üç durumdan hâlî değildir: Ya o yavrunun diri olup yumurta kırıldığı için öldüğü bilinir. Ya da o yavrunun yumurta kırılmazdan önce ölmüş olduğu bilinir. Veya o yavrunun ölümü yumurtanın kırılmasıyla midir, yoksa kırlımkla değil midir, bilinmez. O yavrunun diri olup yumurta kırlımkla öldüğü bilinirse, yumurtanın kıymetini kıran öder. Eğer kırlımadan önce yavrunun ölü olduğu bilinirse, yumurtayı kırana bir şey lâzım gelmez. Eğer yavrunun ölümü yumurtanın kırlımıasıyle olduğu bilinmezse, kiyâsa göre, o, yumurtadan başkasını ödemez. Çünkü yavrunun yaşadığı bilinmiyor. İstihsânen, o yumurtayı kırân kimseye yavrunun diri olduğu haldeki kıymeti vâcib olur. Çünkü yumurta yavru diri çıkmak için hazırlanmıştır ve vaktinden önce kırmak ölümüne sebeb olmuştur. Bu sebeple onun cezâsı, ihtiyâten o yavrunun diri olduğu haldeki kıymetine nakledilir.

Yine - İnâyede de geçtiği gibi - Hacdan çıkışmış bir kimsenin haremîn avını kesmesi ile de ihrâmlıya avın kıymeti vâcib olur. Ve o kıymeti tasadduk eder. Helâl ile kaydın faydası yakında açıklanacaktır.

Yine haremîn avının sütünü sağan kimse üzerine sütün kıymeti vâcib olur. Çünkü süt avın cüzlerindendir. Böylece o, avın bütününe benzer.

Haremîn kuru otluğunu ve kendi biten - insanların yetiştirdiği ve bitirdiği cinsden olmayan - ağacını kesmek de cezâ gerektirir. İsterse o ağaç bir kimsenin mülkü olsun.

Musannîfin bu sözü, Vikâye'de ve Vikâye'den başkasında bulunan «mûlk edinilmemiş = gayri memlûk» sözlerine işaretettir. O söz faydalı değildir. Çünkü **Hidâye şârihleri ve daha başkaları demişlerdir ki: Şüphesiz Harem'in kuru otluğu ve ağaçları iki çeşittir: Bir çeşidi insanların yetiştirmesiyle meydana gelen ağaçtır. Bir çeşidi de kendi biten ağaçtır.** Bu ikisinden her biri de iki çeşittir: Ya insanların yetiştirdiği şeyin cinsindendir, ya da değildir.

Birinci çeşit için; insanın yetiştirdiği iki nevi sebebiyle cezâ icâbet-

mez. İnsanın yetiştirdiği cinsten olmayan birinci nevi için de cezâ icabetmez. Cezâ ancak ikinci çeşidin ikinci sınıfındadır. O da kendi bitip ve insanların yetiştirdiği cinsden olmayandır. Onda, insanın kendi mülkünden yetiştirdiği memlûk olması ile mülkünde kendiliğinden biten memlûk olması hükmü müsâvîdir ve kıymeti lâzımdır. Hattâ Fukahâ : «Bir adam mülkünde ümmügâyîlân (mügâyîlân) (3) ağacı yetiştirse bir insan da onu kesse, o insanın o ağacın kıymetini mâlikine ödemesi gereklidir. Şeriat hakkı için de bir kıymet ödemesi gereklidir. Ancak eğer o ağaç kurumuş olursa, o vakit tazminsiz kesilmesi câiz olur.» (4) demişlerdir.

Şu dört şeyde oruc olmaz : Harem'in helâl olan avının boğazlanması, sütünü sağmakda, kuru otunu ve ağacını kesmekde; bunlarda kıymetin yerine oruc tutmak lâzım gelmez. Çünkü burada vâcib olan, kıymeti tazmin (bedelini ödemek) dir. Keffâret değildir. Malların borcuna benzer. Öyleyse bu, oruc ile edâ edilmez.

Musannîfin, «Haccdan çıkanın kesmesi» demesine sebeb; «Boğazlayan kimse eğer ihrâmlı olursa, keffâretinin oruc ile edâ edilir» olmasıdır. Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Harem'in kuru otları otlatılmaz ve kesilmez. Ancak ayriği kesilir ve otlatılır. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) :

لَا يَخْتَلِ خَلْدَهَا وَلَا يُعْضَدْ شُوكَهَا

«Harem'in otluğu biçilmez ve dikeni kesilmez.» (5) buyurmuştur. Ayriğini ise Resûlüllah (S.A.V.) istisnâ kılmıştır. Onun kesilmesi ve otlatılması câizdir. Mantarın da kesilmesi câizdir. Çünkü mantar bitkiden değildir.

Bitin ve çekirgenin öldürülmesiyle ihrâmlı için az da olsa sadaka vâcib olur.

(3) **Mügâyîlân :** Çölde yetişen bir çeşit dikenli çalı, *devedikeni* (*Carduus*).

(4) **Harem ağacı** dört nevidir. Onlardan üçünün kesilmesi ve faydalanalması cezâsız halâldir. Birinin kesilmesi ve onunla faydalanalması cezâsız halâl değildir. Yani kesilmesine cezâ gerekmek. Bunlardan üç evvelkiler: İnsanların yetiştirdikleri cinsden olan ve onların yetiştirdikleri bulunan her ağaç; insanların yetiştirdikleri cinsten değil ise de onların yetiştirmiş oldukları her ağaç; insanların yetiştirdikleri cinsden olduğu halde kendiliğinden biten her ağaçtır. Halâl olmayan ağaç: İnsanların yetiştirdikleri cinsten olmayan ve hûdâyî nâbit olandır. (Hindiyye)

(5) Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Dâremî, Ahmed b. Hanbel.

Karganın, dölengeç (çaylak) kuşunun, akrebin, yılanın, fârenin ve kuduz köpeğin öldürülmesiyle ihramlıya bir şey lâzım gelmez. (6) Bazı rivâyetlerde kurt da bunlar arasında zikredilmiştir. «Kuduz köpek ile murâd kurttur,» diyen de vardır.

Sivrisineğin, pire, kene ve kaplumbağanın öldürülmesi ile de bir şey lâzım gelmez.

İhrâmlının, sığırı, koyunu, deveyi, tavuğu ve ev kazını boğazlaması câizdir.

Yine helâlin yâni ihrâmlı olmayan kimsenin, bir ihrâmlının ona avı göstermeksızın ve kesilmesi için ona emretmeksızın avladığı ve boğazladığı avın ihrâmlı tarafından yenmesi câiz olur.

İhrâmlı olmayan bir kimse elinde av ile Harem'e girse, o avı salivermesi gereklidir. Hidâye'de denilmiştir ki : Bir kimse Harem'e av ile girse, eğer o av, o kimsenin elinde ise, o kimseye o avı salivermesi lâzım gelir. İmâm Şâfiî (Rh.A.) bu görüşte değildir.

Nihâye sâhibi : «Şâfiî'nin hilâfinin zâhir olması için, o hareme av ile giren kimse ihrâmlı olmayan kimsedir. Çünkü ihrâmlı olan kimseye o avın saliverilmesi, yalnız ihramla bil'ittifâk vâcib olur» demiştir. Bundan dolayı Ben; «İhrâmlı olmayan bir kimse (elinde av ile) Harem'e girse» dedim. «Elinde» sözünden murâd; onun yaralayıcı olan hakîki elidir. Hattâ o kimse, av ile Harem'e girdiği zaman, av onun yükünde veya kafesinde olsa, o avı salivermesi vâcib olmaz. Bunu Tâc'-uş-Serîa (Rh.A.) zikretmiştir. (7)

İhrâmlı veya ihrâmlı olmayan kimse getirdiği av ile beraber Harem'e girdikten sonra, eğer satılan av, alıcı elinde mevcûd ise, o avın satılması reddedilir. Çünkü satış fâsiddir veya bâtildir. Eğer av, alıcı elinde durmuyor ise, satıcı alıcıdan aldığı kıymeti verir. Yâni ihrâmlının sattığı av, eğer duruyor ise geri verilir. Eğer zâyi oldu ise, kıymeti vâcib olur. Gerek ihrâmlıya satsın ve gerekse ihrâmlı olmayana satsın müsâvîdir.

İhrâmlı olan kimse evinde veya beraberinde olan kafesindeki avı ihrâmlı olduğu için salivermesi gerekmez. Çünkü ihrâm, avın mâ-

(6) Hz. Âîse' (R.Anhâ) den rivâyet edilen bir hadîs-i şerîfste Resûlüllah (S.A.V.) bu mevzuâda şöyledir buyururlar :

«Hayvandan beş nevi vardır. Bunların hepsi fâsıklardır. Hill'de de haremde de öldürülürler. Akrep, çaylak, karga, fare ve kuduz köpek.» (Müttefekunaleyh,

(7) Hidâye gerhinde.

likiyetine ve muhafazasına karşı (muhâlif) değildir. Birinci mesele bu-nun aksinedir.

Şöyle ki: Gerek ihrâmlı ve gerekse ihrâmlı olmayan kimsenin av ile beraber Harem'e girdikten sonra o avi salivermesi gerekir. Çünkü o av Harem'in avi olmuştur. Eğer ihrâmlı olmayan bir kimse, ihrâmlının elinde olan avi alıp saliverse, o avın kıymetini öder. Eğer alıp saliveren kimse ihrâmlı olursa, ödemesi gerekmekz. Bir ihrâmlı kimse, kendisi gibi bir ihrâmlının avını öldürse, o avın cezâsı ikisine de lâzım gelir. Yâni her birine avın bütün kıymeti lâzım gelir. Çünkü avi almış olan ihrâmlı kimse, avın güvenliğini yok etmeye kalkışmıştır. Öldüren kimse o güvenliğin yok olmasını sâbit kılmıştır. Sâbit kılmak ise ödemek hakkında başlamak gibidir. Duhûlden önce talâk şâhidlerinin şehâdetten dönmelerinde olduğu gibi. Bu durumda o avi tutan, öldürene tazmin ettirir. Çünkü öldüren kimse öldürmek sebebiyle almak işini sebeb kılmıştır. Bu durumda o, illetin illetine mübâşereti (vukûu, cereyâni) ma'nâsına olmuştur. Böylece, o ödemek ona havale edilir.

İfrâd Haccı yapan kimseye bir dem gerekmese sebeb olan şey, kârin yâni Haccı Kırân yapan kimse üzerine iki dem lâzım gelmesine sebeb olur : Biri Hac için ve biri de Umre için. Ancak eğer o, ihrâmlı olmadığı halde mîkâtı geçerse, kârin için bir dem vâcib olur. Çünkü kârin üzerine mîkâttâ vâcib olan bir tek ihrâmdir.

Zeylai (Rh.A.), Şeyh'ul-İslâm'dan şöyle nakletmiştir: Kârin üzerine iki demin vâcib olması, Arafede vukûfdan önce vâki olduğu vakit kittedir. Arafe'de vukûfdan sonra ise, cimâ' hususunda kârin üzerine iki dem vâcib olur ve mahzûrât (Hac esnâsında yasaklanmış diğer şeyleerde) dan (8) bir dem vâcib olur.

İhrâmlı iki kimsenin öldürdüğü bir avın cezâsı, iki olur. Çünkü bu cezâ füllin cezâsidir. Füll birden çok olunca, cezâ dahî birden çok olur.

Eğer Harem'in bir avını ihrâmlı olmayan iki kimse öldürseler, cezâ birleşmiş olur. Çünkü Harem'in avının cezası, yerin cezasıdır. Yer iise birdir. Cezâ da bir olur.

İhrâmlının avi satması, satın alması bâtildir ve boğazlanması hârâmdır. O, yediğinin kıymetini öder. Boğazlamayan başka ihrâmlı yese kıymetini ödemez.

Bir geyik Harem'de doğursa, bir kimse o geyiği yavrusuyla beraber Harem'den çıkardığı zaman ikisi de ölse, çıkaran kimse onları öder. Yâni geyliğin ve yavrusunun kıymetini öder. Çünkü av Harem'den çıktıktan

(8) El. ayak tırnaklarını kesmek gibi.

dan sonra, şer'an emin olmaya müstehiktir. Bundan dolayı o geyiği yerine bırakmak gereklidir. Bu bırakma, bir şer'i sıfattır ki yavrulara da sırayet eder. Nitekim hür olmakda, köle olmakda, kitâbette ve bunların benzerinde olanda sırayet ettiği gibi.

Eğer geyiğin cezâsı edâ edildikten sonra doğursa, o kimseye yavrunun cezâsı lâzım gelmez. Çünkü anasının cezâsı ödendikten sonra güvenlik bâkî kalmaz. Zirâ halefin ulaşması asıl ulaşması gibidir.

Âfâkî olan kimse, Hac ve Umre yapmak istese, — Hac ve Umrenin irâde edilmelerinin sebebi şudur; çünkü bu ikisinden birini murâd etmese mîkâtın geçilmesiyle onun üzerine bir şey vâcib olmaz. — **Hac ve Umreyi yapmak isteyen o âfâkî mîkâtı geçtiğinde ona bir dem lâzım gelir.** O mîkâtı geçen âfâkî, mîkâta geri dönse veya yolda ihrâma girdiği halde geri dönse, menâsikden bir nûske (9) başlamadan ilk defa olduğunu halde telbiye de etse, ona lâzım gelen dem düşer. Musannifin, «telbiye de etse» sözü, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in sözünden ayırdetmekti ki, İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, ihrâmlı olduğu halde bir kimseyin mîkâta geri dönmesi, demin düşmesine yeter. İmâm 'A'zam' (Rh.A.) a göre, ihrâmlı ve telbiye edici olduğu halde geri dönmesi gereklidir. Eğer mîkâta geri dönmezse veya menâsikden bir nûske başladıkdan sonra geri dönse, tavâf veya Hacer-i Esved'i istilâm (selâmlamak; ona elini ve yüzünü sùrmek) (10) başlayıp ondan sonra geri dönse, dem düşmez. Bu aynen Hac yapmak isteyen Mekki ve Umresini bitirip çıkan mütemetti' gibidir ki bunlar Harem'den çıkip ihrâma girseler dem lâzım olmakda birinci meseleye benzerler. Çünkü Mekke'linin ihrâmi Harem'dendir. Umre ile mütemetti' olan da Mekke'ye girip Umre yaptığı zaman Mekki olur; ihrâmi Harem'den olur. Bu durumda, bunların üzerine mîkâtı ihrâmsız geçikleri için dem vâcib olur.

Bir Kûfeli, bir ihtiyâc için bahçeye girse, onun için ihrâmsız Mekke'ye girmek câizdir. Onun mîkâtı, bahçivan gibi, bahçedir. Benî Âmir Büstânı (Bahçesi) mîkâttan içerisinde ve Mekke'nin dışındadır. Kûfeli olan kimse ihtiyâci için oraya girse, ona ihrâm vâcib olmaz. Çünkü bahçe, ta'zîmi vâcib olan bir yer değildir. Şu halde Kûfeli ona girse, o bahçe halkına katılmış olur. Bahçe halkı için ise ihrâmsız Mekke'ye girmek câiz olur. Lâkin eğer Haccetmek isterse, onun mîkâtı bahçedir. Yâni bahçe ile Harem arasında olan Hill'in (11) hepsi bahçe

(9) Nûsk (menâsik) : Erkân ve usûl, ibâdet.

(10) İstilâm : Selâmlamaktır ki, gerek tavâf'a başlarken, gerekse tavâf esnâsında Hacer-i Esved önüne gelindikçe ona yüzünü döndürerek namaza durur gibi el kaldırıp, tekbir ve tehlîl ile el (avuç içi) sùrmek, (sonra iki avuç içini) öpmek, bu mümkün olmadığı takdirde uzaktan el sùrme (koyma) işaretini yapmaktadır. Tavâf namazından sonra da Hacer-i Esved istilâm olunur.

(11) Hill : Harem'in dışında kalan bölgeye verilen isimdir.

gibidir. Bahçivan ile oraya giren kimselere, eğer Hill'dan ihrâma girip Arafât'da vakfe yaparlarsa, bir şey lâzım gelmez. Çünkü onlar mîkâtlarından ihrâma girmiştirlerdir. Bu durumda, eğer o ihrâmsız Mekke'ye girse, ona Hac ve Umre lâzım gelir. Mekke'ye ihrâmsız girmesi sebebiyle lâzım gelen şey ondan sahîh olur. Eğer o Mekke'ye girdiği yılda mîkâta çıkip ihrâma girer ve o yılda üzerine lâzım gelen Hacci yaparsa, sahîh olur. O yıldan sonra sahîh olmaz. İmâm Züfer (Rh.A.), «Sahîh olmaz, kÿâs da budur. Nezr sebebiyle ona lâzım gelen şeyden dolayı o, yıl değiştiği vakitte yapmış gibi olur.» demiştir.

Bizim için sahîh olmasına sebeb şudur : Şüphesiz o kimse terkettiği şeyi vaktinde elde etmiştir. Çünkü onun üzerine väcib olan, Mekke'ye girişi vaktinde, bu mahalle saygı göstererek ihrâmlı olmaktadır. Yoksa onun ihrâmu ta'yin edilerek Mekke'ye girmek için olmak değildir. Yıl değişikten sonra olan bunun aksinedir. Çünkü zimmetinde borç olmuştur. O ancak ihrâm ile, maksûd olduğu halde edâ edilir. Nitekim nezr edilmiş i'tikâfda olduğu gibi. Çünkü i'tikâf aynı yılın Ramazan'ında oruc ile edâ edilir. İkinci yılda olmaz. Nitekim bu daha önce geçmiştir.

Bir kimse mîkâtını ihrâmsız geçse, Umre için ihrâma girip Umresini ifsâd etse, Umre vakti geçikden sonra kazâ eder. Mîkâtı terk ettiği için ona dem yoktur. Çünkü o kimse kazâsında, mîkâtın hakkını ihrâm sebebiyle mîkâttan kazâ edici olmuştur.

Bir Mekkeli kimse, Umre için bir şavt tâvâf ettiği zaman Hac için ihrâma girse, Hacci terk eder. Yani o kimsenin Hacci terk etmesi gereklidir. Çünkü İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, Mekkelinin iki ihrâmu bir araya getirmesi yasaklanmıştır. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre o, Umreyi terk eder. O kimseye dem lâzım gelir. Hac ve Umrenin kazâsu da lâzım gelir. Çünkü o kimse, başladıkdan sonra Hacda devâm etmekten âciz olduğu için, Hacci kaçırılmış gibidir. Bu durumda, Hacci kaçırılan kimseye Hac ve Umrenin kazâsı lâzım gelir. Eğer o, Hac ve Umreden birini terk etmeyip ikisini de tamâm ederse sahîh olur. Çünkü o kimse, o ikisini gereken şekilde edâ etmiştir. Lâkin o ikisini birleştirmek yasaklanmıştır. Şer'i fiillerden nehy, meşrûiyyeti gerçekleştürir. Fakat, amelinde yasaklanmış şeyi işlemekle eksîğinden dolayı dem lâzım gelir. Bu dem Mekkeli için cebr (tamamlama) demidir. Âfâki için şükür demidir. Bir kimse Hac için ihrâma girse, ondan sonra Nahr Gününde diğer bir Hac için ihrâma girse, eğer o birinci Hac için tîraş olmuş ise, diğer Hac ona lâzım gelir. Hatta o, gelecek yılda demsiz kazâ eder. Eğer birinci Hac için tîraş olmamış ise, diğer Hac ona dem ile lâzım

gelir. İkinci ihrâmdan sonra saçını, gerek kırksın, gerekse kırkmasın.

Bunun aslı şudur : Şüphesiz Hac ile Umrenin iki ihrâmını birleştirmek bid'attır. Eğer o kimse birinci ihrâmda tıraş olmuşsa, iki Hacci bir araya getirmemiştir. Onun için, bir araya getirmekten (cem) dolayı dem vâcib olmaz. Eğer birinci ihrâmda tıraş olmamış ise, Hac ve Umrenin ihrâmlarını bir araya getirmiş olur. Bundan sonra eğer tıraş olmasa, birinci ihrâmdan çıkar ve ikinci üzerine cinâyet işler. Çünkü o, vakitlerinin dışında ihrâmlı olmuştur. Böylece, ona icmâen dem lâzım gelir. Eğer ikinci yılda Haccedince tıraş olmamış ise, İmâm A'zam (R.h.A.) a göre, tıraşı birinci ihrâmdan geciktirdiği için o kimseye, icmâen dem lâzım gelir.

Bir kimse Umrenin işlerini tamâmıyla yerine getirip, sâdece tıraş geri kaldığı zaman, diğer Hac için ihrâma girse, o kimseye dem lâzım gelir. Çünkü o kimse Hac ve Umrenin iki ihrâmını bir araya getirmiştir. Bu ise mekrûhtur. Bu durumda, ona dem lâzım gelir. Âfâkî olan bir kimse Hac için ihrâma girip ondan sonra Umre için de ihrâma girse, ikisi de lâzım gelir. Çünkü âfâkî için Hac ile Umreyi bir araya getirmek, - kirân gibi - meşrûdur. Umrenin işlerini yerine getirmeden önce Arafa'ta vakfe yapmakla Umre bâtil olur. Ancak yönelmekle bâtil olmaz. Eğer Hac için kudûm tavâfını edâ etse, ondan sonra Umre için ihrâma girse ve Umrenin fiillerini hac fiillerinden öne alsa onun üzerine dem lâzım gelir. Çünkü o kimse Umrenin işlerini, Haccın işleri üzerine binâ edici olmuştur. Bu durumda, Umreyi terk mendûb olmuştur. Çünkü ihrâm, Hac işlerinden bir şeyle sağlamlaştırılmıştır. Hac için tavâf etmeyen kimse bunun aksinedir. Eğer Umreyi terk ederse Umreye başlamanın sıhhati için kazâ eder ve Umreyi terk ettiği için kurbân keser. Bir kimse Haccedip Nahr Gününde veya Nahr Gününü takib eden üç günde Umrede yüksek sesle telbiye etse, o kimse için Umre lâzım gelir. Çünkü Hac ile Umrenin ihrâmlarını birleştirmek sahîhdir.

Umreyi terk etmek de lâzım gelir. Çünkü o kimse Haccın rüknünü - ki o vukûfdur - edâ etmiştir. Bu durumda, Umrenin işlerini Haccın işleri üzerine her bakımından binâ etmiş olur. Halbuki bu günler içinde Umre mekrûhdur. Terk ettiği Umreyi dem ile beraber kazâ eder. Eğer Umreyi terk etmeyip Umreye devam ederse sahîh olur. Mekrûh islediği için dem vâcib olur. Hacci geçiren kimse şâyet Hac veya Umre için ihrâma girse, ihrâmi terk etmek vâcib olur ve o, Umrenin fiilleriyle ihrâmdan çıkmış olur. Çünkü Hacci kaçırılan kimsenin böyle yapması vâcibdir. Ondan sonra Hac ve Umreden hangisi ile ihrâma

girmiş ise, onu kazâ eder ve kurbân keser. Haccın ihrâmını terke sebeb şudur : Çünkü o kimse Hac ve Umrenin ihrâmlarını bir araya getirmiştir. Bu durumda o, Umreyi terk eder. Umrenin ihrâmını terke sebeb şudur : Çünkü o kimse Haccı kaçırıldığından onun üzerine Umre vâcib olmuştur. Şu halde o, ihrâm ile iki Umreyi bir araya getirmiştir. Bu durumda, ikinci Umreyi terk eder. O kimseye dem vâcib olmasına sebeb; edâsından önce terk etmek sûretiyle ondan çıktığı içindir.

بَابُ حُرْمَةِ الْحَصَرِ

IHSÂR OLUNAN İHRÂMLI BÂBI

Ihsâr lügatta mutlak olarak «men» demektir. Bu ma'nâda :

(حَسَرَهُ الْمَدُو) (Hasarahül adüvvü) «Onu düşman menetti (kuşattı)» ve (أَحْسَرَهُ الْمَرَضُ) (Ahsarahul maradu) «Onu hastalık menetti (alikoydu)» denilir. Şer'an : Ihrâmlı olan kimseyi, Hacc veya Umresinin tamâmına erişmesinden, düşman veya bir hastalık korkusunun menetmesine, derler.

Eğer ihrâmlı, düşman veya hastalık korkusuyla muhâsara olunsa, onun ihrâmdan çıkması câizdir. Bu durumda, ihsâr olunan kimse, İfrâd Hacci yapıyorsa bir koyun veya bir koyunun kıymetini; Kîrân Hacci yapıyorsa, iki koyun veya iki koyunun kıymetini gönderir ve o koyunun Harem'de boğazlanacağı günü ta'yin eder. Hîl'de ta'yin etmez. Yâni koyun gönderdiği kimse Harem'de boğazlamaya aynıyle bir gün ta'yin eder. Kîrân Hacci yapanın iki koyun göndermesinin sebebi, iki ihrâmdan çıkmaya muhtac olduğu içindir. Ta'yin ettiği o boğazlama günü, nahr gününden önce olsa da olur. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre o, Umre ile muhsâr (ihsârlı) olmuş ise, zikredilen gibidir. Eğer Hac ile muhsâr olursa, onun için, boğazlama ancak nahr gündünde câiz olur. Muhsâr olan kimse, o koyunun boğazlanmasıyle, tıraş olmaksızın ve saçını kırkip kısaltmaksızın ihrâmdan çıkışmış olur. Bu söz Vikâye-nin «saçını tıraş ve kısaltmadan önce» sözünden daha muvafiktir. Eğer o kimse Hacdan muhallil (ihrâmdan çıkışmış) ise, ona Hac ve Umre lâzım gelir. Başlama sebebiyle Hac lâzım gelir ve ihrâmdan çıkıştan dolayı Umre gereklidir. Çünkü o ihrâmdan çıkış Hacci kaçırın ma'nâsına nadır. Eğer Umre ihrâmindan çıkışmış ise Umre lâzım olur. Bu, Umrenin kazâsıdır. Eğer muhsâr Kîrân Haccından ise, bir Hac ile iki Umre lâzım gelir. Hac ile Umrenin birine sebeb, İfrâd Hacci yapanda olduğu gibi, Hacci kaçırın ma'nâsında olduğundandır. Umrenin ikincisine sebeb

ise, başlamanın sıhhatinden sonra ondan çıktıgı içindir. Eğer kârin olan ihrâmlının ihsârı zâil olup onun, Hedy'e ve Hacca yetişmesi mümkün olsa, ona Hacci edâ etmek için teveccûh (yonelmek) lâzım gelir. Onun için ihrâmdan çıkmak câiz değildir. Çünkü onun hedy (kurbân) göndermesi, hedye yetişmesinden aczinden dolayıdır. Bu durumda o, yetişmekten bedel hükmünde olmuştur ve şüphesiz bedel ile maksûdun meydana gelmesinden önce asla kudret hâsıl olmuştur. İmdi böylece bedel itibârdan düşmüştür. Bu, azâd etmekten âciz olduğu için oruc ile keffâret eden kimse gibidir ki, şâyet o, orucdan fâriğ olmadan önce bir köleyi azâd etmeye kâdir olsa, onun üzerine köleyi azâd etmek vâcib olur. Bu da aynen öyledir. O, hedy için dilediğini yapar. Çünkü o hedy onun mülküdür ve onu bir cihete ta'yin etmiştir. Bu durumda o, ondan müstağnî olur. O muhsâr ihrâmlının, ihsârı yok olduğu zaman, Hac ile hedyin ikisinden birine yetişmekle veya ikisine de yetişememekle onun için ihrâmdan çıkmak câizdir. Şu halde eğer hedye yetişip Hacca yetişmez ise, ihrâmdan çıkar. Çünkü o asıldan âciz olmuştur. Yine Hacca yetişip hedye yetişmezse, istihsânen ihrâmdan çıkar. Çünkü o, ihrâmdan çıkmasa malî meccânen zâyi' olur. Malın hurmeti ise nefsin hurmeti gibidir. Öyleyse o, ihrâmdan çıkar. Nitekim nefsi için de korksa onun ihrâmdan çıkışını câizdir. Yine, ikisinden birine yetişmek mümkün olmayıp maksûd fevt olduğundan dolayı ihrâmdan çıkmak câizdir.

Ihrâmlının, Mekke'de Haccın iki rüknünden menedilmesi, yâni tavâfdan ve vukûfdan menedilmesi onun için ihsârdır. Eğer onun ef'âle (hac fiillerine) erişmesi güç olursa, muhsâr olur. Nitekim Hill'de erişmek güç olduğu gibi

Haccm iki rüknünün birinden men ile o, muhsâr olmaz. Yâni eğer o, tavâf ile vukûf dan birinin ef'âline erişmeye kâdir olursa, muhsâr olmaz. Fakat tavâfa kâdir olursa, muhsâr olduğu Hacci geçirmiş olması sebebiyle ihrâmdan çıkar. Hac demi de ihrâmdan çıkmaya bedel olur. Ama vukûfa kâdir olursa, muhsâr olduğu sevâetten (haccin kaçırılmasından) emniyetin vukûundan dolayı muhsâr olmaz.

KENDİ YERİNE BAŞKASINI HACCA GÖNDERMEK :

Bir kimse kendisi Hacdan âciz olup, başkasına kendisi (1) için Hac yapmayı emretse (istese), o başkasının yaptığı Hac, eğer o âciz

(1) Hacc'a bedel çıkarmaya (ihcâc) denir. Hacc anî'l-gayr : Başkası tarafından hacc etmekti ki, hac ibâdetinde niyâbet etmek demektir. Niyâbet edene nâib yahud fâ'il yahud me'mur; Niyâbet edilene : menûb, yâhud mahcûcûn anh yâhud âmir, denir.

kimse aczinde devâm ettiği halde ölüse ve o Hacca memûr olan kimse de onun için niyet ederse, o âciz kimse için sahîh olur. Bu iki şart bulunursa, ihcâc yâni kendi yerine başkasını Hacca göndermek sahîh olur. Eğer bu iki şart bulunmazsa sahîh olmaz. (2)

Kâdîhân (Rh.A.) demiştir ki : Bu zikredilen şey, emreden âciz kimse aczinin ortadan kalkacağını umarsadır. Bunlar hastalık, hapis ve benzeri şeylerdir. Eğer aczin ortadan kalkmasını ummazsa, - kötürum olmak ve a'mâlik gibi - yerine Haccetmesi için başkasına emretmesi câiz olur.

Ölmüş bir kimse için, onun emri ile Hac edilse, o Haccın sevâbı ölü

(2) Hacc'da niyâbete dâir Lübâbülmenâsik'de yirmi; Hindîyye'de ise altı şart zikredilmiştir.

Altı şartın da içinde mevcûd olduğu Lübâbülmenâsikin zikrettiği yirmi şart şunlardır :

- 1 — Haccın niyâbet edilene vâcib (farz) olmasıdır.
- 2 — Niyâbet edilenin mal sahibi olduğu halde bizzat haccı edâdan âciz olması ve aczinin başkasına haccettirmekten ölümüne kadar devam etmesidir.
- 3 — Haccettirmezden önce özürn mevcûd olmasıdır.
- 4 — Haccettirenin, haccı nâibe emretmiş olmasıdır.
- 5 — Ücretin şart kılınmamasıdır.
- 6 — Nâibin, haccettirenin parasıyla haccetmesidir.
- 7 — Mal üçte bir müsâid olduğu halde binici olarak haccetmesidir.
- 8 — Üçde bir mal müsâid olduğu halde meyyitin vatanından haccetmesidir.
- 9 — Ihrâm anında yahut - hacc füllerine başlamazdan önce olmak üzere - ihrâmdan sonra kendisine haccelenen niyet edip lisânlâ da «lebbeyke bihaccetin an fûlânîn» demesidir. Kalben de olsa olabilir.
- 10 — Nâibin, emredenin mîkâtından ihrâm etmesidir.
- 11 — Memûr olan kimsenin bizzat haccetmesidir.
- 12 — Haccını ifsâd etmemesidir.
- 13 — Âmire (emredene) muhalefet etmemesidir.
- 14 — Bir hac için ihrâm etmesidir.
- 15 — Telbiyeyi yalnız bir kişi için yapmasıdır.
- 16 — Âmir ve memûrun Müslüman olmalarıdır.
- 17 — İkisinin âkil olmalarıdır.
- 18 -- Memûrun haccı âid işleri anlar ve bilir olmasıdır.
- 19 — Memûrun haccı geçirmemesidir.
- 20 — Haccelenen kimsenin «Benim tarafımdan sadece falan kimse haccetsin» diye tayin ettiği kimsenin haccetmesidir.

Hiç hacca gitmemiş ve bizzat hacc yapmamış kimse ile kadını hacc bedel olarak göndermekten, hacc gitmiş olanı ve kadından başkasını göndermek efdaldır. Zirâ hiç haccetmemiş kimse Ka'be'yi görünce onun kendisine de hacc farz olur.

Bu bakımdan, onun o yaptığı haccin hangisinden sayılığında ihtilâf edilmiş; fakat bedel giden kimse gelecek seneye kadar orada (Mekke'de) durup gelecek sene kenâdisi için hacc yapar veya memleketine dönünce gelecek sene fakîr dahî olsa gitmesi lâzûmdir, denilmiş ve insanlar bundan gâfillerdir, diyerek dikkat çekilmiştir.

(Dâmad ve İbni Âbidin)

îçin - sahîh kavle göre - vâki' olur. **Bazısı**, «Ölü için Hac yerine geçmez, onun için sevâb olur,» demiştir. Sahîh olan kavîl birincisidir. Çünkü eserler (hadîsler) ona delâlet etmektedir. Bundan dolayı, Haccın âmîri olan kimse için niyet edilmesi ve Hacci edâ eden kimsenin telbiyede onu zikretmesi şart kılınmıştır. O kimse :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَرْبَدْتُ لِحْنَ فِي سَرِيرِهِ مَنِّي مِنْ فُلَانٍ

«Allahümmâ innî ürîdûl hacce seyessirhü li vetekabbelhü minnî ve min fûlânîn» «Yâ Rabbi, ben Haccetmek istiyorum. Bunu bana kolay kıl ve bunu benden ve fûlândan kabûl et.» der.

Şâyet Hac ile me'mûr olan kimse, yolda hasta olsa, o memûrun, ölüün yerine Hac edivermesi için malî başkasına vermesi câiz değildir. Ancak eğer mal o memûra verildiği zaman dilediğin gibi yap denilirse, - o memûr gerek hasta olsun ve gerekse olmasın - o zaman câiz olur. Çünkü o memûr mutlak şekilde vekîl olmuştur.

Bir kimse Hac için çıkip yolda ölse ve o mekândan Hac ile vasiyet etse, eğer bir şey açıklamış ise, iş onun açıkladığı şekildedir. Eğer bir şey açıklamamış ise, İmâm A'zam' (Rh.A.) a göre, malının üçtebiri o Hacca yettiğinde o ölü için memleketinden Hac edilir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, onun öldüğü yerden Hac edilir. Bu meseleler, Fâtâvâyı Kâdihân'dandır.

Bir kimse Hac ile vasiyet edip onun için bir adam tetavvuan Hac etse, onun Hacci o vasiyet eden kimse için câiz görülmez. Tecrîd'de de böyle zikredilmiştir.

Bir kimseye iki adam, bizim için Hac ediver, diye emretseler, o kimse de onlar için Hac ediverse, o Hac onlar adına meydana gelmiş olmaz. Bilâkis o Hac memûr için meydana gelmiş olur. Memûr eğer o maldan nafakalanmış ise, o iki âmirin mallarını öder. Çünkü o memûr başkasının nafakasını kendisi için Hacda harcatmıştır. O memûr o Hacci, âmirin ikisinden birisi için yapmaya da kâdir olmaz. Lâkin o Hacci anababasından birisi için yapması câiz olur. Çünkü o memûr ana - babası için Hac etse, hangisi için isterse, o memûr için câiz olur. Çünkü o teberru edicidir. Amelinin sevâbını biri veya ikisi için yapabilir. Evvelki meselede âmirin hükümiyle (kararıyla) iş görür. Bu durumda, âmire muhâlefet etmekle Hac onun kendisi için olmuştur.

Muhsârin edâ ettiği dem (kurbân) âmire âiddir. Âmir ölü olursa o, âmirin malındandır. Çünkü âmir, memûru bu çıkışmaza sokan kimse-

dir. Şu halde çıkmazdan kurtarmak âmire vâcibdir. Kırân ve cinâyet demi Hacceden memûra âiddir. Kırân deminin memûr üzerine olmasının sebebi, şükren vâcib olduğu ve Yüce Allah (C.C.), iki nûsku (ibadeti) bir arada yapmaya muvaffak kıldığı içindir. Bu nimet ise memûra mahsusdur. Çünkü fiilin hakikati memûrdandır. Bu mesele, âmir kıräna izin verdiği vakittedir. Eğer izin verilmemiş ise, memûr muhâlefet etmiş olur. Nafakayı öder. Cinâyet deminin memûr üzerine lâzım gelmesi ise, memûrun cinâyeti işleyici olmasındandır. Şu halde cinâyetin keffâreti de ona âiddir.

Başkası için Hac eden kimse (3), eğer vukûfdan önce cimâ' ederse, nafakayı öder ve gelecek yılda kendi malı ile Hac etmesi gerekir.

Eğer, başkasının yerine Hac eden kimse yolda ölürse veya nafakası çalınırsa, âmirin geri kalan malının üçtebiri ile âmirin bulunduğu yerden (4) Hac ettirir. İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, memûra Hac için ayrılmış verilen malın - eğer bir şey kalmış ise - geri kalanı ile Hac edilir. Eğer geriye bir şey kalmamış ise vasiyet edene (mûsiye) vasiyet edilenin (vasının) kısmeti itibâriyle vasiyet bâtil olur. Çünkü vasiyet eden, eğer hayatında bir miktar mal ta'yin edip kendisine Hac edivirmesi için bir adama verse, vasiyet eden ölüp de malı o nâibi elinde helâk olsa, vasiyet edenin malından o helâk olan maldan başkası alınmaz. Yine, vasî (yâni vasiyeti yerine getiren kimse), ölüünün malından ayırip verse, yine hüküm zikredilen gibidir. Çünkü vasî, müsînin (vasiyet edenin) yerine geçer. İmâm Ebû Yûsuf' (Rh.A.) a göre, ilk üçtebirden geri kalan mal ile Hac edilir. Çünkü vasiyetin geçerli olmasının yeri üçtebir (sülüs) dir. Ondan geriye ne kadar kalırsa yerine getirilir. İmâm A'zam (Rh.A.) için buna sebeb şudur : Şüphesiz vasının takımı ve malı ayırması sahîh olmaz. Ancak vasiyet edenin ta'yin ettiği şekle göre teslim etmek sûretiyle sahîh olur. Halbuki o, burada o şekilde tes-

(3) Bu mevzuda Şeyhul İmâm Ebû Bekr b. el-Fazl' (Rh.A.) a sorulduğunda : «Bu mes'ele Allah' (C.C.) in dilemesine bağlıdır, demiştir. Nitekim, İmâm Muhammed (Rh.A.) başkası yerine hacca gidecek olan kimsenin bir kere hacc etmiş kimse olması ge.ekir» demiştir. *Fetâvâ-yı Kadîhân'da* da böyle geçer.

Bu husûsda, hacc edecek kimsenin önceden bir kere hacc etmesi gereğine dair Mesâbihîn «Menâsiki hacc» bölümünde ve sair hadîs kitaplarında *hadîs-i hasen* mevcuttur.

Hacc vasiyetleriyle ilgili geniş malumat Înşâ Allah bu kitabın (*Vasiyyetler kitabı*) bölümünde gelecektir.

(4) Hacca bedel gönderilecek kimse, gönderenin kendi beldesinden hareket edecektir. Onun kendi beldesinin adamlarından olması şart değildir. Başka beldeden olan kimse de bedel tutulup vasiyet edenin kendi beldesinden gönderilebilir. Vasiyyet etmeden ölen kimse için vereseleri mümkün olan yerden Hacca bedel tutsalar ve hacc ettirseler câizdir. Ancak, az bir para vasiyet ederse, yeteceği yerden bedel gönderilir. (Behce)

lîm de etmemiştir. Çünkü o mal zâyi' olmuştur. Bu durumda, ölüünün vasıyeti, geri kalanın üçtebirinden yerine getirilir.

Hac, memûrun öldüğü yerden değil, âmirin bulunduğu yerden yapılır. İmameyn' (Rh.Aleyhimâ) in sözü ise, memûrun öldüğü yerendir. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) in sözünün sebebi istihsândır. Şüphesiz o memûrun yolculuğu, Yüce Allah' (C.C.) in :

وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ

«Evinden, Allah'a ve Peygamberine hicret ederek çıkan kimse...» (5) kavli şerîfinden dolayı bâtil olmamıştır.

Resûlüllah (S.A.V.) :

مَنْ مَاتَ فِي طَرَقٍ أَنْجَحَ كِبْلَةً حَجَّةً مَبْرُورَةً

«Her kim Hac yolunda ölüse, onun için her yıl makbûl bir Hac yazılır.» buyurmuştur.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in sözünün şekli kıyâstır. Şüphesiz yolculukdan mevcûd olan miktâr dünya ahkâmi hakkında bâtil olmuştur. Zira, Resûlüllah (S.A.V.) :

إِذَا مَاتَ أَبْنُ آدَمَ اِنْقَطَعَ عَلَيْهِ

«Âdemoğlu öldüğü zaman ameli kesilir.» (*) buyurmuştur.

Vasîyeti yerine getirmek dünyâ ahkâmindandır. Şu halde, vasîyet mûsînin vatanından bâki kalmıştır. O vasîyet de sanki vatanından çıkmaktır. Halbuki vatanından çıkış mevcûd değildir.

Hedy, Harem'e hediye edilen şeydir ki, o, Harem'de Allah' (C.C.) a yaklaşma (tekarrüb) hâsîl etmek için, deveden, sığırdan ve davardan olur. Bu hedyin Arâfât'a gitmesi vâcib değildir. Bir kavle göre : «Mak-sâd, Kılâde takmak gibi i'lâmdir.»

Hedyde ancak, udhiyyede câiz olan câizdir. Udhiyyenin açıklaması

(5) Bk. Nisâ sâresi (4), âyet : 100.

(*) Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî.

yakında gelecektir. Koyun her şeyde câizdir. Ancak farz olan tavâfi, cünub olduğu halde tavâf ederse ve yine vukûfdan sonra cimâ' ederse, bu ikisi için koyun câiz olmaz, bedene câiz olur.

Hedyden yemek câizdir. Hattâ müstehabdır. Ancak tetavvu', mut'a ve kırân için olan hedyden câizdir. Çünkü o nûsk demidir. Şu halde, udhiyye yerinde oldukları için bunlardan yemek câiz olur. Diğer hedyler bunların aksinedir. Çünkü diğer hedyler keffâret demleridir. Cinâyet için cezâ olarak meşrudurlar. Yenirse, onlardan faydalananmanın menedilmesi ile alâkalı olur. Şiddetle menedildiği için yenmez. Şüphesiz Nebî-i Ekrem'den (S.A.V.), onların yenmesini nehyettiğine dâir sahîh haber (hadîs) vârid olmuştur.

Düzen ikisinin yani mut'a ile kırânın hedyi nahr gününde boğazlanır. Yani boğazlayıcılarına nahr günü teavyün eder. Mut'a ve kırân dan başka hedyler onun dileği vakitte boğazlanır. Hedylerin hepsi için Harem-i Şerîfi ta'yin gereklidir. Harem'in fakîrine sadaka edilmesi için ta'yin gerekmektedir.

Vikâye'de : «*Nahr gününün ta'yini son ikisinin boğazlanması için- dir. İkisinden başkası o ne vakit dilerse boğazlanır. Çünkü Harem hepsi için ta'yin edilmiştir. Harem'in fakîrine sadaka için değildir.*» de- nilmiştir.

Ben derim ki : «*İkisinden başkası ne vakit dilerse boğazlanır.*» sözünün kendinden öncesine bağlanması tekellüfe ve i'tisâfa yâni yoldan çıkmaya muhtaçtır. Nitekim bu husus ehl-i ma'rifet ve ehl-i insâfa gizli değildir. Burada seçilmiş olan ibâre daha özlündür ve maksûdu ondan daha iyi gösterir.

Hedy, çulu ve yuları ile tasadduk edilir. Kasabın ücreti hedyin etinden verilmez; zarûret olmadıkça hedyin üzerine binilmez ve sütü de sağlanmaz. Soğuk su serperek memelerinin sütünün kesilmesine ca- lışılır.

Yolda ölen, ya da ayağı sakat veya a'mâ olmak gibi büyük bir ku- sur (ayb) ile kusurlanan hedyin vâcib olanında, ölen başkası ile de-ğiş- tirilir. Büyük kusur (ayb) ile kusurlanmış olanı o, dileği gibi yapar. Hedyin nâfile olanında, ölmüş olsun, kusurlanmış olsun, sâhibine bir şey gerekmekz. Nâfile olan bedene yolda ölmeye yakın olursa kurbân edilir ve kılâdesi kanı ile boyanır.

Yine, ancak fakîr yesin diye hörgüçünün bir yüzüne kanı sürüller. Bunun faydası, hedy olduğu bilinip fakirlerin yemesi içindir.

Bir grub bir günde vakfe yapsa diğer grub da, onlar vakfeye vukûf

gününden sonra durdular, yâni vukûf gününde durmadılar, diye şehâdet etse, onların şehâdetleri kabûl edilmez. Eğer vakfeye vaktinden önce durdular, diye şehâdet ederlerse, şâyet tedârik mümkün olursa, şehâdetleri kabûl edilir. Yâni Hacılar bir günde vakfeye dursa, bir topluluk da onların vakfe gününden sonra durduklarına şehâdet etse, şehâdetleri makbûl olmaz ve Hacıların Hacları istihsânen câiz görülür. Kiyâs ise câiz görmemeyi gerektirir. Çünkü Hac zaman ve mekâna mahsûs bir ibâdet olarak bilinmiştir. Bu durumda, zamansız ve mekânsız ibâdet olmaz. Nitekim onlar vakfeye tervîye gününde durmuş gibi veya Arafât'dan başka yerde durmuş gibi olmuşlardır.

İstihsânın sebebi şudur : Şüphesiz bu topluluğun şehâdetleri olumsuzdur. Çünkü onların maksatları Hacıların Haclarının olmadığını söylemektedir. Yine hatâdan sakınmak mümkün olmayıp tedârik zor olduğu ve iâde ile emrde güçlük görüldüğü için onların şehâdetleri makbûl olmaz. Bu durumda, şüphe zamânında şehâdetlerinin olumsuz (nefy) olmasıyla yetinilmesi vâcib olmuştur.

Tervîye gününde onların vukuflarına şehâdetleri zikredilenin aksinedir.

Nahr günlerinin ikinci gününde cemre-i vustâ (orta cemre) ve cemre-i sâlide (üçüncü cemre) yi atsa ve cemre-i ulâ (birinci cemre) yi terk etse, bu durumda eğer tamâmlamayı kasd edip ancak birinciyi taşlasa, tertipsiz de olsa, bütün hâsil olması için câiz olmuştur. Çünkü tertib şart değildir. O, sünnet olan tertibi gözeterek hepsini sıra ile atarsa, güzeldir.

Bir kimse, farz tavâfi edâ edinceye kadar yaya Hac etmeyi adasa, yâni kendi üzerine yaya Hac etmeyi vâcib kilsa, yaya Hac eder ve zi-yâret tavâfini edâ edinceye kadar binici olmaz.

Hacılardan biri bir câriye satın alsa, o câriye efendisinin izni ile ihrâma girer. Hattâ efendisinden izinsiz ihrâma girse, ihrâma girmiş olmaz. Satın alan kimsenin, saç kesmek veya tırnak kesmekle câriyeyi ihrâmından çıkartıp onunla cimâ' etmesi câizdir. Böyle yapmak, Hac işine saygı için cimâ yapıp da ihrâmdan çıkartmakdan daha uygundur.

كِتَابُ الْأَضْحِيَةِ

UDHİYYE BÖLÜMÜ

(KURBÂN BAHSİ)

Bu bölümün «Kitâb'ul-Hacc» ile ilgisi, Udhîyyenin Hac günlerinde vâki olmasındandır.

Udhîyye, kuşluk vaktinde kesilen hayvanın ismidir. «Efâî!» vezinde «Edâhî» şeklinde çoğullanır. Kelime, (أَضْحَى يَضْحِي) (Adhâ yudhî) dendir. Bir kimse kuşluk vaktine girdiği zaman böyle denir. Nahr günlerinde boğazlanan şey «udhiyye» diye adlandırılır. Çünkü nahr günlerinde boğazlanan şey, kuşluk vaktinde boğazlanır. Bundan dolayı vaktin adı ile adlandırılmıştır.

Şeriatta, udhiyye; belli yaşı ile, belli günde, tekarrüb (ibâdet) niyetiyle, şartları ve sebepleri bulunursa vaktinde boğazlanan (kesilen) hayvandır.

Şartları : İslâm, ikâmet ve sadaka-ı fitranın vucûbunun tealluk ettiği zenginliktir. Sebebi, vakittir. O da Nahr günleridir.

Rüknü; boğazlanması câiz olan şeyi boğazlamaktır.

Udhîyye; bir ferdden bir koyundur. Bir kişi için bir koyundan daha azı câiz olmaz. Yine bir kişiden yedi kişiye kadar bir deve veya bir sığırıdır. Nitekim bu husus daha önce geçmiştir.

Kiyâs, bedenenin hepsinin ancak bir kişiden câiz olması hususundadır. Çünkü kan akıtmak bir tek kurbet (ibâdet) tir. Bir tek kurbet ise bölünme kabûl etmez. Ancak biz, kiyâsı eser (yâni Sahâbenin sözü) ile terk ettik. Bu eser, Hz. Câbir' (R.A.) den mervîdir ki : Hz. Câbir

(R.A.) ; «Resûlüllah (S.A.V.) ile beraber bir sığırı yedi kişi, bir deveyi de yedi kişi için boğazladık.» (1) demiştir.

Koyun hakkında nass bulunmadığı için kiyâsin aslı üzere kalmıştır. Sığır veya deve, altı veya beş veya üç kişiden câiz olur. Bunu İmâm Muhammed (Rh.A.) «A s l» (2) adlı kitâbda zikretmiştir.

Yedi kişiden olması, o yedi kişinin birisi için yedide birden daha az olmazsadır. Hattâ bir adam ölüp bir oğlu, bir karı ve bir de sığır bıraksa, oğlu ile karısı o sığırı udhiyye (kurbân) etseler, kurbet vasfibazısında yok olduğu ve bu fiilin kurbet olmasında bölünme bulunduğu için, oğlunun payında câiz olmaz. (3) **Kâfî**'de de böyle zikredilmiştir.

Bir kimsenin udhiyye (yani kurbân) için satın aldığı bedenede altı kişiyi kendisine ortak etmesi istihsânen sahîhdır. Kiyâs bakımından ise câiz değildir. Bu İmâm Züfer' (Rh.A.) in sözüdür. Çünkü ona göre, bedene'yi satın alan kimse onu kurbet için hazırlamıştır. Bu durumda onun satılması câiz değildir.

İstihsânın sebebi ise şudur : Şüphesiz o kimse bir semiz sığır bulmuş, satm alırken ortak bulamamıştır. Şu halde hâcet, ortaklığa mecbûr etmiştir.

Rûcû sûretinden ve hilâfdan daha uzak olması için Kurbette ortaklığın satın almadan önce olması mendûbdur.

Ortaklaşa olan udhiyyenin eti, ölçü ile taksîm edilir. Tartısız ve ölçüsüz, yalnız tahminle taksîm edilmez. Ancak eğer taksîm edilen parça ile beraber, paçalarından veya derisinden eklenir; yâni bir tarafda etinden ve paçalarından bulunur ve diğer tarafda etinden ve derisinden bulunursa, bu takdirde cinsi cinsin hilâfinâ şekilde sarf etmek (saymak) câiz olur.

Udhiyye vâcibdir. Cevâmi'de Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan : «Udhiyye sünnettir» diye rivâyet edilmiştir. Bu Şâfiî' (Rh.A.) nin de sözüdür. Tahâvî (Rh.A.) zikretmiştir ki : «Udhiyye; İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) ve İmâm Muhammed' (Rh.A.) in kavline göre, sünnet-i müekkededir. Vâcib olmasının delfili; Resûlüllah' (S.A.V.) in :

مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَا يُضْعِفْهُ وَلَمْ يَقْرَبْهُ مُصَدَّداً

(1) Müslim, Kitabülhacc

(2) Kitabın ismi «El Aşl fil fürû» dur.

(3) Nitekim, kadın da böyledir. Onun da nasibi sekizde bir olup yedide birden az olduğu için, Onun nasibinde de câiz değildir.

«Bir kimsenin hâli vakti yerinde olurda kurbân kesmezse sakın bizim namazgâhimiza yaklaşmasın.» (4) kavli şerîfidir. Bu hadisi, İmâm Ahmed (Rh.A.) ile İbn Mâce (Rh.A.) rivâyet etmişlerdir. Bunun gibi vade (tehdid) ancak vâcibi terk eden lâyık olur..

Udhîyye : Hür kimse üzerine vâcibdir. Çünkü udhiyye mâli bir kurbettir (ibâdettir). Mâli ibâdet ise, ancak mülk ile hâsil olur. Mâlik de hür olandır.

Hür Müslümana vâcibdir. Çünkü kurbet ancak Müslümananda tasavvur edilir.

Mukîm olan hür Müslümana vâcibdir. Çünkü udhiyyenin edâsı müsâfir (seferî) e meşakkat sayılan sebeblere mahsustur. O sebepler vaktin geçmesi ile yok olur. Bu durumda, müsâfir üzerinden güçlüğü kaldırmak için o, Cuma Namazı gibi, vâcib değildir.

Fîtra zenginliği (maddî imkânı) kadar zenginliği bulunan hür ve mukîm Müslüman üzerine vâcibdir. Çünkü ibâdet ancak gücü yetene vâcib olur. Gücü yeten ise zengin kimsedir. Zenginliğin miktarı, üzerine sadaka-ı fitra vâcib olacak kadardır.

Müslümanın kendi şahsı için vâcibdir. Çocuğu için vâcib değildir. Yâni küçük çocukları için kendi üzerine udhiyye vâcib olmaz. Çünkü udhiyye sîrf ibâdettir. İbâdetlerde asl olan bir kimse üzerine başkası sebebiyle vâcib olmamaktır. Sadaka-ı fitra bunun aksinedir. Çünkü onda meûnet (5) ma'nâsı vardır. Onda sebeb, bir baştır ki o basın meûnetini görüp üzerine velî olmaktadır. Bu ma'nâ ise, çocuk hakkında gerçekleşmiş olur. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan İmâm Hasan (Rh.A.) rivâyet ederki; udhiyye, baba üzerine küçük çocuğu için vâcibdir. Çünkü o küçük çocuk bir bakıma âdetâ kendi nefsidir. (Yâni, bizzat kendi ma'nâsında mevcûddur.) Ancak, eğer o çocuğun malî varsa, onun malîndan kendisi için babası udhiyye (kurbânı) kesiverir. Veya o çocuğun, babasından sonra onun vasîsi kurbânını kesiverir. O kurbândan çocuk da yer. Yedikden sonra geri kalanını, babası ev âleti ve benzeri şeylerden aynen faydalanailek şeylerle değiştirir. **Hidâye'de denilmiştir ki :** «Babası, çocuğun malîndan kurbân keser. Mümkün olduğu kadarını yeyip, geri kalanını aynıyle faydalanaçağı şey için satar.»

Kâfi'de şöyle denmiştir : Esah olan kavl şudur ki : O çocuk için ud-

(4) İbn-i Mâce, Ahmed b. Hanbel, Hâkim (sahîh addetmiştir).

(5) Meûnet : Bir insan için ölmeyecek kadar olan azîz (rîzk).

hiyye vâcib değildir. Babasının da, çocuğun malından udhiyye kesivermesi gerekmez.

Udhiyye, şehirde Bayram Namazından önce boğazlanmaz. Şehirden başka yerde, nahr günü fecrinin tulûundan üçüncü gününün gurûbuna kadar boğazlanır. Çünkü udhiyyenin başlangıç vakti, şehirli hakkında Bayram Namazından sonra ve şehirliden başkası hakkında fecrin tulûundan sonradır. Son vaktin nahr günlerinin üçüncü gününün güneş batışından önceki vakte varıncaya kadardır. Fakirlik ve zenginlik için, doğum ve ölüm için vaktin sonuna itibâr edilir. Çünkü nahrin başında zengin olup sonunda fakirlik isabet ederse, o kimsenin üzerine udhiyye vâcib olmaz. Aksi durumda olan için vâcib olur. Eğer çocuk son günde doğarsa, udhiyye vâcib olur. Yâni babası, udhiyye (kurbâni) kesiverir. Eğer son günde ölse, vâcib olmaz.

Udhiyyeyi geceleyin boğazlamak mekrûhtur. Her ne kadar câiz ise de, gecenin karanlığında yanlışlık vukûu ihtimâli olduğu için mekrûh olmuştur.

Bir kimse udhiyyeyi terk edip günlerini de geçirirse - ma'lumdur ki nahr günleri üç gündür, teşrik günleri de böylece üç gündür. Hepsi dört günde geçer. Başlangıcı nahr günüdür, sonu da teşrikdir. Ortada kalan iki gün nahr ve teşriktir. Bu günlerde udhiyyesini edâ etmek, udhiyyenin parasını tasadduk etmektenefdaldır. Çünkü udhiyye vâcib veya sünnet olur. Tasadduk ise sâdece tatavvu'dur. - Bu durumda o udhiyyenin kendisini diri olarak tasadduk eder.

Muayyen nezr yapan kimse de nahr günleri geçikden sonra nezr edilmiş olan şeyin kendisini tasadduk eder. Yâni bir kimsenin mülkünde mevcûd bir koyunu olup da Allah (C.C.) için bu koyunu udhiyye (kurbâni) edeyim diye nezr etse, nahr günleri geçip gittikden sonra artık o koyunu diri olduğu halde tasadduk eder.

Yine birinci mesele gibi, bir fakîr udhiyye için bir koyun satın alsa, kurbân kesme günleri geçikden sonra o, satın aldığı o udhiyyenin kendisini diri olduğu halde tasadduk eder. Çünkü bizim mezhebimizde fakîrin kurbân kesmek niyeti ile satın aldığı udhiyyenin edâsı vâcibdir. Zengin olan kimse, gerek satın alsın ve gerekse kendi mülkünde mevcûd olsun, vakti geçmiş udhiyyenin kıymetini tasadduk eder. Yâni eğer zengin ise, gerek satın alsın ve gerek satın alınmasın, udhiyyenin kıymetini tasadduk eder. Çünkü udhiyye zengin için vâcibdir. Şu halde, şâyet kurbân kesme zamanı geçse, uhdesinden çıkarmak için onun üzerine tasadduk vâcib olur. Cuma Namazı gibi ki, onun vaktinin geçmesinden sonra Ögle Namazı kazâ edilir. Ya da oruc gibi ki aczden sonra fidye vâcib olur.

Kurbân, altı aylık kuyruklu koyundan sahîh olur. Kuyruğu olan koyuna (Da'n) derler. Altı aylık koyuna ise (Ceza) derler.

Deveden, sığirdan ve koyundan da seniyy ve seniyy'den ziyâde olan sahîh olur. Seniyy, deveden beş yaşında olandır. Sığirdan iki yaşında olandır. Koyundan ise bir yaşında olandır. Sözün kısası, seniyy ve seniyy'den ziyâde olanların hepsinden udhiyye (kurbâni) câizdir. Ancak, da'n yâni tokludan (gösterişli olup) altı aylık olanı kurbân etmek, Resûl-i Ekrem' (S.A.V.) in şu kavli şerifinden dolayı kifâyet eder :

ضَحْوَا بِالثَّنَكِيَا إِلَّا أَنْ يَعْسُرَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْبَحْ الْجَنَّعَ
مِنَ الصَّانِ

«Siz senâyâ ile kurbân kesin, ancak sizden biriniz fakir olursa, tokludan altı aylığını (6) boğazlasın.»

KURBÂNA MÂNÎ OLAN VEYA OLMIYAN HALLER :

Boynuzu olmayan hayvandan, hadim (igdiş) olandan, dişisi deli olandan, kurbân sahîh olur. Kör ve bir gözlü olandan sahîh olmaz. Zayıf olup kemiğinde iliği olmayandan da sahîh olmaz. Topal olup kesileceği yere kadar yürüyemiyenden de kurbân sahîh olmaz. Ön veya arka ayağı kesilmiş olan; kulağından veya kuyruğundan; gözünden veya kuyruğunun yağınıñ üçtebirinden çoğu gitmiş olursa da sahîh olmaz. Bu husûsta, «Üçtebir», «Dörttebir» diyenler de vardır. İmâmeyn' (Rh.Aleyhimâ) e göre, yarısından çoğu kalırsa câizdir.

KURBÂNA ORTAK OLANLAR HAKKINDA MESELELER :

Udhiyye (kurbâni) için bir sığır satın alan yedi kişiden biri ölse, o ölenin vârisleri geri kalan altı kişiye, onun ve sizin için boğazlayın deseler, udhiyye sahîh olur. Kiyâsa göre ise, sahîh olmaması gerekiirdi. Çünkü o, itlâf ederek teberru'dur, başkasından câiz olmaz. Bu, aynen ölüden i'tâk (azâd etme) in câiz olmaması gibidir. İstihâsanın sebebi ise şudur : Şüphesiz kurbet tasadduk gibi bazan ölüden vâki olur. İ'tâk bunun aksinedir. Çünkü onda ölü üzerine velâyeti ilzâm vardır. Bu şekilde, söylendiği gibi yedi kişiden, hepsinin gayesi kurbân olmak şartı ile, yönleri çeşitli olsa da câiz olur. Bir sığının udhiyyeden,

(6) Ceza': Udhiyyenin câiz olduğu altı aylık veya dokuz aylık koyundur.

(Abterî)

mut'adan ve kırândan câiz olduğu gibi onların yönleri aynı iken gaye ki kurbândır - bir olduğundan bize göre câiz olur.

Eğer yedi kişinin biri kâfir olursa veya o ete ortak olursa sahîh olmaz. Çünkü kâfir kurbâna ehil değildir. Ve böylece ete ortak olma (kasd) da kurbete aykırıdır.

Udhîyye (kurbâni)ının etinden, kurbân kesen kimse nin yemesi ve kendinden başka zengin ve fakir kimselere yedirmesi câizdir. Dilediği kimselere hibe eder. Yasaklandığı için kasabın ücretini kurbândan vermez. Kurbânın üçtebiri miktârını tasadduk etmek mendûbdur. Çünkü bu husûsta üç yön vardır : Yemek, zahire (yâni depo etmek) ve yedirmektir. Çoluk çocuğu çok olan kimse nin âilesi için genişlik olması kasdiyle tasadduku terk etmesi mendûbdur.

Eğer bir kimse hayvanı güzel şekilde boğazlamaya kådir ise onu kendi eli ile boğazlaması daha iyidir. Eğer güzel boğazlamaya kådir değil ise başkasına emreder (kestirir).

Kitâbî olan kâfirin boğazlaması mekrûhtur. Çünkü udhiyye kurbet (ibâdet) tir. Kitâbî ise kurbetin ehli değildir. Eğer kitâbiye emredip de kitâbî onun emri ile boğazlarsa câizdir. Çünkü kitâbî boğazlama ehlindendir. Kurbet onun inâbetiyle (yâni kendi yerine geçirmesiyle) ve niyetiyle hâsîl olur. Fakat Mecûsi, kitâbinin aksinedir. Çünkü Mecûsi boğazlama ehli değildir.

Kurbânın derisi de tasadduk edilir. Ya da etmezse derisini dağarcık ve mest gibi âlet yapar. Veya kendisi ile faydalanan devamlı kalaçak bir şey ile değiştirebilir. Yiyecek gibi, tükenen şey ile değiştiremez. Zira, tükenenek şey kurbete uymaz. Şu halde eti ve deriyi tükenenek, kendisi ile faydalanaçak şey ile satarsa, o şeyin parasını tasadduk eder.

İki kişiden biri yanlışlık ile diğerinin koyununu boğazlasalar, istihsânen, boğazlamaları cezâsız (tazminsiz) sahîh olur. Kiyâs ise sahîh olmamayı ve birbirlerine değerini ödemeyi gerektirir. Çünkü her biri emirsiz (müsadesiz) başkasının koyununu boğazlamıştır. İstihsânin sebebi şudur : Şüphesiz o koyun boğazlanmak için ta'yîn edilmiştir. Hattâ o koyun udhiyye için ta'yîn edildiğinden o kimselerin üzerine nahr günlerinde aynıyle onu kurbân etmeleri vâcibdir. Böylece, mâlik boğazlamak için her ehl olandan yardım isteyerek, delâleten ona izin vermiş sayılır. Çünkü udhiyye (kurbâni)ının vakti bu günlerin geçme siyle çıkar. Bir engelden dolayı yerine getirmekten âciz olması da muh temeldir. Öyleyse, şâyet iki kişi yanlışlık etseler her biri, kesilip yüzül-

müş udhiyyelerini alırlar ve onlardan biri diğerine bir şey ödemez. Çünkü her biri yaptığı işte arkadaşının delâleten vekiliidir.

Eğer o iki kişi hatâlarını, kurbândan yedikden sonra anlasalar, her biri arkadaşına hakkını helâl eder. Eğer birbirlerine râzı olmazlar ise, her biri arkadaşına koyunun etinin kıymetini ödeyip o kıymeti tasadduk ederler. Çünkü bu tasadduk etin bedelidir.

Udhîyye (kurbânı) gasb edilen koyundan da sahîh olur. Emânet bırakılan koyun ile sahîh olmaz. Gâsîb, gasbettigi koyunu öder. Gasbedilende sahîh olmanın ve emânet edilende sahîh olmamasının sebebi şudur : Şüphesiz gasbda mûlk, gasb vaktinden itibaren sâbit olur. Emânette ise, o, başkasının mülkünde boğazladığından gâsîb olur. **Hidâye, Kâfi ve diğer muteber kitaplarda böyle zikredilmiştir.**

Sadr'uş-Şerîa (Rh.A.) : O, yatırmak ve ayağını bağlamak gibi boğazlamanın mukaddemâtı (öncesi yapılan fiiller) ile gâsîb olur. Bu durumda o, boğazlamadan önce gâsîb olur» demiştir.

Ben derim ki : Gasbin hakîkatı - nitekim yerinde anlatılmıştır - haklı olan elin (mâlikiyetin) yok edilmesi ve haksız olan elin isbâti (varlığı) dır. Yatırıp ayaklarını bağlamanın gâyesi haksız elin (mâlikiyetin) isbâtıdır. Halbuki bununla haklı olan elin izâlesi sâbit olmaz. Haklı elin izâlesi (yok edilmesi) ancak boğazlamak ile hâsıl olur. Nitekim Cumhûr-u Fukahâ bunu kabûl etmişlerdir.

كِتَابُ الْذَّبَاح

BOĞAZLANAN HAYVÂNLAR BÖLÜMÜ

Zebâih, zebîha'nın çoğuludur. Zebîha, boğazlanmaya elverişli olan hayvandır. Bu durumda, balık ve çekirge bundan hârichtir. Çünkü onlar boğazlanmaya elverişli değildir. Öyleyse, ikisi de boğazlanmaksızın helâl olur. Buna mütereddiye ve natîha yâni yüksek yerden düşen, diğer hayvanın fiili ile ölmüş olan ve bunların benzeri dâhildir. Şu halde, boğazlama bulunmadığı için bunlar helâl olmaz.

Boğazlamak, yenmeye elverişli olan hayvanı helâl kılar. Çünkü Yüce Allah (C.C.); (الْأَمَانَةُ) «Ancak boğazladıklarınız müstesnâ» (1) buyurmuştur. Çünkü boğazlamak, temiz olan eti pis olan kandan ayırdığı için helâl olur. Yine boğazlamak, aynı (zâtı) pis olmayanı da temiz kılar. Şu halde, boğazlamak helâl olmayı ifâde ettiği gibi, yemesi câiz olanın ve câiz olmayanın temizlenmesini de ifâde eder. Çünkü o, pis kanı temiz etten ayırmayı ifâde eder.

Boğazlamak da iki çeşittir. Birisi zarûridir. Diğerî ihtiyâridir. Boğazlamanın zarûri olanı, bir uzvu yaralamaktır. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Ihtiyâri olan boğazlama, boğazdan kesmedir. Bu boğaz, gerdan ile çene arasındadır. Gerdan (lebbe), göğüsde gerdanlık yeridir. Lihyeyn ise çenedir.

Şayet boğazlama, boğazın yukarısında olan düğümden yukarıda olursa da olur. «Düğünum üstünde yâni yukarısında boğazlama olmaz» diyen de vardır. Câmiu's-Sağîr'de, «Boğazdan kesmekde mahzûr yoktur.

(1) Bk. Mâide Sûresi (5); Ayet : 3.

«Allah'ın size öğrettiği, av edeblerinden öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların sizin için tutuverdiklerinden de yiin...» (1)

Zira Resûlüllâh (S.A.V.) de Sa'lebe' (R.A.) ye şöyle buyurmuştur :

وَمَا صِدْتَ بِكُلِّ الْمُعْلَمَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُّ
وَمَا صِدْتَ بِكُلِّ الْغَيْرِ الْمُعْلَمَ فَأَذْكَرْتَ ذَكَارَهُ فَكُلُّ

«Üzerine Allah ismini zikrederek tâlim görmüş köpeginle avladığın avın etini ye! Tâlim görmemiş köpeginle avladığın avi (diri iken) yetişip Besmele ile boğazlarsan onu da ye!» (2)

Bu hadîs-i şerîfi Buhârî ve Müslim rivâyet etmişlerdir.

Bu husûslardan ikincisi : Diş veya tırnak sâhibi bir hayvanın avın bir yerini yaralamasıdır. Bu zâhir rivâyettir. Hattâ köpek avi boğup yaralamazsa o av yenmez. İmâm A'zam' (Rh.A.) dan ve Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan; yaralamanın şart olduğu rivâyet edilmiştir.

Üçüncüsü : Diş veya tırnak sâhibi hayvanı bir Müslümanın ya da kitâbinin göndermesidir. Yâni milleti (dini), da'vâ ve itikâd yönünden tevhîd olan Müslüman gibi biri veya da'vâ yönünden tevhîd olup itikâd yönünden olmayan kitâbi gibileri. Yakında bunun «Boğazlanan Hayvanlar Bölümü» nde açıklaması gelecektir. Bu durumda, eğer doğan veya köpek avın ardından, avci onu göndermeden, gidiip avi yakanarak öldürse helâl olmaz.

Dördüncüsü : Besmeleyi söylemektedir. Musannîf buna «mûsemmiyen» sözü ile işaret etmiştir. Yâni kasden Besmeleyi terk edenden başkası olduğu halde demektir. Bunda asıl, Resûlüllâh' (S.A.V.) in Adîyy bin Hâtîm' (R.A.) e söyledişi şu sözdür :

إِذَا أَرْسَلْتَ كُلَّكَ الْمُعْلَمَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُّ
وَإِنْ كَلَّ مِنْهُ فَلَدُّ تَأْكُلُ

(1) Mâide sûresi (5), âyet : 4.

(2) Buhârî, Müslim, Ibn-i Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî.

«Sen tâlim görmüş olan köpeğini gönderdiğin ve üzerine Allah'ın adını andığın zaman o avı ye. Eğer köpek o avdan (az bir şey) yerse sen onu yemeyesin.»

Beşincisi : Avın kaçınıcı ve ürküp korkan olmasıdır. Musannîf bu na, «Eti yenilen vahsi mümteni' (kaçınan) hayvan üzerine göndermek» sözü ile işaret etmiştir.

Altıncısı : Tâlim edilmiş köpeğin avladığının, helâl olmayan köpek ile müsterek olmamasıdır. Meselâ : Muallem olmayan köpek gibi, veya Mecûsinin köpeği gibi, veya ava gönderilmeyen köpek gibi, veya kasden Besmele okunmadan gönderilen köpek gibi.

Yedincisi : Köpeğin gönderilmesinden sonra durmasının uzamamasıdır. Çünkü onun o durması, gönderilmesinden sonra uzarsa, avlamak göndermeye izâfe edilmiş olmaz. Ancak eğer gönderilmiş olan bir pars gizlenmiş olursa olur. Çünkü avlanmakta gizlenmek parsın hilesidir. Bu takdirde durup beklemesi göndermeye muzâf olur.

İmâin Şemsü'l-Eimme es-Serahsî (Rh.A.), şeyhi Şemsü'l-Eimme el-Hulvânî' (Rh.A.) den nakledip demiştir ki : Parsın birtakım güzel huyları (hasletleri) vardır. Her akıllının parsa âit o güzel huyları almaları gereklidir. **Biri şudur :** Pars, avlanırken avı elde edinceye kadar gizlenir. Bu gizlenmek onun hilesidir. Şu halde akıllıya yaraşan, düşmandan gizlenip fırsat kollamaktır. Tâki, kendisini yormadan gâye elde edilsin.

O huyun ikincisi şudur : Pars dövmek ve vurmakla ta'lîm (terbiye) kabul etmez. Ancak onun yanında, köpek avdan yeyip de dövüldüğü zaman o işi öğrenir. Bunun gibi, akıllıya yaraşan, başkasından ibret alıp uyanmaktadır. Nitekim, «Mes'ud kimse, başkasından ibret alan kim-sedir.» denilmiştir.

Üçüncüsü şudur : Pars pis yiyeceği almaz, sâhibinden iyi et ister. Onun gibi, akıllıya yaraşan da pis ve kötüyü almayıp iyiyi almaktır.

Dördüncüsü şudur : Avına üç veya beş kere hamle edip atılır. Eğer avı elde ederse eder, edemezse bırakır ve âdetâ başkasının işi için ben kendimi ölüme atmam, der. Her akıllı kişiye yaraşan bu huylar ile âmil olmaktadır.

Ta'lîm edilmiş köpek üç defa avın etini yemeyi terk etmesiyle, doğan da çağrıldığı zaman geri dönmesiyle bilinir. Bu, İbni Abbâs' (R.A.) dan rivâyet edilmiştir. Bir de, köpeğin bedeni dövmeye tahammül eder; bu durumda, avı yemeyi terk edinceye kadar onu dövmek mümkün olur. Doğanın bedeni dövmeye tahammül etmez; bu durumda, ta'lîme delâlet eden başka bir şey ile yetinilir. Çünkü doğanın yaratılışında

bırakıp kaçmak vardır. Bunun giderilmiş olması, çağrıldığında geri dönmesi ile bilinir. Pars ve benzeri hayvanın ta'lîmi, avı yemeyi terk etmesi ve geri dönmesi ile bilinir. Yâni pars ve benzeri hayvan, dövmeye tahammül edici olup âdetleri avlamak ve kaçmaktadır. Bu bakımından, parsda yemeyi terk edip da'vete icabet şart kılınmıştır. El-İhtiyâr adlı kitâbda böyle zikredilmiştir.

Parsın veya köpeğin yediği avdan yenmez. Zirâ ma'lûmdur ki, onun öğrenmesi avı yemeyi terk etmek iledir. Nitekim, yakında şöyle bir izah gelecektir : Pars şâyet avdan yerse bilinir ki, o terbiye edilmemiştir. Böylece onun avı harâm olur. Doğan bunun aksinedir. Zirâ şu bilinen bir husustur ki, şüphesiz doğanın öğrenmesi avı yemeyi terk etmek ile değildir. Böyle olduğu için de aksi cehline delil olmaz.

Zikredildiği gibi, köpek ve parsın üç kereden sonra yediği avdan ve yine üç kere yemeyi terk edip de yediğinden sonra avladığı avdan, o köpek üç kere avı yemeyi terki öğreninceye kadar yenilmez. Yine terkden sonra yediği avdan önce olan avdan, eğer avcının mülkünde bulunuyorsa, yenilmez. Çünkü kalmayıp tükettiği şeyde, mahalliyet yok olduğu için hürmet zâhir olmaz. Yine, sahrâda olup da elde edilmiş olmayan avda hürmet (harâmlık) ittifâkan sâbittir. Avcının evinde elde edilen (bulunan), İmâm A'zâm' (Rh.A.) a göre harâm olur. İmâmeyn (Rh.Aleyhimâ) ayrı görüştedir.

Sadru's-Şerîa (Rh.A.) demiştir ki : Köpek avı yese ma'lûmdur ki, o köpek terbiye edilmiş köpek değildir. Bu durumda zikredilen yemenen önce onun avladığı şey câhil köpeğin avı gibidir. Öyleyse, avcının mülkünde bulunuyorsa harâm olur.

Silâh atmak sûretyile avlamanın helâl olması için Besmele okumak ve Besmeleyi kasden terk etmemek şart kılınmıştır. Ayrıca, yaralamak da şart kılınmıştır. Çünkü, Resûlüllâh (S.A.V.) Adiyy bin Hâtim' (R.A.) e hitâben :

إِذَا رَمَيْتَ بِسَهْمٍ كَفَّاً ذُكْرُ اسْمِ اللَّهِ عَلَيْهِ فَإِنْ وَجَدَهُ
 قَدْ قُتِلَ فَكُلْ لَا أَنْ تَجْدِهُ قَدْ وَقَعَ فِي مَكَ�نٍ فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي
 أَمْ كَانَ قَتْلَهُ أَوْ سَهْمُكَ

«Sen okunu attığın zaman onun üzerine Allah'ın adını an. Eğer avı ölmüş bulursan o avı ye. Ancak eğer onu su içine düşmüş bulurda,

onu su mu, yoksa senin okun mu öldürdüğünü, ayıramazsan yeme.»
(3) buyurmuştur.

Eğer av, oku yüklenip kaybolursa, avi aramayı bırakıp oturmamak şart kılınmıştır. Yâni bir avcı ava okunu (mermisini - fişegini) attığı zaman onun okunu (mermisini - fişegini) yüklenip avcının gözünden kaybolsa, eğer avcı o ava ölü olduğu halde yetişmiş ve okunu attıktan sonra o avi aramayı bırakıp oturmamış ise, çaba harcadığı için o avın yenmesi helâl olur. Şâyet avi aramak gücünde var iken, oturup ondan sonra aramış ise, harâm olur. Zirâ, Resûlullah (S.A.V.) :

لَعَلَّ هَوَامِ الْأَرْضِ قَتَلَهُ

«Belki o avi yeryüzünün (arzin) hevâmmî (4) öldürmüştür.» buyurmuştur.

Eğer, avi almak için gönderilen kimse veya oku (mermiyi) atanın kendisi o ava, henüz boğazlanmış hayvanın canlılığından daha kuvvetli bir canlılıkda iken yetişmiş ise, boğazlamak sûretiyle helâl olur. Eğer avın canlılığı boğazlanmışın canlılığı (hayâtı) gibi ise, boğazlanması vâcib olmaz. Hatta, boğazlamaksızın câiz olur. Böyle canlılığa itibâr yoktur. Fakat yüksek yerden düşen av veya bir ağaç ile vurulan veya boğulan veya bir diğer hayvanın boynuzu ile vurulan veya kurt karnını yarmış olup da onda hayat eseri olan ve hastalanmış bulunan koyun - ki fetvâ, onda hayat, az da olsa, muteberliği hususundadır - az bir canlılık (hayât) var iken boğazlansalar hepsi helâl olurlar. Çünkü Yüce Allah (C.C.) (﴿لَا مَذْكُومٌ﴾) «...Ancak boğazladıklarınız müstesnâ...» (5) buyurmuştur.

Avcının boğazlamaya gücü var iken, boğazlamayı kasden terk edip av olmuş ise harâm olur. Çünkü avın, boğazlanmış hayvanın canlılığından daha kuvvetli canlılığa sahib olduğu zaman boğazlanması vâcibdir. Şâyet avcı onu boğazlamayıp bırakırsa harâm olur. Eğer avcı boğazlamadan âciz olursa, zâhir rivâyette yine harâm olur. Çünkü acz bu gibi şeyde, harâmi helâl kılmaz. Ancak, «Helâl olur,» diyen de vardır.

(3) Müttefekun aleyh.

(4) İbn-i Ebi Şeybe, Taberânî (Mu'cem).

Hadisi şerîfde geçen hevâmm kelimesi Hâmme'nin çoğuludur.

Hâmme; yılan gibi zehirli olan hayvan demektir. Sinek ve böcek gibi şeylere de hâmme denilir. (Haşerat)

(5) Bk. Mâide Sûresi (5); âyet : 3.

Bu, İmâm A'zam' (Rh.A.) dan ve Ebû Yûsuf' (Rh.A.) dan rivâyet edilmişstir ve aynı zamanda İmâm Şâfiî' (Rh.A.) nin de sözüdür.

Ya da bir Mecûsi köpeğini ava gönderip bir Müslüman da o köpeği teşvik ettiğinde köpek itaat ederse, yâni Müslüman, köpege seslenmek sûretyile tahrîk ve teşvik edip köpek hızlansa, o av harâm olur.

Ya da mi'râz, eni ile vurup öldürürse, o av harâm olur. Mi'râz : Bir yeleksiz (tüysüz) oktur. Bunun Mi'râz diye adlandırılmasının sebebi, atıldığından ava eni ile isâbet etmesidir. Eğer onun ucunda keskinlik olup da onunla isâbet ederse, helâl olur.

Ya da avı, taşdan, topraktan veya başka şeyden yapılmış keskinliği olan ağır bunduka (saçma veya mermi) öldürürse, o av harâm olur. Bunun harâm olması, ağırlığı ile öldürmesi ihtimâlinden dolayıdır. Hattâ bunduka hafif olup onda keskinlik olursa, avın ölmesinin yaralamakla olduğu kesin olduğu için helâl olur.

Ya da avcı ava ok atıp av suya düşerse, avı su öldürmiş olmak ihtimâli olduğu için harâm olur. Nitekim bu, hadîs-i şerîfde zikredilmişstir. Veya av duvar üzerine düşüp veya dağ üzerine düşüp oradan yer üzerine düşerse harâm olur. Çünkü bu durumda o, düşüp yuvarlanarak ölmüş bir avdır. Eğer av önce yer üzerine düşerse, bunu önlemek imkânsız olduğu için yenir. Yine, şâyet duvar üzerine veya dağ üzerine ya da bir kaya üzerine düşüp yuvarlanmazsa yâni düştüğü yerde kalırsa o av yenir. Yine, bir Müslüman, köpeğini ava gönderdiğinde bir Mecûsi o köpege seslenerek tahrîk ve teşvik eder, o Müslüman da o avı alırsa yenir.

Ya da köpeği kimse göndermeyip köpek kendi giderken bir Müslüman o köpege seslenmekle tahrîk ve teşvik eder, Müslüman da avı alırsa, yenmesi helâl olur.

Sözün kısası şudur ki : Şâyet göndermek ile tahrîk bir avda toplanırsa, itibâr göndermeyedir. Eğer gönderme Mecûsîden ve tahrîk Müslümanandan olursa, göndermek Mecûsîden olduğu için, av harâm olur. Eğer gönderme Müslümanandan ve tahrîk Mecûsîden olursa helâl olur. Şâyet gönderme bulunmayıp tahrîk bulunursa; bu durumda tahrîk Müslümanandan ise helâl olur, Mecûsîden ise harâm olur.

Ya da köpek, avcının üzerine gönderdiği avi almayıp başka avi alırsa, köpeğe, avcının ta'yîn ettiğini almayı öğretmek imkânsız olduğu için, o av yenir.

Eğer avcının köpeği bir ava gönderildiği zaman, o avi öldürdükten sonra bir başka avi da öldürürse, avın ikisi de yenir. Nitekim avcı bir

ava bir ok atıp ona isâbet ettikden sonra bir başka ava da isâbet etse, ikisi de yendiği gibi. Yine böylece, eğer köpeği bir çok ava gönderip bir kere Besmele çekse, ne kadar av yakalansa hepsi yenir. İki koyunun boğazlanması bunun aksinedir. Yâni her biri için ayrı ayrı Besmele çekilir.

Yine, ok atılıp bir uzvu koparılan avın kendisi yenir, koparılan uzuv yenmez. Çünkü Resûlullah (S.A.V.) :

مَا أَبْنَى مِنْ حَيٍ فَهُوَ مَيْتٌ

«Canlıdan koparılan uzuv ölüdür.» buyurmuştur.

Yine üçtebir veya üçtebirden daha çoğu kuyruğu ile beraber kesilen av yenilir. Yâni avın; başından tarafı üçtebir ve kuyruğundan tarafı üçteiki olursa veya avın başının yarısı ya da yarısından daha çoğu koparsa veya iki parça olursa, bu şekilde olanların hepsi yenir. Çünkü bu sûrette boğazlanmış olanın hayatı (canlılığının) üstünde bir hayatı da yoktur. Resûlullah' (S.A.V.) in, «Canlıdan koparılan uzuv ölüdür.» kavli şerifi bunu içine almaz. Fakat ücde ikisi avın başı tarafında ve üçtebiri kuyruğu tarafında olur ise böyle olmak, üçteikisinde boğazlanmış olanın hayatı üstünde hayatın imkânından dolayı, zikredilenin aksinedir. Avın başının yarısından daha azı kesilse, mezkûr imkândan dolayı bu, zikredilenin aksidir.

Bir kimse bir ava ok (veya mermi ya da saçma) attığı zaman bir başka kimse de o avı öldürürse, eğer birinci atıcı avı hayyiz-i imtina'dan (kendisini av olmaktan meneder şekilde saklandığı yerden) (6) çıkarmış ise, o av o ilk atan kimsenindir ve ikinci atıcının öldürmesi sebebiyle harâm olur. İkinci atıcı, birincinin atmasıyle yaralanmış olması hâlinde, o avın kıymetini öder. Eğer birinci atıcı hayyiz-i imtinâdan çıkarmamışsa av ikinci atıcınınındır. Çünkü onu ikincisi avlamıştır. O av helâl olur. Zirâ o avın boğazlanması mecbûridir. Nitekim bu husus ileride gelecektir.

Eti yenen ve yenmeyen hayvanın avlanması câizdir. Çünkü eti yemeyen, domuz ve kurt gibi hayvanların avlanması, derisi veya kılı veya yelegi (yelesi) için faydalanan sebebidir; veya onun serrini defetmeye sebebtir. Bunların hepsi meşrûdur. (Ancak domuz ve kurt bizâtihi pis hayvanlardandır.) **Avlamada bizâtihi pis olmayan hayvanın eti temiz**

(6) Hayyiz-i imtinâdan çıkarmak, onu ayaklarıyla kaçıp yâhut kanatlarıyla uçup savuşmaktan alıkoymaktadır.

olur. Çünkü avlamak hükmen boğazlamaktır. Hattâ onu taşıyanın namazı câiz olur. Her ne kadar (bizâtihî pis olmayanların) eti yenilmezse de, o av temiz olduğundan ona pis denilmez. Eti gibi derisi de avlanmakla temiz olur. Hattâ o derinin üzerinde ve içinde namaz kılmak bile câiz olur.

كتاب الصيد

AV BÖLÜMÜ

Musannifin, Av Bölümünü buraya getirmesine sebeb, onu Hacc Bölümünde zikrettiği içindir.

Sayd, lûgat yönünden avlamak ma'nâsındadır. Avlanan şey (masid) in, av (sayd) diye adlandırılmasına sebeb, mef'ûlü masdar ile isimlendirmek içindir. Arablar arasında (ضَرْبُ الْأَمْرِ) (Darbül emiri) yâni «Emîrin dövdüğü kimse» dendiği gibi.

Yırtıcı hayvandan diş (zinâb), kuşlardan mihleb (tırnak) sahibi olanların hepsiyle sayd (avlanmak) helâldir. Mihleb, kuşun tırnağıdır.

Mebsût'ta söyle zikredilmiştir : «zinâb» ve «zîmîhleb» den maksad, diş ve tırnak ile avlanandır. Yoksa, zinâb ve zîmîhleb'in hepsi değildir. Çünkü güvercinin tırnağı ve devenin de dişi vardır. Birincisi, yâni diş sahibi olan, köpek ve pars gibi; ikincisi, yâni tırnak sahibi olan, doğan ve yırtıcı kuşlardan bunların benzeri gibilerdir.

Eti yenen av hayvanlarının yenmesinin câiz olması için bir takım husûslar (umûr) şart kılınmıştır. Eti yenmeyen av hayvanları bunun aksinedir ki, onlardan olan avın câiz olmasında bir şey şart değildir. Yakında bunun açıklaması gelecektir.

Bu hususlardan biri, o dişi ve tırnağı olan hayvanın avlamak şeklini bilmesidir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) şöyle buyurmuştur.

وَمَا عَلِمْتُ مِنْ أَجْوَارِ حُكْلَبِينَ تَعْلَوْهُنَّ مِمَّا عَلِمْتَ كُمَّالَهُ

Hepsi yâni, ortası, yukarısı ve aşağısı birdir,» denmiştir. Bunda asıl olan Resûlüllah' (S.A.V.) in :

الذَّكَاهُ مَا بَيْنَ الْلَّبَدَ وَاللَّحِيَّنِ

«Boğazlama gerdan ile çene arasındadır.» diye buyurduğu kavli şerîfidir. Bu hadisi şerîf, düğümdeñ önce, boğazın yukarısından kesmenin câiz olmasını gerektirir. Çünkü düğümün yukarısı, her ne kadar düğümdeñ önce ise de gerdan ile çenenin arasındadır. Şâyet boğazın düğümü, göğsü tâkib eden tarafda kalırsa, bu boğazlama helâldir, diyen kimse için bu açık delildir. Mebsût'un rivâyeti de ona müsâade eder. Fakat «El-Zâhire» adlı kitâbin «Zebâih» bölümünde; «Boğazlama boğazın üst tarafından olursa helâl olmaz» diye açıklanmıştır. Yine Semerkand bilginlerinin fetvâlarında da «Helâl olmaz; çünkü bu boğazlama, boğazlama yerinden başka yerden boğazlamadır» denmiştir. Halbuki bu, hadis-i şerîfin zâhirine muhâliftir. Nitekim bu, geçen hadisde görülmektedir. Bir de; gerdan ile çenenin arası damarların toplanıp aktığı yerdir. Bundan dolayı, o arada kanın akması en güzel şekilde hâsîl olur. Bu durumda, küllün hükmü müsâvî olmuştur. Gîrtlak' (düğüm) a itibâr yoktur. El-İnâye'de böyle zikredilmiştir.

Hayvanın damarları; hulkûm, merî' ve vedecân'dır. Muğribu'l-Lûğâ'ya göre hulkûm; nefesin geçtiği yerdir (yâni nefes borusudur). Merî; yemeğin geçtiği borudur. El-Hidâye'de hüküm bunun aksinedir. Şöyledi : Hayvanın boğazlanması, hulkûmun yâni nefes borusunu ve merî'in yâni yem borusunu damarlarını ve iki şah damarını kesmektir.

Boğazlama bu dört damardan üç damarı kesmekle helâl olur. Hangi üç olursa olsun çoğu, tamâmi yerine geçirmek bakımından helâl olur.

Evdâc (2) denilen damarları kesip kan akıtan her âlet ile - ki gerek kamış kabuğu olsun ve gerekse keskin taş olsun - kesmek helâl olur. Ancak diş ve tırnak ile, bunlar yerlerinde kâim iken boğazlanırsa, helâl olmaz. Çünkü Resûlüllah (S.A.V.) : (مَا خَلَّا لِظُفْرٍ وَالسَّنَنِ)

(Ma hadehale'z-zufri ves'sinni) «Tırnak ile dışden başka» buyurmuştur. Çünkü bu ikisi ile boğazlamak câhiliyyet devrinde cârî ve Habeş kavmînin âdetleri idi.

Yerlerinden çıkarılmış diş ile veya tırnakla boğazlamak mekrûh-dur. İmâm Şâfiî' (Rh.A.) ye göre, bizim rivâyet ettiğimiz hadis-i şerîf-

(2) Vedec : Boyunda şah damarının iki tarafında olan damardır. Tesniyesine (ikisine) vedecân denilir. Bunların çoğulu evdâc'dır.

den dolayı harâm olur. Biz onu, onların yerlerinde kâim olmalarına hamlederiz. Çünkü Habeş Kavminden sâdir olan budur.

Hayvanı yatırmazdan önce bıçağı keskinletmek mendûbdur. Bıçağı, hayvanı yatırdıktan sonra bilemek mekrûhtur. Çünkü bu husûsta Sahâbe-i Kîrâm'ın kavli vardır. Bu, boğazlanan hayvana yumuşak davranışmak içindir.

Hayvanı ayağından, kesileceği yere çekip sürümek mekrûhtur. Hayvanı ensesinden kesmek de mekrûhtur. Eğer boğazladıkdan sonra diri kalırsa damarları kesilir. Tekrâr boğazlanmakla ölmüş olması sebebiyle helâl ve mekrûh olur. Çünkü bu sûrette gereksiz şekilde hayvana çok acı vermek vardır. Zirâ, o, yaralanıp sonra damarları kesilmiş gibi olmuştur. Eğer damarlarını kesmezden önce canlı değilse, o boğazlanmış hayvan harâm olur. Çünkü o hayvan boğazlanmadan önce ölmüştür.

Nah'da mekrûhtur. Yâni onu murdar ilîge varincaya kadar şiddetle kesmektir. Buna Farsçada «harâm-ı magz» denir.

Hayvanın acısı dinmezden önce derisini yüzmek mekrûhtur. Boğazlayan kimsenin Kîbleye doğru yönelmeyi terk etmesi de mekrûhtur. Fakat boğazlanan hayvan helâl olur.

Boğazlanmış hayvanın helâl olması hususunda, boğazlayanın Mülümân olması ve eğer boğazlanan hayvan av ise, Harem'in dışında olması şart kılınmıştır. Veya boğazlayan kimsenin kitâbî olması şart kılınmıştır. Çünkü kitâbî (3) tevhîd iddia eder. Bunda asl olan, Yüce Allah' (C.C.) in : «Ancak boğazladıklarınız müstesnâ» kavli şerîfidir.

Ve yine (وَطَعَامُ الَّذِنَ أَوْتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّهُمْ)

«...Kendilerine kitap verilmiş olanların yiyeceği sizin için helâldir...» (4) âyet-i kerîmesidir. Bununla kasdedilen, onlar tarafından boğazlanıp yenilen yiyecektir. Çünkü Yüce Allah (C.C.) ehl-i kitâbı anmak sú-

(3) **Kitâbî :** Tevhîd inancını muhafaza ettiği takdirde semâvî kitaplardan birine inanan zûmredir ki, bugün bunlar Hristiyan ve Yahudilerdir. Ehl-i Kitâb tâbiriyle bunlar kasdedilir.

Eğer bunlar Allah' (C.C.) dan başka; bir şeyin veya varlığın ismini zikrederlerse kestikleri hayvan yenmez. Meselâ, Hristiyanlar hayvanı boğazlama esnasında «Bismî-lâhi» yâhut «Allâhû Ekber» demeyip «Bîsmî Rabbînel Mesîh» (Mesîh Rabbîmizün adıyla) deyip de keserlerse, kestikleri bu hayvan yenmez. (Nîmet-i İslâm, (Kitâb-üz Zebâih), Mehmed Zihni)

(4) Bk. Mâide Sûresi (5); âyet : 5.

retiyle ayırmıştır. Balık ve diğerleri gibi, boğazlanmayan yiyeceklerde Kitâbî ve Mecûsî eşittir.

Boğazlayıcı veya avcı, gerek zimmî olsun, gerek harbî olsun; gerek kitâbîden ve kitâbîden başkasından doğmuş olsun, onun avladığı ve boğazladığı helâl olur. Çünkü çocuk, ana - babanın din yönünden hayırlı olanına tâbidir. Kâfi'de de böyle zikredilmiştir.

Boğazlayıcı; zebîhanın (boğazlanan hayvanın) helâl olması için, onun üzerine Allah' (C.C.) in adını anmak gerektigini, boğazlamayı yâni damarların kesilmesini ve bunun benzeri şartları bilmeli ve damaları kesmeye kâdir olup boğazlamayı güzel yapmalıdır. O boğazlayıcı gerek mecnûn olsun ve gerekse çocuk olsun, câizdir. Çünkü mecnûn veya çocuk şâyet Besmele çekmeyi ve boğazlamayı bilirlerse ve kesmeye kâdir olurlarsa, âkil ve bâliğ gibi olurlar. Yine boğazlayıcı gerek kadın olsun, gerek sünnetsiz olsun ve gerekse dilsiz olsun, câizdir.

Putperestin, Mecûsinin ve Mürtedin boğazladığı hayvan harâm olur. Çünkü Mürtedin dini yoktur. Zirâ o üzerinde bulunduğu dini terk etmiştir; geçtiği dinde ise bırakılamaz. Kitâbî bunun aksinedir. Dinden başkasına geçmiş olsa, bizim nazarımızda o, geçtiği o dinin sâlikî kabûl edilir. Boğazlama sırasında onun tâbi olduğu dine itibâr edilir. Hattâ bir Yahûdî ve bir Nasrânî Mecûsî olsalar, onların avladığı ve boğazladığı helâl olmaz. Çünkü bu temelden Mecûsî gibidir. Eğer Mecûsî, Yahûdî veya Nasrânî olsa, onun boğazladığı ve avladığı yenir. Temelden, o Yahûdî veya Nasrânî gibidir. Kâfi'de böyle zikredilmiştir.

Besmeleyi kasden terk eden kimsenin boğazladığı hayvan harâm olur. Eğer unutup terk ederse, boğazladığı helâl olur. İmâm Şâfiî (Rh.A.), iki şekilde de helâl olur, demiştir. İmâm Mâlik (Rh.A.) ise, iki şekilde de harâm olur, demiştir.

Eğer boğazlayan kimse Allah' (C.C.) in adını, başkasını atf ederek zikrederse, harâm olur. (دَعْةُ اللَّهِ دَائِشَ فَادْنَ) ; (آوْفَدَنْ)

(Bismillâhi ve ismi fûlânîn ev fûlânîn yâni «Allah'ın adıyla ve fûlânîn adıyla veya fûlân ile başlarım» demek gibi. Çünkü o, boğazlanan hayvanı Allah' (C.C.) dan başkasının adıyla kesmiştir. Binâenaleyh, bura da Tecrîd (5) mevcûd değildir, tecrîd ise şarttır.

Boğazlayan kimse başkasını Besmeleye atıfsız vasl ederse, mekrûh

(5) **Tecrîd :** Ayırmak, hâlis kılmak; Allah' (C.C.) dan başkasını çıkarmak, kabûl etmemek (Sadece Allah (C.C.) adını zikretmek) tir.

olur, harâm olmaz. (

بِسْمِ اللَّهِ رَحْمَنِ رَحِيمِ

) (Bismillâhi

Muhammedün Resûlüllahi) demek gibi. Çünkü burada atf olmadığı için ortaklık mevcûd değildir. Bu durumda, o boğazlanan hayvan Muhammed (S.A.V.) için olmamıştır. Fakat sûreten yakınlık bulunduğu için mekrûh olup harâm sûretinde tasavvur edilir. Bu zikredilen, boğazlayan kimse şâyet Muhammed (S.A.V.) lâfzını «ötüre» okursadır. Eğer «esire» veya «üstün» ile okursa bu takdirde harâm olur. Gâyet'ul-Beyân'da böyle zikredilmiştir.

Şâyet hayvânı boğazlayan kimse, Besmeleyi çekmeden ve hayvânı yatırmadan önce, mânen ve sûreten başkasını Allah' (C.C.) in adından ayırsa, meselâ duâ etmek gibi, bunda mahzur yoktur. Çünkü rivâyete göre, Resûlüllah (S.A.V.), birini kendisi için, diğerini ümmeti için olmak üzere iki güzel koç boğazlamış ve ikisini de keseceği zaman kibleye doğru yöneltip şöyle buyurmuştur :

وَجَهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا
وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ هٰذِهِ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ
وَمَمْاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ
أُخْرِجْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

(Veccehtü vechiye lillezi fataras'semâvâti val arda hanîfen vemâ ene minel müşrikîne,inne salâtî ve nüsükî ve mahyâye ve memâti lîl-lâhî Rabbil âlemîne, lâ şerîkelehû ve bizâlike ümirtü ve ene evvelül müslimîn)

«Ben yüzümü, gökleri, yeri yaratın (Allah)'a, doğruya (Hak Dîne) yönelik olarak çevirdim. Ben müşriklerden (puta tapanlardan) değilim. (6) Namazım, ibâdetlerim (kurbânım), hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah içindir. O'nun hiç bir ortağı yoktur. Bana böyle emr olundu ve Ben Müslümanların ilkiyim (7)»

Ondan sonra boğazlayıp ve boğazlarken de, (بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ) (Bismillâhi Vallâhu Ekber) demiştir.

(6) Bk. En'am sûresi (6); âyet : 79

(7) Bk. En'am sûresi (6); âyet : 162 - 163.

Yine boğazladıktan sonra (ﷺ مِنْ فُلَانٍ)

(Allahümme takabbel min fülânin) «Ey Allah'ım bunu fülândan kabûl eyle» demekde de mahzur yoktur. Çünkü Nebî' (S.A.V.) in boğazladıkdan sonra :

اللَّهُمَّ تَقْبِلْ هَذِهِ عَنْ أُمَّةٍ مُّحَمَّدٌ مِّنْ شَهِيدَ لَكَ بِالْوَحْدَانِيَّةِ
وَلِيَ بِالْبَلَاغُ

(Allâhümme tekabbel hâzihî an ümmeti Muhammedin mimmen şehide leke bil vahdâniyyeti veliye bil belâğı)

«Ey Allah'ım bunu, Sen'in vahdâniyyetini (birliğini) ve benim tebliğimi (risâletimi) kabûl eden Ümmet-i Muhammed'den kabûl eyle.» dediği rivâyet edilmiştir.

Tesmiyede (Allah adını söylemekde) şart olan, duâ ve başka şey karıştırılmamış hâlis zikirdir.

Boğazlayan kimsenin (ﷺ) (Allahümmağfırlı)

«Ey Allah'ım beni mağfiret et.» diyerek boğazladığı hayvan helâl olmaz. Çünkü bu, hâlis duâdır. Tesmiye kasdi ile «El-Hamdü lillâh ve sübâhâne'llâh» demek, «Allahümmağfırlı» demek gibi değildir. Çünkü bu hâlis zikirdir.

Şâyet hayvânı boğazlayan kimse, boğazlarken aksırıp «El-Hamdü li'llâh» dese, tesmiye kasdı olmadığı için helâl olmaz. Meşhûr olan, yâni dillerde kullanılan (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) (Bismillâhi vallâhu Ekber) demekdir. Bu, İbni Abbâs' (Rh.Anhümâ) dan nakledilmiştir.

Devenin nahri mendûb, zebhi ise mekrûhtur. Sığır ile koyunun nahri mekrûh, zebhi mendûbdur. (8) Geçen iki sûrette mendûb olması tevarüsen (nakledilegelen) sünnete muvâfık bulunması ve nahr yerinde damarların toplanmış olmasından dolayıdır. Sığır ile davarda ise damarların toplanması zebh yerinde olduğu içindir. Kerâhet de sünnete muhâlefeti sebebiyledir. Bu kerâhet, bulunan bir ma'nâdan dolayıdır. Binâenâleyh cevâzi ve helâl olmayı menetmez.

(8) **Nahr :** Bir hayvanın göğüsü üstünden bıçak vurup boğaz damarlarını kesmektir.

Zebh : Boğazlamak; hayvanın boğazına bıçak vurup damarlarını kesmektir.

Evcilleşmiş olan av boğazlanır. Deve, sığır ve koyun gibi dört ayaklı olup vahşet hâsil eden veya bir kuyuya düşüp boğazlanması mümkün olmayan hayvânı yaralamak kifâyet eder. Çünkü acz ânında ihtiyârî boğazlamadan ıztırârî (mecburi) boğazlamaya geçilir. Nitekim bu husus daha önce geçti. Acz ise ikincide mevcûddur, birincide mevcud değildir.

Bir koyun şehrin dışına kaçtığında yaralamak onu helâl kılar; şehr içine kaçtığında, yaralamakla ölüse helâl olmaz. Çünkü o nefsini müdafaa edemez. Âdeten şehr içine kaçanın ise yakalanması mümkün olur. İhtiyârî boğazlamakdan acz de gerçekleşmiş olmaz. Şehrin taşrasına kaçan bunun aksinedir. Şehrin içi, sığır ve deve hakkında şehrin dışı gibidir. Çünkü bunlar kendilerini müdafaa ederler. Bu durumda onların yakalanmalarına güç yetmez. Eğer onlar şehr içine kaçarlarsa, ihtiyârî boğazlamaktan acz gerçekleşmiş olur.

Hayvânın insana saldırması, kaçmak gibidir. Eğer bir kimse hayvânı yakalamaya kådir olmaz ve üzerine saldırıp onu, boğazlamayı murâd ederek öldürürse, o hayvânın yenmesi helâl olur.

Anası boğazlanmakla karnından çıkan yavru boğazlanmış olmaz. Hattâ bir deve veya bir sığır veya bir koyun boğazlandığı zaman karnından bir ölü yavru çıksa yenmez.

Parçalayıcı dişi olan yırtıcı hayvânın ve tırnaklı olan kuşların yenmesi helâl olmaz. Bu iki cins hayvândan maksad : Dişi ile avlanan hayvân ile tırnağı ile avlanan hayvândır.

Haşerât da yenmez. **Haşerât : Yeryüzü hayvanlarının küçükleri**dir. **Ehlî olan eşeklerin de etinin yenmesi helâl olmaz.** Yaban eşeğinin yenmesi ise helâldir. Katırın ve atın yenmesi de helâl olmaz. İmâm Ebû Yûsuf (Rh.A.) ile İmâm Muhammed' (Rh.A.) e göre, atın yenmesi helâl olur. Bir kavle göre; İmâm A'zam' (Rh.A.) nazarında atın kerâheti, kerâhet-i tenzîhiyyedir. Çünkü bunun ma'nâ yönünden kerâheti, değerli olduğu içindir. Yenmesinin mubâh olmaması, cihâd aracı azalmasın diyedir. Bundan dolayı onun artığı temizdir. Bu zâhir rivâyettir ve sahîh kavil de budur. Fahru'l-İslâm (Rh.A.) ve Ebû'l-Muîn (Rh.A.), «Câmi'» lerinde böyle zikretmişlerdir.

«Atın yenmesinin kerâheti, tahrîmiyyedir» diyenler de vardır. Abdurrahîm el-Kirmânî' (Rh.A.) den (Allah ona rahmet eylesin) şöyle dediği hikâye edilmiştir : «Ben bu mes'elede tereddüd ediyordum. Rü'yâda İmâm A'zam (Rh.A.) Hazretlerini (Yüce Allah ona rahmet eylesin) gördüm. Bana, ya Abderrahîm, onun kerâheti, kerâhet-i tahrîmiyyedir» dedi. Hidâye sâhibi de bunu kabûl etmiştir. İmâm Hasan (Rh.A.), İmâm

A'zam' (Rh.A.) dan atın artığının kerâhetini rivâyet etmiştir. Nitekim atın sütünün durumu da böyledir. Bir kavle göre; «Sütünde mahzur yoktur» denmiştir. Çünkü atın sütünü içmekte cihâd aracını azaltmak yoktur. **Kâfi**'de ve **Hidâye**'de de böyle zikredilmiştir.

Sırtlan, tilki ve kelerin de yenilmesi helâl olmaz. Bunda **İmâm Şâfiî** (Rh.A.) ayrı görüştedir. Eşek arısı, kaplumbağa ve leş yiyen beyazlı - siyahlı karga ve siyah kuzgun kargasının da yenilmesi helâl olmaz. Filin, köstebegin ve gelinciğin de yenilmesi helâl olmaz. Doğması ve yaşaması suda olan (mâi) hayvânın da yenilmesi helâl olmaz. Ancak **Semek-i tâfi** olmayan, yani : suda ölmeyip su yüzüne çıkmayan balık helâldir. **Semek-i tâfi**: Sebebsiz, eceli ile su içinde ölüp sonra su üzerinde görünen balıktır. (9) Bizim Ashâbımız (mütcehidlerimiz), mutlak hayvân-ı mâiyi (su hayvanı) kerîh görmüşlerdir. Ancak «Su içinde sebebsiz ölmeyen balık helâldir» demişlerdir. **İbn Ebî Leylâ** (Rh.A.), **İmâm Mâlik** (Rh.A.) ve **İmâm Şâfiî** (Rh.A.) hayvân-ı mâ'i mubâh görmüşlerdir. Mâlikiyye'den bazıları «Su samurunu, Yunus Balığını ve su insanını istisnâ edip helâl olmaz» demişlerdir. (10) Burada ihtilâf satmatta ve yemekde birdir. Bize göre, bahkda asl olan şudur : Bir sebeble ölen balık helâldir ve o, yakalanmış gibidir. Sebebsiz ölen balık ise, semek-i tâfi gibi, helâl olmaz.

Eğer bir balığa vurulup onun bir parçası kopsa, ondan kopmuş olan ve geri kalan yenir. Çünkü onun ölümü sebeble olmuştur. Diriden kopartılan, her ne kadar ölü ise de, onun ölüsü helâldir. Çünkü hakkında hadis-i şerîf vardır.

Balığın karnında bir diğer balık bulunursa, o da helâldir. Çünkü yerin darlığı onun ölümüne sebebdür. Yine su kuşlarından biri balığı öldürse veya bir su küpünün içinde ölse veya suyun içinde bir daracık

(9) Suyun yüzüne sırt üstü gelen balık yenmez. Eğer sırtı yukarı ise yenir. (**Dürr-ül Muhtâr**)

(10) Mâlikiyye'den bazılarının sözünü ettikleri; **kelbül-mâ'** (su köpeği), **hünzir'ul mâ'** (su domuzu) ve **insân'ül mâ'** (su insanı) Fıkıh Kitablarında **benât'ül mâ'** (su kızları - dişileri) tâbiriyle anlatılmıştır. Bu hayvanlar memeli oldukları için diğer deniz hayvanlarının (balıklar v.b.) aksine doğurarak çoğalırlar. Bunlar habis olduklarından etleri yemeyen su hayvanları sınıfına girerler.

Ancak, yukarıda zikrettigimiz bu hayvanların Arabcadaki isimlerinin tam karşılığı olan Türkçe isimler husûsunda lûgat ve diğer kaynak kitablarda farklılıklar görülmektedir. Bu cümleden olarak; **kelb'ul mâ'** (su samuru veya kunduz), **hünzir'ul mâ'** (Yunus Balığı veya Domuz Balığı) dır.

İnsân'ül mâ' (su insanı) denilen hayvanın hangi deniz hayvanı olduğu husûsunda kat'i bir tesbite rastlayamadık. Kanaatimize göre; **İnsân'ül mâ'** denilen hayvanın, yukarıda saydığımız memeli deniz hayvanlarının dışında kalan **Deniz Güzeli** veya **Fok Balığı** olması muhtemeldir.

Ayrıca; **Balina**, **Mors** ve **Otari** de bu sınıfa giren memeli deniz hayvanlarındandır.

yerde toplanıp yerden çıkmaya kâdir olmasalar, - halbuki onlar avlanmadan yakalanabilir durumdadırlar - ve orda ölseler, yenilir. Çünkü mekânın darlığı onların ölümüne sebebdır. Şâyet balıklar, ağdan kurtulmaya kâdir olmadıkları halde, ağda ölseler yenir. Ya da balıklar yesin diye suya bir şey atılıp o sebeple balık olse veya balık suya bağlanıp o sebeple olse ya da su donup balık buzun aralığında olse, yine yenir. Eğer balık suyun sıcaklığı veya soğukluğu ile olse, bir rivâyette yenir. Çünkü ölümüne sebeb vardır. Bir rivâyette de yenmez. Çünkü su sıcak ve soğuk olmakla balığı öldürmez. Kâfi ve Nihâye'de böyle zikredilmiştir.

Kalkan ve yılan balığı, yenilen balıklardandır. Musannîfîn, bunun ikisini ayrıca zikretmesinin sebebi, İmâm Muhammed' (Rh.A.) den Muğrib'de nakledilen şeyin zayıflığına işaretettir ki, ondan, kalkan balığı ile yılan balığından başka bütün balıklar helâldir, diye nakledilmişdir. Gâyetu'l-Beyân'da da denmiştir ki : Râfizîlerden bâzısı ve ehl-i kitâb, kalkan balığını yemeyi kerîh görürler ve derler ki : Şüphesiz kalkan balığı deyyûs idi, insanları dışisine da'vet ederdi. Bu sebebden o, kalkan balığına çevrildi.

Çekirge ve balığın çeşitleri, boğazlamaksızın helâldir. Fakat ikisi arasında fark vardır : Çekirge eceli ile ölüse yenir. Balık bunun aksinedir. Nitekim daha önce anlatıldı. Bir adam, yerde dirisi de ölüsü de olduğu halde yerden bir çekirge alıp, o hususta Hz. Ali' (R.A.) ye sorduğunda Hz. Ali (R.A.) : «Onun hepsini de ye» dedi. Bu söz onun fesâhat ve belâgatından sayılmıştır. (11)

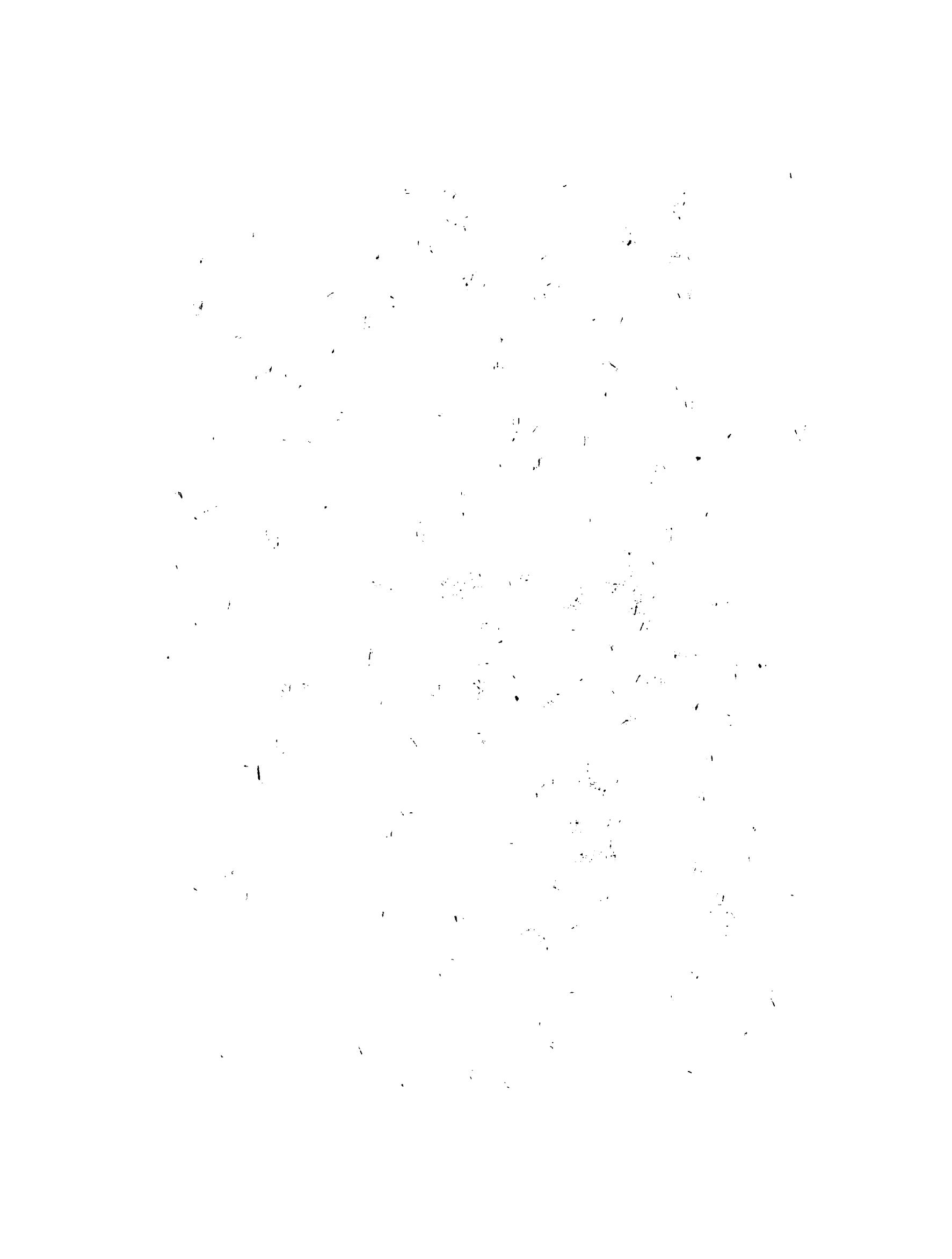
Ekin kargası, tavşan ve saksağan boğazlamakla helâl olur. Yaşadığı bilinmeyen bir koyun, boğazlanır da hareket ederse veya kan çıksa helâl olur. Eğer yaşadığı bilinmeyen bir koyun boğazlanıp hareket etmezse veya kan çıkmazsa, yenilmesi helâl olmaz. Eğer koyunun diri olduğu bilinirse helâl olur. İsterse hareket etmesin ve kan da çıkmasın. Çünkü bu ikisinden maksad onun yaşadığıni anlamakdır. Canlı olduğu bilinince ikisine de ihtiyâc kalmamış olur.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

(11) «Hepsini de ye» cümlesindeki «hepsi» ile «ye» Arabca aynı şekilde yazılır. Fakat mânâları ayrıdır. İşte, Hz. Ali' (R.A.) nin sorulan soruya cevâbi böyle lâfızlarla ifâde etmesi, Arabca fesâhat ve belâgat sanâsına güzel bir örnek teşkil etmiştir.

FİHRİSTLER

- Alfabetik mevzu fihristi.
- Kitapta geçen süre ve âyet-i kerîmelerin fihristi.
- Kitapta geçen hadîs-i şerîflerin fihristi.
- Açıklamaların alfabetik fihristi.
- İstilahların alfabetik fihristi.
- Fetvâ lâfızları.
- Şâhis isimleri fihristi.
- Eserde geçen kitap isimleri fihristi.

ALFABETİK**MEVZU FİHRİSTİ**

— A —

Abdest	12
Abdestin farzları	12
Abdestin sünnetleri	20
Abdestin müstehablari	23
Abdestin edebleri	23
Abdestin mekrühları	26
Abdesti bozan ve bozmayan şeyler	26
Abdestsiz câiz olan ve olmayan şeyler	33
Abdest ve gusl câiz olan sular	41
Altın ve gümüşün zekâti	319
Âşir Bâbı	323
At'ın nisâbı	314
Av	422
Avreti örtmek	114

— B —

Bayram Namazları Bâbı	249
Boğazlanan Hayvanlar	430

— C —

Cemâat	157
Cenâzeler Bâbı	280
Cenâze Namazı kılınmayan kimseler	286
Cenâze Namazının kılınlığı ve duâları	287
Cinâyetler Bâbı	394
Cum'a Namazı Bâbı	237
Cum'a Namazının sıhhatinin şartları	239
Cum'anın vücûbunun şartları	242
Cünub ve hayızlıya harâm olan işler	39

— D —

Davarın nisâbı	313
Devenin nisâbı	310

— E —

Ezân Bâbı	106
------------------------	------------

— F —

Farz Namaza katılma (İdrâk) Bâbı	209
Fîtra Bâbı	341
Fîtra verilen maddeler	342

— G —

Gemide Namaz Bâbı	228
Guslün Farzları	34
Guslün sünnetleri	35
Guslü gerektiren durumlar	36

— H —

Hacc Bölümü	370
Haccın farz olmasının şartları	372
Haccın farzları	372
Haccın vâcibleri	372
Hastanın Namazı Bâbı	220
Hayz kanı	75
Hayvan Üzerinde Namaz Bâbı	226
Hutbenin hükümleri	244

— İ —

İhrâmin mîkatları	373
İhrâmîya yasak olan işler	377
İhsâr Olunan İhrâmlı Bâbı	407
İki Bayram Namazı Bâbı	249
İki Mest Üzerine Mesh Bâbı	63
İktidâ mes'elesi	161
İktidâyi meneden durumlar	168
İktidâ konuları için ek	170
İlk tekbir	123
İmâma uyan kimsenin kırâati	156

İmâmet	157
İmâmet Hakkında Bir Fasıl	151
İstincâ ve İstibrâ hakkında bir fasıl	90
İstihazânın hükmü	81
İstihazâ kanı	80
İstiskâ Bâbı	259
İ'tikâf Bâbı	366

— K —

Ka'be'de Namaz Bâbı	263
Ka'de-i Ahîre	141
Ka'de ve teşehħüd	137
Kadınların erkeklerle bir hizâda bulunması	165
Kadınların imâmeti ve cemâati	160
Kadınlara Mahsûs Olan Kanlar Bâbı	74
Kendi yerine başkasını Hacca göndermek	408
Kîbleye yönelmek	115
Kırâat	126
Kîran ve Temettu' Bâbı	389
Kiyâm	125
Korku Namazı Bâbı	261
Kurbân Bahsi	415
Kurbân Bayramı Namazı	253
Kurbâna mâni olan ve olmayan haller	419
Küsûf Namazı Bâbı	257
Kuşluk Namazı	202
Kuyular Faslı	50

— M —

Maden ve Hazinelerin Zekâtı Bâbı	327
Malın Zekâtı Bâbı	319
Mekrûh vakitler	103
Mendûb olan gusl	39
Meshi bözân şeyler	70
Mest üzerine meshin farzi	68
Meyyiti kefenlemek	283
Müsâfirin Namazı Bâbı	230
Müstehab vakitler	101

— N —

Nâfile Namazlar	200
-----------------	-----

Namaz Bölümü	95
Namazı bozan şeyler	180
Namazı Bozan ve Namazda Mekrûh Olan Şeyler Bâbı	180
Namazın diğer vâcibleri	149
Namazın edebleri	149
Namazın farzîyyeti ve hükmü	95
Namazda gizli ve açıktan okumak	151
Namazda Hades Bâbı	173
Namazdan kendi sun'u (istegi) ile çıkmak	147
Namazda kırâatın miktârı	154
Namazda mekrûh olan şeyler	187
Namazın Şartları Bâbı	112
Namazın Sifatı Bâbı	123
Namazda tertîb	144
Namazın vakitleri	97
Necâsetten temizlenmek	112
Nifâs kanı	78
Niyet etmek	119

— O, Ö —

Oruc Bölümü	345
Orucu Bozan Şeyler Bâbı	354
Orucla ilgili çeşitli mes'eleler	360
Oruca niyet	348
Öşr Bâbı	332

— P, R —

Pislikleri Temizleme Bâbı	85
Ramazan Bayramı Namazı	250
Rükû	129

— S, Ş —

Saimelerin Zekâtı Bâbı	308
Salât-ı Evvabin	200
Sârgı üzerine mesh	72
Secde	131
Sehv Secdesi	264
Sığır ile câmûsun nisâbı	312
Sünnet olan gusl	38
Şehid Bâbı	297
Şekk ve Sehv Secdesi Bâbı	264

— T —

Tahiyyet'ül Mescid Namazı	201
Terâvih Namazı	206
Teşrîk tekbiri	254
Teyemmüm Bâbı	57
Teyemmümü bozan şeyler	61
Teyemmüm câiz olan maddeler	59
Teyemmümün farzları	58
Tilâvet Secdesi Bâbı	271

— U —

Udhîyye Bölümü	415
Umre ve hükümleri	373

— V —

Vâcib olan gusl	38
Vakti Geçen Namazların Kazâsı Bâbı	215
Vitr ve Nâfileler Bâbı	194

— Z —

Zekât Bölümü	303
Zekâtın Edâsının Vâcib (farz) Olmasının Şartları	308
Zekât vermek câiz olmayan yerler	336
Zekât Verilecek Kimsele Bâbı	335

KİTAPTA GEÇEN SÜRE VE
ÂYET-İ KERİMELERİN FİHRİSTİ

— A —

Sûre No :	Sûrenin Adı :	Kitapta geçen Âyet No :	Sahife :
96	Alâk	19 271
3	Âl-i İmrân	97 370, 371
7	A'râf	204 156
7	A'râf	206 272

— B —

2	Bakara	238 96
2	Bakara	145 116
2	Bakara	115 118
2	Bakara	203 254
2	Bakara	154 297
2	Bakara	43 303
2	Bakara	3 303
2	Bakara	183 346
2	Bakara	184 360
2	Bakara	187 377
98	Beyyine	5 305

— C —

62	Cum'a	9 106, 238 247
----------	-------------	---	-----------------------

— D —

76	Dehr (İnsan)	25, 26 96
----------	--------------------	--------	----------

— E —

6	En'âm	79	126, 434
6	En'âm	162, 163	434

— F —

25	Furkân	60	272
41	Fussilet	38	272

— H —

22	Hacc	78	34
22	Hacc	29	116, 347
22	Hacc	77	136, 272
22	Hacc	18	272
11	Hûd	84	19
11	Hûd	115	96
11	Hûd	52	259

— İ —

96	İkra (Alak)	19	272
84	İnşikâk	21	271, 272
17	İsrâ	78	96, 98
17	İsrâ	109	272
17	İsrâ	53	368

— M —

5	Mâide	6	13, 62
				132
5	Mâide	96	377
5	Mâide	97	391
5	Mâide	4	423
5	Mâide	3	426, 430
5	Mâide	5	432
19	Meryem	58	272
47	Muhammed	33	209, 362
58	Mücadele	3, 4	357
73	Müzzemmil	1, 8	95
73	Müzzemmil	20	96, 126
				128, 155

— N —

16	Nahl	43	51
16	Nahl	49	272
16	Nahl	91	347
53	Necm	62	271
27	Neml	26	272
4	Nîsâ	43	60
4	Nîsâ	101, 102	261
4	Nîsâ	100	412
71	Nûh	10, 11	259
24	Nûr	31	114

— R —

13	Ra'd	15	272
----------	------------	----	-------	-----

— S —

38	Sad	24	272
32	Secde	15	272

— T —

20	Tâhâ	130	95
20	Tâhâ	55	137
20	Tâhâ	14	212
9	Tevbe	108	209
9	Tevbe	103	287

— Y —

10	Yûnus	22	278
----------	-------------	----	-------	-----

**KİTAPTA GEÇEN HADİS-İ ŞERİFLERİN
FİHRİSTİ**
— TEMİZLİK BÖLÜMÜ —

Abdest hakkında	13, 14
Kahkaha ile gülmek hakkında	31
Cünüb ve hayızlı hakkında	39

— İKİ MEST ÜZERİNE MESH BÂBI —

Mestler hakkında	66
İki çizme üzerine mesh hakkında	67

— KADINLARA MAHSÛS OLAN KANLAR BÂBI —

Hayz süresi hakkında	75
İstihâzanın hükmü hakkında	81

— İSTİNCÂ VE İSTİBRÂ HAKKINDA —

Abdest bozarken Kıbleye saygı hakkında	93
--	----

— NAMAZ BÖLÜMÜ —

Çocuklara namazın emri hakkında	96
Namaz kilmak hakkında	97
Namaz vaktleri hakkında	98
İkindinin vakti hakkında	99
Sabah Namazının vakti hakkında	101
Öğle Namazının vakti hakkında	102
Vitrin vakti hakkında	102

— EZÂN BÂBI —

Vakti geçen namaz hakkında	107
Ezân okurken iki parmağı iki kulağa koymak hakkında	108
«es-salâtü hayrun min - en - nevm» hakkında	108

— NAMAZIN ŞARTLARI BÂBI —

Amel hakkında	119
----------------------------	------------

— NAMAZIN SİFATI BÂBI —

Fâtihasız ve beraberinde süresiz namaz hakkında	127
Rükû ve súcûd hakkında	130
«Rabbenâ leke'l-hamd» demek hakkında	130
Secdenin şekli hakkında	134
Teşehhûd hakkında	141
Namazda esnemek hakkında	150

— İMÂMET HAKKINDA BİR FASIL —

Takvâ sahibi olan âlimin ardında namaz kılmak hakkında ...	158
Yaş bakımından Îmâm olacak kimse hakkında	158
Gece Namazı hakkında	158
Îmâmın kıldıracağı Namaz hakkında	160
Kadınların Namazda geri durmaları hakkında	162
Namaz kıldıran Îmâmın sonradan cünüb olduğunu hatırlaması hakkında	164
Namazda erkeklerin yeri hakkında	164

— VİTR VE NÂFILELER BÂBI —

Bir gün bir gecede oniki rek'at namaza devam etmek hakkında	200
Namazın efdali hakkında	201
Tahiyyet'ül Mescid Namazı hakkında	201, 202
Sünnet ve Râşid Halifeler hakkında	206

— VAKTİ GEÇEN NAMAZLARIN KAZÂSİ BÂBI —

Vakti geçen Namazların kazâsı hakkında	215
--	-----

— HASTANIN NAMAZI BÂBI —

Hastanın Namazı hakkında	221
--------------------------------	-----

— MÜSÂFİRİN NAMAZI BÂBI —

Müsâfire iktidâ eden mukîm hakkında	235
---	-----

— BAYRAM NAMAZLARI BÂBI —

Sadaka-i fitr hakkında	251
Ellerin kaldırılacağı yerler hakkında	252

— CENÂZELER BÂBI —

Kefeni güzel yapmak hakkında	283
Cenâzeye tâbi olan kimse hakkında	294
Cenâzenin ardından gitmek hakkında	294
Lahd hakkında	295

— ŞEHİD BÂBI —

Şehid hakkında	298
----------------------	-----

— SAİMELERİN ZEKÂTİ BÂBI —

Katır ve eşek hakkında	314
------------------------------	-----

— MALIN ZEKÂTİ BÂBI —

Malın zekâtı hakkında	319
-----------------------------	-----

— ZEKÂT VERİLECEK KİMSELER BÂBI —

Zengin için sadaka hakkında	338
Hâşimoğullarına zekât verilmeyeceği hakkında	338
Zekâtın Zimmî'ye verilmesi hakkında	339

— FITRA BÂBI —

Fakirleri dilenmeye muhtaç etmemek hakkında	343
---	-----

— ORUC BÖLÜMÜ —

İslâm dininin üzerine kurulduğu beş şey hakkında	345
Şekk günü hakkında	349, 350
Oruca başlamak ve Bayram hakkında	352, 353

— ORUCU BOZAN ŞEYLER BÂBI —

Hâcim ile mahcûm hakkında	356
Oruclunun kusması hakkında	357, 258
Yolculukta oruc tutmak hakkında	360
Başka kimse yerine oruc tutmak hakkında	361

— İ'TİKÂF BÂBI —

Susanların kurtulacağı hakkında	368
İ'tikâf hakkında	369

— HACC BÖLÜMÜ —

Haccetmek hakkında	370
--------------------------	-----

— CİNÂYET BÂBI —

Haremin otluğu hakkında	400
-------------------------------	-----

— İHSAR OLUNAN İHRÂMLI BÂBI —

Amelin kesilmesi hakkında	412
---------------------------------	-----

— UDHİYYE BÖLÜMÜ —

Udhîyyenin vücûbiyyeti hakkında	417
Senâya ile kurbân kesmek hakkında	419

— AV BÖLÜMÜ —

Avlanmak hakkında	423
Eti yenecek av hayvanı hakkında	424, 425
Öldürülmüş av hakkında	426
Canlıdan koparılan uzuv hakkında	428

— BOĞAZLANAN HAYVANLAR BÖLÜMÜ —

Boğazlama yeri hakkında	431
-------------------------------	-----

—AÇIKLAMALARIN ALFABETİK•

FİHRİSTİ

— A —

Açılmanın sınırı	114
Âdem (A.S.) in gasli	285
Âdet kesimi (yaş dönemi, menopoz)	82
Alâmet bulunmayan kenz kime âiddir?	329
A'mânın imâmeti	159
Ameli farz	13
Amel-i kesîr ve amel-i kalîl	185
Âmilin kendisine ve yardımcısına verilecek zekât mal	335
Amme-i sahâbe (Ekserî Sahâbe)	99
Anber (Amber) ve hassaları	328
Arabca fesâhat ve belâgat san'atına bir örnek	438
Araştırarak namaz kıldıktan sonra Kîble'nin arkasında kaldığını anlayan Musallînin durumu	117
Arefe günü hacilara hutbe okunması	380
Âriflere göre Kîble	228
Asesbaşı	240
Âşır	323
At, katır ve eşek gibi hayvanların tersiyle istincâ mekrûhdur.	92
Azhar (en zâhir) rivâyet	18

— B —

Balgam	29
Banotu (Bangotu) ve hassaları	224
Baras hastalığı (Abraşlık, leke hastalığı)	42
Başkasının yerine hacca gitmek	411
Batn-i Muhassir (Muhasser)	381
Batn-i Vâdi (Kuzah)	382
Bayram Namazının meşrûiyeti	249
Bercendi' (Rh.A.) ye göre fecrden maksad	368

Bir batında iki çocuk doğuran kadının nifâsı	81
Bir Müslümandan hâmile kalan Zimmî kadın öldüğü zaman (çocuk karnında olarak) nereye gömülür	293
Bi'ri Ali	373
Buhûr (Bahr)	282
Bulutlu günde Namaz vakitleri	103
Buhtu'nasr (Nabuchodonosor)	310

— C —

Cebel-i Rahmet	381
Cem'	373
Cemre	382
Cemre-i akabe	382
Cemre-i kübrâ	380
Cenâze Namazının farzîyyetini inkâr eden tekfîr olunur mu?	287
Cenâzeyi teşyi' etmek	287
Cenâze Namazında en az üç saf olmak	290
Cenâze Namazında okunacak duâ	289
Cenâze yıkamanın vücûbiyyeti	285
Cerr-i bi'l civâr	19
Cî'râne	380
Cuhfe (Mehya')	374
Cum'anın ma'nâsı	246
Cum'a gününde Öğle vakti için iç ezân	247
Cünubun Vitr duâsını okuması	41

— Ç —

Çıplak kimselerin namazları	113
Çocuğun iktidâsı	162
Çocuğun Müslüman olması kaç şekilde olur?	293
Çöven (Hurd, Üşnân) ve hassaları	281

— D —

Dört hilt ve mîzaçlar Nazariyesi (Ahlat-ı Erbaa)	28
Dört İmâm	20
Dört metin kitapları	177

— E —

Ebû Süleyman' (Rh.A.) in kimliği	223
Eğer hastaya imâ da zor gelirse, ne yapar?	222

Ellerin kaldırılacağı yerler	252
Emîr	241
Emîrû'l Hacc	241
Emîrû'l Müminin	241
Ezân-ı Muhammedî	106

— F —

Fetâvâyı Kâdîhân da geçen niyyet	122
Finâ denilen mahal	240
Fîrûzec (Feyrûzec) ve hassaları	327
Fıkıhda İmâm	20

— G —

Gaib meyyit üzerine Cenâze Namazı	287
Geceleyin defin	283
Genç kadınlık devresi	160

— H —

Haber-i Vâhid (Haber-i Âhad)	128
Haber-i meşhûr	128
Haber-i müstefîz	128
Haber-i mütevâtir	128
Hacc ani'l-gayr	408
Hacca bedel çıkarmak	408
Hacı kadının hayz gördüğü zaman durumu	387
Haccın farzîyyetinin sebebi ve hükmü	371
Hacda niyâbete dâir şartlar	409
Hadis (Haber) ler	128
Hadis-i ilâhi	14
Hadis-i mütevâtir	128
Hadis-i Rabbanî	14
Hâherzade' (Rh.A.) ye göre cürmük üzerine mesh	67
Hakîki necâsetler	47
Halîfe	241
Hanefilere göre Hacda kaç hutbe meşrûdudur?	380
Hanefî ve Şâfiî Mezheblerine göre istincâ	90
Harem	374
Harem ağacı dört nevidir	400
Harem-i Mekke	374
Hastanın Namazı	220

Hatmî (Hitmî) ve hassaları	282
Hayyiz-i imtinâdan çıkmak	428
Hayz kanı (Aybaşı kanaması, menstrüasyon)	74
Helâda istincâ	93
Her işe Besmele ile başlamak	6
Hill	374
Hüll ve Haremde öldürülmesi câiz olan fâsık hayvanlar	401
Hicaz Emiri	241
Hinduvân	153

— İ, İ —

İsítılmış su ile tahâret	42
İkâmet	107
İki Bayram Namazı ve Cum'a Namazında sehv secdesi yapılır mı?	249
İki Bayram Namazı ile Cum'a Namazı	249
İki Bayramın biraraya gelmesi	250
İki mil	380
İlk Cum'a Namazı	237
İlk İslâm sikkesi	320
İlk kasredilen Namaz	235
İlk tekbîr	123
İmâm	20
İmâmeyn	20
İmâmü'l Haremeyn	20
İntihâr edenin Cenâze Namazı kılıñır mı?	286
İslâmiyyette ilk mescid	209
İslâmda ilk minâre	246
İslâm Şeriatında ilk abdest ve ilk Namaz	95
İslâmda ilk şehid	298
İstilâm	403
İsti'nâf kaç türlüdür	312
İstincânın mekrûh olduğu şeyler	92
İstincânın sünnet olması	21
İstiskânın meşrûiyeti	259
İtikadi farz	13
İ'tikâf	366

— K —

Ka'be	386
Ka'be'nin inşâsı hakkında rivâyetler	386
Ka'be-i Muazzamanın rükünleri	379

Ka'be'ye yönelmeyi gösterir şekil	116
Kabristanda Cenâze Namazı kılınır mı?	287
Ka'de-i Ahîrede teşehhûd	141
Kadının memeleri hakkında	115
Kâfûr (Kâfûri) ve hassaları	283
Karn (Karnü'l-Menâzil)	374
Kîble	116
Kur'a meşrû mudur?	158
Korku Namazı	261
Kuşluk Namazının miktarı	202
Küsûf (Güneş tutulması) Namazı	257
Küsûf ve Hüsûf (Ay tutulması) Namazlarının meşrûiyeti	258

— L —

Lahd ve Şakk	294
Leyle-i Ta'rîs	212

— M —

Mallar kaça ayrılır ?	306
Mekân değiştirerek okunan secde âyeti	277
Mekke	386
Memeli deniz hayvanları	437
Mescid-i Aksâ	116
Mescid-i Harâm	116
Mescidü'l Kîbleteyn (İki Kîbleli Mescid)	116
Mescid-i Nebevi ve ilk Minber	238
Mest hakkında Kifâye'de nakledilen vak'a	63
Meş'ari - Harâm	380
Meşhûr metinler	177
Mevkûfen fâsid olmak	216
Meyyit için kâfûr'u kullanmanın hükmü	283
Meyyite sarık dolanır mı?	284
Meyyitin alınına veya kefenine ahdnâme yazmak	284
Meyvenin meydana gelmesi vakti	334
Mimarbaşı	240
Mî'râc Gecesinde Resûlüllâh' (S.A.V.) in Allah Teâlâ'ya senâsi	138
Muhassab	384
Muhit ve Sirâciyye'ye göre nifâs süresi	78
Mukayyet sular	45
Musallînin Namazda açılan avretini örtmesi	115
Mutlak sular	44

Mübteğə	38
Müdebber köle	337
Münferid Namaz kılan ile Muktedinin muhtaç olduğu niyetler	120
Mürtes	298
Müslümanlarla gayr-i muslimlerin cenâzeleri karışırsa ne yapılır?	286
Müslüman kabrine defnedildikten sonra yapılacak işler	294
Müslümanlıktan önce Kureşilerde oruc	345
Müzdelife	381

— N —

Nâfile Namaz	101
Nâfile Namaz kılanın bir şeye dayanması	222
Nahr günleri	253
Namaz içinde esnemek	187
Namazda özürsüz olarak dayanmanın hükmü	223
Namazda kadının erkeklerden ayrıldığı hususlar	134
Namazda öňünden geçen kimseyi defetmek	186
Nazm'da, Kible	117
Necâset-i hafîfe	47
Necâset-i galîza	47
Necâset-i gayr-i mer'iyye	47
Necâset-i mer'iyye	47
Necid	374
Nemire	380
Nevâdir kitapları	177

— O, Ö —

Orucun farzîyyeti	345
Ögle Namazının serinlige bırakılması	102
Ölume hazır olan kimseye telkin ve vefât ettikten sonra okunacak duâ	280
Özürsüz olarak ayakta küçük su dökmek	93

— P —

Peygamber (S.A.V.) Efendimizin çocukları	350
Peygamber (S.A.V.) Efendimizin gıyabta kıldığı Cenâze Namazı	285
Peygamber (S.A.V.) Efendimiz tarafından ilk defa kabir üzerinde kılınan Cenâze Namazı	285
Peygamber (S.A.V.) Efendimizin Kur'ân-ı Kerîm okuyuşları	133
Peygamber (S.A.V.) Efendimizin Namaz kılışları	132

Peygamber (S.A.V.) Efendimiz ve iki arkadaşının defin şekilleri ...	290
Pişlenmiş elbisede pisliği araştırmaksızın yıkamanın hükmü	89

— R —

Radyo v.b. cihazlardan işitilen secde âyeti için secde gereklir mi? ...	273
Râfizilik	207
Regâib	101
Resimlerden maksat	189
Resûlullah (S.A.V.) in Besmele ile abdeşte başladığına dâir rivâyeler	21
Resûlullah (S.A.V.) ve Ebû Bekir' (R.A.) in zekâtın farzîyyetine dâir yazıları	313
Revâtib	101

— S —

Sâc ağacı ve hassaları	191
Sadaka-i fitr malî bir ibâdettir	343
Sadaka-i fitrin vücûbiyyeti	341
Sadaka-i fitrin vücûbunun sebebi	343
Sadr'uş-Şeria' (R.A.) in mesh hususunda rivâyeti	73
Safa ile Merve	380
Sahrada sütrenin mesâfesi	186
Sahrada sütresiz Namaz kılmak	185
Salât-i Evvâbin	200
Selâmın (elif) ve (lâm) ile olması	148
Selef Âlimleri	99
Sidr (Nabk) ve hassaları	281
Subası	240
Sultan	241
Suyun yüzüne sırtüstü gelen balık yenir mi?	437
Sünen-i Hüdâ	100
Sünen-i Zevâid	100
Sünnet	100
Sünnet-i gayri müekkede	100
Sünnet-i müekkede	100

— Ş —

Şehîdler kaç kısımdır?	298
Şehir	226
Şekk günü (Yevm-i şekk)	349

Şer'andan maksat	12
Şeyhayn	20
Şeyh'ul - İslâm Muhammed bin Hüseyin el Buhâri el Hanefî el Mârûf bi - Bekîr Hâherzâde	140
Şuf'a	333

— T —

Tâc'üş - Şeria' (Rh.A.) ya göre cărmuk üzerine mesh	67
Tağlebi kavmi	315
Tahiyyat ile selâmlama	139
Tahmid hakkında rivâyetler	130
Ta'rîs Gecesi (Leyle-i Ta'rîs)	212
Terâvih Namazı	206
Terâvihde hatmetmek	208
Teşehhûd miktarı	175
Teyemmüm ve gusl ile ilgili âyet-i kerîme ne zaman nâzil olmuştur?	62
Tilâvet Secdesinin vücûbiyyeti	271
Tilâvet Secdesi ondört yerededir	272
Tutî kuşu secde âyetini tekrarladığı zaman, onu işitene secde gerekir mi?	273

— U, Ü —

Uhud Gazâsı	297
Uhud şehidleri	301
Urane	381
Usfûr (Aspur) ve hassaları	285
Usûlde Üç İmâm	20
Usûl-ü Fıkıhda ibâdetlere nazaran vakit	371
Üç İmâm	20
Ümmînin namazda âyet öğrenmesi	177
Ümmü Veled	337

— V —

Vâdi'n - nâr	381
Vahyi gayri metlüv	14
Vaktliyye	215
Vitrin sâbit sünnet olması	203

— Y —

Yâkub' (A.S.) in nâşının nakli	296
Yalnız âhiret ahkâmı itibâriyle şehîd	298
Yelemlem	374
Yeşilliklerde öşr vâcib midir?	333
Yıkınmadan kefenlenen meyyit	283

— Z —

Za'ferân (Safran) ve hassaları	284
Zarf-i lağv	4
Zarf-i müstekar	4
Zahir-i Rivâye Kitapları	177
Zât-i Irk	374
Zekât	303
Zekât Âl-i Muhammed ve Hâsimilere verilir mi?	304
Zekât verirken niyet	308
Zemzem	384
Zirâ (Uzunluk ölçüsü)	44
Zulle	167
Zü'l-Huleyfe	373

—ISTLAHLARIN ALFABETİK
FİHRİSTİ—

— A —

A'cem (A'cemi)	159
Açış tekbiri	123
Âdet	80
Ahkâm	3
Ahkâm-ı şer'iyye	141
Akâr	321
Akd-i zimmet	260
Âkif	191, 366
Amel-i kalîl	185
Amel-i kesîr	185
Âmin	232
Âmir	408
Âmm	304
A'râb	159
A'râbî	109, 159
Arsalık	37
Arûbe	246
Ashâb-ı tercîh	198
Âşir	323
Avret-i galîza	112
Avret-i hafîfe	112
Avret mahalli	112
Âyise	82
Ayn	48
Azhar	83
Âzil	74
Azîmet	63, 232

— B —

Bâb	151
Bâğı	286
Bâtil	100
Bedevî	159
Belde	226
Beldetüllah	226
*Belêd	226
Beledü'l Emin	226
Beledü'l Harâm	226
Benât'ül mâ'	437
Berâat'ül-istihlâl	9
Bey'i fâsid	333
Bid'at	23
Bid'at-ı Hasene	23
Bid'at-ı Seyyie	23
Binâ etmek	175
Bugât	286
Büyük dirhem	87

— C —

Câiz	68
Ca'len	322
Câriye	324
Cebbâne	168
Celse	140
Ceza'	313, 419
Cûrmûk	66

— D —

Dâr-ı Bâğı	286
Dar-ı harb	232
Dekâik	9
Dirhem	306, 319
Dirhem-i şer'i	87
Dübür	112
Dünya ahkâmi itibâriyle şehîd	298

— E —

Ef'âl-i şer'iyye	145
------------------	-------	-----

Ehl-i Kitâb	432
Ehl-i Nûcûm	224
Emân	232
Emîn	232
Emîr	241
Emvâl-i bâtîna	306
Emvâl-i zâhire	306
Encâs	30
Erselik	165
Esah kavl	43
Esah ve eşbeh	51
Eşhûn	45
Evlâ	214
Evleviyyet	51

— F —

Fâil	408
Fâite	215
Fakîh	8
Fasîl	151
Fâsid	100
Fekâhet	8
Ferc	112
Fersah	57
Feth eylemek	183
Feth-i kîrâat	183
Fetvâ	233
Fevren	271
Fevrî	371

— G —

Galve	59
Gaslimeyyit	280

— H —

Haber	128
Haber-i Âhad	128
Haber-i Müstefiz	128
Haber-i Meşhûr	128
Haber-i Mütevâtir	128

Haber-i Vâhid	128
Hâcet-i asliyye	306
Hadd	277
Hades	30, 57
Hades-i aşgar	30
Hades-i ekber	30
Hadîs-i mütevâtir	128
Hadrâvât	332
Hâil	166
Halef	99
Hâmme	426
Hânis	214
Harbî	324
Haşefe	86
Hâss	304
Havelân-ı havl	308
Hermaphrodite	165
Hevâmm	426
Hevdec	378
Hill	404
Hînzîr'ul mâ'	437
Hublâ	165
Hul'	309
Hurûc bi sun'ihi	32
Hüküm	278
Hünkâr mahfili	168
Hünsâ	165
Hünsâ-i müşkil	165
Hünsâ-i nisâî	165
Hünsâ-i recûlî	165

— I —

Idrâb	48
I'tak	153
I'tak-ı cebri	153
I'tak-ı mahzûr	153
I'tak-ı mendûb	153
I'tak-ı mübâh	153
I'tak-ı sarîh	153
I'tak-ı vâcib	153

İtlâkının zevâli	45
Iztibâ	379

— İ —

İbâhât	336
İbtihâl	8
İcâb	176
İcmâ	18
İcmâ-ı ümmet	79
İctihad	198
İftirâş	220
İftitâh	123
İhcâc	408
İhlâl	389
İhrâm tekbiri	123
İhtibâ'	220
İhtikân	354
İhtilâm	57
İhtirâz	43
İhtiyâr	43
İlk tekbir	123
İllât	276
İlm-i nûcûm	224
İlmâm	390
İmdi	9
İmtidâd	78
İncik	18
İnsân'ül mâ'	437
İrtidad	286
İstiâre	15
İstidlâl	49
İstidrâk	48
İstiğrâk üzere	7
İstihâza	74
İstihlâf	164
İstihsân	79, 278
İstinbât	7
İstinsâr	24
İstinşâk	24
İstisnâ	153
İskâl	314, 364

İ'tikâf	366
İzâfet-i beyâniyye	254
İzâr	375

— K —

Kabûl	176
Kâfir	293
Kâmil vakit	103
Kavme	140
Kazif	276
Keffâret	346
Kelbü'l mâ'	437
Kemâl-i imtizâc	45
Kendi sun'iyle çıkış	32
Kerâhet	54
Kerâhet-i tahrîmiyye	54
Kerâhet-i tenzîhiyye	54
Kesîf	87
Kîrat	319
Kiyâs	278
Kiyâs-ı celî	278
Kiyâs-ı hafî	278
Kitâbî	432
Kubûl	112
Kurb	343
Kurbiyyet	343
Küfür	293

— L —

Lahd	294
Lâhik	166

— M —

Madrûb	320
Mahcûcün anh	408
Mahfel	168
Mahfil	168
Mahkûmunaleyh	278
Mahkûmünbih	278
Mahzûf	6

Mâş	342
Ma'tûfun aleyh	396
Mazmaza	24
Mecnûn	272
Mef'ûl	330
Me'mur	408
Menâsik	403
Mendûb	10
Menûb	408
Mensûh	198
Mervî	198
Mesâha	87
Meşhur hadîs	18
Meşkûk	371
Metbû	396
Meûnet	417
Mevkûfen	268
Mevrid	6
Mîsr	226
Mîkât	373
Mil	57
Miskâl	87, 319
Muahhara-ı rahl	166
Muavvizeteyn	154
Mudarrab	88
Mudarrabe	88
Mudayyak	371
Muhassis	304
Muhâzât	116
Muhâzât-ı nîsâ	166
Muhâziye	165
Muhdis	57
Muhtezar	280
Mukaddime	1
Mukayyet	155
Musallâ	168, 251
Musallî	7
Musannif	6
Mutbık	272
Mu'tekif	191, 366
Mutlak	155
Muzâf	331

Muzâfunileyh	331
Mübâh	198
Mübâşeret	78
Mübîh	198
Mübtedie	80
Mücellî	7
Mücîb	233
Mücmel	142
Müctehedun fîh	198
Müctehid	198
Müdrîk	166
Müezzin mahfili	168
Müftâbih	233
Müfsid	100
Müftî	233
Mügâyîlân	400
Muhâlea	309
Mükâteb	305, 335
Mükâtebe	335
Mükebbire	167
Mümârese ve müzâvele	7
Mûracâh	78
Mûrted	286
Mûsellemât	1
Müstahab	10, 23
Müstehâza	80
Müstahsen	233
Müsteftî	233
Müste'men	329
Müste'min	329
Müstenbit	9
Mûşkil	314, 364
Müştehât	165
Müteahhirûn	193
Mütekaddimûn	193
Mütekellim alelvakf	192
Mütevelli	192
Müvesse'	371

Nahr	435
Nâib	408
Nass	2
Nassın ibâresi	9
Nassın delâleti	9
Nassın iktizâsı	9
Nassın işaretî	9
Necâset	30
Neces	30
Necîs	30
Nekrofili	36
Nesh	155
Nisâb	305, 319
Niyâbet etmek	408
Nîsf'u uşr	313
Nûsk	403

— O, Ö —

Okîyye	332
Okka	332
Ömrî	371
Örf	17
Örf-ü âm	17
Örf-ü hâs	17

— R —

Râf	168
Râfîzâ	207
Râfîzî	207
Rafîzilik	207
Rahm	74
Rakîk	87
Râvî	198
Rîtl	332
Rîbâc	45
Ribâs	45
Ridâ	375
Riddet	286
Rub'u uşr	313
Ruhsat	63, 231

— S —

Sâ'	332, 342
Sahâbe	99
Sâhib-i tertîb	106
Sahîh ilmâm	390
Sâil	233
Sâk	18
Salât-ı hâzîra	215
Sebeb	276
Secde-i sulbiyye	269
Selef	99
Serinlige bırakmak	102
Sertak	167
Sîla-ı rahm	339
Sibâk	330
Sînn-i iyâs	82
Siyâk	330
Siyâk ve sibâk	330

— Ş —

Şakk	294
Şâri'	141
Şâri'-i mübîn	141
Şehâdeteyn	107
Şehîd-i kâmil	298
Şeriat	141
Şeyh-i fânî	97
Şîhne	240
Şuf'a	333

— T —

Tahkîk	147
Tahrîme	123, 171
Tahsîs	304
Takyîd	155
Talâk	153
Ta'lîl	337
Ta'rîs	212
Tasliye	156
Tâûn	298

Tavâf-i sader	373
Tayyibe	60
Techîz	280
Tecrid	433
Tecvîz	68
Tedâhûl	276, 395
Tad'if	324
Tefhîz	78
Tefkîk	48
Tefâül bâbî	9
Tefri	194
Tehallûl	272
Tehlîl	175
Tekaddüm	291
Tekfîn	280
Tekfir-i zünûb	346
Telkin	280
Temlik	336
Terâhi	371
Tercîh	198
Tertîb	100
Tesâhûl	119
Tesâmuh	47, 119
Tesbih	175
Tetkîk	147
Tevakkuf	54, 216
Tevakkufsuz	51, 216
Tevâtür	13

— U, Ü —

Urûz	321
Usûl-i Fîkh	8
Ümmî	177
Ümmü Veleđ	82

— V —

Vâcîb	15
Vakf	192
Vakfe	381
Vakîf	192
Vakiyye	332

FİHRİST

473

Vaktiyye	215
Vat'	78
Vaz'an	322
Vedec	431
Veled-i zinâ	109
Vesk	332
Vezn	87, 319
Vüs'at	271

— Y —

Yevm-i meşhûd	246
Yevm-i şâhid	246
Yüseccâ	296

— Z —

Zâhirî işkâl	364
Zebh	435
Zeker	112
Zimmî	260
Zimmîye	260
Zulle	260

— FETVÂ LÂFIZLARI —

Bir meselede iki sahîh kavl (söz) bulunup da onlardan birinde sahîh lâfz diğerinden daha kuvvetli olduğunda, zikredilen iki kavlin biryle huküm ve fetyâ vermenin câiz olduğu muteber Fıkıh Kitablarında anlatılmıştır.

Muteber Fıkıh Kitablarından anlaşıldığına göre Fukahâ tarafından, fetvâ verme alâmeti olarak aşağıda zikrettiğimiz lâfızlar kullanılır :

ve bihi yüftâ : Bununla fetvâ verilir.

ve aleyhil fetvâ : Fetvâ bunun üzerinedir.

ve bihi ne'huzü : Fetvâ olarak bunu alırız.

ve aleyhi'l itimâdü : Fetvâca itimâd bunun üzerinedir.

ve aleyhi amelü'l yevm : Bugün amel bunun üzerinedir.

ve aleyhi amelü'l ümmeti : Ümmetin ameli bunun üzerinedir.

ve hüve's sahîhû : Sahîh olan budur.

ve hüvel esahhu : Esas olan budur.

azharu : En zâhir rivâyet budur.

eşbehu : En münâsib, yakın rivâyet.

evcehu : İtibara en uygun olan.

muhtâr : Tercîhe şayân.

ve bihi cera'l-urfu : Örf bununla cârîdir.

hüvel müteâref : Bilinen ve meşhûr olan budur.

ve bihi ehaze ulemâuna : Ulemâmız bunu almıştır.

Fetvâ verme lâfızlarının alâmetininbazısı diğerinden daha kuvvetli olduğundan; bir mes'elede daha kuvvetli alâmetle ünvanlanan sözün diğer sözlere takdimi evlâdır. Meselâ : fetvâ; sahîh, esah, eşbeh, evceh, ahvat, azhar, muhtâr ve benzeri lâfızlardan; «**ve bihi yüftâ**» lâfzı «**ve aleyhi'l fetvâ**» dan; esâh lâfzı sahîhden; ahvât tâbiri ihtiyât gibi kelimelerden ve benzerleri de sırasıyla birbirinden daha sağlam ve kuvvetli olurlar.

Tercîh sâhiblerinden, mâkam sâhibi iki İmâm arasında bir mes'elede teâruz ve ihtilâf vâki olup da, birisi sözünü «**hüvessahîh**»; diğeri «**hüve'lesah**» unvânıyla kayıtladığında; sahîh olmasına ikisinin de it-

tifikleri hâsîl ve esahhiyetine ancak birinin kâil bulunmuş olmasından dolayı sahîh kavîl olarak onunla amel evlâ olur.

Vecih, evceh; ihtiyât, ahvat tâbirleri de bu kabildendir. Bu şekilde «esah» ve «sahîh» lâfızlarının tercihinde iki kavîl bulunmuş olur.

Ezhar rivâyet (En açık rivâyet), **Esah kavîl** (En sağlam görüş) gibi tâbirler Fıkıhda rivâyet hâfızlarının sözleridir. Böyle zatlar Dînde bu gibi tercihi yapmaya salâhiyetli kimselerdir. Kenz, Vikâye, Dürrü Muhtâr, Mecmâ sâhibleri bu zâtlara misâl teşkil ederler.

ŞAHIS İSİMLERİ

FİHRİSTİ

— A —

- Abdullah /Zeydoğlu/ (Rh.A.)** : 106, 107, 350
Abdullah /bin Ahmed/ (Rh.A.) : 285
Abdullah /İbn-i Cübeyr/ (Rh.A.) : 302
Abdullah /bin Sâib/ (Rh.A.) : 132
Abdülhâmid II. /Sultan/ (Rh.A.) : 239, 383
Abdülvâhid (Rh.A.) : 119
Âdem (A.S.) : 136, 283, 285, 373, 384
Adhama (Habeş İmparatoru) : 285
Adiyy bin Hâtîm (R.A.) : 423, 425
Ahmed (R.A.) : 93
Ahmed bin HANBEL (Rh.A.) : 417, 423
AHMED (İmâm) (Rh.A.) : 103, 356, 417
Âişe (R.Anhâ) : 13, 42, 66, 75, 138, 202, 206, 207, 231, 257, 259, 264,
279, 345, 346, 356, 366, 369, 387, 401
Akîl (R.A.) : 304, 338
Aksekî /Ahmed Hamdi/ : 206
Ali (R.A.) : 63, 66, 182, 207, 217, 223, 264, 291, 298, 301, 304, 338,
366, 438
Amalika : 384
Âmir (R.A.) : 298
Ammar bin Yâsir (R.A.) : 217, 223, 237, 350
Aranî /Hasan bin Hasan/ (Rh.A.) : 221
Askalânî /İbn-i Hâcer-i Askalânî/ (Rh.A.) : 239
Âsim Efendi (Mütercim) : 48, 165, 192, 212, 311
Assâl /Safvan bin Assâl/ (R.A.) : 66
Avf /bin Mâlik/ (R.A.) : 66
Azmızâde (Rh.A.) : 161, 164, 186, 205, 221, 222, 245

— B —

- Bedreddin /Kâdî/ (Rh.A.)** : 287

Bera' bin Ma'rûr (R.A.) : 285
Bercendî (Rh.A.) : 368
Beyhakî (Rh.A.) : 221, 352, 356, 369
Bezzar (Rh.A.) : 221
Bilâl-i Habeşî (R.A.) : 67, 106, 107, 108, 212, 246
Bilmen /Ömer Nasûhî) : 206, 322
Buharâ Ulemâsı : 82
Buhârî /Hâfiżuddîn/ (Rh.A.) : 96, 132, 193, 239, 297, 387, 400
Buhtu'nasr : 310

— C —

Câbir (R.A.) : 13, 14, 158, 160, 201, 415
Ca'fer-i Sâdîk (R.A.) : 383
Ca'fer bin Ebî Tâlib (R.A.) : 228
Ca'fer bin Yahyâ (Vezir) : 241
Calinos (Hekim) : 28
Cehrâil /Cibrîl/ (A.S.) : 95, 98, 107, 117, 138, 189, 254, 384
Celâl (Dahiliye Nazırı Muhammed Celâl) : 57
Cessâs : 140
Cevdet Paşa : 239
Cürcânî /Ebû'l Muzaffer Yûsuf bin İbrâhim/ (Rh.A.) : 20
Cürcânî /Ebû Süleymân el-Cürcânî/ (Rh.A.) : 223
Cürhüm : (Rh.A.) : 384
Cüzcânî /Mûsâ bin Süleymân Ebû Süleymân el-Cüzcânî (Rh.A.) :
223

— D —

Daniyâl (A.S.) : 310
Dâvûdoğlu (Ahmed) : 107, 261, 366, 371, 382
Debbûsî /Ebû Zeyd Debbûsî/ (Rh.A.) : 20
Dâre Kutnî (Rh.A.) : 31, 75, 212, 356
Dahlân /Ahmed Zeynî/ (Rh.A.) : 371
Dâremî (Rh.A.) : 81, 132, 206, 400

— E —

Ebâ Zerr (R.A.) : 188
Ebû Ahmed el-İYÂDÎ (Rh.A.) : 314
Ebû Bekir (R.A.) : 20, 63, 207, 228, 241, 253, 257, 290, 313
Ebû Bekr bin el-Fazl /Şeyh'ul Îmâm/ (Rh.A.) : 411
Ebû CA'FER (R.A.) : 251, 253

- Ebû Ca'fer /Şeyh'ul Fakîh, Îmâm/ (Rh.A.) : 71, 153**
Ebû Ca'fer el-HİNDUVÂNÎ (Rh.A.) : 87, 153, 234, 304, 338
Ebû CEHL : 298
Ebû DÂVÛD (Rh.A.) : 39, 193, 206, 239, 261, 366, 400
Ebû Eyyûb el-Ensârî (R.A.) : 93, 238, 239
Ebû Hafs el-Kebîr (Rh.A.) : 219
Ebû HANÎFE /Îmâm A'zam/ (Rh.A.) : 16, 17, 20, 46, 47, 52, 63, 68, 71, 73, 81, 88, 99, 103, 114, 117, 133, I49, I87, 208, 220, 222, 226, 249, 290, 362, 368, 392
Ebû Hüreyre (R.A.) : 13, 190, 202, 349, 352
Ebû Katâde (R.A.) : 63, 64, 212
Ebû'l Meâli Abdülmelik (Rh.A.) : 20
Ebû Mesleme (R.A.) : 297
Ebû Muhammed (Rh.A.) : 225, 226
Ebû MÜLEYKE (R.A.) : 158
Ebû Nasr (Rh.A.) : 44, 321
Ebû SAÏD (R.A.) : 102
Ebû SELEME (Rh.A.) : 280
Ebû SEVR (Rh.A.) : 366
Ebû SÜFYÂN : 297, 302
Ebû Süheyl (Rh.A.) : 77
Ebû Ümâme Es'ad bin ZÜRÂRE (R.A.) : 238, 285
Ebû YÛSUF /Îmâm/ (Rh.A.) : 15, 16, 17, 20, 26, 29, 30, 37, 41, 46, 47, 48, 49, 51, 55, 60, 62, 68, 70, 76, 77, 78, 81, 84, 86, 88, 114, 115, 126, 146, 149, 164, 180, 184, 189, 196, 198, 207, 2I0, 2I3, 2I4, 2I6, 2I7, 224, 226, 233, 239, 244, 253, 260, 264, 271, 278, 286, 291, 295, 301, 308, 309, 316, 332, 334, 335, 358, 371, 394, 411, 416, 423, 427, 436
Ebû Ya'lel MÛSILÎ (Rh.A.) : 356
Ebû Zerr-i GİFÂRÎ (Rh.A.) : 206
Ebû'l Âliye (Rh.A.) : 31
Ebû'l-berekât Hanbelî İbni TEYMİYYE (Rh.A.) : 366
Ebu'l Hasen et-TEMÎMÎ (Rh.A.) : 42
Ebû'l-Leys /Îmâm, Fakîh/ (Rh.A.) : 49, 199, 220
Ebû'l-MUÎN (Rh.A.) : 436
Ebû'l Yüsîr /Îmâm/ (Rh.A.) : 264
Ekmelü'd-dîn (Rh.A.) : 114
Elias (Elias A.) : 165, 192
ENBİYÂ (A.S.) : 143
ENES /İbn Mâlik/ (Rh.A.) : 75, 102, 107, 197, 198, 313, 356
ERMİYÂ (A.S.) : 310
Eyzâî (Rh.A.) : 366
Eyyûb Sabri Paşa : 239, 249

— F —

- Fahşâd /Er Fahşâd/** : 310
Fatma (R.Anhâ) : 283, 350
Ferişteh (Rh.A.) : 163

— G —

- Gazâlî /İmâm/ (Rh.A.)** : 67
Gaznevî /Mahmud Gaznevî/ (Rh.A.) : 241

— H —

- Haccâc ibn SEKAFÎ (Rh.A.)** : 384
Hâcer (Hz.) : 383, 384
Hâfız'ud-Dîn (Rh.A.) : 83
Hadîce (R.Anhâ) : 95, 350
Hâherzade /Şeyh İmâm/ (Rh.A.) : 67, 81, 89, 264, 275
Hakem (Rh.A.) : 387
Hâkim (Rh.A.) : 357, 369, 417
Hâlid ibn-i Velîd (R.A.) : 302
Halil bin Ahmed (R.A.) : 254
Hamevî /Şahabettin/ (Rh.A.) : 281
Hamevî /Yakûtel - Hamevî/ (Rh.A.) : 383
Hamîdüddîn /İmâm/ (Rh.A.) : 368
Hamza (R.A.) : 297, 301, 302
Hâris /Abdülmuttalib oğlu/ (Rh.A.) : 304, 338
Hâris bin Ebû Usâme (Rh.A.) : 107
Hasan /bin Ali/ (R.A.) : 196, 291, 304
Hasan /İmâm/ (Rh.A.) : 16, 46, 73, 75, 77, 86, 103, 127, 131, 140, 362, 367, 436
Hasan Basri (Rh.A.) : 20
Hasan bin HAYY (Rh.A.) : 233, 366
Hasan bin Ziyâd (Rh.A.) : 20, 77
Harzem Ulemâsı : 82
Hatîbü'l Bağdâdî (Rh.A.) : 127
Hanzala bin Ebî Hanzala (R.A.) : 209
Havva (Hz.) : 373, 387
Haydar /Şeyh/ (Rh.A.) : 224
Hazkal : 310
Hazrecî /Utbân bin Mâlik el Ensârî/ (R.A.) : 159
Helefren : 310
Hemezânî /Muhammed bin Ahmed el-Hemezânî/ (Rh.A.) : 383

Hidâye Şarihleri : 104, 216, 245
Hişâm /İmâm/ (Rh.A.) : 18, 20
Hulvânî (Rh.A.) : 210
Humeyrâ /Hz. Âişe/ (R.Anhâ) : 42
Husrev /Molla/ : 38, 223
Huzeyme bin Sâbit (R.A.) : 66
Hüseyin (Hz.) : 291

— İ, İ —

Irak Ulemâsı : 44
Işık /H. Hilmi/ : 383
İYÂZ /Kâdî/ (Rh.A.) : 13
İbn-i ABBÂS /Abdullah ibn-i Abbâs/ (R.A.) : 98, 133, 161, 217, 223, 304, 328, 338, 349, 361, 366, 383, 384, 387, 424, 435
İbn-i ABDİL'BER (Rh.A.) : 132
İbn-i ÂBİDİN (Rh.A.) : 96, 246
İbn-i ADİYY (Rh.A.) : 31, 127, 202, 328
İbn'ül CEHM (Rh.A.) : 13
İbn-i ESİR (Rh.A.) : 133, 209
İbn Manzûr Ebu'l Fadl CEMÂLÜDDİN (Rh.A.) : 281
İbn-i Emiri HACC (Rh.A.) : 38
İbn-i HALDÛN (Rh.A.) : 241
İbn-i Ebî HAYSEME (R.A.) : 206
İbn-i HİBBÂN (R.A.) : 101, 356
İbn-i HİŞÂM (Rh.A.) : 285, 302
İmrân bin HUSAYN (Rh.A.) : 31, 212, 221
İbn-i HÜMÂM (Rh.A.) : 39
İbn-i İSHÂK (Rh.A.) : 96, 285, 297, 350, 366
İbn-i KAMÎE (Rh.A.) : 302
İbn-i KUTEYBE (Rh.A.) : 139
İbn Ebî LEYLÂ (Rh.A.) : 290, 437
İbn-i MÂCE (Rh.A.) : 81, 102, 193, 206, 212, 417
İbn MES'UD (R.A.) : 138, 141, 142, 197, 198, 264, 272, 366
İbn-i Mubârek (Rh.A.) : 77, 78
İbn-i MUHAMMED (Rh.A.) : 366
İbn'ül MÜNZİR (Rh.A.) : 139
İbn-i MÜSEYYEB (Rh.A.) : 366
İbn-i ÖMER /Abdullah ibn-i Ömer/ (R.A.) : 75, 366, 368
İbn-i Sa'd (Rh.A.) : 96, 350
İbn-i SEBE' : 207
İbn-i Ebî ŞEYBE (Rh.A.) : 426
İbn-i ŞİHÂB (Rh.A.) : 302

-
- İBRÂHÎM (A.S.)** : 40, 142, 143, 254, 257, 366, 379, 383, 384
İBRÂHÎM (R.A.) : 350
İKRÎME (R.A.) : 190, 283
İmâm A'zâm /Ebû Hanîfe/ (Rh.A.) : 16, 19, 20, 36, 37, 47, 49, 55, 68, 75, 76, 77, 81, 92, 99, 100, 124, 126, 127, 131, 133, 135, 140, 146, 147, 148, 171, 173, 178, 181, 184, 185, 192, 193, 198, 203, 205, 213, 216, 217, 218, 223, 227, 243, 244, 254, 261, 264, 265, 271, 291, 315, 316, 322, 337, 342, 366, 367, 377, 378, 382, 392, 394, 395, 396, 397, 403, 404, 405, 410, 411, 412, 417, 423, 425, 427, 436, 437
İMÂMEYN (Rh. Aleyhimâ) : 49, 53, 55, 58, 68, 92, 98, 99, 100, 124, 127, 147, 148, 173, 176, 177, 178, 181, 188, 192, 194, 215, 216, 217, 218, 223, 244, 251, 254, 255, 259, 309, 322, 327, 332, 337, 367, 377, 378, 394, 397, 403, 404, 407, 410, 412, 419, 425
İSMÂİL (A.S.) : 254, 255, 366, 384,

— K —

- Kaab /bin Lüey/ (Rh.A.)** : 246
Kâdîhân (Rh.A.) : 16, 50, 55, 56, 123, 140, 152, 168, 169, 225, 226, 236, 239, 240, 248, 249, 273, 274, 283, 286, 409
Kahtân /Ya'rûb bin/ (Rh.A.) : 139
Kâsim /Ebû'l Kâsim/ (R.A.) : 350, 366
Kastalânî (Rh.A.) : 209
Kehhâle /Ömer Rıza/ : 223
Kiahşâr : 310
Kisrâ : 224
Kirmânî /Abdurrahim el Kirmânî/ (Rh.A.) : 435
Kerderî /Şemsü'l Eimme/ (Rh.A.) : 208
Kerhî /Şeyh Hasan el-Kerhî/ (Rh.A.) : 19, 40, 140, 153, 264, 309, 344
Kettânî /Şeyh Abdülhay el-Kettânî/ (Rh.A.) : 206
Konrapa /Zekâi/ 209, 297
Köksal /M. Âsim/ : 384
Kudûrî (Rh.A.) : 140
Kuhistânî (Rh.A.) : 381
Kurtubî (Rh.A.) : 371

— M —

- Ma'bedel - Cühenî (Rh.A.)** : 31
Mahbûbî /İmâm/ (Rh.A.) : 152
Makrizî (Rh.A.) : 224
Mâlik /İmâm/ (Rh.A.) : 20, 96, 127, 128, 259, 364, 382, 398, 433, 437

- Ma'lûf /Luis/ : 192**
Mâriyye-i Kîbtiyye (R.Anhâ) : 257, 350
Mâturîdî /Îmâm/ (Rh.A.) : 186
Mehmed (Sultan, Çelebi) : 241
Mehmed Zihni Efendi : 206, 432
Mektûm /İbn Ümmi Mektum, AMR/ (R.A.) : 159, 298
Melikü'l Muzaffer Yûsuf /bin Ömer bin Ali bin Râsûl el-Ğassâni et-Türkmânî/ (Rh.A.) : 192
Me'mûn /Abbasî Halîfesi/ : 223
Mergînânî /Îmâm Zahîr'ud-Dîn el-Mergînânî/ (Rh.A.) : 83, 264
Merv Ulemâsı : 82
Mervân /Abdülmelik ibn-i Mervân/ (Rh.A.) : 310
Mes'ûdî (Rh.A.) : 311
Meymûn /Köle/ : 239
Mihca' (R.A.) : 298
Mikâîl (A.S.) : 117
Mirâs /Kâmil/ : 366
Mu'az bin Cebel (R.A.) : 338, 346
Muhammed /Îmâm/ (Rh.A.) : 16, 17, 18, 20, 29, 36, 37, 41, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 55, 68, 70, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 85, 87, 99, 114, 115, 125, 126, 146, 149, 161, 164, 181, I84, I96, I98, 2I3, 2I6, 220, 223, 243, 244, 250, 253, 260, 261, 264, 268, 271, 275, 291, 301, 308, 309, 315, 316, 334, 336, 353, 356, 357, 358, 365, 371, 379, 382, 411, 416, 436, 438
Muhammed bin Dahhâk (Rh.A.) : 383
Muhammed ibni Bâkîr (Rh.A.) : 320
Muhammed /bin Seleme/ (Rh.A.) : 119, 181
Muîn /Şeyh Ebû'l Muîn/ (Rh.A.) : 245
Murat III (Sultan) : 239
Mus'ab /bin Umeyr/ (R.A.) : 238, 302
Muselleme /bin Muhlîf/ (R.A.) : 246
Mücahid (Rh.A.) : 93, 366, 383
Müslîm (Rh.A.) : 20, 96, 132, 400
Müstakîmzâde (Rh.A.) : 24

— N —

- Nabuchodonosor : 310**
Nâfi' (Rh.A.) : 366
Napopolasar : 310
Nasruddîn /Sultan/ : 246
Nedvî /Süleymân/ (Rh.A.) : 14
Nehâî /Îbrâhim en/ (Rh.A.) : 93, 366

-
- NESÂÎ (Rh.A.)** : 81, 133, 361, 400
Nesefî /Ebû Ali/ (Rh.A.) : 167, 208
Nevevî /Kâdî İmâm Ebû Ali/ (Rh.A.) : 13, 57, 74, 202, 285
Nuâym /Ebû, Hâfız/ (Rh.A.) : 92
Nûh (A.S.) : 139

— O, Ö —

- Okiç (M. Tayyib)** : 14
Osman (R.A.) : 14, 207, 247, 301, 305
Osman bin Affân (Rh.A.) : 239
Ömer (R.A.) : 20, 63, 66, 67, 107, 206, 207, 228, 239, 241, 264, 290,
 298, 315, 319, 320, 325, 376, 383
Ömer /İbn-i Abdülaziz/ (Rh.A.) : 246, 366
Ömer /bin el Hattab/ (Rh.A.) : 119

— P —

- Pezdevî /Fahr'ul-İslâm/ (Rh.A.)** : 20, 152, 219, 222, 264, 436

— R —

- Râfi bin Amr (R.A.)** : 67, 101, 238
Râzî /İmâm Fahruddin/ (Rh.A.) : 20, 233
Râzî /İmâm Ebû Bekir er-Râzî/ (Rh.A.) : 390
Rabâh : 283
Rebib /bin Abdurrahman bin Ebî Saîd/ (Rh.A.) : 21
Rukayye (R.Anhâ) : 350
Ruhhâci /Ömer bin Ferec er-Ruhhâci/ (RH.A.) : 383

— S —

- Sabbâğı (Rh.A.)** : 52
Sa'd bin Âs (R.A.) : 291
Sa'd ibni Ebî Vakkâs (R.A.) : 301
Sadruş-şehîd (R.A.) : 208, 213
Sadruş-Şerîa (Rh.A.) : 26, 27, 41, 59, 69, 73, 105, 119, 146, 147, 163,
 300, 301, 305, 347, 393, 421, 425
Sa'dül Kuraz (R.A.) : 209
Sa'lebe (R.A.) : 423
Sâmi (Şemseddin) : 311
San'ânî /Hâfız Ebû Bekir Abdürrezzak bin Hemmâm es-San'ânî/
(Rh.A.) : 250
Satkîyâ : 310

- Sehl bin Sa'd (Rh.A.)** : 238, 264
Selef Âlimleri : 99, 191
Selcî (Rh.A.) : 240
Selim (Yavuz Sultan) : 241
Semudi (Rh.A.) : 209, 246
Serahsî /Şems'ül Eimme İmâm/ (Rh.A.) : 20, 152, 185, 424
Serûcî /Fazıl/ (Rh.A.) : 83
Serûcî /İmâm/ (Rh.A.) : 40, 128, 166
Sevrî /Süfyân es-Sevrî/ (Rh.A.) : 93, 366
Seyyid-i Şerîf Cürcânî : 48, 119, 165, 276
Sibâh /Abdül'uzza oğlu/ (Rh.A.) : 302
Sibeveyh (Rh.A.) : 20
Sirâc (Rh.A.) : 222
Suveyd bin Gafele (R.A.) : 228
Süheyîl (Rh.A.) : 238
Süveydî /Muhammed Emin el-Bağdâdî/ (Rh.A.) : 139
Şeybânî /Abdurrahman/ (Rh.A.) : 14

— § —

- Şa'bî (Rh.A.)** : 366
Şemus /bint-i Nu'mân/ (R.Anhâ) : 209
Şeyh'ul İslâm (Rh.A.) : 140
Şems'ül-Eimme el-Hulvânî (Rh.A.) : 48, 99, 193, 214, 219, 220, 264, 351, 369, 424
Şeytan Aleyhillâ'ne : 136
Şurahbil bin Âmir (Rh.A.) : 246
Şâfiî /İmâm/ (Rh.A.) : 16, 20, 30, 32, 36, 39, 42, 57, 58, 65, 66, 75, 81, 84, 105, 117, 124, 125, 127, 130, I37, I41, I42, I44, I48, I55, I80, I95, 197, 231, 239, 255, 259, 263, 287, 289, 299, 315, 316, 318, 320, 336, 359, 362, 372, 380, 401, 416, 427, 431, 433, 437

— T —

- Taberânî (Rh.A.)** : 108, 356, 426
Tâc'üş-Şerîa (Rh.A.) : 66, 127, 264, 300, 324, 401
Taftâzânî (Rh.A.) : 116
Tâhâvî /Ebu Ca'fer et-Tâhâvî/ (Rh.A.) : 19, 31, 40, 43, 96, 189, 314,
 416
Tâhir (R.A.) : 350
Tâhirü'l Mevlevî (Olgun) : 249, 371
Talk bin Ali /Talk bin Sümâme/ (Rh.A.) : 239
Talk bin Ebî Talha (Rh.A.) : 301

Tâvus (Rh.A.) : 366

Tayyib (R.A.) : 350

Temurtâşı /İmâm/ (Rh.A.) : 50, 109, 140, 152, 332

Tirmizî (Rh.A.) : 96, 132

— U —

Ulâse (R.Anhâ) : 239

Ukkâşe (R.A.) : 297

Utbe (R.A.) : 302

— Ü —

Übey İbn-i Halef (Rh.A.) : 302

Übeyy /bin Kaab/ (R.A.) : 183, 194, 206, 285

Ümâmetü'l Bâhilî (Rh.A.) : 75

Ümmü Fadl (R.Anhâ) : 133

Ümeyye /Benî/ (R.A.) : 246

Ümmü Külsüm (R.Anhâ) : 350

Ümmü Seleme (R.Anhâ) : 132

Üsâme (R.A.) : 356

— V —

Vâil /bin Hucr/ (Rh.A.) : 134

Vâile bin el Eskâ' (Rh.A.) : 75

Vânî (Rh.A.) : 38, 41, 162

Vahşî /Vahşî bin Harb'el-Habeşî, Ebû Desne/ (R.A.) : 302

— Y —

Yâkûb (A.S.) : 296

Yodis : 310

Yahniyü : 310

Yazır /Elmalı'lı M. Hamdi/ : 239

— Z —

Zâhidî (Rh.A.) : 72, 273

Zeylâî (Rh.A.) : 22, 26, 37, 52, 55, 62, 64, 83, 88, 103, 104, 108, 122, 131, 143, 147, 150, 156, 157, 159, I6I, I66, I67, I76, I78, 202, 210, 218, 222, 266, 269, 273, 286, 301, 302, 304, 305, 321, 324, 328, 334, 335, 343, 344, 350, 353, 354, 358, 381, 389, 395, 402

Zeyneb (R.Anhâ) : 350

Zirikli /Hayreddin/ : 223

Zübeyr /Abdullah bin Zübeyr/ (Rh.A.) : 384

Züfer /İmâm/ (Rh.A.) : 16, 23, 70, 81, 84, 146, 214, 220, 222, 243, 265, 268, 316, 365, 404, 416

Zührî (Rh.A.) : 139, 366

ESERDE GEÇEN

KİTAP İSİMLERİ FİHRİSTİ

— A —

Abdülhâlim : 165, 224, 250, 277,
368
Ahterî : 419
Asl (El - Asl fil fürû) : 327, 416
Asr-i Saâdet : 14, 261

Câmiu'l-Kebîr : 16, 234, 245, 273,
369
Câmiu'r-Rumûz : 78
Câmiu's-Sâğır : 16, 152, 190, 194,
327, 346, 430
Celâliyye : 145
Cevâmi : 416

— B —

Bahr : 222
Bahr'u'l Muhît : 113, 130
Bazı Hadîs Mes'eleleri Üzerine
 Tetkikler : 14
Behce : 411
Bedâyî : 16, 76, 135, 138, 159, 186
Beyhakî : 221, 352, 356, 369
Buhârî : 66, 93, 97, 99, 102, 103,
 107, 119, 130, 140, 150, 158, 206,
 231, 294, 313, 350, 360, 423
Buhârî Aynî Şerhi : 239
Buhârî Muhtasarı, Tecrîd-i Sarîh
 Tereemesi : 259, 261, 297, 366
Bülûğ'ül-Merâm Tercüme ve Şer-
 hi : 371
Büyük İslâm İlmihâli : 206, 295,
 322

Dâiretü'l Meârifil İslâmiyye : 139
Dâmad : 409
Dârekutnî : 21, 31, 75, 159, 212, 356
Dâremî : 81, 132, 164, 206, 400
Delâilû'n-Nübûvve : 92
Dürrü'l-Muhtâr : 150, 186, 187, 188
 189, 190, 202, 221, 231, 236, 246,
 437

— C —

Câmi' : 436
Câmiu'l-Fetâvâ : 208
Câmiu'l-Halâtî : 83

Ebû Dâvûd : 66, 93, 98, 107, 119,
 130, 164, 231, 235, 259, 290, 294,
 352, 360, 412, 423
Ekmel : 257
Encâs : (El-Encâs) : 93
Esrâr : 48, 73
Eşbâh : 200
Et-Terâtibü'l İdâriyye : 206
Evsat : 356

— F —

Fetvâ : (Ebu'l-Leys) : 49
Fetâvây-i Kâdîhân : 410, 411

Fethu'lkadîr : 67, 75

— İ —

— G —

Gâye : 83, 92, 166, 190

Gâyet'ül-Beyân : 40, 56, 153, 247, 309, 330, 355, 379, 390, 434, 438

Gâyetü's-Sâde : 64

Gayetü's-Serûcî : 55

Giyâsiyye : 181

— H —

Hadîmî : 276, 295, 315, 390

Hak Dîni Kur'an Dili : 239

Hakâyık : 67, 88, 115, 117, 125

Halebi-i Sağır : 192, 193

Hâniyye : 124, 168, 193, 232, 296, 364

Hâşıyetü'd-Dürer : (Abdülhalim) : 223, 224

Havâşî : 83

Hâvî : 83

Hayr-ı Matlûb : 83

Hazreti Muhammed (A.S.) ve İslâmîyyet : 384

Hılyetü'n-Nâci : 193

Hızânetü'l-Ekmel : 223, 354

Hızânetü'l-Fetâvâ : 208, 314

Hidâye : 21, 28, 29, 30, 33, 39, 43, 44, 47, 48, 55, 60, 64, 87, 115, 120, 123, 128, 131, 145, 146, 147, 152, 223, 231, 244, 247, 264, 272, 300, 301, 305, 307, 313, 316, 324, 330, 333, 337, 338, 346, 347, 350, 362, 390, 399, 401, 421, 431, 436, 437

Hindiyye : 409

Hisâb-ı Ameli : 57

Hukûk-u İslâmiyye Kâmûsu : 286, 322

Hulâsa : 22, 34, 42, 48, 193, 213, 219, 248, 274, 351, 354

Hüccet (El Hücce) : 82, 87

İbn-i Âbidîn : 96, 246, 409

İbn-i Mâce : 93, 119, 155, 158, 164, 200, 201, 294, 417, 423

İhtiyâr (El-İhtiyâr) : 208, 251, 425

İncil : 41

İsâbe : 224

İslâm Dîni : 206

İnâye : 140, 151, 164, 250, 390, 399, 431

İstiâb : 132

İzâh (El-İzâh) : 40, 264

— K —

Kâfî (El-Kâfî) : 17, 21, 33, 34, 43, 48, 55, 63, 64, 70, 71, 73, 83, 102, 124, 144, 145, 152, 153, 154, 160, 164, 173, 180, 181, 191, 200, 207, 208, 213, 222, 225, 231, 253, 264, 269, 270, 296, 298, 309, 316, 317, 364, 367, 389, 416, 417, 421, 433, 437, 438

Kâidiyye : 293

Kâmil : 31, 202, 328

Kâmil fit Târih : 209

Kâmûsu'l-A'lâm : 139, 223, 311

Kâmûsu'l Asrı, Arabic - English : 165

Kâmûs Tercümesi (Kâmûs'u - Okyanus) : 48, 159, 165, 192, 212, 225, 241, 296, 311, 328

Kânûn-u Edeb : 224

Kenz : 102, 112, 135, 156, 176, 191, 303, 304, 305, 327, 333

Keşfû'l-Ğumme : 206, 239

Keşfû'l-Keşşâf : 15, 116

Kîsas-ı Enbiyâ : 239

Kifâye : 52, 55, 63, 90, 127, 203, 234, 289

Kitâbu'l-Hîcr : 39

Kitâbü'l-İsâbe fi Esâm'is Sahâbe :

239

Kudûrî : 21, 56, 102, 304
Kunye (El-Kunye) : 55, 192, 250
Kurtubî : 212

— L —

Lisânü'l-Arab : 139, 281, 295, 328
Lübâbü'l-Menâsik : 409

— M —

Mehsût : 16, 26, 31, 48, 50, 52, 60,
 91, 99, 131, 140, 141, 190, 289,
 422, 431
Mecelle-i Umûr-u Belediyye : 240
Mecma' : 264, 314
Mecmau'l-Beyân : 14
Mecmau'l-Enhur : 200
Mecmau'l-Fetâvâ : 119, 193, 219,
 314
Mefâtîhü'l-Cinân : 247
Menâfi : 83

Menhel (El-Menhel) : 290
Mevâhibü'l-Ledünniyye : 290
Meydan Larousse : 165, 225
Mî'râc-üd-Dirâye : 16, 26, 35, 48,
 52, 127, 158, 199, 264, 268
Mirât-ı Medîne : 239, 249
Modern Dictionary, English - Ara-
 bic : 192

Mu'cem-i Kebîr : 108
Mu'cemü'l-Büldân : 281, 383, 426
Mucmeu'l-Lûgati'l Arabiyye : 192
Muc'emu'l Mü'ellifîn : 223
Muc'emu'l-Vasît : 192
Muğrib'ül-Lûgâ : 374, 382, 431, 438
Muhammed Resûlüllâh : 212
Muhît : 16, 26, 31, 33, 34, 36, 40, 45,
 72, 78, 159, 230, 234, 235, 247,
 274
Muhtasar'ul Mağrib : 74

Musannef : 250
(El) Mu'temed fil Edviyeti'l Müf-

rede : 192, 225, 281, 328
Muvatta' : 96, 99, 212, 231, 235
Mübtegâ : 38, 40
Mültekâ : 185, 293
(El) Mültekat : 94
Münqid : 192
Münye : 186
Müslim : 66, 93, 97, 99, 103, 107,
 119, 130, 132, 150, 164, 201, 206,
 212, 231, 283, 285, 294, 360, 371,
 412, 416, 423
Müslim Şerhi : 57, 74, 261, 304
Müslümanlıkta İbâdet Tarihi : 371
Müslümanlığın Medeniyete Hiz-
 metleri : 249
Müsned : 67, 96, 107, 133, 201, 206,
 221, 239, 356
Müstâsfâ : 40
Müstedrek : 357, 369

— N —

Nazm : 117
Nehr : 202
Nesâî : 66, 93, 97, 99, 101, 107, 119,
 158, 164, 200, 221, 231, 294, 298,
 360, 371, 412, 423
Nevâdir : 273, 274
Nîmet-i İslâm : 107, 182, 185, 206,
 247, 295, 432
Nihâye : 43, 51, 105, 186, 211, 269,
 307, 316, 358, 373, 380, 390, 400,
 401, 438
Nisâb : 219
Nûr-ül İzâh : 343
Nûrû'l Yakîn : 239
Nevâzil : 253
Nevevi : 93

— P —

Peygamberimiz, İslâm Dini ve
Aşere-i Mübeşere : 209, 297

— R —

Reddü'l Muhtâr : 153, 186, 187,
226, 231
Rehn (Er - Rehn) : 223
Rezin : 162

— S —

Sahîh : 96, 239, 356
Sahîh-i İbn-i Hibbân : 259
Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi:
13, 92, 107, 259, 304, 346, 352,
366, 371, 387
Salât (Es-Salât) : 223
Seâdet-i Ebediyye : 383
Sebâikü'zzeheb fî ma'rifeti kabâ-
ili'la'rab : 139
Sîhâh-i Cevherî : 74, 78, 320, 374
Sirâciyye : 78, 93
Sîre : 96
Siyer'ül Kebîr : 16
Siyer'üs Sağır : 16, 223
Sîretü'n-Nebeviyye : 371
Sünen : 96, 202, 206, 239, 361, 369

— Ş —

Şerhü'l Makdisî : 177
Şerhü'l Meşârik : 97
Şerh-u Tuhfe : 102
Şürünbülâlî : 286

— T —

Tabakât : 96
Taberânî : 127
Taberî : 285
Tâc : 349
Tâcü'l Mesâdir : 325
Tâc'uş-Şerîa Şerhi : 17
Tahâvî : 21, 186, 222
Târifât : 48, 119, 165, 194, 276, 293
311, 312
Tatârhâniyye (Fetâvâyı Tatârhâ-
niyye) : 17, 33, 44, 49, 71, 83, 89,
90, 93, 94, 181, 193, 225, 248, 309

Tayâlisî : 294

Tecrîd : 49, 410
Tefsîr-i Hâzin : 346
Tefsîr-i Kebîr : 212
Tehzîb : 42
Telhîs : 234
Teslîm : 124
Tevrât : 41
Teysîrû'l - Vusûl ilâ Câmiî'l Usûl :
14
Tirmizî : 66, 93, 98, 99, 101, 107,
130, 132, 150, 155, 158, 164, 200,
235, 294, 352
Tuhfe : 135, 232
Tuhfetü'l-Fukahâ : 270

— U, Ü —

Usûl : 369
Uyûnû'l-Eser : 249
Uyûnû'l-Mezâhib : 42, 44, 71
Üsdü'l-Gâbe : 133, 209

— V —

Vâkiât : 83
Vânî : 145, 158, 160, 218, 219, 373
Vecîz (El-Vecîz) : 67
Vefâ : 209, 246
Vikâye (El-Vikâye) : 47, 53, 87, 90,
110, 112, 119, 156, 330, 333, 381,
396, 399, 407, 413

— Y —

Yenâbî (El-Yenâbî) : 43

— Z —

Zâhidî : 117, 233
Zâhidî şerhî : 55
Zâhire (El-Zâhire, Zahîret'ül-Fu-
kahâ) : 37, 71, 83, 146, 300, 301,
431
Zebûr : 41
Zeylâî (Tebiyinü'l-hakâik şerhu
kenzi'd-Dekâik) : 37, 88, 103,
104, 108, 131, 159, 286, 301, 343
Ziyâdât (El-Ziyâdât) : 16

1920-1921
1921-1922
1922-1923
1923-1924
1924-1925
1925-1926
1926-1927
1927-1928
1928-1929
1929-1930
1930-1931
1931-1932
1932-1933
1933-1934
1934-1935
1935-1936
1936-1937
1937-1938
1938-1939
1939-1940
1940-1941
1941-1942
1942-1943
1943-1944
1944-1945
1945-1946
1946-1947
1947-1948
1948-1949
1949-1950
1950-1951
1951-1952
1952-1953
1953-1954
1954-1955
1955-1956
1956-1957
1957-1958
1958-1959
1959-1960
1960-1961
1961-1962
1962-1963
1963-1964
1964-1965
1965-1966
1966-1967
1967-1968
1968-1969
1969-1970
1970-1971
1971-1972
1972-1973
1973-1974
1974-1975
1975-1976
1976-1977
1977-1978
1978-1979
1979-1980
1980-1981
1981-1982
1982-1983
1983-1984
1984-1985
1985-1986
1986-1987
1987-1988
1988-1989
1989-1990
1990-1991
1991-1992
1992-1993
1993-1994
1994-1995
1995-1996
1996-1997
1997-1998
1998-1999
1999-2000
2000-2001
2001-2002
2002-2003
2003-2004
2004-2005
2005-2006
2006-2007
2007-2008
2008-2009
2009-2010
2010-2011
2011-2012
2012-2013
2013-2014
2014-2015
2015-2016
2016-2017
2017-2018
2018-2019
2019-2020
2020-2021
2021-2022
2022-2023
2023-2024
2024-2025
2025-2026
2026-2027
2027-2028
2028-2029
2029-2030
2030-2031
2031-2032
2032-2033
2033-2034
2034-2035
2035-2036
2036-2037
2037-2038
2038-2039
2039-2040
2040-2041
2041-2042
2042-2043
2043-2044
2044-2045
2045-2046
2046-2047
2047-2048
2048-2049
2049-2050
2050-2051
2051-2052
2052-2053
2053-2054
2054-2055
2055-2056
2056-2057
2057-2058
2058-2059
2059-2060
2060-2061
2061-2062
2062-2063
2063-2064
2064-2065
2065-2066
2066-2067
2067-2068
2068-2069
2069-2070
2070-2071
2071-2072
2072-2073
2073-2074
2074-2075
2075-2076
2076-2077
2077-2078
2078-2079
2079-2080
2080-2081
2081-2082
2082-2083
2083-2084
2084-2085
2085-2086
2086-2087
2087-2088
2088-2089
2089-2090
2090-2091
2091-2092
2092-2093
2093-2094
2094-2095
2095-2096
2096-2097
2097-2098
2098-2099
2099-20100

**—BU CİLTTE İSİMLERİ GEÇEN
BAZI ZEVÂT-I KİRÂM'IN
TERCEME-İ HALLERİ—**

Hz. ABBÂS (R.A.)
(Abdullah bin Abbâs)

Doğumu : (?) 617 M. (?)

Vefâti : Tâif 68 H. (688 M.)

Peygamber (S.A.V.) Efendimizin amcası Abbâs' (R.A.) in oğludur. İlminin çokluğundan dolayı Bahrü'l-Ümme (Ümmetin deryâsı), Habru'l-Ümme (Ümmetin en büyük âlimi), Tercümânü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın tercümanı) diye de bilinir.

Tefsîr, hadîs ve fîkîh'da son derece ihtisâs sâhibi olup, fetvâlarıının çokluğu ile tanınır.

Âhir ömründe a'mâ olan Abbâs (R.A.) 1660 hadîs-i şerif rivâyet etmiştir. Radiyallâhü Anh.

Hz. İMÂM AHMED (Rh.A.)

(Ebû Abdullâh Ahmed İbn-i Muhammed İbn-i Hanbel Şeybânî)

Doğumu : Bağdâd 164 H. (780 M.)

Vefâti : Bağdâd 241 H. (855 M.)

Dördüncü büyük İmâmdir. Künyesi «Ebû Abdillah» dır.

İmâm Şâfiî, Süfyan ibni Uyeyne, İbrâhim ibni Sa'd, Cerir ibni Abdilhamid, İmâm Ebû Yûsuf, Yahyal'kattan, El-Velid ibni Müslim, Veki' Yezid ibni Hârun, İsmail ibni Uleyye ve Abdürrezzak gibi ekâbirden hadîs ve fîkh almıştır. Kendisinden de İmâm Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Hatimi, Razî, Hasen ibni Musa, Begavî gibi meşâhir ile kendi oğulları Sâlik ve Abdullah rivâyette bulunmuşlardır.

Kûfe, Basra, Mekke, Medîne, Şam ve Yemen gibi İslâm merkezlerini dolaşmıştır.

İmâm Hanbel'in başlıca delilleri Kitab ve Sünnettir.

«Müsned» isimli kitabı oğlu Abdullah tarafından toplanmıştır, kırkbinden fazla hadîs-i şerifi ihtiyâ eder.

Bağdâd'da vefât etmiş, «Bâb-ı Harb Kabristanı»na defnolunmuştur.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : El-Müsned (6 cilt), Kitâbu't-târîh, Kitâb-u Taât-ir Re-sûl, Kitâbün en-Nasihu ve-l-Mensûh, Kitâbü'l-ilel, Tefsîr, Fezâilüs-

Sahâbe, El-Menâsik, Ez-zühd, El-Eşribe, El-Mesâil, Er-red alâ men iddeâ et-tenâkuza filkur'ân.

Hz. ABDULLAH b. AMR (R.A.)

Doğumu : (?) 577. M. (?)

Vefâtı : Mısır 43 H. (663 M.)

Ebû Abdirrahman ya da Ebû Muhammed Abdullah b. Amr b. Âs'-da denir.

Nesebi **Peygamber (S.A.V.) Efendimiz ile Ka'b b. Lüey'de birleşen Abdullah b. Amr (R.A.) Kureyş Kabilesine mensubdur.**

Kendisinden 13 yaş büyük olan babası **Amr ibnül Âs' (R.A.)** dan önce İslâmın şerefine nâil olmuştur.

Pek çok ibâdetle meşgul olduğu için, **Peygamber (S.A.V.) Efendimiz :**

«**Şüphe yok ki senin üzerinde bedeninin hakkı vardır, refikanın hakkı vardır, iki gözünün de hakkı vardır, her husûsda itidâle riâyet lâzımdır. Artık kendini fazla yormamalısın.**» diye tavsiyede bulunmuştur.

Ashâb arasında hadîs yazmakla da temâyüz eden **Abdullah b. Amr (R.A.) den 700 hadîs-i şerîf rivâyet olunmuştur.**

Pek âlim bir zat olan **Abdullah b. Amr (R.A.)** Süryanice de bilirdi.

Resûlüllâh (S.A.V.) zamanında Ammân valiliği yapmış, Hz. Ebû Bekir (R.A.) tarafından Şam'ın fethine gönderilmiş daha sonra da Mısır'a vali olmuştur.

Vefât tarihi ve yeri ihtilâflıdır. Mekke'de, Tâif'de, Mısır'da veya başka bir yerde veiât ettiği rivâyet edilir. **Radiyallâhü Anh.**

Hz. ÂİŞE (R.Anhâ)

Doğumu : Mekke 604. M. (?)

Vefâtı : Medîne, 57 H. (677 M.)

Âiše-i Sîddîka' (R.Anhâ) nin babası Hz. Ebû Bekir (R.A.), annesi Ümm-ü Rûmân bint-i Âmir'dir.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) ile, Peygamberliğinin onuncu yılında Mekke'de nikâhlanmışlar ve üç sene sonra da Medîne-i Münevvere'de zîfâfa girmiştir. Hz. Âiše' (R.Anhâ) nin zîfâfa girdiği zaman; 6, 16, 17 veya 18 yaşında olduğuna dair rivâyetler vardır.

Peygamber (S.A.V.) Efendimiz bâkire olarak sadece Hz. Âiše (R. Anhâ) yi nikâhlamışlardır.

Bütün mü'minlerin vâlidesi Hz. Âiše (R.Anhâ); son derece zekî, afîfe ve ehl-i takvâ idi. Bilhassa, ferâize, helâl ve harama, kadınlara âid hükümlere son derece vâkıfdı. Bundan dolayı Resûl-i Ekrem'

(S.A.V.) in irtihâlinden sonra Ashâb-ı Kirâm kendilerine müracaat ile İslâm Hukukunda karşılaşıkları müşkilâtını hallederdi.

Hz. Âiše (R.Anhâ) hakkında bir iftira hadisesi (*İfk hâdîsesi. 6 H./ 627 M. Müreysi Gazvesi*) vuku' bulmuştı. Bu hâdiseden berâeti bâbında **Nur Sûresinde** on tane âyet (11 - 21inci âyetler) nâzil olmuştur.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.), Hz. Âiše' (R.Anhâ) nin evinde irtihâl etmiş ve onun evine defnedilmiştir.

Hz. Âiše (R.Anhâ) vâlidemiz, Peygamber (S.A.V.) Efendimizden 2210 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Hz. Âiše (R.Anhâ) Hicretin 57inci senesi Ramazan ayında 65 (bir rivâyete göre 74) yaşında Medîne-i Münevvere'de vefât etmiş, Cenâze Namazını zamanın Medîne Vâlisi Ebû Hüreyre (R.A.) kıldırmıştır. Va- siyyetine uyularak Cennetü'lbaķî'ye geceleyin defnedilmiştir. Radiyâllâhü Anhâ.

Rivâyet ettiği hadîsler Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inin 29. sayfasından 282. sayfasına kadardır.

Hz. ALÎ (R.A.) **(Aliyyibni Ebî Tâlib, Ebûlhasen, Ebû Türab)**

Doğumu : Mekke. 596 M. (?)

Vefâtı : Kûfe. 40 H. (660 M.)

Peygamber (S.A.V.) Efendimizin damadı ve dördüncü halifesidir. Babası Ebû Tâlib (Abdi Menaf), vâlidesi Fatîma binti Esed'dir.

İslâmiyeti kabul eden ilk çocuktur. 10 yaşında İslâmiyyet şerefine nâil olmuştur. Cennetle müjdelenen on kişinin dördüncüsüdür.

Bütün gazâlarda kahramanlıklar göstermiş, Uhud gazâsında 16 yerinden yaralanmıştır.

H. 35 senesinin Zilhicce ayında halife olmuştur, H. 40 senesinin 17 Ramazan Cum'a günü Sabah Namazına giderken İbn-i Mülcem tarafından kılıçla vurularak şehîd edilmiştir.

Şecaat, Adalet ve kemalât hârikası olan Hz. Ali (R.A.) Peygamber (S.A.V.) Efendimizden 586 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Radiyâllâhü Anh.

Hz. AMMAR b. YÂSIR (R.A.)

Doğumu : (?) 564 M. (?)

Vefâtı : Sîffeyn. 37 H. (658 M.)

Babası, Yâsir, vâlidesi Sümeyye'dir. Annesi İslâmda ilk şehîd edilen kadındır. Ebû Cehil tarafından şehîd edilmiştir.

Fakîh ve mücâhid bir zat idi. Kendisinden 62 hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir. Kubâ Mescidi, onun tavsiyesi üzerine inşa edilmiştir.

Yemame, Cemel ve Sîffeyn vakalarında bulunmuştur.

Hz. Ömer (R.A.) zamanında Kûfe valiliğinde bulunmuştur. Sîffeyn vakasında 94 yaşında iken şehîd olmuştur.

Radiyallâhü Anh

Hz. BEYHAKÎ (Rh.A.)

(Ebû Bekr Ahmed bin Hüseyin)

Doğumu : Beyhek. 384 H. (994 M.)

Vefâti : Beyhek. 458 H. (1066 M.)

Şâfiî fukahâsının en büyüklerindendir. Şâfiî Mezhebinin yayılmasına hizmet etmiş hadîs ve fîkih âlimidir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri : Es-Sünenü'l-kebîr, Es-Sünenü's-sağîr, Şuâbü'l-îmân, El-Hilâfiyyât, Kitâbü'l-esmâi ves-sîfat, Kitâbü'l-îtikad, Kitâbüz-zûhd, Kitâbü'd-daavat, Kitâbü't-tergîb, Delâil'ün-Nübûvve, Menakib-i Şâfiî, Menakib-i Ahmed ibn-i Hanbel.

Hz. BILÂL-İ HÂBEŞÎ (R.A.)

(Ebû Abdullah veya Ebû Abdilkerîm, İbn-i REBAH)

Doğumu : (?)

Vefâti : Şam. 20 H. (641 M.)

Babası Ribah'dır. Kölelerden İslâmîyetin şerefine ilk nâil olan zattır. Ümeyye bin Halef'in kölesi olan Bilâl-i Hâbeşî (R.A.) Ebû Bekr Siddîk (R.A.) tarafından satın alınarak azad edilmiştir. Bütün gazâlarda bulunmuştur. Kendisine köle iken çok eziyet eden Ümeyye bin Halef'i Bedr Gâzvesinde katletmiştir.

Fâzîl, mücâhid ve fâkih bir zat olan Bilâl-i Hâbeşî (R.A.) Resûlüllâh (S.A.V.) Efendimizin müezzini idi.

Kendisinden Ebû Bekr (R.A.), Ömer (R.A.), Ali (R.A.) gibi Sahâbe-i güzin ve bir çok tâbiîn hadîs rivâyet etmişlerdir.

H. 20'de cihad maksadiyle Şam'a gitmiş ve orada vefât etmiştir. Bâbû's-sağîr denilen mevkide medfûndur.

Radiyallâhü teâlâ anh.

Hz. İMÂM BUHÂRÎ (Rh.A.)

(Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl el-Cu'fî el-Buhârî)

Doğumu : Buhârâ. 13 Şevvâl 194 H. (21 Temmuz 810 M.)

Vefâti : Hartenk. 30 Ramazan 256 H. (31 Ağustos 869 M.)

Hadîs Îmâmlarının en büyüğüdür. Küçük yaşta yetim kaldı. 11 yaşında iken Hadîs ile meşgûl olmaya ve muhaddîs El-Dâhilî'nin meclisine devam etmeye başladı. Zekâ ve hâfızasının keskinliği ile kısa zamanda takdîr kazandı.

16 yaşında iken İbn el-Mübârek ve Vâki'nin bütün eserlerini ezberlemiş bulunuyordu. Memleketinin bütün Ulemâsının derslerinde bulunduktan sonra, 210 senesinde annesi ve kardeşiyle Mekke'ye gidip Hacı olmuş, tekrar Buhârâ'ya dönmüştür. Mekke'de bilhassa, Abdullah b. el-Zübeyr el-Hamîdi'den Şâfiî Fıkhimı öğrenmiştir.

Mısır, İran, Irak ve Hicaz'ı dolaşarak, pek çok kimselerden hadîs rivâyet eden Buhârî, 6 sene Hicaz'da ve 5 sene de Basra'da kalmış, Mısır'dan Mâverâünnehir'e kadar bütün ilim merkezlerinde hadîs teditikten sonra tekrar Buhârâ'ya döndü.

Hulâsa, İmâm Buhârî hayatı boyunca binden fazla ustaddan ders almış, kendisinden de yetmişbinden fazla kişi hadîs dinlemiştir. Buların arasında İmâm Müslîm b. Haccâc, Tirmîzî, Nesâî, Ebû Zür'a ve İbn-i Hüzeyme de vardır.

«Sahîh-i Buhârî» diye bilinen «El-câmiüs-sahîh» adlı eseri Kitâbul-lah'tan sonra en sahîh kitabıdır. Altıyüzbin kadar hadisten intihab edilerek 7275 hadîs-i şerîf ihtivâ eden bu kitabta, mükerrer hadîs-i şerîfler çıkarıldıktan sonra 4000 hadîs-i şerîf vardır. Bu 4000 hadîs-i şerîf Zeynûddîn Ahmed Zebîdi tarafından «Tecrîd-i sarîh» adlı eserde toplanmış ve bu da Baban zâde Ahmed Nâîm Bey ve Prof. Dr. Kâmil Mi'râs tarafından tercüme edilerek Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında neşredilmiştir.

Eserleri : El-Câmiüs-sahîh, Târihü'l Kebîr, Târihü's Sağır, El-Edebü'l Müfred, Tefsîr-i Kur'ân, Tenvîru'l Ayneyn.

Rahmetüllâhi Aleih.

Hz. CÂBİR (R.A.)

Doğumu : (?)

Vefâti : Medîne-i Münevvere 78 H. (697 M.)

Ashâb-ı Kirâmdandır. Mûfessîr, muhaddîs ve fâkih bir zattır. Birinci Akabe'de Müslüman olmuştur.

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizle bir çok gazvelerde bulunmuştur. 1540 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Sîffîn vakasında ve İstanbul'un muhasarasında da bulunmuştur.

İstanbul'un Koca Mustafa Paşa semtinde medfun olduğu rivâyet edilir. Ancak, H. 78 de 94 yaşında iken Medîne-i Münevvere'de vefât ettiği muhakkaktır. Ashâb-ı Kirâmdan en son vefât eden zattır.

Hz. CESSÂS (Rh.A.)
(Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Razî el-Cessâs)

Doğumu : Rey. 305 H. (917 M.)

Vefâti : Bağdâd. 370 H. (980 M.)

El-Kerhî'nin talebesi ve ondan sonra Hanefî âlimlerinin reisidir.

Kudretli bir âlim olan Cessâs; Ebû Sehl Zeccac ve Ebû'l-haseni Kerhî'den Fıkıh öğrenmiştir.

Kerhî ve Tahâvî'nin «Muhtasar»larına, İmâm Muhammed'in «El-Câmî» sine şerhler yazmıştır. **Rahmetüllâhi Aleyh.**

Eserleri :

Ahkâmü'l-Kur'ân, Kitâbü-ilhâmil'Kur'ân, Edebül Kâdî, Kitâb fî usûliddîn, Kitâbû cevâbâtûl'mesâil, Şerhi Muhtasar-ı Kerhî, Şerhi Muhtasar-ı Tahâvî, Şerhâ'l-câmi li Muhammed ibnil'hasen.

Hz. DEBBÛSÎ (Rh.A.)
(Ebû Zeyd Debbûsî, Debbûsî Ubeydullah)

Doğumu : (?)

Vefâti : Semerkand. 430 H. (1038 M.)

Meşhur Hanefî fukahâsındandır. Ebû Câferi'l-uş turenî'den fıkıh öğrenmiştir.

Semerkand ve Buhârâ ulemâsı ile münazaralarda bulunmuştur.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri : Esrâr-ı Debbûsî, El-Emedü'l-aksâ, Takvimü'l-edille, Tesî-sü'n-nazar fî ihtilâfi'l-eimme.

Hz. DÂREKÛTNÎ (Rh.A.)
(Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî)

Doğumu : Bağdâd. 305 H. (917 M.)

Vefâti : Bağdâd. 385 H. (995 M.)

Meşhur muhaddislerdenidir. «Emîr'ül-mü'minîn fî'l-hadîs» ünvânına sâhibtir.

İlim öğrenmek için Basra, Kûfe, Vâsit, Sûriye ve Mısır'a gitmiştir.

İbn Mûcâhid, Muhammed b. el-Hasan el-Nakkâs'dan kırâat ilmi ile Ebû Sa'id el-İstâhri'den fıkıh öğrenmiştir.

8 Zilkâde 385 H. Çarşamba günü Bağdâd'da vefât etmiş, Bâb el-Dayr Mezarlığında Ma'rûf el-Kerhî yakınına defnolunmuştur.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

El-Sünen, Kitâbu ile'l'il hadîs, İlzâmâtu aleş-şeyhayn, Kitâb el-is-

tidrâkât ve'l-tetebbu', Kitâbül erba'în, Kitâbül-efrâd, Kitâbül emâli, Kitâbül-mustacâd, Kitâbül-rû'yâ, Kitâbül tâşîf, Kitâbül-mudâbbac, Yâkût, Ğarîb el-hadîs.

Hz. DÂREMI (Rh.A.)

(Abdullah bin Abdurrahman hâfız Ebû Muhanimed)

Doğumu : Semerkand 181 H. (797 M.)

Vefâti : Semerkand 255 H. (869 M.)

Hadîs âlimidir. Semerkand kadılığında bulunmuştur.

Eserleri : Müsned-i Dâremi, El-Câmiü's-sahîh, Tefsîr.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. EBÛ BEKR (R.A.)

(Ebû Bekr-i Sîddîk. Abdullah bin Ebû Kuhâfe bin Âmir bin Amr bin Kâ'b bin Sa'd bin Teym bin Mürre)

Doğumu : (?) 571 M. (?)

Vefâti : Medîne 13 H. (634 M.)

Erkeklerden Müslümanlığı kabul eden zatların birincisi ve Peygamber (S.A.V.) Efendimizin ilk halifesidir.

Lâkabı Atik ve Sîddîk'dir. Cennetle müjdelenenlerin birincisi ve Peygamber (S.A.V.) Efendimizden sonra insanların en üstünüdür.

Kur'ân-ı Kerîm'i ilk toplayan zattır.

28. Cemâzil-âhir 13 H. Salı gecesi 63 yaşında vefât etmiştir. Resûlullah (S.A.V.) Efendimizin yanına defnolunmuştur.

Radiyallâhü teâlâ anh.

Hz. HİNDÜVÂNÎ (Rh.A.)

(Küçük Ebû Hanîfe)

(Ebû Ca'fer Muhammed b. Abdullah el-Belhî el-Hindüvânî)

Doğumu : Belh. 302 H. (914 M.)

Vefâti : Buhârâ 362 H. (972 M.)

Uzun zaman Belh'de ders okutmuştur. Büyük bir fakîh olması sebebiyle kendisine «Küçük Ebû Hanîfe» de denmiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. EBÛ DÂVÛD (Rh.A.)

(Hâfız Ebû Dâvûd Süleymân bin Eş'as, Sicistânî)

Doğumu : Horasan. 202 H. (817 M.)

Vefâti : Basra 275 H. (888 M.)

Muhaddîs ve fukahânının meşhurlarındandır. İslâm merkezlerinden

Horasan, Bağdâd, Irak, Şam, Mısır ve Hicâz'ı dolaşmış, bir çok ulemâ ile görüşmüştür, bir süre Basra'da ikâmet etmiş Ahmed ibn-i Hanbel, Yahyâ ibn-i Mâin ve Ebû Dâvûd'u Tayâlisi gibi zatlardan hadis almıştır. Kendisinden de oğlu Abdullah, İmâm Nesâî ve İmâm Tirmizî rivâyette bulunmuşlardır.

4800 hadîs-i şerîf ihtiyâ eden Sünen-i Ebû Dâvûd meşhur bir fıkih kitabı olup, kütüb-ü sitte'nin üçüncüsüdür.

Rahmetüllâhi aleyh.

Hz. EBÛ EYYÜBÎL'ENSÂRÎ
(Hâlid bin Zeyd)

Doğumu : (?)

Vefâtı : İstanbul 50 H. (670 M.)

Ashâb-ı kirâmin büyüklerindendir. Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizin mihmandârı şerefine nâil olmuş ve Peygamber (S.A.V.) Efendimizi Medîne'ye hicretlerinde evinde yedi ay misafir etmiştir.

Âlim ve fakîh bir zat olan Ebû Eyyûb' (R.A.) dan 150 hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir.

Cemel ve Nehrüvan vakalarına iştirak etmiş, İstanbul'u kuşatan orduda bulunmuş, hastalanarak vefât etmiştir.

İstanbul'un Eyüp semtinde Fatih Sultan Mehmed Han tarafından yaptırılan türbesinde medfûndur.

Radiyallâhü teâlâ anh.

Hz. EBÛ HÜREYRE
(Abdurrahman ibn-i Sahr-ı Ezdi)

Doğumu : (?) 601 M. (?)

Vefâtı : Medîne-i Münevvere 59 H. (679 M.)

Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Efendimizin duâlarına mazhar olmuş bir zattır.

Hayber Gâzvesi senesinde (7 H./628 M.) de Müslüman olmuş ve bu gâzveye iştirâk etmiştir.

Hafızası çok kuvvetli idi. 5374 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Hz. Ömer (R.A.) zamanında Bahreyn Valiliği, Hz. Osman (R.A.) zamanında Mekke-i Mükerreme Kâdiliği, Hz. Muâviye (R.A.) zamanında da Medîne-i Münevvere Valiliği yapmıştır. 78 yaşında Medîne'de vefât etti.

Radiyallâhü teâlâ anh.

Hz. İMÂM EBÛ YÛSUF (Rh.A.)
(Ebû Yûsuf Yakub ibni İbrâhim el-Ensârî)

Doğumu : Kûse. 113 H. (731 M.)

Vefâti : Bağdâd. 183 H. (799 M.)

İmâm-ı A'zam'ın birinci derecedeki talebelerindendir. Tefsîr ve hadîs ilimlerine tam ma'nâsiyla vâkîf bir müctehid idi.

Gençliğinde Hişâm b. Urve, Ebû İshâk eş-Şeybânî, Atâ b. es Sâib gibi zatlardan hadîs aldı. Sonra kendisini Fîkîh öğrenmeye verdi. Önce Ibn-i Ebî Leylâ'dan fîkîh öğrendi. Sonra İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin nezâretinde fîkîh çalışmalarını sürdürdü ve zamanla O'nun en iyi öğrencisi oldu.

Hanefî Mezhebinde ilk kitabları yazan, mes'eleleri tesbit ederek Ebû Hanîfe'nin ilmini yayan zattır.

Abbâsî Halîfelerinden Mehdî, Hâdî ve Hârun-u Reşîd devirlerinde Bağdâd Başkadılığı (Kâzîl'kuzât) yaptı ve bu vazifede 16 sene kaldı.

Re'yelerini hadîsle takviye eden re'y fukahâsının ilkidir.

Hârun Reşîd'in emriyle yazdığı; devlet gelirleri ve arâzi vergisi konularını ihtivâ eden «Kitâbu'l Harâc» 1921'de Paris'te Fransızcaya tercüme edilerek basılmıştır. Lisanımıza da Dr. Ali Özbek tarafından çevrilerek tabedilmiştir.

Rahmetüllâhi teâlâ aleyh.

Eserleri :

«Kitab'u'l Âsâr», «Er-Reddü Alâ Siyeri'l-Evzâî», «Er-Reddü Alâ Mâlik İbn-i Enes», «İhtilâf-u Ebî Hanîfe ve İbn-i Ebî Leylâ», «Usûl ve Emâli», «En-Nevâdir», «Kitâbu'l Harâc», «Kitâbü's-Salât», «zekât», «Siyâm», «Ferâiz»

Hz. EBÛ'L-LEYS (Rh.A.)
(Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed es-SEMERKÂNDÎ)

Doğumu : Semerkand (?)

Vefâti : (?) 373 H. (983 M.)

İmam'ül Hüdâ ünvanıyla da tanınan ve Fakîh Ebû'l-Leys diye de bilinen Semerkandlı Hanefî fukahâsıdır.

Ebû Sa'fer-i Hindüvânî'nin talebesidir.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : En-Nevâzil minel-Fetâvâ, Tefsîrü'l-Kur'ân, Umdetü'l-Akâid, El-Uyûn'ül-Mesâil, Fedâilü-Ramazan, El-Fetâvâ, Hîzânetü'l-Fîkh, El-Mukaddime, Büstânü'l-Ârifîn, Muhtelifür-Rivâye, Tenbîhü'l-Gâfilîn, Dekâiku'l-Ahbâr, Şîratü'l-İslâm, Şerh-u el-Câmî's-Sâgîr, Muhtasar-u Mukaddimatü's-salevât, Sahâifü'l-ilâhiyyât.

Hz. HÂHERZADE (Rh.A.)
(Ebû Bekr Muhammed ibnü'l Hüseynil' Buhâri)

Doğumu : (?)

Vefâti : H. 433 (1042 M.)

Maveraünnehr'deki Hanefî ulemâsının büyüklerindendir. Bir çok fetvâ kitaplarında adı geçer.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : Et-Tecnîs, El-Mebsût.

Hz. HULVÂNÎ (Rh.A.)
(Şems-ül-Eimme Hulvânî, Ebû Muhammed Abdüllâzîz b. Ahmed b. sâlih)

Doğumu : (?)

Vefâti : Keş. 448 H. (1056 M.)

Hanefî fukahâsının meşhûrlarındanandır.

«Ebû Hanife-i Esgar» denilen Şemsiülcimme Ebû'l-fazl Bekr ibni Muhammed'den fıkıh öğrenmiştir. Kendisinden de Ezrakî ve Şemsül-eimmeti's-Serâhsî ilim öğrenmişlerdir.

Keş şehrinde vefât etmiş, na'sı Buhârâ'ya nakledilmiştir. Bu zata Halvânî diyenler de vardır. Babası helva satıcısı olduğundan Halvânî denmiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri :

El-Mebsûtül'halvânî, Nevâdir, Vâkı'at, Şerhül'câmiil-kebir, Şerhül'Siyer-il kebir.

Hz. İMÂM HASAN b. ZİYÂD LÜ'LÜÎ (Rh.A.)

(El-Hasan b. Ziyâd el-Lü'lüî el-Kûfi Mevlâ el-Ensâr)

Doğumu : Kûfe (?)

Vefâti : (?) 204 H. (819 M.)

Sırasıyla Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'den ilim öğrenmiştir. Bazı mes'elelerde İmâm Ebû Yûsuf'a muhâliftir.

Kitabları ve görüşleri, İmâm Muhammed'inkiler kadar itibar görmemiştir.

İbn-i Cüreyc'den 12.000 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Bir süre Kûfe'de kadılık da yapan Hasan b. Ziyâd Lü'lüî'nin Hadîs ve Fıkıh kitabları vardır.

Tanınmış eseri «El'muharrer vel'emâli» dir.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. İBN-İ MÂCE
(Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezidül' Kazvînî)

Doğumu : (?) . 207 H. (822 M.)

Vefâti : (?) . 270 H. (883 M.)

İlim öğrenmek için pek çok gezen, Muhaddîs ve Fukahâdan meşhur bir zattır. İlim yolunda Basra, Bağdâd, Kûfe, Şam, Mısır, Horasan ve Mekke-i Mükerreme'ye gitmiştir.

Eseri :

«Sünen-i İbni Mâce» 4000 hadîs-i şerîfi ihtivâ eder ve «Kütüb-ü sitte» denilen Altı Sahîh Hadis Kitabının sonuncusudur.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. İBN MES'ÜD (R.A.)
(Abdullah ibn-i Mes'ud)

Doğumu : (?)

Vefâti : Medîne 32 H. (653 M.)

Hüzelî sülâlesindendir. İlk Müslümanlardandır. Kur'ân-ı Kerîm'i Mekke'de açıktan ilk okuyan zattır.

Bedîr, Uhud, Hendek ve Biat-ı Rîdvan'da bulunmuş, Habeşistan ve Medîne hicretlerine katılmıştır.

Dinde fakîh olan Hz. İbn Mes'ud (R.A.), Hz. Ömer (R.A.) zamanında, bir süre Kûfe kâdiliği da yaptı. Hz. Osman (R.A.) zamanında Medîne'ye çağrıldı, orada vefât etti ve Cenâze Namazını Hz. Osman (R.A.) kıydırdı.

Radiyallâhü teâlâ anh.

Hz. İMÂM-I A'ZAM (Rh.A.)
(EBÛ HANÎFE)

(İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe Nu'man b. Sâbit b. Zotâ b. Mâh.)

Doğumu : Kûfe. 80 H. (699 M.)

Vefâti : Bağdâd. 150 H. (767 M.)

Hanefî Mezhebinin İmâmî, İslâm âleminin en büyük Mütchehididir. Gençliğinde H. 2 asrin başlarında Hammâd b. Ebî Süleyman'dan fikih öğrendi. Tabiîlerden Atâ b. Ebî Rebâh ve Nâfi Mevlâ b. Ömer gibi zatlardan ilim öğrendi.

Kûfe'de elbise ticareti yapardı. Dürüstlüğü, hile ve rekâbetten nefret etmesi; güzel yüzü, tatlı sohbeti ve yardımseverliği ile meşhûrdur. Sesи güzel, konuşması tatlı idi.

16 yaşında iken Hacca gitti. Kâ'be'nin haremînde gördüğü ders

halkaları ondaki ilim aşğını alevlendirdi. Dönüşünde, Kûfe'deki ders halkalarına devam etti. Önceleri Kelâm, dahâ sonra Fıkıh öğrendi.

18 sene yâni 40 yaşına kadar Hocası Hammad b. Ebî Süleyman'ın derslerine devam etti. Hocasının vefâtından sonra, O'nun kürsüsüne geçip 30 senede dörtbin talebe yetiştirdi. Bu talebelerinden beşyüzü Fıkıh'da şöhret sahibi oldu.

Güçlü mantığı sâyesinde re'y ve kiyâs yoluyla altmışbin mes'ele halletti.

Derslerinde münâzara usûlünü uygular; mes'eleler tartışırlar, en sonunda, son sözü kendisi söyleyerek mes'eleyi karara bağlarlardı.

Emevî Halîfelerinden Mervan ibni Muhammed zamanında, Irak vâlisi olan Yezid ibn-i Hübeyre tarafından Kûfe kadılığına tâyin edilmek istenmiş, kabûl etmediği için de iki hafta kadar hapsedilmiştir. Hapisten çıkışınca Mekke'ye gitmiş, Abbasî Devleti kurulunca tekrar Kûfe'ye dönmüştür. Bu kerre, Ebû Ca'fer Mansur kendisine Bağdâd Kadılığını teklif etmiş, kabûl etmeyince yine hapsolunmuştur.

55 kere Haccettiği ve hapishânede zehirlenerek vefât ettiği rivâyet edilir.

İmâm A'zam (Rh.A.) Fıkıh'da; Kitâb, Sünnet, Ashâb'ın Fetvâları, İcmâ, Kiyâs, İstihsân, Örf ve âdet olmak üzere yedi delîle dayanırdı.

Başlı başına bir kitab yazmamıştır. Bir takım küçük risâleleri vardır. «El-Fîkhî'l-Ekber», «El-Âlim ve'l-Müteallim» ve H. 132 senesinde vefât eden talebesi Osman el-Bettî'ye yazdığı «Vasiyyetnâme» ve Kaderiyye görüşlerini reddetmek için yazdığı risâleler bunlardan birkaçıdır. Risâleleri Kelâm ilmine, ögüt ve nasihât'a dâirdir.

İmâm A'zam' (Rh.A.) in Fîkhî görüşlerini, ictihad ve fetvâlarını nakleden ve biraraya toplayanlar talebeleridir. Bilhassa, Sâhibeyn (iki arkadaş - iki talebe) denen İmâm Yûsuf ile İmâm Muhammed O'nun eserlerini nakletmişlerdir.

Sultan Melikşah'ın veziri Şeref'ülmûlk Ebû Sa'd Muhammed; kabri üzerine türbe yaptırmış, sonraları bu türbe Osmanlı Padişahları tarafından defâlarca tâmir ettirilmiştir. Türbesi hâlen ziyâretgâhdır.

Rahmetüllâhi teâlâ aleyh.

Eserleri :

«Fîkhî Ekber», «Fîkhî Ebsat», «El-Âlim ve'l-Müteallim», «Er-Risâle», «Vasiyyet (Hammad ve Ebû Yûsuf'a)», «Kâside-i Numâniyye», «Ma'rîfetü'l-Mezâhib», «El-Müsned».

Hz. KÂDÎ İYÂZ (Rh.A.)

(Ebû'l-fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahşûbi el-Sebtî el-Mâlikî)

Doğumu : Sebte. 15 Şâbân 476 H. (1083 M.)

Vefâtı : Merâkeş. 7 Cemâziyelâhir 544 (1149 M.)

Mâlikî fakîhi, hadîs âlimi, târihçî, edîb ve şâir olup Kâdî Iyâz lâ-kabı ile tanınmıştır.

Tahsilini Sebte ve Kurtuba'da ikmâl etti. Yüzden fazla ustaddan ders aldı.

Sebte ve Gîrnata'da kadılık yaptı.

Merâkes'de Bâb Aylân'da medfûndur.

Yirmiden fazla eseri olduğu rivâyet edilir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

Kitâb'uş-şifâ bita'rifi hukukîl' Mustafa, Meşârik'ul-envâr fi iktifâ sahîh el-âşâr, Kitâbü'l-İlmâ ilâ ma'rifeti usulü'l rivâyeti ve takyîd-i semâ.

Hz. KÂDÎHÂN (Rh.A.)

(Fahruddîn Hasan b. Mansûr el-Evzecendi el-Ferğâni)

Doğumu : Evzecend. (?)

Vefâtı : (?) 592 H. (1196 M.)

Evzecendli meşhûr bir Hanefî âlimidir. Şemsûl'eimme Muhammed İbn-i Abdissettâril' kerderî'den fıkıh öğrenmiştir. Müctehid fil-Mezhebdır. «Hâniyye» isimli fetvâ kitabı meşhur.

Eserleri :

«Fetâvây-ı Kâdîhân», «El-Vakiât», «El-Emâli» ve «El-Mehâdir» dır.

Şerhleri :

«Ez-Ziyâdât», «El-Câmiü's-Sağîr» ve El Hassâf'ın «Edeb'ül Kudât»ına şerhler yazmıştır.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. İMÂM KERHÎ (Rh.A.)

(Ebû'l-Hasan Ubeydullah b. el-Hasan el-Kerhî)

Doğumu : Kerh. 260 H. (873 M.)

Vefâtı : (?) 340 H. (951 M.)

Iraklı Hanefî âlimlerinin reîsi ve onların ileri gelenlerinin üstâdi idi. Mes'elelerde ictihad yapanlardandır. Müctehid fil-Mezheb âlimler-dendir.

Fıkıhı, Saîdülberdeî'den öğrenmiştir. Ayrıca, Ebû Bekr Cessâs, Ebû Aliyyîş-şâşî, Ebû'l-hasenil Kudûrî gibi zatlardan ilim öğrenmiştir.

Hayatı boyunca ilim ve ibâdetle meşgûl olmuş, ihtiyarlığında hastalanmış, dostu Seyfûddevle'ye yazıp yardım istemişse de, gönderilen yardım gelinceye kadar vefât etmiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

«El-Muhtasar», «Şerhül'câmiis'sağîr», «Şerhül'câmiil'kebir»

Hz. İMÂM MÂLİK (Rh.A.)
(Mâlik b. Enes b. Ebî Âmir El-Esbâhî El-Hamîrî)

Doğumu : Medîne. 93 H. (712 M.)

Vefâtı : Medîne. 179 H. (795 M.)

İkinci büyük İmâmdır.

Küçük yaşlarda iken Medîne âlimlerinden feyz almaya başlamış; önce Abdurrahman b. Hürmüz'ün derslerine devam etmiştir. Sonra da, Nâfi ve Îbn-i Şihâb ez-Zühri'den ilim almıştır. Fıkıhda asıl hocası Rebîa b. Abdurrahmân (Rebiyat-ür Rey) dir.

Kendisinin ifadesine göre 70 ustâddan icâzet aldıktan sonra fetvâ vermeye başlamıştır.

Fıkıh mes'elelerini ihtiyâ eden «Muvatta» adlı kitabını 40 senede yazmış; onbin hadîs-i şerîf toplamış, en sahîh olan beşyüzünü kitabına almıştır.

Kullandığı deliller yirmidir.

Delilleri : Kitâb'ın; nâssi, zâhiri, delâleti, mefhûmu ve illette tenbîhdir.

Sünnette; nass, zâhiri, delâleti, mefhûmu, illette tenbîh, icmâ', kiyâs, Medînelilerin ameli, sahâbenin kavli, Mesâlih-i mürsele, İstih-sân, sedd-i zerâyî, mûrâât-ı hîlâf, istishâb ve şerâyi-i sâlife'dir.

İmâm Mâlik Medîne'den başka yere gitmemiştir, orada vefât etmiş ve «Bakî Kabristân» ina defnedilmiştir.

Rahmetüllâhi teâlâ Aleyh.

Eserleri :

Kitâbü'l Muvatta'.

İmâm Mâlik'in «Kitâbü'l Muvatta» dan başka eser yazıp yazmadığı bilinmemektedir. Ancak ona isnâd edilen eserleri şöyle sıralayabiliriz :

Kitâbü'l Sünen, Kitâbü'l Menâsik, Kitâbü'l Ekziyâ, Risâle fi'l-fetvâ, Tefsîr, Risâle fi'l-kader ve'l-raddi- ale'l-kaderiyye, Kitâbü'l-Nucûm, Kitâbü's-sîrr. Elva'z, El-mesâil, Tefsîru garîbil Kur'ân.

Hz. MERĞİNÂNÎ

(Ali b. Ebî Bekr b. Abdülcelîl el-Ferğânî el-Merğînânî)

Doğumu : Merğînân (Ferğâne) 530 H. (1135 M.)

Vefâtı : Buhârâ. 593 H. (1197 M.)

Hadîsde hâfız, fıkıhda imâmdır. Müctehid fil'mezheb'dir.

Müftis-sekaleyn Necmü'ddîn Ebû Hafs Ömer'ün - Neseff'den ve Sadr-ı Şehîd Hüsâmüddîn ile Şemsüddîn-i Serâhsî'nin talebesi Ebû Ömer'il-Baykandî'den Fıkıh öğrenmiştir.

Buhârâlılar ile Cengiz Hân arasında sulh anlaşmasına memûr edil-

miş; Buhârâ âhalisinden bir kısmı anlaşma hilâfına hareket ettiklerinden Cengiz Hân şehri yakıp yıkmış ve bu arada Merginânî'de şehîd olmuştur.

Rahmetüllâhi teâlâ Aleyh.

Eserleri :

El-Hidâye «Bidâyetül'mübtedî» adıyla yazmış olduğu muhtasar bir Fîkih kitabının şerhidir. Bu kitâbin bir çok şerhi yazılmıştır. Meşhur şerhleri : **Fethu'l-Kâdir** /Kemâl ibn-i Hümâm/ ve **Vikâye** /Sadrü's-Serîa'nın atası Tâcü's-Serîa/ dır. «**El-Hidâye**» C. Hamilton tarafından 1871 de İngilizce olarak da taboluunmuştur.

Düger eserleri :

Kifâyetü'l-müntehî, **Kitâbü't-tecnîs velmezîd**, **Neşrü'l-mezheb**, **Müntekalfürû**, **Muhtârâtü mecmûunnevâzil**, **Kitabu Menâsiki-Hacc**, **Kitâbü fi'l-ferâiz**. **Kitâbu Bidâyetil mübtedî**. **Mezifi'l-fürû**, **el-Hanefiyye**.

Hz. İMÂM MUHAMMED (Rh.A.)

(Muhammed b. el-Hasan b. Farkad eş-Şeybânî)

Doğumu : Vâsit. 132 H. (749 M.)

Vefâti : Rey. 189 H. (804 M.)

Ebû Hanîfe'nin Mezhebi yalnız İmâm Muhammed'den alınmıştır. Çünkü bütün bölümlerini ihtiyâ etmek üzere Fîkih ilk defâ tedvîn eden zattır. Irak Fîkhının Hâfızı sayılır.

Vâsit'ta doğmuş, Kûfe'de büyümüştür. Daha sonra da Abbâsîlerin himâyesinde Bağdâd'da yaşamıştır.

Ebû Hanîfe'nin ilim meclislerinde pek bulunamamıştır. Çünkü, o daha 18 yaşında iken İmâm Ebû Hanîfe vefât etmiştir. Fîkih bilgilerini Ebû Yûsuf'dan tamamladı. Diğer taraftan; İmâm Mâlik, Evzâî, Süfîyân-ı Sevî gîbî Ulemâdan da Fîkih ve Hadîs öğrendi.

Kendisinden de; Ebû Hafzi Kebîr, Ebû Süleyman-ı Cûzcânî, Muhammed ibn-i Semaa, İbrâhim İbn-i Rûstem, Muhammed İbn-i Mukâtil, Şeddât İbn-i Hâkim, Mûsâ İbn-i Nasîrî Râzî, İmâm Şâfiî gibi âlimler ilim öğrenmişlerdir.

Irak Fîkhını sonraki nesillere nakleden İmâm Muhammed'in lisâni kuvvetli idi. Kolay yazdı. Keskin bir münâzaracı olan İmâm Muhammed; bir çok mes'elelerde İmâm-ı A'zam'a muhalefette bulunmuş ise de, kendi ictihadlarını O'nun usûl ve kâidelerine tatbik etmekten kaçınmamıştır.

Hârun-u Reşîd zamanında, bir süre Rekka'da Kadılık yapmıştır.

Kisâî ile İmâm Muhammed Rey'de aynı günde vefât etmişler, bunun üzerine Hârun-u Reşîd «Lûgat ile Fîkih gitti!» demiştir. Rey'de «Taberek kalesi»nde medfundur.

«**El Muvatta'**» isimli kitabı İmâm Mâlik'den rivâyet etmiştir.

Şemsü'l-Eimme-i Serahsi, El Kâfi'yi şerhederek «Mebsût» u yazmıştır. 99 eseri olduğu rivâyet edilir.

Hâkim-i Şehîd, O'nun Zâhir-i Rivâye kitablarını bir araya toplamış ve ona «El-Kâfi» ismini vermiştir.

Eserleri :

Zâhir-i Rivâye adı verilen 6 kitabı Fıkıhdâ kaynaktır.

Zâhir-i Rivâye kitabları :

«El-Mebsût (El-Asl)», «Ez-Ziyâdât», «El-Câmiu's-Sağîr», «El-Câmiu'l Kebîr», «El-Sîyer'us-Sağîr», «Es-Sîyer'ul-Kebîr».

Aynı derecede iki kitabı daha vardır. Husûsi bir tercih sebebi bulunmadıkça bu kitablardaki görüşler terkedilmez. Aynı derecede olan bu iki kitap; «Kitâb'ür-Redd Alâ Ehl-il Medine» ve «Kitâb'u'l-Âsâr»dır.

İmâm Muhammed'in diğer kitabları Gayr-i Zâhir-i Rivâye (Nevâdir Kitabları) diye bilinir. Bunlar ikinci derecededir.

Nevâdir Kitabları :

«El-Keysâniyyât», «El-Hârûniyyât», «El-Cürcâniyyât», «Er-Rakîyyât», «Ziyâdet'uz-Ziyâdât»

Düzen eserleri :

«En-Nevâdir», «El-Muvatta», «Kitâbü'l-Ümm», «Kitâbü'l-hücce (Hucec)», «Kitâb-ü Usûli'l Fîkh».

Rahmetüllâhi teâlâ aleyh

Hz. İMÂM MÜSLİM (Rh.A.)

(Ebû'l-Hüseyn Müslîm b. El-Haccâc b. Müslîm el-Kușeyrî en-Nisâbûri)

Doğumu : Nisâbûr. 204 H. (820 M.)

Vefâti : Nasrâbâd 261 H. (875 M.)

Şâfiî Fukahâsındandır.

«Sahîh-i Müslîm» olarak tanınan «El-Müsnedü's-sâhih» adlı kitabı yazarıdır. Bu kitab «Kütüb-i Sitte» nin ikincisidir.

İlim öğrenmek için Hicaz'a, Mısır'a ve Irak'a gitmiş; en büyük âlimlerle görüşmüştür, Kuteybe, İshâk ibni Rahveyh, Ahmed ibni Hanbel gibi zatlardan hadîs almıştır.

Kendisinden de Tirmizi, İbn-i Huzeyme, Abdurrahmân ibn-i Ebî Hâtîm gibi zatlar rivâyette bulunmuşlardır.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri :

El-Müsnedü's-sâhih (Sahîh-i Müslîm), El-Müsnedü'l-kebir alâ es-mâir' ricâl, El-Esmâ vel-künâ, El-efrâd vel vuhdân, Kitâbü'l-ilel, Kitâbü evlâdis' sahâbe, Kitâbül' muhadramûn, El-ekrân, Kitâbü tabakâtit' tâbiîn, Kitâbü evhâmil' muhaddisin, Meşâyihi's-Sevrî, Tesmiyetü Şü'yûh-Mâlik ve Süfyân ve Şube, Efrâdüş-şâmiyyîn, Et-Temyîz, El-Câmi'.

Hz. NEHÂÎ (Rh.A.)
(Nehâî İbrâhim, Ebû İmrân ibnü Yezîd ibn-i Kays)

Doğumu : Kûfe (665 M. ?)
Vefâtı : (?) 96 H. (715 M.)
 Ulemâ ve fukahâdandır. Hz. Âîşe (R.Anhâ) ile de görüşmüştür.
 Çok emin bir zattır. 50 yaşında vefât etmiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh

Hz. NESÂÎ (Rh.A.)
(Ahmed b. Ali b. Şuayb b. Ali b. Sinân b. Bahr b. Dînâr
Ebû Abdirrahmân En-Nesâî)

Doğumu : Nesa. 215 H. (830 M.)
Vefâtı : Filistin Remle (veyâ Mekke) 303 H. (915 M.)
 Şâfiî fukahâsından meşhûr bir muhaddîsdir.
 Horasan, Hicaz, Irak, Kahire, Şam, Elcezîre ve Tarsus'a gitmiş ve
 Mısır Emîri ile gâzâya çîkarak büyük kahramanlık göstermiştir.
 «Sünen-i Nesâî» diye tanınan «Es'sünenüs'suğra (El' muctebâ)»
 adlı hadîs kitabı Kütüb-ü Sittenin beşincisidir.
 Safâ ile Merve arasında medfun olduğu rivayet edilir. Beytû'l-
 Makdis'de medfûn olduğu rivâyeti de mevcuttur.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri :
 Sünen-i Nesâî, Sünen-i Kübrâ, Sünen-i Suğrâ, Kitâbü hasâis-i Ali,
 Müsned-i Ali, Müsned-i Mâlik, Fazâilüs'sahâbe, Ez'zuafâu vel' metrû-
 kûn.

Hz. NESEFÎ (Rh.A.)
(Neseî Ebûl'berekât, Hâfızûd-dîn Abdullâh ibn-i Ahmed)

Doğumu : Nesef (?)
Vefâtı : Bağdâd 710 H. (1310 M.)
 Hanefî fukahâsından meşhûr bir zattır. Tefsîr, hadîs, fîkîh ve
 usul-ü fîkîh'da ihtisas sâhibi idi.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : Medâriküt'tenzil ve hakaiküt'te'vil (Tefsîr), Umde-tül-
 akideti ehlisünneti velcema (William Courton tarafından 1443'de
 Londra'da basılmıştır), İ'timat (Umde'nin şerhi), Menarül'envar, Keş-
 fûl'esrar şerhül'menar, Kenzüddekaik, El-Vâfi, El-Kâfi (Vâfi'nin şer-
 hi), El-Müstasfa (Ebû Hafs Ömer-i Nesefî'nin «El-Manzûme» adlı ese-
 rinin şerhi)

Hz. NEVEVİ (Rh.A.)
(Muhyiddin Ebû Zekeriyyâ Yahyâ bin Şeref Nevevî)

Doğumu : Neva. 631 (1233 M.)

Vefâti : Neva. 677 H. (1278 M.)

Şâfiî fukahâsının meşhurlarındandır. Zühd ve takvâsı ile maruf-tur.

Dımaşk'da tahsil görmüş, Ebû Şâme'nin vefâtından sonra **Eşrefiy-ye Medresesi**nde müderris olmuştur. Bir çok eseri vardır.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : Ef' minhac fî şerhi sahîhi Müslim İbnil'haccac, Et'takrîbü vet'teysîr li'mârifeti sünenilbeşîrin'nezîr, El'erbaune hadisen, Min-haccüt'talîbin ve umdetül'müftîn, El'izah fil'menâsik, Tehzîbül'esmai vel'lûgat.

Hz. ÖMER (R.A.)
(Ömerübnü'lhattab, Ebû Hafs, Emîrül'mü'minîn, Faruku A'zam)

Doğumu : Medîne 582 M. (?)

Vefâti : Medîne 23 H. (645 M.)

Kureyş eşrâfından ve Aşere-i Mübesşereden olup Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizin ikinci halifesidir. Müslüman olanların kırkıncısıdır. İslâmın yayılması için çok kahramanlıklar gösterdi. Çok heybetli ve cesur idi.

28 Cemâzil-âhir 13 H. Salı günü halife oldu. İslâmın adaletini bütün dünyaya tanıttı.

Peygamber (S.A.V.) Efendimizden 573 hadîs-i şerîf rivâyet etmiş-tir.

23 H.'nin son ayında bir gün camide Sabah Namazını kılarken Mu-gîre bin Şu'be'nin kölesi Ebû Lü'lü Firuz tarafından bıçakla karnından yaralandı 24 saat sonra vefât etti. Resûlüllah (S.A.V.) Efendimizin yanına, Ravzai Mutahhara'ya defnedildi.

Radiyallâhi teâlâ Anh.

Hz. PEZDEVİ (Rh.A.)
(Ali bin Muhammed Pezdevî, Fahr-ul-İslâm)

Doğumu : (?)

Vefâti : Semerkand. 482 H. (1089 M.)

Hanefî fıkıh âlimlerindendir. Bir çok eser yazmıştır. 11 ciltlik **El-Mebsut** isimli eseri meşhurdur.

Rahmetüllâhi aleyh.

Hz. RÂZÎ (Rh.A.)
(Muhammed bin Ömer)

Doğumu : Rey. 544 H. (1149 M.)

Vefâti : Hirat. 606 H. (1209 M.)

Allâme ve Şeyh-ul-İslâm unvanlarıyla da tanınır. Şâfiî fıkıh âlimidir.

Tefsîr, Kelâm, Fıkıh, Fizik, Matematik ve Tıb konularında bir çok eser yazmıştır. 13 ciltlik **Tefsîr-i Kebîr'i** meşhurdur.

Rahmetüllâhi aleyh.

Hz. SADRÜ'S-ŞEHÎD
(Bürhânül'eimme Hüsâmüddin Ömer ibni Abdil'azjîl'Buhâri
Ebû Muhammed)

Doğumu : Horasan 483. H. (1090 M.)

Vefâti : Semerkand. 536 H. (1141 M.)

Meşhûr Hanefî Fakîhidir. «Hüsâmûş'sehîd» diye anılır. Babası Bûrhânüddînil'kebîr Abdülaçîz'den fıkıh okumuştur.

«Muhît-i Razavî» sahibinin ustadıdır. Hassâf'ın «Edebü'lkâdî» sına şerh yazmıştır.

Semerkand'da gayrimüslimler tarafından şehîd edilmiş, na'sı Buhârâ'ya naklolunmuştur.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

Fetâvây-ı Suğrâ, Fetâvây-ı Kübrâ, Şerhül'câmiis'sağîr, El-Vâkiatü'l-hüsâmiyye, El'mebsût fil-hîlâfiyyât, Umdetülmüftî vel müsteftî, şerhu edebilkâzî, El-Câmi'.

Hz. SADRU'S-ŞERÎÂ (Rh.A.)
(Sadruş-seriatis'sanî, Ubeydullah ibn-i Mes'ud ibn-i Tacîş-şerîfa
Mahmud ibn-i Sadruş-şerîa Ahmed)

Doğumu : (?)

Vefâti : Buhârâ, 750 H. (1349 M.)

Kendisine Sadruş-şeriati'l-asgar da denilir. Hanefî fukahâsındandır. Müfessîr, muhaddis, kelâm, mantık ve felsefede ustâd idi. Ceddî Tacüddîn (Rh.A.) in «Vikâye» sine şerh yazmıştır.

Kabri Buhârâ'da «Şeriabad» dadır.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri : Tenkihü'l-Usûl, Et-Tâvzîh fi halli gavamızıt' tenkih, En-Nihâye, Muhtasarü'l-Vikâye, Mukaddimâti erbaa, Tâdilü'l-ulûm.

Hz. SELCİ (Rh.A.)
(Muhammed b. Şücâ' Ibnü's-selcî el-Bağdâdî)

Doğumu : Bağdâd. 181 H. (797 M.)

Vefâti : Bağdâd. 266 H. (880 M.)

Zamanının Irak Fıkıhcısı idi. El-Hasan b. Ziyâd'dan Fıkıh öğrendi. Zühd-ü takvâsı yanında, fıkıh ve hadisde de çağdaşlarının başında gelirdi.

Rahmetüllâhi Aleyh

Eserleri :

Kitâb-u Tashîh-il-Âsâr, Kitâb-ün-Nevâdir, Kitâb-ül Mudâraba, Erreddü alel müşebbihe.

Hz. SERAHSÎ (Rh.A.)
(Şemsü'l Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed es-Serahsi)

Doğumu : Serahs. 400 H. (1009 M.)

Vefâti : Merginan (Fergana) 483 H. (1090 M.)

İkinci Şemsü'l Eimme (İmâmların Güneşi) olarak tanınır. Bu ünvanı ilk taşıyan zat da Hocası Hulvânî (Halvânî) dir.

«Müctehid fil-Mezheb» olan fıkıhçılardandır. Buhârâ'da ders görmüş, yine orada ders vermiştir.

Zamanının Hâkânnâma verdiği bir nasihât sebebiyle **Özkent** (Üz-cend) Zindanına atılmıştır. Zindanda iken talebeleri, zindanın kapısı önünde otururlar, kendisi de hiçbir kitabı mütâlea etmeden, hatırlında tuttuğu Fıkıhî mes'eleler hakkında not tuttururdu. 15 ciltlik «El-Mebsût» adlı eserini böyle yazdırmıştır.

Hapisten çıktıktan sonra Fergâna'ya gelmiş ve orada vefât etmiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

El-Mebsût, Şerh el-Siyer el-Kebîr, Şerhü'l Muhtasarut-Tâhâvi, Sîfâ'tu eşrât el-sâ'a ve makâmât el-kiyâme. El'usûl. Şerhu âdâbil kâdî.

Hz. İMÂM ŞÂFIÎ (Rh.A.)
(Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. el-Abbâs b. Osman b. Şâfiî)

Doğumu : Gazze (Filistin) 150 H. (767 M.)

Vefâti : Mısır. 204 H. (820 M.)

Üçüncü büyük imâmdir. Kureyş kabilesine mensubtur. Babası, o küçükken vefât etmiş, annesinin yanında yetim büyümüştür. 2 yaşında iken annesiyle birlikte Mekke'ye gitmiştir. 9 yaşında iken Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiştir.

Daha sonra Harem Şeyhi ve Müftüsü Müslim b. Hâlid ez-Zencî'den

ilim öğrendi, O'ndan fetvâ izini aldı. Sonra Medîne'ye döndü. O sırada İmâm Mâlik'in «Muvatta» adlı kitabının tamamını hifzetmişti. İmâm Mâlik'in yanına varıp, «Muvatta». i ezbere okuyunca, İmâm Mâlik O'na hayran kaldı.

Müslim b. Hâlid'den fıkıh öğrendi. Süfyân b. Uyeyne ve Mâlik bin Enes'den hadîs aldı.

Geçimini sağlamak için bir süre Yemen'de de kaldı. Sonra Mekke'ye dönüp ilmî çalışmalarını devâm ettirdi. Hacc için gelen âlimlerle görüşüp, fikir teâtisi yaptı. H. 135'de Irak'a döndü. Orada Irak âlimlerinden bir cemâata ders verdi.

H. 198'de Mısır'a gidip, Fustat şehrinde Abdullah b. Abdülhakem'e müsâfir oldu. Mısırlı talebesine «Cedîd» denilen mezhebinin kitaplarını yazdırdı. Vefât edinceye kadar orada kaldı. Vefât edince «**Benî Abdülhakem Kabristânı**» na defnedildi.

Rahmetüllâhi teâlâ Aleyh.

Delilleri; kitab, sünnet, kıyâs ve icmâ idî.

Eserleri :

Ahkâmü'l-Kur'ân, Es-Sünen, İhtilâfîl'hadîs, Er-Risâle fil'usûl (ilk usûl-ü Fıkıh kitabıdır), El-Mevârîs, Kitâbül'ümm (7 cilttir), Müsne-düş' Şâfiî, Edebül'kâdî, El-Eşribe, Fezâ'il-ü Kureyş, Es'sebku ver'remy.

Hz. TABERÂNÎ (Rh.A.)
(Süleymân bin Ahmed Taberânî)

Doğumu : Taberîyye (Şam). 260 H. (874 M.)

Vefâtı : Isfahan 360 H. (970 M.)

Meşhur bir muhaddistir. Irak, Hicâz, Yemen ve Mısır gibi İslâm memleketlerini 32 sene dolaşmış, bir çok hadîs-i şerîf toplamıştır.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri : Mu'cem-i Kebîr, Mu'cem-i Evsat, Mu'cem-i Sağır.

Hz. TÂC'ÜŞ-ŞERÎA (Rh.A.)
(Ömer bin Sadr-üs-şerîa't-ül-evvel Ubeyd ibn-i Mahmudîl'mehbûbî)

Doğumu : (?)

Vefâtı : Buhârâ. 637 H. (1239 M.)

Hanefî fukahâsındandır. Hidâye kitabına Nihâyetü'l-Kîfâye adlı şerhi yazmıştır.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. TAFTÂZÂNÎ (Rh.A.)
(Sa'd el-dîn Mes'ûd b. Ömeril' hereveyyil' Horasâni)

Doğumu : Taftâzanî Safer 712 H. (Mart. 1312 M.)

Vefâtı : Semerkand. 22. Muharrem 793 H. (30 Aralık 1390 M.)

Doğuuda ilim ve irfanı yeniden ihyâya çalışan; belâgat, mantık, meafizik, kelâm ve fıkıh ilimlerinde tanınmış İslâm büyüklerindendir.

Kutbüddin-i Razî ve Azudüddînî'l-İcî'den ilim öğrenmiş, kendisi de pek çok talebe yetiştirmiştir.

Rivâyete göre; ilk eseri olan «Şerh el-Teşrif el-İzzî»yi 16 yaşında iken Faryûmad'da yazmıştır.

Serhas şehrinde otururdu. Bir süre Timur ile bulunmuş, sonra O'nun tarafından Semerkand'a gönderilmiştir.

Bir süre de Osmanlı Devletini ziyaret etmiş, Osmanlı Ulemâsiyle görüşmüştür ve o tarihten itibaren de kitapları, Osmanlı Medreselerinde okutulmaya başlanmıştır.

Taftâzânî'den önceki âlimlere «Mütekaddimin», ondan sonrakilere de «Mütaahhirin» nâmı verilmiştir.

Seînerkand'da vefât eden Taftâzânî'nin na'sı Serhas'a nakledilmiş tir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

Keşfûl'esrâr (Tefsîr), Tehzîbûlmantîk, Makâsidüttâlibin, Keşsâf Hâsiyesi, Hadîs-i Erbâin Şerhi, Telvîh ilâ keşfi gavâmizittenkih, El-Fetâvel' hanefîyye, Şerh-i Mekâsiduttâlibin, Şerh-i Hutbetîl' Hâdâye, Şerh-i Müntehas'süâli vel'emed fi ilmil' usûli vel'cedel, Şerh-i Akâidîn Nesefi, Mutavvel, El-Muhtasar, Şerhül'mîstâh, Hâsiye alâ Şerhil'azud. Enniamüssevâbiğ, îşâdûlhâdi, Şerhuttasrifilizzi, Şerhuşemsiyye.

Hz. İMÂM TAHÂVÎ (Rh.A.)

(Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi et-Tahâvî)

Doğumu : Tahâ (Tahye) 229 H. (844 M.)

Vefâtı : (?) 321 H. (932 M.)

Mütaahhirin (Son âlimler) in İmâmıdır.

Önce İmâm Şâfiî'nin talebelerinden dayısı İsmâîl b. Yahyâ Müzenî (Aliyyül' müzenî) den ders aldı.

Daha sonra Mısır'dan ayrılarak Sûriye'ye gidip, Hanefî Mezhebine girdi. Şam Başkadısı Ebû Hâzîm Abdüllâhîn'den Irak Fıkhimı öğrendi.

«İctihad fil'mezheb» derecesini hâiz; Re'y ve Kiyâs ilmi ile Hadis ilmini kendisinde toplamış bir Fıkıh âlimidir.

Hancı Fıkıma àid kitapları Mütekaddimin ile Mütaahhirin arasındaki birleşme halkasını teşkil ederler.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

«Ahkâmü'l-Kur'ân», «Meânîl-Âsâr», «Beyânü müşkilâti'l-âsâr», «En Nâsihu vel'meñsûh», «Şerhül'câmii'l-kebir», «Şerhül'câmii's-sağır» «Târih-i Kebir», «İhtilâfü'l ulemâ», «En Nevâdirü'l-fîkhiyye», «Kitâb'ü menâkibi Ebi Hanîfe», «Surut», «Evsat», «Mahâdîr ve Sicillât», «Vesâ-yâ ve Ferâiz», «Muhtasar-i Tahâvî»

Hz. İMÂM TEMURTÂŞÎ (Rh.A.)

(Şemsüddin Muhammed bin Abdullâh Gazzi)

Doğumu : (?)

Vefâti : Gazze. 1004 H. (1595 M.)

Hanefî fıkıh âlimlerindendir.

Eserleri : Tenvîr-ül-ebsâr, Kenz, Vikâye, Minah-ül-Gaffâr

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. TÎRMİZÎ

(Muhammed İbn-i Îsâ b. Sevre b. Şeddâd)

Doğumu : Ceyhun Nehri Civarında Tirmiz. 209 H. (824 M.)

Vefâti : Boğ (veya Tirmiz) 279 H. (892 M.)

**Hadis âlimlerindendir. Hicâz, Irak ve Horasan havâlisini dolaşmış
pek çok büyük âlimlerle görüşmüştür.**

**Kuteybe İbni Said, Süfyân ibni Vekî, Muhammed-i Buhârî gibi
zâtlardan hadis rivâyet etmiştir. Ömrünün sonlarında âma olmuştur.**

**«Sünen-i Tirmizi» diye tanınan «El-Câmiül' kebir» adlı kitabı Kü-
tübü Sitte'nin dördüncüsü olup pek makbûldür.**

Rahmetüllâhi Aleyh.

Eserleri :

**El-Câmiül' kebir (Sünen-i Tirmizi), Kitâbül'ilel, Eş-Şemâilün' Ne-
beviyye vel'hasâilül'mustafaviyye, Et-Târih.**

Hz. ZEYLAÎ (Rh.A.)

(Zeylai Fahrüddin, Ebû Muhammed Osman ibni Ali)

Doğumu : (?)

Vefâti : Mısır. 743 H. (1342 M.)

**Hanefî Fıkıh âlimlerinin meşhurlarındandır. 705 H. de Mısır'a git-
miş, orada Hanefî Fıkını yaymaya çalışmıştır. Mısır'da «Karafe-i Suğ-
ra» da medfundur.**

Tebiyinül'hakaik alâ kenzid'dekaik adlı eseri muteber fıkıh kitabıdır. Ayrıca İmâm Muhammed' (Rh.A.) in **Câmi'ul-Kebîr** ve **Kenz** adlı eseri şerh ederek «**Tebiyin**» adını vermiştir.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. İMÂM ZÜFER (Rh.A.)
(Züfer b. el-Huzeyl b. Kays el-Kûfi)

Doğumu : Kûfe. 110 H. (728 M.)

Vefâti : Basra. 158 H. (774 M.)

Ebû Hanife'nin kiyâsla en çok uğraşan talebelerindendir. Müctehiddir. Parlak bir zekâsı olan İmâm Züfer bütün hayatını ilim ve öğrenimle geçirmiştir; ilim ile ibâdeti tam ma'nâsiyla biraraya getirmiştir.

İmâm A'zam'ın Mezhebi dâhilinde ictihadda bulunmuş, bazı meslelerde ise İmâm A'zam ile İmâmeyn'e muhâlefet etmiştir.

Önceleri hadis ehlinden iken sonradan re'y ehlinden olmuştur.

Kadılık yapmaktan kaçınmış ve 48 yaşında vefât ettiğinden «eser» bırakamamıştır.

Rahmetüllâhi Aleyh.

Hz. ZÜHRÎ (Rh.A.)
(Ebû Bekr Muhammed ibn-i Müslim, İbn-i ŞİHAB)

Doğumu : Medîne 52 H. (671 M.)

Vefâti : Şegbeda (Şam) 124 H. (741 M.)

Büyük dedesine nisbetle İbn-i Şihab' diye de anılan Zühri (Rh.A.) tâbiîinden muhaddîs, fakîh ve zâhid bir zattır. Uzun seneler Şam'da yaşamıştır.

Fevkalâde bir hâfızaya sâhib olan Zühri (Rh.A.) Kur'ân-ı Kerîm'i 80 gecede ezberlemiştir ve 2000 hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bu hadîs-i şerîflerin bir çoğu «Kütüb-i Sitte» de ve «Muvatta'» da mevcuttur.

Rahmetüllâhi Aleyh

